

ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

2022

ΣΥΛΛΟΓΗ ΣΥΝΟΨΕΩΝ
ΑΠΟ ΤΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΡΕΥΝΑΣ
ΚΑΙ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ

Πρόλογος	10
Κεφάλαιο 1 – Το Δικαστήριο	11
I. Αξίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης	11
Απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 2022 (ολομέλεια), Ουγγαρία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (C-156/21, EU:C:2022:97)	11
Απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 2022 (ολομέλεια), Πολωνία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (C-157/21, EU:C:2022:98)	15
II. Αποχώρηση κράτους μέλους από την Ευρωπαϊκή Ένωση	20
Απόφαση της 9ης Ιουνίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Préfet du Gers και Institut national de la statistique et des études économiques (C-673/20, EU:C:2022:449)	20
III. Θεμελιώδη δικαιώματα	24
1. Δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και αμερόληπτου δικαστηρίου	24
Απόφαση της 29ης Μαρτίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Getin Noble Bank (C-132/20, EU:C:2022:235)	24
Απόφαση της 8ης Νοεμβρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Deutsche Umwelthilfe (Έγκριση τύπου μηχανοκίνητων οχημάτων) (C-873/19, EU:C:2022:857)	27
2. Αρχή ne bis in idem	30
Απόφαση της 22ας Μαρτίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), bpost (C-117/20, EU:C:2022:202)	30
Απόφαση της 22ας Μαρτίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Nordzucker κ.λπ. (C-151/20, EU:C:2022:203)	33
Απόφαση της 28ης Οκτωβρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Generalstaatsanwaltschaft München (Έκδοση και αρχή ne bis in idem) (C-435/22 PPU, EU:C:2022:852)	36
3. Ελευθερία της έκφρασης και δικαίωμα στην πληροφόρηση	39
Απόφαση της 26ης Απριλίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Πολωνία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (C-401/19, EU:C:2022:297)	39
4. Προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα	43
α. Διατήρηση των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα	43
Απόφαση της 5ης Απριλίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Commissioner of An Garda Síochána κ.λπ. (C-140/20, EU:C:2022:258)	43
Απόφαση της 21ης Ιουνίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Ligue des droits humains (C-817/19, EU:C:2022:491)	47
β. Επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στον χρηματοπιστωτικό τομέα	53
Απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), VD και SR (C-339/20 και C-397/20, EU:C:2022:703)	53
Απόφαση της 22ας Νοεμβρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Luxembourg Business Registers (C-37/20 και C-601/20, EU:C:2022:912)	58
γ. Αίτημα διαγραφής συνδέσμων σε μηχανή αναζήτησης	62
Απόφαση της 8ης Δεκεμβρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Google (Διαγραφή συνδέσμων προς φερόμενο ως ανακριβές περιεχόμενο) (C-460/20, EU:C:2022:962)	62
δ. Ενέργειες κατά της επεξεργασίας δεδομένων που αντιβαίνει στον ΓΚΠΔ	67
Απόφαση της 28ης Απριλίου 2022, Meta Platforms Ireland (C-319/20, EU:C:2022:322)	67
IV. Ιθαγένεια της Ένωσης	71
1. Απώλεια της ιθαγένειας της Ένωσης λόγω απώλειας της ιθαγένειας κράτους μέλους	71
Απόφαση της 18ης Ιανουαρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Wiener Landesregierung (Ανάκληση διαβεβαιώσεως περί πολιτογράφησης) (C-118/20, EU:C:2022:34)	71

2.	Δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στην επικράτεια των κρατών μελών	74
	Απόφαση της 10ης Μαρτίου 2022, Commissioners for Her Majesty's Revenue and Customs (Πλήρης ασφαλιστική κάλυψη ασθενείας) (C-247/20, EU:C:2022:177).....	74
3.	Παράγωγο δικαίωμα διαμονής των υπηκόων τρίτων χωρών που είναι μέλη της οικογένειας πολίτη της Ένωσης	76
	Απόφαση της 5ης Μαΐου 2022, Subdelegación del Gobierno en Toledo (Διαμονή μέλους της οικογένειας – Ανεπαρκείς πόροι) (C-451/19 και C-532/19, EU:C:2022:354).....	76
4.	Διακρίσεις λόγω ιθαγένειας	80
	Απόφαση της 22ας Δεκεμβρίου 2022, Generalstaatsanwaltschaft München (Αίτηση εκδόσεως στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη) (τμήμα μείζονος συνθέσεως) (C-237/21, EU:C:2022:1017).....	80
V.	Θεσμικές διατάξεις	84
1.	Έδρα των θεσμικών οργάνων και οργανισμών της Ένωσης.....	84
	Απόφαση της 14ης Ιουλίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Ιταλία και Comune di Milano κατά Συμβουλίου (Έδρα του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Φαρμάκων) (C-59/18 και C-182/18, EU:C:2022:567)	84
	Απόφαση της 14ης Ιουλίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Ιταλία και Comune di Milano κατά Συμβουλίου και του Κοινοβουλίου (Έδρα του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Φαρμάκων) (C-106/19 και C-232/19, EU:C:2022:568)	84
	Απόφαση της 14ης Ιουλίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Κοινοβούλιο κατά Συμβουλίου (Έδρα της Ευρωπαϊκής Αρχής Εργασίας) (C-743/19, EU:C:2022:569)	84
2.	Αρμοδιότητες των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων.....	88
	Απόφαση της 22ας Νοεμβρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Επιτροπή κατά Συμβουλίου (Προσχώρηση στην Πράξη της Γενεύης) (C-24/20, EU:C:2022:911).....	88
VI.	Δημοσιονομικές διατάξεις	93
	Απόφαση της 8ης Μαρτίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Επιτροπή κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Καταπολέμηση της απάτης που συνίστατο στη δήλωση δασμολογητέας αξίας χαμηλότερης της πραγματικής) (C-213/19, EU:C:2022:167).....	93
VII.	Δίκαιο της Ένωσης και εθνικό δίκαιο	98
	Απόφαση της 22ας Φεβρουαρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), RS (Αποτελέσματα των αποφάσεων συνταγματικού δικαστηρίου) (C-430/21, EU:C:2022:99).....	98
	Απόφαση της 10ης Μαρτίου 2022, Grossmania (C-177/20, EU:C:2022:175)	101
	Απόφαση της 28ης Ιουνίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Επιτροπή κατά Ισπανίας (Παράβαση του δικαίου της Ένωσης από τον νομοθέτη) (C-278/20, EU:C:2022:503).....	103
VIII.	Ελευθερίες κυκλοφορίας	107
1.	Ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων	107
	Απόφαση της 16ης Ιουνίου 2022, Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus (Ψυχοθεραπευτές) (C-577/20, EU:C:2022:467)	107
2.	Ελευθερία εγκατάστασης	109
	Απόφαση της 7ης Σεπτεμβρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Cilevičs κ.λπ. (C-391/20, EU:C:2022:638)	109
IX.	Έλεγχοι στα σύνορα, άσυλο και μετανάστευση	112
1.	Πολιτική ασύλου	112
	Απόφαση της 1ης Αυγούστου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Bundesrepublik Deutschland (Τέκνο προσφύγων το οποίο γεννήθηκε εκτός του κράτους υποδοχής) (C-720/20, EU:C:2022:603)	112
	Απόφαση της 8ης Νοεμβρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Αυτεπάγγελτη εξέταση της κράτησης) (C-704/20 και C-39/21, EU:C:2022:858).....	114

2.	Έλεγχοι στα σύνορα	117
	Απόφαση της 26ης Απριλίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Landespolizeidirektion Steiermark (Μέγιστο χρονικό διάστημα διενέργειας ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα) (C-368/20 και C-369/20, EU:C:2022:298)	117
3.	Επιχειρήσεις ανθρωπιστικής βοήθειας στη θάλασσα.....	120
	Απόφαση της 1ης Αυγούστου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Sea Watch (C-14/21 και C-15/21, EU:C:2022:604)	120
X.	Δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις	124
1.	Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης	124
	Απόφαση της 22ας Φεβρουαρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Openbaar Ministerie (Δικαστήριο που έχει συσταθεί νομίμως στο κράτος μέλος έκδοσης του εντάλματος) (C-562/21 PPU και C-563/21 PPU, EU:C:2022:100)	124
	Απόφαση της 14ης Ιουλίου 2022, Procureur général près la cour d'appel d'Angers (C-168/21, EU:C:2022:558)	127
2.	Δικαίωμα παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του	129
	Απόφαση της 19ης Μαΐου 2022, Spetsializirana prokuratura (Δίκη φυγόδικου) (C-569/20, EU:C:2022:401)	129
3.	Δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών	132
	Απόφαση της 1ης Αυγούστου 2022, TL (Έλλειψη διερμηνείας και μετάφρασης) (C-242/22 PPU, EU:C:2022:611)	132
XI.	Δικαστική συνεργασία σε αστικές υποθέσεις.....	136
1.	Κανονισμός 44/2001 για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις	136
	Απόφαση της 20ής Ιουνίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), London Steam-Ship Owners' Mutual Insurance Association (C-700/20, EU:C:2022:488)	136
2.	Κανονισμός 2201/2003 για τη διεθνή δικαιοδοσία και την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων σε γαμικές διαφορές και διαφορές γονικής μέριμνας	139
	Απόφαση της 1ης Αυγούστου 2022, MPA (Συνήθης διαμονή – Τρίτο κράτος) (C-501/20, EU:C:2022:619)	139
3.	Κανονισμός 2015/848 περί των διαδικασιών αφερεγγυότητας.....	141
	Απόφαση της 24ης Μαρτίου 2022, Galapagos BidCo. (C-723/20, EU:C:2022:209).....	141
XII.	Ανταγωνισμός	144
1.	Κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης (άρθρο 102 ΣΛΕΕ)	144
	Απόφαση της 12ης Μαΐου 2022, Servizio Elettrico Nazionale κ.λπ. (C-377/20, EU:C:2022:379)	144
2.	Κρατικές ενισχύσεις	148
	Απόφαση της 25ης Ιανουαρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Επιτροπή κατά European Food κ.λπ. (C-638/19 P, EU:C:2022:50).....	148
	Απόφαση της 8ης Νοεμβρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Fiat Chrysler Finance Europe κατά Επιτροπής (C-885/19 P και C-898/19 P, EU:C:2022:859)	150
XIII.	Προσέγγιση των νομοθεσιών	154
1.	Πνευματική και βιομηχανική ιδιοκτησία	154
	Απόφαση της 24ης Μαρτίου 2022, Austro-Mechana (C-433/20, EU:C:2022:217)	154
	Απόφαση της 22ας Δεκεμβρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Louboutin (Χρήση σε διαδικτυακή πλατφόρμα πωλήσεων σημείου προσβάλλοντος ορισμένο σήμα) (C-148/21 και C-184/21, EU:C:2022:1016)	156
2.	Προϊόντα καπνού	160

	Απόφαση της 22ας Φεβρουαρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Stichting Rookpreventie Jeugd κ.λπ. (C-160/20, EU:C:2022:101)	160
3.	Μηχανοκίνητα οχήματα	163
	Απόφαση της 14ης Ιουλίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), GSMB Invest (C-128/20, EU:C:2022:570)	163
	Απόφαση της 14ης Ιουλίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Volkswagen (C-134/20, EU:C:2022:571)	164
	Απόφαση της 14ης Ιουλίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Porsche Inter Auto και Volkswagen (C-145/20, EU:C:2022:572)	164
4.	Διάδοση προνομιακών πληροφοριών στον χρηματοπιστωτικό τομέα	169
	Απόφαση της 15ης Μαρτίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Autorité des marchés financiers (Επιτροπή κεφαλαιαγοράς, Γαλλία) (C-302/20, EU:C:2022:190)	169
5.	Διοικητική συνεργασία στον τομέα της φορολογίας.....	172
	Απόφαση της 8ης Δεκεμβρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Orde van Vlaamse Balies κ.λπ. (C-694/20, EU:C:2022:963)	172
XIV.	Οικονομική και νομισματική πολιτική	176
	Απόφαση της 13ης Σεπτεμβρίου 2022, Banka Slovenije (C-45/21, EU:C:2022:670).....	176
XV.	Κοινωνική πολιτική	180
1.	Οργάνωση του χρόνου εργασίας	180
	Απόφαση της 24ης Φεβρουαρίου 2022, Glavna direksia «Pozharna bezopasnost i zashtita na naselenieto» (C-262/20, EU:C:2022:117)	180
2.	Προστασία των εργαζομένων σε εταιρίες προσωρινής απασχόλησης	182
	Απόφαση της 15ης Δεκεμβρίου 2022, TimePartner Personalmanagement (C-311/21, EU:C:2022:983)	182
3.	Ρόλος των εργαζομένων σε ευρωπαϊκή εταιρία	184
	Απόφαση της 18ης Οκτωβρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), IG Metall και ver.di (C-677/20, EU:C:2022:800)	184
XVI.	Δημόσια υγεία.....	188
	Απόφαση της 22ας Δεκεμβρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), EUROAPTIEKA (C-530/20, EU:C:2022:1014)	188
XVII.	Προστασία των καταναλωτών	192
	Απόφαση της 17ης Μαΐου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Ibercaja Banco (C-600/19, EU:C:2022:394)	192
	Απόφαση της 17ης Μαΐου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), SPV Project 1503 κ.λπ. (C-693/19 και C-831/19, EU:C:2022:395)	192
	Απόφαση της 17ης Μαΐου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Impuls Leasing România (C-725/19, EU:C:2022:396)	192
	Απόφαση της 17ης Μαΐου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Unicaja Banco (C-869/19, EU:C:2022:397)	192
XVIII.	Περιβάλλον	197
1.	Απόβλητα ηλεκτρικού και ηλεκτρονικού εξοπλισμού.....	197
	Απόφαση της 25ης Ιανουαρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), VYSOČINA WIND (C-181/20, EU:C:2022:51).....	197
2.	Ποιότητα του αέρα.....	199
	Απόφαση της 22ας Δεκεμβρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Ministre de la Transition écologique και Premier ministre (Ευθύνη του Δημοσίου για την ατμοσφαιρική ρύπανση) (C-61/21, EU:C:2022:1015)	199

Κεφάλαιο 2 – Το Γενικό Δικαστήριο	202
I. Μέσα ένδικης προστασίας βάσει του δικαίου της Ένωσης	202
1. Εκπροσώπηση από δικηγόρο που έχει δικαίωμα παράστασης αποκλειστικώς και μόνον ενώπιον των δικαστηρίων του Ηνωμένου Βασιλείου.....	202
Διάταξη της 20ής Ιουνίου 2022, Natixis κατά Επιτροπής (T-449/21, EU:T:2022:394)	202
2. Αγωγή λόγω εξωσυμβατικής ευθύνης	205
Απόφαση της 23ης Φεβρουαρίου 2022, United Parcel Service κατά Επιτροπής (T-834/17, EU:T:2022:84).....	205
3. Συμβατικές διαφορές.....	209
Απόφαση της 13ης Ιουλίου 2022, JF κατά EUCAP Somalia (T-194/20, EU:T:2022:454)	209
II. Θεσμικό δίκαιο – Ευρωπαϊκή Εισαγγελία	212
Απόφαση της 12ης Ιανουαρίου 2022, Verelst κατά Συμβουλίου (T-647/20, EU:T:2022:5).....	212
III. Ανταγωνισμός.....	216
1. Συμπράξεις (άρθρο 101 ΣΛΕΕ).....	216
Απόφαση της 2ας Φεβρουαρίου 2022, Scania κ.λπ. κατά Επιτροπής (T-799/17, EU:T:2022:48)	216
2. Κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης (άρθρο 102 ΣΛΕΕ).....	219
Απόφαση της 19ης Ιανουαρίου 2022, Deutsche Telekom κατά Επιτροπής (T-610/19, EU:T:2022:15)	219
Απόφαση της 26ης Ιανουαρίου 2022, Intel Corporation κατά Επιτροπής (T-286/09 RENV, EU:T:2022:19).....	222
Απόφαση της 15ης Ιουνίου 2022, Qualcomm κατά Επιτροπής (Qualcomm – Πληρωμές βάσει αποκλειστικότητας) (T-235/18, EU:T:2022:358)	226
Απόφαση της 14ης Σεπτεμβρίου 2022, Google και Alphabet κατά Επιτροπής (Google Android) (T-604/18, EU:T:2022:541).....	230
3. Νομολογιακές εξελίξεις σε σχέση με τις πράξεις συγκέντρωσης	236
Απόφαση της 13ης Ιουλίου 2022, Illumina κατά Επιτροπής (T-227/21, EU:T:2022:447)	236
4. Κρατικές ενισχύσεις	240
Απόφαση της 4ης Μαΐου 2022, Wizz Air Hungary κατά Επιτροπής (TAROM· Ενίσχυση διάσωσης) (T-718/20, EU:T:2022:276).....	240
Απόφαση της 18ης Μαΐου 2022, Ryanair κατά Επιτροπής (Condor· ενίσχυση διάσωσης) (T-577/20, EU:T:2022:301).....	243
Απόφαση της 8ης Ιουνίου 2022, Ηνωμένο Βασίλειο και ITV κατά Επιτροπής (T-363/19 και T-456/19, EU:T:2022:349).....	246
Απόφαση της 30ής Νοεμβρίου 2022, Αυστρία κατά Επιτροπής (T-101/18, EU:T:2022:728).....	248
IV. Διανοητική ιδιοκτησία.....	251
1. Σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης	251
Απόφαση της 8ης Ιουνίου 2022, Muschaweck κατά EUIPO – Conze (UM) (T-293/21, EU:T:2022:345)	251
Απόφαση της 6ης Ιουλίου 2022, Zdút κατά EUIPO – Nehera κ.λπ. (nehera) (T-250/21, EU:T:2022:430).....	253
2. Σχέδια ή υποδείγματα.....	255
Απόφαση της 27ης Απριλίου 2022, Group Nivelles κατά EUIPO – Easy Sanitary Solutions (Αύλακας απορροής υδάτων ντους) (T-327/20, EU:T:2022:263).....	255
V. Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας - Περιοριστικά μέτρα	258
1. Ουκρανία	258

	Απόφαση της 27ης Ιουλίου 2022, RT France κατά Συμβουλίου (T-125/22, EU:T:2022:483)	258
2.	Συρία	262
	Απόφαση της 18ης Μαΐου 2022, Foz κατά Συμβουλίου (T-296/20, EU:T:2022:298)	262
3.	Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό	265
	Απόφαση της 27ης Απριλίου 2022, Ilunga Luyogo κατά Συμβουλίου (T-108/21, EU:T:2022:253)..	265
4.	Καταπολέμηση της τρομοκρατίας.....	267
	Απόφαση της 30ής Νοεμβρίου 2022, Kurdistan Workers' Party (PKK) κατά Συμβουλίου (συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-148/19 και T-316/14 RENV, EU:T:2022:727).....	267
VI.	Οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή	272
	Απόφαση της 22ας Ιουνίου 2022, Ιταλία κατά Επιτροπής (T-357/19, EU:T:2022:385).....	272
VII.	Προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.....	276
	Απόφαση της 27ης Απριλίου 2022, Veen κατά Ευρωπαϊκή (T-436/21, EU:T:2022:261)	276
VIII.	Δημόσια υγεία.....	279
	Απόφαση της 27ης Απριλίου 2022, Roos κ.λπ. κατά Κοινοβουλίου (T-710/21, T-722/21 και T-723/21, EU:T:2022:262).....	279
	Απόφαση της 23ης Νοεμβρίου 2022, CWS Powder Coatings κατά Επιτροπής (συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-279/20, T-288/20 και T-283/20, EU:T:2022:725)	281
IX.	Ενέργεια.....	284
	Απόφαση της 7ης Σεπτεμβρίου 2022, BNetzA κατά ACER (T-631/19, EU:T:2022:509).....	284
X.	Κοινή εμπορική πολιτική	288
	Απόφαση της 18ης Μαΐου 2022, Uzina Metalurgica Moldoveneasca κατά Επιτροπής (T-245/19, EU:T:2022:295).....	288
XI.	Οικονομική και νομισματική πολιτική	291
1.	Ενιαίος μηχανισμός εξυγίανσης	291
	Απόφαση της 1ης Ιουνίου 2022, Fundación Tatiana Pérez de Guzmán el Bueno και SFL κατά ΕΣΕ (T-481/17, EU:T:2022:311).....	291
	Απόφαση της 1ης Ιουνίου 2022, Del Valle Ruiz κ.λπ. κατά Επιτροπής και ΕΣΕ (T-510/17, EU:T:2022:312).....	291
	Απόφαση της 1ης Ιουνίου 2022, Eleveté Invest Group κ.λπ. κατά Επιτροπής και ΕΣΕ (T-523/17, EU:T:2022:313).....	291
	Απόφαση της 1ης Ιουνίου 2022, Algebris (UK) και Anchorage Capital Group κατά Επιτροπής (T-570/17, EU:T:2022:314).....	291
	Απόφαση της 1ης Ιουνίου 2022, Aeris Invest κατά Επιτροπής και ΕΣΕ (T-628/17, EU:T:2022:315)	292
2.	Προληπτική εποπτεία των πιστωτικών ιδρυμάτων.....	296
	Απόφαση της 22ας Ιουνίου 2022, Anglo Austrian AAB και Belegging-Maatschappij «Far-East» κατά ΕΚΤ (T-797/19, EU:T:2022:389)	296
	Απόφαση της 7ης Δεκεμβρίου 2022, PNB Banka κατά ΕΚΤ (T-275/19, EU:T:2022:781)	299
	Απόφαση της 7ης Δεκεμβρίου 2022, PNB Banka κατά ΕΚΤ (T-301/19, EU:T:2022:774)	301
	Απόφαση της 7ης Δεκεμβρίου 2022, PNB Banka κ.λπ. κατά ΕΚΤ (T-330/19, EU:T:2022:775)	303
XII.	Δημόσιες συμβάσεις των θεσμικών οργάνων της Ένωσης.....	306
	Απόφαση της 26ης Ιανουαρίου 2022, Leonardo κατά Frontex (T-849/19, EU:T:2022:28)	306
XIII.	Προϋπολογισμός και επιχορηγήσεις της Ένωσης	309
	Απόφαση της 29ης Ιουνίου 2022, LA International Cooperation κατά Επιτροπής (T-609/20, EU:T:2022:407).....	309
XIV.	Πρόσβαση στα έγγραφα των θεσμικών οργάνων	311

1.	Εξαίρεση σχετικά με την προστασία των δικαστικών διαδικασιών	311
	Απόφαση της 12ης Οκτωβρίου 2022, Saure κατά Επιτροπής (T-524/21, EU:T:2022:632).....	311
2.	Εξαίρεση σχετικά με επιθεωρήσεις, έρευνες και οικονομικούς ελέγχους	313
	Απόφαση της 28ης Σεπτεμβρίου 2022, Agrofert κατά Κοινοβουλίου (T-174/21, EU:T:2022:586)..	313
3.	Εξαίρεση για λόγους προστασίας της διαδικασίας λήψης αποφάσεων	316
	Απόφαση της 14ης Σεπτεμβρίου 2022, Pollinis France κατά Επιτροπής (T-371/20 και T-554/20, EU:T:2022:556).....	316
XV.	Υπαλληλικές υποθέσεις	321
1.	Μη ύπαρξη διαφοράς μεταξύ της Ένωσης και ενός εκ των υπαλλήλων της.....	321
	Διάταξη της 13ης Ιουνίου 2022, Mendes de Almeida κατά Συμβουλίου (T-334/21, EU:T:2022:375)	321
2.	Αποζημίωση επανεγκατάστασης.....	323
	Απόφαση της 7ης Σεπτεμβρίου 2022, LR κατά ΕΤΕπ (T-529/20, EU:T:2022:523).....	323
3.	Λύση συμβατικής δέσμευσης.....	325
	Απόφαση της 5ης Οκτωβρίου 2022, WV κατά CdT (T-618/21, EU:T:2022:603).....	325
XVI.	Αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων	328
	Διάταξη της 30ής Μαρτίου 2022, RT France κατά Συμβουλίου (T-125/22 R, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2022:199).....	328
	Διάταξη της 31ης Μαρτίου 2022, AL κατά Συμβουλίου (T-22/22 R, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2022:200).....	330
	Διάταξη της 25ης Απριλίου 2022, HB κατά Επιτροπής (T-408/21 R, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2022:241).....	332
	Διάταξη της 30ής Μαΐου 2022, OT κατά Συμβουλίου (T-193/22 R, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2022:307).....	335
	Διάταξη της 8ης Ιουνίου 2022, Ουγγαρία κατά Επιτροπής (T-104/22 R, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2022:351).....	337
	Διάταξη της 20ής Οκτωβρίου 2022, PB κατά Επιτροπής (T-407/21 R, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2022:655).....	339

Πρόλογος

Η *Επιλεγμένη Νομολογία* αποτελεί νέα ετήσια έκδοση η οποία έχει ως σκοπό να αναδείξει τη νομολογία των δικαιοδοτικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και να διευκολύνει την πρόσβαση σε αυτήν. Πρόκειται για μια συλλογή συνόψεων τις οποίες έχει συντάξει η Διεύθυνση Έρευνας και Τεκμηρίωσης και οι οποίες αφορούν τις κυριότερες αποφάσεις του Δικαστηρίου και του Γενικού Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στο πλαίσιο της νέας πολιτικής διάδοσης της νομολογίας, η *Επιλεγμένη Νομολογία* επιδιώκει να ανταποκριθεί στις νέες απαιτήσεις επικοινωνίας που αφορούν το δικαιοδοτικό έργο και, απευθυνόμενη στους επαγγελματίες του νομικού κλάδου, εκθέτει τις κύριες νομολογιακές εξελίξεις του προηγούμενου έτους.

Η παρούσα έκδοση, βασισμένη σε αποφάσεις που επέλεξε το Δικαστήριο και το Γενικό Δικαστήριο, παρέχει μια συνοπτική ανάλυση της σημαντικότερης νομολογίας του έτους 2022. Η νομολογία αυτή παρουσιάζεται υπό τη μορφή συνόψεων που έχουν κατηγοριοποιηθεί ανά θέμα, σύμφωνα με τη διάρθρωση των Συνθηκών της Ένωσης. Για κάθε σύνοψη, ένας υπερσύνδεσμος παραπέμπει στο κείμενο της απόφασης.

Η *Επιλεγμένη Νομολογία*, της οποίας το πλήρες κείμενο είναι διαθέσιμο σε ηλεκτρονική μορφή στον ιστότοπο του θεσμικού οργάνου, σχεδιάστηκε εξ αρχής ως ψηφιακό εργαλείο, στο πλαίσιο της πολιτικής ψηφιοποίησης που εφαρμόζει το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Celestina Iannone

Διευθύντρια

Διεύθυνση Έρευνας και Τεκμηρίωσης

I. Αξίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 2022 (ολομέλεια), Ουγγαρία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (C-156/21, [EU:C:2022:97](#))

«Προσφυγή ακυρώσεως – Κανονισμός (ΕΕ, Ευρατόμ) 2020/2092 – Γενικό καθεστώς αιρεσιμότητας για την προστασία του προϋπολογισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Προστασία του προϋπολογισμού της Ένωσης στην περίπτωση παραβιάσεως των αρχών του κράτους δικαίου σε κράτος μέλος – Νομική βάση – Άρθρο 322, παράγραφος 1, στοιχείο α', ΣΛΕΕ – Προβαλλόμενη καταστρατήγηση του άρθρου 7 ΣΕΕ και του άρθρου 269 ΣΛΕΕ – Προβαλλόμενες παραβάσεις του άρθρου 4, παράγραφος 1, του άρθρου 5, παράγραφος 2, και του άρθρου 13, παράγραφος 2, ΣΕΕ καθώς και προβαλλόμενες παραβιάσεις των αρχών της ασφάλειας δικαίου, της αναλογικότητας και της ισότητας των κρατών μελών έναντι των Συνθηκών»

Ο κανονισμός 2020/2092 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2020¹, θέσπισε «μηχανισμό οριζόντιας αιρεσιμότητας» για την προστασία του προϋπολογισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην περίπτωση παραβίασης των αρχών του κράτους δικαίου σε κράτος μέλος. Προς τον σκοπό αυτό, ο συγκεκριμένος κανονισμός επιτρέπει στο Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κατόπιν πρότασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, να λάβει –υπό τις προϋποθέσεις τις οποίες αυτός ορίζει– κατάλληλα μέτρα προστασίας όπως η αναστολή πληρωμών από τον προϋπολογισμό της Ένωσης ή η αναστολή της έγκρισης ενός ή πλειόνων προγραμμάτων που καλύπτονται από τον προϋπολογισμό της Ένωσης. Ο προσβαλλόμενος κανονισμός εξαρτά τη λήψη τέτοιων μέτρων από την προσκόμιση συγκεκριμένων στοιχείων που να τεκμηριώνουν όχι μόνον την ύπαρξη παραβίασης των αρχών του κράτους δικαίου, αλλά και την επίδραση αυτής στην εκτέλεση του προϋπολογισμού της Ένωσης.

Ο προσβαλλόμενος κανονισμός ανήκει σε μια σειρά πρωτοβουλιών οι οποίες αφορούν, γενικότερα, την προστασία του κράτους δικαίου στα κράτη μέλη² και στόχευαν στην απάμβλυνση, σε επίπεδο Ένωσης, των αυξανόμενων ανησυχιών σχετικά με τον σεβασμό από πλείονα κράτη μέλη των κοινών στην Ένωση αξιών, όπως οι αξίες αυτές εκτίθενται στο άρθρο 2 ΣΕΕ³.

¹ Κανονισμός (ΕΕ, Ευρατόμ) 2020/2092 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2020, περί γενικού καθεστώτος αιρεσιμότητας για την προστασία του προϋπολογισμού της Ένωσης (ΕΕ 2020, L 433 I, σ. 1, και διορθωτικό ΕΕ 2021, L 373, σ. 94, στο εξής: προσβαλλόμενος κανονισμός).

² Βλ., ιδίως, ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, της 17ης Ιουλίου 2019, «Ενίσχυση του κράτους δικαίου εντός της Ένωσης – Στρατηγικό σχέδιο δράσης», COM(2019) 343 final, η οποία ακολούθησε την ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο της 11ης Μαρτίου 2014, «Ένα νέο πλαίσιο της ΕΕ για την ενίσχυση του κράτους δικαίου», COM(2014) 158 final.

³ Οι αξίες του άρθρου 2 ΣΕΕ, στις οποίες βασίζεται η Ένωση και οι οποίες είναι κοινές στα κράτη μέλη, περιλαμβάνουν τις αξίες του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας, του κράτους δικαίου καθώς και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, εντός κοινωνίας που χαρακτηρίζεται από τον πλουραλισμό, την απαγόρευση των διακρίσεων, την ανοχή, τη δικαιοσύνη, την αλληλεγγύη και την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών.

Η Ουγγαρία, υποστηριζόμενη από τη Δημοκρατία της Πολωνίας ⁴, άσκησε προσφυγή προβάλλοντας, ως κύριο αίτημα, την ακύρωση του προσβαλλόμενου κανονισμού και, ως επικουρικό αίτημα, την ακύρωση ορισμένων διατάξεών του. Προς στήριξη των αιτημάτων της, η Ουγγαρία ισχυρίζεται, κατ' ουσίαν, ότι ο εν λόγω κανονισμός, μολονότι παρουσιάστηκε τυπικώς ως πράξη αφορώσα τους δημοσιονομικούς κανονισμούς του άρθρου 322, παράγραφος 1, στοιχείο α', ΣΛΕΕ, εντούτοις στοχεύει, στην πραγματικότητα, στην επιβολή κυρώσεων για αυτές καθεαυτές τις παραβιάσεις από κράτος μέλος των αρχών του κράτους δικαίου, αρχών συνεπαγομένων απαιτήσεις οι οποίες δεν χαρακτηρίζονται, εν πάση περιπτώσει, από επαρκή ακρίβεια. Η Ουγγαρία στηρίζει επομένως την προσφυγή της, μεταξύ άλλων, σε αναρμοδιότητα της Ένωσης να εκδώσει έναν τέτοιο κανονισμό – τόσο λόγω έλλειψης νομικής βάσης όσο και λόγω καταστρατήγησης της διαδικασίας την οποία προβλέπει το άρθρο 7 ΣΕΕ–, καθώς και σε παραβίαση των επιταγών της αρχής της ασφάλειας δικαίου.

Καλούμενο, συνακόλουθα, να αποφανθεί επί των αρμοδιοτήτων της Ένωσης για την προάσπιση του προϋπολογισμού και των οικονομικών συμφερόντων της έναντι επιζήμιων σε βάρος τους συνεπειών που μπορεί να απορρέουν από παραβιάσεις των αξιών του άρθρου 2 ΣΕΕ, το Δικαστήριο έκρινε ότι η υπόθεση έχει θεμελιώδη σημασία η οποία δικαιολογεί την παραπομπή της στην ολομέλεια. Για τους ίδιους λόγους, το Δικαστήριο έκανε δεκτό το αίτημα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου να εκδικαστεί η υπόθεση με την ταχεία διαδικασία. Με την απόφασή του, το Δικαστήριο απορρίπτει στο σύνολό της την προσφυγή ακυρώσεως την οποία άσκησε η Ουγγαρία.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Πριν υπεισέλθει στην εξέταση της ουσίας της προσφυγής, το Δικαστήριο αποφαινεται επί του αιτήματος του Συμβουλίου να μη ληφθούν υπόψη διάφορα χωρία του δικογράφου της προσφυγής της Ουγγαρίας, κατά το μέρος που στηρίζονται σε στοιχεία τα οποία έχουν αντληθεί από εμπιστευτική γνώμη της νομικής υπηρεσίας του Συμβουλίου της οποίας το περιεχόμενο γνωστοποιήθηκε κατ' αυτόν τον τρόπο χωρίς την απαιτούμενη άδεια. Συναφώς, το Δικαστήριο επιβεβαιώνει ότι το οικείο θεσμικό όργανο έχει, κατ' αρχήν, τη δυνατότητα να εξαρτήσει την προσκόμιση ενώπιον δικαστηρίου ενός τέτοιου εσωτερικού εγγράφου από τη λήψη προηγούμενης άδειας. Ωστόσο, στην περίπτωση που η οικεία νομική γνώμη αφορά νομοθετική διαδικασία –όπως εν προκειμένω– πρέπει να συνεκτιμηθεί και η αρχή της διαφάνειας, δεδομένου ότι η γνωστοποίηση μιας τέτοιας γνώμης είναι δυνατό να εντείνει τη διαφάνεια και τον ανοικτό χαρακτήρα της νομοθετικής διαδικασίας. Επομένως, το υπέρτερο δημόσιο συμφέρον που συνδέεται με τη διαφάνεια και τον ανοικτό χαρακτήρα της νομοθετικής διαδικασίας υπερισχύει, κατ' αρχήν, του συμφέροντος των θεσμικών οργάνων όσον αφορά τη γνωστοποίηση εσωτερικής νομικής γνώμης. Κατά συνέπεια, εν προκειμένω, δεδομένου ότι το Συμβούλιο δεν απέδειξε τον ιδιαίτερα ευαίσθητο χαρακτήρα της επίμαχης νομικής γνώμης ή το ιδιαίτερα ευρύ περιεχόμενο το οποίο υπερβαίνει το πλαίσιο της οικείας νομοθετικής διαδικασίας, το Δικαστήριο απορρίπτει το αίτημα του Συμβουλίου.

Όσον αφορά την ουσία της υπόθεσης, το Δικαστήριο προβαίνει, κατά πρώτον, στην εξέταση των λόγων ακυρώσεως οι οποίοι στηρίζουν το κύριο αίτημα περί ακυρώσεως του προσβαλλόμενου κανονισμού στο σύνολό του και με τους οποίους προβάλλεται, αφενός, αναρμοδιότητα της Ένωσης να εκδώσει τον προσβαλλόμενο κανονισμό και, αφετέρου, παραβίαση της αρχής της ασφάλειας δικαίου.

Αφενός, ως προς το ζήτημα της νομικής βάσης του προσβαλλόμενου κανονισμού, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η προβλεπόμενη σε αυτόν διαδικασία μπορεί να κινηθεί μόνο στην περίπτωση που

⁴ Προσφυγή με αντικείμενο την ακύρωση του κανονισμού 2020/2092 άσκησε και η Δημοκρατία της Πολωνίας (υπόθεση C-157/21).

συντρέχουν βάσιμοι λόγοι για να θεωρηθεί όχι μόνον ότι λαμβάνουν χώρα σε κράτος μέλος παραβιάσεις των αρχών του κράτους δικαίου, αλλά κυρίως ότι οι παραβιάσεις αυτές επηρεάζουν ή απειλούν σοβαρά να επηρεάσουν τη χρηστή δημοσιονομική διαχείριση του προϋπολογισμού της Ένωσης ή την προστασία των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης κατά τρόπο επαρκώς άμεσο. Επιπλέον, τα μέτρα που μπορούν να ληφθούν δυνάμει του προσβαλλόμενου κανονισμού συνδέονται αποκλειστικώς με την εκτέλεση του προϋπολογισμού της Ένωσης και είναι όλα ικανά να περιορίσουν τις χρηματοδοτήσεις που προέρχονται από τον εν λόγω προϋπολογισμό με γνώμονα τον αντίκτυπο που έχει στον προϋπολογισμό ένας τέτοιος επηρεασμός ή μια τέτοια σοβαρή απειλή επηρεασμού. Συνεπώς, σκοπός του προσβαλλόμενου κανονισμού είναι η προστασία του προϋπολογισμού της Ένωσης έναντι επιζήμιων σε βάρος του συνεπειών οι οποίες απορρέουν κατά τρόπο επαρκώς άμεσο από παραβιάσεις των αρχών του κράτους δικαίου και όχι η επιβολή κυρώσεων, αυτή καθεαυτήν, για τέτοιες παραβιάσεις.

Σε απάντηση στην επιχειρηματολογία της Ουγγαρίας, κατά την οποία ένας δημοσιονομικός κανόνας δεν μπορεί να έχει ως αντικείμενο να προσδιορίσει την έκταση των απαιτήσεων οι οποίες είναι συμφυείς με τις αξίες του άρθρου 2 ΣΕΕ, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι ο σεβασμός από τα κράτη μέλη των κοινών σε αυτά αξιών στις οποίες βασίζεται η Ένωση και οι οποίες έχουν προσδιοριστεί από τα κράτη μέλη και γίνονται από κοινού αποδεκτές από αυτά, καθορίζουν δε την ίδια την ταυτότητα της Ένωσης ως κοινής για τα κράτη μέλη έννομης τάξης –μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται το κράτος δικαίου και η αλληλεγγύη– δικαιολογεί την αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών μελών. Αφ' ης στιγμής ο εν λόγω σεβασμός συνιστά επομένως προϋπόθεση για την άσκηση όλων των δικαιωμάτων που απορρέουν από την εφαρμογή των Συνθηκών στο ενδιαφερόμενο κράτος μέλος, η Ένωση πρέπει να είναι σε θέση, εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων της, να προασπίζεται τις συγκεκριμένες αξίες.

Το Δικαστήριο διευκρινίζει συναφώς, αφενός, ότι ο σεβασμός των εν λόγω αξιών δεν μπορεί να συνίσταται απλώς σε μια υποχρέωση την οποία υποχρεούται να τηρεί ένα υποψήφιο κράτος προκειμένου να προσχωρήσει στην Ένωση και από την οποία θα μπορούσε να απαλλαγεί μετά την προσχώρησή του. Αφετέρου, υπογραμμίζει ότι ο προϋπολογισμός της Ένωσης συνιστά ένα από τα κύρια μέσα που καθιστούν δυνατή την υλοποίηση, στις πολιτικές και τις δράσεις της Ένωσης, της θεμελιώδους αρχής της αλληλεγγύης μεταξύ των κρατών μελών και ότι η εφαρμογή της αρχής αυτής, μέσω του προϋπολογισμού της Ένωσης, στηρίζεται στην αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών μελών όσον αφορά την υπεύθυνη χρήση των κοινών πόρων που εγγράφονται στον εν λόγω προϋπολογισμό.

Πλην όμως, η χρηστή δημοσιονομική διαχείριση του προϋπολογισμού της Ένωσης και τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης ενδέχεται να θιγούν σοβαρά από παραβιάσεις των αρχών του κράτους δικαίου σε ένα κράτος μέλος. Ειδικότερα, οι παραβιάσεις αυτές ενδέχεται να έχουν ως συνέπεια, μεταξύ άλλων, να μην εξασφαλίζεται ότι οι δαπάνες που καλύπτονται από τον προϋπολογισμό της Ένωσης πληρούν το σύνολο των προϋποθέσεων χρηματοδότησης τις οποίες προβλέπει το δίκαιο της Ένωσης και ότι, ως εκ τούτου, ανταποκρίνονται στους σκοπούς τους οποίους επιδιώκει η Ένωση όταν χρηματοδοτεί τέτοιες δαπάνες.

Συνεπώς, ένας «μηχανισμός οριζόντιας αιρεσιμότητας», όπως αυτός που θεσπίζει ο προσβαλλόμενος κανονισμός, ο οποίος εξαρτά τη λήψη χρηματοδοτήσεων που προβλέπονται στον προϋπολογισμό της Ένωσης από τον εκ μέρους των κρατών μελών σεβασμό των αρχών του κράτους δικαίου, είναι δυνατό να εμπίπτει στην αρμοδιότητα που απονέμουν οι Συνθήκες στην Ένωση προς θέσπιση «δημοσιονομικών κανονισμών» που άπτονται της εκτέλεσης του προϋπολογισμού της Ένωσης. Το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα ενός τέτοιου μηχανισμού – ως συστατικά στοιχεία του– οι διατάξεις του προσβαλλόμενου κανονισμού οι οποίες προσδιορίζουν τις εν λόγω αρχές, απαριθμούν τις περιπτώσεις που λογίζονται ενδεικτικά ως παραβιάσεις των αρχών αυτών, διευκρινίζουν τις καταστάσεις ή τις πρακτικές τις οποίες πρέπει να αφορούν τέτοιες παραβιάσεις και καθορίζουν τη φύση και την έκταση των μέτρων προστασίας που μπορούν, εφόσον συντρέχει περίπτωση, να ληφθούν.

Εν συνεχεία, όσον αφορά την αιτίαση περί προβαλλόμενης καταστρατήγησης της διαδικασίας του άρθρου 7 ΣΕΕ καθώς και των διατάξεων του άρθρου 269 ΣΛΕΕ, το Δικαστήριο απορρίπτει την επιχειρηματολογία της Ουγγαρίας κατά την οποία μόνον η διαδικασία του άρθρου 7 ΣΕΕ απονέμει στα θεσμικά όργανα της Ένωσης την αρμοδιότητα να εξετάζουν, να διαπιστώνουν και, εφόσον συντρέχει περίπτωση, να επιβάλλουν κυρώσεις για τις παραβιάσεις των αξιών του άρθρου 2 ΣΕΕ σε κράτος μέλος. Συγκεκριμένα, πέραν της διαδικασίας του άρθρου 7 ΣΕΕ, πολλές διατάξεις των Συνθηκών, οι οποίες συχνά συγκεκριμενοποιούνται με διάφορες πράξεις του παράγωγου δικαίου, απονέμουν στα θεσμικά όργανα της Ένωσης την αρμοδιότητα να εξετάζουν, να διαπιστώνουν και, εφόσον συντρέχει περίπτωση, να επιβάλλουν κυρώσεις για παραβιάσεις των αξιών του άρθρου 2 ΣΕΕ διαπραχθείσες σε κράτος μέλος.

Επιπρόσθετα, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η προβλεπόμενη στο άρθρο 7 ΣΕΕ διαδικασία έχει ως σκοπό την παροχή στο Συμβούλιο της δυνατότητας να επιβάλει κυρώσεις για σοβαρές και διαρκείς παραβιάσεις κάθε μιας από τις κοινές αξίες στις οποίες βασίζεται η Ένωση και οι οποίες καθορίζουν την ταυτότητά της, προκειμένου, μεταξύ άλλων, να υποχρεώσει το οικείο κράτος μέλος να θέσει τέρμα στις εν λόγω παραβιάσεις. Αντιθέτως, ο προσβαλλόμενος κανονισμός έχει ως σκοπό την προστασία του προϋπολογισμού της Ένωσης, τούτο δε αποκλειστικώς στην περίπτωση παραβίασης των αρχών του κράτους δικαίου σε κράτος μέλος η οποία επηρεάζει ή απειλεί σοβαρά να επηρεάσει την ορθή εκτέλεση του εν λόγω προϋπολογισμού. Επιπλέον, η διαδικασία του άρθρου 7 ΣΕΕ διαφέρει από εκείνη την οποία θεσπίζει ο προσβαλλόμενος κανονισμός ως προς τον επιδιωκόμενο σκοπό, τις προϋποθέσεις κινήσεώς τους, τις προϋποθέσεις λήψεως και άρσεως των προβλεπόμενων μέτρων καθώς και ως προς τη φύση των μέτρων αυτών. Κατά συνέπεια, οι δύο διαδικασίες επιδιώκουν διαφορετικούς σκοπούς και η καθεμία έχει σαφώς διακριτό αντικείμενο. Ως εκ τούτου, περαιτέρω, η διαδικασία την οποία θεσπίζει ο προσβαλλόμενος κανονισμός δεν μπορεί ούτε να θεωρηθεί ότι αποσκοπεί να καταστρατηγήσει τον περιορισμό της γενικής αρμοδιότητας του Δικαστηρίου τον οποίο προβλέπει το άρθρο 269 ΣΛΕΕ, αφ' ης στιγμής το γράμμα του κάνει λόγο αποκλειστικώς για έλεγχο νομιμότητας πράξης εκδοθείσας από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ή από το Συμβούλιο δυνάμει του άρθρου 7 ΣΕΕ.

Τέλος, δεδομένου ότι ο προσβαλλόμενος κανονισμός επιτρέπει στην Επιτροπή και στο Συμβούλιο να εξετάζουν μόνον καταστάσεις ή πρακτικές καταλογιστέες στις αρχές κράτους μέλους και απτόμενες της ορθής εκτέλεσης του προϋπολογισμού της Ένωσης, οι εξουσίες τις οποίες απονέμει στα εν λόγω όργανα ο κανονισμός δεν υπερβαίνουν τα όρια των αρμοδιοτήτων που έχουν απονεμηθεί στην Ένωση.

Αφετέρου, στο πλαίσιο της εξέτασης του λόγου ακυρώσεως με τον οποίο προβάλλεται παραβίαση της αρχής της ασφάλειας δικαίου, το Δικαστήριο κρίνει όλως αβάσιμη την επιχειρηματολογία της Ουγγαρίας σχετικά με έλλειψη ακρίβειας την οποία φέρεται να ενέχει ο προσβαλλόμενος κανονισμός τόσο ως προς τα κριτήρια που αφορούν τις προϋποθέσεις κίνησης της διαδικασίας όσο και ως προς την επιλογή και το περιεχόμενο των προς λήψη μέτρων. Συναφώς, το Δικαστήριο επισημαίνει εξ αρχής ότι οι αρχές για τις οποίες γίνεται λόγος στον προσβαλλόμενο κανονισμό, ως συστατικά στοιχεία της έννοιας του «κράτους δικαίου»⁵, έχουν αποτελέσει αντικείμενο ευρείας ανάπτυξης στη νομολογία του Δικαστηρίου, ότι οι αρχές αυτές πηγάζουν από κοινές αξίες που αναγνωρίζονται και εφαρμόζονται επίσης από τα κράτη μέλη στις δικές τους έννομες τάξεις και ότι απορρέουν από μια έννοια του «κράτους δικαίου» κοινή στα κράτη μέλη την οποία αυτά

⁵ Κατά το άρθρο 2, στοιχείο α', του προσβαλλόμενου κανονισμού, η έννοια του «κράτους δικαίου» περιλαμβάνει «τις αρχές της νομιμότητας, που υποδηλώνει διαφανή, υποκείμενη σε λογοδοσία, δημοκρατική και πλουραλιστική νομοθετική διαδικασία· ασφάλεια δικαίου· απαγόρευση της αυθαίρετης άσκησης εκτελεστικών εξουσιών· αποτελεσματική δικαστική προστασία, συμπεριλαμβανομένης της πρόσβασης στη δικαιοσύνη, από ανεξάρτητα και αμερόληπτα δικαστήρια, και όσον αφορά τα θεμελιώδη δικαιώματα· διάκριση των εξουσιών· απαγόρευση των διακρίσεων και ισότητα ενώπιον του νόμου».

αποδέχονται ως κοινή αξία που απαντά στις συνταγματικές παραδόσεις τους. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο φρονεί ότι τα κράτη μέλη είναι σε θέση να προσδιορίσουν κατά τρόπο αρκούντως ακριβή το ουσιώδες περιεχόμενο καθώς και τις απαιτήσεις που απορρέουν από εκάστη των εν λόγω αρχών.

Σε σχέση ιδίως με τα κριτήρια που αφορούν τις προϋποθέσεις κίνησης της διαδικασίας και την επιλογή και το περιεχόμενο των προς λήψη μέτρων, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι ο προσβαλλόμενος κανονισμός απαιτεί, για τη θέσπιση των μέτρων προστασίας τα οποία αυτός προβλέπει, να αποδεικνύεται πραγματική σύνδεση μεταξύ της παραβίασης μίας εκ των αρχών του κράτους δικαίου και του επηρεασμού ή της σοβαρής απειλής επηρεασμού της χρηστής δημοσιονομικής διαχείρισης της Ένωσης ή των οικονομικών συμφερόντων της και η παραβίαση αυτή να αφορά κατάσταση ή πρακτική δυνάμενη να καταλογιστεί σε αρχή κράτους μέλους και απτόμενη της ορθής εκτέλεσης του προϋπολογισμού της Ένωσης. Επιπλέον, σημειώνει ότι η έννοια της «σοβαρής απειλής» διευκρινίζεται στη δημοσιονομική νομοθεσία της Ένωσης και υπενθυμίζει ότι τα μέτρα προστασίας που μπορούν να ληφθούν πρέπει να είναι αυστηρώς ανάλογα προς τον αντίκτυπο που έχει η διαπιστούμενη παραβίαση στον προϋπολογισμό της Ένωσης. Ειδικότερα, κατά το Δικαστήριο, οι δράσεις και τα προγράμματα που δεν επηρεάζονται από μια τέτοια παραβίαση μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο τέτοιων μέτρων μόνο στο μέτρο που είναι απολύτως αναγκαίο προκειμένου να εκπληρωθεί ο σκοπός της προστασίας του προϋπολογισμού της Ένωσης στο σύνολό του. Τέλος, διαπιστώνοντας ότι η Επιτροπή οφείλει να τηρεί, υπό τον έλεγχο του δικαστή της Ένωσης, αυστηρές διαδικαστικές απαιτήσεις οι οποίες συνεπάγονται, μεταξύ άλλων, πλείονες διαβουλεύσεις με το εμπλεκόμενο κράτος μέλος, το Δικαστήριο καταλήγει ότι ο προσβαλλόμενος κανονισμός πληροί τις απαιτήσεις που απορρέουν από την αρχή της ασφάλειας δικαίου.

Το Δικαστήριο εξετάζει, κατά δεύτερον, το επικουρικό αίτημα περί μερικής ακυρώσεως του προσβαλλόμενου κανονισμού. Συναφώς, το Δικαστήριο κρίνει, αφενός, ότι η ακύρωση του άρθρου 4, παράγραφος 1, του προσβαλλόμενου κανονισμού θα είχε ως αποτέλεσμα να μεταβληθεί η ουσία του κανονισμού, δεδομένου ότι η εν λόγω διάταξη διευκρινίζει τις προϋποθέσεις που απαιτείται να πληρούνται ώστε να είναι δυνατή η λήψη των μέτρων προστασίας που αυτός προβλέπει, με αποτέλεσμα το αίτημα περί ακυρώσεως της συγκεκριμένης διάταξης και μόνον να πρέπει να θεωρηθεί απαράδεκτο. Αφετέρου, το Δικαστήριο κρίνει αβάσιμες τις αιτιάσεις που προβάλλονται σε σχέση με σειρά άλλων διατάξεων του προσβαλλόμενου κανονισμού, αιτιάσεις που αντλούνται από έλλειψη νομικής βάσης καθώς και από παράβαση των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης σχετικά με τα δημόσια ελλείμματα και από παραβιάσεις των αρχών της ασφάλειας δικαίου, της αναλογικότητας και της ισότητας των κρατών μελών ενώπιον των Συνθηκών. Συνακόλουθα, απορρίπτει το επικουρικό αίτημα στο σύνολό του, ομοίως δε και την προσφυγή που άσκησε η Ουγγαρία στο σύνολό της.

Απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 2022 (ολομέλεια), Πολωνία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (C-157/21, [EU:C:2022:98](#))

«Προσφυγή ακυρώσεως – Κανονισμός (ΕΕ, Ευρατόμ) 2020/2092 – Γενικό καθεστώς αιρεσιμότητας για την προστασία του προϋπολογισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Προστασία του προϋπολογισμού της Ένωσης στην περίπτωση παραβιάσεως των αρχών του κράτους δικαίου σε κράτος μέλος – Νομική βάση – Άρθρο 322, παράγραφος 1, στοιχείο α', ΣΛΕΕ – Άρθρο 311 ΣΛΕΕ – Άρθρο 312 ΣΛΕΕ – Προβαλλόμενη καταστρατήγηση του άρθρου 7 ΣΕΕ και του άρθρου 269 ΣΛΕΕ – Προβαλλόμενες παραβάσεις του άρθρου 4, παράγραφος 1, του άρθρου 5, παράγραφος 2, του άρθρου 13, παράγραφος 2, ΣΕΕ, του άρθρου 296, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ, του πρωτοκόλλου (αριθ. 2) σχετικά με την εφαρμογή των αρχών της επικουρικότητας και της αναλογικότητας καθώς και προβαλλόμενη παραβίαση των αρχών της δοτής αρμοδιότητας, της ασφάλειας δικαίου, της αναλογικότητας και της ισότητας των κρατών μελών έναντι των Συνθηκών – Ισχυρισμός περί κατάχρησης εξουσίας»

Ο κανονισμός 2020/2092 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2020 ⁶, ανήκει σε μια σειρά πρωτοβουλιών οι οποίες αφορούν, γενικότερα, την προστασία του κράτους δικαίου στα κράτη μέλη ⁷ και στόχευαν στην απάμβλυνση, σε επίπεδο Ένωσης, των αυξανόμενων ανησυχιών σχετικά με τον σεβασμό από πλείονα κράτη μέλη των κοινών στην Ένωση αξιών, όπως οι αξίες αυτές εκτίθενται στο άρθρο 2 ΣΕΕ ⁸.

Η Δημοκρατία της Πολωνίας, υποστηριζόμενη από την Ουγγαρία ⁹, άσκησε προσφυγή με αντικείμενο την ακύρωση του προσβαλλόμενου κανονισμού. Προς στήριξη των αιτημάτων της, η Δημοκρατία της Πολωνίας ισχυρίζεται, κατ' ουσίαν, ότι ο εν λόγω κανονισμός, μολονότι παρουσιάστηκε τυπικώς ως πράξη αφορώσα τους δημοσιονομικούς κανονισμούς του άρθρου 322, παράγραφος 1, στοιχείο α', ΣΛΕΕ, εντούτοις στοχεύει, στην πραγματικότητα, στην επιβολή κυρώσεων για αυτές καθεαυτές τις παραβιάσεις από κράτος μέλος των αρχών του κράτους δικαίου, αρχών συνεπαγόμενων απαιτήσεις οι οποίες δεν χαρακτηρίζονται, εν πάση περιπτώσει, από επαρκή ακρίβεια. Η Πολωνία στηρίζει επομένως την προσφυγή της, μεταξύ άλλων, σε αναρμοδιότητα της Ένωσης να εκδώσει έναν τέτοιο κανονισμό –τόσο λόγω έλλειψης νομικής βάσης όσο και λόγω καταστρατήγησης της διαδικασίας την οποία προβλέπει το άρθρο 7 ΣΕΕ–, καθώς και σε υπέρβαση των εγγενών ορίων των αρμοδιοτήτων της Ένωσης και σε παραβίαση της αρχής της ασφάλειας δικαίου.

Καλούμενο, συνακόλουθα, να αποφανθεί επί των αρμοδιοτήτων της Ένωσης για την προάσπιση του προϋπολογισμού και των οικονομικών συμφερόντων της έναντι επιζήμιων σε βάρος τους συνεπειών που μπορεί να απορρέουν από παραβιάσεις των αξιών του άρθρου 2 ΣΕΕ, το Δικαστήριο έκρινε ότι η υπόθεση έχει θεμελιώδη σημασία η οποία δικαιολογεί την παραπομπή της στην ολομέλεια. Για τους ίδιους λόγους, το Δικαστήριο έκανε δεκτό το αίτημα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου να εκδικαστεί η υπόθεση με την ταχεία διαδικασία. Με την απόφασή του, το Δικαστήριο απορρίπτει στο σύνολό της την προσφυγή ακυρώσεως την οποία άσκησε η Πολωνία.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Πριν υπεισέλθει στην εξέταση της ουσίας της προσφυγής, το Δικαστήριο αποφαινεται επί του αιτήματος του Συμβουλίου να μη ληφθούν υπόψη διάφορα χωρία του δικογράφου της προσφυγής της Πολωνίας, κατά το μέρος που στηρίζονται σε στοιχεία τα οποία έχουν αντληθεί από εμπιστευτική γνώμη της νομικής υπηρεσίας του Συμβουλίου της οποίας το περιεχόμενο γνωστοποιήθηκε κατ' αυτόν τον τρόπο χωρίς την απαιτούμενη άδεια. Συναφώς, το Δικαστήριο επιβεβαιώνει ότι το οικείο θεσμικό όργανο έχει κατ' αρχήν τη δυνατότητα να εξαρτήσει την προσκόμιση ενώπιον δικαστηρίου ενός τέτοιου εσωτερικού εγγράφου από τη λήψη προηγούμενης άδειας. Ωστόσο, στην περίπτωση που η οικεία νομική γνώμη αφορά νομοθετική διαδικασία –όπως εν

⁶ Κανονισμός (ΕΕ, Ευρατόμ) 2020/2092 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2020, περί γενικού καθεστώτος αιρεσιμότητας για την προστασία του προϋπολογισμού της Ένωσης (ΕΕ 2020, L 433 I, σ. 1, και διορθωτικό ΕΕ 2021, L 373, σ. 94, στο εξής: προσβαλλόμενος κανονισμός).

⁷ Βλ., ιδίως, ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, της 17ης Ιουλίου 2019, «Ενίσχυση του κράτους δικαίου εντός της Ένωσης – Στρατηγικό σχέδιο δράσης», COM(2019) 343 final, η οποία ακολούθησε την ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, της 11ης Μαρτίου 2014, «Ένα νέο πλαίσιο της ΕΕ για την ενίσχυση του κράτους δικαίου», COM(2014) 158 final.

⁸ Οι αξίες του άρθρου 2 ΣΕΕ, στις οποίες βασίζεται η Ένωση και είναι κοινές στα κράτη μέλη, περιλαμβάνουν τις αξίες του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας, του κράτους δικαίου καθώς και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, εντός κοινωνίας που χαρακτηρίζεται από τον πλουραλισμό, την απαγόρευση των διακρίσεων, την ανοχή, τη δικαιοσύνη, την αλληλεγγύη και την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών.

⁹ Προσφυγή με αντικείμενο την ακύρωση του κανονισμού 2020/2092 άσκησε και η Ουγγαρία (υπόθεση C-156/21).

προκειμένων- πρέπει να συνεκτιμηθεί και η αρχή της διαφάνειας, δεδομένου ότι η γνωστοποίηση μιας τέτοιας γνώμης είναι δυνατό να εντείνει τη διαφάνεια και τον ανοικτό χαρακτήρα της νομοθετικής διαδικασίας. Επομένως, το υπέρτερο δημόσιο συμφέρον που συνδέεται με τη διαφάνεια και τον ανοικτό χαρακτήρα της νομοθετικής διαδικασίας υπερισχύει, κατ' αρχήν, του συμφέροντος των θεσμικών οργάνων όσον αφορά τη γνωστοποίηση εσωτερικής νομικής γνώμης. Κατά συνέπεια, εν προκειμένω, δεδομένου ότι το Συμβούλιο δεν απέδειξε τον ιδιαίτερα ευαίσθητο χαρακτήρα της επίμαχης νομικής γνώμης ή το ιδιαίτερα ευρύ περιεχόμενο το οποίο υπερβαίνει το πλαίσιο της οικείας νομοθετικής διαδικασίας, το Δικαστήριο απορρίπτει το αίτημα του Συμβουλίου.

Όσον αφορά την ουσία της υπόθεσης, το Δικαστήριο προβαίνει, κατά πρώτον, στην από κοινού εξέταση των λόγων ακυρώσεως με τους οποίους προβάλλεται αναρμοδιότητα της Ένωσης να εκδώσει τον προσβαλλόμενο κανονισμό.

Αρχικώς, ως προς το ζήτημα της νομικής βάσης του προσβαλλόμενου κανονισμού, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η προβλεπόμενη σε αυτόν διαδικασία μπορεί να κινηθεί μόνο στην περίπτωση που συντρέχουν βάσιμοι λόγοι για να θεωρηθεί όχι μόνον ότι λαμβάνουν χώρα σε κράτος μέλος παραβιάσεις των αρχών του κράτους δικαίου, αλλά κυρίως ότι οι παραβιάσεις αυτές επηρεάζουν ή απειλούν σοβαρά να επηρεάσουν τη χρηστή δημοσιονομική διαχείριση του προϋπολογισμού της Ένωσης ή την προστασία των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης κατά τρόπο επαρκώς άμεσο. Επιπλέον, τα μέτρα που μπορούν να ληφθούν δυνάμει του προσβαλλόμενου κανονισμού συνδέονται αποκλειστικώς με την εκτέλεση του προϋπολογισμού της Ένωσης και είναι όλα ικανά να περιορίσουν τις χρηματοδοτήσεις που προέρχονται από τον εν λόγω προϋπολογισμό με γνώμονα τον αντίκτυπο που έχει στον προϋπολογισμό ένας τέτοιος επηρεασμός ή μια τέτοια σοβαρή απειλή επηρεασμού. Συνεπώς, σκοπός του προσβαλλόμενου κανονισμού είναι η προστασία του προϋπολογισμού της Ένωσης έναντι επιζήμιων σε βάρος του συνεπειών οι οποίες απορρέουν κατά τρόπο επαρκώς άμεσο από παραβιάσεις των αρχών του κράτους δικαίου και όχι η επιβολή κυρώσεων, αυτή καθεαυτήν, για τέτοιες παραβιάσεις.

Σε απάντηση στην επιχειρηματολογία της Πολωνίας, κατά την οποία ένας δημοσιονομικός κανόνας δεν μπορεί να έχει ως αντικείμενο να προσδιορίσει την έκταση των απαιτήσεων οι οποίες είναι συμφυείς με τις αξίες του άρθρου 2 ΣΕΕ, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι ο σεβασμός από τα κράτη μέλη των κοινών σε αυτά αξιών στις οποίες βασίζεται η Ένωση και οι οποίες έχουν προσδιοριστεί από τα κράτη μέλη και γίνονται από κοινού αποδεκτές από αυτά, καθορίζουν δε την ίδια την ταυτότητα της Ένωσης ως κοινής για τα κράτη μέλη έννομης τάξης -μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται το κράτος δικαίου και η αλληλεγγύη-, δικαιολογεί την αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών μελών. Αφ' ης στιγμής ο σεβασμός αυτός συνιστά επομένως προϋπόθεση για την άσκηση όλων των δικαιωμάτων που απορρέουν από την εφαρμογή των Συνθηκών στο οικείο κράτος μέλος, η Ένωση πρέπει να είναι σε θέση, εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων της, να προασπίζεται τις συγκεκριμένες αξίες.

Το Δικαστήριο διευκρινίζει συναφώς, αφενός, ότι ο σεβασμός των εν λόγω αξιών δεν μπορεί να συνίσταται απλώς σε μια υποχρέωση την οποία υποχρεούται να τηρεί ένα υποψήφιο κράτος προκειμένου να προσχωρήσει στην Ένωση και από την οποία θα μπορούσε να απαλλαγεί μετά την προσχώρησή του. Αφετέρου, υπογραμμίζει ότι ο προϋπολογισμός της Ένωσης συνιστά ένα από τα κύρια μέσα που καθιστούν δυνατή την υλοποίηση, στις πολιτικές και τις δράσεις της Ένωσης, της θεμελιώδους αρχής της αλληλεγγύης μεταξύ των κρατών μελών και ότι η εφαρμογή της αρχής αυτής, μέσω του προϋπολογισμού της Ένωσης, στηρίζεται στην αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών μελών όσον αφορά την υπεύθυνη χρήση των κοινών πόρων που εγγράφονται στον εν λόγω προϋπολογισμό.

Πλην όμως, η χρηστή δημοσιονομική διαχείριση του προϋπολογισμού της Ένωσης και τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης ενδέχεται να θιγούν σοβαρά από παραβιάσεις των αρχών του κράτους δικαίου σε ένα κράτος μέλος. Ειδικότερα, οι παραβιάσεις αυτές ενδέχεται να έχουν ως συνέπεια, μεταξύ άλλων, να μην εξασφαλίζεται ότι οι δαπάνες που καλύπτονται από τον προϋπολογισμό της Ένωσης πληρούν το σύνολο των προϋποθέσεων χρηματοδότησης τις οποίες

προβλέπει το δίκαιο της Ένωσης και ότι, ως εκ τούτου, ανταποκρίνονται στους σκοπούς τους οποίους επιδιώκει η Ένωση όταν χρηματοδοτεί τέτοιες δαπάνες.

Συνεπώς, ένας «μηχανισμός οριζόντιας αιρεσιμότητας», όπως αυτός που θεσπίζει ο προσβαλλόμενος κανονισμός, ο οποίος εξαρτά τη λήψη χρηματοδοτήσεων που προβλέπονται στον προϋπολογισμό της Ένωσης από τον εκ μέρους των κρατών μελών σεβασμό των αρχών του κράτους δικαίου, είναι δυνατό να εμπίπτει στην αρμοδιότητα που απονέμουν οι Συνθήκες στην Ένωση προς θέσπιση «δημοσιονομικών κανονισμών» που άπτονται της εκτέλεσης του προϋπολογισμού της Ένωσης. Το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα ενός τέτοιου μηχανισμού – ως συστατικά στοιχεία του– οι διατάξεις του προσβαλλόμενου κανονισμού οι οποίες προσδιορίζουν τις εν λόγω αρχές, απαριθμούν τις περιπτώσεις που λογίζονται ενδεικτικά ως παραβιάσεις των αρχών αυτών, διευκρινίζουν τις καταστάσεις ή τις πρακτικές τις οποίες πρέπει να αφορούν τέτοιες παραβιάσεις και καθορίζουν τη φύση και την έκταση των μέτρων προστασίας που μπορούν, εφόσον συντρέχει περίπτωση, να ληφθούν.

Εν συνεχεία, όσον αφορά την αιτίαση περί προβαλλόμενης καταστρατήγησης της διαδικασίας του άρθρου 7 ΣΕΕ, το Δικαστήριο απορρίπτει την επιχειρηματολογία της Πολωνίας κατά την οποία μόνον η διαδικασία του άρθρου 7 ΣΕΕ απονέμει στα θεσμικά όργανα της Ένωσης την αρμοδιότητα να εξετάζουν, να διαπιστώνουν και, εφόσον συντρέχει περίπτωση, να επιβάλλουν κυρώσεις για τις παραβιάσεις των αξιών του άρθρου 2 ΣΕΕ σε κράτος μέλος. Συγκεκριμένα, πέραν της διαδικασίας του άρθρου 7 ΣΕΕ, πολλές διατάξεις των Συνθηκών, οι οποίες συχνά συγκεκριμενοποιούνται με διάφορες πράξεις του παράγωγου δικαίου, απονέμουν στα θεσμικά όργανα της Ένωσης την αρμοδιότητα να εξετάζουν, να διαπιστώνουν και, εφόσον συντρέχει περίπτωση, να επιβάλλουν κυρώσεις για παραβιάσεις των αξιών του άρθρου 2 ΣΕΕ διαπραχθείσες σε κράτος μέλος.

Επιπρόσθετα, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η προβλεπόμενη στο άρθρο 7 ΣΕΕ διαδικασία έχει ως σκοπό την παροχή στο Συμβούλιο της δυνατότητας να επιβάλει κυρώσεις για σοβαρές και διαρκείς παραβιάσεις καθεμιάς από τις κοινές αξίες στις οποίες βασίζεται η Ένωση και οι οποίες καθορίζουν την ταυτότητά της, προκειμένου, μεταξύ άλλων, να υποχρεώσει το οικείο κράτος μέλος να θέσει τέρμα στις εν λόγω παραβιάσεις. Αντιθέτως, ο προσβαλλόμενος κανονισμός έχει ως σκοπό την προστασία του προϋπολογισμού της Ένωσης, τούτο δε αποκλειστικώς στην περίπτωση παραβίασης των αρχών του κράτους δικαίου σε κράτος μέλος η οποία επηρεάζει ή απειλεί σοβαρά να επηρεάσει την ορθή εκτέλεση του εν λόγω προϋπολογισμού. Επιπλέον, η διαδικασία του άρθρου 7 ΣΕΕ διαφέρει από εκείνη την οποία θεσπίζει ο προσβαλλόμενος κανονισμός ως προς τον επιδιωκόμενο σκοπό, τις προϋποθέσεις κινήσεώς τους, τις προϋποθέσεις λήψεως και άρσεως των προβλεπόμενων μέτρων καθώς και ως προς τη φύση των μέτρων αυτών. Κατά συνέπεια, οι δύο διαδικασίες επιδιώκουν διαφορετικούς σκοπούς και η καθεμία έχει σαφώς διακριτό αντικείμενο. Ως εκ τούτου, περαιτέρω, η διαδικασία την οποία θεσπίζει ο προσβαλλόμενος κανονισμός δεν μπορεί ούτε να θεωρηθεί ότι αποσκοπεί να καταστρατηγήσει τον περιορισμό της γενικής αρμοδιότητας του Δικαστηρίου τον οποίο προβλέπει το άρθρο 269 ΣΛΕΕ, αφ' ης στιγμής το γράμμα του κάνει λόγο αποκλειστικώς για έλεγχο νομιμότητας πράξης εκδοθείσας από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ή από το Συμβούλιο δυνάμει του άρθρου 7 ΣΕΕ.

Το Δικαστήριο εξετάζει, κατά δεύτερον, τις λοιπές αιτιάσεις ουσίας τις οποίες προβάλλει η Πολωνία κατά του προσβαλλόμενου κανονισμού.

Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο κρίνει, αρχικώς, ότι οι ισχυρισμοί της Πολωνίας με τους οποίους προβάλλεται παραβίαση της αρχής της δοτής αρμοδιότητας καθώς και της υποχρέωσης σεβασμού των ουσιαστών λειτουργιών των κρατών μελών είναι όλως αβάσιμοι. Ειδικότερα, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η ελεύθερη άσκηση από τα κράτη μέλη των εξουσιών τους σε όλους τους τομείς αρμοδιότητάς τους νοείται μόνον υπό την προϋπόθεση του σεβασμού του δικαίου της Ένωσης. Ως εκ τούτου, η Ένωση, απαιτώντας από τα κράτη μέλη να τηρούν συνακόλουθα τις υποχρεώσεις τις οποίες υπέχουν από το δίκαιο της Ένωσης, ουδόλως επιδιώκει να ασκήσει η ίδια τις εν λόγω αρμοδιότητες ούτε, επομένως, να τις οικειοποιηθεί.

Εν συνεχεία, στο πλαίσιο της εξέτασης των λόγων ακυρώσεως με τους οποίους προβάλλεται μη σεβασμός της εθνικής ταυτότητας των κρατών μελών, αφενός, και παραβίαση της αρχής της ασφάλειας δικαίου, αφετέρου, το Δικαστήριο κρίνει επίσης όλως αβάσιμη την επιχειρηματολογία της Πολωνίας σχετικά με έλλειψη ακρίβειας την οποία φέρεται να ενέχει ο προσβαλλόμενος κανονισμός τόσο ως προς τα κριτήρια που αφορούν τις προϋποθέσεις κίνησης της διαδικασίας όσο και ως προς την επιλογή και το περιεχόμενο των προς λήψη μέτρων. Συναφώς, το Δικαστήριο επισημαίνει εξ αρχής ότι οι αρχές για τις οποίες γίνεται λόγος στον προσβαλλόμενο κανονισμό, ως συστατικά στοιχεία της έννοιας του «κράτους δικαίου»¹⁰, έχουν αποτελέσει αντικείμενο ευρείας ανάπτυξης στη νομολογία του Δικαστηρίου, ότι οι αρχές αυτές πηγάζουν από κοινές αξίες που αναγνωρίζονται και εφαρμόζονται επίσης από τα κράτη μέλη στις δικές τους έννομες τάξεις και ότι απορρέουν από μια έννοια του «κράτους δικαίου» κοινή στα κράτη μέλη την οποία αυτά αποδέχονται ως κοινή αξία που απαντά στις συνταγματικές παραδόσεις τους. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο φρονεί ότι τα κράτη μέλη είναι σε θέση να προσδιορίσουν κατά τρόπο αρκούντως ακριβή το ουσιώδες περιεχόμενο καθώς και τις απαιτήσεις που απορρέουν από εκάστη των εν λόγω αρχών.

Σε σχέση ιδίως με τα κριτήρια που αφορούν τις προϋποθέσεις κίνησης της διαδικασίας και την επιλογή και το περιεχόμενο των προς λήψη μέτρων, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι ο προσβαλλόμενος κανονισμός απαιτεί, για τη θέσπιση των μέτρων προστασίας τα οποία αυτός προβλέπει, να αποδεικνύεται πραγματική σύνδεση μεταξύ της παραβίασης μίας εκ των αρχών του κράτους δικαίου και του επηρεασμού ή της σοβαρής απειλής επηρεασμού της χρηστής δημοσιονομικής διαχείρισης της Ένωσης ή των οικονομικών συμφερόντων της και η παραβίαση αυτή να αφορά κατάσταση ή πρακτική δυνάμενη να καταλογιστεί σε αρχή κράτους μέλους και απότομη της ορθής εκτέλεσης του προϋπολογισμού της Ένωσης. Επιπλέον, σημειώνει ότι η έννοια της «σοβαρής απειλής» διευκρινίζεται στη δημοσιονομική νομοθεσία της Ένωσης και υπενθυμίζει ότι τα μέτρα προστασίας που μπορούν να ληφθούν πρέπει να είναι αυστηρώς ανάλογα προς τον αντίκτυπο που έχει η διαπιστούμενη παραβίαση στον προϋπολογισμό της Ένωσης. Οι δε δράσεις και τα προγράμματα που δεν επηρεάζονται από μια τέτοια παραβίαση μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο τέτοιων μέτρων μόνο στο μέτρο που είναι απολύτως αναγκαίο προκειμένου να εκπληρωθεί ο σκοπός της προστασίας του προϋπολογισμού της Ένωσης στο σύνολό του. Περαιτέρω, διαπιστώνοντας ότι η Επιτροπή οφείλει να τηρεί, υπό τον έλεγχο του δικαστή της Ένωσης, αυστηρές διαδικαστικές απαιτήσεις οι οποίες συνεπάγονται, μεταξύ άλλων, πλείονες διαβουλεύσεις με το εμπλεκόμενο κράτος μέλος, το Δικαστήριο καταλήγει ότι ο προσβαλλόμενος κανονισμός πληροί τις απαιτήσεις που απορρέουν από την υποχρέωση σεβασμού της εθνικής ταυτότητας των κρατών μελών καθώς και από την αρχή της ασφάλειας δικαίου.

Τέλος, στο μέτρο που η Πολωνία αμφισβητεί την ίδια την αναγκαιότητα της θέσπισης του προσβαλλόμενου κανονισμού, υπό το πρίσμα των απαιτήσεων της αρχής της αναλογικότητας, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι το εν λόγω κράτος μέλος δεν επικαλέστηκε κανένα στοιχείο ικανό να αποδείξει ότι ο νομοθέτης της Ένωσης υπερέβη την ευρεία εξουσία εκτιμήσεως την οποία διαθέτει συναφώς. Κατόπιν της απορρίψεως της τελευταίας αυτής αιτιάσεως, το Δικαστήριο απορρίπτει την προσφυγή στο σύνολό της.

¹⁰ Κατά το άρθρο 2, στοιχείο α', του προσβαλλόμενου κανονισμού, η έννοια του «κράτους δικαίου» περιλαμβάνει «τις αρχές της νομιμότητας, που υποδηλώνει διαφανή, υποκείμενη σε λογοδοσία, δημοκρατική και πλουραλιστική νομοθετική διαδικασία· ασφάλεια δικαίου· απαγόρευση της αυθαίρετης άσκησης εκτελεστικών εξουσιών· αποτελεσματική δικαστική προστασία, συμπεριλαμβανομένης της πρόσβασης στη δικαιοσύνη, από ανεξάρτητα και αμερόληπτα δικαστήρια, και όσον αφορά τα θεμελιώδη δικαιώματα· διάκριση των εξουσιών· απαγόρευση των διακρίσεων και ισότητα ενώπιον του νόμου».

II. Αποχώρηση κράτους μέλους από την Ευρωπαϊκή Ένωση ¹¹

Απόφαση της 9ης Ιουνίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), *Préfet du Gers*
και *Institut national de la statistique et des études économiques* (C-673/20,
[EU:C:2022:449](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Ιθαγένεια της Ένωσης – Υπήκοος του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας ο οποίος κατοικεί σε κράτος μέλος – Άρθρο 9 ΣΕΕ – Άρθρα 20 και 22 ΣΛΕΕ – Δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις δημοτικές εκλογές στο κράτος μέλος κατοικίας – Άρθρο 50 ΣΕΕ – Συμφωνία για την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας – Συνέπειες της αποχώρησης κράτους μέλους από την Ένωση – Διαγραφή από τους εκλογικούς καταλόγους στο κράτος μέλος κατοικίας – Άρθρα 39 και 40 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Κύρος της απόφασης (ΕΕ) 2020/135»

Η ΕΡ, υπήκοος Ηνωμένου Βασιλείου και κάτοικος Γαλλίας από το 1984, διαγράφηκε από τους γαλλικούς εκλογικούς καταλόγους κατόπιν της έναρξης ισχύος, την 1η Φεβρουαρίου 2020, της συμφωνίας για την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (στο εξής: συμφωνία για την αποχώρηση) ¹².

Η ΕΡ άσκησε προσφυγή κατά της εν λόγω διαγραφής ενώπιον του *tribunal judiciaire d'Auch* (πρωτοδικείου Auch, Γαλλία) με την αιτιολογία ότι δεν μπορούσε να ψηφήσει ούτε στη Γαλλία, λόγω της απώλειας της ιδιότητας του πολίτη της Ένωσης κατόπιν της αποχώρησης του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ένωση, ούτε στο Ηνωμένο Βασίλειο, λόγω του ότι δεν διέθετε πλέον το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στο κράτος αυτό ¹³. Κατά την ΕΡ, η απώλεια αυτή παραβιάζει τις αρχές της ασφάλειας δικαίου και της αναλογικότητας και συνιστά επίσης διάκριση μεταξύ των πολιτών της Ένωσης καθώς και προσβολή της ελεύθερης κυκλοφορίας της ίδιας.

Το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι η εφαρμογή των διατάξεων της συμφωνίας για την αποχώρηση ως προς την ΕΡ θίγει δυσανάλογα το θεμελιώδες δικαίωμα ψήφου της. Διερωτάται συναφώς αν το άρθρο 50 ΣΕΕ ¹⁴ και η συμφωνία για την αποχώρηση έχουν την έννοια ότι καταργούν την ευρωπαϊκή ιθαγένεια των υπηκόων του Ηνωμένου Βασιλείου οι οποίοι, ενώ εξακολουθούν να υπάγονται το δίκαιο του κράτους αυτού, είναι εγκατεστημένοι στο έδαφος άλλου κράτους μέλους για χρονικό διάστημα άνω των δεκαπέντε ετών και, ως εκ τούτου, στερούνται κάθε δικαιώματος ψήφου. Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται κατά πόσον πρέπει να θεωρηθεί ότι οι σχετικές διατάξεις της συμφωνίας για την αποχώρηση ¹⁵ και της ΣΛΕΕ ¹⁶ επιτρέπουν

¹¹ Η απόφαση της 24ης Μαρτίου 2022, *Galapagos BidCo.* (C-723/20, [EU:C:2022:209](#)), θα πρέπει επίσης να σημειωθεί υπό τον τίτλο αυτόν. Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται υπό τον τίτλο XI.3. «Κανονισμός 2015/848 περί των διαδικασιών αφερεγγυότητας».

¹² Συμφωνία για την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (ΕΕ 2020, L 29, σ. 7).

¹³ Λόγω κανόνα εσωτερικού δικαίου του Ηνωμένου Βασιλείου κατά τον οποίο υπήκοος του κράτους αυτού, ο οποίος διαμένει πλέον των 15 ετών στην αλλοδαπή, δεν δικαιούται πλέον να συμμετέχει στις εκλογές στο Ηνωμένο Βασίλειο.

¹⁴ Το άρθρο 50 ΣΕΕ αφορά το δικαίωμα και τις λεπτομερείς ρυθμίσεις για την αποχώρηση κράτους μέλους από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

¹⁵ Άρθρα 2, 3, 10, 12 και 127 της συμφωνίας για την αποχώρηση.

στους εν λόγω υπηκόους να διατηρήσουν τα δικαιώματα ευρωπαϊκής ιθαγένειας τα οποία είχαν πριν από την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ένωση. Διερωτάται επίσης ως προς το κύρος της συμφωνίας για την αποχώρηση και, ως εκ τούτου, ως προς το κύρος της αποφάσεως 2020/135 του Συμβουλίου σχετικά με τη σύναψη της συμφωνίας αυτής ¹⁷.

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο κρίνει, αφενός, ότι οι σχετικές διατάξεις της ΣΕΕ ¹⁸ και της ΣΛΕΕ ¹⁹, σε συνδυασμό με τη συμφωνία για την αποχώρηση, έχουν την έννοια ότι, από την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ένωση, οι υπήκοοι του εν λόγω κράτους που άσκησαν το δικαίωμα διαμονής τους σε κράτος μέλος πριν από τη λήξη της μεταβατικής περιόδου που προβλέπει η συμφωνία αυτή δεν έχουν πλέον την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης. Ειδικότερα, δεν έχουν πλέον το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις δημοτικές εκλογές στο κράτος μέλος κατοικίας τους, ακόμα και στην περίπτωση που έχουν επίσης στερηθεί, δυνάμει του δικαίου του κράτους του οποίου είναι υπήκοοι, και του δικαιώματος του εκλέγειν στις εκλογές που διοργανώνονται στο κράτος αυτό. Αφετέρου, το Δικαστήριο δεν προσδιορίζει κανένα στοιχείο ικανό να επηρεάσει το κύρος της αποφάσεως 2020/135.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Πρώτον, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η ιθαγένεια της Ένωσης απαιτεί, σύμφωνα με το άρθρο 9 ΣΕΕ και το άρθρο 20, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, την κατοχή της ιθαγένειας κράτους μέλους και ότι υφίσταται επομένως άρρηκτος και αποκλειστικός δεσμός μεταξύ της κατοχής της ιθαγένειας κράτους μέλους και της απόκτησης, αλλά και διατήρησης, της ιδιότητας του πολίτη της Ένωσης.

Η ιθαγένεια της Ένωσης συνδέεται με σειρά δικαιωμάτων ²⁰, ιδίως δε με το θεμελιώδες και ατομικό δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στο έδαφος των κρατών μελών. Ειδικότερα, όσον αφορά τους πολίτες της Ένωσης που κατοικούν σε κράτος μέλος του οποίου δεν είναι υπήκοοι, τα δικαιώματα αυτά περιλαμβάνουν το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις δημοτικές εκλογές στο κράτος μέλος κατοικίας τους, δικαίωμα το οποίο αναγνωρίζεται επίσης από τον Χάρτη των

¹⁶ Άρθρα 18, 20 και 21 ΣΛΕΕ.

¹⁷ Απόφαση (ΕΕ) 2020/135 του Συμβουλίου, της 30ής Ιανουαρίου 2020, σχετικά με τη σύναψη της συμφωνίας για την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (ΕΕ 2020, L 29, σ. 1).

¹⁸ Άρθρο 9 ΣΕΕ, σχετικά με την ιθαγένεια της Ένωσης, και άρθρο 50 ΣΕΕ, σχετικά με το δικαίωμα και τις λεπτομερείς ρυθμίσεις για την αποχώρηση κράτους μέλους από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

¹⁹ Άρθρο 20 ΣΛΕΕ, σχετικά με την ιθαγένεια της Ένωσης, άρθρο 21 ΣΛΕΕ, σχετικά με την ελεύθερη κυκλοφορία και την ελευθερία εγκαταστάσεως των πολιτών της Ένωσης, και άρθρο 22 ΣΛΕΕ, σχετικά με τα δικαιώματα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι των πολιτών της Ένωσης.

²⁰ Δυνάμει του άρθρου 20, παράγραφος 2, και των άρθρων 21 και 22 ΣΛΕΕ.

Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης ²¹. Αντιθέτως, καμία από τις διατάξεις αυτές δεν κατοχυρώνει το εν λόγω δικαίωμα υπέρ των υπηκόων τρίτων κρατών. Κατά συνέπεια, το γεγονός ότι ένας ιδιώτης άσκησε, όταν το κράτος του οποίου είναι υπήκοος ήταν κράτος μέλος, το δικαίωμά του να κυκλοφορεί και να διαμένει ελεύθερα στο έδαφος άλλου κράτους μέλους δεν είναι ικανό να του επιτρέψει να διατηρήσει την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης και το σύνολο των δικαιωμάτων που η ΣΛΕΕ συνδέει με την ιδιότητα αυτή αν ο ίδιος, κατόπιν της αποχωρήσεως του κράτους καταγωγής του από την Ένωση, δεν έχει πλέον την ιθαγένεια κράτους μέλους.

Δεύτερον, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι το Ηνωμένο Βασίλειο, λόγω της κυριαρχικής αποφάσεώς του, η οποία ελήφθη δυνάμει του άρθρου 50, παράγραφος 1, ΣΕΕ, να εγκαταλείψει την Ένωση, δεν είναι πλέον μέλος της Ένωσης από την 1η Φεβρουαρίου 2020, οπότε οι υπήκοοί του έχουν πλέον την ιθαγένεια τρίτου κράτους και όχι την ιθαγένεια κράτους μέλους. Η απώλεια της ιθαγένειας κράτους μέλους συνεπάγεται, για κάθε πρόσωπο που δεν έχει επίσης την ιθαγένεια άλλου κράτους μέλους, την αυτόματη απώλεια της ιδιότητας του πολίτη της Ένωσης. Κατά συνέπεια, το πρόσωπο αυτό δεν έχει πλέον το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις δημοτικές εκλογές στο κράτος μέλος κατοικίας του.

Συναφώς, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι, δεδομένου ότι η απώλεια της ιδιότητας του πολίτη της Ένωσης για υπήκοο του Ηνωμένου Βασιλείου αποτελεί αυτόματη συνέπεια της κυριαρχικής απόφασης την οποία έλαβε το Ηνωμένο Βασίλειο να αποχωρήσει από την Ένωση, ούτε οι αρμόδιες αρχές των κρατών μελών ούτε τα δικαστήρια αυτών υποχρεούνται να προβαίνουν σε εξατομικευμένη εξέταση των συνεπειών της απώλειας της ιδιότητας του πολίτη της Ένωσης για τα ενδιαφερόμενα πρόσωπα, υπό το πρίσμα της αρχής της αναλογικότητας.

Τρίτον, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι με τη συμφωνία για την αποχώρηση δεν διατηρείται, μετά την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ένωση, υπέρ των υπηκόων του Ηνωμένου Βασιλείου που άσκησαν το δικαίωμά τους διαμονής σε κράτος μέλος πριν από τη λήξη της μεταβατικής περιόδου, το δικαίωμα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι στις δημοτικές εκλογές στο κράτος μέλος κατοικίας τους.

Μολονότι η συμφωνία αυτή προβλέπει την αρχή της δυνατότητας εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης στο Ηνωμένο Βασίλειο κατά τη διάρκεια της μεταβατικής περιόδου, εντούτοις το άρθρο 127, παράγραφος 1, στοιχείο β', αποκλείει ρητώς, κατά παρέκκλιση από την αρχή αυτή, την εφαρμογή στο Ηνωμένο Βασίλειο και στο έδαφός του των διατάξεων της ΣΛΕΕ και του Χάρτη ²² σχετικά με το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι των πολιτών της Ένωσης στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και τις δημοτικές εκλογές στο κράτος μέλος κατοικίας τους κατά την περίοδο αυτή. Βεβαίως, ο αποκλεισμός αυτός μνημονεύει, κατά γράμμα, το Ηνωμένο Βασίλειο και «το έδαφος του κράτους αυτού» χωρίς να αφορά ρητώς τους υπηκόους του. Εντούτοις, λαμβανομένου υπόψη του άρθρου 127, παράγραφος 6, της συμφωνίας για την αποχώρηση, η εν λόγω εξαίρεση πρέπει να ισχύει και για τους υπηκόους του Ηνωμένου Βασιλείου οι οποίοι άσκησαν το δικαίωμα διαμονής τους σε κράτος μέλος σύμφωνα με το δίκαιο της Ένωσης πριν από τη λήξη της μεταβατικής περιόδου. Επομένως, τα κράτη μέλη δεν υποχρεούνται πλέον, από 1ης Φεβρουαρίου 2020, να εξομοιώνουν τους υπηκόους του Ηνωμένου Βασιλείου που κατοικούν στο έδαφός τους με τους υπηκόους κράτους μέλους όσον αφορά τη χορήγηση του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου καθώς και στις δημοτικές εκλογές.

Αντίθετη ερμηνεία του άρθρου 127, παράγραφος 1, στοιχείο β', της συμφωνίας για την αποχώρηση, η οποία θα περιόριζε την εφαρμογή της μόνο στο έδαφος του Ηνωμένου Βασιλείου και, επομένως,

²¹ Άρθρο 40 του Χάρτη.

²² Άρθρα 20, παράγραφος 2, στοιχείο β', και 22 ΣΛΕΕ και άρθρα 39 και 40 του Χάρτη.

μόνο στους πολίτες της Ένωσης που διέμεναν στο κράτος αυτό κατά τη διάρκεια της μεταβατικής περιόδου, θα δημιουργούσε ασυμμετρία μεταξύ των δικαιωμάτων που παρέχει η εν λόγω συμφωνία στους υπηκόους του Ηνωμένου Βασιλείου και στους πολίτες της Ένωσης. Η ασυμμετρία αυτή θα ήταν πράγματι αντίθετη προς τον σκοπό της συμφωνίας, που συνίσταται στη διασφάλιση αμοιβαίας προστασίας για τους πολίτες της Ένωσης και τους υπηκόους του Ηνωμένου Βασιλείου, οι οποίοι άσκησαν τα αντίστοιχα δικαιώματά τους ελεύθερης κυκλοφορίας πριν από τη λήξη της μεταβατικής περιόδου.

Όσον αφορά την περίοδο που άρχισε κατά τη λήξη της μεταβατικής περιόδου, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι των υπηκόων του Ηνωμένου Βασιλείου στις δημοτικές εκλογές στο κράτος μέλος κατοικίας δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δεύτερου μέρους της συμφωνίας για την αποχώρηση, το οποίο προβλέπει κανόνες που αποσκοπούν στην αμοιβαία και ισότιμη προστασία, μετά την 1η Ιανουαρίου 2021, των πολιτών της Ένωσης και των υπηκόων του Ηνωμένου Βασιλείου ²³, οι οποίοι άσκησαν τα δικαιώματά τους ελεύθερης κυκλοφορίας πριν από τη λήξη της μεταβατικής περιόδου.

Τέλος, το άρθρο 18, πρώτο εδάφιο, και το άρθρο 21, πρώτο εδάφιο, ΣΛΕΕ ²⁴, τα οποία η συμφωνία για την αποχώρηση καθιστά εφαρμοστέα κατά τη διάρκεια της μεταβατικής περιόδου και έπειτα από αυτή, δεν μπορούν να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι επιβάλλουν στα κράτη μέλη να συνεχίσουν να απονέμουν, μετά την 1η Φεβρουαρίου 2020, στους υπηκόους του Ηνωμένου Βασιλείου που διαμένουν στην επικράτειά τους το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις δημοτικές εκλογές που διοργανώνονται στην εν λόγω επικράτεια, το οποίο απονέμουν στους πολίτες της Ένωσης.

Τέταρτον και τελευταίο, όσον αφορά το κύρος της απόφασης 2020/135, το Δικαστήριο κρίνει ότι η εν λόγω απόφαση δεν είναι αντίθετη προς το δίκαιο της Ένωσης ²⁵. Ειδικότερα, από κανένα στοιχείο δεν μπορεί να συναχθεί ότι η Ένωση, ως συμβαλλόμενο μέρος της συμφωνίας για την αποχώρηση, υπερέβη τα όρια της εξουσίας εκτιμήσεως που διαθέτει στο πλαίσιο των εξωτερικών σχέσεων, για τον λόγο ότι δεν απαίτησε την πρόβλεψη δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις δημοτικές εκλογές του κράτους μέλους κατοικίας υπέρ των υπηκόων του Ηνωμένου Βασιλείου που άσκησαν το δικαίωμα διαμονής τους σε κράτος μέλος πριν από τη λήξη της μεταβατικής περιόδου.

²³ Άρθρο 10, στοιχεία α' και β', της συμφωνίας για την αποχώρηση.

²⁴ Το άρθρο 18 ΣΛΕΕ αφορά την απαγόρευση κάθε διακρίσεως λόγω ιθαγένειας και το άρθρο 21 ΣΛΕΕ αφορά την ελευθερία κυκλοφορίας και την ελευθερία εγκαταστάσεως των πολιτών της Ένωσης.

²⁵ Εν προκειμένω, προς το άρθρο 9 ΣΕΕ, τα άρθρα 18, 20, 21 και 22 ΣΛΕΕ, καθώς και το άρθρο 40 του Χάρτη.

III. Θεμελιώδη δικαιώματα ²⁶

1. Δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και αμερόληπτου δικαστηρίου ²⁷

Απόφαση της 29ης Μαρτίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Getin Noble Bank (C-132/20, [EU:C:2022:235](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Παραδεκτό – Άρθρο 267 ΣΛΕΕ – Έννοια του όρου “δικαστήριο” – Άρθρο 19, παράγραφος 1, ΣΕΕ – Άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Κράτος δικαίου – Αποτελεσματική δικαστική προστασία – Αρχή της ανεξαρτησίας των δικαστών – Δικαστήριο που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως – Δικαιοδοτικό όργανο του οποίου μέλος διορίστηκε για πρώτη φορά σε θέση δικαστή από πολιτικό όργανο της εκτελεστικής εξουσίας μη δημοκρατικού καθεστώτος – Τρόπος λειτουργίας του Krajowa Rada Sądownictwa (Εθνικού Δικαστικού Συμβουλίου, Πολωνία) – Αντισυνταγματικότητα του νόμου βάσει του οποίου συγκροτήθηκε το εν λόγω Συμβούλιο – Δυνατότητα χαρακτηρισμού του εν λόγω οργάνου ως αμερόληπτου και ανεξάρτητου δικαστηρίου κατά την έννοια του δικαίου της Ένωσης»

Το 2017, στην Πολωνία, πλείονες καταναλωτές άσκησαν ενώπιον του αρμόδιου πρωτοδικείου αγωγή με την οποία προέβλαν καταχρηστικό χαρακτήρα ρήτρων που περιλαμβανόταν σε σύμβαση πιστώσεως την οποία είχαν συνάψει με τραπεζικό ίδρυμα, συγκεκριμένα δε με την Getin Noble Bank. Δεδομένου ότι τα αιτήματά τους δεν έγιναν πλήρως δεκτά, ούτε σε πρώτο βαθμό ούτε κατ' έφεση, οι

²⁶ Στο πλαίσιο αυτού του τίτλου θα πρέπει επίσης να σημειωθούν οι ακόλουθες αποφάσεις: απόφαση της 9ης Ιουνίου 2022, *Préfet du Gers και Institut national de la statistique et des études économiques* (C-673/20, [EU:C:2022:449](#)), σχετικά με το δικαίωμα ψήφου στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και στις δημοτικές εκλογές, η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο II. «Αποχώρηση κράτους μέλους από την Ευρωπαϊκή Ένωση», αποφάσεις της 5ης Μαΐου 2022, *Subdelegación del Gobierno en Toledo (Διαμονή μέλους της οικογένειας – Ανεπαρκείς πόροι)* (C-451/19 και C-532/19, [EU:C:2022:354](#)), σχετικά με τον σεβασμό της οικογενειακής ζωής και των δικαιωμάτων του παιδιού, η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο IV.3. «Παράγωγο δικαίωμα διαμονής των υπηκόων τρίτων χωρών που είναι μέλη της οικογένειας πολίτη της Ένωσης», και της 22ας Δεκεμβρίου 2022, *Generalstaatsanwaltschaft München (Αίτηση εκδόσεως στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη)* (C-237/21, [EU:C:2022:1017](#)), σχετικά με την προστασία σε περίπτωση έκδοσης, η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο IV.4. «Διακρίσεις λόγω ιθαγένειας», απόφαση της 7ης Σεπτεμβρίου 2022, *Cilevičs κ.λπ.* (C-391/20, [EU:C:2022:638](#)), σχετικά με την πολιτιστική και γλωσσική πολυμορφία, η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο VIII.2. «Ελευθερία εγκατάστασης», απόφαση της 14ης Ιουλίου 2022, *Procureur général près la cour d'appel d'Angers* (C-168/21, [EU:C:2022:558](#)), σχετικά με την αρχή της αναλογικότητας αξιοποιούντων πράξεων και ποινών, η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο X.1. «Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης», αποφάσεις της 22ας Φεβρουαρίου 2022, *Stichting Rookpreventie Jeugd κ.λπ.* (C-160/20, [EU:C:2022:101](#)), σχετικά με την προστασία της υγείας και τα δικαιώματα των παιδιού, η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο XIII.2. «Προϊόντα καπνού», και της 8ης Δεκεμβρίου 2022, *Orde van Vlaamse Balies κ.λπ.* (C-694/20, [EU:C:2022:963](#)), σχετικά με τον σεβασμό της οικογενειακής ζωής, η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο XIII.5. «Διοικητική συνεργασία στον τομέα της φορολογίας», καθώς και απόφαση της 24ης Φεβρουαρίου 2022, *Glavna direksia «Pozharna bezopasnost i zashtita na naselenieto»* (C-262/20, [EU:C:2022:117](#)), σχετικά με δίκαιες και πρόσφορες συνθήκες εργασίας, η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο XV.1. «Οργάνωση του χρόνου εργασίας».

²⁷ Στο πλαίσιο του παρόντος τίτλου πρέπει επίσης να επισημανθούν οι ακόλουθες αποφάσεις: απόφαση της 10ης Μαρτίου 2022, *Grossman* (C-177/20, [EU:C:2022:175](#)), η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο VII. «Δίκαιο της Ένωσης και εθνικό δίκαιο», απόφαση της 8ης Νοεμβρίου 2022, *Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Αυτεπάγγελτη εξέταση της κράτησης)* (C-704/20 και C-39/21, [EU:C:2022:858](#)), η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο IX.1. «Πολιτική ασύλου», αποφάσεις της 22ας Φεβρουαρίου 2022, *Openbaar Ministerie (Δικαστήριο που έχει συσταθεί νομίμως στο κράτος μέλος έκδοσης του εντάλματος)* (C-562/21 PPU και C-563/21 PPU, [EU:C:2022:100](#)), της 19ης Μαΐου 2022, η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο X.1. «Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης», *Spetsializirana prokuratura (Δίκη φυγόδικου)* (C-569/20, [EU:C:2022:401](#)), που παρουσιάζονται υπό τον τίτλο X.2. «Δικαίωμα παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του», και της 1ης Αυγούστου 2022, *TL (Έλλειψη διερμηνείας και μετάφρασης)* (C-242/22 PPU, [EU:C:2022:611](#)), που παρουσιάζεται υπό τον τίτλο X.3. «Δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης κατά την ποινική διαδικασία».

πρωτοδίκως ενάγοντες άσκησαν αναίρεση ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, του Sąd Najwyższy (Ανώτατο Δικαστήριο, Πολωνία).

Προκειμένου να εξετάσει το παραδεκτό της αιτήσεως αναίρεσεως της οποίας έχει επιληφθεί, το δικαστήριο αυτό οφείλει, κατά το εθνικό δίκαιο, να ελέγξει τη νομιμότητα του δικαστικού σχηματισμού που εξέδωσε την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση. Στο πλαίσιο αυτό και σε μονομελή σχηματισμό, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται εάν η σύνθεση του εφετείου ήταν σύμφωνη με το δίκαιο της Ένωσης. Κατά το αιτούν δικαστήριο, η ανεξαρτησία και η αμεροληψία των τριών εφετών μπορούν να αμφισβητηθούν λόγω των περιστάσεων υπό τις οποίες διορίσθηκαν ως δικαστές.

Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο μνημονεύει, αφενός, το γεγονός ότι ένας εκ των δικαστών (FO) διορίσθηκε αρχικώς στο δικαστικό σώμα δυνάμει αποφάσεως εκδοθείσας από όργανο του μη δημοκρατικού καθεστώτος το οποίο υφίστατο στην Πολωνία πριν από την προσχώρησή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση, παρέμεινε δε σε θέση δικαστή μετά την πτώση του συγκεκριμένου καθεστώτος, χωρίς να δώσει εκ νέου όρκο και απολαύοντας της αρχαιότητας την οποία είχε αποκτήσει οσάκις υφίστατο το καθεστώς αυτό²⁸. Αφετέρου, οι οικείοι δικαστές είχαν διορισθεί στο εφετείο κατόπιν προτάσεως του Krajowa Rada Sądownictwa (Εθνικού Δικαστικού Συμβουλίου, Πολωνία, στο εξής: KRS), ο μιν πρώτος εξ αυτών το 1998, περίοδο κατά την οποία οι αποφάσεις του συγκεκριμένου οργάνου δεν αιτιολογούνταν και δεν ήταν δεκτικές προσφυγής, ενώ οι άλλοι δύο το 2012 και 2015, δηλαδή σε περίοδο κατά την οποία, όπως έχει κρίνει το Trybunał Konstytucyjny (Συνταγματικό Δικαστήριο, Πολωνία), το KRS δεν λειτουργούσε με διαφάνεια, η δε σύνθεσή του αντέβαινε στο Σύνταγμα.

Με την απόφασή του, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου κρίνει, κατ' ουσίαν, ότι η αρχή της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας των δικαιωμάτων των οποίων απολαύουν οι πολίτες βάσει του δικαίου της Ένωσης²⁹ έχει την έννοια ότι οι πλημμέλειες που προβάλλει το αιτούν δικαστήριο όσον αφορά τους εμπλεκόμενους εφέτες δεν δύνανται αφ' εαυτών να προκαλέσουν στους πολίτες εύλογες και σοβαρές αμφιβολίες ως προς την ανεξαρτησία και την αμεροληψία των συγκεκριμένων δικαστών, ούτε και, ως εκ τούτου, να θέσουν εν αμφιβόλω την ιδιότητα του δικαστικού σχηματισμού στον οποίο μετέχουν ως ανεξάρτητου και αμερόληπτου δικαστηρίου, το οποίο έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο απορρίπτει την ένσταση απαραδέκτου κατά την οποία ο δικαστής του μονομελούς σχηματισμού του πολωνικού Ανωτάτου Δικαστηρίου, που καλείται να εξετάσει το παραδεκτό της ασκηθείσας ενώπιον του εν λόγω δικαστηρίου αιτήσεως αναίρεσεως, δεν είχε δικαίωμα να υποβάλει στο Δικαστήριο προδικαστικά ερωτήματα λόγω πλημμελειών τις οποίες ενείχε ο δικός του διορισμός και οι οποίες θέτουν εν αμφιβόλω την ανεξαρτησία και την αμεροληψία του. Συγκεκριμένα, εφόσον αίτηση προδικαστικής αποφάσεως έχει υποβληθεί από εθνικό δικαστήριο, τεκμαίρεται ότι αυτό πληροί τις απαιτήσεις που έχει θέσει το Δικαστήριο προκειμένου να συνιστά «δικαστήριο» κατά την έννοια του άρθρου 267 ΣΛΕΕ. Το τεκμήριο αυτό μπορεί, πάντως, να

²⁸ Στο εξής: προγενέστερες της προσχωρήσεως περιστάσεις.

²⁹ Αρχή στην οποία παραπέμπει το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ, κατά το οποίο «[τ]α κράτη μέλη προβλέπουν τα ένδικα βοηθήματα και μέσα που είναι αναγκαία για να διασφαλίζεται η πραγματική δικαστική προστασία στους τομείς που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης», και η οποία κατοχυρώνεται με το άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης), καθώς και στην οδηγία 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ 1993, L 95, σ. 29). Η εν λόγω οδηγία μνημονεύει εκ νέου, στο άρθρο της 7, παράγραφοι 1 και 2, το δικαίωμα ασκήσεως αποτελεσματικών ενδίκων βοηθημάτων και μέσων το οποίο έχουν οι καταναλωτές που θεωρούν ότι έχουν ζημιωθεί από ρήτρες τέτοιου χαρακτήρα.

ανατραπεί σε περίπτωση κατά την οποία από αμετάκλητη δικαστική απόφαση, εκδοθείσα από εθνικό ή διεθνές δικαστήριο, προκύπτει ότι το δικαιοδοτικό όργανο που υπέβαλε την αίτηση δεν έχει την ιδιότητα ανεξάρτητου και αμερόληπτου δικαστηρίου το οποίο έχει συσταθεί νομίμως. Δεδομένου ότι το Δικαστήριο δεν έχει στη διάθεσή του στοιχεία δυνάμενα να ανατρέψουν το εν λόγω τεκμήριο, η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως είναι επομένως παραδεκτή.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο εξετάζει τις δύο επιμέρους ομάδες στις οποίες χώρισε τα προδικαστικά ερωτήματα.

Με την πρώτη ομάδα ερωτημάτων, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινισθεί εάν το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ και το άρθρο 47 του Χάρτη αντιτίθενται στον χαρακτηρισμό ως ανεξάρτητου και αμερόληπτου δικαστηρίου ενός δικαστικού σχηματισμού όπου μετέχει δικαστής ο οποίος, όπως ο FO, άρχισε τη σταδιοδρομία του ως δικαστή υπό το κομμουνιστικό καθεστώς και οποίος παρέμεινε στη θέση του μετά την πτώση του συγκεκριμένου καθεστώτος.

Συναφώς, αφού έκρινε ότι είναι αρμόδιο να αποφανθεί επί του ζητήματος αυτού³⁰, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι, μολονότι η οργάνωση της δικαιοσύνης εντός των κρατών μελών εμπίπτει στην αρμοδιότητά τους, εντούτοις, κατά την άσκηση της αρμοδιότητας αυτής, τα κράτη μέλη οφείλουν να τηρούν τις υποχρεώσεις που υπέχουν από το δίκαιο της Ένωσης, περιλαμβανομένης της υποχρεώσεως να διασφαλίζουν την τήρηση της αρχής της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας.

Όσον αφορά την επιρροή που ασκούν στην ανεξαρτησία και αμεροληψία δικαστή περιστάσεις προγενέστερες της προσχωρήσεως, τις οποίες προβάλλει το αιτούν δικαστήριο όσον αφορά δικαστές όπως ο FO, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, κατά τον χρόνο προσχωρήσεως της Πολωνίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, είχε κρίνει ότι, κατ' αρχήν, το δικαστικό σύστημα του συγκεκριμένου κράτους ήταν σύμφωνο με το δίκαιο της Ένωσης. Επιπλέον, τον αιτούν δικαστήριο δεν παρέσχε καμία συγκεκριμένη εξήγηση καταδεικνύουσα ότι οι συνθήκες του αρχικού διορισμού του FO θα μπορούσαν να καταστήσουν δυνατή την άσκηση αθέμιτης επιρροής επί του εν λόγω δικαστή. Επομένως, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι οι περιστάσεις του αρχικού διορισμού δύνανται να προκαλέσουν στους πολίτες εύλογες και σοβαρές αμφιβολίες ως προς την ανεξαρτησία και την αμεροληψία του εν λόγω δικαστή κατά την άσκηση των μεταγενέστερων δικαιοδοτικών καθηκόντων του.

Η δεύτερη ομάδα προδικαστικών ερωτημάτων αφορά το ζήτημα εάν, κατ' ουσίαν, το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ, το άρθρο 47 του Χάρτη και το άρθρο 7, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας 93/13 αντιτίθενται στο ενδεχόμενο να χαρακτηρίζεται ως ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο, το οποίο έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως, σχηματισμός δικαστηρίου κράτους μέλους όπου μετέχει δικαστής του οποίου ο αρχικός διορισμός σε θέση δικαστή ή ο μεταγενέστερος διορισμός του σε ανώτερο δικαστήριο πραγματοποιήθηκε είτε κατόπιν της επιλογής του ως υποψηφίου δικαστή από όργανο συγκροτηθέν βάσει νομοθετικών διατάξεων οι οποίες κηρύχθηκαν μεταγενέστερα αντισυνταγματικές από το συνταγματικό δικαστήριο του εν λόγω κράτους μέλους (στο εξής: πρώτη επίμαχη περίπτωση) είτε κατόπιν της επιλογής του ως υποψηφίου δικαστή από όργανο συγκροτηθέν νομίμως, πλην όμως κατά το πέρας διαδικασίας η οποία δεν ήταν ούτε διαφανής ή δημόσια ούτε δεκτική ένδικης προσφυγής (στο εξής: δεύτερη επίμαχη περίπτωση).

³⁰ Κατά πάγια νομολογία, το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να ερμηνεύει το δίκαιο της Ένωσης αποκλειστικώς όσον αφορά την εφαρμογή του δικαίου αυτού εντός νέου κράτους μέλους από της ημερομηνίας προσχωρήσεως του οικείου κράτους στην Ένωση. Εν προκειμένω, το υποβληθέν ερώτημα, μολονότι αφορά περιστάσεις προγενέστερες της προσχωρήσεως της Πολωνίας στην Ένωση, έχει ως αντικείμενο κατάσταση η οποία δεν παρήγαγε όλα τα αποτελέσματά της πριν από τη συγκεκριμένη ημερομηνία, δεδομένου ότι ο FO, ο οποίος διορίσθηκε ως δικαστής πριν από την προσχώρηση, εξακολουθεί ακόμη να είναι δικαστικός λειτουργός και ασκεί καθήκοντα αντίστοιχα της ιδιότητάς αυτής.

Το Δικαστήριο επισημαίνει συναφώς ότι δεν μπορεί να προκαλέσει αμφιβολίες ως προς την ανεξαρτησία και την αμεροληψία δικαστή κάθε πλημμέλεια δυνάμενη να συμβεί κατά τη διαδικασία διορισμού του.

Εν προκειμένω, όσον αφορά την πρώτη επίμαχη περίπτωση, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι το Συνταγματικό Δικαστήριο δεν αποφάνθηκε επί της ανεξαρτησίας του KRS κηρύσσοντας αντισυνταγματική τη σύνθεση του οργάνου αυτού, ως είχε κατά το χρονικό διάστημα διορισμού των άλλων δύο δικαστών, εκτός του FO, στον δικαστικό σχηματισμό που εξέδωσε την ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση. Επομένως, η κήρυξη αυτή αντισυνταγματικότητας δεν δύναται, αφ' εαυτής, να έχει ως αποτέλεσμα την αμφισβήτηση της ανεξαρτησίας του συγκεκριμένου οργάνου ούτε και να προκαλέσει στους πολίτες αμφιβολίες ως προς την ανεξαρτησία των οικείων δικαστών έναντι εξωτερικών στοιχείων. Άλλωστε, το αιτούν δικαστήριο δεν προέβαλε σχετικώς κανένα συγκεκριμένο στοιχείο δυνάμενο να τεκμηριώσει την ύπαρξη τέτοιων αμφιβολιών.

Το αυτό συμπέρασμα ισχύει και ως προς την κατάσταση την οποία αφορά η δεύτερη επίμαχη περίπτωση. Πράγματι, από την απόφαση περί παραπομπής δεν προκύπτει ότι το KRS, υπό τη σύνθεση που είχε μετά την πτώση του πολωνικού μη δημοκρατικού καθεστώτος, στερούνταν ανεξαρτησίας έναντι της εκτελεστικής και της νομοθετικής εξουσίας.

Υπό τις συνθήκες αυτές, οι δύο ως άνω περιστάσεις δεν στοιχειοθετούν παράβαση των θεμελιωδών κανόνων οι οποίοι έχουν εφαρμογή στον διορισμό των δικαστών. Συνεπώς, καθόσον οι προβληθείσες πλημμέλειες δεν προκαλούν πραγματικό κίνδυνο ασκήσεως αθέμιτης διακριτικής ευχέρειας εκ μέρους της εκτελεστικής εξουσίας, η οποία θα έθετε σε κίνδυνο τον αδιάβλητο χαρακτήρα της διαδικασίας διορισμού των δικαστών, το δίκαιο της Ένωσης δεν αντιτίθεται στον χαρακτηρισμό του δικαστικού σχηματισμού στον οποίο μετέχουν οι οικείοι δικαστές ως ανεξάρτητου και αμερόληπτου δικαστηρίου, το οποίο έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως.

**Απόφαση της 8ης Νοεμβρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Deutsche
Umwelthilfe (Έγκριση τύπου μηχανοκίνητων οχημάτων) (C-873/19,
[EU:C:2022:857](#))**

«Προδικαστική παραπομπή – Περιβάλλον – Σύμβαση του Aarhus – Πρόσβαση στη δικαιοσύνη – Άρθρο 9, παράγραφος 3 – Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Άρθρο 47, πρώτο εδάφιο – Δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας – Ένωση για την προστασία του περιβάλλοντος – Ενεργητική νομιμοποίηση τέτοιας ενώσεως ενώπιον εθνικού δικαστηρίου για την προσβολή της αποφάσεως να χορηγηθεί έγκριση ΕΚ τύπου σε μηχανοκίνητα οχήματα – Κανονισμός (ΕΚ) 715/2007 – Άρθρο 5, παράγραφος 2, στοιχείο α' – Μηχανοκίνητα οχήματα – Πετρελαιοκινητήρας – Εκπομπές ρύπων – Βαλβίδα για την ανακυκλοφορία των καυσαερίων (βαλβίδα EGR) – Περιορισμένη μείωση των εκπομπών οξειδίων του αζώτου (NOx), λόγω της υπάρξεως "θερμοκρασιακού παραθύρου" – Σύστημα αναστολής – Έγκριση τέτοιου συστήματος όταν συντρέχει ανάγκη χρήσεως αυτού για λόγους προστασίας του κινητήρα από ζημία ή ατύχημα και για την ασφαλή λειτουργία του οχήματος – Στάδιο εξελίξεως της τεχνολογίας»

Η Volkswagen AG είναι κατασκευάστρια οχημάτων η οποία πωλούσε μηχανοκίνητα οχήματα εξοπλισμένα με πετρελαιοκινητήρα τύπου EA 189 γενιάς Euro 5M, τα οποία διέθεταν βαλβίδα για την ανακυκλοφορία των καυσαερίων (στο εξής: βαλβίδα EGR), ήτοι μία από τις τεχνολογίες που χρησιμοποιούν οι κατασκευαστές αυτοκινήτων για τον έλεγχο και τη μείωση των εκπομπών

οξειδίων του αζώτου (NO_x). Το λογισμικό που έθετε σε λειτουργία το σύστημα ανακυκλοφορίας των καυσαερίων ήταν προγραμματισμένο κατά τρόπον ώστε, υπό κανονικές συνθήκες χρήσεως, να μειώνεται το ποσοστό ανακυκλοφορίας των καυσαερίων. Συνακόλουθα, τα οικεία οχήματα δεν τηρούσαν τις οριακές τιμές εκπομπών NO_x που προβλέπει ο κανονισμός 715/2007, ο οποίος αφορά την έγκριση τύπου μηχανοκινήτων οχημάτων ³¹.

Στο πλαίσιο της διαδικασίας εγκρίσεως ΕΚ τύπου ³² ενός εξ αυτών των μοντέλων οχημάτων, η Kraftfahrt-Bundesamt (ομοσπονδιακή υπηρεσία μηχανοκίνητων οχημάτων, Γερμανία, στο εξής: KBA) έκρινε ότι το επίμαχο λογισμικό συνιστούσε σύστημα αναστολής ³³ μη σύμφωνο προς τον εν λόγω κανονισμό ³⁴.

Κατόπιν τούτου, η Volkswagen επικαιροποίησε το λογισμικό παραμετροποιώντας τη βαλβίδα EGR κατά τρόπον ώστε ο καθαρισμός των καυσαερίων να είναι πλήρως αποτελεσματικός μόνον όταν η εξωτερική θερμοκρασία υπερέβαινε τους 15 βαθμούς Κελσίου και ήταν κατώτερη των 33 βαθμών Κελσίου (στο εξής: θερμοκρασιακό παράθυρο). Με απόφαση της 20ής Ιουνίου 2016 (στο εξής: επίδικη απόφαση), η KBA ενέκρινε το επίμαχο λογισμικό.

Η Deutsche Umwelthilfe, ένωση προστασίας του περιβάλλοντος με ικανότητα διαδικίου σύμφωνα με τη γερμανική νομοθεσία, άσκησε προσφυγή κατά της επίδικης αποφάσεως ενώπιον του Schleswig-Holsteinisches Verwaltungsgericht (διοικητικού πρωτοδικείου Schleswig-Holstein, Γερμανία).

Το ως άνω δικαστήριο επισημαίνει ότι, κατά το γερμανικό δίκαιο, η Deutsche Umwelthilfe δεν νομιμοποιείται ενεργητικώς να προσβάλει την επίδικη απόφαση. Ωστόσο, διερωτάται αν η εν λόγω ένωση δύναται να θεμελιώσει ενεργητική νομιμοποίηση απευθείας στο δίκαιο της Ένωσης. Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, το εν λόγω δικαστήριο διερωτάται ως προς τη συμβατότητα του θερμοκρασιακού παραθύρου προς τον κανονισμό 715/2007. Έχοντας διαπιστώσει ότι το θερμοκρασιακό παράθυρο συνιστά σύστημα αναστολής κατά την έννοια του κανονισμού, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν το επίμαχο λογισμικό δύναται να εγκριθεί βάσει της εξαιρέσεως από την απαγόρευση τέτοιων συστημάτων την οποία προβλέπει ο εν λόγω κανονισμός ³⁵, ο οποίος απαιτεί «η ανάγκη χρήσης των συστημάτων [να] αιτιολογείται για λόγους προστασίας του κινητήρα από ζημία ή ατύχημα και για την ασφαλή λειτουργία του οχήματος».

³¹ Κανονισμός (ΕΚ) 715/2007 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Ιουνίου 2007, που αφορά την έγκριση τύπου μηχανοκινήτων οχημάτων όσον αφορά εκπομπές από ελαφρά επιβατηγά και εμπορικά οχήματα (Euro 5 και Euro 6) και σχετικά με την πρόσβαση σε πληροφορίες επισκευής και συντήρησης οχημάτων (ΕΕ 2007, L 171, σ. 1).

³² Κατά το άρθρο 3, σημείο 5, της οδηγίας 2007/46/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 5ης Σεπτεμβρίου 2007, για τη θέσπιση πλαισίου για την έγκριση των μηχανοκίνητων οχημάτων και των ρυμουλκουμένων τους, και των συστημάτων, κατασκευαστικών στοιχείων και χωριστών τεχνικών μονάδων που προορίζονται για τα οχήματα αυτά (οδηγία-πλαίσιο) (ΕΕ 2007, L 263, σ. 1), «έγκριση ΕΚ τύπου» είναι η διαδικασία με την οποία κράτος μέλος πιστοποιεί ότι τύπος οχήματος, συστήματος, κατασκευαστικού στοιχείου ή χωριστής τεχνικής μονάδας τηρεί τις σχετικές διοικητικές διατάξεις και τεχνικές απαιτήσεις του δικαίου της Ένωσης.

³³ Κατά την έννοια του άρθρου 3, σημείο 10, του κανονισμού 715/2007. Η διάταξη αυτή ορίζει ως σύστημα αναστολής «κάθε στοιχείο σχεδιασμού το οποίο αισθάνεται τη θερμοκρασία, την ταχύτητα του οχήματος, τις στροφές του κινητήρα (RPM), τη σχέση μετάδοσης του κιβωτίου ταχυτήτων, την υποπίεση της πολλαπλής εισαγωγής ή οποιαδήποτε άλλη παράμετρο με στόχο την ενεργοποίηση, την αυξομείωση, την καθυστέρηση ή την απενεργοποίηση της λειτουργίας οιοδήποτε μέρους του συστήματος ελέγχου των εκπομπών, που μειώνει την αποτελεσματικότητα του συστήματος ελέγχου των εκπομπών υπό συνθήκες που είναι εύλογα αναμενόμενες κατά την κανονική χρήση και λειτουργία του οχήματος».

³⁴ Άρθρο 5 του κανονισμού 715/2007.

³⁵ Άρθρο 5, παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού 715/2007.

Επιληφθέν κατόπιν αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως του ως άνω δικαστηρίου, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου αποφαινεται ως προς το κατά πόσον νομιμοποιείται ενεργητικώς περιβαλλοντική ένωση να προσβάλει ενώπιον εθνικού δικαστηρίου απόφαση της διοικήσεως που χορηγεί άδεια η οποία ενδέχεται να αντιβαίνει στο δίκαιο της Ένωσης, υπό το πρίσμα της Συμβάσεως του Aarhus³⁶ και του δικαιώματος πραγματικής προσφυγής, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης). Διευκρινίζει, επίσης, τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες δύναται να δικαιολογείται σύστημα αναστολής δυνάμει του κανονισμού 715/2007³⁷.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι κατά το άρθρο 9, παράγραφος 3, της Συμβάσεως του Aarhus κάθε συμβαλλόμενο μέρος εξασφαλίζει ότι, σε περίπτωση που πληροί τα τυχόν κριτήρια που καθορίζονται στο εθνικό του δίκαιο, το κοινό διαθέτει πρόσβαση σε διοικητικές ή δικαστικές διαδικασίες, προκειμένου να προσβάλει πράξεις και παραλείψεις από ιδιώτες και δημόσιες αρχές, οι οποίες συνιστούν παράβαση διατάξεων του εθνικού του δικαίου σχετικά με το περιβάλλον.

Συναφώς, το Δικαστήριο διαπιστώνει, πρώτον, ότι απόφαση της διοικήσεως σχετική με έγκριση ΕΚ τύπου οχημάτων η οποία ενδέχεται να είναι αντίθετη προς τον κανονισμό 715/2007 εμπίπτει στο καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής του άρθρου 9, παράγραφος 3, της Συμβάσεως του Aarhus, καθόσον συνιστά πράξη δημόσιας αρχής για την οποία προβάλλεται ότι αντιβαίνει στις διατάξεις του εθνικού δικαίου του περιβάλλοντος. Πράγματι, καθόσον επιδιώκει τον σκοπό που συνίσταται στη διασφάλιση υψηλού επιπέδου προστασίας του περιβάλλοντος μέσω της μείωσης των εκπομπών ΝΟx των πετρελαιοκίνητων οχημάτων, ο κανονισμός 715/2007 αποτελεί μέρος του «εθνικού δικαίου σχετικά με το περιβάλλον», κατά την έννοια της εν λόγω διατάξεως. Η διαπίστωση αυτή ουδόλως αναιρείται από το γεγονός ότι ο εν λόγω κανονισμός εκδόθηκε δυνάμει του άρθρου 95 ΕΚ (νυν άρθρου 114 ΣΛΕΕ) και όχι βάσει ειδικής νομικής βάσεως για το περιβάλλον, δεδομένου ότι, κατά το άρθρο 114, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ, η Επιτροπή, στις προτάσεις της για τη λήψη μέτρων για την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος, λαμβάνει ως βάση ένα υψηλό επίπεδο προστασίας, λαμβάνοντας ιδίως υπόψη όσες νέες εξελίξεις βασίζονται σε επιστημονικά δεδομένα.

Δεύτερον, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι μια ένωση για την προστασία του περιβάλλοντος η οποία έχει ικανότητα διαδίκου εμπίπτει στο προσωπικό πεδίο εφαρμογής του άρθρου 9, παράγραφος 3, της Συμβάσεως του Aarhus, στο μέτρο που η ένωση αποτελεί μέλος του κοινού για το οποίο γίνεται λόγος στη διάταξη αυτή και πληροί τα τυχόν κριτήρια που προβλέπει το εθνικό δίκαιο.

Τρίτον, όσον αφορά την έννοια των κριτηρίων που προβλέπονται από το εθνικό δίκαιο κατά την εν λόγω διάταξη, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι, μολονότι από το άρθρο 9, παράγραφος 3, της Συμβάσεως του Aarhus προκύπτει ότι τα κράτη μέλη μπορούν, στο πλαίσιο της διακριτικής ευχέρειας που τους παρέχεται συναφώς, να θεσπίζουν κανόνες δικονομικού δικαίου σχετικούς με τις προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται για την άσκηση των προσφυγών στις οποίες αναφέρεται η διάταξη αυτή, τα εν λόγω κριτήρια αφορούν μόνον τον καθορισμό του κύκλου εκείνων που έχουν δικαίωμα προσφυγής. Επομένως, τα κράτη μέλη δεν μπορούν να περιορίζουν το καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής της εν λόγω διατάξεως αποκλείοντας από το αντικείμενο της προσφυγής

³⁶ Άρθρο 9, παράγραφος 3, της Συμβάσεως για την πρόσβαση σε πληροφορίες, τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα, η οποία υπογράφηκε στο Aarhus (Δανία) στις 25 Ιουνίου 1998 και εγκρίθηκε εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με την απόφαση 2005/370/ΕΚ του Συμβουλίου, της 17ης Φεβρουαρίου 2005 (ΕΕ 2005, L 124, σ. 1, στο εξής: Σύμβαση του Aarhus).

³⁷ Άρθρο 5, παράγραφος 2, στοιχείο α' , του κανονισμού 715/2007.

ορισμένες κατηγορίες διατάξεων του εθνικού δικαίου του περιβάλλοντος. Εξάλλου, τα κράτη μέλη οφείλουν να σέβονται το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη, κατά τη θέσπιση των εφαρμοστέων δικονομικών κανόνων και δεν μπορούν να επιβάλουν κριτήρια τόσο αυστηρά ώστε να καθίσταται στην πράξη αδύνατο στις οργανώσεις για την προστασία του περιβάλλοντος να προσβάλλουν τις πράξεις ή τις παραλείψεις στις οποίες αναφέρεται η Σύμβαση του Aarhus³⁸. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το άρθρο 9, παράγραφος 3, της Συμβάσεως του Aarhus σε συνδυασμό με το άρθρο 47 του Χάρτη έχει την έννοια ότι σε μια τέτοια ένωση πρέπει να αναγνωρίζεται δυνατότητα να προσβάλει απόφαση της διοικήσεως για τη χορήγηση ή την τροποποίηση εγκρίσεως ΕΚ τύπου που ενδέχεται να αντιβαίνει στον κανονισμό 715/2007³⁹. Πράγματι, ο αποκλεισμός αυτής της δυνατότητας θα συνιστούσε μη δικαιολογημένο περιορισμό του δικαιώματος πραγματικής προσφυγής.

Κατά συνέπεια, εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να προβεί σε ερμηνεία του εθνικού δικονομικού δικαίου σύμφωνη προς τη Σύμβαση του Aarhus και προς το δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής που κατοχυρώνεται στο δίκαιο της Ένωσης, προκειμένου να παράσχει σε ένωση για την προστασία του περιβάλλοντος τη δυνατότητα να προσβάλει μια τέτοια απόφαση ενώπιον εθνικού δικαστηρίου. Αν μια τέτοια σύμφωνη ερμηνεία αποδειχθεί αδύνατη, και ελλείψει αμέσου αποτελέσματος του άρθρου 9, παράγραφος 3, της Συμβάσεως του Aarhus, το άρθρο 47 του Χάρτη απονέμει στους ιδιώτες δικαίωμα δυνάμενο να προβληθεί αυτό καθεαυτό, με αποτέλεσμα να μπορεί να γίνει επίκληση του εν λόγω άρθρου ως περιορισμού στην εξουσία εκτιμήσεως που παρέχεται συναφώς στα κράτη μέλη. Σε μια τέτοια περίπτωση, εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να αφήσει ανεφάρμοστες τις εθνικές διατάξεις που αποκλείουν μια ένωση για την προστασία του περιβάλλοντος, όπως η Deutsche Umwelthilfe, από την άσκηση κάθε δικαιώματος προσφυγής κατά αποφάσεως για τη χορήγηση ή την τροποποίηση εγκρίσεως ΕΚ τύπου η οποία ενδέχεται να αντιβαίνει στον κανονισμό 715/2007⁴⁰.

Τέλος, το Δικαστήριο εκτιμά ότι η χρήση συστήματος αναστολής δύναται να δικαιολογηθεί από την ανάγκη προστασίας του κινητήρα από ζημιές ή ατύχημα και για την ασφαλή λειτουργία του οχήματος, κατά την έννοια του κανονισμού 715/2007⁴¹, μόνον υπό την προϋπόθεση ότι το σύστημα αυτό ανταποκρίνεται αυστηρώς στην ανάγκη αποφυγής των άμεσων κινδύνων ζημιών ή ατυχήματος στον κινητήρα, που προκαλούνται από δυσλειτουργία κατασκευαστικού στοιχείου του συστήματος ανακυκλοφορίας των καυσαερίων, οι οποίοι είναι τόσο σοβαροί ώστε να δημιουργούν συγκεκριμένο κίνδυνο κατά την οδήγηση του εξοπλισμένου με το εν λόγω σύστημα οχήματος. Επιπλέον, η ανάγκη χρήσεως ενός τέτοιου συστήματος αναστολής υφίσταται μόνον όταν, κατά τον χρόνο της εγκρίσεως ΕΚ τύπου του εν λόγω συστήματος ή του οχήματος που είναι εξοπλισμένο με αυτό, καμία άλλη τεχνική λύση δεν καθιστά δυνατή την αποτροπή των προαναφερθέντων κινδύνων.

2. Αρχή *ne bis in idem*

**Απόφαση της 22ας Μαρτίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), bpost
(C-117/20, [EU:C:2022:202](#))**

³⁸ Άρθρο 9, παράγραφος 3, της Συμβάσεως του Aarhus.

³⁹ Άρθρο 5, παράγραφος 2, του κανονισμού 715/2007.

⁴⁰ Άρθρο 5, παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού 715/2007.

⁴¹ Άρθρο 5, παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού 715/2007.

«Προδικαστική παραπομπή – Ανταγωνισμός – Ταχυδρομικές υπηρεσίες – Σύστημα τιμολόγησης που εφαρμόζει πάροχος καθολικής υπηρεσίας – Πρόστιμο που επιβλήθηκε από εθνική ρυθμιστική αρχή του τομέα των ταχυδρομείων – Πρόστιμο που επιβλήθηκε από εθνική αρχή ανταγωνισμού – Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Άρθρο 50 – Αρχή *ne bis in idem* – Ύπαρξη μίας και της αυτής παράβασης – Άρθρο 52, παράγραφος 1 – Περιορισμοί στην αρχή *ne bis in idem* – Σώρευση διώξεων και κυρώσεων – Προϋποθέσεις – Επιδίωξη σκοπού γενικού συμφέροντος – Αναλογικότητα»

Από το 2010, ο ιστορικός φορέας παροχής ταχυδρομικών υπηρεσιών στο Βέλγιο, η bpost SA, έθεσε σε εφαρμογή ένα νέο σύστημα τιμολόγησης.

Με απόφαση της 20ής Ιουλίου 2011, η βελγική ρυθμιστική αρχή του τομέα των ταχυδρομείων ⁴² επέβαλε στην bpost πρόστιμο ύψους 2,3 εκατομμυρίων ευρώ για παράβαση της εφαρμοστέας τομεακής ρύθμισης, καθόσον το νέο αυτό σύστημα στηριζόταν σε αδικαιολόγητη διαφορετική μεταχείριση μεταξύ μεσαζόντων και άμεσων πελατών.

Η απόφαση αυτή ακυρώθηκε από το *cour d'appel de Bruxelles* (εφετείο Βρυξελλών, Βέλγιο), με το σκεπτικό ότι η επίμαχη τιμολογιακή πρακτική δεν εισήγε δυσμενείς διακρίσεις. Η απόφαση αυτή, η οποία κατέστη αμετάκλητη, εκδόθηκε κατόπιν προδικαστικής παραπομπής επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση bpost του Δικαστηρίου της 11ης Φεβρουαρίου 2015 ⁴³.

Εν τω μεταξύ, με απόφαση της 10ης Δεκεμβρίου 2012, η βελγική αρχή ανταγωνισμού διαπίστωσε ότι η bpost είχε διαπράξει κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης η οποία απαγορεύεται από τον νόμο περί προστασίας του ανταγωνισμού ⁴⁴, καθώς και από το άρθρο 102 ΣΛΕΕ. Η κατάχρηση αυτή συνίστατο στη θέσπιση και εφαρμογή του νέου συστήματος τιμολόγησης κατά το χρονικό διάστημα μεταξύ Ιανουαρίου 2010 και Ιουλίου 2011. Συνακόλουθα, η βελγική αρχή ανταγωνισμού επέβαλε στην bpost πρόστιμο ύψους 37 399 786 ευρώ, το οποίο υπολογίστηκε λαμβανομένου υπόψη του προστίμου που είχε προηγουμένως επιβληθεί από τη ρυθμιστική αρχή του τομέα των ταχυδρομείων.

Η απόφαση αυτή ακυρώθηκε επίσης από το *cour d'appel de Bruxelles* (εφετείο Βρυξελλών), διότι αντέβαινε προς την αρχή *ne bis in idem*. Συναφώς, το εν λόγω δικαστήριο έκρινε ότι οι διαδικασίες που διεξήγαγαν η ρυθμιστική αρχή του τομέα των ταχυδρομείων και η αρχή ανταγωνισμού αφορούσαν τα ίδια πραγματικά περιστατικά.

Εντούτοις, το *Cour de cassation* (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο, Βέλγιο) αναίρεσε την απόφαση αυτή και ανέπεμψε την υπόθεση ενώπιον του *cour d'appel de Bruxelles* (εφετείου Βρυξελλών).

Στο πλαίσιο της διαδικασίας που ακολούθησε την εν λόγω αναπομπή, το *cour d'appel de Bruxelles* (εφετείο Βρυξελλών) αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο δύο προδικαστικά ερωτήματα με τα οποία ζητείται να διευκρινιστεί, κατ' ουσίαν, αν η αρχή *ne bis in idem*, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 50 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης), αντιτίθεται στην επιβολή προστίμου σε φορέα παροχής ταχυδρομικών υπηρεσιών για παράβαση του δικαίου του ανταγωνισμού της Ένωσης, όταν, για τα ίδια πραγματικά περιστατικά, έχει ήδη εκδοθεί για τον εν λόγω φορέα αμετάκλητη απόφαση σχετική με παράβαση τομεακής ρύθμισης περί ταχυδρομικών υπηρεσιών.

⁴² Δηλαδή, ο *Institut belge des services postaux et des télécommunications* (IBPT) (Βελγικός Οργανισμός Ταχυδρομικών Υπηρεσιών και Τηλεπικοινωνιών).

⁴³ Απόφαση της 11ης Φεβρουαρίου 2015, bpost (C-340/13, [EU:C:2015:77](#)).

⁴⁴ Νόμος της 10ης Ιουνίου 2006 περί προστασίας του οικονομικού ανταγωνισμού (*Moniteur belge* της 29ης Ιουνίου 2006, σ. 32755), ο οποίος κωδικοποιήθηκε με το βασιλικό διάταγμα της 15ης Σεπτεμβρίου 2006 (*Moniteur belge* της 29ης Σεπτεμβρίου 2006, σ. 50613).

Απαντώντας στα ερωτήματα αυτά, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου διευκρινίζει τόσο την έκταση όσο και τα όρια της προστασίας που παρέχει η αρχή *ne bis in idem* η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 50 του Χάρτη.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Το Δικαστήριο υπενθυμίζει κατ' αρχάς ότι η αρχή *ne bis in idem*, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 50 του Χάρτη, απαγορεύει τη σώρευση τόσο διώξεων όσο και κυρώσεων ποινικού χαρακτήρα κατά την έννοια του άρθρου αυτού για τα ίδια πραγματικά περιστατικά και σε βάρος του ίδιου προσώπου.

Δεδομένου ότι η ποινική φύση των διαδικασιών που κινήθηκαν κατά της *bpost* από τη βελγική ρυθμιστική αρχή του τομέα των ταχυδρομείων και από τη βελγική αρχή ανταγωνισμού, αντιστοίχως, επιβεβαιώθηκε από το αιτούν δικαστήριο, το Δικαστήριο επισημαίνει, στη συνέχεια, ότι η εφαρμογή της αρχής *ne bis in idem* εξαρτάται από μια διττή προϋπόθεση, ήτοι, αφενός, να υπάρχει προγενέστερη αμετάκλητη απόφαση (προϋπόθεση «bis») και, αφετέρου, η προγενέστερη απόφαση και οι μεταγενέστερες διώξεις ή αποφάσεις να αφορούν τα ίδια πραγματικά περιστατικά (προϋπόθεση «idem»).

Στο μέτρο που η απόφαση της βελγικής ρυθμιστικής αρχής του τομέα των ταχυδρομείων ακυρώθηκε με απόφαση έχουσα ισχύ δεδικασμένου, σύμφωνα με την οποία η *bpost* απαλλάχθηκε από τις διώξεις που είχαν ασκηθεί εναντίον της βάσει της τομεακής ρύθμισης περί ταχυδρομικών υπηρεσιών, προκύπτει ότι η κινηθείσα από την αρχή αυτή διαδικασία περατώθηκε με αμετάκλητη απόφαση, οπότε πληρούνται εν προκειμένω η προϋπόθεση «bis».

Όσον αφορά την προϋπόθεση «idem», το κρίσιμο κριτήριο για την εκτίμηση της υπάρξεως μίας και της αυτής παραβάσεως είναι το κριτήριο της ταυτότητας των πραγματικών περιστατικών, ανεξαρτήτως του νομικού χαρακτηρισμού τους κατά το εθνικό δίκαιο ή του προστατευομένου εννόμου συμφέροντος. Συναφώς, η ταυτότητα των πραγματικών περιστατικών νοείται ως ένα σύνολο συγκεκριμένων περιστάσεων που απορρέουν από γεγονότα τα οποία είναι, κατ' ουσίαν, τα ίδια, δεδομένου ότι αφορούν τον ίδιο παραβάτη και συνδέονται μεταξύ τους άρρηκτα στον χρόνο και στον χώρο.

Ως εκ τούτου, εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να κρίνει αν τα πραγματικά περιστατικά που αποτέλεσαν αντικείμενο των δύο διαδικασιών που κινήθηκαν κατά της *bpost* βάσει, αντιστοίχως, της τομεακής ρυθμίσεως περί ταχυδρομικών υπηρεσιών και του δικαίου του ανταγωνισμού είναι τα ίδια. Αν ισχύει αυτό, η σώρευση των δύο διαδικασιών που κινήθηκαν κατά της *bpost* θα συνιστά περιορισμό της αρχής *ne bis in idem* που κατοχυρώνεται στο άρθρο 50 του Χάρτη.

Ένας τέτοιος περιορισμός της αρχής *ne bis in idem* μπορεί, εντούτοις, να δικαιολογηθεί βάσει του άρθρου 52, παράγραφος 1, του Χάρτη. Κατά τη διάταξη αυτή, κάθε περιορισμός στην άσκηση των δικαιωμάτων και ελευθεριών που αναγνωρίζονται στον Χάρτη πρέπει να προβλέπεται από τον νόμο και να σέβεται το βασικό περιεχόμενό τους. Η εν λόγω διάταξη διευκρινίζει, επιπλέον, ότι, τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας, περιορισμοί επιτρέπεται να επιβάλλονται στα εν λόγω δικαιώματα και ελευθερίες μόνον εφόσον είναι αναγκαίοι και ανταποκρίνονται πραγματικά σε σκοπούς γενικού συμφέροντος που αναγνωρίζει η Ένωση ή στην ανάγκη προστασίας των δικαιωμάτων και των ελευθεριών τρίτων.

Συναφώς, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η προβλεπόμενη από τον νόμο δυνατότητα σωρεύσεως των διώξεων που κινούνται από δύο διαφορετικές εθνικές αρχές και των κυρώσεων που επιβάλλονται από αυτές σέβεται το βασικό περιεχόμενο του άρθρου 50 του Χάρτη, υπό την προϋπόθεση ότι η εθνική ρύθμιση δεν επιτρέπει τη δίωξη και την επιβολή κυρώσεων για τα ίδια πραγματικά περιστατικά λόγω της ίδιας παράβασης ή για την επιδίωξη του ίδιου σκοπού, αλλά προβλέπει μόνον τη δυνατότητα σώρευσης διώξεων και κυρώσεων βάσει διαφορετικών ρυθμίσεων.

Όσον αφορά το ζήτημα αν μια τέτοια σώρευση μπορεί να εξυπηρετεί σκοπό γενικού συμφέροντος αναγνωριζόμενο από την Ένωση, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι οι δύο ρυθμίσεις βάσει των οποίων ασκήθηκε δίωξη στην *bpost* επιδιώκουν θεμιτούς σκοπούς οι οποίοι είναι διακριτοί. Πράγματι, ενώ

η τομεακή ρύθμιση περί ταχυδρομικών υπηρεσιών έχει ως αντικείμενο την ελευθέρωση της εσωτερικής αγοράς ταχυδρομικών υπηρεσιών, οι κανόνες περί προστασίας του ανταγωνισμού επιδιώκουν τον σκοπό της διασφάλισης της μη στρέβλωσης του ανταγωνισμού εντός της εσωτερικής αγοράς. Επομένως, είναι θεμιτό τα κράτη μέλη, προκειμένου να διασφαλίσουν τη συνέχιση της διαδικασίας ελευθέρωσης της εσωτερικής αγοράς των ταχυδρομικών υπηρεσιών, μεριμνώντας συγχρόνως για την εύρυθμη λειτουργία της, να καταστέλλουν τις παραβάσεις τόσο υπό το πρίσμα της τομεακής ρύθμισης που έχει ως αντικείμενο την ελευθέρωση της οικείας αγοράς όσο και υπό το πρίσμα των εθνικών και ενωσιακών κανόνων περί ανταγωνισμού.

Όσον αφορά την τήρηση της αρχής της αναλογικότητας, η αρχή αυτή απαιτεί η σώρευση διώξεων και κυρώσεων την οποία προβλέπει η εθνική ρύθμιση να μην υπερβαίνει τα όρια του καταλλήλου και αναγκαίου για την επίτευξη των σκοπών που νομίμως επιδιώκονται με τη εν λόγω ρύθμιση, εξυπακουμένου ότι, οσάκις υφίσταται επιλογή μεταξύ περισσοτέρων κατάλληλων μέτρων, πρέπει να επιλέγεται το λιγότερο καταναγκαστικό και τα προξενούμενα μειονεκτήματα δεν πρέπει να είναι δυσανάλογα προς τους επιδιωκόμενους σκοπούς.

Συναφώς, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι το γεγονός ότι δύο διαδικασίες επιδιώκουν διαφορετικούς σκοπούς γενικού συμφέροντος, οι οποίοι είναι θεμιτό να προστατευθούν σωρευτικώς, μπορεί να ληφθεί υπόψη, στο πλαίσιο της ανάλυσης της αναλογικότητας της σώρευσης διώξεων και κυρώσεων, ως παράγων που δικαιολογεί τη σώρευση αυτή, υπό την προϋπόθεση ότι οι διαδικασίες αυτές είναι συμπληρωματικές και ότι η πρόσθετη επιβάρυνση την οποία συνεπάγεται η εν λόγω σώρευση μπορεί, συνακόλουθα, να δικαιολογηθεί από τους δύο επιδιωκόμενους σκοπούς.

Όσον αφορά τον απολύτως αναγκαίο χαρακτήρα μιας τέτοιας σωρεύσεως διώξεων και κυρώσεων, πρέπει να εκτιμηθεί αν οι επιβαρύνσεις που απορρέουν για τα εμπλεκόμενα πρόσωπα από μια τέτοια σώρευση περιορίζονται στο απολύτως αναγκαίο μέτρο και αν το σύνολο των κυρώσεων που επιβλήθηκαν αντιστοιχεί στη σοβαρότητα των παραβάσεων που διεπράχθησαν. Προς τούτο, πρέπει να εξεταστεί αν υφίστανται σαφείς και ακριβείς κανόνες οι οποίοι παρέχουν τη δυνατότητα να προβλεφθεί ποιες πράξεις και παραλείψεις δύνανται να αποτελέσουν το αντικείμενο σώρευσης διώξεων και κυρώσεων, καθώς και τη δυνατότητα συντονισμού μεταξύ των δύο αρμοδίων αρχών, αν οι δύο διαδικασίες διεξήχθησαν κατά τρόπο επαρκώς συντονισμένο και με μικρή χρονική απόσταση μεταξύ τους και αν το σύνολο των επιβληθεισών κυρώσεων αντιστοιχεί στη σοβαρότητα των παραβάσεων που διεπράχθησαν.

Επομένως, η ενδεχόμενη δικαιολόγηση της σώρευσης των κυρώσεων οριοθετείται από προϋποθέσεις οι οποίες, εφόσον πληρούνται, τείνουν ιδίως να περιορίζουν, χωρίς ωστόσο να θέτουν υπό αμφισβήτηση την ύπαρξη αυτού καθ' εαυτόν του «bis», τον διακριτό από λειτουργικής απόψεως χαρακτήρα των επίμαχων διαδικασιών και, επομένως, τον συγκεκριμένο αντίκτυπο που έχει για τα ενδιαφερόμενα πρόσωπα το γεγονός ότι οι διαδικασίες αυτές, οι οποίες έχουν κινηθεί εις βάρος τους, σωρεύονται.

**Απόφαση της 22ας Μαρτίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Nordzucker
κ.λπ. (C-151/20, [EU:C:2022:203](#))**

«Προδικαστική παραπομπή – Ανταγωνισμός – Άρθρο 101 ΣΛΕΕ – Σύμπραξη κατά της οποίας ασκήθηκε δίωξη από δύο εθνικές αρχές ανταγωνισμού – Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Άρθρο 50 – Αρχή ne bis in idem – Ύπαρξη μίας και της αυτής παράβασης – Άρθρο 52, παράγραφος 1 – Περιορισμοί στην αρχή ne bis in idem – Προϋποθέσεις – Επιδίωξη σκοπού γενικού συμφέροντος – Αναλογικότητα»

Η Nordzucker AG και η Südzucker AG είναι δύο Γερμανοί παραγωγοί ζάχαρης οι οποίοι κυριαρχούν, μαζί με έναν τρίτο μεγάλο παραγωγό, στην αγορά ζάχαρης στη Γερμανία. Η αγορά αυτή ήταν

παραδοσιακά κατανεμημένη σε τρεις κύριες γεωγραφικές ζώνες, καθεμία από τις οποίες ελεγχόταν από έναν από τους τρεις μεγάλους παραγωγούς.

Η Agrana Zucker GmbH (στο εξής: Agrana), θυγατρική της Südzucker, είναι ο κύριος παραγωγός ζάχαρης στην Αυστρία.

Ήδη από το 2004 τουλάχιστον, η Nordzucker και η Südzucker συμφώνησαν να μην ανταγωνίζονται μεταξύ τους εισχωρώντας στις παραδοσιακές κύριες ζώνες πωλήσεών τους. Στο πλαίσιο αυτό, στις αρχές του 2006, ο εμπορικός διευθυντής της Südzucker επικοινωνήσε τηλεφωνικά με τον εμπορικό διευθυντή της Nordzucker για να διαμαρτυρηθεί για παραδόσεις ζάχαρης στην αυστριακή αγορά από σλοβακική θυγατρική της Nordzucker, αφήνοντας να εννοηθεί ότι τούτο θα μπορούσε να έχει συνέπειες στη γερμανική αγορά ζάχαρης (στο εξής: τηλεφωνική επικοινωνία του 2006).

Προκειμένου να επωφεληθεί των εθνικών προγραμμάτων επιείκειας, η Nordzucker ειδοποίησε στη συνέχεια τόσο την Bundeskartellamt (ομοσπονδιακή αρχή ανταγωνισμού, Γερμανία) όσο και την Bundeswettbewerbsbehörde (ομοσπονδιακή αρχή ανταγωνισμού, Αυστρία) για τη συμμετοχή της σε σύμπραξη στη γερμανική και στην αυστριακή αγορά ζάχαρης. Οι δύο αυτές αρχές κίνησαν παράλληλα διαδικασίες έρευνας.

Το 2014 η γερμανική αρχή ανταγωνισμού διαπίστωσε, με απόφαση η οποία έχει καταστεί απρόσβλητη, ότι η Nordzucker, η Südzucker και ο τρίτος Γερμανός παραγωγός συμμετείχαν σε σύμπραξη αντίθετη προς τους κανόνες του ανταγωνισμού κατά παράβαση του άρθρου 101 ΣΛΕΕ και των αντίστοιχων διατάξεων του γερμανικού δικαίου και επέβαλε, μεταξύ άλλων, στη Südzucker πρόστιμο 195 500 000 ευρώ. Στην εν λόγω απόφαση παρατίθεται και το περιεχόμενο της τηλεφωνικής επικοινωνίας του 2006 όσον αφορά την αυστριακή αγορά ζάχαρης.

Αντιθέτως, το αίτημα της αυστριακής αρχής ανταγωνισμού με το οποίο ζητείται, αφενός, να αναγνωρισθεί ότι οι Nordzucker, Südzucker και Agrana είχαν παραβεί το άρθρο 101 ΣΛΕΕ και τις αντίστοιχες διατάξεις του αυστριακού δικαίου και, αφετέρου, να επιβληθούν δύο πρόστιμα στη Südzucker, εκ των οποίων ένα αλληλεγγύως και εις ολόκληρον με την Agrana, απορρίφθηκε από το Oberlandesgericht Wien (εφετείο Βιέννης, Αυστρία).

Η αυστριακή αρχή ανταγωνισμού προσέβαλε την απόφαση αυτή ενώπιον του Oberster Gerichtshof (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Αυστρία), το οποίο είναι το αιτούν δικαστήριο. Στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν η αρχή *ne bis in idem*, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 50 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης), του απαγορεύει να λάβει υπόψη την τηλεφωνική επικοινωνία του 2006 κατά την εκκρεμή ενώπιόν του διαδικασία, καθόσον η επικοινωνία αυτή μνημονεύθηκε ρητώς στην απόφαση της γερμανικής αρχής ανταγωνισμού του 2014. Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, εξάλλου, αν, υπό το πρίσμα της νομολογίας του Δικαστηρίου, η αρχή *ne bis in idem* έχει εφαρμογή σε διαδικασία διαπιστώσεως παραβάσεως η οποία, λόγω της συμμετοχής της επιχείρησης σε εθνικό πρόγραμμα επιείκειας, δεν οδηγεί στην επιβολή προστίμου.

Απαντώντας στα ερωτήματα αυτά, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου διευκρινίζει τη σχέση της αρχής *ne bis in idem* στο πλαίσιο παράλληλων ή διαδοχικών διαδικασιών στο δίκαιο του ανταγωνισμού οι οποίες αφορούν την ίδια αντίθετη προς τους κανόνες του ανταγωνισμού συμπεριφορά σε περισσότερα του ενός κράτη μέλη.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Το Δικαστήριο υπενθυμίζει κατ' αρχάς ότι η αρχή *ne bis in idem*, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 50 του Χάρτη, απαγορεύει τη σώρευση τόσο διώξεων όσο και κυρώσεων ποινικού χαρακτήρα κατά την έννοια του άρθρου αυτού για τα ίδια πραγματικά περιστατικά και σε βάρος του ίδιου προσώπου.

Στον τομέα του ανταγωνισμού, η εν λόγω αρχή απαγορεύει, ειδικότερα, την καταδίκη επιχειρήσεως ή την εκ νέου άσκηση διώξεως κατ' αυτής για αντίθετη στον ανταγωνισμό συμπεριφορά της, σε σχέση με την οποία είτε της είχε επιβληθεί κύρωση είτε κρίθηκε ότι δεν έχει ευθύνη με προγενέστερη

απόφαση που δεν υπόκειται πλέον σε προσφυγή. Επομένως, η εφαρμογή της αρχής *ne bis in idem* στο πλαίσιο των διαδικασιών που διέπονται από το δίκαιο του ανταγωνισμού εξαρτάται από μια διττή προϋπόθεση, ήτοι, αφενός, να υπάρχει προγενέστερη απόφαση η οποία κατέστη απρόσβλητη (προϋπόθεση «bis») και, αφετέρου, η προγενέστερη απόφαση και οι μεταγενέστερες διώξεις ή αποφάσεις να αφορούν την ίδια συμπεριφορά (προϋπόθεση «idem»).

Δεδομένου ότι η απόφαση της γερμανικής αρχής ανταγωνισμού του 2014 συνιστά προγενέστερη απρόσβλητη απόφαση η οποία εκδόθηκε κατόπιν εκτιμήσεως επί της ουσίας της υποθέσεως, η προϋπόθεση «bis» πληρούται όσον αφορά τη διαδικασία που κίνησε η αυστριακή αρχή ανταγωνισμού.

Όσον αφορά την προϋπόθεση «idem», το κρίσιμο κριτήριο για την εκτίμηση της ύπαρξης μίας και της αυτής παράβασης είναι το κριτήριο της ταυτότητας των πραγματικών περιστατικών, ανεξαρτήτως του νομικού χαρακτηρισμού τους κατά το εθνικό δίκαιο ή του προστατευομένου εννόμου συμφέροντος. Η ταυτότητα των αντίθετων προς τον ανταγωνισμό πρακτικών πρέπει να εξετάζεται σε σχέση με το έδαφος και την αγορά των συγκεκριμένων προϊόντων και τη χρονική περίοδο κατά την οποία οι εν λόγω πρακτικές είχαν ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα την παρακώλυση, τον περιορισμό ή τη στρέβλωση του ανταγωνισμού.

Ως εκ τούτου, εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει, βάσει εκτιμήσεως του συνόλου των κρίσιμων περιστάσεων, αν η απόφαση της γερμανικής αρχής ανταγωνισμού του 2014 διαπίστωσε και επέβαλε κυρώσεις για την επίμαχη σύμπραξη λόγω του αντίθετου προς τους κανόνες του ανταγωνισμού αντικειμένου ή αποτελέσματός της όχι μόνο στο γερμανικό έδαφος, αλλά και στο αυστριακό έδαφος. Αν ισχύει αυτό, άλλες διώξεις και, ενδεχομένως, άλλες κυρώσεις για παράβαση του άρθρου 101 ΣΛΕΕ και των αντίστοιχων διατάξεων του αυστριακού δικαίου, λόγω της συμπράξεως επί του αυστριακού εδάφους, θα συνιστούν περιορισμό του θεμελιώδους δικαιώματος που κατοχυρώνεται στο άρθρο 50 του Χάρτη.

Εξάλλου, ένας τέτοιος περιορισμός δεν μπορεί να δικαιολογηθεί βάσει του άρθρου 52, παράγραφος 1, του Χάρτη. Η διάταξη αυτή προβλέπει, μεταξύ άλλων, ότι κάθε περιορισμός στην άσκηση των δικαιωμάτων και ελευθεριών που αναγνωρίζονται στον Χάρτη πρέπει να ανταποκρίνεται πραγματικά σε σκοπούς γενικού συμφέροντος που αναγνωρίζει η Ένωση ή στην ανάγκη προστασίας των δικαιωμάτων και ελευθεριών τρίτων.

Βεβαίως, στο μέτρο που η απαγόρευση των συμπράξεων την οποία προβλέπει το άρθρο 101 ΣΛΕΕ επιδιώκει τον σκοπό γενικού συμφέροντος που συνίσταται στη διασφάλιση της μη στρέβλωσης του ανταγωνισμού εντός της εσωτερικής αγοράς, ο περιορισμός της αρχής *ne bis in idem* που κατοχυρώνεται στο άρθρο 50 του Χάρτη, ο οποίος απορρέει από τη σώρευση διώξεων και κυρώσεων ποινικού χαρακτήρα από δύο εθνικές αρχές ανταγωνισμού, μπορεί να δικαιολογείται βάσει του άρθρου 52, παράγραφος 1, του Χάρτη όταν οι εν λόγω διώξεις και κυρώσεις επιδιώκουν συμπληρωματικούς σκοπούς που έχουν ως αντικείμενο, ενδεχομένως, διαφορετικές πλευρές της ίδιας παραβατικής συμπεριφοράς. Εντούτοις, σε περίπτωση που δύο εθνικές αρχές ανταγωνισμού ασκούν δίωξη και επιβάλλουν κυρώσεις για τα ίδια πραγματικά περιστατικά προκειμένου να διασφαλίσουν τη συμμόρφωση με την απαγόρευση των συμπράξεων κατ'εφαρμογήν του άρθρου 101 ΣΛΕΕ και, καθεμία από τις αρχές αυτές, κατ'εφαρμογήν των αντίστοιχων διατάξεων του εθνικού της δικαίου που απαγορεύουν τις συμπράξεις οι οποίες δύνανται να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών, κατά την έννοια του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, οι δύο αυτές αρχές επιδιώκουν τον ίδιο σκοπό, δηλαδή να διασφαλίσουν τη μη στρέβλωση του ανταγωνισμού εντός της εσωτερικής αγοράς. Μια τέτοια σώρευση διώξεων και κυρώσεων δεν ανταποκρίνεται σε σκοπό γενικού συμφέροντος που αναγνωρίζει η Ένωση, οπότε δεν μπορεί να δικαιολογηθεί ούτε βάσει του άρθρου 52, παράγραφος 1, του Χάρτη.

Όσον αφορά τη διαδικασία που κίνησε η αυστριακή αρχή ανταγωνισμού σε βάρος της Nordzucker, το Δικαστήριο επιβεβαιώνει, εν τέλει, ότι δύναται να διέπεται από την αρχή *ne bis in idem* και μια τέτοια διαδικασία εφαρμογής του δικαίου του ανταγωνισμού κατά την οποία, λόγω της συμμετοχής

της Nordzucker στο εθνικό πρόγραμμα επιείκειας, είναι δυνατή μόνον η διαπίστωση της παράβασης του δικαίου του ανταγωνισμού.

Πράγματι, η αρχή *ne bis in idem*, ως απόρροια της αρχής του δεδικασμένου, έχει ως αντικείμενο την κατοχύρωση της ασφάλειας δικαίου και της επιείκειας, διασφαλίζοντας ότι ένα φυσικό ή νομικό πρόσωπο, εφόσον έχει διωχθεί και, ενδεχομένως, τιμωρηθεί, θα έχει τη βεβαιότητα ότι δεν θα διωχθεί εκ νέου για την ίδια παράβαση. Επομένως, η κίνηση διώξεων ποινικού χαρακτήρα δύναται να εμπίπτει, αυτή καθαυτήν, στο πεδίο εφαρμογής της αρχής *ne bis in idem*, ανεξαρτήτως του αν οι διώξεις αυτές συνεπάγονται πράγματι την επιβολή κύρωσης.

**Απόφαση της 28ης Οκτωβρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως),
Generalstaatsanwaltschaft München (Έκδοση και αρχή *ne bis in idem*)
(C-435/22 PPU, [EU:C:2022:852](#))**

*«Προδικαστική παραπομπή – Επείγουσα προδικαστική διαδικασία – Δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις – Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Άρθρο 50 – Σύμβαση εφαρμογής της συμφωνίας του Σένγκεν – Άρθρο 54 – Αρχή *ne bis in idem* – Συμφωνία περί εκδόσεως μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής – Έκδοση υπηκόου τρίτης χώρας από κράτος μέλος προς τις Ηνωμένες Πολιτείες δυνάμει διμερούς συνθήκης εκδόσεως συναφθείσας από κράτος μέλος – Υπήκοος που έχει καταδικαστεί αμετάκλητα για τις ίδιες πράξεις σε άλλο κράτος μέλος και έχει εκτίσει το σύνολο της ποινής του στο κράτος αυτό»*

Τον Ιανουάριο του 2022, ο HF, Σέρβος υπήκοος, τέθηκε υπό προσωρινή κράτηση στη Γερμανία βάσει ερυθράς αγγελίας που δημοσιεύθηκε από τον Διεθνή Οργανισμό Εγκληματολογικής Αστυνομίας (Interpol) κατόπιν αιτήματος των αρχών των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής. Οι τελευταίες ζητούν την έκδοση του HF με σκοπό την άσκηση ποινικών διώξεων για αδικήματα συνιστάμενα σε συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση και σύσταση εγκληματικής οργάνωσης με σκοπό τη διάπραξη τραπεζικής απάτης και απάτης μέσω τηλεπικοινωνιών, τα οποία τελέστηκαν μεταξύ Σεπτεμβρίου του 2008 και Δεκεμβρίου του 2013. Κατά τον χρόνο της σύλληψής του, ο HF δήλωσε ότι διαμένει στη Σλοβενία και προσκόμισε, μεταξύ άλλων, άδεια διαμονής στη Σλοβενία η οποία είχε λήξει τον Νοέμβριο του 2019.

Ο HF έχει ήδη καταδικαστεί στη Σλοβενία, με απόφαση που κατέστη αμετάκλητη το 2012, για τις ίδιες πράξεις με εκείνες τις οποίες αφορούσε η αίτηση εκδόσεως, σχετικά με τα αδικήματα που διαπράχθηκαν έως τον Ιούνιο του 2010. Επιπλέον, έχει ήδη εκτίσει πλήρως την ποινή του.

Για τον λόγο αυτόν, το Oberlandesgericht München (εφετείο Μονάχου, Γερμανία), το οποίο κλήθηκε να αποφανθεί επί της αιτήσεως εκδόσεως του HF, αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο ερώτημα σχετικά με το αν η αρχή *ne bis in idem* του επιβάλλει να αρνηθεί τη ζητηθείσα έκδοση για τις αξιόποινες πράξεις που έχουν κριθεί αμετάκλητα στη Σλοβενία. Η αρχή αυτή, η οποία κατοχυρώνεται τόσο στο άρθρο 54 της σύμβασης εφαρμογής της συμφωνίας του Σένγκεν (στο εξής: ΣΕΣΣ)⁴⁵ όσο και στο άρθρο 50 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης), απαγορεύει, μεταξύ άλλων, να διωχθεί εκ νέου για το ίδιο αδίκημα πρόσωπο το οποίο έχει ήδη κριθεί αμετάκλητα. Στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, επίσης, αν η

⁴⁵ Σύμβαση εφαρμογής της συμφωνίας του Σένγκεν, της 14ης Ιουνίου 1985, μεταξύ των κυβερνήσεων των κρατών της Οικονομικής Ένωσης Μπενελούξ, της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας και της Γαλλικής Δημοκρατίας, σχετικά με τη σταδιακή κατάργηση των ελέγχων στα κοινά σύνορα (ΕΕ 2000, L 239, σ. 19), όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΕ) 610/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013.

συνθήκη περί εκδόσεως που έχει συναφθεί μεταξύ της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας και των Ηνωμένων Πολιτειών ⁴⁶, καθόσον επιτρέπει την άρνηση εκδόσεως λόγω της αρχής *ne bis in idem* μόνο σε περίπτωση καταδίκης στο κράτος προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση (εν προκειμένω στη Γερμανία), μπορεί να επηρεάσει την εφαρμογή της προαναφερθείσας αρχής στη διαφορά της κύριας δίκης.

Με την απόφασή του, η οποία εκδόθηκε στο πλαίσιο της επείγουσας προδικαστικής διαδικασίας, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου αποφαινεται ότι το άρθρο 54 της ΣΕΣΣ, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα του άρθρου 50 του Χάρτη, αντιτίθεται στην έκδοση, από τις αρχές κράτους μέλους, υπηκόου τρίτου κράτους προς άλλο τρίτο κράτος όταν ο υπήκοος αυτός έχει καταδικαστεί αμετάκλητα σε άλλο κράτος μέλος για τις ίδιες πράξεις με εκείνες που αφορά η αίτηση εκδόσεως και έχει εκτίσει την επιβληθείσα για τις πράξεις αυτές ποινή. Δεν ασκεί, συναφώς, επιρροή το γεγονός ότι η αίτηση εκδόσεως βασίζεται σε διμερή συνθήκη περί εκδόσεως η οποία περιορίζει το περιεχόμενο της αρχής *ne bis in idem* στις αποφάσεις που έχουν εκδοθεί στο κράτος μέλος προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Πρώτον, όσον αφορά το ζήτημα αν η έννοια του «προσώπου» κατά το άρθρο 54 της ΣΕΣΣ περιλαμβάνει υπήκοο τρίτου κράτους, το Δικαστήριο επισημαίνει, κατ' αρχάς, ότι το άρθρο αυτό διασφαλίζει την προστασία της αρχής *ne bis in idem* όταν ένα πρόσωπο έχει καταδικαστεί αμετάκλητα σε κράτος μέλος. Επομένως, το γράμμα της εν λόγω διατάξεως δεν προβλέπει προϋπόθεση σχετική με την ιθαγένεια κράτους μέλους. Περαιτέρω, το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται η εν λόγω διάταξη ενισχύει την ανωτέρω ερμηνεία. Πράγματι, ούτε το άρθρο 50 του Χάρτη ⁴⁷, υπό το πρίσμα του οποίου πρέπει να ερμηνευθεί το άρθρο 54 της ΣΕΣΣ, καθιερώνει σύνδεσμο με την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης. Τέλος, οι σκοποί τους οποίους επιδιώκει η οικεία διάταξη, ήτοι, μεταξύ άλλων, η εδραίωση της ασφάλειας δικαίου μέσω της συμμορφώσεως προς αποφάσεις κρατικών οργάνων που έχουν καταστεί απρόσβλητες, καθώς και η επιείκεια, ενισχύουν την ερμηνεία κατά την οποία η εφαρμογή της διατάξεως αυτής δεν περιορίζεται μόνο σε υπηκόους κράτους μέλους. Συναφώς, το Δικαστήριο υπογραμμίζει επίσης ότι ουδόλως προκύπτει από το άρθρο 54 της ΣΕΣΣ ότι η αναγνώριση του προβλεπόμενου σε αυτό θεμελιώδους δικαιώματος εξαρτάται, όσον αφορά τους υπηκόους τρίτων κρατών, από την τήρηση προϋποθέσεων σχετικών με τη νομιμότητα της διαμονής τους ή με την αναγνώριση δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας εντός του χώρου Σένγκεν. Επομένως, σε υπόθεση όπως αυτή της κύριας δίκης, πρέπει να θεωρηθεί ότι ο ενδιαφερόμενος εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 54 της ΣΕΣΣ ανεξαρτήτως της νομιμότητας της διαμονής του.

Δεύτερον, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η συμφωνία περί εκδόσεως μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής (στο εξής: Συμφωνία ΕΕ-ΗΠΑ) ⁴⁸, η οποία εφαρμόζεται στις υφιστάμενες σχέσεις μεταξύ των κρατών μελών και του εν λόγω τρίτου κράτους στον τομέα της εκδόσεως, έχει εφαρμογή στη διαφορά της κύριας δίκης, δεδομένου ότι η αίτηση εκδόσεως υποβλήθηκε, βάσει της συνθήκης περί εκδόσεως Γερμανίας-ΗΠΑ, μετά την έναρξη ισχύος της Συμφωνίας ΕΕ-ΗΠΑ. Μολονότι η συγκεκριμένη συμφωνία δεν προβλέπει ρητώς ότι ένα κράτος

⁴⁶ Auslieferungsvertrag zwischen der Bundesrepublik Deutschland und den Vereinigten Staaten von Amerika (συνθήκη περί εκδόσεως μεταξύ της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας και των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής), της 20ής Ιουνίου 1978 (BGBl. 1980 II, σ. 647, στο εξής: συνθήκη περί εκδόσεως Γερμανίας-ΗΠΑ).

⁴⁷ Το άρθρο 50 του Χάρτη προβλέπει ότι «κανείς» δεν διώκεται ούτε τιμωρείται ποινικά για αδίκημα για το οποίο έχει ήδη αθωωθεί ή καταδικαστεί εντός της Ένωσης με οριστική απόφαση ποινικού δικαστηρίου σύμφωνα με τον νόμο.

⁴⁸ Συμφωνία μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής σχετικά με την έκδοση, της 25ης Ιουνίου 2003 (ΕΕ 2003, L 181, σ. 27).

μέλος μπορεί, κατ' εφαρμογήν της αρχής *ne bis in idem*, να αρνηθεί έκδοση που ζητείται από τις Ηνωμένες Πολιτείες, το άρθρο 17, παράγραφος 2 ⁴⁹, το οποίο επιτρέπει κατ' αρχήν σε κράτος μέλος να απαγορεύει την έκδοση προσώπων που έχουν ήδη καταδικασθεί αμετακλήτως για το ίδιο αδίκημα με εκείνο το οποίο αφορά η αίτηση εκδόσεως, συνιστά αυτοτελή και επικουρική νομική βάση για την εφαρμογή της ανωτέρω αρχής, όταν η εφαρμοστέα διμερής συνθήκη δεν παρέχει τη δυνατότητα επιλύσεως του επίμαχου ζητήματος. Η συνθήκη περί εκδόσεως Γερμανίας-ΗΠΑ ρυθμίζει, εκ πρώτης όψεως, το ζήτημα που τίθεται στο πλαίσιο της υποθέσεως της κύριας δίκης, δεδομένου ότι δεν προβλέπει ότι το αίτημα εκδόσεως μπορεί να απορριφθεί εάν το διωκόμενο πρόσωπο έχει κριθεί αμετακλήτως για το αδίκημα το οποίο αφορά η αίτηση εκδόσεως από τις αρμόδιες αρχές κράτους άλλου από το κράτος προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση εκδόσεως ⁵⁰. Πλην όμως, το Δικαστήριο υπενθυμίζει επ' αυτού ότι, όπως επιτάσσει η αρχή της υπεροχής του ενωσιακού δικαίου, εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να διασφαλίσει την πλήρη αποτελεσματικότητα του άρθρου 54 της ΣΕΣΣ και του άρθρου 50 του Χάρτη στη διαφορά της κύριας δίκης, αφήνοντας ανεφάρμοστη, αυτεπαγγέλτως, κάθε διάταξη της συνθήκης περί εκδόσεως Γερμανίας-ΗΠΑ που δεν συνάδει με την αρχή *ne bis in idem*, η οποία κατοχυρώνεται στα προαναφερθέντα άρθρα. Εάν οι διατάξεις της συνθήκης περί εκδόσεως Γερμανίας-ΗΠΑ σχετικά με την εφαρμογή της αρχής *ne bis in idem* δεν μπορούν να εφαρμοστούν λόγω της αντιθέσεώς τους προς το δίκαιο της Ένωσης, η συνθήκη αυτή δεν καθιστά πλέον δυνατή την επίλυση του ζητήματος της εκδόσεως που τίθεται στη διαφορά της κύριας δίκης, με αποτέλεσμα η εφαρμογή της προαναφερθείσας αρχής να μπορεί να θεμελιωθεί στην αυτοτελή και επικουρική νομική βάση του άρθρου 17, παράγραφος 2, της Συμφωνίας ΕΕ-ΗΠΑ.

Τέλος, μολονότι διαπιστώνει ότι το άρθρο 351, πρώτο εδάφιο, ΣΛΕΕ ⁵¹ δεν έχει *a priori* εφαρμογή στη διαφορά της κύριας δίκης, λαμβανομένης υπόψη της ημερομηνίας συνάψεως της συνθήκης περί εκδόσεως Γερμανίας-ΗΠΑ, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται μήπως η διάταξη αυτή πρέπει να ερμηνευθεί διασταλτικά, υπό την έννοια ότι αφορά και τις συμβάσεις που συνήψε κράτος μέλος μετά την 1η Ιανουαρίου 1958 ή την ημερομηνία προσχωρήσεώς του, αλλά πριν από την ημερομηνία κατά την οποία η Ένωση κατέστη αρμόδια στον τομέα τον οποίον αφορούν οι οικείες συμβάσεις. Συναφώς, το Δικαστήριο, υπενθυμίζοντας, μεταξύ άλλων, ότι οι εξαιρέσεις πρέπει να ερμηνεύονται στενά προκειμένου να μην καθίστανται άνευ ουσίας οι γενικοί κανόνες, διευκρινίζει ότι η ανωτέρω εξαιρετική διάταξη πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι αφορά μόνον τις συμβάσεις που συνήφθησαν πριν από την 1η Ιανουαρίου 1958 ή, για τα προσχωρούντα κράτη, πριν από την ημερομηνία προσχωρήσεώς τους, οπότε δεν έχει εφαρμογή στη συνθήκη εκδόσεως Γερμανία-ΗΠΑ.

⁴⁹ Το άρθρο 17 της Συμφωνίας ΕΕ-ΗΠΑ, το οποίο φέρει τον τίτλο «Μη παρέκκλιση», προβλέπει στην παράγραφο 2 ότι, «[ό]ταν οι συνταγματικές αρχές ή αμετάκλητες δεσμευτικές δικαστικές αποφάσεις του προς ό η αίτηση κράτους ενδέχεται να θέτουν εμπόδιο στην εκπλήρωση της υποχρέωσής του έκδοσης και η επίλυση του θέματος δεν προβλέπεται στην παρούσα συμφωνία ή την εφαρμοστέα διμερή συνθήκη, πραγματοποιούνται διαβουλεύσεις μεταξύ του αιτούντος και του προς ό η αίτηση κράτους».

⁵⁰ Δυνάμει του άρθρου 8 της Συνθήκης περί εκδόσεως Γερμανίας-ΗΠΑ, η έκδοση δεν επιτρέπεται εάν το διωκόμενο πρόσωπο έχει ήδη αθωωθεί ή καταδικαστεί αμετάκλητα από τις αρμόδιες αρχές του κράτους προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση για το αδίκημα σχετικά με το οποίο ζητείται η έκδοση. Εντούτοις, η διάταξη αυτή δεν προβλέπει τέτοια δυνατότητα σε περίπτωση αμετάκλητης δικαστικής αποφάσεως η οποία έχει εκδοθεί σε άλλο κράτος.

⁵¹ Κατά την εν λόγω διάταξη, «[τ]α δικαιώματα και οι υποχρεώσεις που απορρέουν από συμβάσεις που συνήφθησαν πριν από την 1η Ιανουαρίου 1958 ή, για τα κράτη που προσχωρούν, πριν από την ημερομηνία της προσχώρησής τους, μεταξύ ενός ή περισσότερων κρατών μελών αφενός, και ενός ή περισσότερων τρίτων χωρών, αφετέρου, δεν θίγονται από τις Συνθήκες».

3. Ελευθερία της έκφρασης και δικαίωμα στην πληροφόρηση ⁵²

Απόφαση της 26ης Απριλίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Πολωνία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (C-401/19, [EU:C:2022:297](#))

«Προσφυγή ακυρώσεως – Οδηγία (ΕΕ) 2019/790 – Άρθρο 17, παράγραφος 4, στοιχείο β' και στοιχείο γ', *in fine* – Άρθρο 11 και άρθρο 17, παράγραφος 2, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης – Προστασία της διανοητικής ιδιοκτησίας – Υποχρεώσεις που επιβάλλονται στους παρόχους επιγραμμικών υπηρεσιών ανταλλαγής περιεχομένου – Εκ των προτέρων αυτόματος έλεγχος (φιλτράρισμα) του περιεχομένου που αναφορτώνεται από τους χρήστες»

Η οδηγία 2019/790 για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και τα συγγενικά δικαιώματα στην ψηφιακή ενιαία αγορά ⁵³ θέσπισε νέο ειδικό μηχανισμό ευθύνης για τους παρόχους επιγραμμικών υπηρεσιών ανταλλαγής περιεχομένου (στο εξής: πάροχοι). Το άρθρο 17 της οδηγίας αυτής καθιερώνει την αρχή κατά την οποία οι πάροχοι είναι άμεσα υπεύθυνοι όταν έργα και άλλα προστατευόμενα αντικείμενα αναφορτώνονται παρανόμως από τους χρήστες των υπηρεσιών τους. Οι οικείοι πάροχοι δύνανται, ωστόσο, να απαλλαγούν από την ευθύνη αυτή. Προς τούτο, υποχρεούνται ιδίως, σύμφωνα με τις διατάξεις του ως άνω άρθρου ⁵⁴, να παρακολουθούν ενεργά το περιεχόμενο που αναφορτώνουν οι χρήστες, προκειμένου να παρεμποδίζεται η διάθεση των προστατευόμενων αντικειμένων στο διαδίκτυο, τα οποία οι δικαιούχοι δεν επιθυμούν να καταστήσουν προσβάσιμα μέσω των υπηρεσιών αυτών.

Η Δημοκρατία της Πολωνίας άσκησε προσφυγή με αίτημα την ακύρωση του άρθρου 17, παράγραφος 4, στοιχείο β' και στοιχείο γ', *in fine*, της οδηγίας 2019/790 και, επικουρικώς, την ακύρωση του άρθρου αυτού στο σύνολό του. Υποστηρίζει, κατ' ουσίαν, ότι οι εν λόγω διατάξεις επιβάλλουν στους παρόχους την υποχρέωση να προβαίνουν σε προληπτική παρακολούθηση όλου του περιεχομένου που οι χρήστες τους σκοπεύουν να αναφορτώσουν, μέσω εργαλείων πληροφορικής αυτόματου φιλτραρίσματος, χωρίς να προβλέπονται εγγυήσεις που διασφαλίζουν τον σεβασμό του δικαιώματος στην ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης ⁵⁵.

Το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου αποφαινεται για πρώτη φορά επί της ερμηνείας της οδηγίας 2019/790. Απορρίπτει την προσφυγή της Πολωνίας, κρίνοντας ότι η προβλεπόμενη από την οδηγία αυτή υποχρέωση των παρόχων, η οποία συνίσταται σε εκ των προτέρων αυτόματο έλεγχο του περιεχομένου που διατίθεται στο διαδίκτυο από τους χρήστες, περιβάλλεται από κατάλληλες εγγυήσεις για τη διασφάλιση του δικαιώματος στην ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης των χρηστών και για τη διασφάλιση της δίκαιης εξισορρόπησης μεταξύ του δικαιώματος αυτού, αφενός, και των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας, αφετέρου.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

⁵² Η απόφαση της 15ης Μαρτίου 2022, *Autorité des marchés financiers (Επιτροπή κεφαλαιαγοράς, Γαλλία)* (C-302/20, [EU:C:2022:190](#)), χρήζει επίσης μνείας στο πλαίσιο του παρόντος τίτλου. Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται υπό τον τίτλο XIII.4. «Διάδοση προνομιακών πληροφοριών στον χρηματοπιστωτικό τομέα».

⁵³ Οδηγία (ΕΕ) 2019/790 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Απριλίου 2019, για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και τα συγγενικά δικαιώματα στην ψηφιακή ενιαία αγορά και την τροποποίηση των οδηγιών 96/9/ΕΚ και 2001/29/ΕΚ (ΕΕ 2019, L 130, σ. 92).

⁵⁴ Βλ. άρθρο 17, παράγραφος 4, στοιχείο β' και στοιχείο γ', *in fine*, της οδηγίας 2019/790.

⁵⁵ Όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 11 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης).

Εξετάζοντας, κατ' αρχάς, το παραδεκτό της προσφυγής, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι το στοιχείο β' και το στοιχείο γ', *in fine*, του άρθρου 17, παράγραφος 4, της οδηγίας 2019/790 δεν μπορούν να διαχωριστούν από το υπόλοιπο άρθρο και ότι το αίτημα με το οποίο ζητείται η ακύρωση μόνον των ως άνω διατάξεων είναι απαράδεκτο. Πράγματι, το άρθρο 17 καθιερώνει, όσον αφορά τους παρόχους, νέο καθεστώς ευθύνης, του οποίου οι διάφορες διατάξεις αποτελούν ένα σύνολο και αποσκοπούν στην επίτευξη ισορροπίας μεταξύ των δικαιωμάτων και των συμφερόντων των εν λόγω παρόχων, των χρηστών των υπηρεσιών τους και των δικαιούχων. Κατά συνέπεια, μια τέτοια μερική ακύρωση θα μετέβαλλε την ουσία του άρθρου αυτού.

Εν συνεχεία, επί της ουσίας, το Δικαστήριο εξετάζει τον μόνο λόγο ακυρώσεως που προβάλλει η Πολωνία, ο οποίος αφορά τον περιορισμό της άσκησης του δικαιώματος στην ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης και απορρέει από το καθεστώς ευθύνης που θεσπίζει το άρθρο 17 της οδηγίας 2019/790. Προκαταρκτικώς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η ανταλλαγή πληροφοριών μέσω πλατφόρμας επιγραμμικής ανταλλαγής περιεχομένου εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών και του άρθρου 11 του Χάρτη. Διαπιστώνει ότι, προκειμένου να μη θεωρηθούν υπεύθυνοι σε περίπτωση που χρήστες αναφορτώνουν παράνομο περιεχόμενο στις πλατφόρμες τους, για το οποίο οι πάροχοι δεν έχουν λάβει άδεια από τους δικαιούχους, οι πάροχοι πρέπει να αποδείξουν ότι πληρούν το σύνολο των προϋποθέσεων απαλλαγής που προβλέπει το άρθρο 17, παράγραφος 4, στοιχεία α', β' και γ', της οδηγίας 2019/790, ήτοι ότι:

- έχουν καταβάλει κάθε δυνατή προσπάθεια για την απόκτηση τέτοιας άδειας (στοιχείο α')· και
- έχουν ενεργήσει με ταχύτητα προκειμένου να τερματίσουν, στις πλατφόρμες τους, τις προσβολές των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, μετά την πραγματοποίησή τους και αφού έχουν λάβει επαρκώς τεκμηριωμένη ειδοποίηση από τους δικαιούχους (στοιχείο γ')· και
- έχουν καταβάλει, μετά τη λήψη της ειδοποίησης αυτής ή όταν οι δικαιούχοι τούς έχουν παράσχει τις σχετικές και αναγκαίες πληροφορίες πριν λάβει χώρα η προσβολή των δικαιωμάτων, «κάθε δυνατή προσπάθεια σύμφωνα με τα υψηλά πρότυπα επαγγελματικής ευσυνειδησίας του κλάδου» για να αποτρέψουν την πραγματοποίηση ή την επανάληψη τέτοιων προσβολών (στοιχεία β' και γ').

Επομένως, οι τελευταίες αυτές υποχρεώσεις επιβάλλουν *de facto* στους παρόχους να προβαίνουν σε εκ των προτέρων έλεγχο του περιεχομένου το οποίο οι χρήστες επιθυμούν να αναφορτώσουν στις πλατφόρμες τους, εφόσον έχουν λάβει από τους δικαιούχους τις πληροφορίες ή τις ειδοποιήσεις που προβλέπει το άρθρο 17, παράγραφος 4, στοιχεία β' και γ', της οδηγίας. Προς τούτο, οι πάροχοι υποχρεούνται να χρησιμοποιούν εργαλεία αυτόματης αναγνώρισης και αυτόματου φιλτραρίσματος. Πλην όμως, ένας τέτοιος έλεγχος και ένα τέτοιο φιλτράρισμα εκ των προτέρων είναι ικανά να επιφέρουν περιορισμούς σε ένα σημαντικό επιγραμμικό μέσο διάδοσης περιεχομένου και, ως εκ τούτου, να περιορίσουν το δικαίωμα στην ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης που κατοχυρώνεται στο άρθρο 11 του Χάρτη. Επιπλέον, ο περιορισμός αυτός μπορεί να καταλογιστεί στον νομοθέτη της Ένωσης, δεδομένου ότι αποτελεί άμεση συνέπεια του ως άνω ειδικού καθεστώτος ευθύνης. Συνεπώς, το Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το εν λόγω καθεστώς ενέχει περιορισμό της άσκησης του δικαιώματος στην ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης των οικείων χρηστών.

Τέλος, όσον αφορά το ζήτημα αν ο επίμαχος περιορισμός δικαιολογείται υπό το πρίσμα του άρθρου 52, παράγραφος 1, του Χάρτη, το Δικαστήριο επισημαίνει, αφενός, ότι ο περιορισμός αυτός προβλέπεται από τον νόμο, δεδομένου ότι απορρέει από τις υποχρεώσεις που επιβάλλει στους παρόχους των υπηρεσιών αυτών διάταξη πράξης της Ένωσης, ήτοι το άρθρο 17, παράγραφος 4, στοιχείο β' και στοιχείο γ', *in fine*, της οδηγίας 2019/790, και σέβεται το βασικό περιεχόμενο του δικαιώματος στην ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης των χρηστών του διαδικτύου. Αφετέρου, στο πλαίσιο του ελέγχου αναλογικότητας, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι ο εν λόγω περιορισμός ανταποκρίνεται στην ανάγκη προστασίας της διανοητικής ιδιοκτησίας την οποία εγγυάται το άρθρο 17, παράγραφος 2, του Χάρτη, ότι είναι απαραίτητος για την ικανοποίηση της ανάγκης αυτής

και ότι οι υποχρεώσεις που επιβάλλονται στους παρόχους δεν περιορίζουν δυσανάλογα το δικαίωμα στην ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης των χρηστών.

Συγκεκριμένα, πρώτον, ο νομοθέτης της Ένωσης καθόρισε με σαφήνεια και ακρίβεια τα μέτρα που μπορούν να ληφθούν κατά την εκπλήρωση των ως άνω υποχρεώσεων, αποκλείοντας, ιδίως, τα μέτρα που φιλτράρουν και απενεργοποιούν την πρόσβαση σε νόμιμο περιεχόμενο κατά την αναφόρτωση. Δεύτερον, η οδηγία 2019/790 επιβάλλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να μεριμνούν ώστε οι χρήστες να έχουν το δικαίωμα να αναφορτώνουν και να διαθέτουν περιεχόμενο που παράγεται από αυτούς για συγκεκριμένους σκοπούς παράθεσης, κριτικής, σχολιασμού, γελοιογραφίας, παρωδίας ή μίμησης. Επιπλέον, οι πάροχοι οφείλουν να ενημερώνουν τους χρήστες ότι μπορούν να χρησιμοποιούν έργα και άλλα αντικείμενα προστασίας δυνάμει εξαιρέσεων ή περιορισμών στα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και τα συγγενικά δικαιώματα που προβλέπονται στο δίκαιο της Ένωσης ⁵⁶. Τρίτον, η ευθύνη των παρόχων μπορεί να στοιχειοθετηθεί μόνον υπό την προϋπόθεση ότι οι οικείοι δικαιούχοι τούς διαβιβάζουν τις σχετικές και απαραίτητες πληροφορίες για το επίμαχο περιεχόμενο. Τέταρτον, από το άρθρο 17 της οδηγίας αυτής, του οποίου η εφαρμογή δεν συνεπάγεται καμία γενική υποχρέωση παρακολούθησης, απορρέει ότι οι πάροχοι δεν μπορούν να υποχρεωθούν να αποτρέψουν την αναφόρτωση και τη διάθεση στο κοινό περιεχομένου η διαπίστωση του παράνομου χαρακτήρα του οποίου θα απαιτούσε, εκ μέρους τους, αυτοτελή εκτίμηση του περιεχομένου ⁵⁷. Συναφώς, ενδέχεται η διαθεσιμότητα μη αδειοδοτημένου περιεχομένου να μπορεί να αποφευχθεί μόνον ύστερα από ειδοποίηση από τους δικαιούχους. Πέμπτον, η οδηγία 2019/790 εισάγει πλείονες εγγυήσεις διαδικαστικής φύσης, μεταξύ των οποίων η δυνατότητα των χρηστών να υποβάλλουν καταγγελία όταν θεωρούν ότι κακώς απενεργοποιήθηκε η πρόσβαση σε περιεχόμενο το οποίο έχουν αναφορτώσει, καθώς και η πρόσβαση σε μηχανισμούς εξωδικαστικής επίλυσης διαφορών και σε αποτελεσματικά ένδικα μέσα προστασίας ⁵⁸. Έκτον, η οδηγία αυτή αναθέτει στην Επιτροπή την ευθύνη να οργανώνει διαλόγους με τα ενδιαφερόμενα μέρη με σκοπό τη συζήτηση βέλτιστων πρακτικών για τη συνεργασία μεταξύ των παρόχων και των δικαιούχων, καθώς και να εκδίδει κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με την εφαρμογή του εν λόγω καθεστώτος ⁵⁹.

Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ο νομοθέτης της Ένωσης περιέβαλε την υποχρέωση των παρόχων να ελέγχουν το περιεχόμενο που οι χρήστες επιθυμούν να αναφορτώσουν στις πλατφόρμες τους πριν από την παρουσίασή του στο κοινό, η οποία απορρέει από το ειδικό καθεστώς ευθύνης που θεσπίζεται με το άρθρο 17, παράγραφος 4, της οδηγίας 2019/790, με κατάλληλες εγγυήσεις για τη διασφάλιση του σεβασμού του δικαιώματος των χρηστών στην ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης, καθώς και για τη διασφάλιση της δίκαιης εξισορρόπησης μεταξύ του δικαιώματος αυτού, αφενός, και των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας, αφετέρου. Στα κράτη μέλη εναπόκειται, κατά τη μεταφορά του άρθρου 17 της οδηγίας στο εσωτερικό τους δίκαιο, να μεριμνούν ώστε να βασίζονται σε ερμηνεία της διάταξης αυτής που καθιστά δυνατή τη διασφάλιση της δίκαιης εξισορρόπησης μεταξύ των διαφόρων θεμελιωδών δικαιωμάτων που προστατεύονται από τον Χάρτη. Περαιτέρω, κατά την εφαρμογή των μέτρων μεταφοράς του ως άνω άρθρου στο εσωτερικό δίκαιο, οι αρχές και τα δικαστήρια των κρατών μελών οφείλουν όχι μόνο να ερμηνεύουν το εθνικό τους δίκαιο κατά τρόπο σύμφωνο προς το ίδιο άρθρο, αλλά και να μεριμνούν ώστε να μη βασίζονται σε ερμηνεία του η οποία θα μπορούσε να έλθει σε σύγκρουση με τα εν λόγω

⁵⁶ Άρθρο 17, παράγραφοι 7 και 9, της οδηγίας 2019/790.

⁵⁷ Άρθρο 17, παράγραφος 8, της οδηγίας 2019/790.

⁵⁸ Άρθρο 17, παράγραφος 9, πρώτο και δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 2019/790.

⁵⁹ Άρθρο 17, παράγραφος 10, της οδηγίας 2019/790.

Θεμελιώδη δικαιώματα ή με τις λοιπές γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης, όπως είναι η αρχή της αναλογικότητας.

4. Προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα

α. Διατήρηση των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα

Απόφαση της 5ης Απριλίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Commissioner of An Garda Síochána κ.λπ. (C-140/20, [EU:C:2022:258](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών – Απόρρητο των επικοινωνιών – Πάροχοι υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών – Γενική και χωρίς διάκριση διατήρηση των δεδομένων κίνησης και των δεδομένων θέσης – Πρόσβαση στα διατηρούμενα δεδομένα – Μεταγενέστερος δικαστικός έλεγχος – Οδηγία 2002/58/EK – Άρθρο 15, παράγραφος 1 – Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Άρθρα 7, 8 και 11, καθώς και άρθρο 52, παράγραφος 1 – Δυνατότητα εθνικού δικαστηρίου να περιορίσει χρονικά τα αποτελέσματα της κήρυξης του ανίσχυρου εθνικής νομοθεσίας αντίθετης προς το δίκαιο της Ένωσης – Αποκλείεται»

Κατά τα τελευταία έτη, το Δικαστήριο έχει αποφανθεί με πολλές αποφάσεις επί της διατήρησης των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών και της πρόσβασης σε αυτά ⁶⁰.

Ειδικότερα, με δύο αποφάσεις που εκδόθηκαν από το τμήμα μείζονος συνθέσεως, στις 6 Οκτωβρίου 2020 ⁶¹, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε τη νομολογία του που απορρέει από την απόφαση *Tele2 Sverige*, σχετικά με τον δυσανάλογο χαρακτήρα μιας γενικής και χωρίς διάκριση διατήρησης των δεδομένων κίνησης και των δεδομένων θέσης. Επίσης, προέβη σε διευκρινίσεις, μεταξύ άλλων, ως προς την έκταση των εξουσιών που αναγνωρίζει στα κράτη μέλη η οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες όσον αφορά τη διατήρηση των δεδομένων αυτών με σκοπό τη διαφύλαξη της εθνικής ασφάλειας και την καταπολέμηση της εγκληματικότητας.

Στην υπό κρίση υπόθεση, η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως υποβλήθηκε από το Supreme Court (Ανώτατο Δικαστήριο, Ιρλανδία) στο πλαίσιο αστικής δίκης η οποία κινήθηκε από πρόσωπο που καταδικάστηκε σε ισόβια κάθειρξη για ανθρωποκτονία που διέπραξε στην Ιρλανδία. Ο καταδικασθείς

⁶⁰ Συγκεκριμένα, με την απόφαση της 8ης Απριλίου 2014, *Digital Rights Ireland* κ.λπ. (C-293/12 και C-594/12, [EU:C:2014:238](#)), το Δικαστήριο κήρυξε ανίσχυρη την οδηγία 2006/24/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 15ης Μαρτίου 2006, για τη διατήρηση δεδομένων που παράγονται ή υποβάλλονται σε επεξεργασία σε συνάρτηση με την παροχή διαθεσίμων στο κοινό υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών ή δημοσίων δικτύων επικοινωνιών και για την τροποποίηση της οδηγίας 2002/58/EK (EE 2006, L 105, σ. 54), με την αιτιολογία ότι η επέμβαση στα δικαιώματα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής και προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, τα οποία κατοχυρώνονται από τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης), επέμβαση την οποία συνεπάγεται η γενική και χωρίς διάκριση διατήρηση των δεδομένων κίνησης και θέσης που προβλέπει η οδηγία αυτή, δεν περιορίζεται στο απολύτως αναγκαίο. Στη συνέχεια, με την απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2016, *Tele2 Sverige* και *Watson* κ.λπ. (C-203/15 και C-698/15, [EU:C:2016:970](#)), το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 15, παράγραφος 1, της οδηγίας 2002/58/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Ιουλίου 2002, σχετικά με την επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και την προστασία της ιδιωτικής ζωής στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών (οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες) (EE 2002, L 201, σ. 37) (στο εξής: οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες), όπως η οδηγία αυτή τροποποιήθηκε με την οδηγία 2009/136/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Νοεμβρίου 2009 (EE 2009, L 337, σ. 11), αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση που προβλέπει τη γενική και χωρίς διάκριση δεδομένων κίνησης και δεδομένων θέσης για τους σκοπούς της καταπολέμησης της εγκληματικότητας. Τέλος, με την απόφαση της 2ας Οκτωβρίου 2018, *Ministerio Fiscal* (C-207/16, [EU:C:2018:788](#)), το Δικαστήριο ερμήνευσε το ίδιο άρθρο 15, παράγραφος 1, σε υπόθεση που αφορούσε την πρόσβαση των δημόσιων αρχών στα δεδομένα που αφορούν την ταυτότητα των χρηστών μέσων ηλεκτρονικών επικοινωνιών.

⁶¹ Αποφάσεις της 6ης Οκτωβρίου 2020, *Privacy International* (C-623/17, [EU:C:2020:790](#)), και *La Quadrature du Net* κ.λπ. (C-511/18, C-512/18 και C-520/18, [EU:C:2020:791](#)).

υποστήριξε ότι δεν ήταν σύμφωνες προς το δίκαιο της Ένωσης ορισμένες διατάξεις του εθνικού νόμου που ρυθμίζει τη διατήρηση δεδομένων τα οποία παράγονται στο πλαίσιο των ηλεκτρονικών επικοινωνιών ⁶². Βάσει του νόμου αυτού ⁶³, οι πάροχοι υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών είχαν διατηρήσει δεδομένα κίνησης και δεδομένα θέσης που σχετίζονταν με τηλεφωνικές κλήσεις του κατηγορουμένου και είχαν παράσχει πρόσβαση σε αυτά στις αστυνομικές αρχές. Οι αμφιβολίες που διατύπωσε το αιτούν δικαστήριο αφορούσαν, μεταξύ άλλων, το συμβατό ενός καθεστώτος γενικής και χωρίς διάκριση διατήρησης των δεδομένων αυτών, σε σχέση με την καταπολέμηση του σοβαρού εγκλήματος, με την οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες ⁶⁴, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα του Χάρτη ⁶⁵.

Με την απόφασή του, η οποία εκδόθηκε από το τμήμα μείζονος συνθέσεως, το Δικαστήριο επιβεβαιώνει, διευκρινίζοντας το περιεχόμενό της, τη νομολογία που απορρέει από την απόφαση La Quadrature du Net κ.λπ., υπενθυμίζοντας ότι η γενική και χωρίς διάκριση διατήρηση των δεδομένων κίνησης και των δεδομένων θέσης που αφορούν τις ηλεκτρονικές επικοινωνίες δεν επιτρέπεται για τους σκοπούς της καταπολέμησης της σοβαρής εγκληματικότητας και της πρόληψης των σοβαρών απειλών κατά της δημόσιας ασφάλειας. Επιβεβαιώνει επίσης τη νομολογία που απορρέει από την απόφαση Prokuratuur (Προϋποθέσεις πρόσβασης σε δεδομένα σχετιζόμενα με ηλεκτρονικές επικοινωνίες) ⁶⁶, ιδίως όσον αφορά την υποχρέωση να εξαρτάται η πρόσβαση των αρμόδιων εθνικών αρχών στα εν λόγω διατηρούμενα δεδομένα από προηγούμενο έλεγχο διενεργούμενο είτε από δικαστήριο είτε από ανεξάρτητη διοικητική αρχή, στην περίπτωση που αυτός διενεργείται από με αστυνομικό υπάλληλο.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Το Δικαστήριο κρίνει, πρώτον, ότι η οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα του Χάρτη, αντιτίθεται σε νομοθετικά μέτρα τα οποία προβλέπουν προληπτικώς, για την καταπολέμηση της σοβαρής εγκληματικότητας και την πρόληψη σοβαρών απειλών κατά της δημόσιας ασφάλειας, γενική και χωρίς διάκριση διατήρηση των δεδομένων κίνησης και των δεδομένων θέσης. Πράγματι, λαμβανομένων υπόψη, αφενός, των αποτρεπτικών αποτελεσμάτων που ενδέχεται να έχει η διατήρηση αυτή για την άσκηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων ⁶⁷ και, αφετέρου, της σοβαρότητας της επέμβασης την οποία συνεπάγεται, μια τέτοια διατήρηση πρέπει να αποτελεί την εξαίρεση και όχι τον κανόνα του συστήματος που θεσπίζει η εν λόγω οδηγία, ούτως ώστε τα δεδομένα αυτά να μην μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο συστηματικής και διαρκούς διατήρησης. Η εγκληματικότητα, ακόμη και η ιδιαιτέρως σοβαρή, δεν μπορεί να εξομοιωθεί με απειλή για την εθνική ασφάλεια, καθόσον μια τέτοια

⁶² Συγκεκριμένα, του Communications (Retention of Data) Act 2011 [νόμου περί επικοινωνιών (διατήρηση δεδομένων) του 2011, στο εξής: νόμος του 2011]. Ο νόμος αυτός θεσπίστηκε προκειμένου να μεταφερθεί στην ιρλανδική έννομη τάξη η οδηγία 2006/24/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 15ης Μαρτίου 2006, για τη διατήρηση δεδομένων που παράγονται ή υποβάλλονται σε επεξεργασία σε συνάρτηση με την παροχή διαθεσίμων στο κοινό υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών ή δημοσίων δικτύων επικοινωνιών και για την τροποποίηση της οδηγίας 2002/58/ΕΚ (ΕΕ 2006, L 105, σ. 54).

⁶³ Ο νόμος επιτρέπει, για λόγους που βαίνουν πέραν αυτών που είναι συμφυείς με την προστασία της εθνικής ασφάλειας, την προληπτική, γενική και χωρίς διάκριση διατήρηση των δεδομένων κίνησης και των δεδομένων θέσης όλων των συνδρομητών για χρονικό διάστημα δύο ετών.

⁶⁴ Βλ. άρθρο 15, παράγραφος 1, της οδηγίας 2002/58.

⁶⁵ Ιδίως άρθρα 7, 8, 11 και 52, παράγραφος 1, του Χάρτη.

⁶⁶ Απόφαση της 2ας Μαρτίου 2021, Prokuratuur (Προϋποθέσεις πρόσβασης σε δεδομένα σχετιζόμενα με ηλεκτρονικές επικοινωνίες) (C-746/18, [ΕΥ:C:2021:152](#)).

⁶⁷ Τα οποία κατοχυρώνονται στα άρθρα 7 έως 11 του Χάρτη.

εξομοίωση θα μπορούσε να εισαγάγει μια ενδιάμεση κατηγορία μεταξύ της εθνικής ασφάλειας και της δημόσιας ασφάλειας, προκειμένου να εφαρμοστούν στη δεύτερη οι συμφυείς με την πρώτη απαιτήσεις.

Αντιθέτως, η οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα του Χάρτη, δεν αντιτίθεται σε νομοθετικά μέτρα τα οποία προβλέπουν, για την καταπολέμηση του σοβαρού εγκλήματος και την πρόληψη των σοβαρών απειλών κατά της δημόσιας ασφάλειας, στοχευμένη διατήρηση των δεδομένων κίνησης και των δεδομένων θέσης, η οποία πρέπει να οριοθετείται βάσει αντικειμενικών στοιχείων που δεν εισάγουν δυσμενείς διακρίσεις, ανάλογα με τις κατηγορίες των προσώπων τα οποία αφορούν τα δεδομένα ή με βάση γεωγραφικά κριτήρια, μόνο για το χρονικό διάστημα που είναι απολύτως αναγκαίο, με δυνατότητα όμως παράτασής του. Προσθέτει δε ότι ένα τέτοιο μέτρο διατήρησης το οποίο αφορά τόπους ή υποδομές όπου συχνάζει τακτικά πολύ μεγάλος αριθμός προσώπων ή στρατηγικές τοποθεσίες, όπως αερολιμένες, σιδηροδρομικούς σταθμούς ή σταθμούς διοδίων, μπορεί να παράσχει στις αρμόδιες αρχές τη δυνατότητα να λάβουν πληροφορίες σχετικά με την παρουσία, στις εν λόγω τοποθεσίες ή γεωγραφικές ζώνες, προσώπων που χρησιμοποιούν εκεί μέσο ηλεκτρονικής επικοινωνίας και να συναγάγουν από αυτές συμπεράσματα σχετικά με την παρουσία και τη δραστηριότητα των ως άνω προσώπων στις εν λόγω τοποθεσίες ή γεωγραφικές ζώνες, για τους σκοπούς της καταπολέμησης της σοβαρής εγκληματικότητας. Εν πάση περιπτώσει, η ενδεχόμενη ύπαρξη δυσχερειών στον επακριβή καθορισμό των περιπτώσεων και των προϋποθέσεων υπό τις οποίες μπορεί να πραγματοποιείται στοχευμένη διατήρηση δεν δικαιολογεί την πρόβλεψη από τα κράτη μέλη γενικής και χωρίς διάκριση διατήρησης των δεδομένων κίνησης και των δεδομένων θέσης.

Η οδηγία αυτή, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα του Χάρτη, δεν αντιτίθεται ούτε σε νομοθετικά μέτρα τα οποία προβλέπουν, για τον ίδιο σκοπό, γενική και χωρίς διάκριση διατήρηση των διευθύνσεων IP που έχουν αποδοθεί στην πηγή σύνδεσης, για χρονική περίοδο περιοριζόμενη στο απολύτως αναγκαίο, καθώς και δεδομένων που αφορούν την ταυτότητα των χρηστών ηλεκτρονικών επικοινωνιών. Όσον αφορά την τελευταία αυτή πτυχή, το Δικαστήριο διευκρινίζει ειδικότερα ότι ούτε η οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες ούτε κάποια άλλη πράξη του δικαίου της Ένωσης αντιτίθενται σε εθνική νομοθεσία η οποία έχει ως αντικείμενο την καταπολέμηση της σοβαρής εγκληματικότητας, βάσει της οποίας η απόκτηση ενός μέσου ηλεκτρονικής επικοινωνίας, όπως είναι η προπληρωμένη κάρτα SIM, εξαρτάται από τον έλεγχο επίσημων εγγράφων που αποδεικνύουν την ταυτότητα του αγοραστή και από την καταχώριση των σχετικών πληροφοριών από τον πωλητή και βάσει της οποίας ο πωλητής υποχρεούται ενδεχομένως να παρέχει στις αρμόδιες εθνικές αρχές πρόσβαση στις πληροφορίες αυτές.

Το ίδιο ισχύει για νομοθετικά μέτρα τα οποία προβλέπουν, πάντοτε για την καταπολέμηση της σοβαρής εγκληματικότητας και την πρόληψη των σοβαρών απειλών κατά της δημόσιας ασφάλειας, τη δυνατότητα να διατάσσονται οι πάροχοι υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, μέσω απόφασης της αρμόδιας αρχής υποκείμενης σε αποτελεσματικό δικαστικό έλεγχο, να προβαίνουν, για ορισμένο χρονικό διάστημα, στην κατεπείγουσα διατήρηση των δεδομένων κίνησης και των δεδομένων θέσης που έχουν στη διάθεσή τους οι εν λόγω πάροχοι υπηρεσιών. Πράγματι, μόνον η καταπολέμηση της σοβαρής εγκληματικότητας και, κατά μείζονα λόγο, η διαφύλαξη της εθνικής ασφάλειας μπορούν να δικαιολογήσουν τέτοια διατήρηση, υπό την προϋπόθεση ότι το μέτρο αυτό, καθώς και η πρόσβαση στα διατηρούμενα δεδομένα περιορίζονται στα όρια του απολύτως αναγκαίου. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι ένα τέτοιο μέτρο κατεπείγουσας διατήρησης μπορεί να επεκταθεί στα δεδομένα κίνησης και στα δεδομένα θέσης που αφορούν πρόσωπα άλλα από εκείνα για τα οποία υπάρχουν υπόνοιες ότι σχεδίασαν ή έχουν διαπράξει σοβαρό ποινικό αδίκημα ή προσβολή της εθνικής ασφάλειας, εφόσον τα δεδομένα αυτά μπορούν, βάσει αντικειμενικών και μη εισαγόντων διακρίσεις στοιχείων, να συμβάλουν στη διαλεύκανση ενός τέτοιου αδικήματος ή προσβολής της εθνικής ασφάλειας, όπως είναι τα δεδομένα του θύματος της επίμαχης πράξης, καθώς και τα δεδομένα του κοινωνικού ή επαγγελματικού περιβάλλοντός του.

Ωστόσο, το Δικαστήριο επισημαίνει στη συνέχεια ότι όλα τα ως άνω μέτρα πρέπει να διασφαλίζουν, με σαφείς και ακριβείς κανόνες, ότι η διατήρηση των επίμαχων δεδομένων εξαρτάται από την

τήρηση των σχετικών ουσιαστικών και διαδικαστικών προϋποθέσεων και ότι τα πρόσωπα τα οποία αφορούν τα δεδομένα αυτά διαθέτουν αποτελεσματικές εγγυήσεις έναντι των κινδύνων κατάχρησης. Τα διάφορα μέτρα διατήρησης των δεδομένων κίνησης και των δεδομένων θέσης μπορούν να εφαρμόζονται από κοινού κατ' επιλογήν του εθνικού νομοθέτη και τηρουμένων των ορίων του απολύτως αναγκαίου.

Επιπλέον, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι η άδεια πρόσβασης, για την καταπολέμηση της σοβαρής εγκληματικότητας, σε τέτοια δεδομένα που διατηρούνται κατά τρόπο γενικό και χωρίς διάκριση με σκοπό την αντιμετώπιση σοβαρής απειλής για την εθνική ασφάλεια, θα αντέβαινε στην ιεραρχία των σκοπών γενικού συμφέροντος που μπορούν να δικαιολογήσουν μέτρο λαμβανόμενο βάσει της οδηγίας για την προστασία ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες⁶⁸. Ειδικότερα, κάτι τέτοιο θα επέτρεπε εν τέλει τη δικαιολόγηση της πρόσβασης από σκοπό μικρότερης σημασίας σε σχέση με εκείνον που δικαιολόγησε τη διατήρηση, ήτοι τη διαφύλαξη της εθνικής ασφάλειας, με κίνδυνο να στερήσει από κάθε πρακτική αποτελεσματικότητα την απαγόρευση της γενικής και χωρίς διάκριση διατήρησης για την καταπολέμηση της σοβαρής εγκληματικότητας.

Δεύτερον, το Δικαστήριο κρίνει ότι η οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα του Χάρτη, αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία βάσει της οποίας η συγκεντρωτική επεξεργασία των αιτήσεων πρόσβασης σε δεδομένα διατηρούμενα από τους παρόχους υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, οι οποίες υποβάλλονται από την αστυνομία στο πλαίσιο της διερεύνησης και της δίωξης σοβαρών ποινικών αδικημάτων, έχει ανατεθεί σε αστυνομικό υπάλληλο, ακόμη και αν αυτός επικουρείται από μονάδα που έχει συσταθεί στο εσωτερικό της αστυνομίας και διαθέτει ορισμένο βαθμό αυτονομίας κατά την άσκηση των καθηκόντων της, του οποίου οι αποφάσεις υπόκεινται σε μεταγενέστερο δικαστικό έλεγχο. Πράγματι, αφενός, ο υπάλληλος αυτός δεν πληροί τις απαιτήσεις ανεξαρτησίας και αμεροληψίας τις οποίες πρέπει να πληροί η διοικητική αρχή που ασκεί τον προηγούμενο έλεγχο των αιτήσεων πρόσβασης στα δεδομένα οι οποίες υποβάλλονται από τις αρμόδιες εθνικές αρχές, στο μέτρο που δεν έχει την ιδιότητα του τρίτου σε σχέση με τις αρχές αυτές. Αφετέρου, μολονότι η απόφαση ενός τέτοιου υπαλλήλου μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο δικαστικού ελέγχου εκ των υστέρων, ο έλεγχος αυτός δεν μπορεί να υποκαταστήσει έλεγχο ο οποίος να είναι ανεξάρτητος και, εκτός αν συντρέχει δεόντως δικαιολογημένη επείγουσα περίπτωση, να προηγείται χρονικώς της πρόσβασης.

Τρίτον, τέλος, το Δικαστήριο επιβεβαιώνει τη νομολογία του κατά την οποία το δίκαιο της Ένωσης δεν επιτρέπει στα εθνικά δικαστήρια να περιορίζουν χρονικώς τα αποτελέσματα μιας απόφασης με την οποία αρμοδίως, βάσει του εθνικού δικαίου, κηρύσσουν ανίσχυρη εθνική νομοθεσία που επιβάλλει στους παρόχους υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών γενική και χωρίς διάκριση διατήρηση των δεδομένων κίνησης και των δεδομένων θέσης, για τον λόγο ότι η νομοθεσία αυτή είναι αντίθετη προς την οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες. Πάντως, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι το αν γίνονται δεκτά αποδεικτικά στοιχεία που έχουν αποκτηθεί μέσω τέτοιας διατήρησης αποτελεί, δυνάμει της αρχής της δικονομικής αυτονομίας των κρατών μελών, ζήτημα το οποίο άπτεται του εθνικού δικαίου, υπό την επιφύλαξη της τήρησης, ειδικότερα, των αρχών της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας.

⁶⁸ Η ιεραρχία αυτή έχει καθιερωθεί από τη νομολογία του Δικαστηρίου, και ιδίως από την απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2020, *La Quadrature du Net* κ.λπ. (C-511/18, C-512/18 και C-520/18, [EU:C:2020:791](#)), σκέψεις 135 και 136. Βάσει της ιεραρχίας αυτής, η καταπολέμηση της σοβαρής εγκληματικότητας είναι μικρότερης σημασίας από τη διαφύλαξη της εθνικής ασφάλειας.

Απόφαση της 21ης Ιουνίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), *Ligue des droits humains* (C-817/19, [EU:C:2022:491](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα – Καταστάσεις ονομάτων επιβατών (PNR) – Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 – Άρθρο 2, παράγραφος 2, στοιχείο δ' – Πεδίο εφαρμογής – Οδηγία (ΕΕ) 2016/681 – Χρήση των δεδομένων PNR των επιβατών πτήσεων που εκτελούνται μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τρίτων χωρών – Δυνατότητα να συμπεριλαμβάνονται τα δεδομένα των επιβατών αεροπορικών πτήσεων που εκτελούνται εντός της Ένωσης – Αυτοματοποιημένη επεξεργασία των δεδομένων αυτών – Χρονική περίοδος διατήρησης – Καταπολέμηση των τρομοκρατικών και σοβαρών εγκλημάτων – Κύρος – Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Άρθρα 7, 8 και 21 καθώς και άρθρο 52, παράγραφος 1 – Εθνική νομοθεσία που επεκτείνει την εφαρμογή του συστήματος PNR σε άλλες μεταφορές προσώπων πραγματοποιούμενες με άλλα μέσα εντός της Ένωσης – Ελεύθερη κυκλοφορία εντός της Ένωσης – Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων – Άρθρο 45»

Τα δεδομένα PNR (Passenger Name Record) αποτελούν πληροφορίες κρατήσεων που αποθηκεύονται από τους αερομεταφορείς στα συστήματα κρατήσεων και ελέγχου αναχωρήσεων. Η οδηγία PNR⁶⁹ επιβάλλει στους μεταφορείς αυτούς την υποχρέωση να διαβιβάζουν τα δεδομένα κάθε επιβάτη που ταξιδεύει σε πτήση εκτός ΕΕ, εκτελούμενη μεταξύ τρίτου κράτους και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στη μονάδα στοιχείων επιβατών (στο εξής: ΜΣΕ) του κράτους μέλους προορισμού ή αναχώρησης της οικείας πτήσης, με σκοπό την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και του σοβαρού εγκλήματος. Συγκεκριμένα, τα δεδομένα PNR που διαβιβάζονται με τον τρόπο αυτό υποβάλλονται σε προηγούμενη αξιολόγηση από τη ΜΣΕ⁷⁰ και στη συνέχεια διατηρούνται ενόψει ενδεχόμενης μεταγενέστερης αξιολόγησης από τις αρμόδιες αρχές του οικείου κράτους μέλους ή άλλου κράτους μέλους. Τα κράτη μέλη μπορούν να εφαρμόσουν την οδηγία και σε πτήσεις εντός ΕΕ⁷¹.

Το Cour constitutionnelle (Συνταγματικό Δικαστήριο, Βέλγιο) επελήφθη προσφυγής που άσκησε η *Ligue des droits humains* για την ακύρωση του νόμου της 25ης Δεκεμβρίου 2016⁷², ο οποίος μεταφέρει στο βελγικό δίκαιο τόσο την οδηγία PNR όσο και την οδηγία API⁷³. Κατά την προσφεύγουσα, ο επίμαχος νόμος παραβιάζει τα δικαιώματα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής και προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Η προσφεύγουσα βάλλει, αφενός, κατά του πολύ ευρέος χαρακτήρα των δεδομένων PNR, και αφετέρου, κατά του γενικού χαρακτήρα της συλλογής, διαβίβασης και επεξεργασίας των δεδομένων αυτών. Κατ' αυτή, ο νόμος θίγει επίσης την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων καθόσον επαναφέρει με έμμεσο τρόπο τους ελέγχους στα

⁶⁹ Οδηγία (ΕΕ) 2016/681 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Απριλίου 2016, σχετικά με τη χρήση των δεδομένων που περιέχονται στις καταστάσεις ονομάτων επιβατών (PNR) για την πρόληψη, ανίχνευση, διερεύνηση και δίωξη τρομοκρατικών και σοβαρών εγκλημάτων (ΕΕ 2016, L 119, σ. 132) (στο εξής: οδηγία PNR).

⁷⁰ Η εν λόγω προηγούμενη αξιολόγηση αποσκοπεί στην ταυτοποίηση των προσώπων για τα οποία απαιτείται λεπτομερέστερη εξέταση εκ μέρους των αρμόδιων αρχών λόγω του ότι ενδέχεται να εμπλέκονται σε τρομοκρατικό ή σοβαρό έγκλημα. Διενεργείται κατά συστηματικό τρόπο και με αυτοματοποιημένα μέσα, με αντιπαραβολή των δεδομένων PNR προς «σχετικές» βάσεις δεδομένων ή με επεξεργασία τους βάσει προκαθορισμένων κριτηρίων σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο α', και παράγραφος 3, της οδηγίας PNR.

⁷¹ Κάνοντας χρήση της δυνατότητας που προβλέπεται στο άρθρο 2 της οδηγίας PNR.

⁷² Νόμος της 25ης Δεκεμβρίου 2016 περί της επεξεργασίας των δεδομένων των επιβατών (*Moniteur belge* της 25ης Ιανουαρίου 2017, σ. 12905).

⁷³ Οδηγία 2004/82/ΕΚ του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με την υποχρέωση των μεταφορέων να κοινοποιούν τα στοιχεία των επιβατών (ΕΕ 2004, L 261, σ. 24) (στο εξής: οδηγία API). Η οδηγία αυτή διέπει τη διαβίβαση στις αρμόδιες εθνικές αρχές, από τους αερομεταφορείς, εκ των προτέρων πληροφοριών σχετικά με τους επιβάτες (όπως τον αριθμό και το είδος του χρησιμοποιούμενου ταξιδιωτικού εγγράφου, καθώς και την ιθαγένεια), με σκοπό τη βελτίωση των ελέγχων στα σύνορα και την καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης.

σύνορα, επεκτείνοντας το σύστημα PNR στις πτήσεις εντός ΕΕ και στις μεταφορές που πραγματοποιούνται με άλλα μέσα στο εσωτερικό της Ένωσης.

Στο πλαίσιο αυτό, το Συνταγματικό Δικαστήριο του Βελγίου υπέβαλε στο Δικαστήριο δέκα προδικαστικά ερωτήματα τα οποία αφορούν, μεταξύ άλλων, το κύρος και την ερμηνεία της οδηγίας PNR, καθώς και τη δυνατότητα εφαρμογής του ΓΚΠΔ ⁷⁴.

Τα εν λόγω προδικαστικά ερωτήματα φέρνουν εκ νέου το Δικαστήριο ενώπιον του ζητήματος της επεξεργασίας των δεδομένων PNR υπό το πρίσμα των θεμελιωδών δικαιωμάτων του σεβασμού της ιδιωτικής ζωής και της προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ⁷⁵, τα οποία κατοχυρώνονται στον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης ⁷⁶. Με την απόφασή του, εκδοθείσα από το τμήμα μείζονος συνθέσεως, το Δικαστήριο κρίνει ότι η οδηγία PNR είναι έγκυρη στο μέτρο που μπορεί να ερμηνευθεί κατά τρόπο σύμφωνο με τον Χάρτη, ενώ παρέχει διευκρινίσεις όσον αφορά την ερμηνεία ορισμένων διατάξεων της οδηγίας αυτής ⁷⁷.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Το Δικαστήριο ελέγχει το κύρος της οδηγίας PNR, αφού προηγουμένως διευκρινίζει σε ποιες από τις πράξεις επεξεργασίας δεδομένων που προβλέπονται από εθνική νομοθεσία η οποία, όπως η επίμαχη εν προκειμένω, μεταφέρει στο εσωτερικό δίκαιο συγχρόνως την οδηγία API και την οδηγία PNR εφαρμόζονται οι γενικοί κανόνες του ΓΚΠΔ ⁷⁸.

- **Επί του κύρους της οδηγίας PNR**

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο κρίνει ότι, δεδομένου ότι με την εκ μέρους του ερμηνεία των διατάξεων της οδηγίας PNR υπό το πρίσμα των άρθρων 7, 8 και 21, καθώς και 52, παράγραφος 1, του Χάρτη διασφαλίζεται ότι η οδηγία συνάδει με τα εν λόγω άρθρα του Χάρτη ⁷⁹, από την εξέταση των

⁷⁴ Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Απριλίου 2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων) (ΕΕ 2016, L 119, σ. 1, στο εξής: ΓΚΠΔ).

⁷⁵ Στο εξής: θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στα άρθρα 7 και 8 του Χάρτη. Το Δικαστήριο έχει ήδη εξετάσει τη συμβατότητα, προς τα δικαιώματα αυτά, του συστήματος συλλογής και επεξεργασίας των δεδομένων PNR που αποτελούσε αντικείμενο του σχεδίου συμφωνίας μεταξύ του Καναδά και της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με τη διαβίβαση και την επεξεργασία δεδομένων από τις καταστάσεις με τα ονόματα των επιβατών [γνωμοδότηση 1/15 (Συμφωνία PNR ΕΕ-Καναδά), της 26ης Ιουλίου 2017, [EU:C:2017:592](#)].

⁷⁶ Στο εξής: Χάρτης.

⁷⁷ Ιδίως, του άρθρου 2 («Εφαρμογή της [οδηγίας] σε πτήσεις εντός της ΕΕ»), του άρθρου 6 («Επεξεργασία των δεδομένων PNR») και του άρθρου 12 («Περίοδος διατήρησης των δεδομένων και αποπροσωποποίηση») της οδηγίας PNR.

⁷⁸ Το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι ο ΓΚΠΔ έχει εφαρμογή στις προβλεπόμενες από τέτοια εθνική νομοθεσία πράξεις επεξεργασίας δεδομένων που διενεργούνται, αφενός, από τις ιδιωτικές επιχειρήσεις, και αφετέρου, από τις δημόσιες αρχές εφόσον εμπίπτουν μόνο στην οδηγία API ή και στην οδηγία API. Αντιθέτως, ο ΓΚΠΔ δεν έχει εφαρμογή στις προβλεπόμενες από τέτοια νομοθεσία πράξεις επεξεργασίας δεδομένων που εμπίπτουν μόνο στην οδηγία PNR και διενεργούνται από τη ΜΣΕ ή τις αρμόδιες αρχές για τους σκοπούς της καταπολέμησης των τρομοκρατικών και σοβαρών εγκλημάτων.

⁷⁹ Κατά τη διάταξη αυτή, κάθε περιορισμός στην άσκηση των δικαιωμάτων και ελευθεριών που αναγνωρίζονται στον Χάρτη πρέπει να προβλέπεται από τον νόμο και να σέβεται το βασικό περιεχόμενό τους. Επιπλέον, περιορισμοί επιτρέπεται να επιβάλλονται σε αυτά τα δικαιώματα και τις ελευθερίες μόνον εφόσον είναι αναγκαίοι και ανταποκρίνονται πραγματικά σε σκοπούς γενικού ενδιαφέροντος που αναγνωρίζει η Ένωση ή στην ανάγκη προστασίας των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των τρίτων.

υποβληθέντων προδικαστικών ερωτημάτων δεν προκύπτει κανένα στοιχείο ικανό να θίξει το κύρος της.

Προκαταρκτικώς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι μια πράξη της Ένωσης πρέπει να ερμηνεύεται, στο μέτρο του δυνατού, κατά τρόπο που να μη θίγει το κύρος της και να συνάδει με το σύνολο του πρωτογενούς δικαίου και, ιδίως, με τις διατάξεις του Χάρτη, τα δε κράτη μέλη οφείλουν επομένως να μεριμνούν ώστε η ερμηνεία της οδηγίας στην οποία στηρίζονται να μη συγκρούεται με τα θεμελιώδη δικαιώματα που προστατεύει η έννομη τάξη της Ένωσης ή τις λοιπές γενικές αρχές που η εν λόγω έννομη τάξη αναγνωρίζει. Όσον αφορά την οδηγία PNR, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι πλήθος αιτιολογικών σκέψεων και διατάξεων της οδηγίας αυτής επιβάλλουν μια τέτοια σύμφωνη ερμηνεία, τονίζοντας τη σημασία που αποδίδει ο νομοθέτης της Ένωσης, κάνοντας λόγο για υψηλό επίπεδο προστασίας των δεδομένων, στον πλήρη σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται από τον Χάρτη.

Το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η οδηγία PNR συνεπάγεται επεμβάσεις αναμφίβολης σοβαρότητας στα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στα άρθρα 7 και 8 του Χάρτη, ιδίως στο μέτρο που αποσκοπεί στην καθιέρωση συστήματος συνεχούς, μη στοχευμένης και συστηματικής παρακολούθησης, το οποίο περιλαμβάνει αυτοματοποιημένη αξιολόγηση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα του συνόλου των προσώπων που κάνουν χρήση υπηρεσιών αεροπορικών μεταφορών. Υπενθυμίζει ότι για την εκτίμηση της δυνατότητας των κρατών μελών να δικαιολογήσουν μια τέτοια επέμβαση πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η σοβαρότητα της επεμβάσεως και να ελέγχεται αν η σημασία του επιδιωκόμενου σκοπού γενικού συμφέροντος τελεί σε συνάρτηση με τη σοβαρότητα αυτή.

Το Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η επεξεργασία και η διατήρηση των δεδομένων PNR που προβλέπονται από την οδηγία μπορεί να γίνει δεκτό ότι περιορίζονται στο απολύτως αναγκαίο μέτρο για τον σκοπό της καταπολέμησης των τρομοκρατικών και σοβαρών εγκλημάτων, υπό την προϋπόθεση ότι οι προβλεπόμενες από την εν λόγω οδηγία εξουσίες θα ερμηνευθούν στενά. Συναφώς, το Δικαστήριο διευκρινίζει, μεταξύ άλλων, τα εξής:

- Το σύστημα που θεσπίζει η οδηγία PNR πρέπει να καλύπτει μόνον τις σαφώς προσδιορίσιμες και συγκεκριμένες πληροφορίες που περιλαμβάνονται στα σημεία του παραρτήματος I της εν λόγω οδηγίας και έχουν σχέση με την εκτελούμενη πτήση και τον οικείο επιβάτη, πράγμα που συνεπάγεται, για ορισμένα σημεία του παραρτήματος αυτού, ότι καλύπτονται μόνον οι πληροφορίες που μνημονεύονται ρητώς⁸⁰.
- Η εφαρμογή του συστήματος που θεσπίζει η οδηγία PNR πρέπει να περιορίζεται μόνο στα τρομοκρατικά εγκλήματα και σε όσα σοβαρά εγκλήματα συνδέονται αντικειμενικά, τουλάχιστον έμμεσα, με την αεροπορική μεταφορά επιβατών. Όσον αφορά τα εγκλήματα αυτά, η εφαρμογή του εν λόγω συστήματος δεν μπορεί να επεκτείνεται σε εγκλήματα τα οποία, μολονότι πληρούν το προβλεπόμενο από την οδηγία αυτή κριτήριο σοβαρότητας και μνημονεύονται ειδικότερα στο παράρτημα II της οδηγίας, εντούτοις αποτελούν κοινά εγκλήματα λαμβανομένων υπόψη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του εθνικού ποινικού συστήματος.
- Τυχόν επέκταση της εφαρμογής της οδηγίας PNR στο σύνολο ή σε μέρος των πτήσεων εντός ΕΕ, την οποία μπορεί να αποφασίσει ένα κράτος μέλος κάνοντας χρήση της ευχέρειας που προβλέπεται από την εν λόγω οδηγία, πρέπει να περιορίζεται στο απολύτως αναγκαίο μέτρο. Προς τούτο, η επέκταση αυτή πρέπει να μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο αποτελεσματικού

⁸⁰ Συγκεκριμένα, «τα στοιχεία πληρωμής» (σημείο 6 του παραρτήματος) πρέπει να αφορούν μόνον τον τρόπο πληρωμής και διακανονισμού του αεροπορικού εισιτηρίου, εξαιρουμένης κάθε άλλης πληροφορίας που δεν σχετίζεται άμεσα με την πτήση, ενώ οι «γενικές πληροφορίες» (σημείο 12) μπορούν να αφορούν μόνον τις σχετικές με τους ανήλικους επιβάτες πληροφορίες που απαριθμούνται ρητώς στο σημείο αυτό.

ελέγχου είτε από δικαστήριο είτε από ανεξάρτητη διοικητική αρχή της οποίας η απόφαση έχει δεσμευτικό αποτέλεσμα. Συναφώς, το Δικαστήριο διευκρινίζει τα εξής:

- Μόνο στην περίπτωση κατά την οποία το κράτος μέλος διαπιστώνει την ύπαρξη συγκεκριμένων περιστάσεων βάσει των οποίων να συνάγεται ότι αντιμετωπίζει πραγματική και ενεστώσα ή προβλέψιμη τρομοκρατική απειλή, η εφαρμογή της εν λόγω οδηγίας σε όλες τις πτήσεις εντός ΕΕ με προέλευση ή προορισμό το εν λόγω κράτος μέλος, για περιορισμένο και απολύτως αναγκαίο χρονικό διάστημα, αλλά με δυνατότητα παράτασης, δεν υπερβαίνει τα όρια του απολύτως αναγκαίου ⁸¹.
 - Ελλείψει τέτοιας τρομοκρατικής απειλής, η εφαρμογή της εν λόγω οδηγίας δεν μπορεί να επεκταθεί στο σύνολο των πτήσεων εντός ΕΕ, αλλά πρέπει να περιορίζεται στη διαβίβαση και επεξεργασία των δεδομένων PNR των πτήσεων που αφορούν ειδικώς ορισμένες αεροπορικές συνδέσεις ή δρομολόγια ταξιδιών, ή ακόμη, ορισμένους αερολιμένες για τους οποίους υπάρχουν, κατά την εκτίμηση του οικείου κράτους μέλους, ενδείξεις ικανές να δικαιολογήσουν την εφαρμογή αυτή. Ο απολύτως αναγκαίος χαρακτήρας της εν λόγω εφαρμογής στις επιλεγμένες πτήσεις εντός ΕΕ πρέπει να επανεξετάζεται τακτικά, ανάλογα με την εξέλιξη των συνθηκών που δικαιολόγησαν της επιλογή τους.
- Για τη διενέργεια της προηγούμενης αξιολόγησης των δεδομένων PNR, η οποία έχει ως σκοπό την ταυτοποίηση των προσώπων για τα οποία απαιτείται λεπτομερέστερη εξέταση από τις αρμόδιες αρχές πριν από την άφιξη ή την αναχώρησή τους και η οποία, σε πρώτο στάδιο, πραγματοποιείται μέσω αυτοματοποιημένης επεξεργασίας, αφενός, η ΜΣΕ μπορεί να αντιπαραβάλλει τα δεδομένα αυτά μόνον προς τις βάσεις δεδομένων που αφορούν τα πρόσωπα ή τα αντικείμενα που αναζητούνται ή για τα οποία υπάρχει σχετική καταχώριση ⁸². Οι εν λόγω βάσεις δεδομένων πρέπει να μην εισάγουν διακρίσεις και να αξιοποιούνται, από τις αρμόδιες αρχές, σε σχέση με την καταπολέμηση των τρομοκρατικών και σοβαρών εγκλημάτων που συνδέονται αντικειμενικά, τουλάχιστον έμμεσα, με την αεροπορική μεταφορά επιβατών. Αφετέρου, για την προηγούμενη αξιολόγηση βάσει προκαθορισμένων κριτηρίων, η ΜΣΕ δεν μπορεί να χρησιμοποιεί τεχνολογίες τεχνητής νοημοσύνης στο πλαίσιο συστημάτων αυτόματης μάθησης (machine learning), τα οποία δύνανται να τροποποιήσουν, χωρίς ανθρώπινη παρέμβαση και έλεγχο, τη διαδικασία αξιολόγησης και, ειδικότερα, τα κριτήρια αξιολόγησης στα οποία στηρίζεται το εξαγόμενο από την εφαρμογή της εν λόγω διαδικασίας αποτέλεσμα, καθώς και τη στάθμιση των κριτηρίων αυτών. Τα εν λόγω κριτήρια πρέπει να καθορίζονται κατά τρόπον ώστε η εφαρμογή τους να στοχεύει, ειδικώς, τα άτομα για τα οποία θα μπορούσε να υπάρξει υπόνοια συμμετοχής σε τρομοκρατικά ή σοβαρά εγκλήματα και να λαμβάνει υπόψη τόσο τα «ενοχοποιητικά» όσο και τα «απαλλακτικά» στοιχεία, συγχρόνως δε να μην συνεπάγεται άμεσες ή έμμεσες διακρίσεις ⁸³.

⁸¹ Συγκεκριμένα, η ύπαρξη τέτοιας απειλής αρκεί αφ' εαυτής για να γίνει δεκτή η ύπαρξη σχέσης μεταξύ, αφενός, της διαβίβασης και της επεξεργασίας των επίμαχων δεδομένων και, αφετέρου, της καταπολέμησης της τρομοκρατίας. Συνεπώς, η πρόβλεψη εφαρμογής της οδηγίας PNR στο σύνολο των πτήσεων εντός ΕΕ με προέλευση ή προορισμό το εν λόγω κράτος μέλος, για περιορισμένο χρονικό διάστημα, δεν υπερβαίνει τα όρια του απολύτως αναγκαίου, η δε απόφαση αυτή πρέπει να μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο ελέγχου είτε από δικαστήριο είτε από ανεξάρτητη διοικητική αρχή.

⁸² Ήτοι τις βάσεις δεδομένων σχετικά με τα πρόσωπα ή τα αντικείμενα που αναζητούνται ή για τα οποία υπάρχει σχετική καταχώριση, κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 3, στοιχείο α', της οδηγίας PNR. Αντιθέτως, οι αναλύσεις επί ποικίλων βάσεων δεδομένων θα μπορούσαν να λάβουν τη μορφή εξόρυξης δεδομένων (data mining) και να συνεπάγονται δυσανάλογη χρήση των δεδομένων αυτών, παρέχοντας τα μέσα για την κατάρτιση του ακριβούς προφίλ των υποκειμένων των δεδομένων απλώς και μόνον επειδή προτίθενται να ταξιδέψουν αεροπορικώς.

⁸³ Τα προκαθορισμένα κριτήρια πρέπει να είναι στοχευμένα, αναλογικά και ειδικά, πρέπει δε επανεξετάζονται τακτικά (άρθρο 6, παράγραφος 4, της οδηγίας PNR). Η προηγούμενη αξιολόγηση βάσει προκαθορισμένων κριτηρίων πρέπει να

- Λαμβανομένου υπόψη του εγγενούς στην αυτοματοποιημένη επεξεργασία δεδομένων PNR ποσοστού σφάλματος και του αρκετά σημαντικού αριθμού «ψευδώς θετικών» αποτελεσμάτων που προέκυψαν από την εφαρμογή του συστήματος κατά τα έτη 2018 και 2019, η καταλληλότητα του συστήματος που θεσπίζει η οδηγία PNR για την επίτευξη των επιδιωκόμενων σκοπών εξαρτάται κυρίως από την ορθή λειτουργία της εξακρίβωσης των θετικών αποτελεσμάτων που προκύπτουν από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία, την οποία διενεργεί η ΜΣΕ, σε δεύτερο στάδιο, με μη αυτοματοποιημένα μέσα. Συναφώς, τα κράτη μέλη πρέπει να προβλέπουν σαφείς και ακριβείς κανόνες που να καθοδηγούν και να οριοθετούν την ανάλυση που διενεργούν οι αρμόδιοι για την εξατομικευμένη επανεξέταση υπάλληλοι, προκειμένου να διασφαλίζεται ο πλήρης σεβασμός των θεμελιωδών δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στα άρθρα 7, 8 και 21 του Χάρτη και, ιδίως, προκειμένου να εξασφαλίζεται συνεπής διοικητική πρακτική εκ μέρους της ΜΣΕ με τήρηση της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων. Ειδικότερα, τα κράτη μέλη πρέπει να διασφαλίζουν ότι η ΜΣΕ καθορίζει αντικειμενικά κριτήρια επανεξέτασης που παρέχουν στους υπαλλήλους της τη δυνατότητα να εξακριβώσουν, αφενός, αν και κατά πόσον μια θετική αντιστοίχιση (hit) αφορά πράγματι πρόσωπο το οποίο ενδέχεται να εμπλέκεται σε τρομοκρατικά ή σοβαρά εγκλήματα, καθώς και, αφετέρου, ότι οι πράξεις αυτοματοποιημένης επεξεργασίας δεν ενέχουν διακριτική μεταχείριση. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο υπογραμμίζει επίσης ότι οι αρμόδιες αρχές πρέπει να διασφαλίζουν ότι ο ενδιαφερόμενος είναι σε θέση να κατανοήσει τη λειτουργία των προκαθορισμένων κριτηρίων αξιολόγησης και των προγραμμάτων εφαρμογής των κριτηρίων αυτών, ούτως ώστε να μπορεί να αποφασίσει, έχοντας πλήρη επίγνωση, αν θα ασκήσει ή όχι το δικαίωμά του για δικαστική προσφυγή. Ομοίως, στο πλαίσιο τέτοιας προσφυγής, το δικαστήριο που είναι αρμόδιο να ελέγξει τη νομιμότητα της απόφασης των αρμοδίων αρχών καθώς και ο ίδιος ο ενδιαφερόμενος, πλην των περιπτώσεων απειλής για την ασφάλεια του κράτους, πρέπει να μπορούν να λάβουν γνώση του συνόλου των λόγων και των αποδεικτικών στοιχείων επί των οποίων στηρίχθηκε η επίμαχη απόφαση, συμπεριλαμβανομένων των προκαθορισμένων κριτηρίων αξιολόγησης και της λειτουργίας των προγραμμάτων εφαρμογής των κριτηρίων αυτών.
- Η μεταγενέστερη, δηλαδή μετά την άφιξη ή την αναχώρηση των υποκειμένου των δεδομένων, αξιολόγηση και κοινοποίηση των δεδομένων PNR μπορεί να πραγματοποιείται μόνον επί τη βάσει νέων περιστάσεων και αντικειμενικών στοιχείων που είτε είναι ικανά να στοιχειοθετήσουν εύλογη υπόνοια εμπλοκής του προσώπου αυτού σε σοβαρά εγκλήματα που συνδέονται αντικειμενικά, τουλάχιστον έμμεσα, με την αεροπορική μεταφορά επιβατών, είτε καθιστούν δυνατό να συναχθεί ότι τα εν λόγω δεδομένα θα μπορούσαν, σε μια συγκεκριμένη περίπτωση, να συμβάλουν αποφασιστικά στην καταπολέμηση εγκλημάτων με τέτοια σύνδεση. Η κοινοποίηση

διενεργείται κατά τρόπο που να μην εισάγει διακρίσεις. Κατά το άρθρο 6, παράγραφος 4, τέταρτη περίοδος, της οδηγίας PNR, τα κριτήρια δεν πρέπει ποτέ να βασίζονται στη φυλετική ή εθνοτική καταγωγή, στα πολιτικά φρονήματα, στις θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις, στη συμμετοχή σε συνδικαλιστική οργάνωση, στην κατάσταση της υγείας, στη σεξουαλική ζωή ή στο σεξουαλικό προσανατολισμό ενός ατόμου.

των δεδομένων PNR με σκοπό τη μεταγενέστερη αξιολόγηση πρέπει να εξαρτάται, κατ' αρχήν, εκτός αν συντρέχει δεόντως αιτιολογημένη επείγουσα περίπτωση, από προηγούμενο έλεγχο διενεργούμενο είτε από δικαστήριο είτε από ανεξάρτητη διοικητική αρχή, κατόπιν αιτιολογημένης αιτήσεως των αρμοδίων αρχών, τούτο δε ανεξαρτήτως αν η αίτηση έχει υποβληθεί πριν ή μετά την πάροδο της εξάμηνης περιόδου από τη διαβίβαση των δεδομένων αυτών στη ΜΣΕ ⁸⁴.

- **Επί της ερμηνείας της οδηγίας PNR**

Έχοντας διαπιστώσει το κύρος της οδηγίας PNR, το Δικαστήριο διατυπώνει ορισμένες συμπληρωματικές διευκρινίσεις σχετικά με την ερμηνεία της οδηγίας αυτής. Πρώτον, επισημαίνει ότι η οδηγία απαριθμεί εξαντλητικώς τους σκοπούς που επιδιώκονται με την επεξεργασία των δεδομένων PNR. Ως εκ τούτου, η εν λόγω οδηγία αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία η οποία επιτρέπει την επεξεργασία δεδομένων PNR για σκοπούς άλλους από την καταπολέμηση των τρομοκρατικών και των σοβαρών εγκλημάτων. Επομένως, εθνική νομοθεσία η οποία δέχεται, επιπλέον, ως σκοπό της επεξεργασίας των δεδομένων PNR, την παρακολούθηση των δραστηριοτήτων για τις οποίες είναι αρμόδιες οι υπηρεσίες πληροφοριών και ασφαλείας ενδέχεται να παραβιάζει τον εξαντλητικό χαρακτήρα της απαρίθμησης αυτής. Ομοίως, δεν μπορεί να προβλέπεται η λειτουργία του συστήματος της οδηγίας PNR για τους σκοπούς της βελτίωσης των ελέγχων στα σύνορα και της καταπολέμησης της παράνομης μετανάστευσης ⁸⁵. Εξ αυτού συνάγεται επίσης ότι τα δεδομένα PNR δεν μπορούν να διατηρούνται σε μία ενιαία βάση δεδομένων η οποία μπορεί να χρησιμοποιείται για την επιδίωξη τόσο των σκοπών της οδηγίας PNR όσο και άλλων σκοπών.

Δεύτερον, το Δικαστήριο αναλύει την έννοια της ανεξάρτητης εθνικής αρχής, που είναι αρμόδια να εξακριβώνει αν πληρούνται οι προϋποθέσεις για την κοινοποίηση των δεδομένων PNR, με σκοπό τη μεταγενέστερη αξιολόγησή τους, και να εγκρίνει την κοινοποίηση αυτή. Ειδικότερα, η αρχή που έχει συσταθεί ως ΜΣΕ δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι αποτελεί τέτοια αρχή, δεδομένου ότι δεν έχει την ιδιότητα τρίτου σε σχέση με την αρχή που ζητεί την πρόσβαση στα δεδομένα. Συγκεκριμένα, τα μέλη του προσωπικού της μπορούν να είναι αποσπασμένοι υπάλληλοι από τις αρχές που έχουν την εξουσία να ζητούν την πρόσβαση αυτή, οπότε η ΜΣΕ φαίνεται ότι συνδέεται κατ' ανάγκην με τις αρχές αυτές. Συνεπώς, η οδηγία PNR αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία κατά την οποία η αρχή που έχει συσταθεί ως ΜΣΕ είναι επίσης και η αρμόδια εθνική αρχή η οποία έχει την εξουσία να εγκρίνει την κοινοποίηση των δεδομένων PNR μετά την πάροδο της εξάμηνης περιόδου από τη διαβίβαση των εν λόγω δεδομένων στη ΜΣΕ.

Τρίτον, όσον αφορά τη διάρκεια διατήρησης των δεδομένων PNR, το Δικαστήριο κρίνει ότι το άρθρο 12 της οδηγίας PNR, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα των άρθρων 7 και 8 καθώς και 52, παράγραφος 1, του Χάρτη, αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία η οποία προβλέπει γενική πενταετή διάρκεια διατήρησης των δεδομένων αυτών, ισχύουσα χωρίς διάκριση για όλους τους επιβάτες αεροπορικών μεταφορών.

Συγκεκριμένα, κατά το Δικαστήριο, μετά την πάροδο της αρχικής εξάμηνης περιόδου διατήρησης, η διατήρηση των δεδομένων PNR δεν περιορίζεται στο απολύτως αναγκαίο όσον αφορά τους επιβάτες αεροπορικών μεταφορών για τους οποίους δεν έχει διαπιστωθεί, ούτε από την προηγούμενη αξιολόγηση, ούτε από τυχόν διενεργηθέντες ελέγχους κατά την αρχική εξάμηνη περίοδο

⁸⁴ Κατά το γράμμα του άρθρου 12, παράγραφοι 1 και 3, τέτοιος έλεγχος προβλέπεται ρητώς μόνο για αιτήσεις κοινοποίησης των δεδομένων PNR που υποβάλλονται μετά το πέρας της εξάμηνης περιόδου από τη διαβίβαση των εν λόγω δεδομένων στη ΜΣΕ.

⁸⁵ Ήτοι για τον σκοπό της οδηγίας API.

διατήρησης, ούτε από οποιαδήποτε άλλη περίπτωση, η ύπαρξη αντικειμενικών στοιχείων –όπως είναι το γεγονός ότι από τα δεδομένα PNR των οικείων επιβατών προέκυψε επιβεβαιωμένη θετική αντιστοίχιση στο πλαίσιο της προηγούμενης αξιολόγησης– ικανών να στοιχειοθετήσουν κίνδυνο εμπλοκής σε τρομοκρατικά ή σοβαρά εγκλήματα που συνδέονται αντικειμενικά, τουλάχιστον έμμεσα, με το αεροπορικό ταξίδι που πραγματοποίησαν οι εν λόγω επιβάτες. Αντιθέτως, το Δικαστήριο εκτιμά ότι, κατά τη διάρκεια της αρχικής εξάμηνης περιόδου, η διατήρηση των δεδομένων PNR του συνόλου των επιβατών αεροπορικών μεταφορών που υπόκεινται στο σύστημα που θεσπίζει η εν λόγω οδηγία, κατ' αρχήν, δεν φαίνεται να υπερβαίνει τα όρια του απολύτως αναγκαίου.

Τέταρτον, το Δικαστήριο διατυπώνει ορισμένες εκτιμήσεις σχετικά με την ενδεχόμενη εφαρμογή της οδηγίας PNR, για τους σκοπούς της καταπολέμησης των τρομοκρατικών και σοβαρών εγκλημάτων, και σε άλλα μέσα μεταφοράς μέσω των οποίων μεταφέρονται επιβάτες εντός της Ένωσης. Η οδηγία, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα του άρθρου 3, παράγραφος 2, ΣΕΕ, του άρθρου 67, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ και του άρθρου 45 του Χάρτη, αντιτίθεται σε σύστημα διαβίβασης και επεξεργασίας των δεδομένων PNR του συνόλου των πραγματοποιούμενων με άλλα μέσα μεταφορών στο εσωτερικό της Ένωσης, ελλείψει πραγματικής και ενεστώσας ή προβλέψιμης απειλής την οποία αντιμετωπίζει το οικείο κράτος μέλος. Σε μια τέτοια περίπτωση, όπως και για τις πτήσεις εντός ΕΕ, η εφαρμογή του συστήματος που θεσπίζει η οδηγία PNR πρέπει να περιορίζεται στα δεδομένα PNR των μεταφορών που αφορούν ειδικώς ορισμένες συνδέσεις ή δρομολόγια ταξιδίων, ή ακόμη, ορισμένους σιδηροδρομικούς σταθμούς ή ορισμένους θαλάσσιους λιμένες για τους οποίους υπάρχουν ενδείξεις ικανές να δικαιολογήσουν την εφαρμογή αυτή. Εναπόκειται στο οικείο κράτος μέλος να επιλέξει τις μεταφορές για τις οποίες υπάρχουν τέτοιες ενδείξεις και να επανεξετάζει τακτικά την εν λόγω εφαρμογή ανάλογα με την εξέλιξη των συνθηκών που δικαιολόγησαν την επιλογή τους.

β. Επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στον χρηματοπιστωτικό τομέα

Απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), VD και SR (C-339/20 και C-397/20, [EU:C:2022:703](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Ενιαία αγορά χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών – Κατάχρηση αγοράς – Κατάχρηση προνομιακών πληροφοριών – Οδηγία 2003/6/ΕΚ – Άρθρο 12, παράγραφος 2, στοιχεία α' και δ' – Κανονισμός (ΕΕ) 596/2014 – Άρθρο 23, παράγραφος 2, στοιχεία ζ' και η' – Εποπτικές και ερευνητικές εξουσίες της *Autorité des marchés financiers* (AMF) – Σκοπός γενικού συμφέροντος ο οποίος συνίσταται στην προστασία της ακεραιότητας των χρηματοπιστωτικών αγορών της Ένωσης και της εμπιστοσύνης του κοινού στα χρηματοπιστωτικά μέσα – Δυνατότητα της AMF να ζητήσει να της παραδοθούν τα αρχεία δεδομένων κίνησης τα οποία τηρούνται από φορέα παροχής υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών – Επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών – Οδηγία 2002/58/ΕΚ – Άρθρο 15, παράγραφος 1 – Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Άρθρα 7, 8 και 11, καθώς και 52, παράγραφος 1 – Απόρρητο των επικοινωνιών – Περιορισμοί – Νομοθεσία η οποία προβλέπει ότι οι φορείς παροχής ηλεκτρονικών επικοινωνιών διατηρούν γενικώς και αδιακρίτως τα δεδομένα κίνησης – Δυνατότητα εθνικού δικαστηρίου να περιορίσει τα διαχρονικά αποτελέσματα αποφάσεως με την οποία αντίθετες προς το δίκαιο της Ένωσης εθνικές νομοθετικές διατάξεις κηρύσσονται ανίσχυρες – Αποκλείεται»

Κατόπιν έρευνας της Autorité des marchés financiers (AMF, Γαλλία) ⁸⁶, ασκήθηκε ποινική δίωξη κατά των VD και SR, κατηγορούμενων για τα εγκλήματα της κατάχρησης προνομιακών πληροφοριών, της αποδοχής προϊόντων του ως άνω εγκλήματος, της συνέργειας, της δωροδοκίας και της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες. Στο πλαίσιο της έρευνας αυτής, η AMF χρησιμοποίησε δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα προερχόμενα από τηλεφωνικές κλήσεις των VD και SR, τα οποία είχαν συλλεγεί βάσει του κώδικα ταχυδρομείων και ηλεκτρονικών επικοινωνιών ⁸⁷, από φορείς παροχής υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών.

Στο μέτρο που η εις βάρος τους κατηγορία στηριζόταν στα δεδομένα κίνησης που παρέσχε η AMF, ο VD και ο SR άσκησαν προσφυγές ενώπιον του cour d'appel de Paris (εφετείου Παρισίων, Γαλλία), προβάλλοντας, μεταξύ άλλων, ως λόγο ακυρώσεως παράβαση του άρθρου 15, παράγραφος 1, της οδηγίας «για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες» ⁸⁸, ερμηνευόμενου υπό το πρίσμα των άρθρων 7, 8 και 11, καθώς και του άρθρου 52, παράγραφος 1, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης). Πιο συγκεκριμένα, βασιζόμενοι στις νομολογιακές παραδοχές της αποφάσεως Tele2 Sverige και Watson κ.λπ. ⁸⁹, οι VD και SR προσήψαν στην AMF ότι κακώς στηρίχθηκε στις επίμαχες εθνικές διατάξεις για να προχωρήσει στη συλλογή των σχετικών δεδομένων, διότι κατά την άποψή τους, οι διατάξεις αυτές, αφενός, ήταν αντίθετες προς το δίκαιο της Ένωσης στον βαθμό που προέβλεπαν ότι έπρεπε να διατηρούνται γενικώς και αδιακρίτως τα δεδομένα σύνδεσης και, αφετέρου, δεν έθεταν κανένα όριο στην εξουσία των επιφορτισμένων με την έρευνα οργάνων της AMF να ζητούν να τους κοινοποιούνται τα δεδομένα τα οποία διατηρούνται.

Με δύο αποφάσεις, της 20ής Δεκεμβρίου 2018 και της 7ης Μαρτίου 2019 αντίστοιχα, το εφετείο Παρισίων απέρριψε τις προσφυγές των VD και SR. Προς απόρριψη του προαναφερθέντος λόγου ακυρώσεως, ο δικαστής της ουσίας στηρίχθηκε, μεταξύ άλλων, στο γεγονός ότι ο κανονισμός για την κατάχρηση της αγοράς ⁹⁰ παρέχει στις αρμόδιες αρχές την ευχέρεια να ζητούν, αν αυτό επιτρέπεται βάσει της εθνικής νομοθεσίας, τα υπάρχοντα αρχεία κίνησης δεδομένων που τηρούνται από φορέα παροχής τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών όταν υπάρχουν εύλογες υπόνοιες παράβασης της απαγόρευσης καταχρήσεων προνομιακών πληροφοριών και όταν τέτοια αρχεία ενδέχεται να είναι σημαντικά για την έρευνα της παράβασης.

Κατόπιν τούτου, οι VD και SR άσκησαν αναίρεση ενώπιον του Cour de cassation (Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου, Γαλλία), που είναι το αιτούν δικαστήριο στις υπό κρίση υποθέσεις.

Στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται κατά πόσον το άρθρο 15, παράγραφος 1, της οδηγίας «για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες», ερμηνευόμενο υπό

⁸⁶ Έρευνα που διενεργήθηκε δυνάμει του άρθρου L.621-10 του νομισματικού και χρηματοπιστωτικού κώδικα, όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών των υποθέσεων των κύριων δικών.

⁸⁷ Ειδικότερα, βάσει του άρθρου L.34-1 του κώδικα ταχυδρομείων και ηλεκτρονικών επικοινωνιών, όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών των υποθέσεων των κύριων δικών.

⁸⁸ Οδηγία 2002/58/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Ιουλίου 2002, σχετικά με την επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και την προστασία της ιδιωτικής ζωής στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών (οδηγία για την προστασία ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες) (ΕΕ 2002, L 201, σ. 37), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2009/136/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Νοεμβρίου 2009 (ΕΕ 2009, L 337, σ. 11).

⁸⁹ Απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2016, Tele2 Sverige και Watson κ.λπ. (C-203/15 και C-698/15, [EU:C:2016:970](#)).

⁹⁰ Κανονισμός (ΕΕ) 596/2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Απριλίου 2014, για την κατάχρηση της αγοράς (κανονισμός για την κατάχρηση της αγοράς) και την κατάργηση της οδηγίας 2003/6 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και των οδηγιών της Επιτροπής 2003/124/ΕΚ, 2003/125/ΕΚ και 2004/72/ΕΚ (ΕΕ 2014, L 173, σ. 1).

το πρίσμα του Χάρτη, συμβιβάζεται με τις απαιτήσεις που απορρέουν από το άρθρο 12, παράγραφος 2, στοιχεία α' και δ' , της οδηγίας «για την κατάχρηση αγοράς»⁹¹ και από το άρθρο 23, παράγραφος 2, στοιχεία ζ' και η' , του κανονισμού για την κατάχρηση της αγοράς. Το ερώτημα αυτό ανάγεται στα επίμαχα στις κύριες δίκες νομοθετικά μέτρα, τα οποία προβλέπουν προληπτικώς για τους φορείς παροχής υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών την υποχρέωση να διατηρούν γενικώς και αδιακρίτως τα δεδομένα κίνησης για ένα έτος από τη δημιουργία του σχετικού αρχείου, προς τον σκοπό της καταπολέμησης των αδικημάτων κατάχρησης της αγοράς, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται και οι πράξεις κατάχρησης προνομιακών πληροφοριών. Σε περίπτωση που το Δικαστήριο κρίνει ότι η επίμαχη στις υποθέσεις των κύριων δικών νομοθεσία για τη διατήρηση των δεδομένων σύνδεσης δεν είναι σύμφωνη με το δίκαιο της Ένωσης, το αιτούν δικαστήριο θέτει το ζήτημα της προσωρινής διατήρησης των αποτελεσμάτων της νομοθεσίας αυτής σε ισχύ, προκειμένου να αποφευχθεί η ανασφάλεια δικαίου και να μπορέσουν τα δεδομένα που έχουν συλλεχθεί και διατηρηθεί να χρησιμοποιηθούν με σκοπό τον εντοπισμό και τη δίωξη των πράξεων κατάχρησης προνομιακών πληροφοριών.

Με την απόφασή του, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου κρίνει ότι η γενική και χωρίς διάκριση διατήρηση των δεδομένων κίνησης για ένα έτος από τη δημιουργία του σχετικού αρχείου από τους φορείς παροχής υπηρεσιών τηλεπικοινωνιών δεν επιτρέπεται για προληπτικούς λόγους που συνδέονται με την καταπολέμηση των αδικημάτων κατάχρησης της αγοράς, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται και η κατάχρηση προνομιακών πληροφοριών. Εξάλλου, επιβεβαιώνει τη νομολογία του κατά την οποία αντιβαίνει στο δίκαιο της Ένωσης ο περιορισμός από εθνικό δικαστήριο των διαχρονικών αποτελεσμάτων της αποφάσεως που αυτό οφείλει να εκδώσει για να κηρύξει ανίσχυρες τις αντίθετες προς το δίκαιο της Ένωσης εθνικές νομοθετικές διατάξεις.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Το Δικαστήριο υπενθυμίζει κατ' αρχάς ότι, κατά την ερμηνεία διατάξεως του δικαίου της Ένωσης, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη, εκτός από το γράμμα της, το πλαίσιο στο οποίο αυτή εντάσσεται καθώς και οι σκοποί που επιδιώκονται με τη ρύθμιση της οποίας αποτελεί μέρος.

Όσον αφορά το γράμμα των διατάξεων τις οποίες αφορούν τα προδικαστικά ερωτήματα, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι, ενώ το άρθρο 12, παράγραφος 2, στοιχείο δ' , της οδηγίας «για την κατάχρηση αγοράς» αναφέρεται σε εξουσία της αρμόδιας αρχής του χρηματοπιστωτικού τομέα «να απαιτεί υπάρχοντα στοιχεία για τηλεφωνικές συνδιαλέξεις και υπάρχοντα αρχεία διακίνησης δεδομένων», το άρθρο 23, παράγραφος 2, στοιχεία ζ' και η' , του κανονισμού 596/2014 κάνει λόγο για εξουσία της αρχής αυτής να ζητεί, αφενός, «αρχεία διακίνησης δεδομένων που τηρούνται από επιχειρήσεις παροχής επενδυτικών υπηρεσιών, πιστωτικά ιδρύματα ή άλλα χρηματοδοτικά ιδρύματα» και, αφετέρου, «αν αυτό επιτρέπεται βάσει της εθνικής νομοθεσίας, τα υπάρχοντα αρχεία διακίνησης δεδομένων που τηρούνται από φορέα παροχής τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών». Κατά το Δικαστήριο, από το γράμμα των ως άνω διατάξεων συνάγεται πέραν πάσης αμφιβολίας ότι αυτές οριοθετούν απλώς και μόνον την εξουσία της αρμόδιας αρχής να «απαιτεί» ή, κατά την άλλη διατύπωση, να «ζητεί» τα δεδομένα τα οποία έχουν στη διάθεσή τους οι φορείς αυτοί, όπερ ισοδυναμεί με πρόσβαση στα σχετικά δεδομένα. Επιπλέον, η αναφορά σε «υπάρχοντα» αρχεία, όπως «τηρούνται» από τους εν λόγω φορείς, αφήνει να εννοηθεί ότι ο νομοθέτης της Ένωσης δεν θέλησε να ρυθμίσει τη δυνατότητα του εθνικού νομοθέτη να θεσπίσει υποχρέωση διατήρησης των αρχείων αυτών. Κατά το Δικαστήριο, η ερμηνεία αυτή επιβεβαιώνεται, εξάλλου, τόσο από το πλαίσιο στο

⁹¹ Οδηγία 2003/6/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 28ης Ιανουαρίου 2003, για τις πράξεις προσώπων που κατέχουν εμπιστευτικές πληροφορίες και τις πράξεις χειραγώγησης της αγοράς (κατάχρηση αγοράς) (ΕΕ 2003, L 96, σ. 16).

οποίο εντάσσονται οι προαναφερθείσες διατάξεις όσο και από τους σκοπούς που επιδιώκουν οι ρυθμίσεις των οποίων οι διατάξεις αυτές αποτελούν μέρος.

Όσον αφορά το πλαίσιο στο οποίο εντάσσονται οι διατάξεις τις οποίες αφορούν τα προδικαστικά ερωτήματα, το Δικαστήριο παρατηρεί ότι, μολοντί όπως προκύπτει από τα κρίσιμα άρθρα της οδηγίας «για την κατάχρηση αγοράς»⁹² και του κανονισμού για την κατάχρηση της αγοράς⁹³, ο νομοθέτης της Ένωσης θέλησε να επιβάλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα προκειμένου οι αρμόδιες αρχές του χρηματοπιστωτικού τομέα να έχουν στη διάθεσή τους μια δέσμη κατάλληλων εργαλείων, αρμοδιοτήτων και πόρων καθώς και τις αναγκαίες εποπτικές και ερευνητικές εξουσίες προς διασφάλιση της αποτελεσματικότητας του έργου τους, εντούτοις οι συγκεκριμένες διατάξεις δεν προβλέπουν τίποτε σχετικό ούτε με τυχόν δυνατότητα των κρατών μελών να θεσπίσουν, στο πλαίσιο αυτό, υποχρέωση των φορέων παροχής υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών να διατηρούν γενικώς και αδιακρίτως τα δεδομένα κίνησης, ούτε με τους όρους υπό τους οποίους θα πρέπει να διατηρούνται τα δεδομένα αυτά από τους ανωτέρω φορείς ενόψει της ενδεχόμενης παράδοσής τους στις αρμόδιες αρχές.

Όσον αφορά τους σκοπούς τους οποίους επιδιώκει η σχετική ενωσιακή νομοθεσία, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι τόσο από την οδηγία «για την κατάχρηση αγοράς»⁹⁴ όσο και από τον κανονισμό για την κατάχρηση της αγοράς⁹⁵, καθίσταται σαφές ότι αμφότερες οι ρυθμίσεις έχουν ως σκοπό να διασφαλίσουν την ακεραιότητα των χρηματοπιστωτικών αγορών της Ένωσης και να ενισχύσουν την εμπιστοσύνη των επενδυτών στις αγορές αυτές, η οποία στηρίζεται, μεταξύ άλλων, στην προσδοκία ότι θα τυγχάνουν ίσης μεταχείρισης και ότι θα προστατεύονται έναντι της παράνομης χρήσης προνομιακών πληροφοριών. Επομένως, ο σκοπός της απαγόρευσης την οποία επιβάλλουν οι ρυθμίσεις αυτές⁹⁶ έγκειται στη διασφάλιση της ισότητας των προσώπων που συνάπτουν χρηματιστηριακή πράξη, διά της αποφυγής του ενδεχομένου να αποκομίσει το πρόσωπο το οποίο είναι κάτοχος προνομιακής πληροφορίας και βρίσκεται, εκ του λόγου αυτού, σε πλεονεκτική θέση σε σχέση με τους λοιπούς επενδυτές όφελος εις βάρος εκείνων που την αγνοούν. Ναι μεν αληθεύει ότι, όπως διευκρινίζεται και στον κανονισμό για την κατάχρηση της αγοράς⁹⁷, τα αρχεία δεδομένων σύνδεσης αποτελούν ουσιώδες, και ενίοτε το μοναδικό, αποδεικτικό στοιχείο το οποίο καθιστά δυνατό τον εντοπισμό και την τεκμηρίωση της ύπαρξης πράξεων κατάχρησης προνομιακών πληροφοριών ή χειραγώγησης της αγοράς, πλην όμως ο κανονισμός αναφέρεται μόνο στα αρχεία που «τηρούνται» από τους φορείς παροχής υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, καθώς και στην εξουσία της αρμόδιας αρχής του χρηματοπιστωτικού τομέα να «απαιτήσει» από τους φορείς αυτούς να της κοινοποιήσουν «υπάρχοντα» δεδομένα. Συνεπώς, ουδόλως προκύπτει από το κείμενο του κανονισμού ότι ο νομοθέτης της Ένωσης θέλησε, με τον κανονισμό αυτόν, να αναγνωρίσει στα κράτη μέλη την εξουσία να επιβάλλουν στους φορείς παροχής υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών γενική υποχρέωση διατήρησης των δεδομένων. Ως εκ τούτου, ούτε η οδηγία «για την κατάχρηση αγοράς» ούτε ο κανονισμός για την κατάχρηση αγοράς είναι δυνατόν να αποτελέσουν τη νομική βάση προς θεμελίωση μιας γενικής υποχρέωσης διατήρησης των αρχείων των δεδομένων κίνησης που τηρούνται από τους φορείς παροχής υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, στο πλαίσιο της

⁹² Άρθρο 12, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/6.

⁹³ Άρθρο 23, παράγραφος 3, του κανονισμού 596/2014, σε συνδυασμό με την αιτιολογική σκέψη 62 του ίδιου κανονισμού.

⁹⁴ Αιτιολογικές σκέψεις 2 και 12 της οδηγίας 2003/6.

⁹⁵ Άρθρο 1 του κανονισμού 596/2014, σε συνδυασμό με τις αιτιολογικές σκέψεις 2 και 24 του ίδιου κανονισμού.

⁹⁶ Άρθρο 2, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/6 και άρθρο 8, παράγραφος 1, του κανονισμού 596/2014.

⁹⁷ Αιτιολογική σκέψη 62 του κανονισμού 596/2014.

άσκησης των εξουσιών που απονέμονται στην αρμόδια αρχή του χρηματοπιστωτικού τομέα δυνάμει των δύο αυτών ρυθμίσεων.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η οδηγία «για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες» συνιστά την πράξη αναφοράς σε σχέση με τη διατήρηση και, γενικότερα, με την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών, όπερ σημαίνει ότι η ερμηνεία στην οποία προβαίνει το Δικαστήριο υπό το πρίσμα της οδηγίας αυτής ισχύει και για τα αρχεία των δεδομένων κίνησης που τηρούνται από τους φορείς παροχής υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών και που μπορούν να ζητηθούν από τις αρμόδιες αρχές του χρηματοπιστωτικού τομέα, κατά την έννοια της οδηγίας «για την κατάχρηση αγοράς»⁹⁸ και του κανονισμού για την κατάχρηση της αγοράς⁹⁹. Επομένως, η νομιμότητα της επεξεργασίας των αρχείων που τηρούνται από τους φορείς παροχής υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών¹⁰⁰ πρέπει να εκτιμάται υπό το πρίσμα των προϋποθέσεων τις οποίες προβλέπει η οδηγία «για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες», καθώς και της ερμηνείας της συγκεκριμένης οδηγίας από το Δικαστήριο.

Κατόπιν των προεκτεθέντων, το Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η οδηγία «για την κατάχρηση αγοράς» και ο κανονισμός για την κατάχρηση της αγοράς, σε συνδυασμό με την οδηγία «για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες» και υπό το πρίσμα του Χάρτη, έχουν την έννοια ότι δεν επιτρέπουν νομοθετικά μέτρα τα οποία προβλέπουν προληπτικώς, για τους σκοπούς της καταπολέμησης των αδικημάτων κατάχρησης της αγοράς, περιλαμβανομένης της κατάχρησης προνομιακών πληροφοριών, ότι τα δεδομένα κίνησης διατηρούνται προσωρινώς μεν, ήτοι για ένα έτος από τη δημιουργία του σχετικού αρχείου, πλην όμως γενικώς και αδιακρίτως, από τους φορείς παροχής υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών.

Τέλος, το Δικαστήριο επιβεβαιώνει τη νομολογία του κατά την οποία το δίκαιο της Ένωσης δεν επιτρέπει σε εθνικό δικαστήριο να περιορίσει τα διαχρονικά αποτελέσματα της αποφάσεως την οποία οφείλει, δυνάμει του εθνικού δικαίου, να εκδώσει για να κηρύξει ανίσχυρες τις εθνικές νομοθετικές διατάξεις που, αφενός, επιβάλλουν στους φορείς παροχής υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών να διατηρούν γενικώς και αδιακρίτως τα δεδομένα κίνησης και, αφετέρου, επιτρέπουν την κοινοποίηση τέτοιων δεδομένων στην αρμόδια αρχή του χρηματοπιστωτικού τομέα χωρίς προηγούμενη άδεια από δικαστήριο ή ανεξάρτητη διοικητική αρχή, λόγω της ασυμβατότητας των διατάξεων αυτών με την οδηγία «για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες», όπως ερμηνεύεται υπό το πρίσμα του Χάρτη. Πάντως, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι το αν γίνονται δεκτά αποδεικτικά στοιχεία που έχουν αποκτηθεί μέσω τέτοιας διατήρησης αποτελεί, δυνάμει της αρχής της δικονομικής αυτονομίας των κρατών μελών, ζήτημα το οποίο άπτεται του εθνικού δικαίου, υπό την επιφύλαξη της τήρησης, ειδικότερα, των αρχών της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας. Η τελευταία αυτή αρχή απαιτεί από το εθνικό ποινικό δικαστήριο να μη λαμβάνει υπόψη πληροφοριακά και αποδεικτικά στοιχεία που έχουν αποκτηθεί μέσω αντίθετης προς το ενωσιακό δίκαιο διατήρησης όλων γενικώς και αδιακρίτως των δεδομένων, εφόσον οι ενδιαφερόμενοι δεν έχουν δυνατότητα αποτελεσματικής υποβολής παρατηρήσεων επί των πληροφοριακών και αποδεικτικών αυτών στοιχείων, τα οποία προέρχονται από τομέα που εκφεύγει της γνώσης των δικαστών και θα μπορούσαν να ασκήσουν καθοριστική επιρροή στην εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών.

⁹⁸ Άρθρο 11 της οδηγίας 2003/6.

⁹⁹ Άρθρο 22 του κανονισμού 596/2014.

¹⁰⁰ Κατά την έννοια του άρθρου 12, παράγραφος 2, στοιχείο δ', της οδηγίας 2003/6 και του άρθρου 23, παράγραφος 2, στοιχεία ζ' και η', του κανονισμού 596/2014.

**Απόφαση της 22ας Νοεμβρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως),
Luxembourg Business Registers (C-37/20 και C-601/20, [EU:C:2022:912](#))**

«Προδικαστική παραπομπή – Πρόληψη της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες ή για τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας – Οδηγία (ΕΕ) 2018/843 για την τροποποίηση της οδηγίας (ΕΕ) 2015/849 – Τροποποίηση του άρθρου 30, παράγραφος 5, πρώτο εδάφιο, στοιχείο γ', της τελευταίας αυτής οδηγίας – Πρόσβαση οποιουδήποτε μέλους του ευρύτερου κοινού στις πληροφορίες σχετικά με τους πραγματικούς δικαιούχους – Κύρος – Άρθρα 7 και 8 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Σεβασμός της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής – Προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα»

Με σκοπό την καταπολέμηση και την πρόληψη της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας, η οδηγία κατά της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες ¹⁰¹ επιβάλλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να τηρούν μητρώο που να περιλαμβάνει πληροφορίες σχετικά με τους πραγματικούς δικαιούχους ¹⁰² εταιρικών και άλλων νομικών οντοτήτων που έχουν την εταιρική τους έδρα στην επικράτειά τους. Κατόπιν τροποποίησης της οδηγίας αυτής από την οδηγία 2018/843 ¹⁰³, ορισμένες από τις εν λόγω πληροφορίες πρέπει να καθίστανται προσβάσιμες, σε κάθε περίπτωση, σε οποιοδήποτε μέλος του ευρύτερου κοινού. Σύμφωνα με την ούτως τροποποιηθείσα οδηγία κατά της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες (στο εξής: τροποποιημένη οδηγία κατά της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες), συστάθηκε βάσει της λουξεμβουργιανής νομοθεσίας ¹⁰⁴ μητρώο πραγματικών δικαιούχων (στο εξής: ΜΠΔ) με σκοπό την τήρηση και τη διάθεση σειράς πληροφοριών σχετικά με τους πραγματικούς δικαιούχους των εγγεγραμμένων οντοτήτων στις οποίες μπορεί να έχει πρόσβαση οποιοσδήποτε.

Στο πλαίσιο αυτό, το tribunal d'arrondissement de Luxembourg (πρωτοδικείο Λουξεμβούργου) επελήφθη δύο υποθέσεων κατόπιν προσφυγών τις οποίες άσκησαν αντιστοίχως ο WM και η Sovim SA και οι οποίες βάλλουν κατά της απόρριψης, από το Luxembourg Business Registers –ήτοι τον υπεύθυνο διαχείρισης του ΜΠΔ–, των αιτήσεών τους για παρεμπόδιση της πρόσβασης του ευρύτερου κοινού στις πληροφορίες που αφορούν, στην πρώτη υπόθεση, τον WM ως πραγματικό δικαιούχο αστικής εταιρίας ακινήτων και, στη δεύτερη υπόθεση, τον πραγματικό δικαιούχο της Sovim SA. Στο πλαίσιο των δύο αυτών υποθέσεων, το tribunal d'arrondissement de Luxembourg (πρωτοδικείο Λουξεμβούργου), καθόσον διατηρούσε αμφιβολίες ιδίως ως προς το κύρος των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης που καθιερώνουν το σύστημα πρόσβασης του κοινού στις

¹⁰¹ Οδηγία (ΕΕ) 2015/849 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Μαΐου 2015, σχετικά με την πρόληψη της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες ή για τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας, την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 648/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, και την κατάργηση της οδηγίας 2005/60/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και της οδηγίας 2006/70/ΕΚ της Επιτροπής (ΕΕ 2015, L 141, σ. 73, στο εξής: οδηγία κατά της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες).

¹⁰² Κατά το άρθρο 3, σημείο 6, της οδηγίας κατά της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, ως πραγματικός δικαιούχος νοείται το φυσικό πρόσωπο ή τα φυσικά πρόσωπα τα οποία τελικά κατέχουν ή ελέγχουν τον πελάτη και/ή το ή τα φυσικά πρόσωπα για λογαριασμό των οποίων διεξάγεται συναλλαγή ή δραστηριότητα.

¹⁰³ Οδηγία (ΕΕ) 2018/843 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Μαΐου 2018, για την τροποποίηση της οδηγίας (ΕΕ) 2015/849 σχετικά με την πρόληψη της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες ή για τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας, και για την τροποποίηση των οδηγιών 2009/138/ΕΚ και 2013/36/ΕΕ (ΕΕ 2018, L 156, σ. 43).

¹⁰⁴ Νόμος της 13ης Ιανουαρίου 2019 περί σύστασης μητρώου πραγματικών δικαιούχων (*Mémorial A* 2019, αριθ. 15).

πληροφορίες σχετικά με τους πραγματικούς δικαιούχους, υπέβαλε στο Δικαστήριο προδικαστικό ερώτημα περί εκτίμησης του κύρους.

Με την απόφασή του, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου κηρύσσει ανίσχυρη την οδηγία 2018/843 κατά το μέρος που τροποποίησε την οδηγία κατά της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες υπό την έννοια ότι τα κράτη μέλη οφείλουν να διασφαλίζουν ότι στις πληροφορίες σχετικά με τους πραγματικούς δικαιούχους των εταιρικών και άλλων νομικών οντοτήτων που έχουν την εταιρική τους έδρα στην επικράτειά τους έχει πρόσβαση, σε κάθε περίπτωση, οποιοδήποτε μέλος του ευρύτερου κοινού ¹⁰⁵.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Κατά πρώτον, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η πρόσβαση του ευρύτερου κοινού στις πληροφορίες σχετικά με τους πραγματικούς δικαιούχους, η οποία προβλέπεται στην τροποποιημένη οδηγία κατά της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, συνιστά σοβαρή επέμβαση στα θεμελιώδη δικαιώματα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής και προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, τα οποία κατοχυρώνονται αντιστοίχως στα άρθρα 7 και 8 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης).

Συναφώς, το Δικαστήριο παρατηρεί ότι, καθόσον τα επίμαχα δεδομένα περιλαμβάνουν πληροφορίες σχετικά με φυσικά πρόσωπα των οποίων η ταυτότητα είναι γνωστή, ήτοι τους πραγματικούς δικαιούχους των εταιρικών και άλλων νομικών οντοτήτων που έχουν την έδρα τους στην επικράτεια των κρατών μελών, η πρόσβαση οποιουδήποτε μέλους του ευρύτερου κοινού στα εν λόγω δεδομένα θίγει το θεμελιώδες δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής. Επιπλέον, η διάθεσή τους στο ευρύτερο κοινό συνιστά επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Το Δικαστήριο προσθέτει ότι μια τέτοια διάθεση στο ευρύτερο κοινό συνιστά επέμβαση στα δύο προαναφερθέντα θεμελιώδη δικαιώματα, ανεξαρτήτως της μεταγενέστερης χρήσης των πληροφοριών που γνωστοποιούνται ¹⁰⁶.

Όσον αφορά τη σοβαρότητα της εν λόγω επέμβασης, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι οι πληροφορίες που τίθενται στη διάθεση του ευρύτερου κοινού, στο μέτρο που αφορούν την ταυτότητα του πραγματικού δικαιούχου καθώς και το είδος και την έκταση των δικαιωμάτων που αυτός κατέχει σε εταιρικές ή άλλες νομικές οντότητες, ενδέχεται να καταστήσουν δυνατή τη διαμόρφωση ενός προφίλ σχετικού με ορισμένα προσωπικά δεδομένα ταυτοποίησης, με την οικονομική κατάσταση του ενδιαφερομένου καθώς και με τους συγκεκριμένους οικονομικούς τομείς, χώρες και επιχειρήσεις όπου αυτός έχει επενδύσει. Επιπροσθέτως, οι εν λόγω πληροφορίες καθίστανται προσβάσιμες σε δυνητικά απεριόριστο αριθμό προσώπων, οπότε μια τέτοια επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ενδέχεται να καταστήσει επίσης δυνατή την ελεύθερη πρόσβαση, στις ως άνω πληροφορίες, προσώπων τα οποία, για λόγους άσχετους προς τον σκοπό που επιδιώκει το μέτρο αυτό, επιχειρούν να ενημερωθούν ιδίως για την περιουσιακή και οικονομική κατάσταση ενός πραγματικού δικαιούχου. Τούτο είναι ακόμη ευκολότερο όταν τα δεδομένα είναι προσβάσιμα μέσω διαδικτύου. Εξάλλου, οι δυνητικές επιπτώσεις για τα υποκείμενα των δεδομένων οι οποίες απορρέουν από ενδεχόμενη καταχρηστική χρήση των δεδομένων τους επιτείνονται από το γεγονός ότι, αφ' ης στιγμής τίθενται στη διάθεση του ευρύτερου κοινού, τα δεδομένα αυτά δεν είναι μόνο ελεύθερα προσβάσιμα, αλλά μπορούν επίσης να αποθηκευθούν και να διαδοθούν, και, επομένως, καθίσταται ακόμη δυσκολότερο, αν όχι ανέφικτο, για τα υποκείμενα των δεδομένων να αμυνθούν αποτελεσματικά έναντι των καταχρήσεων.

¹⁰⁵ Είναι ανίσχυρο το άρθρο 1, σημείο 15, στοιχείο γ', της οδηγίας 2018/843, το οποίο τροποποιεί το άρθρο 30, παράγραφος 5, πρώτο εδάφιο, στοιχείο γ', της οδηγίας κατά της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες.

¹⁰⁶ Απόφαση της 21ης Ιουνίου 2022, Ligue des droits humains (C-817/19, [EU:C:2022:491](#), σκέψη 96 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

Κατά δεύτερον, στο πλαίσιο της εξέτασης της δικαιολόγησης της επίμαχης επέμβασης, πρώτον, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι εν προκειμένω έχει τηρηθεί η αρχή της νομιμότητας. Πράγματι, ο περιορισμός στην άσκηση των προαναφερθέντων θεμελιωδών δικαιωμάτων ο οποίος απορρέει από την πρόσβαση του ευρύτερου κοινού στις πληροφορίες σχετικά με τους πραγματικούς δικαιούχους προβλέπεται από νομοθετική πράξη, ήτοι από την τροποποιημένη οδηγία κατά της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες. Επιπλέον, αφενός, η οδηγία αυτή διευκρινίζει ότι οι εν λόγω πληροφορίες πρέπει να είναι επαρκείς, ακριβείς και επίκαιρες και απαριθμεί ρητώς ορισμένα δεδομένα τα οποία πρέπει να είναι προσβάσιμα στο κοινό. Αφετέρου, θέτει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν εξαιρέσεις από την πρόσβαση αυτή.

Δεύτερον, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι η επίμαχη επέμβαση δεν θίγει το βασικό περιεχόμενο των θεμελιωδών δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στα άρθρα 7 και 8 του Χάρτη. Μολονότι είναι αληθές ότι η τροποποιημένη οδηγία κατά της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες δεν περιέχει εξαντλητική απαρίθμηση των δεδομένων που πρέπει να είναι προσβάσιμα σε κάθε μέλος του ευρύτερου κοινού και ότι τα κράτη μέλη μπορούν να παρέχουν πρόσβαση σε επιπρόσθετες πληροφορίες, γεγονός παραμένει ότι μόνον επαρκείς πληροφορίες σχετικά με τους πραγματικούς δικαιούχους και τα δικαιώματα που αυτοί κατέχουν μπορούν να αποκτώνται, να τηρούνται και, ως εκ τούτου, να καθίστανται δυνητικά προσβάσιμες στο κοινό, όπερ αποκλείει ιδίως τις πληροφορίες που δεν συνδέονται προσηκόντως με τους σκοπούς της τροποποιημένης οδηγίας κατά της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες. Δεν προκύπτει, όμως, ότι η διάθεση στο ευρύτερο κοινό των πληροφοριών που έχουν τέτοια προσήκουσα σύνδεση θα έθιγε καθ' οιονδήποτε τρόπο το βασικό περιεχόμενο των προαναφερθέντων θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Τρίτον, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι, προβλέποντας την πρόσβαση του ευρύτερου κοινού στις πληροφορίες σχετικά με τους πραγματικούς δικαιούχους, ο νομοθέτης της Ένωσης αποσκοπεί στην πρόληψη της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας, δημιουργώντας, μέσω ενισχυμένης διαφάνειας, ένα περιβάλλον που είναι λιγότερο πιθανό να χρησιμοποιηθεί για τέτοιους σκοπούς, ο δε σκοπός αυτός του νομοθέτη συνιστά σκοπό γενικού συμφέροντος δυνάμενο να δικαιολογήσει ακόμη και σοβαρές επεμβάσεις στα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στα άρθρα 7 και 8 του Χάρτη.

Τέταρτον, στο πλαίσιο της εξέτασης του κατάλληλου, αναγκαίου και αναλογικού χαρακτήρα της επίμαχης επέμβασης, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι, ασφαλώς, η πρόσβαση του ευρύτερου κοινού στις πληροφορίες σχετικά με τους πραγματικούς δικαιούχους είναι ικανή να συμβάλει στην επίτευξη του ως άνω σκοπού γενικού συμφέροντος.

Ωστόσο, εκτιμά ότι η επέμβαση αυτή δεν μπορεί να θεωρηθεί ως περιοριζόμενη στο απολύτως αναγκαίο. Αφενός, ο απολύτως αναγκαίος χαρακτήρας της εν λόγω επέμβασης δεν μπορεί να αποδειχθεί με βάση το γεγονός ότι το κριτήριο του «έννομου συμφέροντος» το οποίο, κατά την οδηγία κατά της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, όπως ίσχυε πριν από την τροποποίησή της με την οδηγία 2018/843, έπρεπε να διαθέτει κάθε πρόσωπο που επιθυμούσε να αποκτήσει πρόσβαση στις πληροφορίες σχετικά με τους πραγματικούς δικαιούχους, ήταν δύσκολο να εφαρμοστεί και η εφαρμογή του μπορούσε να οδηγήσει σε αυθαίρετες αποφάσεις. Πράγματι, η ενδεχόμενη ύπαρξη δυσκολιών ως προς τον ακριβή καθορισμό των περιπτώσεων και των προϋποθέσεων υπό τις οποίες το κοινό δύναται να έχει πρόσβαση στις πληροφορίες σχετικά με τους πραγματικούς δικαιούχους δεν μπορεί να δικαιολογήσει την εκ μέρους του νομοθέτη της Ένωσης πρόβλεψη της πρόσβασης του ευρύτερου κοινού στις πληροφορίες αυτές.

Αφετέρου, ούτε οι εξηγήσεις που περιλαμβάνονται στην οδηγία 2018/843 μπορούν να αποδείξουν τον απολύτως αναγκαίο χαρακτήρα της επίμαχης επέμβασης¹⁰⁷. Στο μέτρο που, κατά τις εξηγήσεις

¹⁰⁷ Γίνεται λόγος για τις εξηγήσεις που παρατίθενται στην αιτιολογική σκέψη 30 της οδηγίας 2018/843.

αυτές, η πρόσβαση του ευρύτερου κοινού στις πληροφορίες σχετικά με τους πραγματικούς δικαιούχους θεωρείται ότι καθιστά δυνατό τον αυξημένο έλεγχο των πληροφοριών από την κοινωνία των πολιτών, ιδίως από τον Τύπο ή τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι τόσο ο Τύπος όσο και οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών που συνδέονται με την πρόληψη και την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας έχουν έννομο συμφέρον να αποκτούν πρόσβαση στις σχετικές πληροφορίες. Το ίδιο ισχύει και για τα πρόσωπα που επιθυμούν να γνωρίζουν την ταυτότητα των πραγματικών δικαιούχων εταιρικών ή άλλων νομικών οντοτήτων διότι ενδέχεται να συνάψουν συναλλαγές με αυτές ή, ακόμη, για τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα και τις αρχές που εμπλέκονται στην καταπολέμηση αδικημάτων σχετικών με τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες ή τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας.

Επιπλέον, η επίμαχη επέμβαση δεν είναι ούτε αναλογική. Συναφώς, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι οι ουσιαστικοί κανόνες που διέπουν την επέμβαση αυτή δεν πληρούν την απαίτηση περί σαφήνειας και ακρίβειας. Συγκεκριμένα, η τροποποιημένη οδηγία κατά της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες προβλέπει ότι οποιοδήποτε μέλος του ευρύτερου κοινού δύναται να έχει πρόσβαση «τουλάχιστον» στα μνημονευόμενα σε αυτήν δεδομένα και ορίζει ότι τα κράτη μέλη μπορούν να παρέχουν πρόσβαση σε επιπρόσθετες πληροφορίες, οι οποίες περιλαμβάνουν «τουλάχιστον» την ημερομηνία γέννησης ή τα στοιχεία επικοινωνίας του οικείου πραγματικού δικαιούχου. Με τη χρήση, όμως, της λέξης «τουλάχιστον», η οδηγία αυτή επιτρέπει τη διάθεση στο κοινό δεδομένων τα οποία δεν είναι επαρκώς καθορισμένα ή προσδιορίσιμα.

Εξάλλου, όσον αφορά τη στάθμιση της σοβαρότητας της εν λόγω επέμβασης με τη σημασία του επιδιωκόμενου σκοπού γενικού συμφέροντος, το Δικαστήριο αναγνωρίζει ότι, λαμβανομένης υπόψη της σημασίας του, ο σκοπός αυτός είναι ικανός να δικαιολογήσει ακόμη και σοβαρές επεμβάσεις στα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στα άρθρα 7 και 8 του Χάρτη.

Εντούτοις, αφενός, η καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας αποτελεί πρωτίστως έργο των δημόσιων αρχών καθώς και των οντοτήτων, όπως τα πιστωτικά ιδρύματα ή τα χρηματοοικονομικά ιδρύματα, οι οποίες λόγω των δραστηριοτήτων τους υπόκεινται σε ειδικές υποχρεώσεις στον συγκεκριμένο τομέα. Γι' αυτόν τον λόγο, η τροποποιημένη οδηγία κατά της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες προβλέπει ότι στις πληροφορίες σχετικά με τους πραγματικούς δικαιούχους πρέπει να έχουν πρόσβαση σε κάθε περίπτωση οι αρμόδιες αρχές και οι μονάδες χρηματοοικονομικών πληροφοριών, χωρίς κανέναν περιορισμό, καθώς και οι υπόχρεες οντότητες, στο πλαίσιο των μέτρων δέουσας επιμέλειας για τον πελάτη ¹⁰⁸.

Αφετέρου, σε σύγκριση με το προηγούμενο καθεστώς το οποίο προέβλεπε, πέραν της πρόσβασης των αρμόδιων αρχών και ορισμένων οντοτήτων στις πληροφορίες σχετικά με τους πραγματικούς δικαιούχους, την πρόσβαση κάθε προσώπου ή οργανισμού που μπορούσε να αποδείξει έννομο συμφέρον, το εισαχθέν με την οδηγία 2018/843 καθεστώς συνιστά πολύ σοβαρότερη επέμβαση στα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στα άρθρα 7 και 8 του Χάρτη, χωρίς η σοβαρότερη αυτή επέμβαση να αντισταθμίζεται από τα οφέλη που θα μπορούσαν ενδεχομένως να προκύψουν από το δεύτερο καθεστώς σε σύγκριση με το πρώτο όσον αφορά την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας.

¹⁰⁸ Άρθρο 30, παράγραφος 5, πρώτο εδάφιο, στοιχεία α' και β', της τροποποιημένης οδηγίας κατά της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες.

γ. Αίτημα διαγραφής συνδέσμων σε μηχανή αναζήτησης

Απόφαση της 8ης Δεκεμβρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Google (Διαγραφή συνδέσμων προς φερόμενο ως ανακριβές περιεχόμενο) (C-460/20, [EU:C:2022:962](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα – Οδηγία 95/46/EK – Άρθρο 12, στοιχείο β' – Άρθρο 14, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α' – Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 – Άρθρο 17, παράγραφος 3, στοιχείο α' – Φορέας εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης στο διαδίκτυο – Αναζήτηση με βάση το ονοματεπώνυμο προσώπου – Εμφάνιση συνδέσμου ο οποίος οδηγεί σε άρθρα στον κατάλογο των αποτελεσμάτων αναζήτησης τα οποία περιέχουν πληροφορίες φερόμενες ως ανακριβείς – Εμφάνιση, με μορφή μικρογραφιών (*thumbnails*), των φωτογραφιών που συνοδεύουν τα εν λόγω άρθρα στον κατάλογο των αποτελεσμάτων της αναζήτησης εικόνων – Αίτηση διαγραφής συνδέσμων η οποία απευθύνεται προς τον φορέα εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης – Στάθμιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων – Άρθρα 7, 8, 11 και 16 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Υποχρεώσεις και ευθύνες του φορέα εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης όσον αφορά την επεξεργασία αιτήσεως διαγραφής συνδέσμων – Βάρος αποδείξεως το οποίο φέρει ο αιτών τη διαγραφή»

Οι αναιρεσείοντες της κύριας δίκης, TU, ο οποίος καταλαμβάνει θέσεις ευθύνης και κατέχει συμμετοχές σε διάφορες εταιρίες, και RE, η οποία ήταν σύντροφός του και, έως τον Μάιο του 2015, πληρεξουσία μιας από τις εταιρίες αυτές, αποτέλεσαν το αντικείμενο τριών άρθρων που δημοσιεύθηκαν σε ιστότοπο το 2015 από την G LLC, η οποία ήταν ο φορέας εκμετάλλευσης του ιστοτόπου. Τα άρθρα αυτά, εκ των οποίων το ένα συνοδευόταν από τέσσερις φωτογραφίες οι οποίες απεικόνιζαν τους αναιρεσείοντες και υποδήλωναν ότι αυτοί ζούσαν πολυτελή ζωή, παρουσίαζαν με επικριτικό τρόπο το επενδυτικό μοντέλο διαφόρων εταιριών τους. Η πρόσβαση στα εν λόγω άρθρα ήταν δυνατή με την εισαγωγή, στη μηχανή αναζήτησης την οποία εκμεταλλεύεται η Google LLC (στο εξής: Google), του ονοματεπωνύμου των αναιρεσειόντων τόσο μεμονωμένα όσο και σε συνδυασμό με ορισμένες εταιρικές επωνυμίες. Ο κατάλογος αποτελεσμάτων παρέπεμπε, μέσω ενός συνδέσμου, στα άρθρα αυτά καθώς και στις φωτογραφίες που εμφανίζονταν με μορφή μικρογραφιών («*thumbnails*»).

Οι αναιρεσείοντες της κύριας δίκης ζήτησαν από την Google, ως υπεύθυνη επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα μέσω της μηχανής αναζήτησης την οποία εκμεταλλεύεται, αφενός, να διαγράψει από τον κατάλογο των αποτελεσμάτων αναζήτησης τους συνδέσμους προς τα επίμαχα άρθρα, για τον λόγο ότι αυτά περιείχαν ανακριβείς ισχυρισμούς και δυσφημιστικές απόψεις, και, αφετέρου, να αφαιρέσει από τον κατάλογο των αποτελεσμάτων αναζήτησης τις μικρογραφίες. Η Google απέρριψε την αίτηση αυτή.

Δεδομένου ότι οι αναιρεσείοντες της κύριας δίκης ηττήθηκαν τόσο σε πρώτο βαθμό όσο και κατ'έφεση, άσκησαν ενώπιον του Bundesgerichtshof (Ανωτάτου Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου, Γερμανία) αίτηση αναίρεσης, στο πλαίσιο της οποίας το Bundesgerichtshof υπέβαλε στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως όσον αφορά την ερμηνεία του ΓΚΠΔ ¹⁰⁹ και της οδηγίας 95/46 ¹¹⁰.

¹⁰⁹ Άρθρο 17, παράγραφος 3, στοιχείο α', του κανονισμού (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Απριλίου 2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/EK (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων) (ΕΕ 2016, L 119, σ. 1).

Με την απόφασή του, η οποία εκδόθηκε από το τμήμα μείζονος συνθέσεως, το Δικαστήριο αναπτύσσει περαιτέρω τη νομολογία του σχετικά με τις προϋποθέσεις για την υποβολή αιτήσεων διαγραφής συνδέσμων που απευθύνονται στον φορέα εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης βάσει των κανόνων για την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ¹¹¹. Ειδικότερα, το Δικαστήριο εξετάζει, αφενός, την έκταση των υποχρεώσεων και των ευθυνών του φορέα εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης κατά την εξέταση αιτήσεως διαγραφής συνδέσμων η οποία στηρίζεται στη φερόμενη ανακρίβεια των πληροφοριών που περιλαμβάνονται στο ταξινομημένο περιεχόμενο, και, αφετέρου, το βάρος αποδείξεως που επιβάλλεται στο υποκείμενο των δεδομένων όσον αφορά την ανακρίβεια αυτή. Επιπλέον, το Δικαστήριο αποφαινεται επί της ανάγκης συνεκτιμήσεως, κατά την εξέταση αιτήσεως αφαίρεσης φωτογραφιών, που εμφανίζονται με μορφή μικρογραφιών στον κατάλογο αποτελεσμάτων της αναζήτησης εικόνων, του αρχικού πλαισίου δημοσίευσης των εν λόγω φωτογραφιών στο διαδίκτυο.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Κατά πρώτον, το Δικαστήριο κρίνει ότι, στο πλαίσιο της στάθμισης που πρέπει να πραγματοποιείται μεταξύ, αφενός, του δικαιώματος στον σεβασμό της ιδιωτικής ζωής και του δικαιώματος στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και, αφετέρου, του δικαιώματος στην ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης ¹¹² κατά την εξέταση αιτήσεως διαγραφής συνδέσμων η οποία απευθύνεται στον φορέα εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης για την αφαίρεση από τον κατάλογο των αποτελεσμάτων αναζήτησης του συνδέσμου προς περιεχόμενο που περιλαμβάνει ισχυρισμούς τους οποίους το πρόσωπο που υπέβαλε την αίτηση θεωρεί ανακριβείς, η εν λόγω διαγραφή συνδέσμων δεν εξαρτάται από την προϋπόθεση να έχει επιλυθεί το ζήτημα της ακρίβειας του ταξινομημένου περιεχομένου, τουλάχιστον προσωρινά, στο πλαίσιο ενδίκου βοηθήματος που έχει ασκήσει το εν λόγω πρόσωπο κατά του παρόχου περιεχομένου.

Προκαταρκτικώς, το Δικαστήριο, προκειμένου να εξετάσει υπό ποιες προϋποθέσεις ο φορέας εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης υποχρεούται να κάνει δεκτή την αίτηση διαγραφής συνδέσμων και, επομένως, να διαγράψει, από τον κατάλογο των αποτελεσμάτων που εμφανίζεται κατόπιν αναζήτησης με βάση το ονοματεπώνυμο του υποκειμένου των δεδομένων, τον σύνδεσμο προς

¹¹⁰ Άρθρο 12, στοιχείο β', και άρθρο 14, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α', της οδηγίας 95/46/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 24ης Οκτωβρίου 1995, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών (ΕΕ 1995, L 281, σ. 31).

¹¹¹ Αποφάσεις της 13ης Μαΐου 2014, Google Spain και Google (C-131/12, [ΕΥ:C:2014:317](#)), καθώς και της 24ης Σεπτεμβρίου 2019, GC κ.λπ. (Διαγραφή συνδέσμων προς ευαίσθητα δεδομένα) (C-136/17, [ΕΥ:C:2019:773](#)), και Google (Εδαφικό πεδίο της διαγραφής συνδέσμων) (C-507/17, [ΕΥ:C:2019:772](#)).

¹¹² Θεμελιώδη δικαιώματα τα οποία κατοχυρώνονται αντιστοίχως από τα άρθρα 7, 8 και 11 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

ιστοσελίδα που περιέχει ισχυρισμούς τους οποίους το υποκείμενο των δεδομένων θεωρεί ανακριβείς, υπενθύμισε τα εξής:

- στο μέτρο κατά το οποίο η δραστηριότητα της μηχανής αναζήτησης ενδέχεται να θίγει σε μεγάλο βαθμό και συμπληρωματικά προς τη δραστηριότητα των εκδοτών ιστοτόπων τα θεμελιώδη δικαιώματα στον σεβασμό της ιδιωτικής ζωής και στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, ο φορέας εκμετάλλευσης της εν λόγω μηχανής αναζήτησης, ως πρόσωπο που καθορίζει τους σκοπούς και τα μέσα άσκησης της ως άνω δραστηριότητας, πρέπει να διασφαλίζει, στο πλαίσιο των ευθυνών, των ικανοτήτων και των δυνατοτήτων του, ότι οι εγγυήσεις που προβλέπονται από την οδηγία 95/46 και τον ΓΚΠΔ μπορούν να παράγουν πλήρως τα αποτελέσματά τους και ότι η αποτελεσματική και πλήρης προστασία των υποκειμένων των δεδομένων μπορεί να υλοποιείται στην πράξη·
- ο φορέας εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης οφείλει, όταν υποβάλλεται σε αυτόν αίτηση διαγραφής συνδέσμων, να εξακριβώνει αν η εμφάνιση, στον κατάλογο των αποτελεσμάτων, του συνδέσμου προς την επίμαχη ιστοσελίδα είναι απαραίτητη για την άσκηση του δικαιώματος στην ελευθερία της πληροφόρησης των χρηστών του διαδικτύου τους οποίους ενδέχεται να ενδιαφέρει η πρόσβαση στην εν λόγω ιστοσελίδα μέσω τέτοιας αναζήτησης, η οποία προστατεύεται από το δικαίωμα στην ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης·
- ο ΓΚΠΔ καθιερώνει ρητώς την απαίτηση στάθμισης μεταξύ, αφενός, των θεμελιωδών δικαιωμάτων στον σεβασμό της ιδιωτικής ζωής και στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και, αφετέρου, του θεμελιώδους δικαιώματος στην ελευθερία πληροφόρησης.

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι, μολονότι τα δικαιώματα στον σεβασμό της ιδιωτικής ζωής και στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα του υποκειμένου των δεδομένων υπερέχουν, κατά κανόνα, του εννόμου συμφέροντος των χρηστών του διαδικτύου για πρόσβαση στην επίμαχη πληροφορία, εντούτοις η εξισορρόπηση αυτή μπορεί να εξαρτάται από τις κρίσιμες περιστάσεις κάθε περίπτωσης, ιδίως από τη φύση της εν λόγω πληροφορίας και από τον ευαίσθητο χαρακτήρα της για την ιδιωτική ζωή του υποκειμένου των δεδομένων καθώς και από το συμφέρον του κοινού να διαθέτει την πληροφορία αυτή, συμφέρον το οποίο μπορεί να διαφοροποιείται αναλόγως, μεταξύ άλλων, του ρόλου που διαδραματίζει το εν λόγω υποκείμενο των δεδομένων στον δημόσιο βίο.

Το ζήτημα της ακρίβειας ή μη του ταξινομημένου περιεχομένου αποτελεί επίσης κρίσιμο στοιχείο στο πλαίσιο της εκτίμησης αυτής. Κατά συνέπεια, υπό ορισμένες περιστάσεις, το δικαίωμα πληροφόρησης των χρηστών του διαδικτύου και η ελευθερία έκφρασης του παρόχου περιεχομένου δύνανται να υπερισχύουν του δικαιώματος στην προστασία της ιδιωτικής ζωής και του δικαιώματος στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, ιδίως όταν το υποκείμενο των δεδομένων διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στον δημόσιο βίο. Εντούτοις, η σχέση αυτή αντιστρέφεται, οσάκις τουλάχιστον ένα μέρος των πληροφοριών τις οποίες αφορά η αίτηση διαγραφής συνδέσμων και το οποίο δεν είναι ήσσονος σημασίας σε σχέση με το περιεχόμενο στο σύνολό του αποδεικνύεται ανακριβές. Σε μια τέτοια περίπτωση, τα δικαιώματα παροχής και λήψης ενημέρωσης δεν μπορούν να ληφθούν υπόψη, διότι δεν είναι δυνατό να περιλαμβάνουν το δικαίωμα διάδοσης τέτοιων πληροφοριών και πρόσβασης σε αυτές.

Εν συνεχεία, όσον αφορά, αφενός, τις υποχρεώσεις σχετικά με τη διαπίστωση της ακρίβειας ή μη των πληροφοριών που περιλαμβάνονται στο ταξινομημένο περιεχόμενο, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι το πρόσωπο το οποίο ζητεί τη διαγραφή συνδέσμων, λόγω της ανακρίβειας των ως άνω πληροφοριών, οφείλει να αποδείξει την πρόδηλη ανακρίβεια των πληροφοριών ή, τουλάχιστον, μέρους των πληροφοριών το οποίο δεν είναι ήσσονος σημασίας σε σχέση με το σύνολο του περιεχομένου αυτού. Εντούτοις, προκειμένου να μην επιβληθεί στον αιτούντα τη διαγραφή υπέρμετρο βάρος αποδείξεως, το οποίο θα μπορούσε να θίξει την πρακτική αποτελεσματικότητα του δικαιώματος διαγραφής συνδέσμων, ο αιτών τη διαγραφή οφείλει απλώς να προσκομίσει τα αποδεικτικά στοιχεία τα οποία μπορεί ευλόγως να αναμένεται ότι είναι σε θέση να αναζητήσει, υπό το πρίσμα των περιστάσεων της συγκεκριμένης περίπτωσης. Το εν λόγω πρόσωπο δεν υποχρεούται

κατ' αρχήν να προσκομίσει, ήδη από το προ της ασκήσεως του ενδίκου βοηθήματος στάδιο, προς στήριξη της αιτήσεώς του διαγραφής συνδέσμων, δικαστική απόφαση εκδοθείσα κατά του εκδότη του ιστότοπου, έστω υπό τη μορφή αποφάσεως ασφαλιστικών μέτρων.

Αφετέρου, όσον αφορά τις υποχρεώσεις και τις ευθύνες που υπέχει ο φορέας εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι ο φορέας αυτός, προκειμένου να εξακριβώσει, κατόπιν αιτήσεως διαγραφής συνδέσμων, κατά πόσον ένα περιεχόμενο δύναται να εξακολουθήσει να περιλαμβάνεται στον κατάλογο αποτελεσμάτων αναζήτησης που πραγματοποιείται μέσω της μηχανής αναζήτησης την οποία εκμεταλλεύεται, οφείλει να στηριχθεί στο σύνολο των διακυβευόμενων δικαιωμάτων και συμφερόντων, καθώς και στο σύνολο των περιστάσεων της συγκεκριμένης περίπτωσης. Εντούτοις, ο εν λόγω φορέας εκμετάλλευσης δεν υποχρεούται να διερευνήσει τα πραγματικά περιστατικά και, προς τον σκοπό αυτό, να οργανώσει διαδικασία αντιπαράθεσης απόψεων με τον πάροχο περιεχομένου, προκειμένου να συγκεντρώσει στοιχεία που ελλείπουν σχετικά με την ακρίβεια του ταξινομημένου περιεχομένου. Η υποχρέωση να συμβάλει στη διαπίστωση της ακρίβειας ή μη του ταξινομημένου περιεχομένου θα επέβαλε στον εν λόγω φορέα εκμετάλλευσης ένα βάρος το οποίο υπερβαίνει αυτό που μπορεί ευλόγως να του ζητηθεί υπό το πρίσμα των ευθυνών, ικανοτήτων και δυνατοτήτων του. Η λύση αυτή θα ενείχε σοβαρό κίνδυνο ένα περιεχόμενο το οποίο ανταποκρίνεται σε θεμιτή και επιτακτική ανάγκη πληροφόρησης του κοινού να διαγραφεί και, ως εκ τούτου, η ανεύρεσή του στο διαδίκτυο να καταστεί δυσχερής. Κατά συνέπεια, θα υφίστατο πραγματικός κίνδυνος να αποθαρρυνθεί η άσκηση της ελευθερίας έκφρασης και πληροφόρησης, αν ο φορέας εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης προέβαινε κατά τρόπο σχεδόν συστηματικό σε διαγραφή συνδέσμων, προκειμένου να αποφύγει το βάρος διερεύνησης των σχετικών πραγματικών περιστατικών προς τον σκοπό διαπίστωσης της ακρίβειας ή μη του ταξινομημένου περιεχομένου.

Επομένως, στην περίπτωση κατά την οποία το πρόσωπο που υπέβαλε αίτηση διαγραφής συνδέσμων προσκομίζει αποδεικτικά στοιχεία, τα οποία τεκμηριώνουν την πρόδηλη ανακρίβεια των πληροφοριών που περιλαμβάνονται στο ταξινομημένο περιεχόμενο ή, τουλάχιστον, ενός μέρους των πληροφοριών αυτών το οποίο δεν είναι ήσσονος σημασίας σε σχέση με το σύνολο του εν λόγω περιεχομένου, ο φορέας εκμετάλλευσης της μηχανής αναζήτησης υποχρεούται να κάνει δεκτή την αίτηση διαγραφής συνδέσμων. Το ίδιο ισχύει οσάκις ο εν λόγω αιτών υποβάλλει δικαστική απόφαση εκδοθείσα κατά του εκδότη του ιστότοπου, η οποία ερείδεται στη διαπίστωση ότι πληροφορίες οι οποίες περιλαμβάνονται στο ταξινομημένο περιεχόμενο και οι οποίες δεν είναι ήσσονος σημασίας σε σχέση με το σύνολο του εν λόγω περιεχομένου, είναι, τουλάχιστον εκ πρώτης όψεως, ανακριβείς. Αντιθέτως, στην περίπτωση κατά την οποία η ανακρίβεια των πληροφοριών αυτών δεν προκύπτει κατά τρόπο πρόδηλο από τα αποδεικτικά στοιχεία που προσκομίζει ο αιτών τη διαγραφή, ο φορέας εκμετάλλευσης της μηχανής αναζήτησης δεν υποχρεούται, ελλείψει τέτοιας δικαστικής αποφάσεως, να δεχθεί την αίτηση διαγραφής συνδέσμων. Όταν οι επίμαχες πληροφορίες δύναται να συμβάλουν σε συζήτηση δημοσίου ενδιαφέροντος, πρέπει, λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των περιστάσεων της συγκεκριμένης περίπτωσης, να δίδεται ιδιαίτερη σημασία στο δικαίωμα της ελευθερίας έκφρασης και πληροφόρησης.

Τέλος, το Δικαστήριο προσθέτει ότι, οσάκις ο φορέας εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης δεν ανταποκρίνεται στην αίτηση διαγραφής συνδέσμων, το υποκείμενο των δεδομένων πρέπει να μπορεί να αποταθεί στην αρχή ελέγχου ή στις δικαστικές αρχές προκειμένου αυτές να προβούν στους απαραίτητους ελέγχους και να επιβάλουν στον εν λόγω υπεύθυνο τη λήψη των αναγκαίων μέτρων. Συναφώς, εναπόκειται ιδίως στις δικαστικές αρχές να διασφαλίζουν τη στάθμιση των αντικρουόμενων συμφερόντων, δεδομένου ότι αυτές είναι οι πλέον κατάλληλες να προβούν σε σύνθετη και εμπεριστατωμένη στάθμιση, η οποία να λαμβάνει υπόψη όλα τα κριτήρια και όλα τα στοιχεία που καθορίζονται από τη σχετική νομολογία.

Κατά δεύτερον, το Δικαστήριο κρίνει ότι, στο πλαίσιο της στάθμισης των προαναφερθέντων θεμελιωδών δικαιωμάτων που διενεργείται κατά την εξέταση αιτήσεως διαγραφής συνδέσμων για την αφαίρεση από τα αποτελέσματα αναζήτησης εικόνων που πραγματοποιείται με βάση το ονοματεπώνυμο ενός φυσικού προσώπου των φωτογραφιών που εμφανίζονται με μορφή μικρογραφιών και απεικονίζουν το εν λόγω πρόσωπο, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η

πληροφοριακή αξία των εν λόγω φωτογραφιών ανεξαρτήτως του αρχικού πλαισίου της δημοσίευσής τους στην ιστοσελίδα από την οποία προέρχονται. Εντούτοις, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη κάθε στοιχείο κειμένου το οποίο συνοδεύει άμεσα την εμφάνιση των εν λόγω φωτογραφιών στα αποτελέσματα αναζήτησης και το οποίο δύναται να αποσαφηνίσει την πληροφοριακή αξία των φωτογραφιών.

Προκειμένου να καταλήξει στο συμπέρασμα αυτό, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι οι αναζητήσεις εικόνων που πραγματοποιούνται μέσω μηχανής αναζήτησης στο διαδίκτυο με βάση το ονοματεπώνυμο ενός προσώπου υπόκεινται στις ίδιες αρχές με εκείνες οι οποίες ισχύουν για τις αναζητήσεις ιστοσελίδων και των περιλαμβανόμενων σε αυτές πληροφοριών. Το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η εμφάνιση, κατόπιν αναζήτησης με βάση το ονοματεπώνυμο, φωτογραφιών του υποκειμένου των δεδομένων, με μορφή μικρογραφιών, μπορεί να συνιστά ιδιαιτέρως σημαντική επέμβαση στο δικαίωμα στην προστασία της ιδιωτικής ζωής και στο δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα του εν λόγω υποκειμένου των δεδομένων.

Ως εκ τούτου, όταν ο φορέας εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης επιλαμβάνεται αιτήσεως διαγραφής συνδέσμων με την οποία ζητείται η αφαίρεση από τα αποτελέσματα αναζήτησης εικόνων, που πραγματοποιείται με βάση το ονοματεπώνυμο ενός προσώπου, των φωτογραφιών, με μορφή μικρογραφιών, που απεικονίζουν το πρόσωπο αυτό, οφείλει να εξακριβώσει αν η εμφάνιση των επίμαχων φωτογραφιών είναι απαραίτητη για την άσκηση του δικαιώματος στην ελευθερία πληροφόρησης των χρηστών του διαδικτύου οι οποίοι ενδεχομένως ενδιαφέρονται να αποκτήσουν πρόσβαση στις εν λόγω φωτογραφίες μέσω τέτοιας αναζήτησης.

Στο μέτρο, ωστόσο, που η μηχανή αναζήτησης εμφανίζει φωτογραφίες του υποκειμένου των δεδομένων εκτός του πλαισίου στο οποίο αυτές δημοσιεύθηκαν στην ταξινομημένη ιστοσελίδα, με σκοπό, συνήθως, την εικονογράφηση του κειμένου που περιέχεται στην εν λόγω σελίδα, πρέπει να κριθεί κατά πόσον το εν λόγω πλαίσιο πρέπει παρά ταύτα να ληφθεί υπόψη κατά τη στάθμιση των αντικρουόμενων δικαιωμάτων και συμφερόντων που πρέπει να πραγματοποιηθεί. Στο πλαίσιο αυτό, το ζήτημα αν η εν λόγω εκτίμηση πρέπει επίσης να περιλαμβάνει το περιεχόμενο της ιστοσελίδας στην οποία εμφανίζεται η φωτογραφία που ζητείται να διαγραφεί από τα αποτελέσματα, στα οποία εμφανίζεται με τη μορφή μικρογραφίας, εξαρτάται από το αντικείμενο και τη φύση της επίμαχης επεξεργασίας.

Όσον αφορά, πρώτον, το αντικείμενο της επίμαχης επεξεργασίας, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η δημοσίευση φωτογραφιών ως μη λεκτικού μέσου επικοινωνίας ενδέχεται να έχει μεγαλύτερο αντίκτυπο στους χρήστες του διαδικτύου απ' ό,τι η δημοσίευση κειμένου. Συγκεκριμένα, οι φωτογραφίες αποτελούν, αυτές καθαυτές, σημαντικό μέσο ικανό να προσελκύσει την προσοχή των χρηστών του διαδικτύου και μπορούν να κινήσουν το ενδιαφέρον για πρόσβαση στα άρθρα τα οποία εικονογραφούν. Ειδικότερα, λόγω του γεγονότος ότι οι φωτογραφίες επιδέχονται συχνά διάφορες ερμηνείες, η εμφάνισή τους, με μορφή μικρογραφιών, στον κατάλογο αποτελεσμάτων αναζήτησης δύναται να οδηγήσει σε ιδιαιτέρως σοβαρή επέμβαση στο δικαίωμα του υποκειμένου των δεδομένων στην προστασία της εικόνας του, γεγονός το οποίο πρέπει να λαμβάνεται υπόψη στο πλαίσιο της στάθμισης μεταξύ των αντικρουόμενων δικαιωμάτων και συμφερόντων. Απαιτείται διαφορετική στάθμιση αναλόγως του αν πρόκειται, αφενός, για άρθρα που συνοδεύονται από φωτογραφίες δημοσιευθείσες από τον εκδότη της ιστοσελίδας και οι οποίες, στο αρχικό τους πλαίσιο, εικονογραφούν τις πληροφορίες που περιέχονται στα εν λόγω άρθρα και τις απόψεις που εκφράζονται σε αυτά και, αφετέρου, για φωτογραφίες που εμφανίζονται με μορφή μικρογραφιών στον κατάλογο αποτελεσμάτων από τον φορέα εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης εκτός του πλαισίου στο οποίο δημοσιεύθηκαν στην αρχική ιστοσελίδα.

Συναφώς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι όχι μόνον ο λόγος που δικαιολογεί τη δημοσίευση δεδομένου προσωπικού χαρακτήρα σε ορισμένο ιστότοπο δεν ταυτίζεται κατ' ανάγκη με τον λόγο που ισχύει στην περίπτωση της δραστηριότητας των μηχανών αναζήτησης, αλλά επίσης ότι, ακόμη και όταν υπάρχει τέτοια ταύτιση, το αποτέλεσμα της στάθμισης των επίμαχων δικαιωμάτων και συμφερόντων, η οποία πρέπει να διενεργείται, μπορεί να διαφέρει αναλόγως του αν πρόκειται για επεξεργασία από τον φορέα εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης ή για επεξεργασία από τον εκδότη

της εν λόγω ιστοσελίδας. Αφενός, τα έννομα συμφέροντα που δικαιολογούν την επεξεργασία στις περιπτώσεις αυτές μπορούν να είναι διαφορετικά και, αφετέρου, οι συνέπειες που έχει η εν λόγω επεξεργασία για το υποκείμενο των δεδομένων, και ιδίως για την ιδιωτική του ζωή, δεν είναι κατ' ανάγκην οι ίδιες ¹¹³.

Όσον αφορά, δεύτερον, τη φύση της επεξεργασίας στην οποία προβαίνει ο φορέας εκμετάλλευσης της μηχανής αναζήτησης, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι ο φορέας εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης, εντοπίζοντας τις φωτογραφίες φυσικών προσώπων που δημοσιεύονται στο διαδίκτυο και εμφανίζοντάς τες, με μορφή μικρογραφιών, χωριστά στα αποτελέσματα αναζήτησης εικόνων, προσφέρει μια υπηρεσία η οποία συνεπάγεται επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα αυτοτελή και διακριτή από την επεξεργασία που πραγματοποιεί ο εκδότης της ιστοσελίδας από την οποία προέρχονται οι φωτογραφίες καθώς και από την επεξεργασία, για την οποία είναι ομοίως υπεύθυνος ο φορέας εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης, σχετικά με την ταξινόμηση της εν λόγω ιστοσελίδας.

Κατά συνέπεια, επιβάλλεται αυτοτελής εκτίμηση της δραστηριότητας του φορέα εκμετάλλευσης της μηχανής αναζήτησης η οποία συνίσταται στην εμφάνιση των αποτελεσμάτων αναζήτησης εικόνων με μορφή μικρογραφιών, δεδομένου ότι η πρόσθετη προσβολή των θεμελιωδών δικαιωμάτων που απορρέει από τη δραστηριότητα αυτή μπορεί να είναι ιδιαίτερα σοβαρή λόγω της συγκέντρωσης, κατά την αναζήτηση με βάση το ονοματεπώνυμο, του συνόλου των πληροφοριών σχετικά με το υποκείμενο των δεδομένων που βρίσκονται στο διαδίκτυο. Στο πλαίσιο της αυτοτελούς αυτής εκτίμησης, πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι η εμφάνιση στο διαδίκτυο φωτογραφιών με μορφή μικρογραφιών συνιστά, αυτή καθεαυτήν, το αποτέλεσμα που αναζητεί ο χρήστης του διαδικτύου, ανεξαρτήτως του αν αυτός μεταγενέστερα αποφασίσει να επισκεφθεί ή μη την αρχική ιστοσελίδα.

Εντούτοις, το Δικαστήριο παρατηρεί ότι μια τέτοια ειδική στάθμιση, η οποία λαμβάνει υπόψη την αυτοτελή φύση της επεξεργασίας στην οποία προβαίνει ο φορέας εκμετάλλευσης της μηχανής αναζήτησης, δεν θίγει την ενδεχόμενη σημασία στοιχείων κειμένου που ενδέχεται να συνοδεύουν άμεσα την εμφάνιση μιας φωτογραφίας στον κατάλογο των αποτελεσμάτων αναζήτησης, δεδομένου ότι τα στοιχεία αυτά μπορούν να αποσαφηνίσουν την πληροφοριακή αξία της εν λόγω φωτογραφίας για το κοινό και, ως εκ τούτου, να επηρεάσουν τη στάθμιση των διακυβευόμενων δικαιωμάτων και συμφερόντων.

δ. Ενέργειες κατά της επεξεργασίας δεδομένων που αντιβαίνει στον ΓΚΠΔ

Απόφαση της 28ης Απριλίου 2022, Meta Platforms Ireland (C-319/20, [EU:C:2022:322](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα – Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 – Άρθρο 80 – Εκπροσώπηση των υποκειμένων των δεδομένων από μη κερδοσκοπική ένωση – Άσκηση αντιπροσωπευτικής αγωγής εκ μέρους ένωσης για την προστασία των καταναλωτών χωρίς εντολή και ανεξαρτήτως της υπάρξεως προσβολής συγκεκριμένων δικαιωμάτων του υποκειμένου των δεδομένων – Αγωγή η οποία στηρίζεται στην απαγόρευση αθέμιτων εμπορικών πρακτικών, στην παράβαση της νομοθεσίας περί προστασίας των καταναλωτών ή στην απαγόρευση χρήσεως ανίσχυρων γενικών όρων συναλλαγών»

¹¹³ Βλ. απόφαση Google Spain και Google (σκέψη 86).

Η Meta Platforms Ireland διαχειρίζεται την παροχή των υπηρεσιών του ηλεκτρονικού μέσου κοινωνικής δικτύωσης Facebook και είναι ο υπεύθυνος επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα των χρηστών του εν λόγω μέσου κοινωνικής δικτύωσης στην Ένωση. Η πλατφόρμα Internet Facebook περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων στη διαδικτυακή διεύθυνση www.facebook.de, το λεγόμενο «App-Zentrum» (Κέντρο Εφαρμογών), με το οποίο η Meta Platforms Ireland παρέχει στους χρήστες της δωρεάν παιχνίδια από τρίτους παρόχους υπηρεσιών. Κατά την είσοδο σε ορισμένα από τα παιχνίδια αυτά, ο χρήστης βλέπει να εμφανίζεται η ένδειξη ότι η χρήση της συγκεκριμένης εφαρμογής παρέχει στην εταιρία που προσφέρει τα παιχνίδια τη δυνατότητα να συλλέγει ορισμένα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα και της επιτρέπει να δημοσιεύει, εξ ονόματός του, ορισμένες πληροφορίες. Η χρήση αυτή σημαίνει ότι ο εν λόγω χρήστης αποδέχεται τους γενικούς όρους συναλλαγών της εφαρμογής και την πολιτική της σχετικά με την προστασία των δεδομένων. Επιπροσθέτως, στην περίπτωση ενός συγκεκριμένου παιχνιδιού, ο χρήστης ενημερώνεται ότι η εφαρμογή μπορεί να δημοσιεύει φωτογραφίες και άλλα στοιχεία εξ ονόματός του.

Η γερμανική ομοσπονδία των οργανώσεων και των ενώσεων καταναλωτών¹¹⁴ θεωρούσε ότι οι ενδείξεις που εμφανίζονται σε σχέση τα εν λόγω παιχνίδια στο Κέντρο Εφαρμογών ήταν αθέμιτες. Ως εκ τούτου, ως φορέας νομιμοποιούμενος ενεργητικώς να ζητήσει την παύση των παραβάσεων της νομοθεσίας περί προστασίας των καταναλωτών¹¹⁵, η Ομοσπονδιακή ένωση άσκησε αγωγή παραλείψεως κατά της Meta Platforms Ireland. Η αγωγή αυτή ασκήθηκε ανεξαρτήτως της υπάρξεως συγκεκριμένης προσβολής των δικαιωμάτων προστασίας των δεδομένων ενός υποκειμένου των δεδομένων και χωρίς σχετική εντολή από τέτοιο πρόσωπο. Κατά της αποφάσεως με την οποία έγινε δεκτή η ως άνω αγωγή η Meta Platforms Ireland άσκησε έφεση και, εν συνεχεία, στο μέτρο που η εν λόγω έφεση απορρίφθηκε, αναίρεση ενώπιον του Bundesgerichtshof (Ανωτάτου Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου, Γερμανία). Στον βαθμό που το εν λόγω δικαστήριο διατηρεί αμφιβολίες ως προς το παραδεκτό της αγωγής της Ομοσπονδιακής ένωσης και ιδίως ως προς την ενεργητική νομιμοποίησή της να κινηθεί δικαστικώς κατά της Meta Platforms Ireland, υπέβαλε στο Δικαστήριο προδικαστικό ερώτημα.

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 80, παράγραφος 2, του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων¹¹⁶ δεν αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία επιτρέπει σε ένωση για την προστασία των καταναλωτών να κινηθεί δικαστικώς, χωρίς εντολή που να της έχει ανατεθεί προς τούτο και ανεξαρτήτως της υπάρξεως προσβολής συγκεκριμένων δικαιωμάτων ενός υποκειμένου των δεδομένων, κατά του φερόμενου παραβάτη των διατάξεων περί προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, προβάλλοντας την παραβίαση της απαγορεύσεως των αθέμιτων εμπορικών πρακτικών, την παράβαση της νομοθεσίας περί προστασίας των καταναλωτών ή την παραβίαση της απαγορεύσεως χρήσεως ανίσχυρων γενικών όρων συναλλαγών. Η άσκηση ενός

¹¹⁴ Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände – Verbraucherzentrale Bundesverband e.V. (στο εξής: Ομοσπονδιακή ένωση).

¹¹⁵ Βάσει του γερμανικού δικαίου, οι νόμοι περί προστασίας των καταναλωτών περιλαμβάνουν επίσης τους κανόνες που καθορίζουν το νόμιμο της συλλογής ή της επεξεργασίας ή της χρήσης των προσωπικών δεδομένων ενός καταναλωτή από μια επιχείρηση ή έναν επιχειρηματία.

¹¹⁶ Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Απριλίου 2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων) (ΕΕ 2016, L 119, σ. 1, στο εξής: ΓΚΠΔ). Βάσει του άρθρου 80, παράγραφος 2, «[τ]α κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν ότι κάθε φορέας, οργάνωση ή ένωση που αναφέρεται στην παράγραφο 1 του άρθρου [αυτού] έχει το δικαίωμα, ανεξάρτητα από τυχόν ανάθεση του υποκειμένου των δεδομένων, να υποβάλει στο εν λόγω κράτος μέλος καταγγελία στην εποπτική αρχή που είναι αρμόδια δυνάμει του άρθρου 77 και να ασκήσει τα δικαιώματα που αναφέρονται στα άρθρα 78 και 79, εφόσον θεωρεί ότι τα δικαιώματα του υποκειμένου των δεδομένων δυνάμει του κανονισμού [αυτού] παραβιάστηκαν ως αποτέλεσμα της επεξεργασίας [δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν]».

τέτοιου ενδίκου βοηθήματος είναι δυνατή, εφόσον η επίμαχη επεξεργασία δεδομένων είναι ικανή να θίξει τα δικαιώματα που αντλούν από τον ΓΚΠΔ ταυτοποιημένα ή ταυτοποιήσιμα φυσικά πρόσωπα.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι καίτοι ο ΓΚΠΔ ¹¹⁷ σκοπεί να διασφαλίσει την, κατ' αρχήν πλήρη, εναρμόνιση των εθνικών νομοθεσιών περί προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, το άρθρο 80, παράγραφος 2, του εν λόγω κανονισμού περιλαμβάνεται μεταξύ των διατάξεων οι οποίες καταλείπουν στα κράτη μέλη περιθώριο εκτιμήσεως ως προς τον τρόπο εφαρμογής του ¹¹⁸. Επομένως, για να είναι δυνατή η προβλεπόμενη στην εν λόγω διάταξη άσκηση της αντιπροσωπευτικής αγωγής στον τομέα της προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα χωρίς εντολή, τα κράτη μέλη πρέπει να κάνουν χρήση της δυνατότητας που τους παρέχει η εν λόγω διάταξη και να θεσπίσουν στο εθνικό τους δίκαιο αυτό τον τρόπο εκπροσωπήσεως των υποκειμένων των δεδομένων. Εντούτοις, οσάκις προβαίνουν σε χρήση της δυνατότητας αυτής τα κράτη μέλη οφείλουν να κάνουν χρήση του περιθωρίου εκτιμήσεως που διαθέτουν υπό τις προϋποθέσεις και εντός των ορίων που προβλέπουν οι διατάξεις του ΓΚΠΔ και να νομοθετούν κατά τρόπο που να μη θίγει το περιεχόμενο και τους σκοπούς του εν λόγω κανονισμού.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι το άρθρο 80, παράγραφος 2, του ΓΚΠΔ παρέχει μεν στα κράτη μέλη τη δυνατότητα να προβλέπουν έναν μηχανισμό αντιπροσωπευτικής αγωγής κατά του φερόμενου παραβάτη των διατάξεων περί προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, συγχρόνως όμως θέτει μια σειρά από απαιτήσεις που πρέπει να τηρούνται. Ως εκ τούτου, πρώτον, η ενεργητική νομιμοποίηση αναγνωρίζεται σε φορέα, οργάνωση ή ένωση που πληροί τα κριτήρια τα οποία απαριθμούνται στον ΓΚΠΔ ¹¹⁹. Μια ένωση για την προστασία των καταναλωτών όπως η Ομοσπονδιακή ένωση μπορεί να εμπίπτει στην έννοια αυτή, καθόσον επιδιώκει σκοπό δημοσίου συμφέροντος ο οποίος συνίσταται στη διασφάλιση των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των υποκειμένων των δεδομένων ως καταναλωτών, στο μέτρο που η επίτευξη του σκοπού αυτού είναι δυνατό να συνδέεται με την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα των εν λόγω προσώπων. Δεύτερον, η άσκηση της εν λόγω αντιπροσωπευτικής αγωγής προϋποθέτει ότι η εν λόγω οντότητα, ανεξάρτητα από τυχόν εντολή που της έχει ανατεθεί, θεωρεί ότι τα δικαιώματα που ένα υποκείμενο των δεδομένων αντλεί από τον ΓΚΠΔ παραβιάστηκαν ως αποτέλεσμα της επεξεργασίας των δεδομένων του προσωπικού χαρακτήρα.

Επομένως, αφενός, για την άσκηση αντιπροσωπευτικής αγωγής ¹²⁰ δεν απαιτείται μια τέτοια οντότητα να προβεί προηγουμένως στην ατομική ταυτοποίηση του υποκειμένου το οποίο αφορά ειδικώς η επεξεργασία δεδομένων, η οποία φέρεται ως αντίθετη προς τις διατάξεις του ΓΚΠΔ. Συναφώς, ο προσδιορισμός μιας κατηγορίας ή ομάδας προσώπων που θίγονται από την επεξεργασία αυτή μπορεί επίσης να αρκεί ¹²¹.

¹¹⁷ Όπως προκύπτει από το άρθρο 1, παράγραφος 1, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα των αιτιολογικών σκέψεων 9, 10 και 13 του κανονισμού αυτού.

¹¹⁸ Κατ' εφαρμογήν των «ρητρών ανοίγματος».

¹¹⁹ Ιδίως το άρθρο 80, παράγραφος 1, του ΓΚΠΔ. Η εν λόγω διάταξη κάνει λόγο για «μη κερδοσκοπικό φορέα, οργάνωση ή ένωση που έχει συσταθεί δεόντως σύμφωνα με το δίκαιο κράτους μέλους, διαθέτει καταστατικούς σκοπούς που είναι γενικού συμφέροντος και δραστηριοποιείται στον τομέα της προστασίας των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των υποκειμένων των δεδομένων σε σχέση με την προστασία των δεδομένων τους προσωπικού χαρακτήρα».

¹²⁰ Βάσει του άρθρου 80, παράγραφος 2, του ΓΚΠΔ.

¹²¹ Υπό το πρίσμα, ιδίως, της έννοιας του «υποκειμένου των δεδομένων» που προβλέπεται στο άρθρο 4, παράγραφος 1, του ΓΚΠΔ, η οποία καλύπτει όχι μόνον το «ταυτοποιημένο φυσικό πρόσωπο», αλλά και το «ταυτοποιήσιμο φυσικό πρόσωπο».

Αφετέρου, η άσκηση της εν λόγω αγωγής δεν εξαρτάται ούτε από την ύπαρξη συγκεκριμένης προσβολής των δικαιωμάτων που ένα πρόσωπο αντλεί από τον ΓΚΠΔ. Συγκεκριμένα, προκειμένου να αναγνωριστεί η ενεργητική νομιμοποίηση μιας τέτοιας οντότητας αρκεί να υποστηριχθεί ότι η οικεία επεξεργασία δεδομένων είναι ικανή να θίξει τα δικαιώματα που αντλούν από τον εν λόγω κανονισμό ταυτοποιημένα ή ταυτοποιήσιμα φυσικά πρόσωπα, χωρίς να απαιτείται να αποδειχθεί πραγματική ζημία την οποία υπέστη το υποκείμενο των δεδομένων, σε συγκεκριμένη περίπτωση, από την προσβολή των δικαιωμάτων. Ως εκ τούτου, λαμβανομένου υπόψη του επιδιωκόμενου από τον ΓΚΠΔ σκοπού, το γεγονός ότι ενώσεις για την προστασία των καταναλωτών, όπως η Ομοσπονδιακή ένωση, έχουν τη δυνατότητα, μέσω ενός μηχανισμού αντιπροσωπευτικής αγωγής, να ασκούν αγωγές με αίτημα την παύση επεξεργασίας δεδομένων αντίθετης προς τις διατάξεις του εν λόγω κανονισμού, ανεξάρτητα από την προσβολή των δικαιωμάτων ενός προσώπου το οποίο αφορά ατομικά και συγκεκριμένα η επεξεργασία αυτή, συμβάλλει αναμφισβήτητα στην ενίσχυση των δικαιωμάτων των υποκειμένων των δεδομένων και στη διασφάλιση σε αυτά υψηλού επιπέδου προστασίας.

Τέλος, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι η παράβαση κανόνα σχετικά με την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα μπορεί να συνεπάγεται ταυτόχρονα την παράβαση κανόνων σχετικών με την προστασία των καταναλωτών ή με τις αθέμιτες εμπορικές πρακτικές. Πράγματι, ο ΓΚΠΔ ¹²² παρέχει στα κράτη μέλη τη δυνατότητα να προβλέπουν ότι οι ενώσεις για την προστασία των καταναλωτών επιτρέπεται να κινούνται δικαστικώς κατά των προσβολών των δικαιωμάτων που προβλέπονται από τον ΓΚΠΔ, μέσω, κατά περίπτωση, κανόνων που έχουν ως αντικείμενο την προστασία των καταναλωτών ή την καταπολέμηση αθέμιτων εμπορικών πρακτικών.

¹²² Ιδίως το άρθρο 80, παράγραφος 2, του ΓΚΠΔ.

IV. Ιθαγένεια της Ένωσης ¹²³

1. Απώλεια της ιθαγένειας της Ένωσης λόγω απώλειας της ιθαγένειας κράτους μέλους

Απόφαση της 18ης Ιανουαρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Wiener Landesregierung (Ανάκληση διαβεβαιώσεως περί πολιτογράφησης) (C-118/20, [EU:C:2022:34](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Ιθαγένεια της Ένωσης – Άρθρα 20 και 21 ΣΛΕΕ – Πεδίο εφαρμογής – Αποποίηση της ιθαγένειας κράτους μέλους προκειμένου να αποκτηθεί η ιθαγένεια άλλου κράτους μέλους σύμφωνα με τη διαβεβαίωση του τελευταίου ότι θα πολιτογραφήσει τον ενδιαφερόμενο – Ανάκληση της εν λόγω διαβεβαιώσεως για λόγους δημόσιας τάξης ή δημόσιας ασφάλειας – Αρχή της αναλογικότητας – Κατάσταση ανιθαγένειας»

Το 2008, η JY, η οποία ήταν τότε Εσθονή υπήκοος και κάτοικος Αυστρίας, αιτήθηκε τη χορήγηση της αυστριακής ιθαγένειας. Με απόφαση της 11ης Μαρτίου 2014, η τότε αρμόδια αυστριακή διοικητική αρχή ¹²⁴ τη διαβεβαίωσε ότι θα της χορηγείτο η αυστριακή ιθαγένεια σε περίπτωση που αποδείκνυε, εντός προθεσμίας δύο ετών, τη λύση του δεσμού ιθαγένειας με την Εσθονία. Η JY προσκόμισε εντός της ταχθείσας προθεσμίας βεβαίωση ότι στις 27 Αυγούστου 2015 είχε λυθεί ο δεσμός ιθαγένειας που τη συνέδεε με την Εσθονία. Από την ημερομηνία αυτή η JY είναι ανιθαγενής.

Με απόφαση της 6ης Ιουλίου 2017, η αυστριακή διοικητική αρχή η οποία κατέστη αρμόδια ¹²⁵ ανακάλεσε, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, την απόφαση της 11ης Μαρτίου 2014 και απέρριψε την αίτηση της JY να της χορηγηθεί η αυστριακή ιθαγένεια. Η εν λόγω αρχή αιτιολόγησε την απόφασή της επισημαίνοντας ότι η JY δεν πληρούσε πλέον τις προβλεπόμενες από το εθνικό δίκαιο προϋποθέσεις για τη χορήγηση ιθαγένειας. Συγκεκριμένα, η JY, αφότου έλαβε τη διαβεβαίωση ότι επρόκειτο να της χορηγηθεί η αυστριακή ιθαγένεια, τέλεσε δύο σοβαρές διοικητικές παραβάσεις, συνιστάμενες στη μη επικόλληση του σήματος τεχνικού ελέγχου στο όχημά της και στην οδήγηση υπό την επήρεια μέθης. Επίσης, ήταν υπαίτια για οκτώ διοικητικές παραβάσεις οι οποίες είχαν τελεστεί πριν της δοθεί η εν λόγω διαβεβαίωση.

Μετά την απόρριψη της προσφυγής της κατά της ως άνω απόφασης, η JY άσκησε αναίρεση ενώπιον του Verwaltungsgerichtshof (Ανωτάτου Διοικητικού Δικαστηρίου, Αυστρία). Το εν λόγω δικαστήριο επισημαίνει ότι, λαμβανομένων υπόψη των διοικητικών παραβάσεων που τέλεσε η JY πριν λάβει και αφότου έλαβε τη διαβεβαίωση σχετικά με τη χορήγηση της αυστριακής ιθαγένειας, συνέτρεχαν, σύμφωνα με το αυστριακό δίκαιο, οι προϋποθέσεις ανάκλησης της διαβεβαίωσης. Διερωτάται, εντούτοις, αν η κατάσταση της JY εμπίπτει στο δίκαιο της Ένωσης και αν η αρμόδια διοικητική αρχή, προκειμένου να εκδώσει την απόφασή της σχετικά με την ανάκληση της διαβεβαίωσης περί πολιτογράφησης, η οποία εμποδίζει τη JY να ανακτήσει την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης, έπρεπε να τηρήσει το δίκαιο της Ένωσης, ειδικότερα δε την αρχή της αναλογικότητας την οποία αυτό

¹²³ Η απόφαση της 9ης Ιουνίου 2022, *Préfet du Gers και Institut national de la statistique et des études économiques* (C-673/20, [EU:C:2022:449](#)), πρέπει επίσης να σημειωθεί στο πλαίσιο του παρόντος τίτλου. Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται υπό τον τίτλο II. «Αποχώρηση κράτους μέλους από την Ευρωπαϊκή Ένωση».

¹²⁴ Η Niederösterreichische Landesregierung (Κυβέρνηση του ομόσπονδου κράτους της Κάτω Αυστρίας, Αυστρία).

¹²⁵ Η Wiener Landesregierung (Κυβέρνηση του ομόσπονδου κράτους της Βιέννης, Αυστρία).

κατοχυρώνει, λαμβανομένων υπόψη των συνεπειών μιας τέτοιας απόφασης ως προς την κατάσταση του ενδιαφερόμενου προσώπου.

Υπό τις συνθήκες αυτές, το αιτούν δικαστήριο αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο προδικαστικά ερωτήματα σχετικά με την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης. Με απόφαση του τμήματος μείζονος συνθέσεως, το Δικαστήριο ερμηνεύει το άρθρο 20 ΣΛΕΕ υπό το πρίσμα της νομολογίας του ¹²⁶ σχετικά με τις αφορώσες την κτήση και την απώλεια της ιθαγένειας υποχρεώσεις τις οποίες υπέχουν τα κράτη μέλη από το δίκαιο της Ένωσης.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Κατά πρώτον, το Δικαστήριο κρίνει ότι η κατάσταση προσώπου το οποίο, ενώ έχει την ιθαγένεια ενός μόνον κράτους μέλους, αποποιείται την ιθαγένεια αυτή και, ως εκ τούτου, χάνει την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης προκειμένου να αποκτήσει την ιθαγένεια άλλου κράτους μέλους, κατόπιν διαβεβαίωσης των αρχών του δεύτερου αυτού κράτους μέλους ότι θα του χορηγηθεί η ιθαγένειά του, εμπίπτει στο δίκαιο της Ένωσης, ως εκ της φύσεως και των συνεπειών της, όταν ανακαλείται η εν λόγω διαβεβαίωση με αποτέλεσμα να μη δύναται το πρόσωπο αυτό να ανακτήσει την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης.

Συναφώς, το Δικαστήριο διαπιστώνει κατ' αρχάς ότι, κατά τον χρόνο ανάκλησης της εν λόγω διαβεβαίωσης, η JY ήταν ανιθαγενής και είχε απολέσει την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης. Δεδομένου ότι η αίτηση λύσεως του δεσμού ιθαγένειας με το κράτος μέλος καταγωγής της είχε υποβληθεί στο πλαίσιο διαδικασίας πολιτογράφησης με σκοπό την απόκτηση της αυστριακής ιθαγένειας και αποτελεί συνέπεια του γεγονότος ότι η JY, λαμβάνοντας υπόψη τη διαβεβαίωση που της είχε δοθεί, συμμορφώθηκε με τις απαιτήσεις που συνδέονται με τη συγκεκριμένη διαδικασία, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι ένα πρόσωπο όπως η JY αποποιήθηκε οικειοθελώς την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης. Αντιθέτως, δεδομένου ότι το κράτος μέλος υποδοχής παρέσχε διαβεβαίωση περί χορήγησης της ιθαγένειάς του, η αίτηση για τη λύση του δεσμού της αρχικής ιθαγένειας σκοπό έχει να ανταποκριθεί το ενδιαφερόμενο πρόσωπο σε μια προϋπόθεση για την απόκτηση της ιθαγένειας του κράτους υποδοχής και, μετά την απόκτησή της, να συνεχίσει να έχει την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης και να απολαύει των δικαιωμάτων που συνδέονται με αυτήν.

Εν συνεχεία, όταν, στο πλαίσιο διαδικασίας πολιτογράφησης, οι αρχές του κράτους μέλους υποδοχής ανακαλούν τη διαβεβαίωση περί πολιτογράφησης, ο ενδιαφερόμενος ο οποίος ήταν υπήκοος ενός μόνον άλλου κράτους μέλους και αποποιήθηκε την αρχική του ιθαγένεια, προκειμένου να συμμορφωθεί με τις απαιτήσεις που συνδέονται με τη συγκεκριμένη διαδικασία, δεν δύναται πλέον να συνεχίσει να προβάλλει τα δικαιώματα που απορρέουν από την ιδιότητά του ως πολίτη της Ένωσης. Μια τέτοια διαδικασία, θεωρούμενη στο σύνολό της, επηρεάζει την ιδιότητα την οποία απονέμει το άρθρο 20 ΣΛΕΕ στους υπηκόους των κρατών μελών. Συγκεκριμένα, μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα να στερήσει από πρόσωπο το οποίο βρίσκεται σε κατάσταση όπως αυτή της JY τα δικαιώματα τα οποία συνδέονται με την εν λόγω ιδιότητα, ενώ, κατά τον χρόνο έναρξης της συγκεκριμένης διαδικασίας, το εν λόγω πρόσωπο ήταν υπήκοος κράτους μέλους και είχε, κατά συνέπεια, την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης.

Τέλος, επισημαίνοντας ότι η JY, ως Εσθονή υπήκοος, άσκησε το δικαίωμά της ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής, με την εγκατάστασή της στην Αυστρία, όπου κατοικεί εδώ και πολλά έτη, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι η λογική της προοδευτικής ενσωμάτωσης στην κοινωνία του κράτους μέλους υποδοχής, την οποία ενθαρρύνει το άρθρο 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, απαιτεί να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των διατάξεων της Συνθήκης ΛΕΕ σχετικά με την ιθαγένεια της Ένωσης η

¹²⁶ Η οποία απορρέει από τις αποφάσεις της 2ας Μαρτίου 2010, Rottmann (C-135/08, [EU:C:2010:104](#)), και της 12ης Μαρτίου 2019, Tjebbes κ.λπ. (C-221/17, [EU:C:2019:189](#)).

κατάσταση ενός πολίτη της Ένωσης στον οποίο η ως άνω διάταξη απονέμει δικαιώματα λόγω του ότι άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας εντός της Ένωσης και ο οποίος εκτίθεται στον κίνδυνο απώλειας όχι μόνον των δικαιωμάτων αυτών, αλλά και της ίδιας της ιδιότητας του πολίτη της Ένωσης, μολονότι επιδίωξε, διά της πολιτογράφησης του στο κράτος μέλος υποδοχής, να ενσωματωθεί ακόμη περισσότερο στην κοινωνία του εν λόγω κράτους.

Κατά δεύτερον, το Δικαστήριο ερμηνεύει το άρθρο 20 ΣΛΕΕ υπό την έννοια ότι οι αρμόδιες εθνικές αρχές και τα δικαστήρια του κράτους μέλους υποδοχής οφείλουν να εξακριβώνουν αν η απόφαση περί ανάκλησης, η οποία καθιστά οριστική την απώλεια της ιδιότητας του πολίτη της Ένωσης για τον ενδιαφερόμενο, συνάδει με την αρχή της αναλογικότητας, λαμβανομένων υπόψη των συνεπειών που έχει η απόφαση για την κατάσταση του συγκεκριμένου προσώπου. Η απαίτηση συμφωνίας προς την αρχή της αναλογικότητας δεν πληρούται σε περίπτωση που η αιτιολογία μιας τέτοιας απόφασης στηρίζεται σε διοικητικές παραβάσεις του κώδικα οδικής κυκλοφορίας, οι οποίες, κατά το εφαρμοστέο εθνικό δίκαιο, επισύρουν απλή χρηματική κύρωση.

Για να καταλήξει στο συμπέρασμα αυτό, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι, όταν, στο πλαίσιο διαδικασίας πολιτογράφησης η οποία κινείται σε ορισμένο κράτος μέλος, το κράτος αυτό απαιτεί από πολίτη της Ένωσης να αποποιηθεί την ιθαγένεια του κράτους μέλους καταγωγής του, η άσκηση και η πρακτική αποτελεσματικότητα των δικαιωμάτων τα οποία αντλεί ο πολίτης από το άρθρο 20 ΣΛΕΕ επιτάσσουν να μην εκτίθεται ο τελευταίος, σε καμία χρονική στιγμή, στον κίνδυνο απώλειας της θεμελιώδους ιδιότητας του πολίτη της Ένωσης για τον λόγο ότι κινήθηκε η συγκεκριμένη διαδικασία. Πράγματι, τυχόν απώλεια της ιδιότητας αυτής, έστω και προσωρινή, συνεπάγεται για τον ενδιαφερόμενο τη στέρηση, για αόριστο χρονικό διάστημα, της δυνατότητας να απολαύει όλων των δικαιωμάτων που απονέμει η εν λόγω ιδιότητα.

Ως εκ τούτου, όταν υπήκοος κράτους μέλους υποβάλλει αίτηση για να αποποιηθεί την ιθαγένειά του προκειμένου να έχει τη δυνατότητα να αποκτήσει την ιθαγένεια άλλου κράτους μέλους και να συνεχίσει κατ' αυτόν τον τρόπο να απολαύει της ιδιότητας του πολίτη της Ένωσης, το κράτος μέλος καταγωγής δεν θα έπρεπε να εκδίδει οριστική απόφαση περί απώλειας της ιθαγένειας στηριζόμενο στη διαβεβαίωση του άλλου κράτους μέλους περί πολιτογράφησης, παρά μόνον εφόσον διασφαλίσει ότι η απόφαση αυτή θα τεθεί σε ισχύ μόνον εφόσον πράγματι αποκτήθηκε η νέα ιθαγένεια.

Τούτου δοθέντος, σε περίπτωση κατά την οποία η ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης έχει ήδη απολεσθεί προσωρινώς λόγω του ότι, στο πλαίσιο διαδικασίας πολιτογράφησης, το κράτος μέλος καταγωγής αφαιρέσει την ιθαγένεια του ενδιαφερόμενου προσώπου πριν αυτό αποκτήσει πράγματι την ιθαγένεια του κράτους μέλους υποδοχής, η υποχρέωση διασφάλισης της πρακτικής αποτελεσματικότητας του άρθρου 20 ΣΛΕΕ βαρύνει πρωτίστως το τελευταίο αυτό κράτος μέλος. Η εν λόγω υποχρέωση επιβάλλεται, ειδικότερα, σε περίπτωση απόφασης περί ανάκλησης της διαβεβαίωσης πολιτογράφησης η οποία μπορεί να καθιστά οριστική την απώλεια της ιδιότητας του πολίτη της Ένωσης. Επομένως, μια τέτοια απόφαση μπορεί να ληφθεί μόνο για θεμιτούς λόγους και τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας.

Η εξέταση της αναλογικότητας απαιτεί, μεταξύ άλλων, να εξακριβώνεται αν μια τέτοια απόφαση είναι δικαιολογημένη σε σχέση με τη βαρύτητα των παραβάσεων που έχει τελέσει ο ενδιαφερόμενος. Όσον αφορά τη JY, δεδομένου ότι οι παραβάσεις τις οποίες είχε τελέσει πριν από τη διαβεβαίωση περί πολιτογράφησης της δεν εμπόδισαν τη χορήγηση της εν λόγω διαβεβαίωσης, οι παραβάσεις αυτές δεν μπορούν πλέον να ληφθούν υπόψη προς στήριξη της απόφασης περί ανάκλησης της διαβεβαίωσης. Από τις δε παραβάσεις που τελέστηκαν μετά τη λήψη της διαβεβαίωσης για την πολιτογράφησης της, λαμβανομένων υπόψη της φύσεως και της σοβαρότητάς τους, καθώς και της απαίτησης για στενή ερμηνεία των εννοιών της δημόσιας τάξης και της δημόσιας ασφάλειας, δεν προκύπτει ότι η JY συνιστά πραγματική, ενεστώσα και αρκούντως σοβαρή απειλή κατά θεμελιώδους συμφέροντος της κοινωνίας ή υπονομεύει τη δημόσια ασφάλεια της Αυστρίας. Συγκεκριμένα, παραβάσεις του κώδικα οδικής κυκλοφορίας, οι οποίες επισύρουν απλώς πρόστιμα, δεν μπορούν να καταδείξουν ότι ο παραβάτης συνιστά απειλή για τη δημόσια τάξη και ασφάλεια δυνάμενη να δικαιολογήσει την οριστική απώλεια της ιδιότητας του πολίτη της Ένωσης.

2. Δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στην επικράτεια των κρατών μελών

Απόφαση της 10ης Μαρτίου 2022, Commissioners for Her Majesty's Revenue and Customs (Πλήρης ασφαλιστική κάλυψη ασθενείας) (C-247/20, [EU:C:2022:177](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και ελεύθερης διαμονής στην επικράτεια των κρατών μελών – Άρθρο 21 ΣΛΕΕ – Οδηγία 2004/38/ΕΚ – Άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', και άρθρο 16 – Τέκνο το οποίο είναι υπήκοος κράτους μέλους και διαμένει σε άλλο κράτος μέλος – Παρεπόμενο δικαίωμα διαμονής του γονέα που έχει πράγματι την επιμέλεια του εν λόγω τέκνου – Απαίτηση περί πλήρους ασφαλιστικής κάλυψης ασθενείας – Τέκνο που διαθέτει δικαίωμα μόνιμης διαμονής για κάποια από τα υπό εξέταση χρονικά διαστήματα»

Η VI και ο σύζυγός της είναι Πακιστανοί υπήκοοι οι οποίοι διαμένουν με τα τέκνα τους στη Βόρεια Ιρλανδία (Ηνωμένο Βασίλειο). Ο γιος τους, γεννηθείς το 2004, ιρλανδικής ιθαγένειας, απέκτησε δικαίωμα μόνιμης διαμονής στο Ηνωμένο Βασίλειο λόγω της νόμιμης διαμονής του για συνεχές χρονικό διάστημα πέντε ετών.

Η μεν VI, η οποία ασχολήθηκε αρχικώς με την ανατροφή των τέκνων τους, εργάζεται και φορολογείται μόλις από τον Απρίλιο του 2016, ο δε σύζυγός της, από την πλευρά του, εργαζόταν και φορολογούνταν καθ' όλη τη διάρκεια των επίμαχων στην κύρια δίκη χρονικών διαστημάτων, με αποτέλεσμα οι δύο σύζυγοι να διαθέτουν επαρκείς πόρους για την κάλυψη των αναγκών της οικογένειάς τους.

Η Commissioners for Her Majesty's Revenue & Customs (φορολογική και τελωνειακή αρχή, Ηνωμένο Βασίλειο) έκρινε ότι, από τον Μάιο έως τον Αύγουστο του 2006 και από τον Αύγουστο του 2014 έως τον Σεπτέμβριο του 2016, η VI δεν διέθετε πλήρη ασφαλιστική κάλυψη ασθενείας και, ως εκ τούτου, δεν διέθετε δικαίωμα διαμονής στο Ηνωμένο Βασίλειο, με συνέπεια να μην δικαιούται για τα δύο αυτά χρονικά διαστήματα ούτε χρηματική παροχή λόγω συντηρούμενου τέκνου ούτε επίδομα τέκνου.

Επιληφθέν δύο προσφυγών σχετικών με τα δικαιώματα αυτά, το Social Security Appeal Tribunal (Northern Ireland) (δικαστήριο διαφορών κοινωνικής ασφάλισης, Βόρεια Ιρλανδία, Ηνωμένο Βασίλειο) ερωτά το Δικαστήριο κατά πόσον η προβλεπόμενη στο άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 2004/38¹²⁷ απαίτηση περί πλήρους ασφαλιστικής κάλυψης ασθενείας στο κράτος μέλος υποδοχής ήταν εφαρμοστέα στη VI και στον γιο της κατά τα οικεία χρονικά διαστήματα και, ενδεχομένως, αν το γεγονός ότι υπάγονταν δωρεάν στο δημόσιο σύστημα ασφάλισης ασθενείας του κράτους υποδοχής αρκούσε για την ικανοποίηση της απαιτήσεως αυτής.

¹²⁷ Οδηγία 2004/38/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 1612/68 και την κατάργηση των οδηγιών 64/221/ΕΟΚ, 68/360/ΕΟΚ, 72/194/ΕΟΚ, 73/148/ΕΟΚ, 75/34/ΕΟΚ, 75/35/ΕΟΚ, 90/364/ΕΟΚ, 90/365/ΕΟΚ και 93/96/ΕΟΚ (ΕΕ 2004, L 158, σ. 77, και διορθωτικό ΕΕ 2004, L 229, σ. 35). Το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας ορίζει ότι όλοι οι πολίτες της Ένωσης έχουν δικαίωμα διαμονής στην επικράτεια άλλου κράτους μέλους για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των τριών μηνών, εφόσον διαθέτουν επαρκείς πόρους για τον εαυτό τους και τα μέλη των οικογενειών τους, ούτως ώστε να μην επιβαρύνουν κατά τη διάρκεια της περιόδου παραμονής τους το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους υποδοχής, καθώς και πλήρη ασφαλιστική κάλυψη ασθενείας στο κράτος μέλος υποδοχής.

Το Δικαστήριο αποφαινεται ότι το άρθρο 21 ΣΛΕΕ, το οποίο κατοχυρώνει την ελευθερία κυκλοφορίας και διαμονής των πολιτών της Ένωσης, και το άρθρο 16, παράγραφος 1, της οδηγίας 2004/38, το οποίο αφορά την απόκτηση του δικαιώματος μόνιμης διαμονής, έχουν την έννοια ότι ούτε το τέκνο, πολίτης της Ένωσης, που έχει αποκτήσει δικαίωμα μόνιμης διαμονής ούτε ο γονέας που έχει πράγματι την επιμέλειά του υποχρεούνται να διαθέτουν πλήρη ασφαλιστική κάλυψη ασθενείας, κατά το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας αυτής, προκειμένου να διατηρήσουν το δικαίωμά τους διαμονής στο κράτος υποδοχής. Αντιθέτως, όσον αφορά τα χρονικά διαστήματα που προηγούνται της απόκτησης από τέκνο, πολίτη της Ένωσης, δικαιώματος μόνιμης διαμονής στο κράτος υποδοχής, τόσο το τέκνο αυτό, εφόσον έχει υποβληθεί αίτημα αναγνώρισης του δικαιώματός του διαμονής βάσει του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', όσο και ο γονέας που έχει πράγματι την επιμέλειά του πρέπει να διαθέτουν πλήρη ασφαλιστική κάλυψη ασθενείας, κατά την οδηγία.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Όσον αφορά, αφενός, τα χρονικά διαστήματα πριν την απόκτηση από τέκνο, πολίτη της Ένωσης, δικαιώματος μόνιμης διαμονής συνεπεία της νόμιμης διαμονής του για συνεχές χρονικό διάστημα πέντε ετών στην επικράτεια του κράτους μέλους υποδοχής, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι το δικαίωμα αυτό δεν υπόκειται πλέον στους όρους ¹²⁸ που συνίστανται στο να διαθέτει το τέκνο επαρκείς πόρους για το ίδιο και την οικογένειά του, καθώς και πλήρη ασφαλιστική κάλυψη ασθενείας, οι οποίοι ισχύουν πριν από την απόκτηση ενός τέτοιου δικαιώματος μόνιμης διαμονής ¹²⁹.

Όσον αφορά τον γονέα, υπήκοο τρίτου κράτους, ο οποίος έχει πράγματι την επιμέλεια του τέκνου, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι ο γονέας δεν είναι «μέλος της οικογένειας», κατά την έννοια της οδηγίας 2004/38, και δεν μπορεί, συνεπώς, να αντλήσει από αυτή ¹³⁰ δικαίωμα μόνιμης διαμονής εντός του κράτους μέλους υποδοχής όταν το τέκνο συντηρείται από αυτόν. Συγκεκριμένα, η έννοια του «μέλους της οικογένειας», κατά την οδηγία αυτή, περιορίζεται ¹³¹, όσον αφορά τους ανιόντες πολίτες της Ένωσης, στους «συντηρούμενο[υς] απευθείας ανιόντες».

Τούτου δοθέντος, το δικαίωμα μόνιμης διαμονής στο κράτος μέλος υποδοχής, το οποίο παρέχεται από το δίκαιο της Ένωσης στον ανήλικο υπήκοο άλλου κράτους μέλους, πρέπει, προκειμένου να διασφαλιστεί η πρακτική αποτελεσματικότητα του δικαιώματος διαμονής, να θεωρηθεί ότι προϋποθέτει κατ' ανάγκην, δυνάμει του άρθρου 21 ΣΛΕΕ, το δικαίωμα του γονέα που έχει πράγματι την επιμέλεια του ανήλικου πολίτη της Ένωσης να διαμένει μαζί του στο κράτος μέλος υποδοχής, και τούτο ανεξαρτήτως της ιθαγένειας του γονέα. Επομένως, η αδυναμία εφαρμογής των όρων που προβλέπονται, μεταξύ άλλων, στο άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 2004/38, κατόπιν της αποκτήσεως, από τον ανήλικο, δικαιώματος μόνιμης διαμονής δυνάμει του άρθρου 16, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής, εκτείνεται, δυνάμει του άρθρου 21 ΣΛΕΕ, και στον γονέα.

Αφετέρου, όσον αφορά τα χρονικά διαστήματα που προηγούνται της απόκτησης από τέκνο, πολίτη της Ένωσης, δικαιώματος μόνιμης διαμονής στο κράτος υποδοχής, από το γράμμα του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 2004/38 καθώς και από την όλη οικονομία και τον σκοπό της

¹²⁸ Δυνάμει του άρθρου 16, παράγραφος 1, τελευταία περίοδος, της οδηγίας 2004/38.

¹²⁹ Οι οποίοι προβλέπονται στο άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 2004/38.

¹³⁰ Το άρθρο 16, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38 ορίζει ότι η παράγραφος 1 του άρθρου αυτού εφαρμόζεται και στα μέλη της οικογένειας που δεν είναι υπήκοοι κράτους μέλους και τα οποία έχουν διαμένει νομίμως με τον πολίτη της Ένωσης στο κράτος μέλος υποδοχής για συνεχές χρονικό διάστημα πέντε ετών.

¹³¹ Κατά το άρθρο 2, σημείο 2, της οδηγίας 2004/38.

οδηγίας προκύπτει ότι πλήρη ασφαλιστική κάλυψη ασθενείας πρέπει να διαθέτουν όχι μόνον ο πολίτης της Ένωσης, αλλά και τα μέλη της οικογένειάς του που κατοικούν μαζί του στο κράτος υποδοχής, καθώς και ο γονέας που έχει πράγματι την επιμέλεια του τέκνου.

Συναφώς, από το ως άνω άρθρο, σε συνδυασμό με την αιτιολογική σκέψη 10 και το άρθρο 14, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής, προκύπτει ότι, καθ' όλη τη διάρκεια διαμονής στο έδαφος του κράτους μέλους υποδοχής για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των τριών μηνών και μικρότερο των πέντε ετών, ο πολίτης της Ένωσης που δεν ασκεί οικονομική δραστηριότητα πρέπει, μεταξύ άλλων, να διαθέτει πλήρη ασφαλιστική κάλυψη ασθενείας για τον εαυτό του και για τα μέλη της οικογένειάς του, προκειμένου να μην επιβαρύνει υπέρμετρα τα δημόσια οικονομικά του κράτους μέλους υποδοχής. Όσον αφορά την περίπτωση τέκνου, πολίτη της Ένωσης, που κατοικεί στο κράτος υποδοχής με τον γονέα που έχει πράγματι την επιμέλειά του, η ως άνω απαίτηση ικανοποιείται τόσο όταν το τέκνο διαθέτει πλήρη ασφαλιστική κάλυψη ασθενείας που καλύπτει τον γονέα του όσο και, στην αντίθετη περίπτωση, όταν ο γονέας διαθέτει τέτοια ασφάλιση που καλύπτει το τέκνο του.

Πάντως, στην περίπτωση ανηλίκου πολίτη της Ένωσης του οποίου ο ένας εκ των γονέων, υπήκοος τρίτου κράτους, εργαζόταν και φορολογούνταν στο κράτος υποδοχής κατά το οικείο χρονικό διάστημα, θα ήταν δυσανάλογο να μην αναγνωριστεί δικαίωμα διαμονής τόσο στο τέκνο όσο και στον γονέα που πράγματι είχε την επιμέλειά του, για τον λόγο και μόνον ότι, κατά το χρονικό αυτό διάστημα, υπάγονταν δωρεάν στο δημόσιο σύστημα ασφάλισης ασθενείας του κράτους υποδοχής. Πράγματι, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι η δωρεάν υπαγωγή στο δημόσιο σύστημα ασφάλισης ασθενείας συνιστά, υπό τις συνθήκες αυτές, υπέρμετρη επιβάρυνση για τα δημόσια οικονομικά του κράτους υποδοχής.

3. Παράγωγο δικαίωμα διαμονής των υπηκόων τρίτων χωρών που είναι μέλη της οικογένειας πολίτη της Ένωσης

Απόφαση της 5ης Μαΐου 2022, Subdelegación del Gobierno en Toledo (Διαμονή μέλους της οικογένειας – Ανεπαρκείς πόροι) (C-451/19 και C-532/19, [EU:C:2022:354](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Άρθρο 20 ΣΛΕΕ – Ιθαγένεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Πολίτης της Ένωσης ο οποίος ουδέποτε άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας – Αίτηση μέλους της οικογένειάς του, υπηκόου τρίτης χώρας, για τη χορήγηση άδειας διαμονής – Απόρριψη – Υποχρέωση του πολίτη της Ένωσης να διαθέτει επαρκείς πόρους – Υποχρέωση των συζύγων για συμβίωση – Ανήλικο τέκνο το οποίο είναι πολίτης της Ένωσης – Εθνική νομοθεσία και εθνικές πρακτικές – Δυνατότητα πραγματικής απόλαυσης, κατά το ουσιώδες μέρος τους, των δικαιωμάτων που απονέμονται στους πολίτες της Ένωσης – Στέρηση»

Ο ΧΥ είναι τέκνο που γεννήθηκε στη Βενεζουέλα από μητέρα υπήκοο Βενεζουέλας, η οποία ασκεί την αποκλειστική του επιμέλεια. Κατοικεί στην Ισπανία μαζί με τη μητέρα του, με τον Ισπανό υπήκοο με τον οποίον αυτή έχει συνάψει γάμο και με το τέκνο που απέκτησαν οι δύο τελευταίοι, το οποίο έχει την ισπανική ιθαγένεια. Ο QP, ο οποίος έχει την περουβιανή ιθαγένεια, συνήψε γάμο με Ισπανίδα υπήκοο, με την οποία απέκτησε τέκνο που έχει την ισπανική ιθαγένεια. Ο ΧΥ και ο QP είναι μέλη της οικογένειας πολιτών της Ένωσης οι οποίοι έχουν την ιθαγένεια του κράτους στο οποίο κατοικούν και οι οποίοι ουδέποτε άσκησαν το δικαίωμά τους ελεύθερης κυκλοφορίας σε άλλο κράτος μέλος.

Ο ΧΥ και ο QP υπέβαλαν αιτήσεις προκειμένου να τους χορηγηθεί άδεια διαμονής ως μελών της οικογένειας πολίτη της Ένωσης ¹³², οι οποίες απορρίφθηκαν με το αιτιολογικό ότι ο πολίτης της Ένωσης δεν διέθετε επαρκείς οικονομικούς πόρους για τον εαυτό του και για τα μέλη της οικογένειάς του ¹³³. Μόνον η οικονομική κατάσταση του πατριού, στην περίπτωση του ΧΥ, και της συζύγου, στην περίπτωση του QP, ελήφθη υπόψη από την αρμόδια διοικητική αρχή, τη Subdelegación del Gobierno en Toledo (αντιπροσωπεία της Κυβέρνησης στο Τολέδο, Ισπανία).

Οι προσφυγές που ασκήθηκαν κατά των απορριπτικών αυτών αποφάσεων έγιναν δεκτές και η διοίκηση άσκησε έφεση κατά των σχετικών αποφάσεων ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου.

Το δικαστήριο αυτό διερωτάται αν συμβιβάζεται με το δίκαιο της Ένωσης ¹³⁴ πρακτική η οποία συνίσταται στην αυτόματη απόρριψη της αίτησης για οικογενειακή επανένωση υπηκόου τρίτης χώρας με Ισπανό υπήκοο ο οποίος ουδέποτε άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας, αποκλειστικά και μόνον λόγω της οικονομικής κατάστασης του τελευταίου. Μια τέτοια πρακτική θα μπορούσε να έχει ως αποτέλεσμα να εξαναγκαστεί ο εν λόγω Ισπανός υπήκοος να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης. Κατά το εν λόγω δικαστήριο, τούτο θα μπορούσε να συμβεί και στις δύο υποθέσεις, λαμβανομένης υπόψη της υποχρέωσης συμβίωσης την οποία επιβάλλει η ισπανική νομοθεσία περί γάμου ¹³⁵.

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο κρίνει κατ' ουσίαν ότι είναι αντίθετη προς το δίκαιο της Ένωσης η απόρριψη από κράτος μέλος αίτησης οικογενειακής επανένωσης, υποβληθείσας για λογαριασμό υπηκόου τρίτης χώρας, μέλους της οικογένειας πολίτη της Ένωσης ο οποίος έχει την ιθαγένεια του κράτους μέλους αυτού και ουδέποτε άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας, για τον λόγο και μόνον ότι ο ως άνω πολίτης της Ένωσης δεν διαθέτει για τον εαυτό του και για το μέλος αυτό της οικογένειάς του επαρκείς πόρους, χωρίς να έχει εξεταστεί αν μεταξύ του ως άνω πολίτη της Ένωσης και του εν λόγω μέλους της οικογένειάς του υφίσταται σχέση εξάρτησης τέτοιας φύσεως ώστε, αν δεν αναγνωριστεί στον δεύτερο παρεπόμενο δικαίωμα διαμονής, ο πολίτης της Ένωσης θα εξαναγκαζόταν να εγκαταλείψει το έδαφος της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο σύνολό του, στερούμενος συνεπώς τη δυνατότητα να απολαύσει πράγματι, κατά το ουσιώδες μέρος τους, τα δικαιώματα που του παρέχει η ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης. Στη συνέχεια, το Δικαστήριο παρέχει διάφορες διευκρινίσεις προκειμένου να εκτιμηθεί αν υφίσταται, σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, σχέση εξάρτησης δυνάμενη να δικαιολογήσει την αναγνώριση στον υπήκοο τρίτης χώρας παρεπόμενου δικαιώματος διαμονής βάσει του δικαίου της Ένωσης.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Όσον αφορά την οικογενειακή επανένωση και την απαίτηση περί επαρκών πόρων, το Δικαστήριο υπενθυμίζει εκ προοιμίου ότι το δίκαιο της Ένωσης δεν εφαρμόζεται, κατ' αρχήν, σε αίτηση οικογενειακής επανένωσης υπηκόου τρίτης χώρας με μέλος της οικογένειάς του, υπήκοο κράτους μέλους ο οποίος ουδέποτε άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας, και ότι, ως εκ τούτου, δεν αντιτίθεται κατ' αρχήν σε νομοθεσία κράτους μέλους που εξαρτά μια τέτοια οικογενειακή επανένωση από προϋπόθεση περί ύπαρξης επαρκών πόρων. Εντούτοις, η συστηματική επιβολή,

¹³² Εν προκειμένω, όσον αφορά τον ΧΥ, τον πατριό του και, για τον QP, τη σύζυγό του.

¹³³ Προκειμένου να μην επιβαρύνει το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας της Ισπανίας, όπως προβλέπει η ισπανική νομοθεσία.

¹³⁴ Το άρθρο 20 ΣΛΕΕ, το οποίο αφορά την ιθαγένεια της Ένωσης.

¹³⁵ Στην υπόθεση C-532/19, η άρνηση χορήγησης δικαιώματος διαμονής στον QP θα υποχρέωνε τη σύζυγό του να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης. Στην υπόθεση C-451/19, η άρνηση χορήγησης δικαιώματος διαμονής στον ΧΥ θα οδηγούσε στην αποχώρηση του ΧΥ και της μητέρας του από το έδαφος της Ένωσης και θα υποχρέωνε όχι μόνον τον σύζυγο της τελευταίας, αλλά και το ανήλικο τέκνο που απέκτησαν από τον γάμο τους, το οποίο είναι Ισπανός υπήκοος, να εγκαταλείψει το έδαφος αυτό.

χωρίς καμιά εξαίρεση, μιας τέτοιας προϋπόθεσης ενδέχεται να θίγει το παρεπόμενο δικαίωμα διαμονής που πρέπει να αναγνωρίζεται σε όλως ειδικές περιπτώσεις, δυνάμει του άρθρου 20 ΣΛΕΕ, στον υπήκοο τρίτης χώρας που είναι μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, μεταξύ άλλων, αν η άρνηση χορήγησης τέτοιου δικαιώματος θα υποχρέωνε τον εν λόγω πολίτη να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης, στερώντας του με τον τρόπο αυτόν τη δυνατότητα πραγματικής απόλαυσης, κατά το ουσιώδες μέρος τους, των δικαιωμάτων που παρέχει η ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης. Τούτο συμβαίνει αν υφίσταται μεταξύ του υπηκόου τρίτης χώρας και του πολίτη της Ένωσης που είναι μέλος της οικογένειας του πρώτου σχέση εξάρτησης τέτοια ώστε ο πολίτης της Ένωσης θα εξαναγκαζόταν να συνοδεύσει τον εν λόγω υπήκοο τρίτης χώρας και να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης στο σύνολό του.

Όσον αφορά την ύπαρξη σχέσης εξάρτησης στο πλαίσιο της υπόθεσης C-532/19, το Δικαστήριο διευκρινίζει, κατ' αρχάς, ότι σχέση εξάρτησης δυνάμενη να δικαιολογήσει τη χορήγηση παρεπόμενου δικαιώματος διαμονής, δυνάμει του άρθρου 20 ΣΛΕΕ, δεν υφίσταται για τον λόγο και μόνον ότι ο ενήλικος υπήκοος κράτους μέλους, ο οποίος ουδέποτε άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας, και ο ενήλικος σύζυγός του, υπήκοος τρίτης χώρας, υποχρεούνται να συμβιώνουν, κατ' εφαρμογήν των κανόνων του κράτους μέλους του οποίου είναι υπήκοος ο πολίτης της Ένωσης και στο οποίο συνήφθη ο γάμος.

Στη συνέχεια, το Δικαστήριο εξετάζει αν μια τέτοια σχέση εξάρτησης μπορεί να υφίσταται όταν ο υπήκοος τρίτης χώρας και ο σύζυγός του, υπήκοος κράτους μέλους ο οποίος ουδέποτε άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας, είναι οι γονείς ανηλίκου, υπηκόου του ίδιου κράτους μέλους, ο οποίος επίσης δεν έχει ασκήσει το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας.

Ειδικότερα, προκειμένου να εκτιμηθεί ο κίνδυνος που διατρέχει το εν λόγω τέκνο, το οποίο είναι πολίτης της Ένωσης, να αναγκαστεί να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης στην περίπτωση που δεν αναγνωριστεί στον γονέα του, υπήκοο τρίτης χώρας, παρεπόμενο δικαίωμα διαμονής στο οικείο κράτος μέλος, πρέπει να εξακριβωθεί αν ο γονέας αυτός έχει αναλάβει την πραγματική επιμέλεια του τέκνου και αν υφίσταται πραγματική σχέση εξάρτησης μεταξύ τους, λαμβανομένου υπόψη του δικαιώματος σεβασμού της οικογενειακής ζωής ¹³⁶ και της υποχρέωσης συνεκτίμησης του υπέρτερου συμφέροντος του τέκνου ¹³⁷.

Το γεγονός ότι ο έτερος γονέας, πολίτης της Ένωσης, είναι πράγματι ικανός και διατεθειμένος να αναλάβει κατ' αποκλειστικότητα την καθημερινή πραγματική φροντίδα του τέκνου δεν επαρκεί αφ' εαυτού για να κριθεί ότι δεν υφίσταται μεταξύ του γονέα που είναι υπήκοος τρίτης χώρας και του τέκνου σχέση εξάρτησης τέτοιας φύσεως ώστε το τέκνο να είναι αναγκασμένο να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης, αν δεν αναγνωριστεί δικαίωμα διαμονής στον εν λόγω υπήκοο τρίτης χώρας. Πράγματι, ένα τέτοιο συμπέρασμα πρέπει να στηρίζεται στη συνεκτίμηση, προς το υπέρτερο συμφέρον του τέκνου, του συνόλου των περιστάσεων της συγκεκριμένης υπόθεσης ¹³⁸.

Επομένως, το γεγονός ότι ο γονέας υπήκοος τρίτης χώρας ζει υπό την ίδια στέγη με το ανήλικο τέκνο που είναι πολίτης της Ένωσης είναι κρίσιμο για την εκτίμηση του αν υφίσταται μεταξύ τους σχέση

¹³⁶ Όπως κατοχυρώνεται από το άρθρο 7 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης).

¹³⁷ Το δικαίωμα αυτό αναγνωρίζεται από το άρθρο 24, παράγραφος 2, του Χάρτη και περιλαμβάνει το δικαίωμα του παιδιού αυτού να διατηρεί τακτικά προσωπικές σχέσεις και απευθείας επαφές και με τους δύο γονείς του, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 24, παράγραφος 3, του Χάρτη.

¹³⁸ Μεταξύ άλλων, η ηλικία του τέκνου, η σωματική και συναισθηματική του εξέλιξη, ο βαθμός της συναισθηματικής του σχέσης τόσο με τον γονέα που είναι πολίτης της Ένωσης όσο και με τον γονέα υπήκοο τρίτης χώρας, καθώς και ο κίνδυνος που θα συνεπαγόταν για την ισορροπία του τέκνου ο αποχωρισμός του από τον γονέα αυτόν.

εξάρτησης, χωρίς ωστόσο να συνιστά καθοριστική προϋπόθεση. Επιπλέον, όταν ο ανήλικος πολίτης της Ένωσης συμβιώνει σταθερά με τους δύο γονείς του και, ως εκ τούτου, η επιμέλεια του τέκνου αυτού, καθώς και το νομικό, συναισθηματικό και οικονομικό βάρος για το τέκνο αυτό μοιράζεται καθημερινώς μεταξύ των δύο γονέων, τεκμαίρεται μαχητώς ότι υφίσταται σχέση εξάρτησης μεταξύ αυτού του ανήλικου πολίτη της Ένωσης και του γονέα του ο οποίος είναι υπήκοος τρίτης χώρας, ανεξαρτήτως του γεγονότος ότι ο έτερος γονέας του εν λόγω τέκνου, ως υπήκοος του κράτους μέλους στο έδαφος του οποίου είναι εγκατεστημένη η οικογένεια, διαθέτει ανεπιφύλακτο δικαίωμα διαμονής στο έδαφος του κράτους μέλους αυτού.

Όσον αφορά την ύπαρξη σχέσης εξάρτησης στο πλαίσιο της υπόθεσης C-451/19, πρώτον, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι, στο μέτρο που το παρεπόμενο δικαίωμα διαμονής που μπορεί να χορηγηθεί σε υπήκοο τρίτης χώρας δυνάμει του άρθρου 20 ΣΛΕΕ έχει επικουρικό περιεχόμενο, το αιτούν δικαστήριο οφείλει, μεταξύ άλλων, να εξετάσει αν ο ΧΥ, ο οποίος ήταν ανήλικος κατά την ημερομηνία απόρριψης της αίτησης για τη χορήγηση άδειας διαμονής και του οποίου η μητέρα, υπήκοος τρίτης χώρας, διέθετε τέτοιο τίτλο στο ισπανικό έδαφος, μπορούσε ενδεχομένως, κατά την ημερομηνία αυτή, να θεμελιώσει δικαίωμα διαμονής στο ίδιο έδαφος δυνάμει της οδηγίας 2003/86¹³⁹.

Δεύτερον, σε περίπτωση που ο ΧΥ δεν διέθετε κανέναν τίτλο διαμονής βάσει του παράγωγου δικαίου της Ένωσης ή του εθνικού δικαίου, το Δικαστήριο εξετάζει αν το άρθρο 20 ΣΛΕΕ επιτρέπει τη χορήγηση παρεπόμενου δικαιώματος διαμονής υπέρ του εν λόγω υπηκόου τρίτης χώρας.

Συναφώς, πρέπει να εξεταστεί αν, κατά την ημερομηνία κατά την οποία απορρίφθηκε η αίτηση χορήγησης άδειας διαμονής στον ΧΥ, η αναγκαστική αναχώρηση του ΧΥ θα μπορούσε να αναγκάσει στην πράξη τη μητέρα του να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης, λόγω της σχέσης εξάρτησης μεταξύ τους και, σε περίπτωση καταφατικής απάντησης, αν η αναχώρηση της μητέρας του ΧΥ θα είχε επίσης αναγκάσει στην πράξη το ανήλικο τέκνο της που είναι πολίτης της Ένωσης να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης λόγω της σχέσης εξάρτησης μεταξύ αυτού του πολίτη της Ένωσης και της μητέρας του.

Η εκτίμηση, για τους σκοπούς της εφαρμογής του άρθρου 20 ΣΛΕΕ, του αν υφίσταται σχέση εξάρτησης μεταξύ ενός γονέα και του τέκνου του, οι οποίοι είναι αμφότεροι υπήκοοι τρίτης χώρας, στηρίζεται *mutatis mutandis* στα ίδια κριτήρια με τα προαναφερθέντα. Στην περίπτωση στην οποία ο ανήλικος, υπήκοος τρίτης χώρας, είναι αυτός στον οποίον δεν χορηγείται άδεια διαμονής και ο οποίος κινδυνεύει να υποχρεωθεί να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης στο σύνολό του, το γεγονός ότι ο έτερος γονέας του μπορεί πράγματι να αναλάβει τον ανήλικο αυτόν από νομικής, οικονομικής και συναισθηματικής απόψεως, ακόμη και στη χώρα καταγωγής του, αποτελεί συναφώς κρίσιμο στοιχείο, αν και δεν αρκεί καθεαυτό για να συναχθεί ότι ο γονέας που είναι υπήκοος τρίτης χώρας και κατοικεί στο έδαφος του εν λόγω κράτους μέλους δεν θα ήταν υποχρεωμένος στην πράξη να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης.

Αν, κατά την ημερομηνία κατά την οποία απορρίφθηκε η αίτηση χορήγησης άδειας διαμονής στον ΧΥ, η αναγκαστική αποχώρησή του από το ισπανικό έδαφος θα μπορούσε στην πράξη να υποχρεώσει όχι μόνον τη μητέρα του, υπήκοο τρίτης χώρας, αλλά και το άλλο τέκνο αυτής, το οποίο

¹³⁹ Οδηγία 2003/86/ΕΚ του Συμβουλίου, της 22 Σεπτεμβρίου 2003, σχετικά με το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης (ΕΕ 2003, L 251, σ. 12), άρθρο 4 παράγραφος 1, στοιχείο γ'. Καίτοι η οδηγία αυτή προβλέπει ότι δεν εφαρμόζεται στα μέλη της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, λαμβανομένου υπόψη του σκοπού της, ο οποίος συνίσταται στη διευκόλυνση της οικογενειακής επανένωσης και στην προστασία την οποία σκοπεί να παράσχει στους υπηκόους τρίτων χωρών, ιδίως στους ανήλικους, η εφαρμογή της υπέρ ανήλικου υπηκόου τρίτης χώρας δεν μπορεί να αποκλειστεί απλώς και μόνον επειδή ο γονέας του, υπήκοος τρίτης χώρας, είναι επίσης γονέας πολίτη της Ένωσης, ο οποίος γεννήθηκε από γάμο με υπήκοο κράτους μέλους.

είναι πολίτης της Ένωσης, να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης, πράγμα το οποίο εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει, θα έπρεπε να αναγνωριστεί στον ετεροθαλή αδελφό του, τον ΧΥ, παρεπόμενο δικαίωμα διαμονής δυνάμει του άρθρου 20 ΣΛΕΕ, προκειμένου ο εν λόγω πολίτης της Ένωσης να μη στερηθεί, με την αποχώρησή του, την ουσιαστική απόλαυση των δικαιωμάτων που του παρέχει η ιδιότητά του.

4. Διακρίσεις λόγω ιθαγένειας

Απόφαση της 22ας Δεκεμβρίου 2022, Generalstaatsanwaltschaft München (Αίτηση εκδόσεως στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη) (τμήμα μείζονος συνθέσεως) (C-237/21, [EU:C:2022:1017](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Ιθαγένεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Άρθρα 18 και 21 ΣΛΕΕ – Αίτηση τρίτου κράτους προς κράτος μέλος για την έκδοση πολίτη της Ένωσης, υπηκόου άλλου κράτους μέλους, ο οποίος άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας στο πρώτο κράτος μέλος – Αίτηση υποβληθείσα με σκοπό την εκτέλεση στερητικής της ελευθερίας ποινής – Απαγόρευση εκδόσεως ισχύουσα μόνο για τους ημεδαπούς – Περιορισμός στην ελεύθερη κυκλοφορία – Δικαιολόγηση στηριζόμενη στην αποτροπή της ατιμωρησίας – Αναλογικότητα»

Ο S.M., ο οποίος έχει την κροατική, τη βοσνιακή και τη σερβική ιθαγένεια, ζει στη Γερμανία από το 2017, όπου και εργάζεται από το 2020. Τον Νοέμβριο του 2020, οι αρχές της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης ζήτησαν από την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας την έκδοση του S.M. με σκοπό την εκτέλεση στερητικής της ελευθερίας ποινής η οποία του επιβλήθηκε από βοσνιακό δικαστήριο.

Η Generalstaatsanwaltschaft München (γενική εισαγγελία Μονάχου, Γερμανία), παραπέμποντας στην απόφαση Raugėvicius ¹⁴⁰, ζήτησε να κριθεί απαράδεκτη η έκδοση του S.M.

Κατά το Oberlandesgericht München (εφετείο Μονάχου, Γερμανία), το οποίο είναι το αιτούν δικαστήριο, το βάσιμο του συγκεκριμένου αιτήματος εξαρτάται από το αν τα άρθρα 18 και 21 ΣΛΕΕ έχουν την έννοια ότι δεν επιτρέπουν την έκδοση πολίτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ακόμη και στην περίπτωση που το κράτος μέλος προς το οποίο απευθύνεται η σχετική αίτηση ¹⁴¹ υποχρεούται εκ διεθνούς συμβάσεως να προβεί στην έκδοση.

Με την απόφαση Raugėvicius δεν επιλύθηκε το ως άνω ζήτημα, δεδομένου ότι, στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση εκείνη, το κράτος μέλος προς το οποίο απευθύνθηκε η αίτηση εκδόσεως είχε τη δυνατότητα, λαμβανομένων υπόψη των εφαρμοστέων διεθνών συμβάσεων, να μην εκδώσει τον εμπλεκόμενο Λιθουανό υπήκοο εκτός της Ένωσης. Αντιθέτως, στην υπό κρίση υπόθεση, η Γερμανία έχει έναντι της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης την υποχρέωση να εκδώσει τον S.M. κατ' εφαρμογήν

¹⁴⁰ Στην απόφαση της 13ης Νοεμβρίου 2018, Raugėvicius (C-247/17, [EU:C:2018:898](#), στο εξής: απόφαση Raugėvicius), το Δικαστήριο ερμήνευσε το άρθρο 18 ΣΛΕΕ (στο οποίο διατυπώνεται η αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω ιθαγένειας) και το άρθρο 21 ΣΛΕΕ (το οποίο στην παράγραφο του 1 κατοχυρώνει το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στο έδαφος των κρατών μελών) υπό την έννοια ότι, στην περίπτωση υποβολής από τρίτο κράτος αιτήσεως εκδόσεως πολίτη της Ένωσης που άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας, με σκοπό την εκτέλεση στερητικής της ελευθερίας ποινής, το κράτος μέλος προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση εκδόσεως, του οποίου η εθνική νομοθεσία απαγορεύει την έκδοση των υπηκόων του εκτός της Ένωσης με σκοπό την εκτέλεση ποινής και προβλέπει τη δυνατότητα εκτίσεως στο έδαφός του αυτής της καταγνωσθείσας στην αλλοδαπή ποινής, υποχρεούται να εξασφαλίζει στον εν λόγω πολίτη της Ένωσης, εφόσον είναι μόνιμος κάτοικός του, την ίδια ακριβώς μεταχείριση με εκείνη που επιφυλάσσει στους δικούς του υπηκόους όσον αφορά την έκδοση (σκέψη 50 και διατακτικό).

¹⁴¹ Το κράτος μέλος προς το οποίο απευθύνεται αίτηση εκδόσεως.

της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως Εκδόσεως, η οποία υπεγράφη στο Παρίσι στις 13 Δεκεμβρίου 1957. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 1 της εν λόγω συμβάσεως, η Γερμανία και η Βοσνία-Ερζεγοβίνη υπέχουν αμοιβαίως την υποχρέωση να παραδίδουν τα πρόσωπα που εκζητούνται από τις δικαστικές αρχές του αιτούντος κράτους με σκοπό την εκτέλεση ποινής. Συναφώς, σύμφωνα με τη δήλωση στην οποία προέβη η Γερμανία δυνάμει του άρθρου 6 της εν λόγω συμβάσεως, όσον αφορά την προστασία έναντι της εκδόσεως της οποίας τυγχάνουν οι «υπήκοοί» της, ο συγκεκριμένος όρος καλύπτει μόνον τα πρόσωπα που έχουν τη γερμανική ιθαγένεια.

Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο δεν εξέτασε στην απόφαση *Raugevicius* το ζήτημα αν η αναγκαιότητα να εξετάζεται η λήψη μέτρων λιγότερο περιοριστικών από την έκδοση μπορεί να συνεπάγεται την παράβαση των υποχρεώσεων που υπέχει από το διεθνές δίκαιο το κράτος μέλος προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση εκδόσεως.

Το αιτούν δικαστήριο ζητεί επομένως από το Δικαστήριο διευκρινίσεις ως προς την ερμηνεία των άρθρων 18 και 21 ΣΛΕΕ. Ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν τα εν λόγω άρθρα, σε περίπτωση που τρίτο κράτος έχει απευθύνει σε κράτος μέλος αίτηση εκδόσεως προς τον σκοπό εκτελέσεως στερητικής της ελευθερίας ποινής επιβληθείσας σε βάρος υπηκόου άλλου κράτους μέλους που κατοικεί μόνιμως στο πρώτο κράτος μέλος, του οποίου το εθνικό δίκαιο απαγορεύει την έκδοση εκτός της Ένωσης μόνον των δικών του υπηκόων και προβλέπει τη δυνατότητα εκτέλεσης της ποινής στην επικράτειά του υπό την προϋπόθεση της συναίνεσης του τρίτου κράτους, αντιτίθενται στην εκ μέρους του πρώτου κράτους μέλους έκδοση του εν λόγω πολίτη της Ένωσης, σύμφωνα με τις υποχρεώσεις που υπέχει από διεθνή σύμβαση, εφόσον το εν λόγω κράτος μέλος αδυνατεί να αναλάβει πράγματι την εκτέλεση της ποινής ελλείψει τέτοιας συναίνεσης.

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο απαντά ότι τα άρθρα 18 και 21 ΣΛΕΕ έχουν την έννοια ότι:

- επιβάλλουν στο κράτος μέλος προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση εκδόσεως, υπό τις περιστάσεις αυτές, να επιδιώξει ενεργώς τη συναίνεση του αιτούντος την έκδοση τρίτου κράτους, ώστε η ποινή του υπηκόου άλλου κράτους μέλους ο οποίος είναι μόνιμος κάτοικος του κράτους μέλους προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση εκδόσεως να εκτελεστεί στο έδαφος του τελευταίου αυτού κράτους μέλους, χρησιμοποιώντας όλους τους μηχανισμούς συνεργασίας και συνδρομής σε ποινικές υποθέσεις τους οποίους διαθέτει στο πλαίσιο των σχέσεων του με το τρίτο κράτος·
- ελλείψει τέτοιας συναίνεσης, δεν αντιτίθενται, υπό τις περιστάσεις αυτές, στην έκδοση του εν λόγω πολίτη της Ένωσης από το κράτος μέλος προς το οποίο απευθύνεται η σχετική αίτηση, συμφώνως προς τις υποχρεώσεις που αυτό υπέχει από διεθνή σύμβαση, εφόσον η έκδοση δεν προσβάλλει τα δικαιώματα που κατοχυρώνει ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης ¹⁴².

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Πρώτον, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, στην απόφαση *Raugevicius*, η οποία, όπως και η υπόθεση της κύριας δίκης, αφορούσε αίτηση εκδόσεως προερχόμενη από τρίτο κράτος το οποίο δεν είχε συνάψει συμφωνία έκδοσης με την Ένωση, έκρινε ότι, μολονότι, ελλείψει κανόνων του δικαίου της Ένωσης οι οποίοι να διέπουν την έκδοση υπηκόων των κρατών μελών σε τρίτα κράτη, τα κράτη μέλη έχουν την αρμοδιότητα να θεσπίζουν τέτοιους κανόνες, εντούτοις η αρμοδιότητα αυτή πρέπει να ασκείται τηρουμένου του δικαίου της Ένωσης, ιδίως δε των άρθρων 18 και 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

¹⁴² Στο εξής: Χάρτης.

Ως Κροάτης υπήκοος ο οποίος διαμένει νομίμως στη Γερμανία, ο S.M. δικαιούται, υπό την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης, να επικαλεστεί το άρθρο 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των Συνθηκών, κατά την έννοια του άρθρου 18 ΣΛΕΕ. Το γεγονός ότι έχει επίσης την ιθαγένεια της τρίτης χώρας η οποία υπέβαλε την αίτηση εκδόσεως δεν δύναται να τον εμποδίσει να προβάλει τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που του παρέχει η ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης, μεταξύ δε άλλων και τα κατοχυρωμένα στα άρθρα 18 και 21 ΣΛΕΕ.

Δεύτερον, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι οι περί εκδόσεως κανόνες κράτους μέλους οι οποίοι προβλέπουν, όπως στην υπόθεση της κύριας δίκης, διαφορετική μεταχείριση αναλόγως του αν ο εκζητούμενος έχει την ιθαγένεια αυτού του κράτους μέλους ή άλλου κράτους μέλους είναι δυνατόν να περιορίζουν την ελεύθερη κυκλοφορία και διαμονή των υπηκόων άλλων κρατών μελών οι οποίοι διαμένουν νομίμως στο έδαφος του κράτους μέλους προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση εκδόσεως, καθόσον έχουν ως αποτέλεσμα να μην τους παρέχεται η έναντι της εκδόσεως προστασία που επιφυλάσσεται στους υπηκόους του εν λόγω κράτους μέλους.

Ως εκ τούτου, σε περίπτωση όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, η άνιση μεταχείριση που συνίσταται στη δυνατότητα εκδόσεως ενός υπηκόου κράτους μέλους διαφορετικού από το κράτος μέλος προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση εκδόσεως συνιστά περιορισμό της προμνημονευθείσας ελευθερίας, ο οποίος μπορεί να δικαιολογηθεί μόνον εφόσον στηρίζεται σε αντικειμενικούς λόγους και είναι ανάλογος προς τον θεμιτώς επιδιωκόμενο από το εθνικό δίκαιο σκοπό.

Ο θεμιτός σκοπός της αποτροπής του κινδύνου της ατιμωρησίας των προσώπων τα οποία έχουν διαπράξει ποινικό αδίκημα μπορεί να δικαιολογήσει μέτρο περιοριστικό της ελευθερίας που προβλέπεται στο άρθρο 21 ΣΛΕΕ, υπό την προϋπόθεση ότι το μέτρο αυτό είναι αναγκαίο για την προστασία των συμφερόντων τα οποία σκοπεύει να διασφαλίσει και οι σκοποί αυτοί δεν μπορούν να επιτευχθούν με λιγότερο περιοριστικά μέτρα.

Σε περίπτωση αίτησης εκδόσεως για τον σκοπό της εκτέλεσης στερητικής της ελευθερίας ποινής, η δυνατότητα, εφόσον αυτή προβλέπεται στο δίκαιο του κράτους μέλους προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση, να εκτελεστεί η ποινή την οποία αφορά η αίτηση εκδόσεως στο έδαφος του κράτους μέλους στο οποίο απευθύνεται η αίτηση συνιστά εναλλακτικό της εκδόσεως μέτρο που θίγει λιγότερο την άσκηση του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής πολίτη της Ένωσης ο οποίος είναι μόνιμος κάτοικος του εν λόγω κράτους μέλους. Επομένως, κατ' εφαρμογήν των άρθρων 18 και 21 ΣΛΕΕ, ένας τέτοιος υπήκοος άλλου κράτους μέλους, ο οποίος είναι μόνιμος κάτοικος του κράτους μέλους προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση εκδόσεως, θα πρέπει να μπορεί να εκτίσει την ποινή του στην επικράτεια του τελευταίου κράτους μέλους υπό τις ίδιες προϋποθέσεις με τους υπηκόους του εν λόγω κράτους μέλους.

Τρίτον, το Δικαστήριο υπογραμμίζει, εντούτοις, ότι η απορρέουσα από την απόφαση *Raugevicius* νομολογία δεν κατοχύρωσε για τους πολίτες της Ένωσης άνευ ετέρου και απόλυτο δικαίωμα μη έκδοσής τους εκτός της επικράτειας της Ένωσης. Το Δικαστήριο διευκρινίζει επίσης ότι, εφόσον εθνικός κανόνας εισάγει, όπως στην υπόθεση της κύριας δίκης, διαφορετική μεταχείριση μεταξύ των υπηκόων του κράτους μέλους προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση εκδόσεως και των πολιτών της Ένωσης οι οποίοι είναι μόνιμοι κάτοικοι αυτού, απαγορεύοντας την έκδοση μόνον των πρώτων, το εν λόγω κράτος μέλος υποχρεούται να αναζητήσει ενεργώς την ύπαρξη εναλλακτικού της εκδόσεως μέτρου, το οποίο να θίγει λιγότερο την άσκηση των δικαιωμάτων και των ελευθεριών που αντλούν τέτοιοι πολίτες της Ένωσης από τα άρθρα 18 και 21 ΣΛΕΕ, εφόσον ζητείται η έκδοσή τους από τρίτο κράτος.

Επομένως, όταν η εφαρμογή ενός τέτοιου εναλλακτικού της εκδόσεως μέτρου συνίσταται στη δυνατότητα των πολιτών της Ένωσης που είναι μόνιμοι κάτοικοι του κράτους μέλους προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση εκδόσεως να εκτίσουν την ποινή τους στο εν λόγω κράτος μέλος υπό τις ίδιες προϋποθέσεις με τους υπηκόους αυτού του κράτους μέλους, αλλά η εφαρμογή του συγκεκριμένου μέτρου εξαρτάται από τη συναίνεση του αιτούντος την έκδοση τρίτου κράτους, τα άρθρα 18 και 21 ΣΛΕΕ επιβάλλουν στο κράτος μέλος προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση εκδόσεως να επιδιώξει ενεργώς τη συναίνεση του τρίτου κράτους, χρησιμοποιώντας όλους τους μηχανισμούς συνεργασίας

και συνδρομής σε ποινικές υποθέσεις τους οποίους διαθέτει στο πλαίσιο των σχέσεών του με το τρίτο κράτος.

Αν το εν λόγω τρίτο κράτος συναινέσει στην εκτέλεση της ποινής στο έδαφος του κράτους μέλους προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση εκδόσεως, το τελευταίο αυτό κράτος μέλος θα είναι σε θέση τόσο να παράσχει στον πολίτη της Ένωσης του οποίου ζητείται η έκδοση και ο οποίος κατοικεί μόνιμως στο έδαφός του τη δυνατότητα να εκτίσει στην επικράτειά του την ποινή που του επιβλήθηκε από το αιτούν την έκδοση τρίτο κράτος όσο και να διασφαλίσει την ίδια μεταχείριση με εκείνη που επιφυλάσσει στους υπηκόους του.

Σε μια τέτοια περίπτωση, η εφαρμογή του εναλλακτικού της εκδόσεως μέτρου θα μπορούσε επίσης να παράσχει στο κράτος μέλος προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση εκδόσεως τη δυνατότητα να ασκήσει τις αρμοδιότητές του συμφώνως προς τις συμβατικές υποχρεώσεις που υπέχει έναντι του ως άνω τρίτου κράτους. Συγκεκριμένα, η συναίνεση του τρίτου κράτους για την εκτέλεση του συνόλου της ποινής για την οποία ζητήθηκε η έκδοση στο έδαφος του κράτους μέλους προς το οποίο απευθύνεται η σχετική αίτηση θα μπορούσε να καταστήσει περιττή την εκτέλεση της αιτήσεως εκδόσεως.

Αν, αντιθέτως, δεν παρασχεθεί τέτοια συναίνεση από το τρίτο κράτος, το εναλλακτικό της εκδόσεως μέτρο που επιβάλλεται από τα άρθρα 18 και 21 ΣΛΕΕ δεν θα μπορεί να εφαρμοστεί. Εφόσον συντρέχει τέτοια περίπτωση, το εν λόγω κράτος μέλος μπορεί να εκδώσει τον εκζητούμενο, συμφώνως προς τις απορρέουσες από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Εκδόσεως υποχρεώσεις του, δεδομένου ότι η άρνηση της εν λόγω εκδόσεως δεν θα καθιστούσε δυνατή την αποτροπή του κινδύνου ατιμωρησίας του εκζητουμένου.

Στην περίπτωση αυτή, δεδομένου ότι η έκδοση του εκζητουμένου συνιστά, υπό το πρίσμα του ως άνω σκοπού, αναγκαίο και αναλογικό μέτρο, ο περιορισμός του δικαιώματος κυκλοφορίας και διαμονής που προκύπτει από την έκδοση για την εκτέλεση ποινής είναι δικαιολογημένος. Εντούτοις, το κράτος μέλος προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση εκδόσεως οφείλει να εξακριβώσει ότι η έκδοση δεν θα θίξει την παρεχόμενη από το άρθρο 19, παράγραφος 2, του Χάρτη προστασία έναντι οποιουδήποτε σοβαρού κινδύνου επιβολής στον εκζητούμενο της ποινής του θανάτου από το αιτούν την έκδοση τρίτο κράτος ή υποβολής του σε βασανιστήρια ή σε άλλη απάνθρωπη ή εξευτελιστική ποινή ή μεταχείριση.

V. Θεσμικές διατάξεις

1. Έδρα των θεσμικών οργάνων και οργανισμών της Ένωσης

Απόφαση της 14ης Ιουλίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Ιταλία και Comune di Milano κατά Συμβουλίου (Έδρα του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Φαρμάκων) (C-59/18 και C-182/18, [EU:C:2022:567](#))

«Προσφυγή ακυρώσεως – Θεσμικό δίκαιο – Όργανα και οργανισμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Ευρωπαϊκός Οργανισμός Φαρμάκων (EMA) – Αρμοδιότητα όσον αφορά τον καθορισμό του τόπου της έδρας – Άρθρο 341 ΣΛΕΕ – Πεδίο εφαρμογής – Απόφαση εκδοθείσα από τους εκπροσώπους των κρατών μελών στο περιθώριο συνόδου του Συμβουλίου – Αρμοδιότητα του Δικαστηρίου δυνάμει του άρθρου 263 ΣΛΕΕ – Εκδότης και νομική φύση της πράξεως – Έλλειψη δεσμευτικών αποτελεσμάτων στην έννομη τάξη της Ένωσης»

Απόφαση της 14ης Ιουλίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Ιταλία και Comune di Milano κατά Συμβουλίου και του Κοινοβουλίου (Έδρα του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Φαρμάκων) (C-106/19 και C-232/19, [EU:C:2022:568](#))

«Προσφυγή ακυρώσεως – Θεσμικό δίκαιο – Κανονισμός (ΕΕ) 2018/1718 – Καθορισμός του τόπου της έδρας του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Φαρμάκων (EMA) στο Άμστερνταμ (Κάτω Χώρες) – Άρθρο 263 ΣΛΕΕ – Παραδεκτό – Έννομο συμφέρον – Ενεργητική νομιμοποίηση – Άμεσος και ατομικός επηρεασμός – Απόφαση εκδοθείσα από τους αντιπροσώπους των κρατών μελών στο περιθώριο συνόδου του Συμβουλίου για τον καθορισμό του τόπου της έδρας οργανισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Έλλειψη δεσμευτικών αποτελεσμάτων στην έννομη τάξη της Ένωσης – Προνόμια του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου»

Απόφαση της 14ης Ιουλίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Κοινοβούλιο κατά Συμβουλίου (Έδρα της Ευρωπαϊκής Αρχής Εργασίας) (C-743/19, [EU:C:2022:569](#))

«Προσφυγή ακυρώσεως – Θεσμικό δίκαιο – Όργανα και οργανισμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Ευρωπαϊκή Αρχή Εργασίας (ΕΑΕ) – Αρμοδιότητα όσον αφορά τον καθορισμό του τόπου της έδρας – Άρθρο 341 ΣΛΕΕ – Πεδίο εφαρμογής – Απόφαση εκδοθείσα από τους αντιπροσώπους των κρατών μελών στο περιθώριο συνόδου του Συμβουλίου – Αρμοδιότητα του Δικαστηρίου δυνάμει του άρθρου 263 ΣΛΕΕ – Εκδότης και νομική φύση της πράξεως – Έλλειψη δεσμευτικών αποτελεσμάτων στην έννομη τάξη της Ένωσης»

Ενώπιον του Δικαστηρίου ασκήθηκαν πέντε προσφυγές ακυρώσεως διαφόρων πράξεων που εκδόθηκαν, αφενός, από τους αντιπροσώπους των κυβερνήσεων των κρατών μελών και, αφετέρου, από το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, σχετικά με τον καθορισμό της έδρας δύο ευρωπαϊκών οργανισμών.

Η Ιταλία και ο Comune di Milano (Δήμος Μιλάνου, Ιταλία) άσκησαν αντιστοίχως δύο προσφυγές κατά, αφενός, του Συμβουλίου, με αίτημα την ακύρωση της αποφάσεως της 20ής Νοεμβρίου 2017 ¹⁴³, την

¹⁴³ Απόφαση εκδοθείσα στο περιθώριο συνόδου του Συμβουλίου σχετικά με την επιλογή της πόλεως του Άμστερνταμ ως νέας έδρας του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Φαρμάκων (EMA) (στο εξής: απόφαση σχετικά με τον καθορισμό νέας έδρας του EMA).

οποία εξέδωσαν οι αντιπρόσωποι των κυβερνήσεων των κρατών μελών (συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-59/18 και C-182/18), και, αφετέρου, κατά του Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, με αίτημα την ακύρωση του κανονισμού (ΕΕ) 2018/1718 ¹⁴⁴ (συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-106/19 και C-232/19) σχετικά με την επιλογή της πόλεως του Άμστερνταμ (Κάτω Χώρες) ως νέας έδρας του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Φαρμάκων (EMA), μετά το Brexit. Με τη σειρά του, το Κοινοβούλιο άσκησε προσφυγή κατά του Συμβουλίου με αίτημα την ακύρωση της αποφάσεως της 13ης Ιουνίου 2019 ¹⁴⁵, η οποία ελήφθη με κοινή συμφωνία μεταξύ των αντιπροσώπων των κυβερνήσεων των κρατών μελών και με την οποία ορίστηκε η Μπρατισλάβα (Σλοβακία) ως έδρα της Ευρωπαϊκής Αρχής Εργασίας (ELA) (υπόθεση C-743/19).

Στις υποθέσεις που αφορούν την έδρα του EMA, οι αρχηγοί κρατών ή κυβερνήσεων είχαν εγκρίνει, κατόπιν του Brexit, διαδικασία για την έκδοση αποφάσεως σχετικά με τη μεταφορά της εν λόγω έδρας, η οποία βρισκόταν μέχρι τότε στο Λονδίνο (Ηνωμένο Βασίλειο). Μετά το πέρας της διαδικασίας αυτής, η προσφορά των Κάτω Χωρών υπερίσχυσε της προσφοράς της Ιταλίας (Μιλάνο). Κατόπιν αυτού, οι αντιπρόσωποι των κυβερνήσεων των κρατών μελών επέλεξαν, με την απόφαση της 20ής Νοεμβρίου 2017, στο περιθώριο συνόδου του Συμβουλίου, την πόλη του Άμστερνταμ ως νέα έδρα του EMA. Η επιλογή αυτή επικυρώθηκε με τον προσβαλλόμενο κανονισμό κατόπιν της συνήθους νομοθετικής διαδικασίας, η οποία απαιτούσε τη συμμετοχή του Κοινοβουλίου. Εντούτοις, η Ιταλία και ο Δήμος Μιλάνου υποστήριξαν ότι η απόφαση περί καθορισμού της νέας έδρας του EMA, καθόσον αφορούσε τον καθορισμό της έδρας οργανισμού της Ένωσης και όχι θεσμικού οργάνου της Ένωσης, ενέπιπτε στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Ένωσης και ότι έπρεπε, στην πραγματικότητα, να θεωρηθεί ως προερχόμενη από το Συμβούλιο. Στράφηκαν, κατά συνέπεια, κατά της νομιμότητας της εν λόγω αποφάσεως ως βάσεως του προσβαλλόμενου κανονισμού και υποστήριξαν, εξάλλου, ότι το Κοινοβούλιο δεν είχε ασκήσει πλήρως τα νομοθετικά του προνόμια κατά την έκδοση του εν λόγω κανονισμού.

Στην υπόθεση που αφορά την έδρα της ELA, οι αντιπρόσωποι των κυβερνήσεων των κρατών μελών είχαν εγκρίνει με κοινή συμφωνία τη διαδικασία και τα κριτήρια βάσει των οποίων θα αποφαιζόταν η τοποθεσία της έδρας του εν λόγω οργανισμού. Κατ' εφαρμογήν της διαδικασίας αυτής, οι ως άνω αντιπρόσωποι έλαβαν, στο περιθώριο συνόδου του Συμβουλίου, την απόφαση περί ορισμού της Μπρατισλάβα ως έδρας της ELA. Το Κοινοβούλιο υποστήριξε ότι ο πραγματικός εκδότης της εν λόγω αποφάσεως ήταν στην πράξη το Συμβούλιο και ότι, δεδομένου ότι επρόκειτο για νομικώς δεσμευτική πράξη της Ένωσης, μπορούσε να προσβληθεί ενώπιον του Δικαστηρίου στο πλαίσιο προσφυγής ακυρώσεως.

Με τρεις αποφάσεις του το Δικαστήριο, τμήμα μείζονος συνθέσεως, αναπτύσσει τη νομολογία του σχετικά με το νομικό πλαίσιο που έχει εφαρμογή επί του καθορισμού της έδρας των οργάνων και των οργανισμών της Ένωσης. Αποφαίνεται, μεταξύ άλλων, ότι οι αποφάσεις περί καθορισμού της νέας έδρας του EMA και της έδρας της ΕΑΕ είναι πολιτικές πράξεις, οι οποίες εκδίδονται μόνον από τα κράτη μέλη υπό την ιδιότητά τους αυτή, και όχι ως μέλη του Συμβουλίου, με αποτέλεσμα οι εν λόγω πράξεις να εκφεύγουν του ελέγχου νομιμότητας τον οποίο προβλέπει το άρθρο 263 ΣΛΕΕ. Οι συγκεκριμένες αποφάσεις δεν μπορούν να εξομοιωθούν με αποφάσεις εκδοθείσες δυνάμει του

¹⁴⁴ Κανονισμός (ΕΕ) 2018/1718 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Νοεμβρίου 2018, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 726/2004 όσον αφορά τον καθορισμό της τοποθεσίας της έδρας του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Φαρμάκων (ΕΕ 2018, L 291, σ. 3, στο εξής: προσβαλλόμενος κανονισμός).

¹⁴⁵ Απόφαση (ΕΕ) 2019/1199 της 13ης Ιουνίου 2019, η οποία ελήφθη κατόπιν κοινής συμφωνίας μεταξύ των αντιπροσώπων των κυβερνήσεων των κρατών μελών, σχετικά με τον καθορισμό της έδρας της Ευρωπαϊκής Αρχής Εργασίας (ΕΕ 2019, L 189, σ. 68, στο εξής: απόφαση σχετικά με τον καθορισμό έδρας του ΕΑΕ).

άρθρου 341 ΣΛΕΕ ¹⁴⁶, το οποίο αφορά αποκλειστικώς τον καθορισμό της έδρας των θεσμικών οργάνων της Ένωσης ¹⁴⁷. Συνεπώς, η συγκεκριμένη διάταξη δεν μπορεί να αποτελέσει τη νομική βάση των εν λόγω αποφάσεων.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

- **Επί του παραδεκτού της προσφυγής που άσκησε περιφερειακή ή τοπική οντότητα κατά του κανονισμού περί καθορισμού της έδρας οργάνου ή οργανισμού της Ένωσης (συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-106/19 και C-232/19)**

Το Δικαστήριο υπενθυμίζει, κατ' αρχάς, ότι η προσφυγή περιφερειακής οντότητας δεν μπορεί να εξομοιωθεί με προσφυγή κράτους μέλους κατά την έννοια του άρθρου 263 ΣΛΕΕ και ότι, κατά συνέπεια, μια τέτοια οντότητα πρέπει να έχει έννομο συμφέρον και ενεργητική νομιμοποίηση. Αφού διαπίστωσε ότι ο Δήμος Μιλάνου είχε έννομο συμφέρον, στο μέτρο που τυχόν ακύρωση του προσβαλλόμενου κανονισμού θα συνεπαγόταν την επανάληψη της νομοθετικής διαδικασίας για τον καθορισμό της έδρας του EMA για την οποία είχε υποβάλει υποψηφιότητα, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι ο προσβαλλόμενος κανονισμός αφορά άμεσα και ατομικά την ως άνω οντότητα, η οποία νομιμοποιείται, ως εκ τούτου, να ζητήσει την ακύρωσή του. Συναφώς, διαπιστώνει, αφενός, ότι η κανονιστική αυτή πράξη δεν καταλείπει καμία εξουσία εκτιμήσεως στους αποδέκτες της και, αφετέρου, ότι ο Δήμος Μιλάνου μετέσχε *in concreto* στη διαδικασία επιλογής της έδρας του EMA, η οποία τον περιήγαγε σε κατάσταση που τον εξομοικεί κατά τρόπο ανάλογο προς αυτόν του αποδέκτη της πράξεως.

- **Επί της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου να αποφαινεται επί αποφάσεων των κρατών μελών σχετικά με τον καθορισμό της έδρας ενός οργάνου ή οργανισμού της Ένωσης (συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-59/18 και C-182/18 και υπόθεση C-743/19)**

Το Δικαστήριο υπενθυμίζει, προκαταρκτικώς, ότι, στο πλαίσιο προσφυγής ακυρώσεως, ο δικαστής της Ένωσης είναι αρμόδιος μόνο για τον έλεγχο της νομιμότητας των πράξεων που καταλογίζονται στα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης. Επομένως, οι πράξεις που εκδίδονται από τους αντιπροσώπους των κυβερνήσεων των κρατών μελών, ενεργώντας υπό την ιδιότητά τους αυτή και ασκώντας με τον τρόπο αυτόν συλλογικώς τις αρμοδιότητες των κρατών μελών, δεν υπόκεινται στον έλεγχο νομιμότητας που ασκεί ο δικαστής της Ένωσης, εκτός αν η επίμαχη πράξη, λαμβανομένου υπόψη του περιεχομένου της και των περιστάσεων υπό τις οποίες εκδόθηκε, συνιστά στην πραγματικότητα απόφαση του Συμβουλίου. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι οι αποφάσεις περί καθορισμού της νέας έδρας του EMA και της έδρας του ELA μπορούν να εξετασθούν μόνον υπό το πρίσμα του ισχύοντος νομικού πλαισίου για τον καθορισμό της έδρας των οργάνων και των οργανισμών της Ένωσης.

Συναφώς, εξετάζει, στο πλαίσιο γραμματικής, συστηματικής και τελεολογικής αναλύσεως, αν μπορεί βασίμως να γίνει επίκληση του άρθρου 341 ΣΛΕΕ ως βάσεως των αποφάσεων αυτών ¹⁴⁸.

¹⁴⁶ Το άρθρο 341 ΣΛΕΕ ορίζει ότι «[η] έδρα των θεσμικών οργάνων της Ένωσης ορίζεται με κοινή συμφωνία των κυβερνήσεων των κρατών μελών».

¹⁴⁷ Τα οποία μνημονεύονται στο άρθρο 13, παράγραφος 1, ΣΕΕ.

¹⁴⁸ Επί της ουσίας η συλλογιστική του Δικαστηρίου είναι παρεμφερής στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-106/19 και C-232/19.

Κατά πρώτον, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι το γράμμα του άρθρου 341 ΣΛΕΕ αναφέρεται ρητώς μόνο στα «θεσμικά όργανα της Ένωσης».

Κατά δεύτερον, όσον αφορά το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται η ως άνω διάταξη, το Δικαστήριο κρίνει, μεταξύ άλλων, ότι η ευρεία ερμηνεία που έδωσε στον όρο αυτόν όσον αφορά την εξωσυμβατική ευθύνη ¹⁴⁹ δεν μπορεί να προβληθεί λυσιτελώς προκειμένου να προσδιορισθεί, κατ' αναλογία, το πεδίο εφαρμογής της διατάξεως αυτής. Εξάλλου, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η προγενέστερη θεσμική πρακτική την οποία επικαλείται το Συμβούλιο, βάσει της οποίας οι έδρες των οργάνων και των οργανισμών της Ένωσης είχαν καθορισθεί επί τη βάσει πολιτικής επιλογής στην οποία προέβησαν μόνον οι αντιπρόσωποι των κυβερνήσεων των κρατών μελών, πόρρω απέχει από το να είναι γενικευμένη, ότι δεν τυγχάνει θεσμικής αναγνώρισεως και ότι, εν πάση περιπτώσει, δεν μπορεί να δημιουργήσει προηγούμενο το οποίο να δεσμεύει τα θεσμικά όργανα.

Κατά τρίτον, όσον αφορά τον σκοπό του άρθρου 341 ΣΛΕΕ, το Δικαστήριο διευκρινίζει, κατ' αρχάς, ότι ο σκοπός αυτός συνίσταται στη διαφύλαξη των εξουσιών λήψεως αποφάσεων των κρατών μελών κατά τον καθορισμό της έδρας μόνον των θεσμικών οργάνων της Ένωσης. Επισημαίνει, εν συνεχεία, ότι η σύσταση των οργάνων και των οργανισμών της Ένωσης απορρέει από πράξη του παράγωγου δικαίου εκδοθείσα βάσει ουσιαστικών διατάξεων που θέτουν σε εφαρμογή την πολιτική της Ένωσης στην οποία παρεμβαίνει το όργανο ή ο οργανισμός. Η δε απόφαση περί καθορισμού της έδρας τους είναι της ίδιας φύσεως με την απόφαση για τη σύστασή τους. Ως εκ τούτου, ο νομοθέτης της Ένωσης έχει, κατ' αρχήν, αποκλειστική αρμοδιότητα για τον καθορισμό της έδρας ενός οργάνου ή ενός οργανισμού της Ένωσης, όπως ακριβώς έχει αποκλειστική αρμοδιότητα για τον καθορισμό των αρμοδιοτήτων και της οργανώσεώς του. Τέλος, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι το γεγονός ότι η απόφαση περί καθορισμού του τόπου της έδρας ενός οργάνου ή ενός οργανισμού της Ένωσης μπορεί να έχει σημαντική πολιτική διάσταση δεν εμποδίζει τον νομοθέτη της Ένωσης να λάβει τη συγκεκριμένη απόφαση σύμφωνα με τις διαδικασίες που προβλέπουν οι διατάξεις των Συνθηκών που ασκούν εν προκειμένω επιρροή.

Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, το Δικαστήριο καταλήγει ότι το άρθρο 341 ΣΛΕΕ δεν μπορεί να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι διέπει τον καθορισμό του τόπου της έδρας οργάνου ή οργανισμού της Ένωσης, όπως είναι ο EMA ή η ΕΑΕ, και ότι η αρμοδιότητα για τον καθορισμό του τόπου της έδρας των εν λόγω οργανισμών δεν ανήκει στα κράτη μέλη, αλλά στον νομοθέτη της Ένωσης, σύμφωνα με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία.

Στη συνέχεια, το Δικαστήριο εξετάζει την αρμοδιότητά του να κρίνει το κύρος των αποφάσεων περί καθορισμού της νέας έδρας του EMA και της έδρας της ΕΑΕ δυνάμει του άρθρου 263 ΣΛΕΕ. Υπενθυμίζει, συναφώς, ότι το κρίσιμο κριτήριο για τον αποκλεισμό της αρμοδιότητας των δικαιοδοτικών οργάνων της Ένωσης να επιληφθούν ένδικης προσφυγής κατά πράξεων των αντιπροσώπων των κυβερνήσεων των κρατών μελών είναι αποκλειστικά το κριτήριο που αφορά τον εκδότη τους, ανεξαρτήτως των υποχρεωτικών εννόμων αποτελεσμάτων τους. Τυχόν επέκταση της εννοίας των πράξεων που μπορούν να προσβληθούν δυνάμει του άρθρου 263 ΣΛΕΕ και στις πράξεις που εκδίδονται, έστω και με κοινή συμφωνία, από τα κράτη μέλη θα ισοδυναμούσε με αποδοχή άμεσου ελέγχου εκ μέρους του δικαστή της Ένωσης επί των πράξεων των κρατών μελών και, επομένως, με καταστρατήγηση των μέσων ένδικης προστασίας που προβλέπονται ειδικώς σε περίπτωση παραβάσεως των υποχρεώσεων τις οποίες αυτά υπέχουν από τις Συνθήκες.

Τέλος, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι, τόσο για λόγους ασφάλειας δικαίου όσο και για λόγους αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, εναπόκειται στον νομοθέτη της Ένωσης να εκδώσει πράξη της Ένωσης που επικυρώνει ή, αντιθέτως, αφίσταται από την πολιτική απόφαση των κρατών μελών.

¹⁴⁹ Δυνάμει του άρθρου 340, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ.

Δεδομένου ότι η εν λόγω πράξη προηγείται οπωσδήποτε οποιουδήποτε συγκεκριμένου μέτρου εφαρμογής σχετικού με την εγκατάσταση της έδρας του οικείου οργανισμού, μόνον η εν λόγω πράξη του νομοθέτη της Ένωσης μπορεί να παραγάγει δεσμευτικά έννομα αποτελέσματα στο πλαίσιο του δικαίου της Ένωσης.

Το Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι αποφάσεις των αντιπροσώπων των κυβερνήσεων των κρατών μελών με τις οποίες ορίζεται η νέα έδρα του EMA και η έδρα της ELA (συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-59/18 και C-182/18 και υπόθεση C-743/19) δεν αποτελούν πράξεις του Συμβουλίου, αλλά πολιτικές πράξεις, στερούμενες δεσμευτικών έννομων αποτελεσμάτων, οι οποίες εκδίδονται συλλογικώς από τα κράτη μέλη, οπότε οι αποφάσεις αυτές δεν μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο προσφυγής ακυρώσεως δυνάμει του άρθρου 263 ΣΛΕΕ. Κατά συνέπεια, απορρίπτει τις εν λόγω προσφυγές ως στρεφόμενες κατά πράξεων των οποίων δεν είναι αρμόδιο να κρίνει τη νομιμότητα.

- **Επί του κύρους της νομοθετικής πράξεως περί καθορισμού της έδρας οργάνου ή οργανισμού της Ένωσης (συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-106/19 και C-232/19)**

Όσον αφορά τον προσβαλλόμενο κανονισμό, με τον οποίο το Συμβούλιο και το Κοινοβούλιο επικύρωσαν, με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία, την απόφαση των αντιπροσώπων των κυβερνήσεων των κρατών μελών περί καθορισμού της νέας έδρας του EMA, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, δυνάμει των αρχών της κατανομής των εξουσιών και της θεσμικής ισορροπίας που κατοχυρώνονται στη Συνθήκη ΕΕ¹⁵⁰, ο καθορισμός του περιεχομένου του κανονισμού απόκειται αποκλειστικώς στα εν λόγω θεσμικά όργανα. Συναφώς, υπογραμμίζει ότι στην απόφαση αυτή δεν μπορεί να αποδοθεί καμία δεσμευτική ισχύς δυνάμενη να περιορίσει την εξουσία εκτιμήσεως του νομοθέτη της Ένωσης. Επομένως, η εν λόγω απόφαση έχει την αξία πράξεως πολιτικής συνεργασίας η οποία δεν θίγει σε καμία περίπτωση τις αρμοδιότητες που απονέμονται στα θεσμικά όργανα της Ένωσης στο πλαίσιο της συνήθους νομοθετικής διαδικασίας. Ως εκ τούτου, η μη εμπλοκή του Κοινοβουλίου στη διαδικασία που κατέληξε στην έκδοση της εν λόγω αποφάσεως επ' ουδενί συνιστά προσβολή ή καταστρατήγηση των προνομίων του θεσμικού αυτού οργάνου ως συννομοθέτη, ο δε πολιτικός αντίκτυπος της εν λόγω αποφάσεως επί της νομοθετικής εξουσίας του Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου δεν μπορεί να αποτελέσει λόγο ακυρώσεως του προσβαλλόμενου κανονισμού από το Δικαστήριο. Δεδομένου ότι η απόφαση της 20ής Νοεμβρίου 2017 στερείται οιαδήποτε δεσμευτικού εννόμου αποτελέσματος στο δίκαιο της Ένωσης, το Δικαστήριο καταλήγει ότι η ως άνω απόφαση δεν μπορεί να αποτελέσει τη νομική βάση του προσβαλλόμενου κανονισμού, οπότε η νομιμότητα του συγκεκριμένου κανονισμού δεν μπορεί να επηρεασθεί από ενδεχόμενες πλημμέλειες οι οποίες τυχόν εμφίλωρησαν κατά την έκδοση της εν λόγω αποφάσεως.

2. Αρμοδιότητες των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων

Απόφαση της 22ας Νοεμβρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Επιτροπή κατά Συμβουλίου (Προσχώρηση στην Πράξη της Γενεύης) (C-24/20, [EU:C:2022:911](#))

«Προσφυγή ακυρώσεως – Απόφαση (ΕΕ) 2019/1754 – Προσχώρηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην Πράξη της Γενεύης της Συμφωνίας της Λισσαβώνας για τις ονομασίες προέλευσης και τις γεωγραφικές ενδείξεις – Άρθρο 3, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ – Αποκλειστική αρμοδιότητα της Ένωσης – Άρθρο 207 ΣΛΕΕ – Κοινή εμπορική πολιτική – Εμπορικές πτυχές της διανοητικής ιδιοκτησίας – Άρθρο 218, παράγραφος 6, ΣΛΕΕ – Δικαίωμα

¹⁵⁰ Άρθρο 13, παράγραφος 2, ΣΕΕ.

πρωτοβουλίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής – Τροποποίηση της πρότασης της Επιτροπής από το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Άρθρο 293, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ – Δυνατότητα εφαρμογής – Άρθρο 4, παράγραφος 3, άρθρο 13, παράγραφος 2, και άρθρο 17, παράγραφος 2, ΣΕΕ – Άρθρο 2, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ – Αρχές της δοτής αρμοδιότητας, της θεσμικής ισορροπίας και της καλόπιστης συνεργασίας»

Με την απόφαση 2019/1754 ¹⁵¹, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης ενέκρινε την προσχώρηση της Ένωσης στην Πράξη της Γενεύης ¹⁵² της Συμφωνίας της Λισσαβώνας ¹⁵³ για τις ονομασίες προέλευσης και τις γεωγραφικές ενδείξεις.

Η Συμφωνία της Λισσαβώνας αποτελεί ειδική συμφωνία κατά την έννοια της Συμβάσεως των Παρισίων περί προστασίας της βιομηχανικής ιδιοκτησίας ¹⁵⁴, στην οποία μπορούν να προσχωρήσουν όλα τα συμβαλλόμενα στη εν λόγω Σύμβαση κράτη. Επτά κράτη μέλη της Ένωσης είναι συμβαλλόμενα μέρη στη συμφωνία αυτή. Κατά τη Συμφωνία της Λισσαβώνας, τα κράτη στα οποία αυτή εφαρμόζεται συνιστούν ειδική ένωση στο πλαίσιο της Ένωσης για την Προστασία της Βιομηχανικής Ιδιοκτησίας, η οποία συστήθηκε με τη Σύμβαση των Παρισίων. Η Πράξη της Γενεύης έδωσε στην Ένωση για πρώτη φορά τη δυνατότητα να γίνει μέλος της ίδιας ειδικής ένωσης με τα συμβαλλόμενα κράτη στη Συμφωνία της Λισσαβώνας, ενώ η τελευταία επέτρεπε μόνο την προσχώρηση κρατών.

Η προσχώρηση της Ένωσης στην πράξη της Γενεύης εγκρίθηκε εξ ονόματος της Ένωσης δυνάμει του άρθρου 1 της προσβαλλόμενης απόφασης. Τα άρθρα 2 και 5 της προσβαλλόμενης απόφασης καθορίζουν της πρακτικές λεπτομέρειες της προσχώρησης της Ένωσης. Το άρθρο 3 της προσβαλλόμενης απόφασης εξουσιοδοτεί τα κράτη μέλη που το επιθυμούν να επικυρώσουν την Πράξη της Γενεύης ή να προσχωρήσουν σε αυτήν. Το άρθρο 4 της προσβαλλόμενης απόφασης παρέχει διευκρινίσεις ως προς την εκπροσώπηση, στο πλαίσιο της ειδικής ένωσης, της Ένωσης και των κρατών μελών που ενδεχομένως θα επικυρώσουν την Πράξη της Γενεύης ή θα προσχωρήσουν σε αυτή, καθώς και όσον αφορά την άσκηση των δικαιωμάτων και την εκπλήρωση των υποχρεώσεων της Ένωσης και των κρατών μελών της, που απορρέουν από την εν λόγω Πράξη.

Η Επιτροπή άσκησε προσφυγή με αίτημα τη μερική ακύρωση της προσβαλλόμενης απόφασης, και συγκεκριμένα του άρθρου 3 και του άρθρου 4, κατά το μέτρο που αυτό μνημονεύει τα κράτη μέλη. Προσήψε στο Συμβούλιο ότι τροποποίησε την πρότασή της ¹⁵⁵ μέσω της προσθήκης διάταξης η οποία εξουσιοδοτεί τα κράτη μέλη που το επιθυμούν να επικυρώσουν την Πράξη της Γενεύης ή να προσχωρήσουν σε αυτήν. Η πρόταση της Επιτροπής που υποβλήθηκε βάσει των διατάξεων της

¹⁵¹ Απόφαση (ΕΕ) 2019/1754 του Συμβουλίου, της 7ης Οκτωβρίου 2019, σχετικά με την προσχώρηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην Πράξη της Γενεύης της Συμφωνίας της Λισσαβώνας για τις ονομασίες προέλευσης και τις γεωγραφικές ενδείξεις (ΕΕ 2019, L 271, σ. 12, στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση).

¹⁵² Πράξη της Γενεύης της Συμφωνίας της Λισσαβώνας για τις ονομασίες προέλευσης και τις γεωγραφικές ενδείξεις (ΕΕ 2019, L 271, σ. 15, στο εξής: Πράξη της Γενεύης).

¹⁵³ Η Συμφωνία της Λισσαβώνας σχετικά με την προστασία των ονομασιών προελεύσεως και τη διεθνή καταχώρισή τους υπογράφηκε στις 31 Οκτωβρίου 1958, αναθεωρήθηκε στη Στοκχόλμη στις 14 Ιουλίου 1967 και τροποποιήθηκε στις 28 Σεπτεμβρίου 1979 (*Recueil des traités des Nations unies*, τόμος 828, αριθ. 13172, σ. 205, στο εξής: Συμφωνία της Λισσαβώνας).

¹⁵⁴ Η Σύμβαση των Παρισίων περί προστασίας της βιομηχανικής ιδιοκτησίας υπογράφηκε στο Παρίσι στις 20 Μαρτίου 1883, αναθεωρήθηκε τελευταία στη Στοκχόλμη στις 14 Ιουλίου 1967 και τροποποιήθηκε στις 28 Σεπτεμβρίου 1979 (*Recueil des traités des Nations Unies*, τόμος 828, αριθ. 11851, σ. 305).

¹⁵⁵ Πρόταση απόφασης του Συμβουλίου, που υποβλήθηκε από την Επιτροπή στις 27 Ιουλίου 2018, σχετικά με την προσχώρηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην Πράξη της Γενεύης της Συμφωνίας της Λισσαβώνας για τις ονομασίες προέλευσης και τις γεωγραφικές ενδείξεις [COM(2018) 350 final].

Συνθήκης ΛΕΕ που αφορούν την εφαρμογή της κοινής εμπορικής πολιτικής¹⁵⁶ και τη διαδικασία έκδοσης απόφασης για τη σύναψη διεθνούς συμφωνίας στον τομέα αυτόν¹⁵⁷ προέβλεπε, λαμβανομένης υπόψη της αποκλειστικής αρμοδιότητας της Ένωσης, μόνο την προχώρηση της τελευταίας στην Πράξη της Γενεύης.

Το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου αποφαινεται επί του παραδεκτού της προσφυγής, λαμβανομένων υπόψη των κριτηρίων του οργάνου που εξέδωσε την προσβαλλόμενη πράξη και της δυνατότητας διαχωρισμού από την υπόλοιπη πράξη των στοιχείων των οποίων ζητείται η ακύρωση. Εξάλλου, στο πλαίσιο της εξέτασης του πρώτου λόγου ακυρώσεως, τον οποίο δέχεται, το Δικαστήριο αποφαινεται επί της παροχής στα κράτη μέλη, εκ μέρους του Συμβουλίου, εξουσιοδότησης για την έκδοση νομικά δεσμευτικών πράξεων, όπως η προσχώρηση σε διεθνή συμφωνία, σε τομέα που εμπίπτει στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Ένωσης. Το Δικαστήριο ακυρώνει εν μέρει την προσβαλλόμενη απόφαση, διαπιστώνοντας ότι εκδόθηκε κατά παράβαση του άρθρου 293, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, σε συνδυασμό με το άρθρο 13, παράγραφος 2, ΣΕΕ.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Το Δικαστήριο απορρίπτει ευθύς εξ αρχής το επιχείρημα της Ιταλικής Δημοκρατίας ότι η προσφυγή είναι απαράδεκτη επειδή στρέφεται αποκλειστικά κατά του Συμβουλίου και όχι και κατά του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Ειδικότερα, διαπιστώνει ότι, δυνάμει του άρθρου 218, παράγραφος 6, ΣΛΕΕ και παρά την προηγούμενη έγκριση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, μόνο το Συμβούλιο είναι αρμόδιο να εκδίδει απόφαση για τη σύναψη διεθνούς συμφωνίας. Επομένως, ορθώς η προσβαλλόμενη απόφαση υπογράφηκε μόνο από τον Πρόεδρο του Συμβουλίου, η δε υπογραφή αυτή προσδιορίζει το όργανο που εξέδωσε τη συγκεκριμένη απόφαση και κατά του οποίου πρέπει να στραφεί η προσφυγή.

Αφετέρου, το Δικαστήριο απορρίπτει την ένσταση απαραδέκτου που προέβαλε το Συμβούλιο το οποίο υποστήριξε ότι οι διατάξεις της προσβαλλόμενης απόφασης των οποίων την ακύρωση ζητεί η Επιτροπή δεν μπορούν να διαχωριστούν από την υπόλοιπη απόφαση και, ως εκ τούτου, δεν είναι δυνατή η μερική ακύρωσή της.

Στο ως άνω πλαίσιο, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η εξακρίβωση της δυνατότητας διαχωρισμού των επίμαχων διατάξεων προϋποθέτει την εξέταση του περιεχομένου τους, προκειμένου να εκτιμηθεί, αντικειμενικώς, αν η ακύρωσή τους θα μετέβαλλε το πνεύμα και την ουσία της προσβαλλόμενης πράξης. Διαπιστώνει συναφώς ότι η ουσία της προσβαλλόμενης απόφασης συνίσταται στην προσχώρηση της Ένωσης στην πράξη της Γενεύης, η οποία εγκρίνεται εξ ονόματος της Ένωσης δυνάμει του άρθρου 1 της προσβαλλόμενης απόφασης. Αντιθέτως, οι διατάξεις των οποίων η Επιτροπή ζητεί την ακύρωση έχουν σκοπό να καταστήσουν δυνατή για τα κράτη μέλη που το επιθυμούν την επικύρωση της Πράξης της Γενεύης ή την προσχώρηση σε αυτήν παράλληλα με την Ένωση. Πλην όμως, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι ούτε το ενδεχόμενο μη χρήσης της ως άνω ευχέρειας από κανένα κράτος μέλος ούτε οι συνέπειες της μη χρήσης της ευχέρειας αυτής θα έθιγαν το νομικό περιεχόμενο του άρθρου 1 της προσβαλλόμενης απόφασης ή θα έθεταν εν αμφιβόλω την προσχώρηση της Ένωσης στην Πράξη της Γενεύης. Το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι το γεγονός ότι η Επιτροπή ζήτησε να διατηρηθούν για ορισμένο χρονικό διάστημα μετά από τη δημοσίευση της απόφασης επί της προσφυγής τα αποτελέσματα του μέρους της προσβαλλόμενης απόφασης του οποίου ζητεί την ακύρωση όσον αφορά τα κράτη μέλη που είναι συμβαλλόμενα μέρη στη Συμφωνία της Λισσαβώνας δεν ασκεί καμία επιρροή ως προς το ζήτημα αν οι διατάξεις των οποίων ζητείται η ακύρωση μπορούν να διαχωριστούν από την προσβαλλόμενη απόφαση.

¹⁵⁶ Άρθρο 207 ΣΛΕΕ.

¹⁵⁷ Άρθρο 218, παράγραφος 6, στοιχείο α', ΣΛΕΕ.

Επί της ουσίας, το Δικαστήριο εξετάζει τον λόγο ακυρώσεως με τον οποίο προβάλλεται ότι το Συμβούλιο, τροποποιώντας την πρόταση της Επιτροπής μέσω της προσθήκης διάταξης που εξουσιοδοτεί τα κράτη μέλη που το επιθυμούν να επικυρώσουν την Πράξη της Γενεύης ή να προσχωρήσουν σε αυτήν, ενήργησε εκτός του πλαισίου οποιαδήποτε πρωτοβουλίας της Επιτροπής και, ως εκ τούτου, παρέβη το άρθρο 218, παράγραφος 6, ΣΛΕΕ και το άρθρο 293, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και διατάραξε τη θεσμική ισορροπία που καθιερώνεται στο άρθρο 13, παράγραφος 2, ΣΕΕ.

Πρώτον, το Δικαστήριο κρίνει ότι το άρθρο 293, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ έχει εφαρμογή στην περίπτωση που το Συμβούλιο, αποφασίζοντας μετά από πρόταση της Επιτροπής την οποία έχει ορίσει βάσει του άρθρου 218, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ ως διαπραγματευτή, εκδίδει απόφαση για τη σύναψη διεθνούς συμφωνίας, δυνάμει του άρθρου 218, παράγραφος 6, ΣΛΕΕ.

Δεύτερον, το Δικαστήριο εξετάζει το επιχείρημα περί παράβασης του άρθρου 293, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

Προς τούτο, υπενθυμίζει κατ' αρχάς ότι η διάταξη αυτή πρέπει να ερμηνεύεται κατά τρόπο σύμφωνο προς την αρχή της θεσμικής ισορροπίας, χαρακτηριστική της θεσμικής δομής της Ένωσης, η οποία σημαίνει ότι κάθε θεσμικό όργανο ασκεί τις αρμοδιότητές του σεβόμενο τις αρμοδιότητες των υπολοίπων, καθώς και προς την αρχή της καλόπιστης συνεργασίας μεταξύ των θεσμικών οργάνων ¹⁵⁸. Στο ως άνω πλαίσιο, οι μη νομοθετικές πράξεις της Ένωσης, όπως η προσβαλλόμενη απόφαση για τη σύναψη της επίμαχης διεθνούς συμφωνίας, εκδίδονται βάσει προτάσεως της Επιτροπής. Πλην όμως, δυνάμει της εξουσίας πρωτοβουλίας της, η Επιτροπή προάγει το κοινό συμφέρον της Ένωσης και αναλαμβάνει τις κατάλληλες πρωτοβουλίες για τον σκοπό αυτόν. Το άρθρο 293 ΣΛΕΕ, προβλέποντας, αφενός, εξουσία τροποποίησης της πρότασης εκ μέρους του Συμβουλίου για την οποία απαιτείται, χωρίς εξαίρεση, ομόφωνη απόφαση και, αφετέρου, εξουσία της Επιτροπής να τροποποιεί την πρότασή της, εφόσον το Συμβούλιο δεν έχει αποφασίσει, διασφαλίζει την τήρηση της αρχής της θεσμικής ισορροπίας μεταξύ των αρμοδιοτήτων της Επιτροπής και εκείνων του Συμβουλίου. Συνεπώς, η εξουσία του Συμβουλίου να τροποποιεί την πρόταση της Επιτροπής δεν μπορεί να εκτείνεται μέχρι του σημείου να του επιτρέπει να την αλλοιώνει κατά τρόπο που εμποδίζει την επίτευξη των επιδιωκόμενων με αυτήν σκοπών και να την καθιστά άνευ λόγου υπάρξεως.

Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο εξετάζει το ζήτημα αν η τροποποίηση που επέφερε το Συμβούλιο αλλοίωσε το αντικείμενο ή τον σκοπό της πρότασης της Επιτροπής κατά τρόπο που εμποδίζει την επίτευξη των επιδιωκόμενων με αυτήν σκοπών.

Ως προς το ζήτημα αυτό, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι αντικείμενο της εν λόγω πρότασης ήταν η προσχώρηση μόνο της Ένωσης στην Πράξη της Γενεύης και ότι σκοπός της ήταν να διασφαλίσει τη δυνατότητα της Ένωσης να ασκεί δεόντως την αποκλειστική της αρμοδιότητα όσον αφορά τους τομείς που καλύπτει η εν λόγω Πράξη, ήτοι την κοινή εμπορική πολιτική η οποία διαμορφώνεται βάσει ενιαίων αρχών και ασκείται στο πλαίσιο των αρχών και των στόχων της εξωτερικής δράσης της Ένωσης, αρμοδιότητα στην οποία εμπίπτει η διαπραγμάτευση της Πράξης της Γενεύης.

Εξάλλου, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι, όταν οι Συνθήκες απονέμουν στην Ένωση αποκλειστική αρμοδιότητα σε συγκεκριμένο τομέα, μόνον η Ένωση δύναται να νομοθετεί και να εκδίδει νομικά δεσμευτικές πράξεις, εκτός εάν η ίδια εξουσιοδοτήσει τα κράτη μέλη προς τούτο ¹⁵⁹. Επιπλέον, η αρχή της δοτής αρμοδιότητας καθώς και το θεσμικό πλαίσιο που καθορίζει η Συνθήκη ΕΕ προκειμένου να καταστεί δυνατή η άσκηση, εκ μέρους της Ένωσης, των αρμοδιοτήτων που της

¹⁵⁸ Αρχές που κατοχυρώνονται στο άρθρο 13, παράγραφος 2, ΣΕΕ.

¹⁵⁹ Άρθρο 2, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

έχουν αναθέσει οι Συνθήκες, αποτελούν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της Ένωσης και του δικαίου της τα οποία αφορούν τη συνταγματική δομή της.

Πλην όμως, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η απόφαση για την παροχή στα κράτη μέλη της εξουσιοδότησης να επικυρώσουν την Πράξη της Γενεύης ή να προσχωρήσουν σε αυτήν εκφράζει εναλλακτική πολιτική επιλογή σε σχέση με την πρόταση της Επιτροπής, η οποία επηρεάζει τους όρους άσκησης αποκλειστικής αρμοδιότητας της Ένωσης, μολονότι η επιλογή αυτή εμπίπτει στην εκ μέρους της Επιτροπής εκτίμηση του γενικού συμφέροντος της Ένωσης, η οποία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την εξουσία πρωτοβουλίας του θεσμικού αυτού οργάνου.

Το Δικαστήριο συνάγει από τα ανωτέρω ότι η εξουσιοδότηση που παρέσχε το Συμβούλιο αλλοιώνει το αντικείμενο και τον σκοπό της πρότασης της Επιτροπής, η οποία εκφράζει την πολιτική επιλογή της να δώσει μόνο στην Ένωση τη δυνατότητα να προσχωρήσει στην Πράξη της Γενεύης και, συνεπώς, να ασκήσει μόνη της την αποκλειστική της αρμοδιότητα στους τομείς που καλύπτει η εν λόγω Πράξη.

Εξάλλου, το Δικαστήριο προσθέτει ότι το συμπέρασμα αυτό δεν αναιρείται από το ότι η εξουσιοδότηση που προβλέπεται στο άρθρο 3 της προσβαλλόμενης απόφασης χορηγείται υπό την επιφύλαξη του πλήρους σεβασμού της αποκλειστικής αρμοδιότητας της Ένωσης, ούτε από το ότι, σύμφωνα με το άρθρο 4 της προσβαλλόμενης απόφασης, για τη διασφάλιση της ενιαίας διεθνούς εκπροσώπησης της Ένωσης και των κρατών μελών της, το Συμβούλιο ανέθεσε στην Επιτροπή την εκπροσώπηση της Ένωσης, καθώς και κάθε κράτους μέλους που θα επιθυμούσε να κάνει χρήση της εξουσιοδότησης αυτής. Πράγματι, παρά την κατά τα ανωτέρω οριοθέτηση, τα κράτη μέλη, χρησιμοποιώντας την εξουσιοδότηση, ασκούν, ως ανεξάρτητα υποκείμενα του διεθνούς δικαίου και παραλλήλως προς την Ένωση, αποκλειστική αρμοδιότητα της τελευταίας, εμποδίζοντας την άσκηση της αποκλειστικής αρμοδιότητας από μόνη την Ένωση.

Τέλος, η τροποποίηση που επέφερε το Συμβούλιο δεν μπορεί να δικαιολογηθεί ούτε από τα επιχειρήματα σχετικά με την ανάγκη να διασφαλιστεί ότι η Ένωση θα έχει δικαιώματα ψήφου στη συνέλευση της ειδικής ένωσης και να διαφυλαχθεί η χρονική προτεραιότητα και η συνέχεια της προστασίας των ονομασιών προέλευσης που έχουν καταχωριστεί δυνάμει της Συμφωνίας της Λισσαβώνας στα επτά κράτη μέλη που είναι συμβαλλόμενα μέρη σε αυτήν. Πράγματι, το Δικαστήριο κρίνει ότι οι τυχόν δυσχέρειες με τις οποίες θα μπορούσε να έρθει αντιμέτωπη η Ένωση, σε διεθνές επίπεδο, κατά την άσκηση των αποκλειστικών αρμοδιοτήτων της ή οι συνέπειες της άσκησης των αποκλειστικών αρμοδιοτήτων της επί των διεθνών δεσμεύσεων των κρατών μελών δεν παρέχουν αφ' εαυτών στο Συμβούλιο τη δυνατότητα τροποποίησης πρότασης της Επιτροπής μέχρι του σημείου ώστε να αλλοιωθεί το αντικείμενο και ο σκοπός της και να διαταραχθεί κατ' αυτόν τον τρόπο η θεσμική ισορροπία της οποίας την τήρηση έχει σκοπό να διασφαλίσει το άρθρο 293 ΣΛΕΕ.

VI. Δημοσιονομικές διατάξεις

Απόφαση της 8ης Μαρτίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Επιτροπή κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Καταπολέμηση της απάτης που συνίστατο στη δήλωση δασμολογητέας αξίας χαμηλότερης της πραγματικής) (C-213/19, [EU:C:2022:167](#))

«Παράβαση κράτους μέλους – Άρθρο 4, παράγραφος 3, ΣΕΕ – Άρθρο 310, παράγραφος 6, και άρθρο 325 ΣΛΕΕ – Ίδιοι πόροι – Δασμοί – Φόρος προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ) – Προστασία των οικονομικών συμφερόντων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Καταπολέμηση της απάτης – Αρχή της αποτελεσματικότητας – Υποχρέωση των κρατών μελών προς απόδοση ιδίων πόρων στον προϋπολογισμό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής – Οικονομική ευθύνη των κρατών μελών σε περίπτωση απωλειών ιδίων πόρων – Εισαγωγές κλωστοϋφαντουργικών προϊόντων και υποδημάτων καταγωγής Κίνας – Συστηματική απάτη μεγάλης κλίμακας – Οργανωμένο έγκλημα – Αφανείς εισαγωγές – Δασμολογητέα αξία – Δήλωση δασμολογητέας αξίας χαμηλότερης της πραγματικής – Βάση επιβολής του ΦΠΑ – Ανυπαρξία συστηματικών τελωνειακών ελέγχων βασισμένων σε ανάλυση κινδύνων και διενεργούμενων πριν από την παράδοση των επίμαχων εμπορευμάτων – Ανυπαρξία συστηματικής σύστασης εγγυήσεων – Μέθοδος που χρησιμοποιείται για την αποτίμηση των απωλειών παραδοσιακών ιδίων πόρων σχετικά με τις εισαγωγές που παρουσιάζουν σημαντικό κίνδυνο δήλωσης δασμολογητέας αξίας χαμηλότερης της πραγματικής – Στατιστική μέθοδος βασισμένη στις μέσες τιμές που καθορίζονται σε επίπεδο Ένωσης – Επιτρεπτό»

Από την 1η Ιανουαρίου 2005, η Ευρωπαϊκή Ένωση κατάργησε όλες τις ποσοστώσεις που εφαρμόζονταν στις εισαγωγές κλωστοϋφαντουργικών προϊόντων και ειδών ένδυσης, μεταξύ άλλων, από την Κίνα.

Το 2007, το 2009 και το 2015 η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Καταπολέμησης της Απάτης (OLAF) απηύθυνε στα κράτη μέλη μηνύματα αμοιβαίας συνδρομής, με τα οποία τα ενημέρωνε, μεταξύ άλλων, για τον κίνδυνο δήλωσης δασμολογητέας αξίας ακραία χαμηλότερης της πραγματικής σε εισαγωγές κλωστοϋφαντουργικών προϊόντων και υποδημάτων από την Κίνα οι οποίες πραγματοποιούνταν από «εικονικές εταιρίες» που καταχωρίζονταν στα σχετικά μητρώα με μοναδικό σκοπό να προσδώσουν μια επίφαση νομιμότητας σε δόλιες συναλλαγές. Η OLAF κάλεσε όλα τα κράτη μέλη να επιτηρούν τις εισαγωγές τέτοιων προϊόντων, να διενεργούν αποτελεσματικούς τελωνειακούς ελέγχους και να λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα διασφάλισης σε περίπτωση υπόνοιας περί τεχνητώς χαμηλότερων τιμών χρέωσης.

Προς τούτο, η OLAF επεξεργάστηκε ένα εργαλείο εκτίμησης των κινδύνων, με βάση τα δεδομένα σε επίπεδο Ένωσης. Το εργαλείο αυτό, στηριζόμενο στον υπολογισμό ενός μέσου όρου που καθορίζεται με βάση τις «διορθωμένες μέσες τιμές», καταλήγει σε μια «ελάχιστη αποδεκτή τιμή», χρησιμοποιούμενη ως προφίλ ή ως κατώτατο όριο κινδύνου το οποίο παρέχει στις τελωνειακές αρχές των κρατών μελών τη δυνατότητα να εντοπίζουν τις ιδιαιτέρως χαμηλές δηλωθείσες κατά την εισαγωγή αξίες και, συνακόλουθα, τις εισαγωγές που ενέχουν σημαντικό κίνδυνο να έχουν δηλωθεί με δασμολογητέα αξία χαμηλότερη της πραγματικής.

Το 2011 και το 2014 το Ηνωμένο Βασίλειο έλαβε μέρος σε αποστολές εποπτείας της Επιτροπής και της OLAF οι οποίες στόχευαν στην αντιμετώπιση ορισμένων κινδύνων απάτης στον τομέα της δήλωσης δασμολογητέας αξίας χαμηλότερης της πραγματικής, χωρίς ωστόσο να εφαρμόσει τις «ελάχιστες αποδεκτές τιμές» που υπολογίστηκαν σύμφωνα με τη μέθοδο της OLAF, πολλών δε μάλλον χωρίς να εκτελέσει τις ειδοποιήσεις συμπληρωματικών πληρωμών τις οποίες εξέδωσαν οι αρχές του κατά το πέρας μιας τέτοιας εφαρμογής.

Στο πλαίσιο όμως μιας σειράς διμερών συναντήσεων, η OLAF συνέστησε στις αρμόδιες βρετανικές αρχές να κάνουν χρήση των «ελάχιστων αποδεκτών τιμών» ως δεικτών κινδύνου σε επίπεδο Ένωσης. Κατά την OLAF, οι παράτυπες εισαγωγές αυξάνονταν σημαντικά στο Ηνωμένο Βασίλειο λόγω του

ακατάλληλου χαρακτήρα των ελέγχων που διενεργούσαν οι τελωνειακές αρχές του κράτους αυτού, με συνέπεια να ενθαρρύνεται η μετατόπιση δόλιων συναλλαγών από τα άλλα κράτη μέλη προς το συγκεκριμένο. Εντούτοις, κατά την OLAF, το Ηνωμένο Βασίλειο δεν ακολούθησε τις συστάσεις της, θέτοντας, αντιθέτως, τα σχετικά προϊόντα σε ελεύθερη κυκλοφορία στην εσωτερική αγορά, χωρίς να διενεργήσει κατάλληλους τελωνειακούς ελέγχους, με αποτέλεσμα τη μη είσπραξη και τη μη απόδοση στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή σημαντικού μέρους των τελωνειακών δασμών.

Κατά συνέπεια, εκτιμώντας ότι το Ηνωμένο Βασίλειο δεν είχε καταλογίσει τα ορθά ποσά των τελωνειακών δασμών ούτε είχε αποδώσει στην Επιτροπή τα ορθά ποσά παραδοσιακών ιδίων πόρων και ιδίων πόρων που προέρχονται από τον φόρο προστιθέμενης αξίας («ΦΠΑ») σχετικά με ορισμένες εισαγωγές κλωστοϋφαντουργικών προϊόντων και υποδημάτων καταγωγής Κίνας, η Επιτροπή άσκησε προσφυγή με αίτημα να διαπιστωθεί ότι το κράτος αυτό παρέβη τις υποχρεώσεις τις οποίες υπέχει από τη νομοθεσία της Ένωσης σχετικά με τον έλεγχο και την εποπτεία στον τομέα της είσπραξης των ιδίων πόρων, του τελωνειακού δικαίου και του ΦΠΑ.

Με την απόφασή του, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου κάνει εν μέρει δεκτή την προσφυγή της Επιτροπής και αποφαίνεται, κατ' ουσίαν, ότι το Ηνωμένο Βασίλειο παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το δίκαιο της Ένωσης, καθόσον δεν εφάρμοσε αποτελεσματικά μέτρα τελωνειακού ελέγχου ούτε καταλόγισε τα ορθά ποσά των τελωνειακών δασμών και, ως εκ τούτου, παρέλειψε να αποδώσει στην Επιτροπή το ορθό ποσό των παραδοσιακών ιδίων πόρων σχετικά με ορισμένες εισαγωγές κλωστοϋφαντουργικών προϊόντων και υποδημάτων καταγωγής Κίνας ¹⁶⁰, καθώς και να γνωστοποιήσει στην Επιτροπή όλες τις απαραίτητες πληροφορίες για τον υπολογισμό των δασμών και ιδίων πόρων που απέμεναν να εισπραχθούν ¹⁶¹.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο απορρίπτει το σύνολο των ενστάσεων απαραδέκτου που προέβαλε το Ηνωμένο Βασίλειο επικαλούμενο, μεταξύ άλλων, παραβίαση εκ μέρους της Επιτροπής της αρχής της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης λόγω ορισμένων δηλώσεων στις οποίες προέβησαν υπάλληλοι της Επιτροπής ή της OLAF κατά τη διάρκεια συναντήσεων με τη διοικητικές αρχές του κράτους μέλους σχετικά με τα μέτρα που έλαβε το κράτος αυτό για την καταπολέμηση της επίμαχης απάτης.

Το Δικαστήριο υπενθυμίζει συναφώς ότι ουδείς δύναται να επικαλεστεί παραβίαση της αρχής της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης ελλείψει διαβεβαιώσεων που να του έχουν δημιουργήσει βάσιμες προσδοκίες. Ακόμη όμως και αν υπάρχουν τέτοιες προσδοκίες, ένα κράτος μέλος δεν μπορεί να επικαλεστεί την αρχή αυτή για να εμποδίσει την αντικειμενική διαπίστωση, από το Δικαστήριο, της μη τήρησης των υποχρεώσεων που υπέχει το ίδιο το κράτος μέλος από τη Συνθήκη ΛΕΕ.

¹⁶⁰ Η παράβαση αυτή αφορά τις υποχρεώσεις που υπέχει το Ηνωμένο Βασίλειο, μεταξύ άλλων, από το άρθρο 310, παράγραφος 6, και το άρθρο 325 ΣΛΕΕ, από τον κανονισμό (ΕΕ) 952/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 9ης Οκτωβρίου 2013, για τη θέσπιση του ενωσιακού τελωνειακού κώδικα (ΕΕ 2013, L 269, σ. 1), από τον κανονισμό (ΕΟΚ) 2913/92 του Συμβουλίου, της 12ης Οκτωβρίου 1992, περί θεσπίσεως κοινοτικού τελωνειακού κώδικα, και από την οδηγία 2006/112/ΕΚ του Συμβουλίου, της 28ης Νοεμβρίου 2006, σχετικά με το κοινό σύστημα [ΦΠΑ] (ΕΕ 2006, L 347, σ. 1, και διορθωτικό ΕΕ 2007, L 335, σ. 60).

¹⁶¹ Ειδικότερα, το Ηνωμένο Βασίλειο παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 4, παράγραφος 3, ΣΕΕ (αρχή της καλόπιστης συνεργασίας) μη γνωστοποιώντας στην Επιτροπή όλες τις απαραίτητες πληροφορίες για τον καθορισμό του ποσού των απωλειών παραδοσιακών ιδίων πόρων και μην παρέχοντας, όπως ζητήθηκε, την αιτιολογία των αποφάσεων με τις οποίες ακυρώθηκαν οι βεβαιωθείσες τελωνειακές οφειλές.

Επί της ουσίας, πρώτον, δεχόμενο τον λόγο της προσφυγής ο οποίος αφορά παράβαση των υποχρεώσεων που επιβάλλει το δίκαιο της Ένωσης στον τομέα της προστασίας των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης και της καταπολέμησης της απάτης, όπως επίσης και των υποχρεώσεων που απορρέουν από το τελωνειακό δίκαιο της Ένωσης, το Δικαστήριο υπογραμμίζει κατ' αρχάς τις συγκεκριμένες υποχρεώσεις αποτελέσματος τις οποίες υπέχουν τα κράτη μέλη από το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ. Για την καταπολέμηση των παραβάσεων που είναι ικανές να εμποδίσουν την πραγματική και πλήρη είσπραξη των τελωνειακών δασμών ως παραδοσιακών ιδίων πόρων και που ενέχουν, κατά συνέπεια, τον κίνδυνο να πλήξουν τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης, τα κράτη μέλη πρέπει να προβλέπουν την εφαρμογή όχι μόνον κατάλληλων κυρώσεων, και δη ποινικών κυρώσεων σε περίπτωση σοβαρής απάτης ή άλλης σοβαρής παράνομης δραστηριότητας, αλλά και αποτελεσματικών και αποτρεπτικών μέτρων τελωνειακού ελέγχου. Το είδος των μέτρων τελωνειακού ελέγχου τα οποία οφείλουν να λαμβάνουν τα κράτη μέλη για να συμμορφωθούν με τις απαιτήσεις που τους επιβάλλει η ως άνω διάταξη δεν μπορεί να καθοριστεί αφηρημένα και στατικά, εφόσον εξαρτάται από εν δυνάμει εξελισσόμενα χαρακτηριστικά αυτής της απάτης ή της άλλης παράνομης δραστηριότητας.

Ως εκ τούτου, μολονότι το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ παρέχει στα κράτη μέλη ορισμένο περιθώριο και ελευθερία επιλογής κατά τη λήψη των μέτρων τελωνειακού ελέγχου, εν προκειμένω ο μηχανισμός τελωνειακών ελέγχων τον οποίο έθεσε σε εφαρμογή το Ηνωμένο Βασίλειο για την καταπολέμηση της επίμαχης απάτης, στον βαθμό που, πέραν ελαχίστων εξαιρέσεων, περιοριζόταν σε ενέργειες εκ των υστέρων είσπραξης δασμών, ήταν, λαμβανομένων υπόψη των ιδιαιτεροτήτων της εν λόγω απάτης, προδήλως ασυμβίβαστος με την αρχή της αποτελεσματικότητας η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ. Εξάλλου, το Δικαστήριο αναγνωρίζει ότι τα κοινά κριτήρια τα οποία συστήνονται από την OLAF και την Επιτροπή στα κράτη μέλη και εντάσσονται στο κοινό πλαίσιο διαχείρισης κινδύνων δεν είναι δεσμευτικά. Ωστόσο, δεδομένου ότι το άρθρο 325, παράγραφοι 1 και 3, ΣΛΕΕ απαιτεί να υπάρχει στενή συνεργασία μεταξύ, αφενός, των κρατών μελών και της Ένωσης και, αφετέρου, των ίδιων των κρατών μελών, τα κράτη μέλη υποχρεούνται, επομένως, να λαμβάνουν δεόντως υπόψη τα κριτήρια αυτά ή ακόμη και να τα ακολουθούν σε περίπτωση που δεν έχουν αναπτύξει εθνικά κριτήρια τουλάχιστον εξίσου αποτελεσματικά με εκείνα τα οποία συστήνονται από την Ένωση.

Βάσει της τελωνειακής νομοθεσίας της Ένωσης, σε συνδυασμό με το άρθρο 325 ΣΛΕΕ, το Ηνωμένο Βασίλειο όφειλε, τουλάχιστον, στο πλαίσιο του καθορισμού, κατά το διάστημα της παραβάσεως, του εθνικού του συστήματος ανάλυσης και διαχείρισης των κινδύνων, να λάβει δεόντως υπόψη τα προφίλ κινδύνου καθώς και τους διάφορους τύπους τελωνειακών ελέγχων που του συνέστηναν η OLAF και η Επιτροπή. Υπό τις περιστάσεις αυτές, στο πλαίσιο τελωνειακών ελέγχων διενεργούμενων πριν από τη θέση των εμπορευμάτων σε ελεύθερη κυκλοφορία, το Ηνωμένο Βασίλειο δεν είχε το δικαίωμα, εν αναμονή της έναρξης της εφαρμογής δικών του, φερόμενων ως πιο αποδοτικών, κατώτατων ορίων κινδύνου, να αρνηθεί να εφαρμόσει οποιοδήποτε προφίλ κινδύνου συνέβαλλε στον εντοπισμό, πριν από τον εκτελωνισμό των εμπορευμάτων αυτών, εισαγωγών ιδιαιτέρως χαμηλής αξίας οι οποίες ενείχαν σημαντικό κίνδυνο να έχουν δηλωθεί με δασμολογητέα αξία χαμηλότερη της πραγματικής. Το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι, εφόσον στη συγκεκριμένη περίπτωση επρόκειτο για μαζική απάτη στον τομέα της δήλωσης δασμολογητέας αξίας χαμηλότερης της πραγματικής, η αποτελεσματική προστασία των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης απαιτούσε, πέραν της θέσης σε εφαρμογή ενός προφίλ κινδύνου, να ζητείται σε συστηματική βάση η σύσταση εγγυήσεων όσον αφορά τις προαναφερθείσες εισαγωγές. Εν προκειμένω, όμως, το Ηνωμένο Βασίλειο απαίτησε τη σύσταση εγγυήσεων μόνον όλως εξαιρετικώς, οι δε εγγυήσεις αυτές ανακτήθηκαν μετά την ακύρωση των ειδοποιήσεων πληρωμής τις οποίες αφορούσαν. Εξάλλου, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι το Ηνωμένο Βασίλειο δεν καταλόγισε με αποτελεσματικό τρόπο το σύνολο των οφειλόμενων τελωνειακών δασμών, διότι υπολόγισε τα ποσά των τελωνειακών δασμών βάσει εσφαλμένων αξιών, αφού επρόκειτο προδήλως για υπερβολικά χαμηλές αξίες, και στη συνέχεια καταλόγισε αυτά τα ποσά δασμών, κατά παραβίαση του τελωνειακού δικαίου της Ένωσης.

Δεύτερον, δεχόμενο τον λόγο της προσφυγής ο οποίος αφορά παράβαση των υποχρεώσεων που επιβάλλει το δίκαιο της Ένωσης όσον αφορά την απόδοση των τελωνειακών δασμών ως

παραδοσιακών ιδίων πόρων, το Δικαστήριο υπενθυμίζει κατ' αρχάς ότι τα κράτη μέλη υποχρεούνται να βεβαιώνουν τους ενωσιακούς δασμούς ως ίδιους πόρους μόλις οι αρχές τους είναι σε θέση να υπολογίσουν το ποσό των δασμών που προκύπτει από τελωνειακή οφειλή και να προσδιορίσουν τον οφειλέτη, ενώ εν συνεχεία οφείλουν να αποδίδουν τους ενωσιακούς ίδιους πόρους στην Επιτροπή, λαμβάνοντας όλα τα αναγκαία προς τούτο μέτρα. Επομένως, η διαχείριση του συστήματος των ιδίων πόρων της Ένωσης ανατίθεται στα κράτη μέλη και εμπίπτει στην αποκλειστική ευθύνη τους. Η άμεση σχέση μεταξύ της είσπραξης των εσόδων από δασμούς και της απόδοσης των αντίστοιχων πόρων στην Επιτροπή επιβάλλει στα κράτη μέλη να προστατεύουν τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης και να λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να εξασφαλίσουν την πλήρη και πραγματική είσπραξη των σχετικών δασμών.

Εν προκειμένω, το Δικαστήριο διαπιστώνει παράβαση του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και παραβίαση του τελωνειακού δικαίου της Ένωσης, στο μέτρο που το Ηνωμένο Βασίλειο δεν έλαβε, κατά το διάστημα της παραβάσεως, μέτρα ικανά να διασφαλίσουν ότι οι δασμολογικές αξίες των επίμαχων εισαγωγών θα καθορίζονταν ορθώς, όπως είναι, παραδείγματος χάριν, οι έλεγχοι οι οποίοι διενεργούνται πριν από τον εκτελωνισμό και η υποχρέωση σύστασης εγγυήσεων για τις εισαγωγές που ενέχουν σημαντικό κίνδυνο να έχουν δηλωθεί με δασμολογητέα αξία χαμηλότερη της πραγματικής. Συνακόλουθα, οι τελωνειακές οφειλές υπολογίστηκαν από το κράτος αυτό βάσει ανακριβών αξιών και ο ακατάλληλος χαρακτήρας των διενεργηθέντων ελέγχων είχε ως συνέπεια να μην αποδοθεί στην Επιτροπή το σύνολο των ιδίων πόρων σχετικά με τις επίμαχες εισαγωγές. Παραλείποντας να επαληθεύσει την ακρίβεια των δηλωθεισών αξιών των επίμαχων εμπορευμάτων, σύμφωνα με τους κανόνες του δικαίου της Ένωσης πριν από τη θέση τους σε ελεύθερη κυκλοφορία, το Ηνωμένο Βασίλειο δημιούργησε μια μη αναστρέψιμη κατάσταση που οδήγησε σε σημαντικές απώλειες ιδίων πόρων της Ένωσης για τις οποίες πρέπει να θεωρηθεί υπεύθυνο.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο κάνει δεκτή την αιτίαση της Επιτροπής ότι το Ηνωμένο Βασίλειο παραβίασε το τελωνειακό δίκαιο της Ένωσης μην αποδίδοντας τους οφειλόμενους παραδοσιακούς ίδιους πόρους όσον αφορά τις εισαγωγές που διερευνήθηκαν στο πλαίσιο της κοινής τελωνειακής επιχείρησης «Snake», την οποία συντόνισε η OLAF. Συγκεκριμένα, οι συμπληρωματικοί τελωνειακοί δασμοί που απαιτήθηκαν με ειδοποιήσεις πληρωμής τις οποίες εξέδωσε το Ηνωμένο Βασίλειο είχαν καταλογιστεί, είχαν κοινοποιηθεί στους οφειλότες τους και είχαν καταχωριστεί στα λογιστικά βιβλία σύμφωνα με τα όσα ορίζει το δίκαιο της Ένωσης. Ωστόσο, προτού οι δασμοί αυτοί εισπραχθούν και προτού συσταθεί γι' αυτούς οποιαδήποτε ασφάλεια, το Ηνωμένο Βασίλειο αποφάσισε να ακυρώσει τις προαναφερθείσες ειδοποιήσεις πληρωμής και να ανακαλέσει την εγγραφή των σχετικών ποσών στα λογιστικά βιβλία.

Το Δικαστήριο υπενθυμίζει επ' αυτού ότι, δυνάμει του τελωνειακού δικαίου της Ένωσης, τα κράτη μέλη υποχρεούνται να λαμβάνουν όλα τα αναγκαία μέτρα ώστε τα ποσά που αντιστοιχούν στα βεβαιωθέντα έσοδα να αποδίδονται στην Επιτροπή. Εν προκειμένω, όμως, ο υπολογισμός των εν λόγω ποσών ενέχει διοικητικό σφάλμα στο οποίο υπέπεσαν οι τελωνειακές αρχές του Ηνωμένου Βασιλείου και το οποίο αυτές όφειλαν να διορθώσουν καθορίζοντας εκ νέου τη δασμολογητέα αξία, στηριζόμενες σε μία από τις μεθόδους που προβλέπονται συναφώς από το τελωνειακό δίκαιο της Ένωσης. Το ίδιο συμπέρασμα ισχύει και για την απόφασή τους να μην επανεκδώσουν τις ειδοποιήσεις είσπραξης κατόπιν διόρθωσής τους. Τα δε κράτη μέλη είναι αποκλειστικώς υπεύθυνα για την εφαρμογή του τελωνειακού δικαίου της Ένωσης και το Ηνωμένο Βασίλειο, αποφασίζοντας να ακυρώσει τις προαναφερθείσες ειδοποιήσεις πληρωμής αντί να τις να τις επανεκδώσει κατόπιν διόρθωσής τους βάσει υπολογισμών σύμφωνων με το τελωνειακό δίκαιο της Ένωσης, δεν έλαβε, κατά παραβίαση του δικαίου αυτού, τα αναγκαία μέτρα ώστε τα βεβαιωθέντα ποσά να αποδοθούν στην Επιτροπή. Εξάλλου, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι το Ηνωμένο Βασίλειο δεν τήρησε την προβλεπόμενη από το τελωνειακό δίκαιο της Ένωσης διαδικασία προκειμένου να απαλλαγεί της υποχρέωσης να αποδώσει στην Επιτροπή τα σχετικά ποσά. Επιπλέον, απορρίπτοντας τους λόγους τους οποίους επικαλείται το Ηνωμένο Βασίλειο προς απαλλαγή του από την υποχρέωση να αποδώσει στην Επιτροπή τους ίδιους πόρους που απορρέουν από τους βεβαιωθέντες με τις προαναφερθείσες ειδοποιήσεις πληρωμής δασμούς, υποστηρίζοντας ειδικότερα οι οφειλότες των δασμών αυτών ήταν αφανείς ή αφερέγγυες επιχειρήσεις, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι, αν οι

επίδικοι δασμοί αποδείχθηκαν μη ανακτήσιμοι από τις οικείες επιχειρήσεις, τούτο οφείλεται σε διττό διοικητικό σφάλμα καταλογιστέο στις αρχές του κράτους αυτού. Τέλος, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι το καθού κράτος μέλος δεν τήρησε ούτε την παρεπόμενη υποχρέωσή του να καταβάλει τους τόκους υπερημερίας επί των ιδίων πόρων που δεν είχαν αποδοθεί στην Επιτροπή.

Όσον αφορά το ζήτημα κατά πόσον το Ηνωμένο Βασίλειο παρέβη, πιο συγκεκριμένα, τις υποχρεώσεις που υπέχει από το δίκαιο της Ένωσης στον τομέα των ιδίων πόρων παραλείποντας να αποδώσει στην Επιτροπή παραδοσιακούς ίδιους πόρους μέχρι ποσού καθοριζομένου για κάθε έτος το οποίο καλυπτόταν από το διάστημα της παραβάσεως, ήτοι συνολικό ποσό 2 679 637 088,86 ευρώ, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι εμπίπτει στην αποκλειστική αρμοδιότητα και ευθύνη των κρατών μελών να διασφαλίζουν ότι οι δηλωθείσες δασμολογητέες αξίες καθορίζονται τηρουμένων των ενωσιακών κανόνων που διέπουν τον καθορισμό της δασμολογητέας αξίας. Εν προκειμένω, δεδομένου ότι οι τελωνειακές αρχές του Ηνωμένου Βασιλείου παρέλειψαν να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα κατά τρόπο αρκούντως συστηματικό, σημαντικοί όγκοι εισαχθέντων εμπορευμάτων για τα οποία είχε προδήλως δηλωθεί δασμολογητέα αξία χαμηλότερη της πραγματικής τέθηκαν σε ελεύθερη κυκλοφορία, χωρίς να υφίσταται η δυνατότητα να υποβληθούν σε φυσικούς ελέγχους. Αφ' ης στιγμής οι παραλείψεις αυτές κατέστησαν αδύνατο να καθοριστεί η δασμολογητέα αξία με βάση κάποια από τις μεθόδους τις οποίες προβλέπει το τελωνειακό δίκαιο της Ένωσης, ορθώς η Επιτροπή χρησιμοποίησε άλλες μεθόδους για τον καθορισμό της δασμολογητέας αξίας. Το Δικαστήριο διαπιστώνει επίσης ότι ορθώς η Επιτροπή έκανε χρήση της συμφυούς με το σύστημα των ενωσιακών ιδίων πόρων δυνατότητάς της να υποβάλει στην κρίση του Δικαστηρίου, στο πλαίσιο προσφυγής λόγω παραβάσεως, τη διαφορά μεταξύ της ίδιας και του Ηνωμένου Βασιλείου με αντικείμενο την υποχρέωση του εν λόγω κράτους να της αποδώσει ορισμένο ποσό ιδίων πόρων.

Τέλος, όσον αφορά τον ποσοτικό προσδιορισμό των απωλειών ιδίων πόρων, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι, όταν η αδυναμία διενέργειας ελέγχων αποτελεί συνέπεια της παραλείψεως των τελωνειακών αρχών να διενεργήσουν ελέγχους με σκοπό την επαλήθευση της πραγματικής αξίας των εμπορευμάτων, επιτρέπεται μια μέθοδος η οποία στηρίζεται σε στατιστικά στοιχεία αντί μιας μεθόδου καθορισμού της δασμολογητέας αξίας των οικείων εμπορευμάτων με βάση άμεσα αποδεικτικά στοιχεία. Σκοπός της εξέτασης του Δικαστηρίου στο πλαίσιο της παρούσας διαδικασίας είναι κατ' ουσίαν να εξακριβωθεί, αφενός, κατά πόσον η μέθοδος αυτή ήταν δικαιολογημένη λαμβανομένων υπόψη των ιδιαιτεροτήτων των περιστάσεων της υπό κρίση υποθέσεως και, αφετέρου, κατά πόσον ήταν αρκούντως ακριβής και αξιόπιστη. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο απορρίπτει εν μέρει τον υπολογισμό στον οποίο προέβη η Επιτροπή, κρίνοντας ότι, λόγω ασυνέπειας μεταξύ των αιτημάτων του δικογράφου της προσφυγής και του αιτητικού της προσφυγής, καθώς και λόγω των σημαντικών αβεβαιοτήτων που ανακύπτουν ως προς την ακρίβεια των ποσών των ιδίων πόρων των οποίων την απόδοση ζητεί η Επιτροπή, το προσφεύγον θεσμικό όργανο δεν απέδειξε επαρκώς κατά νόμον το σύνολο των ποσών αυτών. Εντούτοις, λαμβανομένων υπόψη των ιδιαιτεροτήτων της προκειμένης υποθέσεως, το Δικαστήριο εγκρίνει τη μέθοδο την οποία εφάρμοσε η Επιτροπή για τον υπολογισμό του ποσού των απωλειών παραδοσιακών ιδίων πόρων για ένα μέρος του διαστήματος της παραβάσεως, στο μέτρο που η μέθοδος αυτή αποδεικνύεται αρκούντως ακριβής και αξιόπιστη ώστε να μην οδηγεί σε πρόδηλη υπερεκτίμηση του ποσού των σχετικών απωλειών. Το Δικαστήριο διευκρινίζει επίσης ότι δεν εναπόκειται σ' αυτό να υποκαταστήσει την Επιτροπή, υπολογίζοντας το ίδιο τα ακριβή ποσά παραδοσιακών ιδίων πόρων που οφείλει το Ηνωμένο Βασίλειο. Πράγματι, το Δικαστήριο μπορεί είτε να δεχθεί είτε να απορρίψει, εν όλω ή εν μέρει, τα αιτήματα του δικογράφου της ασκηθείσας από την Επιτροπή προσφυγής, δεν επιτρέπεται όμως να τροποποιήσει το περιεχόμενό τους. Αντιθέτως, εναπόκειται στην Επιτροπή να προβεί σε νέο υπολογισμό των ενωσιακών ιδίων πόρων της Ένωσης που εξακολουθούν να οφείλονται, λαμβάνοντας υπόψη την κρίση του Δικαστηρίου αναφορικά με τις καταλογιστέες απώλειες και την αξία τους.

VII. Δίκαιο της Ένωσης και εθνικό δίκαιο

Απόφαση της 22ας Φεβρουαρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), RS (Αποτελέσματα των αποφάσεων συνταγματικού δικαστηρίου) (C-430/21, [EU:C:2022:99](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Κράτος δικαίου – Ανεξαρτησία της δικαιοσύνης – Άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ – Άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Υπεροχή του δικαίου της Ένωσης – Εθνικό δικαστήριο που δεν δύναται να εξετάσει αν συμβιβάζεται προς το δίκαιο της Ένωσης εθνική νομοθεσία η οποία κρίθηκε σύμφωνη προς το Σύνταγμα από το συνταγματικό δικαστήριο του οικείου κράτους μέλους – Πειθαρχικές διαδικασίες»

Το Δικαστήριο καλείται να αποφανθεί επί της αρχής της ανεξαρτησίας των δικαστών, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ, σε συνδυασμό, ιδίως, με την αρχή της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης, σε πλαίσιο στο οποίο τακτικό δικαστήριο κράτους μέλους δεν δύναται, κατ'εφαρμογή του εθνικού δικαίου, να εξετάσει αν συμβιβάζεται με το δίκαιο της Ένωσης εθνική νομοθεσία η οποία έχει κριθεί από το Συνταγματικό Δικαστήριο του εν λόγω κράτους μέλους ως σύμφωνη με το Σύνταγμα, ο δε εθνικός δικαστής μπορεί να υποστεί ποινικές και πειθαρχικές διώξεις εάν αποφασίσει να προβεί σε μια τέτοια εξέταση.

Εν προκειμένω, ο RS καταδικάστηκε κατόπιν ποινικής διαδικασίας στη Ρουμανία. Η σύζυγός του υπέβαλε μήνυση κατά, μεταξύ άλλων, διαφόρων δικαστών για αδικήματα που φέρονται να διαπράχθηκαν κατά τη διάρκεια της εν λόγω ποινικής διαδικασίας. Στη συνέχεια, ο RS υπέβαλε αίτηση ενώπιον του Curtea de Apel Craiova (εφετείου Κραϊόβα, Ρουμανία), ζητώντας να αναγνωριστεί η υπερβολικά μεγάλη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας που κινήθηκε κατόπιν της μήνυσης.

Προκειμένου να αποφανθεί επί της εν λόγω αίτησης, το εφετείο Κραϊόβα θεωρεί ότι πρέπει να εκτιμήσει αν συμβιβάζεται με το δίκαιο της Ένωσης¹⁶² η εθνική νομοθεσία με την οποία συστάθηκε εξειδικευμένη υπηρεσία της εισαγγελικής αρχής η οποία είναι αρμόδια για την έρευνα αδικημάτων που διαπράττονται εντός του δικαστικού συστήματος, όπως η έρευνα που κινήθηκε στην παρούσα υπόθεση. Ωστόσο, λαμβανομένης υπόψη της απόφασης του Curtea Constituțională (Συνταγματικού Δικαστηρίου, Ρουμανία)¹⁶³, η οποία εκδόθηκε μετά την απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση Asociația «Forumul Judecătorilor din România» κ.λπ.¹⁶⁴, το εφετείο Κραϊόβα δεν δύναται, βάσει του εθνικού δικαίου, να εξετάσει τη συμβατότητα με το δίκαιο της Ένωσης. Συγκεκριμένα, με την απόφασή του, το Συνταγματικό Δικαστήριο απέρριψε ως αβάσιμη την ένσταση αντισυνταγματικότητας που προβλήθηκε σε σχέση με διάφορες διατάξεις της εν λόγω νομοθεσίας,

¹⁶² Συγκεκριμένα, με το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ και το παράρτημα της απόφασης 2006/928/EK της Επιτροπής, της 13ης Δεκεμβρίου 2006, για τη θέσπιση μηχανισμού για τη συνεργασία και τον έλεγχο της προόδου στη Ρουμανία όσον αφορά την επίτευξη των ειδικών στόχων αναφοράς στους τομείς της δικαστικής μεταρρύθμισης και της καταπολέμησης της διαφθοράς (ΕΕ 2006, L 354, σ. 56).

¹⁶³ Απόφαση 390/2021 της 8ης Ιουνίου 2021.

¹⁶⁴ Απόφαση της 18ης Μαΐου 2021, Asociația «Forumul Judecătorilor din România» κ.λπ. (C-83/19, C-127/19, C-195/19, C-291/19, C-355/19 και C-397/19, [EU:C:2021:393](#)), με την οποία το Δικαστήριο έκρινε, μεταξύ άλλων, ότι η επίμαχη νομοθεσία αντιβαίνει στο δίκαιο της Ένωσης όταν η ίδρυση μιας τέτοιας εξειδικευμένης υπηρεσίας δεν δικαιολογείται από αντικειμενικές και επαληθεύσιμες επιτακτικές ανάγκες σχετικές με την ορθή απονομή της δικαιοσύνης και δεν συνοδεύεται από ειδικές εγγυήσεις που έχει προσδιορίσει το Δικαστήριο (βλ. σημείο 5 του διατακτικού της απόφασης εκείνης).

ενώ τόνισε ότι, όταν το Συνταγματικό Δικαστήριο κηρύσσει εθνική νομοθεσία σύμφωνη με τη διάταξη του Συντάγματος που επιβάλλει τον σεβασμό της αρχής της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης ¹⁶⁵, το τακτικό δικαστήριο δεν δύναται να εξετάσει τη συμβατότητα της εν λόγω εθνικής νομοθεσίας με το δίκαιο της Ένωσης.

Στο πλαίσιο αυτό, το εφετείο Κραϊόβα αποφάσισε να υποβάλει αίτηση προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο ζητώντας του να διευκρινίσει, κατ' ουσίαν, αν αντιβαίνουν στο δίκαιο της Ένωσης η έλλειψη δυνατότητας του δικαστή εθνικού τακτικού δικαστηρίου να εξετάσει τη συμβατότητα της νομοθεσίας προς το δίκαιο της Ένωσης, υπό περιστάσεις όπως αυτές της παρούσας υποθέσεως, και η επιβολή πειθαρχικών κυρώσεων στον δικαστή αυτόν, διότι αποφάσισε να προβεί σε μια τέτοια εξέταση.

Το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου έκρινε ότι μια τέτοια εθνική κανονιστική ρύθμιση ή πρακτική αντιβαίνει στο δίκαιο της Ένωσης ¹⁶⁶.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο εκτιμά ότι το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ δεν αντιτίθεται σε εθνική κανονιστική ρύθμιση ή πρακτική που προβλέπει ότι τα τακτικά δικαστήρια κράτους μέλους δεσμεύονται, βάσει του εθνικού συνταγματικού δικαίου, από απόφαση του συνταγματικού δικαστηρίου του εν λόγω κράτους μέλους με την οποία κρίνεται ότι εθνική νομοθεσία είναι σύμφωνη με το Σύνταγμα του κράτους αυτού, υπό την προϋπόθεση ότι το εθνικό δίκαιο εγγυάται την ανεξαρτησία του εν λόγω συνταγματικού δικαστηρίου, ιδίως έναντι της νομοθετικής και της εκτελεστικής εξουσίας. Ωστόσο, αυτό δεν ισχύει στην περίπτωση που η εφαρμογή μιας τέτοιας κανονιστικής ρύθμισης ή πρακτικής συνεπάγεται ότι τα εν λόγω τακτικά δικαστήρια στερούνται κάθε αρμοδιότητας να κρίνουν αν συμβιβάζεται με το δίκαιο της Ένωσης εθνική νομοθεσία την οποία το εν λόγω συνταγματικό δικαστήριο έκρινε σύμφωνη με εθνική συνταγματική διάταξη που προβλέπει την υπεροχή του δικαίου της Ένωσης.

Στη συνέχεια, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι η τήρηση της υποχρέωσης του εθνικού δικαστή να εφαρμόζει πλήρως κάθε διάταξη του δικαίου της Ένωσης που έχει άμεσο αποτέλεσμα είναι απαραίτητη, ιδίως για να διασφαλιστεί η τήρηση της ισότητας των κρατών μελών ενώπιον των Συνθηκών, η οποία αποκλείει τη δυνατότητα να θεωρηθεί ότι μονομερές μέτρο οποιουδήποτε είδους υπερέχει έναντι της έννομης τάξης της Ένωσης και αποτελεί έκφραση της αρχής της καλόπιστης συνεργασίας που προβλέπεται στο άρθρο 4, παράγραφος 3, της ΣΕΕ, η οποία επιβάλλει να μένει ανεφάρμοστη κάθε αντίθετη διάταξη του εθνικού δικαίου, ανεξάρτητα από το αν είναι προγενέστερη ή μεταγενέστερη του κανόνα του δικαίου της Ένωσης που έχει άμεσο αποτέλεσμα.

Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι έχει κρίνει, αφενός, ότι η επίμαχη νομοθεσία εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της απόφασης 2006/928 ¹⁶⁷ και ότι πρέπει επομένως να συνάδει προς τις απαιτήσεις που απορρέουν από το δίκαιο της Ένωσης, ειδικότερα δε από το άρθρο 2 και από το άρθρο 19, παράγραφος 1, ΣΕΕ ¹⁶⁸. Αφετέρου, τόσο το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ όσο και οι ειδικοί στόχοι αναφοράς στους τομείς της δικαστικής μεταρρύθμισης και της

¹⁶⁵ Με την απόφαση 390/2021, το Συνταγματικό Δικαστήριο έκρινε ότι η επίμαχη νομοθεσία είναι σύμφωνη με το άρθρο 148 του *Constituția României* (ρουμανικού Συντάγματος).

¹⁶⁶ Υπό το πρίσμα του άρθρου 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ, σε συνδυασμό με το άρθρο 2 και το άρθρο 4, παράγραφοι 2 και 3, ΣΕΕ, το άρθρο 267 ΣΛΕΕ και με την αρχή της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης.

¹⁶⁷ Βλ. υποσημείωση 1 για τα πλήρη στοιχεία δημοσίευσης της απόφασης 2006/928.

¹⁶⁸ Απόφαση *Asociația «Forumul Judecătorilor din România» κ.λπ.* (σκέψεις 183 και 184).

καταπολέμησης της διαφθοράς που ορίζονται στο παράρτημα της απόφασης 2006/928 διατυπώνονται με σαφήνεια και ακρίβεια, χωρίς να εξαρτώνται από οποιαδήποτε προϋπόθεση, και έχουν ως εκ τούτου άμεσο αποτέλεσμα ¹⁶⁹. Κατά συνέπεια, σε περίπτωση που είναι αδύνατη η σύμφωνη προς την εν λόγω διάταξη ή προς τους εν λόγω στόχους ερμηνεία των εθνικών διατάξεων, τα τακτικά ρουμανικά δικαστήρια πρέπει, αποφασίζοντας αυτεπαγγέλτως, να αφήσουν ανεφάρμοστες τις εν λόγω εθνικές διατάξεις.

Συναφώς, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι τα τακτικά δικαστήρια της Ρουμανίας είναι, κατ' αρχήν, αρμόδια να κρίνουν ως προς τη συμβατότητα των εθνικών νομοθετικών διατάξεων με τους εν λόγω κανόνες του δικαίου της Ένωσης, χωρίς να χρειάζεται να υποβάλουν σχετικό ερώτημα προς το Συνταγματικό Δικαστήριο. Ωστόσο, τα τακτικά δικαστήρια στερούνται αυτής της αρμοδιότητας όταν το Συνταγματικό Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι οι εν λόγω νομοθετικές διατάξεις είναι σύμφωνες με εθνική συνταγματική διάταξη που προβλέπει την υπεροχή του δικαίου της Ένωσης, καθόσον τα εν λόγω δικαστήρια υποχρεούνται να συμμορφωθούν με την απόφαση αυτή. Ένας τέτοιος εθνικός κανόνας ή μια τέτοια εθνική πρακτική εμποδίζει όμως την πλήρη αποτελεσματικότητα των επίμαχων κανόνων δικαίου της Ένωσης, καθόσον εμποδίζει το τακτικό δικαστήριο που καλείται να διασφαλίσει την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης να εκτιμήσει το ίδιο τη συμβατότητα των εν λόγω νομοθετικών διατάξεων με το δίκαιο της Ένωσης.

Εξάλλου, η εφαρμογή ενός τέτοιου εθνικού κανόνα ή μιας τέτοιας εθνικής πρακτικής θίγει την αποτελεσματικότητα της συνεργασίας μεταξύ του Δικαστηρίου και των εθνικών δικαστηρίων την οποία καθιερώνει ο μηχανισμός προδικαστικής παραπομπής, αποθαρρύνοντας το τακτικό δικαστήριο που καλείται να αποφανθεί επί της διαφοράς από την υποβολή προδικαστικού ερωτήματος στο Δικαστήριο, και τούτο για να συμμορφωθεί προς τις αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου του συγκεκριμένου κράτους μέλους.

Το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι οι διαπιστώσεις αυτές είναι ακόμη περισσότερο επιβεβλημένες σε περίπτωση στην οποία το συνταγματικό δικαστήριο του συγκεκριμένου κράτους μέλους αρνείται με απόφασή του να αντλήσει τις συνέπειες απόφασης του Δικαστηρίου που εκδόθηκε στο πλαίσιο προδικαστικής παραπομπής, στηριζόμενο, μεταξύ άλλων, στη συνταγματική ταυτότητα του εν λόγω κράτους μέλους και στην εκτίμηση ότι το Δικαστήριο υπερέβη τη αρμοδιότητά του. Το Δικαστήριο επισημαίνει ότι μπορεί, δυνάμει του άρθρου 4, παράγραφος 2, ΣΕΕ, να κληθεί να εξακριβώσει μήπως υποχρέωση που απορρέει από το δίκαιο της Ένωσης θίγει την εθνική ταυτότητα ενός κράτους μέλους. Αντιθέτως, η διάταξη αυτή δεν έχει ούτε ως σκοπό ούτε ως αποτέλεσμα να επιτρέπει σε συνταγματικό δικαστήριο κράτους μέλους, κατά παράβαση των υποχρεώσεων που υπέχει από το δίκαιο της Ένωσης, να αφήνει ανεφάρμοστο κανόνα του δικαίου της Ένωσης με την αιτιολογία ότι ο κανόνας αυτός θίγει την εθνική ταυτότητα του συγκεκριμένου κράτους μέλους, όπως αυτή ορίζεται από το εθνικό συνταγματικό δικαστήριο. Συνεπώς, αν το συνταγματικό δικαστήριο κράτους μέλους κρίνει ότι διάταξη του παράγωγου δικαίου της Ένωσης, όπως ερμηνεύεται από το Δικαστήριο, αντιβαίνει στην υποχρέωση σεβασμού της εθνικής ταυτότητας του εν λόγω κράτους μέλους, τότε πρέπει να υποβάλει προδικαστικό ερώτημα προς το Δικαστήριο, προκειμένου να εκτιμηθεί το κύρος της εν λόγω διάταξης υπό το πρίσμα του άρθρου 4, παράγραφος 2, ΣΕΕ, καθόσον το Δικαστήριο είναι το μόνο αρμόδιο να διαπιστώσει το ανίσχυρο πράξης της Ένωσης.

Επιπλέον, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι, δεδομένου ότι αυτό έχει την αποκλειστική αρμοδιότητα για την οριστική ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, το συνταγματικό δικαστήριο ενός κράτους μέλους δεν μπορεί νομίμως, βάσει της δικής του ερμηνείας διατάξεων του δικαίου της Ένωσης, να κρίνει ότι το Δικαστήριο εξέδωσε απόφαση που υπερβαίνει τα όρια της αρμοδιότητάς του και, ως εκ

¹⁶⁹ Απόφαση Asociația «Forumul Judecătorilor din România» κ.λπ. (σκέψεις 249 και 250) και απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2021, Euro Box Promotion κ.λπ. (C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 και C-840/19, [EU:C:2021:1034](#), σκέψη 253).

τούτου, να αρνηθεί να αντλήσει τις συνέπειες απόφασης που έχει εκδώσει το Δικαστήριο επί αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως.

Περαιτέρω, βάσει της προηγούμενης νομολογίας του ¹⁷⁰, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι το άρθρο 2 και το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ αντιτίθενται σε εθνική νομοθεσία ή πρακτική βάσει της οποίας οι εθνικοί δικαστές είναι δυνατόν να διωχθούν πειθαρχικώς σε περίπτωση που δεν συμμορφωθούν με τις αποφάσεις του εθνικού συνταγματικού δικαστηρίου και, ιδίως, εάν δεν εφαρμόσουν απόφαση με την οποία το συνταγματικό δικαστήριο αρνήθηκε να αντλήσει τις συνέπειες απόφασης του Δικαστηρίου που εκδόθηκε επί προδικαστικής παραπομπής.

Απόφαση της 10ης Μαρτίου 2022, Grossmania (C-177/20, [EU:C:2022:175](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Αρχές του δικαίου της Ένωσης – Υπεροχή – Άμεσο αποτέλεσμα – Καλόπιστη συνεργασία – Άρθρο 4, παράγραφος 3, ΣΕΕ – Άρθρο 63 ΣΛΕΕ – Υποχρεώσεις κράτους μέλους απορρέουσες από προδικαστική απόφαση – Ερμηνεία κανόνα του δικαίου της Ένωσης στην οποία προβαίνει το Δικαστήριο στο πλαίσιο προδικαστικής αποφάσεως – Υποχρέωση διασφάλισης της πλήρους αποτελεσματικότητας του δικαίου της Ένωσης – Υποχρέωση εθνικού δικαστηρίου να αφήσει ανεφάρμοστη εθνική ρύθμιση αντιβαίνουσα στο δίκαιο της Ένωσης όπως αυτό ερμηνεύτηκε από το Δικαστήριο – Διοικητική απόφαση που κατέστη απρόσβλητη ελλείψει ασκήσεως ένδικης προσφυγής – Αρχές της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας – Ευθύνη του κράτους μέλους»

Η «Grossmania» Mezőgazdasági Termelő és Szolgáltató Kft (στο εξής: Grossmania), εταιρία εδρεύουσα στην Ουγγαρία, της οποίας όμως οι εταίροι είναι υπήκοοι άλλων κρατών μελών, ήταν κάτοχος δικαιωμάτων επικαρπίας επί γεωργικών γαιών στην Ουγγαρία. Την 1η Μαΐου 2014 τα δικαιώματά της διαγράφηκαν από το κτηματολόγιο δυνάμει ουγγρικής νομοθεσίας η οποία προέβλεπε την αυτοδίκαιη απόσβεση, κατά την ημερομηνία εκείνη, των δικαιωμάτων επικαρπίας επί γεωργικών γαιών που είχαν συσταθεί σε προγενέστερο χρονικό σημείο βάσει συμβάσεως μεταξύ προσώπων που δεν ήταν στενοί συγγενείς. Το 2018, με την απόφαση SEGRO και Horváth ¹⁷¹, το Δικαστήριο έκρινε ότι η ελεύθερη κυκλοφορία κεφαλαίων, κατά την έννοια του άρθρου 63 ΣΛΕΕ, αντιτίθεται σε μια τέτοια εθνική νομοθεσία. Κατόπιν της αποφάσεως αυτής, η Grossmania ζήτησε από τις αρμόδιες αρχές την επανεγγραφή των δικαιωμάτων επικαρπίας της. Ωστόσο, η αίτησή της απορρίφθηκε.

Κληθέν να κρίνει τη νομιμότητα της αρνήσεως επανεγγραφής, το Győri Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság (δικαστήριο διοικητικών και εργατικών διαφορών του Győr, Ουγγαρία) αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο προδικαστικό ερώτημα σε σχέση με την εμβέλεια των δεσμευτικών αποτελεσμάτων των αποφάσεων που εκδίδονται επί προδικαστικής παραπομπής. Ειδικότερα, κατά το δικαστήριο αυτό, από την απόφαση SEGRO και Horváth προκύπτει ότι η ουγγρική νομοθεσία στην οποία στηρίχθηκε η απόρριψη της αιτήσεως της Grossmania είναι αντίθετη προς το δίκαιο της Ένωσης. Όμως, σε αντίθεση με τις περιπτώσεις επί των οποίων εκδόθηκε η συγκεκριμένη απόφαση, η Grossmania δεν είχε προσβάλει ενώπιον δικαστηρίου τη διαγραφή των δικαιωμάτων επικαρπίας τα οποία κατείχε. Ως εκ τούτου, το εν λόγω δικαστήριο διερωτάται αν, υπό το πρίσμα της αποφάσεως SEGRO και Horváth, μπορεί παρά ταύτα να αφήσει ανεφάρμοστη την επίμαχη εθνική νομοθεσία, λόγω της αντιθέσεώς της προς το δίκαιο της Ένωσης, και να υποχρεώσει τις αρμόδιες αρχές να προβούν σε επανεγγραφή των διαγραφέντων δικαιωμάτων επικαρπίας.

¹⁷⁰ Απόφαση Euro Box Promotion κ.λπ.

¹⁷¹ Απόφαση της 6ης Μαρτίου 2018, SEGRO και Horváth (C-52/16 και C-113/16, [EU:C:2018:157](#)).

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο διευκρινίζει, αφενός, τις υποχρεώσεις των κρατών μελών, ιδίως των εθνικών δικαστηρίων, οι οποίες απορρέουν από προδικαστική απόφαση σε σχέση με εθνική κανονιστική ρύθμιση αντίθετη προς το δίκαιο της Ένωσης, όσον αφορά περίπτωση διοικητικής αποφάσεως που κατέστη απρόσβλητη και θέτει σε εφαρμογή τη συγκεκριμένη ρύθμιση, και, αφετέρου, τα μέτρα που τα κράτη μέλη οφείλουν να λάβουν προκειμένου να εξαλείψουν τις παράνομες συνέπειες που απορρέουν από την ίδια ρύθμιση.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, όταν η νομολογία του έχει παράσχει σαφή απάντηση σε ερώτημα περί της ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης, το εθνικό δικαστήριο οφείλει να προβαίνει σε όλες τις αναγκαίες ενέργειες προκειμένου να διασφαλιστεί ότι η ερμηνεία αυτή θα εφαρμοστεί. Βάσει της αρχής της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης, το εθνικό δικαστήριο οφείλει να αφήνει ανεφάρμοστη κάθε εθνική ρύθμιση η οποία αντιβαίνει σε διάταξη του δικαίου της Ένωσης που έχει άμεσο αποτέλεσμα, εφόσον είναι αδύνατη η σύμφωνη προς τις απαιτήσεις του δικαίου της Ένωσης ερμηνεία της. Άμεσο αποτέλεσμα αναγνωρίζεται, μεταξύ άλλων, στο άρθρο 63 ΣΛΕΕ, το οποίο κατοχυρώνει την ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων. Επομένως, εφόσον από την απόφαση SEGRO και Horváth προκύπτει ότι η επίμαχη ουγγρική κανονιστική ρύθμιση είναι αντίθετη προς το άρθρο 63 ΣΛΕΕ, το αιτούν δικαστήριο, επιληφθέν προσφυγής ακυρώσεως αποφάσεως στηριζόμενης στη ρύθμιση αυτή, υποχρεούται να διασφαλίσει την πλήρη αποτελεσματικότητα του εν λόγω άρθρου, αφήνοντας ανεφάρμοστη τη συγκεκριμένη εθνική ρύθμιση.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο τονίζει ότι, υπό ορισμένες ιδιαίτερες περιστάσεις, εθνικό διοικητικό όργανο ενδέχεται να υποχρεούται, κατ' εφαρμογήν της αρχής της αποτελεσματικότητας και της αρχής της καλόπιστης συνεργασίας που απορρέει από το άρθρο 4, παράγραφος 3, ΣΕΕ, να επανεξετάσει μια διοικητική απόφαση που έχει καταστεί απρόσβλητη. Στο πλαίσιο αυτό, επιβάλλεται να επιτευχθεί ισορροπία μεταξύ της απαίτησης για ασφάλεια δικαίου και της απαίτησης νομιμότητας από απόψεως δικαίου της Ένωσης. Η τελευταία αυτή απαίτηση αποκτά βαρύνουσα σημασία εν προκειμένω, λαμβανομένων υπόψη των ευρειών αρνητικών συνεπειών της επίμαχης εθνικής ρύθμισης και της κατ' εφαρμογήν της εν λόγω ρύθμισης διαγραφής των δικαιωμάτων επικαρπίας. Ειδικότερα, όπως προκύπτει επίσης και από την απόφαση Επιτροπή κατά Ουγγαρίας (Επικαρπία επί γεωργικών γαιών)¹⁷², η ρύθμιση αυτή συνιστά ταυτοχρόνως πρόδηλη και σοβαρή παραβίαση της θεμελιώδους ελευθερίας που προβλέπεται στο άρθρο 63 ΣΛΕΕ αλλά και πρόδηλη και σοβαρή προσβολή του δικαιώματος ιδιοκτησίας που κατοχυρώνεται στο άρθρο 17, παράγραφος 1, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δεδομένου ότι η εν λόγω παραβίαση και προσβολή έθιξε περισσότερους από 5 000 υπηκόους άλλων κρατών μελών πλην της Ουγγαρίας.

Συνακόλουθα, και στο μέτρο που η εθνική ρύθμιση είναι, επιπλέον, ικανή να δημιουργήσει σύγχυση σε σχέση με το κατά πόσον είναι αναγκαία η προσβολή των αποφάσεων περί διαγραφής που εκδίδονται κατ' εφαρμογήν της, τυχόν προβλεπόμενη στο ουγγρικό δίκαιο αδυναμία αμφισβητήσεως, στο πλαίσιο προσφυγής κατά της απόρριψης αιτήσεως επανεγγραφής δικαιωμάτων επικαρπίας, της διαγραφής των δικαιωμάτων που κατέστη εν τω μεταξύ απρόσβλητη δεν μπορεί να δικαιολογηθεί βάσει της απαιτήσεως για ασφάλεια δικαίου. Επομένως, το επιληφθέν εθνικό δικαστήριο οφείλει να μη λάβει υπόψη την εν λόγω αδυναμία αμφισβητήσεως, ως αντίθετη προς τις αρχές της αποτελεσματικότητας και της καλόπιστης συνεργασίας.

Τέλος, το Δικαστήριο εκτιμά ότι, ελλείπει ειδικών κανόνων στο δίκαιο της Ένωσης σχετικά με τον τρόπο εξάλειψης των παράνομων συνεπειών παραβάσεως του άρθρου 63 ΣΛΕΕ υπό τις περιστάσεις

¹⁷² Απόφαση της 21ης Μαΐου 2019, Επιτροπή κατά Ουγγαρίας (Επικαρπία επί γεωργικών γαιών) (C-235/17, [EU:C:2019:432](#)).

της συγκεκριμένης υποθέσεως, τα μέτρα για να διασφαλιστεί η τήρηση του δικαίου της Ένωσης μπορούν να συνίστανται, μεταξύ άλλων, στην επανεγγραφή στο κτηματολόγιο των παρανόμως καταργηθέντων δικαιωμάτων επικαρπίας. Εντούτοις, το αιτούν δικαστήριο οφείλει να εξακριβώσει, λαμβανομένης υπόψη της υφιστάμενης κατά τον χρόνο εκδόσεως της αποφάσεώς του νομικής και πραγματικής κατάστασης, αν πρέπει να υποχρεώσει την αρμόδια αρχή να προβεί σε μια τέτοια επανεγγραφή ή αν τούτο προσκρούει σε αντικειμενικά και νόμιμα εμπόδια, όπως η καλόπιστη απόκτηση, από νέο κύριο, των γαιών τις οποίες αφορούν τα δικαιώματα επικαρπίας. Στις περιπτώσεις που αποδειχθεί αδύνατη η επανεγγραφή, θα είναι αναγκαίο, προκειμένου να εξαιρεθούν οι παράνομες συνέπειες της παραβιάσεως του δικαίου της Ένωσης, να παρασχεθεί στους πρώην δικαιούχους των καταργηθέντων δικαιωμάτων επικαρπίας αποζημίωση ικανή να αποκαταστήσει την οικονομική ζημία που προκλήθηκε από την κατάργηση των δικαιωμάτων επικαρπίας.

Επιπλέον, ανεξαρτήτως των προαναφερθέντων μέτρων, η πλήρης αποτελεσματικότητα του δικαίου της Ένωσης συνεπάγεται ότι οι ζημιωθέντες από παραβίαση του δικαίου της Ένωσης ιδιώτες έχουν επίσης, δυνάμει της αρχής της ευθύνης του Δημοσίου για ζημίες προκληθείσες από μια τέτοια παραβίαση, δικαίωμα αποζημίωσης υπό τις προϋποθέσεις τις οποίες θέτει η νομολογία του Δικαστηρίου και οι οποίες προκύπτει ότι συντρέχουν εν προκειμένω.

Απόφαση της 28ης Ιουνίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Επιτροπή κατά Ισπανίας (Παράβαση του δικαίου της Ένωσης από τον νομοθέτη) (C-278/20, [EU:C:2022:503](#))

«Παράβαση κράτους μέλους – Ευθύνη των κρατών μελών για ζημίες που προκαλούνται σε ιδιώτες από παραβιάσεις του δικαίου της Ένωσης – Παραβίαση του δικαίου της Ένωσης καταλογιστέα στον εθνικό νομοθέτη – Παραβίαση του Συντάγματος κράτους μέλους καταλογιστέα στον εθνικό νομοθέτη – Αρχές της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας»

Η αρχή της ευθύνης του κράτους για ζημίες που προκαλούνται στους ιδιώτες από παραβιάσεις του δικαίου της Ένωσης καταλογιστέες στο κράτος είναι σύμφυτη προς το σύστημα των Συνθηκών ¹⁷³. Η αρχή αυτή ισχύει ανεξαρτήτως του ποιο είναι το όργανο του κράτους μέλους του οποίου η πράξη ή παράλειψη προκάλεσε την παραβίαση ¹⁷⁴. Εφόσον συντρέχουν οι τρεις προϋποθέσεις θεμελίωσης της ευθύνης του κράτους για τις ζημίες που υπέστησαν οι ιδιώτες ¹⁷⁵, οι τελευταίοι έχουν δικαίωμα αποζημίωσης βάσει του δικαίου της Ένωσης ¹⁷⁶. Το πλαίσιο εντός του οποίου το κράτος υποχρεούται να θεραπεύσει τις συνέπειες της προκληθείσας ζημίας καθορίζεται πάντως από το εθνικό δίκαιο περί ευθύνης, εξυπακουομένου ότι οι προϋποθέσεις τις οποίες ορίζουν οι εθνικές

¹⁷³ Αποφάσεις της 26ης Ιανουαρίου 2010, Transportes Urbanos y Servicios Generales (C-118/08, [EU:C:2010:39](#), σκέψη 29 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), και της 18ης Ιανουαρίου 2022, Thelen Technopark Berlin (C-261/20, [EU:C:2022:33](#), σκέψη 42 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

¹⁷⁴ Πρβλ. αποφάσεις της 5ης Μαρτίου 1996, Brasserie du pêcheur και Factortame (C-46/93 και C-48/93, [EU:C:1996:79](#), σκέψεις 32 και 36), και της 25ης Νοεμβρίου 2010, FuB (C-429/09, [EU:C:2010:717](#), σκέψη 46 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

¹⁷⁵ Οι τρεις προϋποθέσεις είναι οι ακόλουθες: ο παραβιαζόμενος κανόνας δικαίου της Ένωσης πρέπει να αποσκοπεί στην απονομή δικαιωμάτων στους ιδιώτες, η παράβαση του κανόνα αυτού πρέπει να είναι κατάφωρη και πρέπει να υφίσταται άμεση αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της εν λόγω παράβασης και της ζημίας που υπέστησαν οι ιδιώτες.

¹⁷⁶ Αποφάσεις της 26ης Ιανουαρίου 2010, Transportes Urbanos y Servicios Generales (C-118/08, [EU:C:2010:39](#), σκέψη 30 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), και της 18ης Ιανουαρίου 2022, Thelen Technopark Berlin (C-261/20, [EU:C:2022:33](#), σκέψη 44 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

νομοθεσίες σχετικά με την αποκατάσταση της ζημίας δεν μπορεί να είναι λιγότερο ευνοϊκές από εκείνες που αφορούν παρόμοιες απαιτήσεις στηριζόμενες στο εσωτερικό δίκαιο (αρχή της ισοδυναμίας) ούτε επιτρέπεται να καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την αποζημίωση (αρχή της αποτελεσματικότητας) ¹⁷⁷.

Οι δύο αυτές αρχές βρίσκονται στο επίκεντρο της υπό κρίση υπόθεσης, στην οποία η Ευρωπαϊκή Επιτροπή άσκησε προσφυγή λόγω παραβάσεως κατά του Βασιλείου της Ισπανίας. Κατόπιν καταγγελιών που υπέβαλαν ιδιώτες, η Επιτροπή κίνησε διαδικασία EU Pilot ¹⁷⁸ κατά του εν λόγω κράτους μέλους. Η διαδικασία αυτή αφορούσε ορισμένες εθνικές διατάξεις που ευθυγράμμιζαν το καθεστώς περί ευθύνης του κράτους ως νομοθετικής εξουσίας για τις παραβιάσεις του δικαίου της Ένωσης με το καθεστώς περί ευθύνης του κράτους ως νομοθετικής εξουσίας για τις παραβιάσεις του ισπανικού Συντάγματος ¹⁷⁹. Η ως άνω διαδικασία, η οποία δεν τελεσφόρησε, περατώθηκε και η Επιτροπή κίνησε διαδικασία λόγω παραβάσεως κατά του Βασιλείου της Ισπανίας.

Με την προσφυγή της, η Επιτροπή ζήτησε από το Δικαστήριο να διαπιστώσει ότι το Βασίλειο της Ισπανίας, θεσπίζοντας και διατηρώντας σε ισχύ τις εν λόγω εθνικές διατάξεις, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει βάσει των αρχών της αποτελεσματικότητας και της ισοδυναμίας.

Το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου δέχεται εν μέρει την προσφυγή της Επιτροπής και διαπιστώνει ότι το Βασίλειο της Ισπανίας, θεσπίζοντας και διατηρώντας σε ισχύ τις επίμαχες διατάξεις, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει βάσει της αρχής της αποτελεσματικότητας, καθόσον οι διατάξεις αυτές προβλέπουν για την αποκατάσταση των ζημιών που προκάλεσε στους ιδιώτες ο Ισπανός νομοθέτης λόγω παραβίασης του δικαίου της Ένωσης:

- την προϋπόθεση να υφίσταται απόφαση του Δικαστηρίου με την οποία ο εφαρμοζόμενος κανόνας με τυπική ισχύ νόμου κηρύσσεται ασύμβατος προς το δίκαιο της Ένωσης·
- την προϋπόθεση να έχει εκδοθεί ως προς τον ζημιωθέντα ιδιώτη, από οποιοδήποτε δικαστήριο, τελεσίδικη απορριπτική απόφαση επί προσφυγής που ασκήθηκε κατά της ζημιολογούσης διοικητικής πράξης, χωρίς να προβλέπεται εξαίρεση για τις περιπτώσεις στις οποίες η ζημία απορρέει άμεσα από πράξη ή παράλειψη του νομοθέτη αντίθετη προς το δίκαιο της Ένωσης και δεν υφίσταται διοικητική πράξη δεκτική προσφυγής·
- προθεσμία παραγραφής ενός έτους από τη δημοσίευση, στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, της απόφασης του Δικαστηρίου με την οποία ο εφαρμοζόμενος κανόνας με τυπική ισχύ νόμου κηρύσσεται ασύμβατος προς το δίκαιο της Ένωσης, χωρίς να καλύπτονται οι περιπτώσεις στις οποίες δεν υφίσταται τέτοια απόφαση, και
- την προϋπόθεση ότι μπορεί να χορηγηθεί αποζημίωση μόνο για τις ζημίες που επήλθαν εντός των πέντε ετών που προηγούνται της ημερομηνίας της δημοσίευσης αυτής, εκτός εάν προβλέπεται διαφορετικά στην εν λόγω απόφαση.

¹⁷⁷ Αποφάσεις της 26ης Ιανουαρίου 2010, Transportes Urbanos y Servicios Generales (C-118/08, [EU:C:2010:39](#), σκέψη 31 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), και της 4ης Οκτωβρίου 2018, Kantarev (C-571/16, [EU:C:2018:807](#), σκέψη 123).

¹⁷⁸ Σύστημα που χρησιμοποιεί η Επιτροπή σε πρώιμο στάδιο για την αποσαφήνιση ή την επίλυση προβλημάτων, προκειμένου να αποφευχθεί, ει δυνατόν, η κίνηση διαδικασίας λόγω παραβάσεως κατά του εμπλεκόμενου κράτους μέλους.

¹⁷⁹ Άρθρο 32, παράγραφοι 3 έως 6, και άρθρο 34, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, του Ley 40/2015 de Régimen Jurídico del Sector Público (νόμου 40/2015 περί του νομικού καθεστώτος του δημόσιου τομέα), της 1ης Οκτωβρίου 2015 (BOE αριθ. 236, της 2ας Οκτωβρίου 2015, σ. 89411), και άρθρο 67, παράγραφος 1, τρίτο εδάφιο, του Ley 39/2015 del Procedimiento Administrativo Común de las Administraciones Públicas (νόμου 39/2015 περί κοινής διοικητικής διαδικασίας των δημόσιων υπηρεσιών), της 1ης Οκτωβρίου 2015 (BOE αριθ. 236, της 2ας Οκτωβρίου 2015, σ. 89343).

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Η πρώτη αιτίαση, η οποία αφορά παραβίαση της αρχής της αποτελεσματικότητας, γίνεται εν μέρει δεκτή από το Δικαστήριο.

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η εξάρτηση της αποκατάστασης, από ένα κράτος μέλος, της ζημίας που αυτό προκάλεσε σε ιδιώτη παραβιάζοντας το δίκαιο της Ένωσης από την προϋπόθεση να έχει προηγουμένως διαπιστώσει το Δικαστήριο ότι υφίσταται παράβαση του δικαίου της Ένωσης καταλογιζόμενη στο εν λόγω κράτος μέλος αντιβαίνει στην αρχή της αποτελεσματικότητας του δικαίου της Ένωσης. Ομοίως, η αποκατάσταση της ζημίας που προκλήθηκε από παραβίαση του δικαίου της Ένωσης καταλογιστέα σε κράτος μέλος δεν μπορεί να υπόκειται στην προϋπόθεση ότι η παραβίαση προκύπτει από προδικαστική απόφαση που εξέδωσε το Δικαστήριο. Κατά συνέπεια, προκειμένου να διαπιστωθεί το βάσιμο της επιχειρηματολογίας της Επιτροπής, δεν είναι αναγκαίο να κριθεί αν οι επίμαχες διατάξεις απαιτούν να έχει εκδοθεί απόφαση του Δικαστηρίου με την οποία διαπιστώνεται ότι το Βασίλειο της Ισπανίας παρέβη μια από τις υποχρεώσεις που υπέχει από το δίκαιο της Ένωσης ή αν οι διατάξεις αυτές πρέπει να νοούνται ως αναφερόμενες σε οποιαδήποτε απόφαση του Δικαστηρίου από την οποία μπορεί να συναχθεί ότι μια πράξη ή παράλειψη του Ισπανού νομοθέτη είναι ασύμβατη προς το δίκαιο της Ένωσης. Πράγματι, η αποκατάσταση της ζημίας που προκλήθηκε από κράτος μέλος, συμπεριλαμβανομένου του εθνικού νομοθέτη, λόγω παραβίασης του δικαίου της Ένωσης δεν μπορεί, σε κάθε περίπτωση, να εξαρτάται από την προηγούμενη έκδοση τέτοιας απόφασης του Δικαστηρίου, διότι άλλως παραβιάζεται η αρχή της αποτελεσματικότητας.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι, μολονότι το δίκαιο της Ένωσης δεν αντιτίθεται στην εφαρμογή εθνικής ρύθμισης η οποία προβλέπει ότι ένας ιδιώτης δεν μπορεί να επιτύχει την αποκατάσταση ζημίας της οποίας την επέλευση παρέλειψε να αποτρέψει ασκώντας μέσο έννομης προστασίας, τούτο ισχύει μόνον υπό την προϋπόθεση ότι η άσκηση του εν λόγω μέσου δεν συνεπάγεται υπερβολικές δυσχέρειες ή μπορεί ευλόγως να απαιτηθεί από τον ζημιωθέντα. Οι επίμαχες διατάξεις δεν πληρούν την προϋπόθεση αυτή στο μέτρο, μόνο, που εξαρτούν την αποκατάσταση των ζημιών που προκάλεσε ο νομοθέτης από την προϋπόθεση να έχει εκδοθεί ως προς τον ζημιωθέντα ιδιώτη, από οποιοδήποτε δικαστήριο, τελεσίδικη απορριπτική απόφαση επί προσφυγής που ασκήθηκε κατά της ζημιολόγου διοικητικής πράξης, χωρίς να προβλέπουν εξαίρεση για τις περιπτώσεις στις οποίες η ζημία απορρέει άμεσα από πράξη ή παράλειψη του νομοθέτη αντίθετη προς το δίκαιο της Ένωσης και δεν υφίσταται διοικητική πράξη δεκτική προσφυγής. Επιπλέον, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι το γεγονός ότι απαιτείται από τον ζημιωθέντα ιδιώτη να έχει επικαλεστεί, ήδη από το προηγούμενο στάδιο της προσφυγής κατά της διοικητικής πράξης διά της οποίας υλοποιείται η ζημία, την παραβίαση του δικαίου της Ένωσης η οποία αναγνωρίζεται στη συνέχεια, διότι άλλως δεν θα έχει τη δυνατότητα να λάβει αποζημίωση για τη ζημία που υπέστη, ενδέχεται να συνιστά υπέρμετρη διικονομική δυσχέρεια, αντίθετη προς την αρχή της αποτελεσματικότητας. Πράγματι, σε ένα τέτοιο στάδιο, μπορεί να είναι εξαιρετικά δύσκολο, αν όχι αδύνατο, να προβλεφθεί ποια παραβίαση του δικαίου της Ένωσης θα αναγνωρισθεί τελικά από το Δικαστήριο. Ωστόσο, το Δικαστήριο απορρίπτει την επιχειρηματολογία της Επιτροπής κατά το μέρος που η τελευταία υποστηρίζει ότι μόνον οι διατάξεις του δικαίου της Ένωσης που έχουν άμεσο αποτέλεσμα μπορούν να προβληθούν λυσιτελώς στο πλαίσιο μιας τέτοιας προσφυγής.

Τέλος, κατά τις επίμαχες διατάξεις, αφενός, η προθεσμία παραγραφής της αξίωσης περί θεμελίωσης της ευθύνης του κράτους ως νομοθετικής εξουσίας για τις καταλογιστέες σε αυτό παραβιάσεις του δικαίου της Ένωσης αρχίζει να τρέχει από την ημερομηνία δημοσίευσης, στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, της απόφασης του Δικαστηρίου με την οποία διαπιστώνεται ότι το Βασίλειο της Ισπανίας παρέβη το δίκαιο της Ένωσης ή από την οποία προκύπτει ότι η πράξη ή παράλειψη του νομοθέτη που προκάλεσε τις ζημίες είναι ασύμβατη προς το δίκαιο της Ένωσης και, αφετέρου, μπορεί να χορηγηθεί αποζημίωση μόνο για τις ζημίες που επήλθαν εντός των πέντε ετών που προηγούνται της ημερομηνίας αυτής. Συναφώς, το Δικαστήριο διαπιστώνει, αφενός, ότι η δημοσίευση μιας τέτοιας απόφασης στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* δεν μπορεί να αποτελεί το μόνο δυνατό σημείο έναρξης της ως άνω προθεσμίας παραγραφής, διότι άλλως παραβιάζεται η αρχή της αποτελεσματικότητας, δεδομένου ότι η αποκατάσταση της ζημίας που

προκλήθηκε λόγω παραβίασης του δικαίου της Ένωσης δεν μπορεί να εξαρτάται από την προϋπόθεση περί ύπαρξης τέτοιας απόφασης του Δικαστηρίου και δεδομένου ότι δεν καλύπτονται οι περιπτώσεις στις οποίες δεν υφίσταται τέτοια απόφαση. Αφετέρου, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, ελλείψει σχετικών διατάξεων του δικαίου της Ένωσης, εναπόκειται στην εσωτερική έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους να καθορίσει την έκταση της αποζημίωσης καθώς και τους κανόνες σχετικά με τον υπολογισμό του ύψους των ζημιών που προκαλούνται λόγω παραβίασης του δικαίου της Ένωσης. Ωστόσο, οι εθνικές ρυθμίσεις οι οποίες θεσπίζουν τα κριτήρια καθορισμού της έκτασης αυτής καθώς και τους ως άνω κανόνες πρέπει, μεταξύ άλλων, να τηρούν την αρχή της αποτελεσματικότητας και, επομένως, να επιτρέπουν τη χορήγηση αποζημίωσης ανάλογης προς την προκληθείσα βλάβη, υπό την έννοια ότι η αποζημίωση πρέπει να αποκαθιστά στο ακέραιο τις ζημιές που πράγματι προκλήθηκαν, αποκατάσταση την οποία οι επίμαχες διατάξεις δεν επιτρέπουν σε όλες τις περιπτώσεις.

Εξετάζοντας τη δεύτερη αιτίαση, η οποία αφορά παραβίαση της αρχής της ισοδυναμίας, το Δικαστήριο κρίνει ότι στηρίζεται σε εσφαλμένη ερμηνεία της νομολογίας του και ότι, κατά συνέπεια, πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμη.

Συγκεκριμένα, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι σκοπός της αρχής αυτής είναι να οριοθετήσει τη διαδικαστική αυτονομία την οποία διαθέτουν τα κράτη μέλη όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης και το δίκαιο της Ένωσης δεν προβλέπει σχετική διάταξη. Συνεπώς, η ως άνω αρχή εφαρμόζεται, στον τομέα της ευθύνης του κράτους για τις καταλογιστέες σε αυτό παραβιάσεις του δικαίου της Ένωσης, μόνον όταν η εν λόγω ευθύνη θεμελιώνεται βάσει του δικαίου της Ένωσης. Εν προκειμένω, η Επιτροπή, με τη δεύτερη αιτίαση, δεν επιδιώκει να θέσει υπό αμφισβήτηση τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες τίθεται σε εφαρμογή, στην Ισπανία, η αρχή της ευθύνης του κράτους για τις καταλογιστέες σε αυτό παραβιάσεις του δικαίου της Ένωσης, αλλά τις ίδιες τις προϋποθέσεις θεμελίωσης της ευθύνης του κράτους ως νομοθετικής εξουσίας για τις καταλογιστέες σε αυτό παραβιάσεις του δικαίου της Ένωσης, όπως αυτές ορίζονται στο ισπανικό δίκαιο, το οποίο αναπαράγει πιστά τις προϋποθέσεις που θέτει η νομολογία του Δικαστηρίου. Επομένως, ακόμη και αν υποτεθεί ότι οι προϋποθέσεις θεμελίωσης της ευθύνης του κράτους ως νομοθετικής εξουσίας για τις καταλογιστέες σε αυτό παραβιάσεις του δικαίου της Ένωσης είναι λιγότερο ευνοϊκές από τις προϋποθέσεις θεμελίωσης της ευθύνης του κράτους ως νομοθετικής εξουσίας λόγω παραβίασης του Συντάγματος, η αρχή της ισοδυναμίας δεν εφαρμόζεται σε μια τέτοια περίπτωση.

Εξάλλου, το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει ότι, μολονότι τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν ότι η ευθύνη τους θεμελιώνεται υπό προϋποθέσεις λιγότερο περιοριστικές από εκείνες που θέτει το Δικαστήριο, στις περιπτώσεις αυτές πρέπει να θεωρηθεί ότι η εν λόγω ευθύνη θεμελιώνεται όχι βάσει του δικαίου της Ένωσης, αλλά βάσει του εθνικού δικαίου.

VIII. Ελευθερίες κυκλοφορίας

1. Ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων

Απόφαση της 16ης Ιουνίου 2022, *Sosiaali- ja terveystien loppu- ja valvontavirasto* (Ψυχοθεραπευτές) (C-577/20, [EU:C:2022:467](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Αναγνώριση επαγγελματικών προσόντων – Οδηγία 2005/36/EK – Άρθρο 2 – Πεδίο εφαρμογής – Άρθρο 13, παράγραφος 2 – Νομοθετικά κατοχυρωμένα επαγγέλματα – Προϋποθέσεις απόκτησης του δικαιώματος πρόσβασης στον τίτλο του ψυχοθεραπευτή σε κράτος μέλος βάσει διπλώματος ψυχοθεραπείας που έχει χορηγηθεί από πανεπιστήμιο άλλου κράτους μέλους – Άρθρα 45 και 49 ΣΛΕΕ – Ελεύθερη κυκλοφορία και ελευθερία εγκαταστάσεως – Εκτίμηση περί ισοδυναμίας της επίμαχης εκπαίδευσης – Άρθρο 4, παράγραφος 3, ΣΕΕ – Αρχή της καλόπιστης συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών – Αμφισβήτηση από το κράτος μέλος υποδοχής του βαθμού γνώσεων και προσόντων που τεκμαίρεται ότι έχουν αποκτηθεί βάσει διπλώματος χορηγηθέντος από άλλο κράτος μέλος – Προϋποθέσεις»

Η Α, Φινλανδή υπήκοος, παρακολούθησε πρόγραμμα εκπαίδευσης στην ψυχολογία, το οποίο είχε οργανώσει, στη Φινλανδία και στη φινλανδική γλώσσα, πανεπιστήμιο του Ηνωμένου Βασιλείου σε συνεργασία με μια φινλανδική εταιρία, κατά την ολοκλήρωση του οποίου της χορηγήθηκε από το πανεπιστήμιο αυτό, τον Νοέμβριο του 2017, μεταπτυχιακός τίτλος σπουδών. Κατόπιν τούτου ζήτησε από τη *Sosiaali- ja terveystien loppu- ja valvontavirasto* (αρχή αδειοδότησεως και εποπτείας στους τομείς της κοινωνικής πρόνοιας και της υγείας, Φινλανδία, στο εξής: *Valvira*) να της αναγνωριστεί το δικαίωμα να φέρει τον επαγγελματικό τίτλο του ψυχοθεραπευτή, ο οποίος προστατεύεται από τη φινλανδική νομοθεσία. Νωρίτερα το ίδιο έτος, πρόσωπα που είχαν παρακολουθήσει στο παρελθόν το εν λόγω πρόγραμμα εκπαίδευσης είχαν επικοινωνήσει με τη *Valvira*, επισημαίνοντας πιθανές ελλείψεις όσον αφορά το ουσιαστικό περιεχόμενό του.

Το 2018, η *Valvira* απέρριψε την αίτηση της Α, εκτιμώντας ότι δεν ήταν σε θέση να επιβεβαιώσει ότι η εκπαίδευση αυτή ανταποκρινόταν στις ισχύουσες στη Φινλανδία απαιτήσεις όσον αφορά την εκπαίδευση ψυχοθεραπευτή. Τον Απρίλιο του 2019, το *Helsingin hallinto-oikeus* (διοικητικό πρωτοδικείο Ελσίνκι, Φινλανδία) απέρριψε την προσφυγή που είχε ασκήσει η Α κατά της ανωτέρω αποφάσεως, επικυρώνοντας την ερμηνεία την οποία είχε δεχθεί η *Valvira*.

Κατόπιν τούτου, η Α άσκησε αίτηση αναιρέσεως ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, ήτοι του *Korkein hallinto-oikeus* (Ανωτάτου Διοικητικού Δικαστηρίου, Φινλανδία). Το εν λόγω δικαστήριο επισημαίνει ότι το επάγγελμα του ψυχοθεραπευτή δεν είναι νομοθετικά ρυθμιζόμενο στο Ηνωμένο Βασίλειο και ότι η ενδιαφερόμενη, η οποία δεν άσκησε το επάγγελμα του ψυχοθεραπευτή σε άλλο κράτος μέλος στο οποίο το εν λόγω επάγγελμα δεν είναι νομοθετικά ρυθμιζόμενο, όπως απαιτεί το άρθρο 13, παράγραφος 2, της οδηγίας 2005/36¹⁸⁰, δεν δύναται να διεκδικήσει το δικαίωμα προσβάσεως στο επάγγελμα αυτό στη Φινλανδία βάσει της ως άνω οδηγίας. Εντούτοις, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν η περίπτωση της Α πρέπει επίσης να εξετασθεί υπό το πρίσμα των αρχών της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων¹⁸¹ και της ελευθερίας εγκαταστάσεως¹⁸² και, σε καταφατική περίπτωση, αν η αρμόδια αρχή του κράτους μέλους υποδοχής δύναται να στηριχθεί, στο

¹⁸⁰ Οδηγία 2005/36/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 7ης Σεπτεμβρίου 2005, σχετικά με την αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων (ΕΕ 2005, L 255, σ. 22).

¹⁸¹ Η αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων προβλέπεται από το άρθρο 45 ΣΛΕΕ.

¹⁸² Η αρχή της ελευθερίας εγκαταστάσεως διέπεται από το άρθρο 49 ΣΛΕΕ.

πλαίσιο της εξέτασης της ισοδυναμίας των γνώσεων και προσόντων, σε άλλες πληροφορίες πέραν εκείνων οι οποίες παρασχέθηκαν από το πανεπιστήμιο που έχει χορηγήσει το οικείο δίπλωμα.

Το Δικαστήριο απαντά καταφατικά στο πρώτο από τα ανωτέρω ερωτήματα, εκτιμώντας ότι αίτηση προσβάσεως σε νομοθετικά ρυθμιζόμενο επάγγελμα η οποία υποβάλλεται υπό περιστάσεις όπως εν προκειμένω πρέπει να εξετασθεί υπό το πρίσμα των άρθρων 45 ή 49 ΣΛΕΕ. Κρίνει εξάλλου ότι η αρμόδια αρχή του κράτους μέλους υποδοχής, επιλαμβανόμενη τέτοιας αιτήσεως, οφείλει να θεωρήσει ως ακριβές ένα δίπλωμα το οποίο έχει χορηγηθεί από την αρχή άλλου κράτους μέλους. Μόνον οσάκις η εν λόγω αρχή έχει σοβαρές αμφιβολίες, που στηρίζονται σε συγκεκριμένα στοιχεία των οποίων το Δικαστήριο προσδιορίζει το περιεχόμενο, δύναται η αρχή αυτή να ζητήσει από την αρχή που χορήγησε το εν λόγω δίπλωμα να επανεξετάσει το βάσιμο της χορηγήσεώς του και, εφόσον συντρέχει περίπτωση, να προβεί σε ανάκλησή του. Σε περίπτωση μη ανακλήσεώς του, μόνον κατ' εξαίρεση, οσάκις από τις περιστάσεις της συγκεκριμένης υποθέσεως προκύπτει προδήλως η έλλειψη ακρίβειας του οικείου διπλώματος, δύναται η αρχή του κράτους μέλους υποδοχής να αμφισβητήσει το βάσιμο της χορηγήσεως του διπλώματος.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Πρώτον, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι η επίμαχη περίπτωση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2005/36, δεδομένου ότι ο επίμαχος τίτλος χορηγήθηκε σε κράτος μέλος διαφορετικό από το κράτος μέλος υποδοχής. Εντούτοις, προκύπτει ότι η ενδιαφερόμενη δεν πληροί την απαίτηση του άρθρου 13, παράγραφος 2, της οδηγίας 2005/36, να έχει ασκήσει το επάγγελμα του ψυχοθεραπευτή για την ελάχιστη περίοδο που αναφέρεται στην εν λόγω διάταξη, οπότε δεν δύναται να επικαλεστεί κανένα σύστημα αναγνώρισης των επαγγελματικών προσόντων που θεσπίζεται από την οδηγία αυτή.

Εξετάζοντας την περίπτωση της Α υπό το πρίσμα των άρθρων 45 και 49 ΣΛΕΕ, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η υλοποίηση της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων προϋποθέτει ότι τα κράτη μέλη δεν μπορούν να αρνούνται την υπαγωγή στις ελευθερίες που κατοχυρώνονται από τις δύο αυτές διατάξεις των πολιτών τους οι οποίοι έχουν αποκτήσει επαγγελματικά προσόντα σε άλλο κράτος μέλος. Επιπροσθέτως, όταν επιλαμβάνονται αιτήσεως για τη χορήγηση άδειας άσκησης νομοθετικά ρυθμιζόμενου επαγγέλματος, οι αρχές κράτους μέλους οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη το σύνολο των διπλωμάτων, πιστοποιητικών και άλλων τίτλων, καθώς και την πρόσφορη πείρα του ενδιαφερομένου, προβαίνοντας σε συγκριτική εξέταση μεταξύ, αφενός, των ικανοτήτων που πιστοποιούνται με αυτούς τους τίτλους και αυτή την πείρα και, αφετέρου, των γνώσεων και προσόντων που απαιτούνται από την εθνική νομοθεσία. Δεδομένου ότι η εν λόγω αρχή είναι συμφυής προς τις θεμελιώδεις ελευθερίες που κατοχυρώνει η Συνθήκη ΛΕΕ, η έκδοση οδηγιών σχετικών με την αμοιβαία αναγνώριση των διπλωμάτων, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται η οδηγία 2005/36, δεν δύναται να έχει ως αποτέλεσμα να καθίσταται δυσχερέστερη η αναγνώριση των διπλωμάτων, πιστοποιητικών και άλλων τίτλων σε περιπτώσεις που δεν καλύπτονται από τις οδηγίες αυτές. Επομένως, σε περίπτωση που δεν είναι δυνατή η επίκληση κανενός από τα συστήματα αναγνώρισεως των επαγγελματικών προσόντων που θεσπίζονται με την οδηγία 2005/36, το οικείο κράτος μέλος υποδοχής πρέπει να τηρεί τις υποχρεώσεις που υπέχει σχετικά με την αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων υπό το πρίσμα των άρθρων 45 και 49 ΣΛΕΕ.

Δεύτερον, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η προαναφερθείσα διαδικασία συγκριτικής εξέτασης των διαφόρων τίτλων και της πείρας πρέπει να παρέχει στις αρχές του κράτους μέλους υποδοχής τη δυνατότητα να βεβαιώνονται βάσει αντικειμενικών κριτηρίων κατά πόσον με το αλλοδαπό δίπλωμα πιστοποιούνται, όσον αφορά τον κάτοχό του, γνώσεις και προσόντα, αν όχι ακριβώς όμοια, τουλάχιστον ισοδύναμα προς τα πιστοποιούμενα με το εθνικό δίπλωμα. Η εκτίμηση αυτή περί ισοτιμίας του αλλοδαπού διπλώματος πρέπει να στηρίζεται αποκλειστικώς στον βαθμό των γνώσεων και των προσόντων που τεκμαίρεται ότι κατέχει ο κάτοχός του, βάσει του διπλώματος αυτού, της φύσεως και της διάρκειας των σπουδών, καθώς και της σχετικής πρακτικής άσκησης. Καθόσον η συγκριτική αυτή εξέταση προϋποθέτει αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών μελών στους τίτλους που χορηγούνται, η αρχή του κράτους μέλους υποδοχής οφείλει, κατ' αρχήν, να θεωρήσει ως ακριβές ένα δίπλωμα το οποίο έχει χορηγηθεί από την αρχή άλλου κράτους μέλους.

Μόνον οσάκις η εν λόγω αρχή έχει σοβαρές αμφιβολίες, οι οποίες στηρίζονται σε συγκεκριμένα στοιχεία που συνιστούν δέσμη συγκλινουσών ενδείξεων περί του ότι το δίπλωμα που επικαλείται ο αιτών δεν αντικατοπτρίζει τον βαθμό γνώσεων και προσόντων που, βάσει του διπλώματος αυτού, τεκμαίρεται ότι έχουν αποκτηθεί από αυτόν, δύναται η αρχή αυτή να ζητήσει από την αρχή που το χορήγησε να επανεξετάσει, υπό το πρίσμα των συγκεκριμένων στοιχείων, το βάσιμο της χορηγήσεως του εν λόγω διπλώματος, η δε τελευταία αρχή οφείλει, εφόσον συντρέχει περίπτωση, να προβεί σε ανάκλησή του. Μεταξύ των συγκεκριμένων αυτών στοιχείων μπορούν να περιλαμβάνονται, ιδίως, πληροφορίες που παρέχονται από άλλα πρόσωπα πέραν των φορέων παροχής της σχετικής εκπαίδευσης. Σε περίπτωση κατά την οποία η αρχή που χορήγησε το δίπλωμα επανεξέτασε, υπό το πρίσμα των εν λόγω στοιχείων, το βάσιμο της χορηγήσεώς του, χωρίς να προβεί σε ανάκλησή του, μόνον κατ'εξαίρεση, οσάκις από τις περιστάσεις της συγκεκριμένης υποθέσεως προκύπτει προδήλως η έλλειψη ακρίβειας του οικείου διπλώματος, δύναται η αρχή του κράτους μέλους υποδοχής να αμφισβητήσει το βάσιμο της χορηγήσεως του διπλώματος.

2. Ελευθερία εγκατάστασης ¹⁸³

Απόφαση της 7ης Σεπτεμβρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Cilevičs κ.λπ. (C-391/20, [EU:C:2022:638](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Άρθρο 49 ΣΛΕΕ – Ελευθερία εγκατάστασης – Περιορισμός – Δικαιολόγηση – Οργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος – Ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης – Υποχρέωση προσφοράς των προγραμμάτων σπουδών στην επίσημη γλώσσα του οικείου κράτους μέλους – Άρθρο 4, παράγραφος 2, ΣΕΕ – Εθνική ταυτότητα κράτους μέλους – Προάσπιση και προώθηση της επίσημης γλώσσας κράτους μέλους – Αρχή της αναλογικότητας»

Είκοσι μέλη του Latvijas Republikas Saeima (Κοινοβουλίου, Λεττονία) υπέβαλαν αίτηση ενώπιον του Latvijas Republikas Satversmes tiesa (Συνταγματικού Δικαστηρίου, Λεττονία), με την οποία ζητούσαν να ελεγχθεί η συνταγματικότητα ορισμένων διατάξεων του λεττονικού νόμου για τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Ο εν λόγω νόμος, όπως τροποποιήθηκε το 2018, αποσκοπεί στην προώθηση της επίσημης γλώσσας της Δημοκρατίας της Λεττονίας, υποχρεώνοντας τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης να προσφέρουν τα προγράμματα σπουδών στη γλώσσα αυτή. Εντούτοις, ο νόμος προβλέπει τέσσερις εξαιρέσεις από την εν λόγω υποχρέωση. Πρώτον, τα προγράμματα σπουδών που παρακολουθούν αλλοδαποί σπουδαστές στη Λεττονία και τα προγράμματα σπουδών που διοργανώνονται στο πλαίσιο της συνεργασίας η οποία προβλέπεται σε προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και σε διεθνείς συμφωνίες μπορούν να προσφέρονται στις επίσημες γλώσσες της Ένωσης. Δεύτερον, στα μαθήματα που διδάσκονται στις επίσημες γλώσσες της Ένωσης δεν μπορεί να αντιστοιχεί περισσότερο από το ένα πέμπτο του αριθμού των ακαδημαϊκών μονάδων του προγράμματος σπουδών. Τρίτον, τα προγράμματα σπουδών γλωσσολογικού και πολιτισμικού αντικειμένου καθώς και τα προγράμματα εκμάθησης γλωσσών μπορούν να διδάσκονται σε ξένη γλώσσα. Τέταρτον, τα κοινά προγράμματα σπουδών μπορούν να διδάσκονται στις επίσημες γλώσσες της Ένωσης.

¹⁸³ Υπό τον τίτλο αυτό χρήζει επίσης μνείας η απόφαση της 16ης Ιουνίου 2022, *Sosiaali- ja terveystieteiden valvontavirasto (Ψυχοθεραπευτές)* (C-577/20, [EU:C:2022:467](#)). Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται υπό τον τίτλο VIII.1. «Ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων».

Εξάλλου, ο λεττονικός νόμος για τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης δεν εφαρμόζεται σε δύο ιδιωτικά ιδρύματα, τα οποία εξακολουθούν να διέπονται από ειδικούς νόμους και μπορούν να συνεχίσουν να προσφέρουν προγράμματα σπουδών σε άλλες επίσημες γλώσσες της Ένωσης.

Με την αίτησή τους, οι αιτούντες υποστηρίζουν ιδίως ότι ο νόμος, δημιουργώντας κωλύματα για την είσοδο στην αγορά της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και εμποδίζοντας τους υπηκόους και τις επιχειρήσεις άλλων κρατών μελών να παρέχουν υπηρεσίες τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σε ξένη γλώσσα, θίγει, μεταξύ άλλων, την ελευθερία εγκατάστασης την οποία κατοχυρώνει το άρθρο 49 ΣΛΕΕ.

Το Συνταγματικό Δικαστήριο της Λεττονίας εκφράζει αμφιβολίες ως προς το κατά πόσον ρύθμιση κράτους μέλους η οποία επιβάλλει στον τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, συμπεριλαμβανομένων των ιδιωτικών ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, τη χρήση της επίσημης γλώσσας του κράτους μέλους, προβλέποντας παράλληλα ορισμένες εξαιρέσεις από την εν λόγω υποχρέωση, συνιστά περιορισμό της ελευθερίας εγκατάστασης. Ως εκ τούτου, το Συνταγματικό Δικαστήριο της Λεττονίας αποφάσισε να υποβάλει προδικαστικό ερώτημα στο Δικαστήριο προκειμένου να αποφανθεί επί της συμβατότητας του νόμου για τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης προς το δίκαιο της Ένωσης.

Με την απόφασή του, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου διαπιστώνει ότι το άρθρο 49 ΣΛΕΕ δεν αντιτίθεται σε ρύθμιση κράτους μέλους η οποία κατ' αρχήν επιβάλλει στα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης την υποχρέωση να προσφέρουν τα προγράμματα σπουδών τους αποκλειστικά στην επίσημη γλώσσα του κράτους μέλους αυτού. Εντούτοις, μια τέτοια ρύθμιση πρέπει να δικαιολογείται από λόγους που συνδέονται με την προστασία της εθνικής ταυτότητας του κράτους αυτού, ήτοι η ρύθμιση να είναι αναγκαία και αναλογική προς την προστασία του θεμιτώς επιδιωκόμενου σκοπού.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Προκαταρκτικώς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, κατά το άρθρο 6 ΣΛΕΕ, η Ένωση έχει αρμοδιότητα να αναλαμβάνει δράσεις για να υποστηρίξει, να συντονίζει ή να συμπληρώνει τη δράση των κρατών μελών, μεταξύ άλλων, στον τομέα της παιδείας. Μολονότι το δίκαιο της Ένωσης δεν θίγει την αρμοδιότητα αυτή των κρατών μελών όσον αφορά, αφενός, το περιεχόμενο της διδασκαλίας και την οργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος, καθώς και την πολιτιστική και γλωσσική τους πολυμορφία και, αφετέρου, το περιεχόμενο και την οργάνωση της επαγγελματικής εκπαίδευσης, εντούτοις, τα κράτη μέλη οφείλουν, κατά την άσκηση της εν λόγω αρμοδιότητας, να τηρούν το δίκαιο της Ένωσης και, ειδικότερα, τις διατάξεις για την ελευθερία εγκατάστασης.

Εν προκειμένω, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι, ακόμη και αν οι υπήκοοι άλλων κρατών μελών μπορούν να εγκατασταθούν στη Λεττονία και να προσφέρουν προγράμματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, η εν λόγω δυνατότητα εξαρτάται, κατ' αρχήν, από την υποχρέωση προσφοράς των εν λόγω προγραμμάτων αποκλειστικά στην επίσημη γλώσσα του κράτους μέλους αυτού. Πλην όμως, μια τέτοια υποχρέωση είναι ικανή να καταστήσει λιγότερο ελκυστική για τους ως άνω υπηκόους την εγκατάστασή τους στη Λεττονία και αποτελεί, επομένως, περιορισμό της ελευθερίας εγκατάστασης.

Σύμφωνα με το σύστημα που έχει παγιώσει με τη νομολογία του, το Δικαστήριο εξετάζει εν συνεχεία την ύπαρξη δικαιολόγησης του διαπιστωθέντος περιορισμού και ελέγχει την τήρηση της αρχής της αναλογικότητας. Όσον αφορά την ύπαρξη επιτακτικού λόγου γενικού συμφέροντος, η επίμαχη υποχρέωση αποσκοπεί στην προάσπιση και προώθηση της χρήσης της επίσημης γλώσσας της Δημοκρατίας της Λεττονίας, όπερ συνιστά θεμιτό σκοπό ικανό να δικαιολογήσει, κατ' αρχήν, περιορισμό της ελευθερίας εγκατάστασης. Πράγματι, κατά το άρθρο 3, παράγραφος 3, τέταρτο εδάφιο, ΣΕΕ καθώς και κατά το άρθρο 22 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Ένωση σέβεται τον πλούτο της πολιτιστικής και γλωσσικής της πολυμορφίας. Κατά το άρθρο 4, παράγραφος 2, ΣΕΕ, η Ένωση σέβεται επίσης την εθνική ταυτότητα των κρατών μελών, στην οποία περιλαμβάνεται και η προστασία της επίσημης γλώσσας του οικείου κράτους μέλους. Πρέπει να αναγνωριστεί η σημασία που έχει η εκπαίδευση για την επίτευξη του ως άνω σκοπού.

Όσον αφορά την αναλογικότητα του διαπιστωθέντος περιορισμού, ο περιορισμός αυτός πρέπει, πρώτον, να είναι κατάλληλος για την επίτευξη του σκοπού που θεμιτώς επιδιώκει η επίμαχη ρύθμιση. Προς τούτο, η ρύθμιση αυτή μπορεί να θεωρηθεί ικανή να διασφαλίσει την επίτευξη του σκοπού της προάσπισης και της προώθησης της λεττονικής γλώσσας μόνον αν εξυπηρετεί πραγματικά την επίτευξή του και αν εφαρμόζεται κατά τρόπο συνεπή και συστηματικό. Λόγω της περιορισμένης εμβέλειάς τους, οι εξαιρέσεις από την επίμαχη υποχρέωση, ιδίως όσον αφορά τα δύο ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης των οποίων η λειτουργία διέπεται από ειδικούς νόμους, δεν μπορούν να εμποδίσουν την επίτευξη του εν λόγω σκοπού. Η ύπαρξη διατάξεων που επιτρέπουν σε ορισμένα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης να υπαχθούν σε καθεστώς παρεκκλίσεων εντάσσεται σε μια ιδιαίτερη λογική διεθνούς πανεπιστημιακής συνεργασίας και δεν είναι ικανή να καταστήσει μη συνεπή την επίμαχη ρύθμιση.

Δεύτερον, ο περιορισμός δεν πρέπει να βαίνει πέραν του μέτρου που είναι αναγκαίο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού. Επομένως, τα κράτη μέλη έχουν τη δυνατότητα να επιβάλλουν, κατ' αρχήν, υποχρέωση χρήσης της επίσημης γλώσσας στο πλαίσιο των προγραμμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, εφόσον η υποχρέωση αυτή συνοδεύεται από εξαιρέσεις οι οποίες διασφαλίζουν ότι στο πλαίσιο των πανεπιστημιακών σπουδών μπορεί να χρησιμοποιηθεί γλώσσα διαφορετική από την επίσημη. Εν προκειμένω, οι εξαιρέσεις αυτές θα πρέπει, προκειμένου να μην υπερβαίνουν το αναγκαίο προς τούτο μέτρο, να καθιστούν δυνατή τη χρήση γλώσσας διαφορετικής από τη λεττονική, τουλάχιστον όσον αφορά σπουδές που προσφέρονται στο πλαίσιο ευρωπαϊκής ή διεθνούς συνεργασίας και σπουδές σχετικές με τον πολιτισμό και τις γλώσσες πλην της λεττονικής.

ΙΧ. Έλεγχοι στα σύνορα, άσυλο και μετανάστευση

1. Πολιτική ασύλου

**Απόφαση της 1ης Αυγούστου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως),
Bundesrepublik Deutschland (Τέκνο προσφύγων το οποίο γεννήθηκε εκτός
του κράτους υποδοχής) (C-720/20, [EU:C:2022:603](#))**

«Προδικαστική παραπομπή – Κοινή πολιτική στον τομέα του ασύλου – Κριτήρια και μηχανισμοί προσδιορισμού του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης διεθνούς προστασίας – Κανονισμός (ΕΕ) 604/2013 (Δουβλίνο III) – Αίτηση διεθνούς προστασίας υποβληθείσα από ανήλικο στο κράτος μέλος γέννησής του – Γονείς του ανηλίκου στους οποίους είχε προηγουμένως χορηγηθεί το καθεστώς πρόσφυγα σε άλλο κράτος μέλος – Άρθρο 3, παράγραφος 2 – Άρθρο 9 – Άρθρο 20, παράγραφος 3 – Οδηγία 2013/32/ΕΕ – Άρθρο 33, παράγραφος 2, στοιχείο α' – Παραδεκτό της αίτησης διεθνούς προστασίας και ευθύνη για την εξέτασή της»

Η προσφεύγουσα, υπήκοος της Ρωσικής Ομοσπονδίας, γεννήθηκε στη Γερμανία το 2015. Οι γονείς και τα πέντε αδέρφια της, επίσης ρωσικής ιθαγένειας, είχαν αποκτήσει τον Μάρτιο του 2012 το καθεστώς πρόσφυγα στην Πολωνία. Τον Δεκέμβριο του 2012 εγκατέλειψαν την Πολωνία για να μεταβούν στη Γερμανία, όπου υπέβαλαν αιτήσεις διεθνούς προστασίας. Η Δημοκρατία της Πολωνίας δεν ανταποκρίθηκε στο αίτημα των γερμανικών αρχών να αναλάβει εκ νέου τα άτομα αυτά, για τον λόγο ότι ετύγχαναν ήδη διεθνούς προστασίας στο έδαφός της. Στη συνέχεια, οι γερμανικές αρχές απέρριψαν τις αιτήσεις διεθνούς προστασίας των ως άνω ατόμων ως απαράδεκτες, λόγω του καθεστώτος πρόσφυγα που τους είχε ήδη χορηγηθεί στην Πολωνία. Ωστόσο, η οικογένεια της προσφεύγουσας εξακολούθησε να διαμένει στο γερμανικό έδαφος.

Τον Μάρτιο του 2018 η προσφεύγουσα υπέβαλε στις γερμανικές αρχές αίτηση διεθνούς προστασίας. Η αίτηση αυτή απορρίφθηκε ως απαράδεκτη, βάσει ιδίως του κανονισμού Δουβλίνο III ¹⁸⁴.

Το αιτούν δικαστήριο ενώπιον του οποίου εκκρεμεί προσφυγή κατά της εν λόγω απορριπτικής απόφασης, διατηρεί αμφιβολίες ως προς το ζήτημα αν η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας είναι το υπεύθυνο κράτος μέλος για την εξέταση της αιτήσεως της προσφεύγουσας και αν, σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, το εν λόγω κράτος μέλος δικαιούται να απορρίψει την αίτηση αυτή ως απαράδεκτη δυνάμει της οδηγίας για τις διαδικασίες ¹⁸⁵.

Ειδικότερα, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν είναι δυνατή στην περίπτωση της προσφεύγουσας η κατ' αναλογίαν εφαρμογή ορισμένων διατάξεων του κανονισμού Δουβλίνο III και της οδηγίας για τις διαδικασίες. Συναφώς, ζητεί να διευκρινιστεί, αφενός, αν, για την αποτροπή των δευτερογενών μετακινήσεων, το άρθρο 20, παράγραφος 3, του κανονισμού Δουβλίνο III, το οποίο αφορά, μεταξύ

¹⁸⁴ Κανονισμός (ΕΕ) 604/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης διεθνούς προστασίας που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας ή από απάτριδα (ΕΕ 2013, L 180, σ. 31, στο εξής: κανονισμός Δουβλίνο III).

¹⁸⁵ Οδηγία 2013/32/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, σχετικά με κοινές διαδικασίες για τη χορήγηση και ανάκληση του καθεστώτος διεθνούς προστασίας (ΕΕ 2013, L 180, σ. 60, στο εξής: οδηγία για τις διαδικασίες).

άλλων, την περίπτωση τέκνων που γεννήθηκαν μετά την άφιξη αιτούντος διεθνή προστασία ¹⁸⁶, εφαρμόζεται στην περίπτωση αιτήσεως διεθνούς προστασίας υποβληθείσας από ανήλικο στο κράτος μέλος γέννησής του, όταν οι γονείς του απολαύουν ήδη διεθνούς προστασίας σε άλλο κράτος μέλος. Αφετέρου, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν το άρθρο 33, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας για τις διαδικασίες ¹⁸⁷ εφαρμόζεται σε ανήλικο του οποίου οι γονείς απολαύουν διεθνούς προστασίας σε άλλο κράτος μέλος, αλλά όχι και ο ίδιος ο ανήλικος.

Το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου απαντά αρνητικά στα ερωτήματα αυτά. Με την απόφασή του, διευκρινίζει το περιεχόμενο του κανονισμού Δουβλίνο III και της οδηγίας για τις διαδικασίες στο πλαίσιο δευτερογενών μετακινήσεων οικογενειών οι οποίες απολαύουν ήδη διεθνούς προστασίας σε ορισμένο κράτος μέλος προς άλλο κράτος μέλος στο οποίο γεννήθηκε ένα νέο τέκνο.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Πρώτον, το Δικαστήριο εκτιμά ότι το άρθρο 20, παράγραφος 3, του κανονισμού Δουβλίνο III δεν εφαρμόζεται κατ' αναλογία στην περίπτωση κατά την οποία ένας ανήλικος και οι γονείς του υποβάλλουν αιτήσεις διεθνούς προστασίας στο κράτος μέλος στο οποίο γεννήθηκε το τέκνο αυτό, ενώ οι γονείς απολαύουν ήδη διεθνούς προστασίας σε άλλο κράτος μέλος. Πράγματι, αφενός, η διάταξη αυτή προϋποθέτει ότι τα μέλη της οικογένειας του ανηλίκου εξακολουθούν να έχουν την ιδιότητα του «αιτούντος» και, συνεπώς, δεν ρυθμίζει την περίπτωση τέκνου το οποίο γεννήθηκε αφού είχε προηγουμένως χορηγηθεί στα μέλη της οικογένειάς του διεθνή προστασία σε κράτος μέλος διαφορετικό από εκείνο στο οποίο γεννήθηκε το τέκνο και στο οποίο διαμένει με την οικογένειά του. Αφετέρου, η κατάσταση ανηλίκου του οποίου τα μέλη της οικογένειας είναι αιτούντες διεθνή προστασία και η κατάσταση ανηλίκου του οποίου τα μέλη της οικογένειας είναι ήδη δικαιούχοι τέτοιας προστασίας δεν είναι συγκρίσιμες στο πλαίσιο του καθεστώτος που θεσπίζεται με τον κανονισμό Δουβλίνο III. Οι έννοιες «αιτών» ¹⁸⁸ και «δικαιούχος διεθνούς προστασίας» ¹⁸⁹ καλύπτουν πράγματι διαφορετικές νομικές ιδιότητες, οι οποίες ρυθμίζονται από διαφορετικές διατάξεις του κανονισμού αυτού. Κατά συνέπεια, η κατ' αναλογία εφαρμογή του άρθρου 20, παράγραφος 3, στην περίπτωση ανηλίκου του οποίου τα μέλη της οικογένειας είναι ήδη δικαιούχοι διεθνούς προστασίας θα στερούσε, τόσο από τον ανήλικο όσο και από το κράτος μέλος που χορήγησε διεθνή προστασία στα μέλη της οικογένειάς του, τη δυνατότητα εφαρμογής των μηχανισμών που προβλέπει ο κανονισμός αυτός. Τούτο θα είχε ιδίως ως συνέπεια ότι θα ήταν δυνατή η έκδοση απόφασης μεταφοράς του ανηλίκου χωρίς να κινηθεί διαδικασία αναδοχής του.

Εξάλλου, ο κανονισμός Δουβλίνο III προβλέπει ειδικούς κανόνες στην περίπτωση κατά την οποία έχει περατωθεί η κινηθείσα διαδικασία που αφορά τα μέλη της οικογένειας του αιτούντος, τα οποία έλαβαν άδεια διαμονής σε ορισμένο κράτος μέλος ως δικαιούχοι διεθνούς προστασίας. Ειδικότερα, το άρθρο 9 του κανονισμού αυτού ορίζει ότι, σε μια τέτοια περίπτωση, το εν λόγω κράτος μέλος

¹⁸⁶ Δυνάμει της διατάξεως αυτής, η οποία αφορά τη διαδικασία αναδοχής ευθύνης, η κατάσταση του ανηλίκου ο οποίος συνοδεύει τον αιτούντα διεθνή προστασία και εμπίπτει στον ορισμό του μέλους οικογένειας είναι αδιαχώριστη από εκείνη του μέλους της οικογένειάς του και υπάγεται στην αρμοδιότητα του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση της αίτησης διεθνούς προστασίας του εν λόγω μέλους οικογένειας, ακόμη και αν ο ανήλικος δεν είναι ατομικά αιτών, εφόσον αυτό είναι προς το μείζον συμφέρον του ανηλίκου. Το ίδιο ισχύει και για τα τέκνα που γεννήθηκαν μετά την άφιξη του αιτούντος στο έδαφος των κρατών μελών, χωρίς να χρειάζεται να κινηθεί νέα διαδικασία αναδοχής ευθύνης για τα εν λόγω τέκνα.

¹⁸⁷ Δυνάμει της διατάξεως αυτής, τα κράτη μέλη μπορούν να θεωρήσουν αίτηση για διεθνή προστασία ως απαράδεκτη εάν έχει χορηγηθεί διεθνή προστασία από άλλο κράτος μέλος.

¹⁸⁸ Κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο γ', του κανονισμού Δουβλίνο III.

¹⁸⁹ Κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο στ', του κανονισμού Δουβλίνο III.

είναι υπεύθυνο για την εξέταση της αίτησης διεθνούς προστασίας, υπό τον όρο ότι οι ενδιαφερόμενοι εξέφρασαν την επιθυμία τους γραπτώς. Βεβαίως, η προϋπόθεση αυτή αποκλείει την εφαρμογή του άρθρου 9, εφόσον οι ενδιαφερόμενοι δεν εξέφρασαν τέτοια επιθυμία. Μια τέτοια περίπτωση είναι δυνατόν να ανακύψει ιδίως όταν η αίτηση διεθνούς προστασίας του ενδιαφερόμενου ανηλίκου υποβάλλεται κατόπιν παράνομης δευτερογενούς μετακίνησης της οικογένειάς του από το πρώτο κράτος μέλος στο κράτος μέλος στο οποίο υποβάλλεται η αίτηση αυτή. Εντούτοις, η κατάσταση αυτή ουδόλως αναιρεί το γεγονός ότι ο νομοθέτης της Ένωσης προέβλεψε, στο ως άνω άρθρο, διάταξη η οποία καλύπτει ακριβώς τη συγκεκριμένη περίπτωση. Επιπλέον, λαμβανομένου υπόψη του σαφούς γράμματος του άρθρου 9, δεν χωρεί παρέκκλιση από την απαίτηση γραπτής δήλωσης της επιθυμίας των ενδιαφερομένων.

Υπό τις συνθήκες αυτές, σε περίπτωση κατά την οποία οι ενδιαφερόμενοι δεν δήλωσαν γραπτώς την επιθυμία τους να είναι υπεύθυνο, για την εξέταση της αίτησης διεθνούς προστασίας τέκνου, το κράτος μέλος στο οποίο έχουν λάβει άδεια διαμονής τα μέλη της οικογένειάς του ως δικαιούχοι διεθνούς προστασίας, το υπεύθυνο κράτος μέλος θα προσδιοριστεί δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 2, του κανονισμού Δουβλίνο III ¹⁹⁰.

Δεύτερον, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι το άρθρο 33, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας για τις διαδικασίες δεν εφαρμόζεται κατ' αναλογίαν στην περίπτωση αίτησης διεθνούς προστασίας υποβληθείσας από ανήλικο σε ορισμένο κράτος μέλος, όταν δικαιούχος διεθνούς προστασίας σε άλλο κράτος μέλος δεν είναι το ίδιο το τέκνο, αλλά οι γονείς του. Συναφώς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η οδηγία αυτή απαριθμεί εξαντλητικώς τις περιπτώσεις στις οποίες τα κράτη μέλη μπορούν να θεωρήσουν μια αίτηση διεθνούς προστασίας ως απαράδεκτη. Επιπλέον, η διάταξη που προβλέπει αυτούς τους λόγους απαραδέκτου εισάγει παρέκκλιση από την υποχρέωση των κρατών μελών να εξετάζουν επί της ουσίας όλες τις αιτήσεις διεθνούς προστασίας. Από τον εξαντλητικό χαρακτήρα της διατάξεως αυτής και από το γεγονός ότι εισάγει παρέκκλιση προκύπτει ότι πρέπει να ερμηνεύεται στενά και, ως εκ τούτου, δεν μπορεί να εφαρμοστεί σε περίπτωση η οποία δεν αντιστοιχεί στο γράμμα της. Κατά συνέπεια, το προσωπικό πεδίο εφαρμογής της δεν μπορεί να επεκταθεί σε αιτούντα διεθνή προστασία ο οποίος δεν απολαύει ο ίδιος τέτοιας προστασίας.

**Απόφαση της 8ης Νοεμβρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως),
Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Αυτεπάγγελτη εξέταση της
κράτησης) (C-704/20 και C-39/21, [EU:C:2022:858](#))**

«Προδικαστική παραπομπή – Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης – Κράτηση υπηκόων τρίτων χωρών – Θεμελιώδες δικαίωμα στην ελευθερία – Άρθρο 6 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Προϋποθέσεις νομιμότητας της κράτησης – Οδηγία 2008/115/EK – Άρθρο 15 – Οδηγία 2013/33/ΕΕ – Άρθρο 9 – Κανονισμός (ΕΕ) 604/2013 – Άρθρο 28 – Έλεγχος της νομιμότητας της θέσης υπό κράτηση και της συνέχισης του μέτρου κράτησης – Αυτεπάγγελτη εξέταση – Θεμελιώδες δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας – Άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων»

Οι υπήκοοι τρίτων χωρών Β, C και Χ τέθηκαν υπό κράτηση στις Κάτω Χώρες στο πλαίσιο διαδικασιών με σκοπό, αντιστοίχως, την εξέταση αιτήσεως διεθνούς προστασίας, τη μεταφορά προς το υπεύθυνο για την εξέταση τέτοιας αιτήσεως κράτος μέλος και την επιστροφή που συνδέεται με τον παράνομο χαρακτήρα της διαμονής στο ολλανδικό έδαφος.

¹⁹⁰ Κατά τη διάταξη αυτή, όταν δεν μπορεί να προσδιορισθεί υπεύθυνο κράτος μέλος βάσει των κριτηρίων που απαριθμούνται στον κανονισμό Δουβλίνο III, υπεύθυνο για την εξέταση της αίτησης διεθνούς προστασίας είναι το πρώτο κράτος μέλος στο οποίο υποβλήθηκε η αίτηση αυτή.

Οι ενδιαφερόμενοι προσέφυγαν δικαστικώς κατά των μέτρων κράτησης ή συνέχισης της κράτησης που τους επιβλήθηκαν. Τα αιτούντα δικαστήρια, αποφαινόμενα σε πρώτο ή δεύτερο βαθμό, έχουν αμφιβολίες όσον αφορά την έκταση του ελέγχου της νομιμότητας των επίμαχων μέτρων.

Συγκεκριμένα, στις Κάτω Χώρες, κάθε προβλεπόμενο από το δίκαιο της Ένωσης μέτρο κράτησης – ήτοι, αντιστοίχως, από την οδηγία περί υποδοχής¹⁹¹, από τον κανονισμό Δουβλίνο III¹⁹² και από την οδηγία περί επιστροφής¹⁹³ – διέπεται από το διοικητικό δικονομικό δίκαιο, το οποίο δεν επιτρέπει, κατ' αρχήν, στα δικαστήρια να εξετάζουν αυτεπαγγέλτως αν το επίμαχο μέτρο κράτησης πληροί προϋπόθεση νομιμότητας της οποίας τη μη τήρηση δεν επικαλέστηκε ο ενδιαφερόμενος.

Τα αιτούντα δικαστήρια διερωτώνται, εντούτοις, κατά πόσον μια τέτοια κατάσταση είναι συμβατή με το δίκαιο της Ένωσης και, μεταξύ άλλων, με το θεμελιώδες δικαίωμα στην ελευθερία και το θεμελιώδες δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής¹⁹⁴. Συνεπώς, υπέβαλαν στο Δικαστήριο αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως ζητώντας να διευκρινιστεί, κατ' ουσίαν, αν υποχρεούνται από το δίκαιο της Ένωσης να εξετάζουν αυτεπαγγέλτως το σύνολο των προϋποθέσεων τις οποίες πρέπει να πληροί ένα μέτρο κράτησης προκειμένου να είναι νόμιμο, περιλαμβανομένων και των προϋποθέσεων των οποίων τη μη τήρηση δεν επικαλέστηκε ο ενδιαφερόμενος.

Το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου αποφαινεται ότι, βάσει της οδηγίας περί επιστροφής¹⁹⁵, της οδηγίας περί υποδοχής¹⁹⁶ και του κανονισμού Δουβλίνο III¹⁹⁷, σε συνδυασμό με τον Χάρτη¹⁹⁸, στο πλαίσιο του ελέγχου της τήρησης των προϋποθέσεων νομιμότητας της κράτησης υπηκόου τρίτης χώρας οι οποίες απορρέουν από το δίκαιο της Ένωσης, η δικαστική αρχή οφείλει να εξετάζει αυτεπαγγέλτως, με βάση τα στοιχεία της υποθέσεως που περιήλθαν εις γνώσιν της, όπως συμπληρώθηκαν ή διευκρινίστηκαν κατά την ενώπιόν της κατ' αντιμωλίαν διαδικασία, εάν ενδεχομένως δεν τηρήθηκε προϋπόθεση νομιμότητας την οποία δεν επικαλέστηκε ο ενδιαφερόμενος.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Συναφώς, το Δικαστήριο διευκρινίζει, πρώτον, ότι η κράτηση, η οποία συνιστά σοβαρή επέμβαση στο δικαίωμα στην ελευθερία, μπορεί να διαταχθεί ή να παραταθεί μόνον εφόσον τηρούνται γενικοί και αφηρημένοι κανόνες οι οποίοι καθορίζουν τους όρους και τις προϋποθέσεις της. Οι κανόνες

¹⁹¹ Οδηγία 2013/33/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, σχετικά με τις απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία (ΕΕ 2013, L 180, σ. 96, στο εξής: οδηγία περί υποδοχής).

¹⁹² Κανονισμός (ΕΕ) 604/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης διεθνούς προστασίας που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας ή από απάτριδα (ΕΕ 2013, L 180, σ. 31, στο εξής: κανονισμός Δουβλίνο III).

¹⁹³ Οδηγία 2008/115/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2008, σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών (ΕΕ 2008, L 348, σ. 98, στο εξής: οδηγία περί επιστροφής).

¹⁹⁴ Όπως κατοχυρώνονται, αντιστοίχως, στο άρθρο 6 και στο άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης).

¹⁹⁵ Άρθρο 15, παράγραφοι 2 και 3, της οδηγίας περί επιστροφής.

¹⁹⁶ Άρθρο 9, παράγραφοι 3 και 5, της οδηγίας περί υποδοχής.

¹⁹⁷ Άρθρο 28, παράγραφος 4, του κανονισμού Δουβλίνο III.

¹⁹⁸ Άρθρα 6 και 47 του Χάρτη.

αυτοί, οι οποίοι περιλαμβάνονται στις νομοθετικές πράξεις του δικαίου της Ένωσης ¹⁹⁹, αφενός, και στις διατάξεις του εθνικού δικαίου που τους θέτουν σε εφαρμογή, αφετέρου, συνιστούν κανόνες οι οποίοι καθορίζουν τις προϋποθέσεις νομιμότητας της κράτησης, υπό το πρίσμα επίσης του δικαιώματος στην ελευθερία. Κατ' εφαρμογήν των εν λόγω κανόνων, εφόσον προκύπτει ότι οι προϋποθέσεις νομιμότητας της κράτησης δεν πληρούνταν ή δεν πληρούνται πλέον, ο ενδιαφερόμενος πρέπει να αφήνεται αμέσως ελεύθερος.

Όσον αφορά, δεύτερον, το δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας των υπηκόων τρίτων χωρών που έχουν τεθεί υπό κράτηση από κράτος μέλος, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι, κατά τους σχετικούς κανόνες του δικαίου της Ένωσης ²⁰⁰, κάθε κράτος μέλος πρέπει να προβλέπει, στην περίπτωση που η κράτηση διατάσσεται από διοικητική αρχή, την «ταχεία» δικαστική επανεξέταση της νομιμότητάς της είτε αυτεπαγγέλτως είτε κατόπιν αιτήσεως του ενδιαφερομένου. Όσον αφορά τη συνέχιση μέτρου κράτησης, οι ίδιες νομοθετικές διατάξεις ²⁰¹ επιβάλλουν περιοδική επανεξέταση η οποία πρέπει να λαμβάνει χώρα «ανά εύλογα χρονικά διαστήματα» και να αφορά το αν εξακολουθούν να συντρέχουν οι προϋποθέσεις νομιμότητας της κράτησης. Ως εκ τούτου, δεδομένου ότι το δίκαιο της Ένωσης απαιτεί, ανεξαιρέτως, να ελέγχονται οι προϋποθέσεις νομιμότητας της κράτησης «ανά εύλογα χρονικά διαστήματα», η αρμόδια δικαστική αρχή υποχρεούται να πραγματοποιεί αυτεπαγγέλτως την επανεξέταση, ακόμη και αν δεν το έχει ζητήσει ο ενδιαφερόμενος.

Ο νομοθέτης της Ένωσης δεν περιορίστηκε επομένως στη θέσπιση κοινών κανόνων ουσιαστικού δικαίου, αλλά εισήγαγε επίσης κοινούς διαδικαστικούς κανόνες, σκοπός των οποίων είναι να διασφαλιστεί η ύπαρξη, σε κάθε κράτος μέλος, καθεστώτος το οποίο επιτρέπει στην αρμόδια δικαστική αρχή να αφήνει ελεύθερο τον ενδιαφερόμενο, ενδεχομένως κατόπιν αυτεπάγγελτης εξέτασης, μόλις προκύψει ότι η κράτησή του δεν είναι ή έχει παύσει να είναι νόμιμη.

Προκειμένου ένα τέτοιο καθεστώς προστασίας να διασφαλίζει αποτελεσματικά την τήρηση των αυστηρών προϋποθέσεων νομιμότητας όσον αφορά την επιβολή μέτρου κράτησης, η αρμόδια δικαστική αρχή πρέπει να είναι σε θέση να αποφαινεται επί κάθε κρίσιμου πραγματικού ή νομικού στοιχείου για την εξακρίβωση της νομιμότητας του μέτρου. Προς τούτο, πρέπει να μπορεί να λαμβάνει υπόψη, αφενός, τα πραγματικά στοιχεία και τις αποδείξεις που επικαλείται η διοικητική αρχή που διέταξε την αρχική κράτηση και, αφετέρου, τα πραγματικά περιστατικά, τις αποδείξεις και τις παρατηρήσεις που ενδεχομένως υποβάλλει ο ενδιαφερόμενος. Επιπλέον, πρέπει να είναι σε θέση να ερευνά και κάθε άλλο κρίσιμο στοιχείο για την απόφασή της, λαμβάνοντας τα διικονομικά μέτρα που κρίνει αναγκαία κατά το εθνικό δίκαιο.

Με βάση τα στοιχεία αυτά, η εν λόγω αρχή πρέπει να εξετάζει κατά περίπτωση τη μη τήρηση απορρέουσας από το δίκαιο της Ένωσης προϋπόθεσης νομιμότητας, ακόμη και αν ο ενδιαφερόμενος δεν την επικαλέστηκε. Η προαναφερθείσα υποχρέωση δεν θίγει την υποχρέωσή της να καλεί όλους τους διαδίκους να εκφράσουν τις απόψεις τους επί της συγκεκριμένης προϋποθέσεως, σύμφωνα με την αρχή της κατ' αντιμωλίαν συζητήσεως.

¹⁹⁹ Βλ. άρθρο 15, παράγραφος 1, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, παράγραφοι 4, 5 και 6, της οδηγίας περί επιστροφής, άρθρο 8, παράγραφοι 2 και 3, και άρθρο 9, παράγραφοι 1, 2 και 4, της οδηγίας περί υποδοχής, και άρθρο 28, παράγραφοι 2, 3 και 4, του κανονισμού Δουβλίνο III.

²⁰⁰ Βλ. άρθρο 15, παράγραφος 2, τρίτο εδάφιο, της οδηγίας περί επιστροφής και άρθρο 9, παράγραφος 3, της οδηγίας περί υποδοχής, το οποίο τυγχάνει επίσης εφαρμογής βάσει του άρθρου 28, παράγραφος 4, του κανονισμού Δουβλίνο III, στο πλαίσιο διαδικασιών μεταφοράς τις οποίες ρυθμίζει ο εν λόγω κανονισμός.

²⁰¹ Άρθρο 15, παράγραφος 3, της οδηγίας περί επιστροφής και άρθρο 9, παράγραφος 5, της οδηγίας περί υποδοχής, το οποίο τυγχάνει επίσης εφαρμογής βάσει του άρθρου 28, παράγραφος 4, του κανονισμού Δουβλίνο III, στο πλαίσιο διαδικασιών μεταφοράς τις οποίες ρυθμίζει ο εν λόγω κανονισμός.

2. Έλεγχοι στα σύνορα

Απόφαση της 26ης Απριλίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Landespolizeidirektion Steiermark (Μέγιστο χρονικό διάστημα διενέργειας ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα) (C-368/20 και C-369/20, [EU:C:2022:298](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης – Ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων – Κανονισμός (ΕΕ) 2016/399 – Κώδικας συνόρων του Σένγκεν – Άρθρο 25, παράγραφος 4 – Προσωρινή επαναφορά των ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα για συνολική διάρκεια έξι μηνών κατ' ανώτατο όριο – Εθνική ρύθμιση η οποία προβλέπει πλείονες διαδοχικές περιόδους ελέγχων που οδηγούν σε υπέρβαση της διάρκειας αυτής – Μια τέτοια ρύθμιση δεν είναι σύμφωνη με το άρθρο 25, παράγραφος 4, του κώδικα συνόρων του Σένγκεν στην περίπτωση που οι διαδοχικές περίοδοι βασίζονται στην ίδια ή τις ίδιες απειλές – Εθνική ρύθμιση η οποία επιβάλλει την επίδειξη διαβατηρίου ή δελτίου ταυτότητας κατά τον έλεγχο στα εσωτερικά σύνορα επ' απειλή κυρώσεων – Μια τέτοια υποχρέωση δεν είναι σύμφωνη με το άρθρο 25, παράγραφος 4, του κώδικα συνόρων του Σένγκεν όταν ο ίδιος ο έλεγχος αντιβαίνει στη διάταξη αυτή»

Από τον Σεπτέμβριο του 2015 έως τον Νοέμβριο του 2021, η Δημοκρατία της Αυστρίας επανέφερε επανειλημμένως τους ελέγχους στα σύνορά της με την Ουγγαρία και τη Σλοβενία. Προκειμένου να δικαιολογήσει την επαναφορά των ελέγχων, το εν λόγω κράτος μέλος στηρίχθηκε σε διάφορες διατάξεις του κώδικα συνόρων του Σένγκεν ²⁰². Ειδικότερα, από τις 11 Νοεμβρίου 2017, στηρίχθηκε στο άρθρο 25 του κώδικα, με τίτλο «Γενικό πλαίσιο για την προσωρινή επαναφορά των ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα», το οποίο προβλέπει τη δυνατότητα κράτους μέλους να επαναφέρει τους ελέγχους στα εσωτερικά του σύνορα σε περίπτωση σοβαρής απειλής για τη δημόσια τάξη ή την εσωτερική ασφάλειά του και καθορίζει μέγιστες περιόδους κατά τις οποίες μπορούν να επαναφέρονται οι έλεγχοι αυτοί.

Τον Αύγουστο του 2019 ο NW, ερχόμενος από τη Σλοβενία, υποβλήθηκε σε συνοριακό έλεγχο στο συνοριακό σημείο διέλευσης του Spielfeld (Αυστρία). Δεδομένου ότι αρνήθηκε να επιδείξει το διαβατήριό του, κρίθηκε ότι διήλθε τα αυστριακά σύνορα χωρίς να διαθέτει ταξιδιωτικό έγγραφο και υποχρεώθηκε να καταβάλει πρόστιμο. Τον Νοέμβριο του 2019 ο NW υποβλήθηκε εκ νέου σε συνοριακό έλεγχο στο ίδιο συνοριακό σημείο διέλευσης. Ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, αμφισβήτησε τη νομιμότητα των δύο αυτών ελέγχων.

Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν οι έλεγχοι στους οποίους υποβλήθηκε ο NW καθώς και η κύρωση που του επιβλήθηκε συμβιβάζονται με το δίκαιο της Ένωσης. Συγκεκριμένα, όταν διενεργήθηκαν τα προσβαλλόμενα μέτρα ελέγχου, η εκ μέρους της Αυστρίας επαναφορά των ελέγχων στα σύνορά της με τη Σλοβενία είχε ήδη υπερβεί, λόγω του σωρευτικού αποτελέσματος της εφαρμογής διαδοχικών περιόδων ελέγχων, τη μέγιστη συνολική διάρκεια των έξι μηνών που προβλέπει το άρθρο 25 του κώδικα συνόρων του Σένγκεν.

²⁰² Κανονισμός (ΕΕ) 2016/399 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 9ης Μαρτίου 2016, περί κώδικα της Ένωσης σχετικά με το καθεστώς διέλευσης προσώπων από τα σύνορα (κώδικας συνόρων του Σένγκεν) (ΕΕ 2016, L 77, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΕ) 2016/1624 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Σεπτεμβρίου 2016 (ΕΕ 2016, L 251, σ. 1). Ο κανονισμός αυτός αντικατέστησε τον κανονισμό (ΕΚ) 562/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 15ης Μαρτίου 2006, για τη θέσπιση του κοινοτικού κώδικα σχετικά με το καθεστώς διέλευσης προσώπων από τα σύνορα (κώδικας συνόρων του Σένγκεν) (ΕΕ 2006, L 105, σ. 1).

Με την απόφασή του, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου αποφαινεται ότι ο κώδικας συνόρων του Σένγκεν αντιτίθεται στην προσωρινή επαναφορά από κράτος μέλος των ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα βάσει σοβαρής απειλής για τη δημόσια τάξη ή την εσωτερική ασφάλειά του, όταν η διάρκεια της επαναφοράς αυτής υπερβαίνει τη μέγιστη συνολική διάρκεια των έξι μηνών και δεν υφίσταται νέα απειλή που να δικαιολογεί την εκ νέου εφαρμογή των περιόδων που προβλέπει ο κώδικας. Ο κώδικας αυτός αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση δυνάμει της οποίας ένα κράτος μέλος υποχρεώνει, επ' απειλή κυρώσεων, ένα πρόσωπο να επιδείξει διαβατήριο ή δελτίο ταυτότητας κατά την είσοδό του στην επικράτεια του εν λόγω κράτους μέλους μέσω των εσωτερικών συνόρων, όταν η ίδια η επαναφορά των ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα στο πλαίσιο των οποίων επιβάλλεται η υποχρέωση αυτή αντιβαίνει στον κώδικα.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Όσον αφορά την προσωρινή επαναφορά από κράτος μέλος των ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα βάσει σοβαρής απειλής για τη δημόσια τάξη ή την εσωτερική ασφάλειά του ²⁰³, το Δικαστήριο υπενθυμίζει κατ' αρχάς ότι, προκειμένου να ερμηνευθεί διάταξη του δικαίου της Ένωσης, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη όχι μόνον το γράμμα της, αλλά και το πλαίσιο στο οποίο αυτή εντάσσεται και οι σκοποί που επιδιώκονται με τη ρύθμιση της οποίας αποτελεί μέρος.

Όσον αφορά, αρχικά, το γράμμα του άρθρου 25 του κώδικα συνόρων του Σένγκεν, το Δικαστήριο παρατηρεί ότι η φράση «δεν υπερβαίνει τους έξι μήνες» τείνει να αποκλείσει κάθε δυνατότητα υπέρβασης της διάρκειας αυτής.

Εν συνεχεία, ως προς το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται το άρθρο 25 του κώδικα, το Δικαστήριο επισημαίνει, πρώτον, ότι η διάταξη αυτή καθορίζει με σαφήνεια και ακρίβεια τις μέγιστες περιόδους τόσο για την αρχική επαναφορά των ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα όσο και για κάθε παράταση των ελέγχων αυτών, συμπεριλαμβανομένης της μέγιστης συνολικής περιόδου διενέργειας τέτοιων ελέγχων. Δεύτερον, η εν λόγω διάταξη συνιστά εξαίρεση από την αρχή κατά την οποία η διέλευση των εσωτερικών συνόρων επιτρέπεται σε οποιοδήποτε σημείο χωρίς συνοριακούς ελέγχους, ανεξαρτήτως της ιθαγένειας των προσώπων ²⁰⁴. Στο μέτρο που οι εξαιρέσεις από την αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων πρέπει να ερμηνεύονται στενά, η επαναφορά των ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα θα πρέπει να παραμένει εξαίρεση και να αποτελεί μόνο μέτρο έσχατης ανάγκης. Επομένως, η στενή αυτή ερμηνεία αντιτίθεται σε ερμηνεία του άρθρου 25 του κώδικα κατά την οποία η εξακολούθηση της αρχικώς διαπιστωθείσας απειλής ²⁰⁵ αρκεί για να δικαιολογήσει την επαναφορά των ελέγχων αυτών πέραν της μέγιστης συνολικής περιόδου των έξι μηνών που προβλέπει η εν λόγω διάταξη. Πράγματι, μια τέτοια ερμηνεία θα είχε ως αποτέλεσμα να επιτρέπεται, στην πράξη, η επαναφορά των ελέγχων λόγω της ίδιας απειλής για απεριόριστο χρονικό διάστημα, με αποτέλεσμα να θίγεται η ίδια η αρχή της μη διενέργειας ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα. Τρίτον, τυχόν ερμηνεία του άρθρου 25 του κώδικα συνόρων του Σένγκεν υπό την έννοια ότι, σε περίπτωση σοβαρής απειλής, ένα κράτος μέλος μπορεί να υπερβεί τη μέγιστη συνολική περίοδο των έξι μηνών για τους ελέγχους στα εσωτερικά σύνορα θα καθιστούσε άνευ αντικειμένου τη διάκριση στην οποία προέβη ο νομοθέτης της Ένωσης μεταξύ, αφενός, των ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα οι οποίοι επαναφέρονται δυνάμει του ως άνω άρθρου και, αφετέρου, εκείνων που επαναφέρονται δυνάμει του

²⁰³ Το Δικαστήριο εξετάζει, ειδικότερα, τα άρθρα 25 και 27 του κώδικα συνόρων του Σένγκεν. Το άρθρο 27 του κώδικα προβλέπει τη διαδικασία για την προσωρινή επαναφορά των ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα βάσει του άρθρου 25.

²⁰⁴ Πρβλ. άρθρο 22 του κώδικα συνόρων του Σένγκεν καθώς και άρθρο 3, παράγραφος 2, ΣΕΕ και άρθρο 67, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ.

²⁰⁵ Ακόμη και αν αυτή εκτιμηθεί βάσει νέων στοιχείων ή βάσει επαναξιολόγησης της αναγκαιότητας και της αναλογικότητας των ελέγχων που τέθηκαν σε εφαρμογή για την αντιμετώπισή της.

άρθρου 29 του κώδικα ²⁰⁶, ως προς τους οποίους η μέγιστη συνολική διάρκεια της επαναφοράς ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα δεν μπορεί να υπερβαίνει τα δύο έτη ²⁰⁷.

Τέλος, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι ο σκοπός τον οποίο επιδιώκει ο κανόνας περί της μέγιστης συνολικής διάρκειας των έξι μηνών εντάσσεται στον γενικό σκοπό που συνίσταται στον συγκερασμό της αρχής της ελεύθερης κυκλοφορίας με το συμφέρον των κρατών μελών να διαφυλάσσουν την ασφάλεια στο έδαφός τους. Συναφώς, μολονότι είναι αληθές ότι μια σοβαρή απειλή για τη δημόσια τάξη ή την εσωτερική ασφάλεια ενός κράτους μέλους στον χώρο χωρίς ελέγχους στα εσωτερικά σύνορα δεν είναι κατ' ανάγκην χρονικά περιορισμένη, ο νομοθέτης της Ένωσης έκρινε ότι μια περίοδος έξι μηνών ήταν επαρκής ώστε το οικείο κράτος μέλος να θεσπίσει μέτρα που καθιστούν δυνατή την αντιμετώπιση μιας τέτοιας απειλής, διαφυλάσσοντας, μετά την εξάμηνη αυτή περίοδο, την αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας.

Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο κρίνει ότι η εν λόγω μέγιστη συνολική περίοδος των έξι μηνών έχει επιτακτικό χαρακτήρα, οπότε κάθε έλεγχος στα εσωτερικά σύνορα που επαναφέρεται βάσει του άρθρου 25 μετά την παρέλευση της περιόδου αυτής είναι ασύμβατος προς τον κώδικα συνόρων του Σένγκεν. Πάντως, μια τέτοια περίοδος μπορεί να εφαρμοστεί εκ νέου μόνο στην περίπτωση κατά την οποία το οικείο κράτος μέλος αποδεικνύει την ύπαρξη νέας σοβαρής απειλής για τη δημόσια τάξη ή την εσωτερική ασφάλειά του. Προκειμένου να εκτιμηθεί αν μια συγκεκριμένη απειλή είναι νέα σε σχέση με την αρχικώς διαπιστωθείσα απειλή, πρέπει να ληφθούν υπόψη οι περιστάσεις που επιτάσσουν την επαναφορά των ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα, καθώς και οι περιστάσεις και τα γεγονότα που αποτελούν σοβαρή απειλή για τη δημόσια τάξη ή την εσωτερική ασφάλεια του οικείου κράτους μέλους ²⁰⁸.

Εξάλλου, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι το άρθρο 72 ΣΛΕΕ ²⁰⁹ δεν επιτρέπει σε κράτος μέλος να επαναφέρει, προκειμένου να αντιμετωπίσει μια τέτοια απειλή, προσωρινούς ελέγχους στα εσωτερικά σύνορα βάσει των άρθρων 25 και 27 του κώδικα συνόρων του Σένγκεν για περίοδο που υπερβαίνει τη μέγιστη συνολική διάρκεια των έξι μηνών. Πράγματι, λαμβανομένων υπόψη της θεμελιώδους σημασίας που έχει, μεταξύ των σκοπών της Ένωσης, η ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων καθώς και του λεπτομερούς τρόπου με τον οποίο ο νομοθέτης της Ένωσης οριοθέτησε τη δυνατότητα των κρατών μελών να παρεμβαίνουν στην ελευθερία αυτή με την προσωρινή επαναφορά των ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα, ο εν λόγω νομοθέτης, προβλέποντας τον κανόνα σχετικά με τη μέγιστη συνολική περίοδο των έξι μηνών, έλαβε δεόντως υπόψη την άσκηση των ευθυνών που υπέχουν τα κράτη μέλη όσον αφορά τη δημόσια τάξη και την εσωτερική ασφάλεια.

²⁰⁶ Όταν εξαιρετικές περιστάσεις θέτουν σε κίνδυνο τη συνολική λειτουργία του χώρου χωρίς ελέγχους στα εσωτερικά σύνορα, το άρθρο 29 του κώδικα προβλέπει τη δυνατότητα των κρατών μελών να επαναφέρουν, βάσει σύστασης του Συμβουλίου, τους ελέγχους στα εσωτερικά σύνορα.

²⁰⁷ Πάντως, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι η επαναφορά των ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα βάσει του άρθρου 29 του κώδικα για μέγιστη συνολική διάρκεια δύο ετών δεν εμποδίζει το οικείο κράτος μέλος να επαναφέρει, σε περίπτωση νέας σοβαρής απειλής για τη δημόσια τάξη ή την εσωτερική ασφάλειά του, αμέσως μετά την παρέλευση των δύο αυτών ετών, ελέγχους βάσει του άρθρου 25 του εν λόγω κώδικα για μέγιστη συνολική διάρκεια έξι μηνών, εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις της τελευταίας αυτής διάταξης.

²⁰⁸ Άρθρο 27, παράγραφος 1, στοιχείο α', του κώδικα συνόρων του Σένγκεν.

²⁰⁹ Η διάταξη αυτή προβλέπει ότι ο τίτλος V της Συνθήκης ΛΕΕ δεν θίγει την άσκηση των ευθυνών που εμπίπτουν στα κράτη μέλη για την τήρηση της δημόσιας τάξης και τη διαφύλαξη της εσωτερικής ασφάλειας.

3. Επιχειρήσεις ανθρωπιστικής βοήθειας στη θάλασσα

Απόφαση της 1ης Αυγούστου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Sea Watch (C-14/21 και C-15/21, [EU:C:2022:604](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Ανθρωπιστική μη κυβερνητική οργάνωση (ΜΚΟ) η οποία ασκεί δραστηριότητα έρευνας και διάσωσης ατόμων που βρίσκονται σε κίνδυνο στη θάλασσα – Καθεστώς που διέπει τα πλοία – Οδηγία 2009/16/ΕΚ – Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το δίκαιο της θάλασσας – Διεθνής Σύμβαση για την Ασφάλεια της Ανθρώπινης Ζωής στη Θάλασσα – Αρμοδιότητες και εξουσίες του κράτους της σημαίας και του κράτους του λιμένα – Επιθεώρηση και κράτηση πλοίων»

Η Sea Watch είναι μη κερδοσκοπική ανθρωπιστική οργάνωση με έδρα το Βερολίνο (Γερμανία). Ασκεί δραστηριότητες έρευνας και διάσωσης ατόμων που βρίσκονται σε κίνδυνο στη Μεσόγειο Θάλασσα, με σκάφη των οποίων είναι τόσο πλοιοκτήτρια όσο και εφοπλίστρια. Μεταξύ των σκαφών αυτών περιλαμβάνονται, πιο συγκεκριμένα, δύο πλοία με την ονομασία Sea Watch 3 και Sea Watch 4 (στο εξής: επίμαχα πλοία), τα οποία φέρουν γερμανική σημαία και έχουν πιστοποιηθεί στη Γερμανία ως «πλοία γενικού φορτίου – πολλαπλής χρήσης».

Κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού του 2020, κατόπιν επιχειρήσεων έρευνας και διάσωσης στα διεθνή ύδατα της Μεσογείου Θάλασσας και, εν συνεχεία, κατόπιν της μετεπιβίβασης και της αποβίβασης των διασωθέντων στους λιμένες του Παλέρμου (Ιταλία) και του Porto Empedocle (Ιταλία), προς τους οποίους είχαν κατευθυνθεί μετά από σχετική υπόδειξη των ιταλικών αρχών, τα επίμαχα πλοία υποβλήθηκαν σε επιθεωρήσεις από τα λιμεναρχεία των δύο αυτών πόλεων, τα οποία διέταξαν ακολούθως την κράτησή τους. Ειδικότερα, τα λιμεναρχεία διαπίστωσαν ότι τα επίμαχα πλοία χρησιμοποιούνταν για δραστηριότητες έρευνας και διάσωσης στη θάλασσα μολοντί δεν ήταν πιστοποιημένα για τέτοιες δραστηριότητες, καθώς και ότι, ως εκ τούτου, είχαν επιβιβάσει μεγαλύτερο αριθμό ατόμων από τον επιτρεπόμενο. Επιπλέον, εντόπισαν αρκετές τεχνικές και λειτουργικές ελλείψεις, ορισμένες εκ των οποίων έπρεπε, κατά την εκτίμησή τους, να γίνει δεκτό ότι δημιουργούσαν πρόδηλο κίνδυνο για την ασφάλεια, την υγεία ή το περιβάλλον και ότι ήταν τόσο σοβαρές που δικαιολογούσαν την κράτηση των πλοίων αυτών.

Κατόπιν της κράτησης των επίμαχων πλοίων, η Sea Watch άσκησε, ενώπιον του Tribunale amministrativo regionale per la Sicilia (περιφερειακού διοικητικού δικαστηρίου Σικελίας, Ιταλία), δύο προσφυγές με αίτημα την ακύρωση των διαταγών κράτησης και των εκθέσεων επιθεώρησης που προηγήθηκαν των διαταγών αυτών. Προς στήριξη των προσφυγών της, ισχυρίστηκε, κατά βάση, ότι τα λιμεναρχεία τα οποία έλαβαν τα επίδικα μέτρα υπερέβησαν τις εξουσίες που απονέμονται στο κράτος του λιμένα, όπως απορρέουν από την οδηγία 2009/16 ²¹⁰, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα των σχετικών κανόνων του διεθνούς δικαίου, και ότι οι επιθεωρήσεις που πραγματοποιήθηκαν από τα λιμεναρχεία αποτελούσαν, στην πραγματικότητα, συγκεκριμένο μέσο παρεμπόδισης των δραστηριοτήτων έρευνας και διάσωσης τις οποίες οργανώνει η Sea Watch.

Στο πλαίσιο αυτό, το περιφερειακό διοικητικό δικαστήριο της Σικελίας έκρινε ότι οι διαφορές οι οποίες είχαν υποβληθεί στην κρίση του έθεταν σημαντικά και καινοφανή ζητήματα σχετικά με το νομικό πλαίσιο και το νομικό καθεστώς που διέπουν τα πλοία τα οποία χρησιμοποιούνται από ανθρωπιστικές μη κυβερνητικές οργανώσεις για την άσκηση συστηματικής δραστηριότητας έρευνας

²¹⁰ Οδηγία 2009/16/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Απριλίου 2009, σχετικά με τον έλεγχο των πλοίων από το κράτος λιμένα (ΕΕ 2009, L 131, σ. 57, και διορθωτικό ΕΕ 2013, L 32, σ. 23), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία (ΕΕ) 2017/2110 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 15ης Νοεμβρίου 2017 (ΕΕ 2017, L 315, σ. 61).

και διάσωσης ανθρώπων ευρισκομένων σε κατάσταση κινδύνου στη θάλασσα (στο εξής: ιδιωτικά πλοία ανθρωπιστικής βοήθειας).

Με την απόφασή του, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου ερμηνεύει για πρώτη φορά την οδηγία 2009/16, και δη υπό το πρίσμα της Συμβάσεως των Ηνωμένων Εθνών για το δίκαιο της θάλασσας ²¹¹ και της Συμβάσεως για την ασφάλεια της ανθρώπινης ζωής στη θάλασσα ²¹². Αποφαίνεται ότι η οδηγία αυτή εφαρμόζεται και σε πλοία που ασκούν συστηματική δραστηριότητα έρευνας και διάσωσης ανθρώπων ευρισκομένων σε κατάσταση κινδύνου στη θάλασσα, καθώς και ότι η εθνική ρύθμιση για τη μεταφορά της εν λόγω οδηγίας στην εσωτερική έννομη τάξη δεν επιτρέπεται να περιορίζει την εφαρμογή της αποκλειστικώς σε πλοία τα οποία χρησιμοποιούνται για την άσκηση εμπορικής δραστηριότητας. Το Δικαστήριο αποσαφηνίζει επίσης την έκταση και τις προϋποθέσεις άσκησης των ελεγκτικών εξουσιών του κράτους του λιμένα, καθώς και τις εξουσίες επιθεώρησης και κράτησης των πλοίων.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Όσον αφορά το ζήτημα αν η οδηγία 2009/16 έχει εφαρμογή ή όχι, το Δικαστήριο κρίνει ότι η οδηγία αυτή εφαρμόζεται σε πλοία τα οποία, μολονότι έχουν ταξινομηθεί και πιστοποιηθεί ως φορτηγά πλοία από το κράτος της σημαίας, χρησιμοποιούνται στην πράξη κατά τρόπο συστηματικό από ανθρωπιστική οργάνωση για την άσκηση μη εμπορικής δραστηριότητας έρευνας και διάσωσης ατόμων που βρίσκονται σε κατάσταση κινδύνου στη θάλασσα. Τούτο διότι, αφενός, η ως άνω οδηγία εφαρμόζεται σε κάθε πλοίο το οποίο φέρει σημαία διαφορετική από εκείνη του κράτους του λιμένα ²¹³, πλην των ειδικών κατηγοριών πλοίων που εξαιρούνται ρητώς από το πεδίο εφαρμογής της ²¹⁴. Δεδομένου ότι πρόκειται, συνεπώς, για εξαιρέσεις, οι συγκεκριμένες κατηγορίες πρέπει να θεωρούνται ως περιοριστικώς απαριθμούμενες και να ερμηνεύονται στενά. Από την άποψη αυτή, το γεγονός ότι η πραγματική δραστηριότητα ενός πλοίου δεν συμπίπτει με τη δραστηριότητα για την οποία έχει ταξινομηθεί και πιστοποιηθεί είναι άνευ σημασίας για την εφαρμογή της οδηγίας, όπως άλλωστε και το αν η πραγματική αυτή δραστηριότητα είναι εμπορική ή μη. Αφετέρου, η οδηγία 2009/16 εφαρμόζεται σε κάθε πλοίο, υπό την έννοια που περιγράφηκε ανωτέρω, εφόσον βρίσκεται σε λιμάνι ή αγκυροβόλιο κράτους μέλους προς εκτέλεση διασύνδεσης πλοίου/λιμένα ²¹⁵.

Λαμβανομένης υπόψη της ερμηνείας αυτής, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι η οδηγία 2009/16 δεν επιτρέπει να περιορίζει η εθνική ρύθμιση περί της μεταφοράς της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο την εφαρμογή της τελευταίας αποκλειστικώς και μόνο στα πλοία τα οποία χρησιμοποιούνται για εμπορική δραστηριότητα. Ειδικότερα, το σύστημα ελέγχου, επιθεώρησης και κράτησης των πλοίων το οποίο προβλέπεται από την οδηγία πρέπει να μπορεί να εφαρμοστεί σε όλα τα πλοία που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της, περιλαμβανομένων των ιδιωτικών πλοίων ανθρωπιστικής βοήθειας.

²¹¹ Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το δίκαιο της θάλασσας, η οποία συνήφθη στο Montego Bay στις 10 Δεκεμβρίου 1982 (*Recueil des traités des Nations unies*, τόμοι 1833, 1834 και 1835, σ. 3, στο εξής: Σύμβαση για το δίκαιο της θάλασσας) και τέθηκε σε ισχύ στις 16 Νοεμβρίου 1994. Η σύναψή της εγκρίθηκε εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με την απόφαση 98/392/ΕΚ του Συμβουλίου, της 23ης Μαρτίου 1998 (ΕΕ 1998, L 179, σ. 1)

²¹² Διεθνής Σύμβαση για την Ασφάλεια της Ανθρώπινης Ζωής στη Θάλασσα, η οποία συνήφθη στο Λονδίνο την 1η Νοεμβρίου 1974 (*Recueil des traités des Nations unies*, τόμος 1185, αριθ. 18961, σ. 3, στο εξής: Σύμβαση SOLAS).

²¹³ Άρθρο 3, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2009/16.

²¹⁴ Άρθρο 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 2009/16.

²¹⁵ Άρθρο 3, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2009/16.

Όσον αφορά τις προϋποθέσεις εφαρμογής του μηχανισμού ελέγχου, επιθεώρησης και κράτησης ²¹⁶ σε πλοία που υπάγονται στη δικαιοδοσία του κράτους μέλους του λιμένα, και δη σε ιδιωτικά πλοία ανθρωπιστικής βοήθειας, το Δικαστήριο διαπιστώνει, πρώτον, ότι η Σύμβαση για το δίκαιο της θάλασσας και η Σύμβαση SOLAS πρέπει, αμφότερες, να ληφθούν υπόψη κατά την ερμηνεία της οδηγίας 2009/16. Αυτό σημαίνει, πιο συγκεκριμένα, ότι, αν ο πλοίαρχος πλοίου το οποίο φέρει σημαία συμβαλλόμενου κράτους της Συμβάσεως SOLAS εκπλήρωσε την υποχρέωση παροχής θαλάσσιας βοήθειας που καθιερώνεται με τη Σύμβαση για το δίκαιο της θάλασσας, ούτε το παράκτιο κράτος το οποίο είναι επίσης συμβαλλόμενο μέρος της Συμβάσεως SOLAS ούτε το κράτος της σημαίας μπορούν να κάνουν χρήση των αντίστοιχων εξουσιών ελέγχου της τήρησης των κανόνων ασφάλειας στη θάλασσα προκειμένου να εξακριβώσουν αν η παρουσία των διασωθέντων στο πλοίο μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα να μη συμμορφώνεται το πλοίο με οποιαδήποτε διάταξη της προαναφερθείσας Συμβάσεως ²¹⁷.

Δεύτερον, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι το κράτος του λιμένα μπορεί να υποβάλει σε πρόσθετη επιθεώρηση πλοία τα οποία ασκούν συστηματική δραστηριότητα έρευνας και διάσωσης και βρίσκονται σε έναν από τους λιμένες του ή στα ύδατα που υπάγονται στη δικαιοδοσία του, αφού έχουν εισέλθει στα ύδατα αυτά και αφού έχουν ολοκληρώσει τις επιχειρήσεις μετεπιβίβασης ή αποβίβασης των ατόμων στα οποία οι πλοίαρχοί τους αποφάσισαν να παράσχουν βοήθεια, εφόσον το κράτος του λιμένα διαπίστωσε, βάσει εμπειριστατικών νομικών και πραγματικών στοιχείων, ότι υπήρχαν σοβαρές ενδείξεις ικανές να καταδείξουν κίνδυνο για την υγεία, την ασφάλεια, τις συνθήκες εργασίας επί των πλοίων ή το περιβάλλον με γνώμονα τις κρίσιμες νομικές διατάξεις, λαμβανομένων υπόψη των συγκεκριμένων συνθηκών εκμετάλλευσης των εν λόγω πλοίων ²¹⁸. Σε περίπτωση προσφυγής, το εθνικό δικαστήριο μπορεί επομένως να ελέγξει κατά πόσον πληρούνται αυτές οι απαιτήσεις. Ως προς το ζήτημα αυτό, το Δικαστήριο αναφέρει ως στοιχεία που μπορούν να ληφθούν υπόψη στο πλαίσιο του ελέγχου το είδος της πραγματικής δραστηριότητας για την οποία χρησιμοποιείται το επίμαχο πλοίο, την ύπαρξη τυχόν διαφοράς μεταξύ της πραγματικής δραστηριότητας και εκείνης για την οποία το πλοίο έχει πιστοποιηθεί και εξοπλιστεί, τη συχνότητα άσκησης της πραγματικής δραστηριότητας και τον εξοπλισμό του πλοίου σε σχέση με τον προβλεπόμενο, αλλά και τον πραγματικό, αριθμό επιβαινόντων. Το Δικαστήριο προσθέτει ότι, οριοθετημένη κατ' αυτόν τον τρόπο, η επιθεώρηση του επίμαχου πλοίου από το κράτος του λιμένα εντάσσεται στο πλαίσιο που προβλέπουν η Σύμβαση για το δίκαιο της θάλασσας και η Σύμβαση SOLAS.

Τρίτον, το Δικαστήριο κρίνει ότι, επ' ευκαιρία λεπτομερέστερων επιθεωρήσεων ²¹⁹, το κράτος του λιμένα έχει την εξουσία να λαμβάνει υπόψη το γεγονός ότι πλοία τα οποία έχουν ταξινομηθεί και πιστοποιηθεί ως φορτηγά πλοία από το κράτος της σημαίας χρησιμοποιούνται στην πράξη για την άσκηση συστηματικής δραστηριότητας έρευνας και διάσωσης ανθρώπων που βρίσκονται σε κατάσταση κινδύνου στη θάλασσα, στο πλαίσιο ελέγχου με τον οποίο διερευνάται, βάσει εμπειριστατικών νομικών και πραγματικών στοιχείων, αν συντρέχει, υπό το πρίσμα των σχετικών απαιτήσεων του διεθνούς και του ενωσιακού δικαίου, κίνδυνος για πρόσωπα, ιδιοκτησία ή το περιβάλλον, λαμβανομένων υπόψη των συνθηκών εκμετάλλευσης των πλοίων αυτών. Το γεγονός ότι ο έλεγχος που μπορεί να διενεργηθεί από το κράτος του λιμένα εξαρτάται, κατόπιν τούτου, από την ύπαρξη σαφών ενδείξεων ότι το πλοίο ή ο εξοπλισμός του δεν πληροί την απαίτηση να διατηρείται το πλοίο σε κατάλληλη κατάσταση ώστε να παραμένει ικανό να εκτελεί πλόες χωρίς να εκθέτει σε

²¹⁶ Άρθρα 11 έως 13 και 19 της οδηγίας 2009/16.

²¹⁷ Άρθρο IV, στοιχείο β', της Συμβάσεως SOLAS.

²¹⁸ Άρθρο 11, στοιχείο β', σε συνδυασμό με το παράρτημα I, μέρος II, της οδηγίας 2009/16.

²¹⁹ Άρθρο 13 της οδηγίας 2009/16.

κίνδυνο το ίδιο ή τους επιβαίνοντες σε αυτό, συμβιβάζεται με τους κανόνες του διεθνούς δικαίου οι οποίοι διέπουν την κατανομή των αρμοδιοτήτων μεταξύ του κράτους του λιμένα και του κράτους της σημαίας. Αντιθέτως, το κράτος του λιμένα δεν έχει την εξουσία να απαιτεί απόδειξη ότι τα ως άνω πλοία διαθέτουν άλλα πιστοποιητικά πέραν των εκδοθέντων από το κράτος της σημαίας ή ότι πληρούν το σύνολο των προδιαγραφών που ισχύουν για άλλη κλάση. Πράγματι, κάτι τέτοιο θα έθετε υπό αμφισβήτηση τον τρόπο με τον οποίο το κράτος της σημαίας άσκησε την αρμοδιότητά του σε θέματα απονομής της εθνικότητάς του στα πλοία και σε θέματα ταξινόμησης και πιστοποίησής τους.

Τέταρτον και τελευταίον, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι το κράτος του λιμένα μπορεί να διατάξει την κράτηση πλοίου μόνον εφόσον οι ελλείψεις οι οποίες επιβεβαιώνονται ή εντοπίζονται στο πλαίσιο λεπτομερέστερης επιθεώρησης, αφενός, ενέχουν πρόδηλο κίνδυνο για την ασφάλεια, την υγεία ή το περιβάλλον και, αφετέρου, συνεπάγονται, μεμονωμένα ή από κοινού, ότι το επίμαχο πλοίο δεν δύναται να εκτελεί πλόες υπό συνθήκες που να διαφυλάσσουν την ασφάλεια στη θάλασσα. Επιπλέον, το κράτος του λιμένα μπορεί να επιβάλει ορισμένα διορθωτικά μέτρα σχετικά με την ασφάλεια, την πρόληψη της ρύπανσης και τις συνθήκες διαβίωσης και εργασίας επί του πλοίου, εφόσον αυτά δικαιολογούνται προς αντιμετώπιση των ελλείψεων που έχουν διαπιστωθεί. Πάντως, τέτοια διορθωτικά μέτρα πρέπει, σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, να είναι κατάλληλα, αναγκαία και αναλογικά σε σχέση με τον ως άνω σκοπό. Εξάλλου, κατά τη λήψη και την εφαρμογή των διορθωτικών μέτρων, το κράτος του λιμένα οφείλει να συνεργάζεται με το κράτος της σημαίας κατά τρόπο ώστε να διασφαλίζεται ο αμοιβαίος σεβασμός των αντίστοιχων εξουσιών τους και, σε περίπτωση που το κράτος της σημαίας είναι επίσης κράτος μέλος, να τηρείται η αρχή της καλόπιστης συνεργασίας.

Χ. Δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις ²²⁰

1. Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης

Απόφαση της 22ας Φεβρουαρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως),
Openbaar Ministerie (Δικαστήριο που έχει συσταθεί νομίμως στο κράτος
μέλος έκδοσης του εντάλματος) (C-562/21 PPU και C-563/21 PPU,
[EU:C:2022:100](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Επείγουσα προδικαστική διαδικασία – Δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις – Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης – Απόφαση-πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ – Άρθρο 1, παράγραφος 3 – Διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών – Προϋποθέσεις εκτέλεσης – Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο – Θεμελιώδες δικαίωμα σε δίκαιη δίκη ενώπιον ανεξάρτητου και αμερόληπτου δικαστηρίου που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως – Συστημικές ή γενικευμένες πλημμέλειες – Εξέταση σε δύο στάδια – Κριτήρια εφαρμογής – Υποχρέωση της δικαστικής αρχής εκτέλεσης να εξακριβώνει συγκεκριμένα και ειδικά εάν συντρέχουν σοβαροί και αποδεδειγμένοι λόγοι για να θεωρηθεί ότι το πρόσωπο σε βάρος του οποίου έχει εκδοθεί ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, σε περίπτωση παράδοσης, διατρέχει πραγματικό κίνδυνο προσβολής του θεμελιώδους δικαιώματός του σε δίκαιη δίκη ενώπιον ανεξάρτητου και αμερόληπτου δικαστηρίου που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως»

Τον Απρίλιο του 2021 εκδόθηκαν από πολωνικά δικαστήρια δύο ευρωπαϊκά εντάλματα σύλληψης (στο εξής: ΕΕΣ) ²²¹ σε βάρος δύο Πολωνών υπηκόων με σκοπό την εκτέλεση στερητικής της ελευθερίας ποινής και την άσκηση ποινικής δίωξης αντιστοίχως. Δεδομένου ότι τα εκζητούμενα πρόσωπα βρίσκονται στις Κάτω Χώρες και δεν έχουν συγκατατεθεί στην παράδοσή τους, διαβιβάστηκαν στο Rechtbank Amsterdam (πλημμελειοδικείο Άμστερνταμ, Κάτω Χώρες) αιτήσεις για την εκτέλεση των ΕΕΣ.

Το ως άνω δικαστήριο εκφράζει αμφιβολίες όσον αφορά την υποχρέωσή του να κάνει δεκτά τα σχετικά αιτήματα. Συναφώς, επισημαίνει ότι στην Πολωνία παρατηρούνται από το 2017 συστημικές ή γενικευμένες πλημμέλειες οι οποίες προσβάλλουν το θεμελιώδες δικαίωμα κάθε προσώπου σε δίκαιη δίκη ²²², και ιδίως το δικαίωμα σε δικαστήριο που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως, και οι οποίες ανάγονται, μεταξύ άλλων, στο γεγονός ότι οι Πολωνοί δικαστές διορίζονται κατόπιν προτάσεως του Krajowa Rada Sądownictwa (Εθνικού Δικαστικού Συμβουλίου, Πολωνία, στο εξής: KRS). Κατά την εκδοθείσα το 2020 απόφαση του Sąd Najwyższy (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Πολωνία), από τις 17 Ιανουαρίου 2018, ημερομηνία έναρξης ισχύος του νόμου για τη δικαστική μεταρρύθμιση, το KRS έπαψε να είναι ανεξάρτητο όργανο ²²³. Καθόσον δικαστές διορισθέντες κατόπιν προτάσεως

²²⁰ Υπό τον τίτλο αυτό χρήζει επίσης μνείας η απόφαση της 28ης Οκτωβρίου 2022, **Generalstaatsanwaltschaft München (Έκδοση και ne bis in idem)** (C-435/22 PPU, [EU:C:2022:852](#)), Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται υπό τον τίτλο III.2. «Αρχή ne bis in idem».

²²¹ Κατά την έννοια της απόφασης-πλαισίου 2002/584/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 13ης Ιουνίου 2002, για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών (ΕΕ 2002, L 190, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με την απόφαση-πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 26ης Φεβρουαρίου 2009 (ΕΕ 2009, L 81, σ. 24).

²²² Το δικαίωμα αυτό κατοχυρώνεται στο άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

²²³ Το αιτούν δικαστήριο παραπέμπει επίσης στην απόφαση της 15ης Ιουλίου 2021, Επιτροπή κατά Πολωνίας (Πειθαρχικό καθεστώς των δικαστικών λειτουργών) (C-791/19, [EU:C:2021:596](#), σκέψεις 108 και 110).

του KRS μπορεί να έχουν μετάσχει στην ποινική διαδικασία η οποία περατώθηκε με την έκδοση καταδικαστικής απόφασης για το ένα από τα δύο εκζητούμενα πρόσωπα ή μπορεί να κληθούν να δικάσουν την υπόθεση του άλλου προσώπου, το αιτούν δικαστήριο θεωρεί ότι, σε περίπτωση παράδοσης, υφίσταται πραγματικός κίνδυνος προσβολής του δικαιώματος των εν λόγω προσώπων να εκδικαστούν οι υποθέσεις τους από δικαστήριο που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως.

Υπό τις συνθήκες αυτές, το αιτούν δικαστήριο ζητεί από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν τα κριτήρια που χρησιμοποιούνται κατά την εξέταση σε δύο στάδια ²²⁴, την οποία το Δικαστήριο καθιέρωσε στο πλαίσιο περιπτώσεων παράδοσης προσώπων βάσει ΕΕΣ, εφαρμόζονται ομοίως –υπό το πρίσμα των σύμφυτων με το θεμελιώδες δικαίωμα σε δίκαιη δίκη εγγυήσεων της ανεξαρτησίας και της αμεροληψίας– και στην περίπτωση αμφισβήτησης της επίσης σύμφυτης με το ίδιο θεμελιώδες δικαίωμα εγγύησης που αφορά την εκδίκαση της εκάστοτε υπόθεσης από δικαστήριο το οποίο έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως.

Το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου, εκδικάζοντας κατά την επείγουσα προδικαστική διαδικασία, αποφαίνεται καταφατικά και διευκρινίζει τα κριτήρια που χρησιμοποιούνται κατά την εξέταση αυτή.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Το Δικαστήριο αποφαινεται ότι η δικαστική αρχή εκτέλεσης που καλείται να αποφασίσει για την παράδοση προσώπου σε βάρος του οποίου έχει εκδοθεί ΕΕΣ, σε περίπτωση που έχει στη διάθεσή της στοιχεία τα οποία μαρτυρούν την ύπαρξη συστημικών ή γενικευμένων πλημμελειών όσον αφορά την ανεξαρτησία της δικαστικής εξουσίας στο κράτος μέλος έκδοσης του εντάλματος, ιδίως όσον αφορά τη διαδικασία διορισμού των λειτουργών της εξουσίας αυτής στο εν λόγω κράτος μέλος, μπορεί να αρνηθεί την παράδοση του εκζητούμενου προσώπου, βάσει της απόφασης-πλαίσιου 2002/584 ²²⁵, μόνον εφόσον διαπιστώσει ότι, υπό τις ιδιαίτερες περιστάσεις κάθε υποθέσεως, συντρέχουν σοβαροί και αποδεδειγμένοι λόγοι για να θεωρηθεί ότι έχει παραβιασθεί το θεμελιώδες δικαίωμα του εκζητούμενου προσώπου σε δίκαιη δίκη ενώπιον ανεξάρτητου και αμερόληπτου δικαστηρίου που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως ή ότι, σε περίπτωση παράδοσης, υπάρχει κίνδυνος το εν λόγω δικαίωμα να παραβιασθεί.

Το Δικαστήριο διευκρινίζει συναφώς ότι το δικαίωμα κάθε προσώπου να δικασθεί η υπόθεσή του από δικαστήριο «που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως» καλύπτει, εκ της φύσεώς του, τη διαδικασία διορισμού των δικαστών. Επομένως, στο πλαίσιο του πρώτου σταδίου εξέτασης, κατά το οποίο αξιολογείται η ύπαρξη πραγματικού κινδύνου προσβολής του θεμελιώδους δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, ο οποίος συνδέεται μεταξύ άλλων και με την παραβίαση της απαιτήσεως περί εκδίκασης της υποθέσεως από νομίμως συσταθέν δικαστήριο, η δικαστική αρχή εκτέλεσης οφείλει να εκτιμά συνολικώς τη λειτουργία του δικαιοδοτικού συστήματος στο κράτος μέλος έκδοσης του εντάλματος και, ιδίως, το γενικό πλαίσιο διορισμού των δικαστών στο κράτος μέλος αυτό, βάσει αντικειμενικών,

²²⁴ Στο πλαίσιο του πρώτου σταδίου της εξέτασης αυτής, η δικαστική αρχή εκτέλεσης οφείλει να αξιολογήσει τον πραγματικό κίνδυνο προσβολής των θεμελιωδών δικαιωμάτων, λαμβανομένης υπόψη της γενικής κατάστασης που επικρατεί στο κράτος μέλος έκδοσης του εντάλματος· στο πλαίσιο του δεύτερου σταδίου, η ίδια αρχή οφείλει να ελέγξει, συγκεκριμένα και με ακρίβεια, αν υφίσταται πραγματικός κίνδυνος προσβολής θεμελιώδους δικαιώματος του εκζητούμενου προσώπου, λαμβανομένων υπόψη των περιστάσεων της συγκεκριμένης περίπτωσης. Βλ. αποφάσεις της 25ης Ιουλίου 2018, Minister for Justice and Equality (Ελλείψεις του δικαστικού συστήματος) (C-216/18 PPU, [EU:C:2018:586](#)), και της 17ης Δεκεμβρίου 2020, Openbaar Ministerie (Ανεξαρτησία της δικαστικής αρχής εκδόσεως του εντάλματος) (C-354/20 PPU και C-412/20 PPU, [EU:C:2020:1033](#)).

²²⁵ Πρβλ. άρθρο 1, παράγραφοι 2 και 3, της απόφασης-πλαίσιου 2002/584 κατά το οποίο, αφενός, τα κράτη μέλη εκτελούν κάθε ΕΕΣ βάσει της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης και σύμφωνα με τις διατάξεις της απόφασης-πλαίσιου και, αφετέρου, η εν λόγω απόφαση δεν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την αλλοίωση της υποχρέωσης σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των θεμελιωδών νομικών αρχών που κατοχυρώνονται στο άρθρο 6 ΣΕΕ.

αξιόπιστων, συγκεκριμένων και δεόντως επικαιροποιημένων στοιχείων. Τέτοια στοιχεία αποτελούν και οι πληροφορίες που διαλαμβάνονται σε αιτιολογημένη πρόταση την οποία απηύθυνε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στο Συμβούλιο βάσει του άρθρου 7, παράγραφος 1, ΣΕΕ, η προαναφερθείσα απόφαση του Sąd Najwyższy (Ανωτάτου Δικαστηρίου), καθώς και η σχετική νομολογία του Δικαστηρίου²²⁶ και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου²²⁷. Αντιθέτως, το γεγονός ότι όργανο το οποίο εμπλέκεται στη διαδικασία διορισμού των δικαστών, όπως εν προκειμένω το KRS, απαρτίζεται ως επί το πλείστον από μέλη τα οποία εκπροσωπούν τη νομοθετική ή τη δικαστική εξουσία, ή έχουν επιλεγεί από το νομοθετικό ή το δικαστικό σώμα, δεν αρκεί για τη δικαιολόγηση της μη παράδοσης.

Στο πλαίσιο του δεύτερου σταδίου της εν λόγω εξέτασης, απόκειται στο πρόσωπο σε βάρος του οποίου έχει εκδοθεί ΕΕΣ να προσκομίσει απτά στοιχεία τα οποία κατατείνουν στο γεγονός ότι οι συστημικές ή γενικευμένες πλημμέλειες του δικαιοδοτικού συστήματος είχαν πράγματι αντίκτυπο στην ποινική μεταχείρισή του ή ότι είναι δυνατόν να έχουν τέτοιον αντίκτυπο σε περίπτωση παράδοσής του. Στα στοιχεία αυτά μπορούν να προστίθενται και πληροφορίες τις οποίες τυχόν παρέχει η δικαστική αρχή έκδοσης του εντάλματος.

Συναφώς, δεδομένου ότι πρόκειται, κατά πρώτον, για ΕΕΣ το οποίο εκδόθηκε με σκοπό την εκτέλεση στερητικής της ελευθερίας ποινής ή στερητικού της ελευθερίας μέτρου ασφαλείας, η δικαστική αρχή εκτέλεσης οφείλει να λάβει υπόψη της στοιχεία τα οποία αφορούν τη σύνθεση του δικάσαντος την υπόθεση δικαστηρίου ή οποιαδήποτε άλλη περίπτωση η οποία θεωρείται κρίσιμη για την εκτίμηση της ανεξαρτησίας και της αμεροληψίας του εν λόγω δικαστικού σχηματισμού. Για την παράδοση του εκζητούμενου προσώπου δεν αρκεί το γεγονός ότι ένας ή περισσότεροι από τους μετέχοντες στην οικεία ποινική διαδικασία δικαστές είχαν διοριστεί κατόπιν προτάσεως ενός οργάνου όπως το KRS. Πέραν τούτου, το εκζητούμενο πρόσωπο πρέπει να προσκομίσει στοιχεία τα οποία αφορούν, μεταξύ άλλων, τη διαδικασία διορισμού των εμπλεκόμενων δικαστών και το ενδεχόμενο αυτοί να αποσπαστούν, από τα οποία θα μπορούσε να συναχθεί ότι η σύνθεση του δικαστικού σχηματισμού μπορεί να προσβάλει το θεμελιώδες δικαίωμά του σε δίκαιη δίκη. Εξάλλου, θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η δυνατότητα την οποία ενδεχομένως έχει το εκζητούμενο πρόσωπο να ζητήσει την εξαίρεση των μελών του δικαστικού σχηματισμού για λόγους απόμεινους του θεμελιώδους δικαιώματός του σε δίκαιη δίκη, η ενδεχόμενη χρήση της δυνατότητας αυτής από το εν λόγω πρόσωπο καθώς και η έκβαση την οποία θα είχε η σχετική αίτηση εξαίρεσης.

Κατά δεύτερον, σε περίπτωση έκδοσης ΕΕΣ με σκοπό την άσκηση ποινικής δίωξης, η δικαστική αρχή εκτέλεσης οφείλει να λαμβάνει υπόψη της στοιχεία όσον αφορά την προσωπική κατάσταση του εκζητούμενου προσώπου, τη φύση της αξιόποινης πράξης για την οποία διώκεται, το πραγματικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται το ΕΕΣ ή οποιαδήποτε άλλη περίπτωση η οποία θεωρείται κρίσιμη για την εκτίμηση της ανεξαρτησίας και της αμεροληψίας του δικαστικού σχηματισμού που κατά πάσα πιθανότητα θα κληθεί να δικάσει την υπόθεση του εν λόγω προσώπου. Τέτοια στοιχεία μπορεί να αφορούν και δηλώσεις δημοσίων αρχών που θα μπορούσαν να έχουν αντίκτυπο στη συγκεκριμένη υπόθεση. Αντιθέτως, το γεγονός ότι η ταυτότητα των δικαστών οι οποίοι θα κληθούν να δικάσουν τελικά την υπόθεση του εκζητούμενου προσώπου δεν είναι γνωστή κατά τον χρόνο που λαμβάνεται η απόφαση για την παράδοσή του ή -στην περίπτωση που η ταυτότητά τους είναι γνωστή- το

²²⁶ Αποφάσεις της 19ης Νοεμβρίου 2019, Α.Κ. κ.λπ. (Ανεξαρτησία του πειθαρχικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου) (C-585/18, C-624/18 και C-625/18, [ΕΥ:C:2019:982](#)), της 2ας Μαρτίου 2021, Α.Β. κ.λπ. (Διορισμός δικαστών στο Ανώτατο Δικαστήριο - Προσφυγές) (C-824/18, [ΕΥ:C:2021:153](#)), της 15ης Ιουλίου 2021, Επιτροπή κατά Πολωνίας (Πειθαρχικό καθεστώς δικαστών) (C-791/19, [ΕΥ:C:2021:596](#)), και της 6ης Οκτωβρίου 2021, W.Ż. (Τμήμα εκτάκτου ελέγχου και δημοσίων υποθέσεων του Ανωτάτου Δικαστηρίου - Διορισμός) (C-487/19, [ΕΥ:C:2021:798](#)).

²²⁷ Απόφαση του ΕΔΔΑ της 22ας Ιουλίου 2021, Reczkowicz κατά Πολωνίας (CE:ECHR:2021:0722JUD004344719).

ενδεχόμενο οι εν λόγω δικαστές να έχουν διοριστεί κατόπιν προτάσεως οργάνου όπως το KRS δεν αρκεί για την άρνηση παράδοσης του εκζητουμένου.

Απόφαση της 14ης Ιουλίου 2022, Procureur général près la cour d'appel d'Angers (C-168/21, [EU:C:2022:558](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις – Απόφαση-πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ – Άρθρο 2, παράγραφος 4 – Προϋπόθεση του διττού αξιοποιίνου της πράξης – Άρθρο 4, σημείο 1 – Λόγος προαιρετικής μη εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης – Έλεγχος εκ μέρους της δικαστικής αρχής εκτέλεσης – Πράξεις εκ των οποίων ορισμένες μόνον συνιστούν ποινικό αδίκημα κατά το δίκαιο του κράτους μέλους εκτέλεσης – Άρθρο 49, παράγραφος 3, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Αρχή της αναλογικότητας αξιόποινων πράξεων και ποινών»

Τον Ιούνιο του 2016, οι ιταλικές δικαστικές αρχές εξέδωσαν ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης (ΕΕΣ) εις βάρος του ΚΛ, με σκοπό την εκτέλεση ποινής φυλάκισης δώδεκα ετών και έξι μηνών. Η ποινή αυτή προέκυψε από τη σώρευση τεσσάρων ποινών επιβληθεισών για τέσσερα ποινικά αδικήματα, μεταξύ των οποίων η «εκτεταμένη υλική καταστροφή και λεηλασία». Το cour d'appel d'Angers (εφετείο Angers, Γαλλία) αρνήθηκε την παράδοση του ΚΛ με την αιτιολογία ότι δύο από τις πράξεις για τις οποίες επιβλήθηκε η ποινή αυτή δεν στοιχειοθετούσαν ποινικό αδίκημα στη Γαλλία. Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο, ενώπιον του οποίου ασκήθηκε αναίρεση κατά της εν λόγω απόφασης, επισημαίνει ότι τα συστατικά στοιχεία του ποινικού αδικήματος της «εκτεταμένης υλικής καταστροφής και λεηλασίας» είναι διαφορετικά στα δύο κράτη μέλη, καθόσον, στο ιταλικό δίκαιο, το αδίκημα αυτό αφορά πράξεις με τις οποίες προκαλούνται πολλαπλές καταστροφές και βλάβες σε μαζική έκταση, με συνέπεια, μεταξύ άλλων, να διαταράσσεται η δημόσια ειρήνη, ενώ, στο γαλλικό δίκαιο, η πράξη της διατάραξης της δημόσιας ειρήνης με μαζικές καταστροφές σε κινητά και ακίνητα πράγματα δεν τυποποιείται ειδικώς ως αξιόποινη πράξη.

Ως εκ τούτου, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν πληρούται εν προκειμένω η προϋπόθεση του διττού αξιοποιίνου της πράξης, όπως αυτή προβλέπεται από την απόφαση-πλαίσιο 2002/584 ²²⁸, από την οποία εξαρτάται η παράδοση του ΚΛ. Στην περίπτωση που η εν λόγω προϋπόθεση δεν εμποδίζει την παράδοση του ΚΛ, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι ανακύπτει το ζήτημα αν, υπό αυτές τις περιστάσεις, η εκτέλεση του ΕΕΣ θα έπρεπε να απορριφθεί υπό το πρίσμα της αρχής της αναλογικότητας των ποινών η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 49, παράγραφος 3, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης ²²⁹. Κατά συνέπεια, το αιτούν δικαστήριο υπέβαλε στο Δικαστήριο σχετικά προδικαστικά ερωτήματα.

Το Δικαστήριο κρίνει ότι η προϋπόθεση του διττού αξιοποιίνου της πράξης, η οποία προβλέπεται στην απόφαση-πλαίσιο 2002/584 ²³⁰, πληρούται στην περίπτωση κατά την οποία το ΕΕΣ εκδίδεται

²²⁸ Απόφαση-πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 13ης Ιουνίου 2002, για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών (ΕΕ 2002, L 190, σ. 1, και διορθωτικό ΕΕ 2013, L 222, σ. 14), όπως τροποποιήθηκε με την απόφαση-πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 26ης Φεβρουαρίου 2009 (ΕΕ 2009, L 81, σ. 24) (στο εξής: απόφαση-πλαίσιο 2002/584). Η προϋπόθεση του διττού αξιοποιίνου προβλέπεται στο άρθρο 2, παράγραφος 4, της εν λόγω απόφασης-πλαισίου.

²²⁹ Σύμφωνα με την αρχή αυτή, η αυστηρότητα της ποινής δεν πρέπει να είναι δυσανάλογη προς το ποινικό αδίκημα.

²³⁰ Βλ. άρθρο 2, παράγραφος 4, της εν λόγω απόφασης-πλαισίου, το οποίο προβλέπει τη δυνατότητα εξάρτησης της παράδοσης από την προϋπόθεση αυτή για αξιόποινες πράξεις διαφορετικές από εκείνες της παραγράφου 2 του ίδιου άρθρου, καθώς και άρθρο 4, σημείο 1, της απόφασης-πλαισίου, δυνάμει του οποίου η δικαστική αρχή εκτέλεσης μπορεί να αρνηθεί την εκτέλεση του ΕΕΣ αν, σε μία από τις περιπτώσεις του άρθρου 2, παράγραφος 4, το γεγονός που αποτελεί τη βάση του ΕΕΣ δεν συνιστά αξιόποινη πράξη κατά το δίκαιο του κράτους μέλους εκτέλεσης.

προς τον σκοπό εκτέλεσης στερητικής της ελευθερίας ποινής επιβληθείσας για πράξεις που συνιστούν στο κράτος μέλος έκδοσης ποινικό αδίκημα το οποίο στοιχειοθετείται εφόσον οι σχετικές πράξεις μπορούν να προσβάλλουν προστατευόμενο έννομο αγαθό στο εν λόγω κράτος μέλος, ενώ οι πράξεις αυτές συνιστούν ποινικό αδίκημα και κατά το δίκαιο του κράτους μέλους εκτέλεσης, χωρίς όμως να απαιτείται η συνδρομή του στοιχείου της προσβολής προστατευόμενου έννομου αγαθού. Επιπλέον, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι, λαμβανομένης υπόψη της εν λόγω προϋπόθεσης και της αρχής της αναλογικότητας των ποινών, η δικαστική αρχή εκτέλεσης δεν μπορεί να αρνηθεί να εκτελέσει ΕΕΣ εκδοθέν προς τον σκοπό εκτέλεσης στερητικής της ελευθερίας ποινής όταν η ποινή έχει επιβληθεί, στο κράτος μέλος έκδοσης του εντάλματος, για την τέλεση από τον εκζητούμενο ενιαίου ποινικού αδικήματος συγκροτούμενου από πλείονες πράξεις εκ των οποίων ορισμένες μόνο συνιστούν ποινικό αδίκημα στο κράτος μέλος εκτέλεσης.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Πρώτον, όσον αφορά το περιεχόμενο της προϋπόθεσης του διττού αξιοποιίνου της πράξης, το Δικαστήριο διευκρινίζει κατ' αρχάς ότι, προκειμένου να κριθεί αν πληρούται η προϋπόθεση αυτή, απαιτείται και αρκεί οι πράξεις για τις οποίες εκδόθηκε το ΕΕΣ να συνιστούν επίσης αξιόποινες πράξεις κατά το δίκαιο του κράτους μέλους εκτέλεσης. Συνεπώς, δεν απαιτείται τα αδικήματα να είναι πανομοιότυπα σε αμφοτέρω τα κράτη μέλη. Επομένως, κατά την εκτίμηση της εν λόγω προϋπόθεσης, προκειμένου να καθοριστεί αν συντρέχει λόγος μη εκτέλεσης του ΕΕΣ ²³¹, εναπόκειται στην αρμόδια αρχή του κράτους εκτέλεσης να εξακριβώσει εάν τα πραγματικά περιστατικά του αδικήματος για το οποίο εκδόθηκε το ΕΕΣ θα συνιστούσαν επίσης, αυτά καθεαυτά, συστατικά στοιχεία αδικήματος κατά το δίκαιο του κράτους μέλους εκτέλεσης, στην περίπτωση που είχαν λάβει χώρα στο έδαφός του.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι, ως εξαίρεση από τον κανόνα σύμφωνα με τον οποίο το ΕΕΣ πρέπει να εκτελεστεί, η προϋπόθεση του διττού αξιοποιίνου της πράξης ως λόγος προαιρετικής μη εκτέλεσης του ΕΕΣ πρέπει να ερμηνεύεται στενά και, ως εκ τούτου, δεν μπορεί να ερμηνεύεται κατά τρόπο που θα οδηγούσε στην υπονόμηση του σκοπού διευκόλυνσης και επιτάχυνσης των παραδόσεων μεταξύ των δικαστικών αρχών. Τυχόν ερμηνεία κατά την οποία η προϋπόθεση αυτή θα απαιτούσε να υφίσταται πλήρης ταύτιση μεταξύ των στοιχείων συγκρότησης της αξιόποινης πράξης όπως αυτή τυποποιείται στο δίκαιο του κράτους μέλους έκδοσης του εντάλματος και των στοιχείων συγκρότησης της αξιόποινης πράξης όπως αυτή τυποποιείται στο δίκαιο του κράτους μέλους εκτέλεσης, καθώς και όσον αφορά το προστατευόμενο στα δίκαια των δύο αυτών κρατών μελών έννομο αγαθό, θα έθιγε την αποτελεσματικότητα της διαδικασίας παράδοσης. Πράγματι, λαμβανομένης υπόψη της ελάχιστης εναρμόνισης στον τομέα του ποινικού δικαίου στο επίπεδο της Ένωσης, αυτή η πλήρης ταύτιση ενδέχεται να μην υφίσταται για μεγάλο αριθμό αδικημάτων. Κατά συνέπεια, η ως άνω ερμηνεία θα περιόριζε σημαντικά τις περιπτώσεις στις οποίες θα μπορούσε να πληρούται η προϋπόθεση του διττού αξιοποιίνου και, ως εκ τούτου, θα διακυβευόταν η επίτευξη του σκοπού της απόφασης-πλασίου 2002/584. Επιπλέον, η ερμηνεία αυτή θα παρέβλεπε επίσης τον σκοπό καταπολέμησης της ατιμωρησίας εκζητούμενου που βρίσκεται σε έδαφος διαφορετικό από εκείνο στο οποίο διέπραξε την αξιόποινη πράξη.

Δεύτερον, το Δικαστήριο επισημαίνει κατ' αρχάς ότι το γεγονός ότι ορισμένες μόνον εκ των πράξεων που συγκροτούν το ποινικό αδίκημα στο κράτος μέλος έκδοσης συνιστούν επίσης ποινικό αδίκημα κατά το δίκαιο του κράτους μέλους εκτέλεσης δεν επιτρέπει στη δικαστική αρχή εκτέλεσης να αρνηθεί την εκτέλεση του ΕΕΣ, διότι άλλως ο λόγος μη εκτέλεσης που αφορά την προϋπόθεση του διττού αξιοποιίνου θα καταλάμβανε και το μέρος των πράξεων που συνιστούν ποινικό αδίκημα κατά το δίκαιο του κράτους μέλους εκτέλεσης και που, επομένως, δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής

²³¹ Βλ. άρθρο 4, σημείο 1, της απόφασης-πλασίου 2002/584.

του λόγου αυτού. Η απόφαση-πλαίσιο 2002/584²³² δεν προβλέπει προϋπόθεση σχετική με το ότι ο ενδιαφερόμενος δεν αντιμετωπίζει ποινή στο κράτος μέλος έκδοσης για το μέρος των πράξεων που δεν συνιστούν ποινικό αδίκημα στο κράτος μέλος εκτέλεσης. Η εκτέλεση, όμως, του ΕΕΣ μπορεί να εξαρτάται από μία μόνον από τις προϋποθέσεις που απαριθμούνται περιοριστικά στην εν λόγω απόφαση-πλαίσιο.

Επιπλέον, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η ερμηνεία της προϋπόθεσης του διττού αξιοποιήσιμου της πράξης υπό την έννοια ότι θα ήταν δυνατή η άρνηση εκτέλεσης του ΕΕΣ για τον λόγο ότι ορισμένες μόνον εκ των πράξεων που είναι αξιόποινες στο κράτος μέλος έκδοσης του εντάλματος δεν συνιστούν ποινικό αδίκημα και στο κράτος μέλος εκτέλεσης θα παρακώλυε την πραγματική παράδοση του ενδιαφερομένου και θα οδηγούσε στην ατιμωρησία του για το σύνολο των επίμαχων πράξεων. Επομένως, υπό τις συνθήκες αυτές, η προϋπόθεση του διττού αξιοποιήσιμου πληρούται. Τέλος, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι δεν απόκειται στη δικαστική αρχή εκτέλεσης, στο πλαίσιο της εκτίμησης της προϋπόθεσης αυτής, να εξετάσει την ποινή που επιβλήθηκε στο κράτος μέλος έκδοσης του εντάλματος υπό το πρίσμα της αναλογικότητας των ποινών.

2. Δικαίωμα παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του

Απόφαση της 19ης Μαΐου 2022, *Spetsializirana prokuratura* (Δίκη φυγόδικου) (C-569/20, [EU:C:2022:401](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις – Οδηγία (ΕΕ) 2016/343 – Άρθρο 8 – Δικαίωμα παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του – Ενημέρωση σχετικά με τη δίκη – Αδυναμία εντοπισμού του κατηγορουμένου παρόλο που καταβλήθηκαν οι δέουσες προσπάθειες από τις αρμόδιες εθνικές αρχές – Δυνατότητα διεξαγωγής δίκης και εκδόσεως καταδικαστικής αποφάσεως ερήμην του κατηγορουμένου – Άρθρο 9 – Δικαίωμα σε νέα δίκη ή άλλο μέσο ένδικης προστασίας που επιτρέπει επαναπροσδιορισμό της ουσίας της υπόθεσης»

Στη Βουλγαρία ασκήθηκε ποινική δίωξη κατά του IR, ο οποίος κατηγορήθηκε ότι μετείχε σε εγκληματική οργάνωση με σκοπό τη διάπραξη φορολογικών παραβάσεων που επισύρουν στερητικές της ελευθερίας ποινές. Ένα πρώτο κατηγορητήριο επιδόθηκε αυτοπροσώπως στον IR και ο ίδιος δήλωσε τη διεύθυνση επικοινωνίας του. Εντούτοις, κατά την έναρξη του ενώπιον του δικαστηρίου σταδίου της διαδικασίας, δεν κατέστη δυνατόν να εντοπιστεί εκεί, με αποτέλεσμα το *Spetsializiran nakazatelen sad* (ποινικό δικαστήριο ειδικών αρμοδιοτήτων, Βουλγαρία, στο εξής: αιτούν δικαστήριο) να μην μπορέσει να τον κλητεύσει στην επ' ακροατηρίου συζήτηση. Εξάλλου, ο δικηγόρος που διορίστηκε αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο αυτό δεν ήλθε σε επαφή μαζί του. Επιπλέον, λόγω ελαττώματος του κατηγορητηρίου που είχε επιδοθεί στον IR, κηρύχθηκε άκυρο και, κατά συνέπεια, η διαδικασία περατώθηκε. Μετά τη σύνταξη νέου κατηγορητηρίου και την επανάληψη της διαδικασίας, ο IR αναζητήθηκε εκ νέου, χωρίς να καταστεί δυνατός ο εντοπισμός του. Το αιτούν δικαστήριο συνήγαγε τελικά ότι ο IR διέφυγε και ότι, υπό τις περιστάσεις αυτές, η υπόθεση μπορούσε να εκδικασθεί ερήμην.

Εντούτοις, προκειμένου να καταστεί δυνατή η ορθή ενημέρωση του ενδιαφερομένου περί των διαδικαστικών εγγυήσεων που διαθέτει, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται σε ποια περίπτωση από

²³² Βλ. άρθρο 5 της απόφασης-πλαισίου 2002/584, το οποίο προβλέπει τις προϋποθέσεις από τις οποίες το δίκαιο του κράτους μέλους εκτέλεσης μπορεί να εξαρτήσει την εκτέλεση του ΕΕΣ.

τις προβλεπόμενες στην οδηγία 2016/343²³³ εμπίπτει η περίπτωση του IR, ο οποίος διέφυγε μετά την επίδοση του πρώτου κατηγορητηρίου και πριν από την έναρξη του ενώπιον του δικαστηρίου σταδίου της ποινικής διαδικασίας²³⁴.

Το Δικαστήριο απαντά ότι τα άρθρα 8 και 9 της οδηγίας 2016/343 έχουν την έννοια ότι είναι δυνατόν να διεξαχθεί δίκη και, ενδεχομένως, να εκδοθεί καταδικαστική απόφαση ερήμην του κατηγορουμένου τον οποίο οι αρμόδιες εθνικές αρχές, παρά τις δέουσες προσπάθειες που κατέβαλαν προς τούτο, αδυνατούν να εντοπίσουν και στον οποίο δεν κατόρθωσαν, λόγω της αδυναμίας εντοπισμού του, να παρέχουν ενημέρωση σχετικά με τη δίκη του. Πρέπει όμως, στην περίπτωση αυτή, ο κατηγορούμενος να έχει κατ' αρχήν τη δυνατότητα, αφότου λάβει γνώση της καταδίκης του, να επικαλεστεί ευθέως το δικαίωμα που του απονέμει η εν λόγω οδηγία, ζητώντας την επανάληψη της δίκης ή ασκώντας ισοδύναμο μέσο ένδικης προστασίας που οδηγεί σε επανεξέταση της ουσίας της υπόθεσης παρουσία του ιδίου. Το Δικαστήριο διευκρινίζει πάντως ότι το δικαίωμα αυτό μπορεί να μην αναγνωριστεί στον κατηγορούμενο αν από ακριβείς και αντικειμενικές ενδείξεις προκύπτει ότι έλαβε επαρκείς πληροφορίες ώστε να γνωρίζει ότι επρόκειτο να διεξαχθεί δίκη εις βάρος του και, ενεργώντας σκοπίμως και με πρόθεση να αποφύγει την κρίση του δικαστηρίου, παρεμπόδιζε τις αρχές να του παράσχουν επισήμως πληροφορίες σχετικά με τη δίκη.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Το Δικαστήριο υπενθυμίζει, κατ' αρχάς, ότι το άρθρο 8, παράγραφος 4, και το άρθρο 9 της οδηγίας 2016/343 πρέπει να θεωρηθούν ότι έχουν άμεσο αποτέλεσμα όσον αφορά το πεδίο εφαρμογής και το περιεχόμενο του δικαιώματος σε νέα δίκη. Το δικαίωμα αυτό επιφυλάσσεται στα πρόσωπα των οποίων η δίκη διεξάγεται ερήμην, ενώ συγχρόνως δεν πληρούνται οι προϋποθέσεις του άρθρου 8, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής. Αντιθέτως, η δυνατότητα που παρέχει η οδηγία 2016/343 στα κράτη μέλη να διεξάγουν, όταν πληρούνται οι προϋποθέσεις του εν λόγω άρθρου 8, παράγραφος 2, ερήμην δίκη και να εκτελούν την απόφαση που θα εκδοθεί, χωρίς να προβλέπεται δικαίωμα σε νέα δίκη, στηρίζεται στην παραδοχή ότι ο ενδιαφερόμενος, καίτοι ενημερώθηκε προσηκόντως, παραιτήθηκε οικειοθελώς και κατά τρόπο μη επιδεχόμενο αμφισβήτηση από την άσκηση του δικαιώματος παράστασης στη δίκη του.

Η ερμηνεία αυτή εγγυάται την τήρηση του σκοπού της οδηγίας 2016/343, ο οποίος συνίσταται στην ενίσχυση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών και στη συνακόλουθη ενίσχυση της εμπιστοσύνης κάθε κράτους μέλους στα συστήματα απονομής ποινικής δικαιοσύνης

²³³ Οδηγία (ΕΕ) 2016/343 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 9ης Μαρτίου 2016, για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας (ΕΕ 2016, L 65, σ. 1).

²³⁴ Ειδικότερα, το άρθρο 8 της οδηγίας 2016/343 αφορά το δικαίωμα παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του. Κατά την παράγραφο 2 του άρθρου αυτού, τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν ότι μια δίκη που μπορεί να οδηγήσει σε απόφαση για την ενοχή ή την αθωότητα του ενδιαφερομένου μπορεί να διεξαχθεί ερήμην αυτού, υπό τον όρο ότι ο τελευταίος έχει ενημερωθεί εγκαίρως σχετικά με τη δίκη και τις συνέπειες της μη παράστασης ή ότι ο ενδιαφερόμενος, αφού ενημερώθηκε για τη δίκη, εκπροσωπείται από εξουσιοδοτημένο δικηγόρο τον οποίο διόρισε ο ίδιος ή ο οποίος διορίστηκε από το κράτος. Κατά το άρθρο 8, παράγραφος 4, της οδηγίας, στις περιπτώσεις που τα κράτη μέλη έχουν ένα σύστημα που προβλέπει τη δυνατότητα διεξαγωγής δικών ερήμην του ενδιαφερομένου, αλλά δεν είναι δυνατόν να τηρηθούν οι προϋποθέσεις που καθορίζονται στην παράγραφο 2 του άρθρου 8 επειδή ο ενδιαφερόμενος δεν μπορεί να εντοπιστεί παρόλο που καταβλήθηκαν οι δέουσες προσπάθειες, τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέψουν ότι είναι εντούτοις δυνατόν να ληφθεί απόφαση και να εκτελεστεί. Σε αυτή την περίπτωση τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι, όταν οι ενδιαφερόμενοι λαμβάνουν γνώση της απόφασης, ειδικότερα όταν συλλαμβάνονται, λαμβάνουν επίσης γνώση της δυνατότητας να προσβάλουν την απόφαση και του δικαιώματος να ζητήσουν νέα δίκη ή να ασκήσουν άλλο μέσο ένδικης προστασίας, σύμφωνα με το άρθρο 9 της ίδιας οδηγίας. Ειδικότερα, δυνάμει του εν λόγω άρθρου 9, οι ύποπτοι ή οι κατηγορούμενοι πρέπει να έχουν δικαίωμα σε νέα δίκη, στις περιπτώσεις που δεν παρίσταντο στη δίκη τους και δεν έχουν τηρηθεί οι όροι που προβλέπονται στο άρθρο 8, παράγραφος 2, της οδηγίας 2016/343.

των άλλων κρατών μελών, καθώς και στη διασφάλιση του σεβασμού των δικαιωμάτων άμυνας, αποτρέποντας συγχρόνως το ενδεχόμενο πρόσωπο το οποίο παραιτήθηκε κατά τρόπο μη επιδεχόμενο αμφισβήτηση από το δικαίωμα παράστασης στη δίκη του, καίτοι είχε ενημερωθεί σχετικά με τη δίκη, να δύναται να αξιώσει, μετά την έκδοση ερήμην καταδικαστικής αποφάσεως, τη διεξαγωγή νέας δίκης και, ως εκ τούτου, να παρακωλύσει καταχρηστικά την αποτελεσματικότητα της ποινικής διώξεως καθώς και την ορθή απονομή της δικαιοσύνης. Όσον αφορά την ενημέρωση σχετικά με τη δίκη και τις συνέπειες της μη παράστασης, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να εξακριβώσει αν έχει εκδοθεί επίσημο έγγραφο υπόψιν του ενδιαφερομένου που να μνημονεύει κατά τρόπο μη επιδεχόμενο αμφισβήτηση την ημερομηνία και τον τόπο διεξαγωγής της δίκης και, σε περίπτωση μη εκπροσωπήσεως από εξουσιοδοτημένο δικηγόρο, τις συνέπειες της ενδεχόμενης μη παράστασης. Εξάλλου, στο εν λόγω δικαστήριο απόκειται να εξακριβώσει αν το έγγραφο αυτό κοινοποιήθηκε εγκαίρως, ούτως ώστε ο ενδιαφερόμενος να είναι σε θέση να προετοιμάσει επωφελώς την υπεράσπισή του, αν αποφασίσει να μετάσχει στη δίκη.

Όσον αφορά, ειδικότερα, τους κατηγορουμένους που διέφυγαν, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η οδηγία 2016/343 αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία αποκλείει το δικαίωμα σε νέα δίκη για τον λόγο και μόνον ότι ο ενδιαφερόμενος διέφυγε και οι αρχές δεν κατόρθωσαν να τον εντοπίσουν. Μόνον όταν από ακριβείς και αντικειμενικές ενδείξεις προκύπτει ότι ο ενδιαφερόμενος, μολονότι έχει ενημερωθεί επισήμως ότι κατηγορείται για την τέλεση ποινικού αδικήματος, ούτως ώστε να γνωρίζει ότι επρόκειτο να διεξαχθεί δίκη εις βάρος του, ενεργεί εσκεμμένως κατά τρόπο που κατατείνει στο να μην καταστεί δυνατόν να λάβει επισήμως τις σχετικές με την ημερομηνία και τον τόπο διεξαγωγής της δίκης πληροφορίες, μπορεί να θεωρηθεί ότι το πρόσωπο αυτό ενημερώθηκε σχετικά με τη δίκη και ότι παραιτήθηκε οικειοθελώς και κατά τρόπο μη επιδεχόμενο αμφισβήτηση από την άσκηση του δικαιώματος παράστασης στη δίκη του, κατάσταση η οποία εμπίπτει στην περίπτωση του άρθρου 8, παράγραφος 2, της οδηγίας 2016/343²³⁵. Η ύπαρξη τέτοιων ακριβών και αντικειμενικών ενδείξεων μπορεί, μεταξύ άλλων, να διαπιστωθεί όταν το εν λόγω πρόσωπο έχει δηλώσει οικειοθελώς εσφαλμένη διεύθυνση στις αρμόδιες για ποινικές υποθέσεις εθνικές αρχές ή δεν εντοπίζεται πλέον στη διεύθυνση την οποία είχε δηλώσει. Εξάλλου, προκειμένου να εξεταστεί κατά πόσον οι πληροφορίες που παρασχέθηκαν στον ενδιαφερόμενο είναι επαρκείς, ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να αποδίδεται και στη δέουσα προσπάθεια που καταβάλλουν οι δημόσιες αρχές για να ενημερώσουν τον ενδιαφερόμενο και στη δέουσα προσπάθεια που καταβάλλει ο τελευταίος προκειμένου να λάβει τις εν λόγω πληροφορίες.

Το Δικαστήριο διευκρινίζει επιπλέον ότι η ερμηνεία αυτή είναι συμβατή με το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, το οποίο κατοχυρώνεται στα άρθρα 47 και 48 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στο άρθρο 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών.

²³⁵ Υπό την επιφύλαξη των ειδικών αναγκών των ευάλωτων προσώπων που αναφέρονται στις αιτιολογικές σκέψεις 42 και 43 της οδηγίας 2016/343.

3. Δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών

Απόφαση της 1ης Αυγούστου 2022, TL (Έλλειψη διερμηνείας και μετάφρασης) (C-242/22 PPU, [EU:C:2022:611](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Επείγουσα προδικαστική διαδικασία – Δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις – Οδηγία 2010/64/ΕΕ – Δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση – Άρθρο 2, παράγραφος 1, και άρθρο 3, παράγραφος 1 – Έννοια του “ουσιώδους εγγράφου” – Οδηγία 2012/13/ΕΕ – Δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών – Άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο δ’ – Πεδίο εφαρμογής – Μη μεταφορά στο εθνικό δίκαιο – Άμεσο αποτέλεσμα – Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Άρθρο 47 και άρθρο 48, παράγραφος 2 – Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών – Άρθρο 6 – Καταδίκη σε ποινή φυλάκισης με αναστολή εκτέλεσης υπό όρους – Μη τήρηση των υποχρεώσεων που απορρέουν από το καθεστώς αναστολής υπό όρους – Παράλειψη μετάφρασης ουσιώδους εγγράφου και μη ορισμός διερμηνέα κατά την κατάρτιση του εγγράφου αυτού – Ανάκληση της αναστολής – Έλλειψη μετάφρασης των διαδικαστικών πράξεων που αφορούν την ανάκληση – Συνέπειες επί του κύρους της εν λόγω ανάκλησης – Διαδικαστική πλημμέλεια συνεπαγόμενη σχετική ακυρότητα»

Το 2019, ο TL, Μολδαβός υπήκοος ο οποίος δεν ομιλεί την πορτογαλική γλώσσα, καταδικάστηκε στην Πορτογαλία σε ποινή φυλάκισης με αναστολή υπό όρους. Κατά την απαγγελία της εις βάρος του κατηγορίας, ο TL υποβλήθηκε στο προβλεπόμενο στον πορτογαλικό κώδικα ποινικής δικονομίας περιοριστικό μέτρο, το οποίο συνίσταται σε δήλωση ταυτότητας και κατοικίας (στο εξής: ΔΤΚ)²³⁶ και συνοδεύεται από σειρά υποχρεώσεων, συμπεριλαμβανομένης της υποχρέωσης ενημέρωσης των αρχών για κάθε αλλαγή κατοικίας. Στον TL δεν παρασχέθηκε ούτε συνδρομή διερμηνέα κατά την κατάρτιση της ΔΤΚ ούτε μετάφραση του εν λόγω εγγράφου σε γλώσσα την οποία ομιλεί ή κατανοεί. Για την εφαρμογή του καθεστώτος αναστολής υπό όρους, οι αρμόδιες αρχές επιχείρησαν ανεπιτυχώς να επικοινωνήσουν με τον TL στην αναγραφόμενη στη ΔΤΚ διεύθυνση.

Στις 7 Ιανουαρίου 2021, το δικαστήριο το οποίο καταδίκασε τον TL εξέδωσε διάταξη με την οποία τον καλούσε να εμφανιστεί στο δικαστήριο για να τύχει ακροάσεως σχετικά με τη μη τήρηση των υποχρεώσεων που απέρρεαν από το καθεστώς αναστολής υπό όρους. Οι επιδόσεις της εν λόγω διάταξης έγιναν στην πορτογαλική γλώσσα στη διεύθυνση που αναγραφόταν στη ΔΤΚ.

Δεδομένου ότι ο TL δεν εμφανίστηκε κατά την προσδιοριζόμενη ημερομηνία, το ως άνω δικαστήριο ανακάλεσε, με διάταξη της 9ης Ιουνίου 2021, την αναστολή εκτέλεσης της ποινής φυλάκισης. Η εν λόγω διάταξη επιδόθηκε επίσης στην πορτογαλική γλώσσα στη διεύθυνση που αναγραφόταν στη ΔΤΚ. Στη συνέχεια, ο TL συνελήφθη σε άλλη διεύθυνση και φυλακίστηκε για να εκτίσει την ποινή του.

Τον Νοέμβριο του 2021, ο TL άσκησε προσφυγή με αίτημα να διαπιστωθεί η ακυρότητα της ΔΤΚ καθώς και των σχετικών με την ανάκληση της αναστολής διατάξεων. Ισχυρίστηκε ότι δεν ήταν δυνατή η επικοινωνία μαζί του στην αναγραφόμενη στη ΔΤΚ διεύθυνση επειδή άλλαξε κατοικία. Δεν είχε γνωστοποιήσει, όπως υποστήριξε, την αλλαγή αυτή επειδή αγνοούσε ότι ήταν υποχρεωμένος να το πράξει, καθώς δεν του είχε παρασχεθεί συνδρομή διερμηνέα κατά την κατάρτιση της ΔΤΚ ούτε μετάφραση του εν λόγω εγγράφου σε γλώσσα την οποία ομιλεί ή κατανοεί. Επιπλέον, ούτε η διάταξη της 7ης Ιανουαρίου 2021 ούτε η διάταξη της 9ης Ιουνίου 2021 είχαν μεταφραστεί σε τέτοια γλώσσα.

²³⁶ Η ΔΤΚ καταρτίζεται για κάθε πρόσωπο εις βάρος του οποίου απαγγέλλεται κατηγορία. Περιλαμβάνει τον τόπο κατοικίας, τον τόπο εργασίας ή άλλη διεύθυνση διαμονής του οικείου προσώπου και αναφέρει ότι του κοινοποιήθηκαν ορισμένες πληροφορίες και υποχρεώσεις, όπως η υποχρέωση να μην αλλάξει κατοικία χωρίς να γνωστοποιήσει τη νέα του διεύθυνση.

Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή με το σκεπτικό ότι, μολονότι οι διαδικαστικές πλημμέλειες όσον αφορά τη μετάφραση και τη διερμηνεία είχαν αποδειχθεί, οι εν λόγω πλημμέλειες είχαν θεραπευθεί, καθώς ο ΤΛ δεν τις είχε προβάλει εντός των προβλεπόμενων προθεσμιών ²³⁷. Το αιτούν δικαστήριο, ενώπιον του οποίου ασκήθηκε έφεση κατά της απόφασης που εκδόθηκε σε πρώτο βαθμό, διατηρεί αμφιβολίες ως προς τη συμβατότητα τέτοιας δικονομικής διάταξης, μεταξύ άλλων, προς τις οδηγίες 2010/64 ²³⁸ και 2012/13 ²³⁹.

Στο πλαίσιο της επείγουσας προδικαστικής διαδικασίας, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι οι ανωτέρω οδηγίες, ερμηνευόμενες υπό το πρίσμα των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε δίκαιη δίκη και στον σεβασμό των δικαιωμάτων υπεράσπισης ²⁴⁰, καθώς και της αρχής της αποτελεσματικότητας, αντιτίθενται σε εθνική ρύθμιση δυνάμει της οποίας η προσβολή των προβλεπόμενων από τις οδηγίες δικαιωμάτων ενημέρωσης, διερμηνείας και μετάφρασης πρέπει να προβάλλεται από τον δικαιούχο τους εντός καθορισμένης αποκλειστικής προθεσμίας, εφόσον η προθεσμία αρχίζει να τρέχει πριν καν ο ενδιαφερόμενος ενημερωθεί σε γλώσσα την οποία ομιλεί ή κατανοεί, αφενός, ως προς την ύπαρξη και το περιεχόμενο του δικαιώματός του σε διερμηνεία και μετάφραση και, αφετέρου, ως προς την ύπαρξη και το περιεχόμενο του επίμαχου ουσιώδους εγγράφου καθώς και ως προς τις συνέπειες που συνδέονται με αυτό.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Το Δικαστήριο πραγματοποιεί τον έλεγχο του βάσει του άρθρου 2, παράγραφος 1 ²⁴¹, και του άρθρου 3, παράγραφος 1 ²⁴², της οδηγίας 2010/64 καθώς και του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο δ' ²⁴³, της οδηγίας 2012/13, ερμηνευόμενων υπό το πρίσμα του άρθρου 47 και του άρθρου 48, παράγραφος 2, του Χάρτη. Οι ανωτέρω διατάξεις συγκεκριμενοποιούν πράγματι τα θεμελιώδη δικαιώματα σε δίκαιη δίκη και στον σεβασμό των δικαιωμάτων υπεράσπισης.

Πρώτον, ακόμη και σε περίπτωση μη μεταφοράς ή ελλιπούς μεταφοράς των διατάξεων αυτών στην εθνική έννομη τάξη, οι ιδιώτες μπορούν να επικαλεστούν τα εξ αυτών απορρέοντα δικαιώματα,

²³⁷ Σύμφωνα με το άρθρο 120 του Código do Processo Penal (κώδικα ποινικής δικονομίας), ακυρότητες, όπως οι συνδεόμενες με τον μη ορισμό διερμηνέα, πρέπει να προτείνονται εντός των οριζόμενων αποκλειστικών προθεσμιών. Συνεπώς, σε περίπτωση ακυρότητας πράξης στην οποία παρίσταται ο ενδιαφερόμενος, η ακυρότητα πρέπει να προταθεί πριν από την ολοκλήρωση της πράξης. Κατά την Πορτογαλική Κυβέρνηση, το άρθρο αυτό έχει επίσης εφαρμογή όσον αφορά την επίκληση πλημμελιών στηριζόμενων σε προσβολή του δικαιώματος σε μετάφραση των ουσιωδών εγγράφων της ποινικής διαδικασίας.

²³⁸ Οδηγία 2010/64/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Οκτωβρίου 2010, σχετικά με το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση κατά την ποινική διαδικασία (ΕΕ 2010, L 280, σ. 1).

²³⁹ Οδηγία 2012/13/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Μαΐου 2012, σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών (ΕΕ 2012, L 142, σ. 1).

²⁴⁰ Όπως κατοχυρώνονται, αντιστοίχως, στο άρθρο 47 και στο άρθρο 48, παράγραφος 2, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης).

²⁴¹ Η ανωτέρω διάταξη απαιτεί από τα κράτη μέλη να μεριμνούν ώστε στους υπόπτους ή κατηγορουμένους που δεν ομιλούν ή δεν κατανοούν τη γλώσσα της ποινικής διαδικασίας να παρέχεται χωρίς καθυστέρηση διερμηνεία κατά τη διεξαγωγή της ποινικής διαδικασίας ενώπιον ανακριτικών και δικαστικών αρχών.

²⁴² Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή, τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε στους υπόπτους ή στους κατηγορουμένους που δεν κατανοούν τη γλώσσα της σχετικής ποινικής διαδικασίας να παρέχεται εντός εύλογου χρονικού διαστήματος γραπτή μετάφραση όλων των εγγράφων που είναι ουσιώδη, προκειμένου να διασφαλισθεί ότι είναι σε θέση να ασκήσουν το δικαίωμα υπεράσπισής τους και προκειμένου να διασφαλιστεί η διεξαγωγή δίκαιης δίκης.

²⁴³ Η εν λόγω διάταξη επιβάλλει στα κράτη μέλη να διασφαλίζουν την άμεση ενημέρωση του υπόπτου ή κατηγορουμένου όσον αφορά το δικαίωμά του διερμηνείας και μετάφρασης προκειμένου να διασφαλίσουν την αποτελεσματική άσκησή του.

δεδομένου ότι οι ως άνω διατάξεις έχουν άμεσο αποτέλεσμα. Πράγματι, οι ανωτέρω διατάξεις προβλέπουν κατά τρόπο συγκεκριμένο και ανεπιφύλακτο το περιεχόμενο και την έκταση των δικαιωμάτων κάθε υπόπτου ή κατηγορουμένου να λαμβάνει υπηρεσίες διερμηνείας και τη μετάφραση των ουσιαστών εγγράφων καθώς και να ενημερώνεται ως προς τα εν λόγω δικαιώματα.

Δεύτερον, όσον αφορά ενδεχόμενη παράβαση των ως άνω διατάξεων στην προκειμένη περίπτωση, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι οι τρεις επίμαχες διαδικαστικές πράξεις, ήτοι η ΔΤΚ, η διάταξη της 7ης Ιανουαρίου 2021 περί κλήσης προς εμφάνιση και η διάταξη της 9ης Ιουνίου 2021 περί ανάκλησης της αναστολής, εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής των οδηγιών 2010/64 και 2012/13 και αποτελούν ουσιαστικά έγγραφα των οποίων η μετάφραση θα έπρεπε να έχει παρασχεθεί. Ειδικότερα, η μετάφραση της ΔΤΚ σε γλώσσα την οποία ο ΤΛ κατανοεί ή ομιλεί ήταν πρωταρχικής σημασίας, δεδομένου ότι οι παραβάσεις των προβλεπόμενων στο έγγραφο αυτό υποχρεώσεων οδήγησαν εμμέσως στην ανάκληση της αναστολής της ποινής φυλάκισης που του είχε επιβληθεί.

Συναφώς, υπό το πρίσμα του σκοπού των εν λόγω οδηγιών να διασφαλιστεί ο σεβασμός του κατοχυρωμένου στο άρθρο 47 του Χάρτη δικαιώματος σε δίκαιη δίκη και των κατοχυρωμένων στο άρθρο 48, παράγραφος 2, του Χάρτη δικαιωμάτων υπεράσπισης, είναι αναγκαία η εφαρμογή των ανωτέρω οδηγιών σε διαδικαστική πράξη, το περιεχόμενο της οποίας καθορίζει τη διατήρηση ή την ανάκληση της αναστολής ποινής φυλάκισης. Πράγματι, τα θεμελιώδη αυτά δικαιώματα θα παραβιάζονταν αν ένα πρόσωπο το οποίο καταδικάστηκε σε ποινή φυλάκισης με αναστολή εκτέλεσης δεν ήταν σε θέση να γνωρίζει, λόγω της παράλειψης μετάφρασης ενός τέτοιου εγγράφου ή λόγω του μη ορισμού διερμηνέα κατά την κατάρτισή του, τις συνέπειες που επισύρει σε βάρος του η μη τήρηση των υποχρεώσεων που υπέχει δυνάμει του εν λόγω εγγράφου.

Τρίτον, όσον αφορά τις συνέπειες της προσβολής των ανωτέρω δικαιωμάτων, οι οδηγίες 2010/64 και 2012/13 δεν ρυθμίζουν τις λεπτομέρειες εφαρμογής των δικαιωμάτων που προβλέπουν. Οι εν λόγω λεπτομερείς κανόνες εφαρμογής εμπίπτουν, δυνάμει της αρχής της δικονομικής αυτονομίας των κρατών μελών, στην εσωτερική έννομη τάξη τους, υπό την προϋπόθεση ότι συνάδουν προς την αρχή της ισοδυναμίας και την αρχή της αποτελεσματικότητας.

Όσον αφορά την αρχή της αποτελεσματικότητας, οι λεπτομερείς ρυθμίσεις που προβλέπονται στο εθνικό δίκαιο δεν μπορούν να θίγουν τον επιδιωκόμενο από τις ανωτέρω οδηγίες σκοπό. Αφενός, η υποχρέωση ενημέρωσης των υπόπτων και των κατηγορουμένων ως προς τα δικαιώματά τους σε διερμηνεία και μετάφραση έχει ουσιαστική σημασία για την αποτελεσματική κατοχύρωση των εν λόγω δικαιωμάτων. Πράγματι, χωρίς την εν λόγω ενημέρωση, ο ενδιαφερόμενος δεν θα μπορούσε να γνωρίζει την ύπαρξη και το περιεχόμενο των προαναφερθέντων δικαιωμάτων ούτε να ζητήσει τον σεβασμό τους. Επομένως, το να απαιτείται από το πρόσωπο το οποίο αφορά ποινική διαδικασία διεξαχθείσα σε γλώσσα την οποία δεν ομιλεί ή δεν κατανοεί να προβάλει, εντός συγκεκριμένης αποκλειστικής προθεσμίας, το γεγονός ότι δεν ενημερώθηκε ως προς τα δικαιώματά του σε διερμηνεία και μετάφραση θα είχε ως αποτέλεσμα να καταστεί κενό περιεχομένου το δικαίωμα ενημέρωσης και θα έθιγε, ως εκ τούτου, τα δικαιώματα του εν λόγω προσώπου σε δίκαιη δίκη και στον σεβασμό των δικαιωμάτων υπεράσπισης. Το ανωτέρω συμπέρασμα επιβάλλεται και όσον αφορά τα δικαιώματα σε διερμηνεία και μετάφραση, όταν ο ενδιαφερόμενος δεν έχει ενημερωθεί για την ύπαρξη και το περιεχόμενο των δικαιωμάτων αυτών.

Αφετέρου, ακόμη και όταν ο ενδιαφερόμενος έχει πράγματι λάβει εγκαίρως τέτοια ενημέρωση, πρέπει επιπλέον να έχει λάβει γνώση της ύπαρξης και του περιεχομένου του επίμαχου ουσιαστικού εγγράφου, καθώς και των συνεπειών που συνδέονται με αυτό, προκειμένου να είναι σε θέση να επικαλεστεί προσβολή του δικαιώματός του σε μετάφραση του εγγράφου ή του δικαιώματός του σε διερμηνεία κατά την κατάρτισή του.

Ως εκ τούτου, θα παραβιαζόταν η αρχή της αποτελεσματικότητας αν η προθεσμία εντός της οποίας είναι, βάσει εθνικής δικονομικής διάταξης, δυνατή η επίκληση προσβολής των δικαιωμάτων που παρέχουν οι οδηγίες 2010/64 και 2012/13 άρχιζε να τρέχει πριν ακόμη ο ενδιαφερόμενος ενημερωθεί, σε γλώσσα την οποία ομιλεί ή κατανοεί, αφενός, ως προς την ύπαρξη και το

περιεχόμενο του δικαιώματός του σε διερμηνεία και μετάφραση και, αφετέρου, ως προς την ύπαρξη και το περιεχόμενο του επίμαχου ουσιώδους εγγράφου και τις συνέπειες που συνδέονται με αυτό.

ΧΙ. Δικαστική συνεργασία σε αστικές υποθέσεις

1. Κανονισμός 44/2001 για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις

Απόφαση της 20ής Ιουνίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), London Steam-Ship Owners' Mutual Insurance Association (C-700/20, [EU:C:2022:488](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Δικαστική συνεργασία σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις – Κανονισμός (ΕΚ) 44/2001 – Αναγνώριση απόφασης που εκδόθηκε σε άλλο κράτος μέλος – Λόγοι άρνησης αναγνώρισης – Άρθρο 34, σημείο 3 – Απόφαση ασυμβίβαστη με απόφαση που εκδόθηκε προγενέστερα μεταξύ των ιδίων διαδίκων στο κράτος μέλος αναγνώρισης – Προϋποθέσεις – Τήρηση, από την απόφαση που εκδόθηκε προγενέστερα και επαναλαμβάνει το περιεχόμενο διαιτητικής απόφασης, των διατάξεων και των βασικών σκοπών του κανονισμού (ΕΚ) 44/2001 – Άρθρο 34, σημείο 1 – Αναγνώριση που αντίκειται προφανώς στη δημόσια τάξη του κράτους μέλους αναγνώρισης – Προϋποθέσεις»

Μετά το ναυάγιο, τον Νοέμβριο του 2002, του πετρελαιοφόρου Prestige στα ανοιχτά των ισπανικών ακτών, που προκάλεσε σημαντικές περιβαλλοντικές ζημιές, κινήθηκε ποινική διαδικασία στην Ισπανία εις βάρος, μεταξύ άλλων, του πλοιάρχου του Prestige.

Στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας, διάφορα νομικά πρόσωπα, μεταξύ των οποίων και το Ισπανικό Δημόσιο, ήγειραν αστικές αξιώσεις κατά του πλοιάρχου και των πλοιοκτητών του Prestige και κατά του London P&I Club, ασφαλιστή της ευθύνης του πλοίου και των πλοιοκτητών. Άπαντες οι ως άνω εναγόμενοι κρίθηκαν αστικώς υπεύθυνοι από τα ισπανικά δικαστήρια. Με διαταγή εκτέλεσης της 1ης Μαρτίου 2019, το Audiencia Provincial de A Coruña (εφετείο Α Κορούνια, Ισπανία) καθόρισε τα ποσά που δικαιούνται να απαιτήσει κάθε ενάγων, μεταξύ των οποίων και το Ισπανικό Δημόσιο, από τους αντίστοιχους εναγομένους.

Σε χρόνο μεταγενέστερο της άσκησης των εν λόγω αστικών αγωγών ενώπιον των ισπανικών δικαστηρίων, το London P&I Club κίνησε διαιτητική δίκη στο Ηνωμένο Βασίλειο, με αίτημα να διαπιστωθεί ότι, κατ'εφαρμογήν της ρήτρας διαιτησίας που περιλαμβάνονταν στη σύμβαση ασφάλισης την οποία είχε συνάψει το ίδιο με τους πλοιοκτήτες του Prestige, το Βασίλειο της Ισπανίας όφειλε να προβάλει τις αξιώσεις του στο πλαίσιο της διαιτησίας αυτής και όχι στην Ισπανία, καθώς και ότι εν πάση περιπτώσει δεν ευθυνόταν ως ασφαλιστής έναντι του Βασιλείου της Ισπανίας. Ειδικότερα, η σύμβαση ασφάλισης όριζε ότι, βάσει της ρήτρας «pay to be paid» (πληρώνω για να πληρωθώ), ο ασφαλισμένος πρέπει προηγουμένως να καταβάλει στον ζημιωθέντα την οφειλόμενη αποζημίωση πριν μπορέσει να ανακτήσει το ποσό της από τον ασφαλιστή. Το διαιτητικό δικαστήριο δέχθηκε το αίτημα αυτό, εκτιμώντας ότι εφαρμοστέο στη σύμβαση ήταν το αγγλικό δίκαιο. Κατόπιν προσφυγής που άσκησε ενώπιόν του το London P&I Club βάσει του εθνικού νόμου περί διαιτησίας ²⁴⁴, το High Court of Justice ²⁴⁵, στις 22 Οκτωβρίου 2013, επέτρεψε την εκτέλεση της διαιτητικής απόφασης στην ημεδαπή και την ίδια ημέρα εξέδωσε απόφαση που επαναλάμβανε το περιεχόμενο της διαιτητικής απόφασης. Η έφεση που άσκησε το Βασίλειο της Ισπανίας κατά της ως άνω άδειας εκτέλεσης απορρίφθηκε.

²⁴⁴ Arbitration Act 1996 (νόμος του 1996 περί διαιτησίας).

²⁴⁵ High Court of Justice (England & Wales), Queen's Bench Division (Commercial Court) [ανώτερο δικαστήριο (Αγγλία και Ουαλία), τμήμα αστικών, εμπορικών και διοικητικών διαφορών (εμπορικές διαφορές), Ηνωμένο Βασίλειο] (στο εξής: High Court of Justice).

Εν συνεχεία, το Βασίλειο της Ισπανίας ζήτησε και εξασφάλισε την αναγνώριση στο Ηνωμένο Βασίλειο, βάσει του άρθρου 33 του κανονισμού 44/2001²⁴⁶, της από 1ης Μαρτίου 2019 διαταγής εκτέλεσης του Εφετείου Α Κορούνια. Το London P&I Club άσκησε όμως ένδικο μέσο κατά της αναγνώρισης αυτής ενώπιον του High Court of Justice.

Το Δικαστήριο, ενώπιον του οποίου υποβλήθηκε αίτηση προδικαστικής απόφασης από το High Court of Justice, αποσαφηνίζει μεταξύ άλλων τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες απόφαση δικαστηρίου κράτους μέλους που επαναλαμβάνει το περιεχόμενο διαιτητικής απόφασης μπορεί να συνιστά απόφαση κατά την έννοια του άρθρου 34, σημείο 3, του κανονισμού 44/2001²⁴⁷, ικανή να εμποδίσει, στο κράτος μέλος αυτό, την αναγνώριση απόφασης εκδοθείσας από δικαστήριο άλλου κράτους μέλους.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Το Δικαστήριο κρίνει ότι απόφαση που επαναλαμβάνει το περιεχόμενο διαιτητικής απόφασης εμπίπτει στην εξαίρεση της διαιτησίας την οποία προβλέπει ο κανονισμός 44/2001²⁴⁸ και δεν μπορεί να τύχει της αμοιβαίας αναγνώρισης μεταξύ των κρατών μελών και να κυκλοφορήσει εντός του δικαστικού χώρου της Ένωσης σύμφωνα με τις διατάξεις του εν λόγω κανονισμού.

Πάντως, μια τέτοια δικαστική απόφαση δύναται να θεωρηθεί ως απόφαση κατά την έννοια του άρθρου 34, σημείο 3, του ίδιου κανονισμού, δυνάμενη να εμποδίσει, στο κράτος μέλος έκδοσής της, την αναγνώριση απόφασης εκδοθείσας από δικαστήριο άλλου κράτους μέλους, αν είναι ασυμβίβαστη με την ως άνω δικαστική απόφαση. Ειδικότερα, η έννοια του όρου «απόφαση» ορίζεται στον κανονισμό 44/2001 κατά τρόπο ευρύ. Εξάλλου, το άρθρο 34, σημείο 3, του εν λόγω κανονισμού επιδιώκει ειδικό σκοπό, δηλαδή να προστατεύσει την της ακεραιότητα της εσωτερικής έννομης τάξης κράτους μέλους και να εξασφαλίσει ότι η κοινωνική του ειρήνη δεν διαταράσσεται από την υποχρέωση αναγνώρισης μιας απόφασης προερχόμενης από άλλο κράτος μέλος η οποία είναι ασυμβίβαστη με απόφαση που έχει εκδοθεί μεταξύ των ίδιων διαδίκων από τα δικά του δικαστήρια.

Εντούτοις, δεν ισχύει το ίδιο στην περίπτωση που η διαιτητική απόφαση της οποίας το περιεχόμενο επαναλαμβάνει η εν λόγω δικαστική απόφαση έχει εκδοθεί υπό συνθήκες που δεν θα επέτρεπαν την έκδοση, τηρουμένων των διατάξεων και των βασικών σκοπών του κανονισμού 44/2001, δικαστικής απόφασης εμπίπτουσας στο πεδίο εφαρμογής του.

Ειδικότερα, το σύνολο των σκοπών τους οποίους επιδιώκει ο εν λόγω κανονισμός αντικατοπτρίζεται στις αρχές στις οποίες στηρίζεται η δικαστική συνεργασία σε αστικές υποθέσεις εντός της Ένωσης, μεταξύ των οποίων η ασφάλεια δικαίου για τους διαδίκους, η ορθή απονομή της δικαιοσύνης, η ελαχιστοποίηση του κινδύνου παράλληλης εκδικάσεως μιας υποθέσεως και η αμοιβαία εμπιστοσύνη στην απονομή της δικαιοσύνης. Εξάλλου, η αμοιβαία εμπιστοσύνη στην απονομή της δικαιοσύνης εντός της Ένωσης, στην οποία στηρίζονται οι κανόνες που προβλέπει ο εν λόγω κανονισμός όσον αφορά την αναγνώριση των δικαστικών αποφάσεων, δεν εκτείνεται στις αποφάσεις που λαμβάνονται από διαιτητικά δικαστήρια ούτε στις δικαστικές αποφάσεις που επαναλαμβάνουν το περιεχόμενό τους.

²⁴⁶ Κανονισμός (ΕΚ) 44/2001 του Συμβουλίου, της 22ας Δεκεμβρίου 2000, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (ΕΕ 2001, L 12, σ. 1).

²⁴⁷ Κατά το άρθρο 34, σημείο 3, του κανονισμού 44/2001, απόφαση δεν αναγνωρίζεται αν είναι ασυμβίβαστη με απόφαση που έχει εκδοθεί μεταξύ των ιδίων διαδίκων στο κράτος αναγνώρισεως.

²⁴⁸ Άρθρο 1, παράγραφος 2, στοιχείο δ', του κανονισμού 44/2001.

Το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι το περιεχόμενο της επίμαχης στην κύρια δίκη διαιτητικής απόφασης δεν θα μπορούσε να είχε αποτελέσει αντικείμενο δικαστικής απόφασης εμπίπτουσας στο πεδίο εφαρμογής του κανονισμού 44/2001 χωρίς να παραβιαστούν δύο θεμελιώδεις κανόνες του εν λόγω κανονισμού που αφορούν το σχετικό αποτέλεσμα μιας ρήτρας διαιτησίας περιλαμβανόμενης σε σύμβαση ασφάλισης και την εκκρεμοδικία.

Όσον αφορά το σχετικό αποτέλεσμα μιας περιλαμβανόμενης σε σύμβαση ασφάλισης ρήτρας διαιτησίας, ρήτρα παρέκτασης διεθνούς δικαιοδοσίας συνομολογηθείσα μεταξύ ασφαλιστή και λήπτη της ασφάλισης δεν είναι αντιτάξιμη έναντι του ζημιωθέντος από ζημία καλυπτόμενη από την ασφάλιση ο οποίος επιθυμεί να εναγάγει απευθείας τον ασφαλιστή, επικαλούμενος ευθύνη εξ αδικοπραξίας ή οιονεί αδικοπραξίας, ενώπιον του δικαστηρίου του τόπου όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός ή ενώπιον του δικαστηρίου του τόπου κατοικίας του ζημιωθέντος. Κατά συνέπεια, δικαστήριο διαφορετικό από εκείνο που έχει επιληφθεί της ευθείας αγωγής δεν μπορεί να κρίνει εαυτό αρμόδιο βάσει μιας τέτοιας ρήτρας διαιτησίας, τούτο δε προς διασφάλιση του σκοπού που επιδιώκεται από τον κανονισμό 44/2001, ήτοι της προστασίας των ζημιωθέντων έναντι του οικείου ασφαλιστή. Πλην όμως ο σκοπός αυτός θα διακυβευόταν αν μια δικαστική απόφαση που επαναλαμβάνει το περιεχόμενο διαιτητικής απόφασης με την οποία διαιτητικό δικαστήριο έκρινε εαυτό αρμόδιο επί τη βάση μιας τέτοιας ρήτρας διαιτησίας μπορούσε να θεωρηθεί ως «απόφαση που έχει εκδοθεί μεταξύ των ιδίων διαδίκων στο κράτος αναγνώρισεως», κατά την έννοια του άρθρου 34, σημείο 3, του εν λόγω κανονισμού.

Όσον αφορά την εκκρεμοδικία, οι περιστάσεις που χαρακτηρίζουν τις δύο διαδικασίες της κύριας δίκης, στην Ισπανία και στο Ηνωμένο Βασίλειο, αντιστοιχούν ακριβώς στην περίπτωση κατά την οποία κάθε δικαστήριο εκτός εκείνου που επελήφθη πρώτο οφείλει να αναστείλει αυτεπαγγέλτως τη διαδικασία μέχρις ότου διαπιστωθεί η διεθνής δικαιοδοσία του δικαστηρίου που επελήφθη πρώτο, κατόπιν, όταν διαπιστωθεί η εν λόγω διεθνής δικαιοδοσία, οφείλει να διαπιστώσει την έλλειψη διεθνούς δικαιοδοσίας του υπέρ του πρώτου δικαστηρίου²⁴⁹. Ειδικότερα, κατά την ημερομηνία έναρξης της διαιτητικής δίκης, εκκρεμούσε ήδη δίκη ενώπιον των ισπανικών δικαστηρίων. Η δίκη αυτή αφορούσε τους ίδιους διαδίκους, ήτοι, μεταξύ άλλων, το Ισπανικό Δημόσιο και το London P&I Club, οι δε ασκηθείσες ενώπιον των ισπανικών δικαστηρίων αστικές αγωγές είχαν ήδη κοινοποιηθεί στο London P&I Club. Επιπλέον, οι διαδικασίες αυτές έχουν το ίδιο αντικείμενο και την ίδια αιτία, δηλαδή την ενδεχόμενη θεμελίωση ευθύνης του London P&I Club έναντι του ισπανικού Δημοσίου. Το Δικαστήριο κρίνει επομένως ότι εναπόκειται στο δικαστήριο ενώπιον του οποίου έχει ασκηθεί ένδικο βοήθημα με αίτημα να εκδώσει απόφαση που επαναλαμβάνει το περιεχόμενο διαιτητικής απόφασης να ελέγξει κατά πόσον έχουν τηρηθεί οι διατάξεις και οι βασικοί σκοποί του κανονισμού 44/2001 προκειμένου να αποτρέψει το ενδεχόμενο παράκαμψής τους. Το να ολοκληρώνεται διαιτητική διαδικασία που παραβιάζει το σχετικό αποτέλεσμα που έχει μια περιλαμβανόμενη σε σύμβαση ασφάλισης ρήτρα διαιτησίας και τους περί εκκρεμοδικίας κανόνες συνιστά μια τέτοια παράκαμψη. Δεδομένου όμως ότι τέτοιος έλεγχος δεν έλαβε χώρα ενώπιον των επιληφθέντων δικαστηρίων του Ηνωμένου Βασιλείου, η απόφαση που επαναλαμβάνει το περιεχόμενο της διαιτητικής απόφασης δεν μπορεί, στη διαφορά της κύριας δίκης, να εμποδίσει την αναγνώριση απόφασης προερχόμενης από άλλο κράτος μέλος.

Στο Δικαστήριο είχε υποβληθεί περαιτέρω ερώτημα σχετικά με το ζήτημα αν, εναλλακτικώς, υπό περιστάσεις όπως αυτές της υποθέσεως της κύριας δίκης, η αναγνώριση στο Ηνωμένο Βασίλειο της από 1ης Μαρτίου 2019 διαταγής εκτέλεσης του Εφετείου Α Κορούνια θα μπορούσε να προσκρούει στο άρθρο 34, σημείο 1, του κανονισμού 44/2001²⁵⁰. Το Δικαστήριο κρίνει ότι η διάταξη αυτή δεν

²⁴⁹ Κατά το άρθρο 27 του κανονισμού 44/2001.

²⁵⁰ Κατά τη διάταξη αυτή, απόφαση δεν αναγνωρίζεται αν η αναγνώριση αντίκειται προφανώς στη δημόσια τάξη του κράτους αναγνώρισεως.

παρέχει τη δυνατότητα να αντιταχθεί άρνηση αναγνώρισης ή εκτέλεσης απόφασης προερχόμενης από άλλο κράτος μέλος λόγω αντίθεσης προς τη δημόσια τάξη, με την αιτιολογία ότι η εν λόγω αλλοδαπή απόφαση προσβάλλει το δεδικασμένο το οποίο απορρέει από δικαστική απόφαση που επαναλαμβάνει το περιεχόμενο διαιτητικής απόφασης. Ειδικότερα, ο νομοθέτης της Ένωσης ρύθμισε εξαντλητικώς το ζήτημα του δεδικασμένου που απορρέει από προγενεστέρως εκδοθείσα απόφαση μέσω του άρθρου 34, σημεία 3 και 4, του εν λόγω κανονισμού.

2. Κανονισμός 2201/2003 για τη διεθνή δικαιοδοσία και την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων σε γαμικές διαφορές και διαφορές γονικής μέριμνας

Απόφαση της 1ης Αυγούστου 2022, MPA (Συνήθης διαμονή – Τρίτο κράτος) (C-501/20, [EU:C:2022:619](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Δικαστική συνεργασία σε αστικές υποθέσεις – Διεθνής δικαιοδοσία, αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων σε γαμικές διαφορές και διαφορές γονικής μέριμνας – Κανονισμός (ΕΚ) 2201/2003 – Άρθρα 3, 6 έως 8 και 14 – Έννοια της “συνήθους διαμονής” – Διεθνής δικαιοδοσία, αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων και συνεργασία σε θέματα υποχρεώσεων διατροφής – Κανονισμός (ΕΚ) 4/2009 – Άρθρα 3 και 7 – Πολίτες δύο διαφορετικών κρατών μελών οι οποίοι διαμένουν σε τρίτο κράτος ως συμβασιούχοι που υπηρετούν στην αντιπροσωπεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο εν λόγω τρίτο κράτος – Καθορισμός της διεθνούς δικαιοδοσίας – Forum necessitatis»»

Το 2015 δύο συμβασιούχοι υπάλληλοι της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, οι οποίοι προηγουμένως διέμεναν στη Γουϊνέα-Μπισάου, μετοίκησαν στο Τόγκο με τα ανήλικα τέκνα τους, λόγω της τοποθετήσεώς τους στην αντιπροσωπεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο εν λόγω τρίτο κράτος. Δεδομένου ότι η μητέρα είναι Ισπανίδα πολίτης και ο πατέρας Πορτογάλος πολίτης, τα γεννηθέντα στην Ισπανία τέκνα τους έχουν διπλή ιθαγένεια, δηλαδή τόσο την ισπανική όσο και την πορτογαλική. Μετά τον εν τοις πράγμασι χωρισμό του ζεύγους το 2018, η μητέρα και τα τέκνα εξακολουθούν να διαμένουν στη συζυγική κατοικία στο Τόγκο και ο πατέρας διαμένει σε ξενοδοχείο εντός του ίδιου κράτους.

Το 2019 η μητέρα υπέβαλε αίτηση διαζυγίου ενώπιον ισπανικού δικαστηρίου, συνοδευόμενη, μεταξύ άλλων, από αιτήματα περί ρυθμίσεως και καθορισμού των λεπτομερειών ασκήσεως της επιμέλειας και της γονικής μέριμνας των ανηλίκων τέκνων, καθώς και επιδικάσεως διατροφής για αυτά. Εντούτοις, το εν λόγω δικαστήριο έκρινε ότι ήταν κατά τόπον αναρμόδιο, λόγω του ότι οι διάδικοι δεν είχαν τη συνήθη διαμονή τους στην Ισπανία.

Κατόπιν εφέσεως της μητέρας, το Audiencia Provincial de Barcelona (εφετείο Βαρκελώνης, Ισπανία), το οποίο επιλήφθηκε της υποθέσεως, αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο διάφορα προδικαστικά ερωτήματα προκειμένου αυτό να αποφανθεί, λαμβανομένης υπόψη της ιδιαίτερης καταστάσεως των συζύγων και των τέκνων τους, επί της διεθνούς δικαιοδοσίας των ισπανικών δικαστηρίων δυνάμει των κανονισμών 2201/2003 ²⁵¹ και 4/2009 ²⁵².

²⁵¹ Κανονισμός (ΕΚ) 2201/2003 του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2003, για τη διεθνή δικαιοδοσία και την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων σε γαμικές διαφορές και διαφορές γονικής μέριμνας, ο οποίος καταργεί τον κανονισμό (ΕΚ) 1347/2000 (ΕΕ 2003, L 338, σ. 1).

²⁵² Κανονισμός (ΕΚ) 4/2009 του Συμβουλίου, της 18ης Δεκεμβρίου 2008, για τη διεθνή δικαιοδοσία και το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων και τη συνεργασία σε θέματα υποχρεώσεων διατροφής (ΕΕ 2009, L 7, σ. 1).

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο διασαφηνίζει τα κρίσιμα στοιχεία για τον προσδιορισμό της συνήθους διαμονής των διαδίκων, η οποία συνιστά κριτήριο διεθνούς δικαιοδοσίας κατά τους προαναφερθέντες κανονισμούς. Επίσης, διευκρινίζει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες το επιληφθέν δικαστήριο μπορεί να διαπιστώσει τη διεθνή δικαιοδοσία του να αποφανθεί επί θεμάτων διαζυγίου, γονικής μέριμνας και υποχρεώσεων διατροφής όταν κανένα δικαστήριο κράτους μέλους δεν έχει κανονικά διεθνή δικαιοδοσία.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Η έννοια της «συνήθους διαμονής» των συζύγων, η οποία συνιστά εναλλακτική βάση διεθνούς δικαιοδοσίας κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο α', του κανονισμού 2201/2003, πρέπει να ερμηνεύεται αυτοτελώς και ομοιόμορφα. Χαρακτηρίζεται όχι μόνον από τη βούληση του ενδιαφερομένου να σταθεροποιήσει το σύννηθες κέντρο της ζωής του σε συγκεκριμένο τόπο, αλλά και από μια αρκούντως σταθερή παρουσία στο έδαφος του οικείου κράτους μέλους. Ο ίδιος ορισμός ισχύει και για την έννοια της «συνήθους διαμονής» στον τομέα των υποχρεώσεων διατροφής, κατά τα κριτήρια διεθνούς δικαιοδοσίας του άρθρου 3, στοιχεία α' και β', του κανονισμού 4/2009, η οποία πρέπει να διέπεται από τις ίδιες αρχές και να χαρακτηρίζεται από τα ίδια στοιχεία που διαλαμβάνονται στο Πρωτόκολλο της Χάγης για το εφαρμοστέο δίκαιο στις υποχρεώσεις διατροφής. Η ιδιότητα των συζύγων ως συμβασιούχων υπαλλήλων της Ένωσης τοποθετημένων σε αντιπροσωπεία της Ένωσης σε τρίτο κράτος, για τους οποίους προβάλλεται, όπως εν προκειμένω, ότι απολαμβάνουν διπλωματικού καθεστώτος, δεν μπορεί να επηρεάσει την ερμηνεία της έννοιας της «συνήθους διαμονής» κατά τις προμνημονευθείσες διατάξεις.

Όσον αφορά τη συνήθη διαμονή του τέκνου, κατά το άρθρο 8, παράγραφος 1, του κανονισμού 2201/2003 σε θέματα γονικής μέριμνας, αυτή συνιστά επίσης αυτοτελή έννοια. Προϋποθέτει τουλάχιστον φυσική παρουσία σε συγκεκριμένο κράτος μέλος, η οποία δεν έχει προσωρινό ή περιστασιακό χαρακτήρα και συνεπάγεται ορισμένη ενσωμάτωση του τέκνου σε ορισμένο κοινωνικό και οικογενειακό περιβάλλον. Συναφώς, ο σύνδεσμος που συνίσταται στην ιθαγένεια της μητέρας και στη διαμονή της, πριν από τον γάμο της, στο κράτος μέλος του δικαστηρίου που επιλαμβάνεται υποθέσεων γονικής μέριμνας δεν ασκεί επιρροή για την αναγνώριση της διεθνούς δικαιοδοσίας του δικαστηρίου αυτού, ενώ δεν αρκεί ούτε το γεγονός ότι τα ανήλικα τέκνα γεννήθηκαν στο εν λόγω κράτος μέλος και έχουν την ιθαγένειά του.

Υπό τις περιστάσεις της υπό κρίση υποθέσεως, η ως άνω ερμηνεία της έννοιας της «συνήθους διαμονής» θα μπορούσε να έχει ως αποτέλεσμα να μην έχει κανένα δικαστήριο κράτους μέλους διεθνή δικαιοδοσία, δυνάμει των γενικών κανόνων διεθνούς δικαιοδοσίας του κανονισμού 2201/2003, να επιληφθεί αιτήματος λύσεως του γάμου και διαφορών σε θέματα γονικής μέριμνας. Σε μια τέτοια περίπτωση, τα άρθρα 7 και 14 του εν λόγω κανονισμού επιτρέπουν στο επιληφθέν δικαστήριο να εφαρμόσει, για αμφότερα τα ζητήματα, τους κανόνες διεθνούς δικαιοδοσίας του εσωτερικού δικαίου, με διαφορετικό όμως περιεχόμενο. Σε γαμικές διαφορές, τέτοια επικουρική διεθνής δικαιοδοσία του δικαστηρίου του κράτους μέλους που επελήφθη της υποθέσεως αποκλείεται όταν ο εναγόμενος είναι πολίτης άλλου κράτους μέλους, χωρίς ωστόσο να αντιτίθεται στη διεθνή δικαιοδοσία των δικαστηρίων του τελευταίου αυτού κράτους μέλους δυνάμει του εσωτερικού του δικαίου. Αντιθέτως, σε υποθέσεις γονικής μέριμνας, το γεγονός ότι ο εναγόμενος είναι πολίτης άλλου κράτους μέλους δεν εμποδίζει το επιληφθέν δικαστήριο να διαπιστώσει τη διεθνή δικαιοδοσία του.

Στον τομέα των υποχρεώσεων διατροφής προβλέπεται διαφορετικό πλαίσιο, όταν ουδείς εκ των διαδίκων έχει τη συνήθη διαμονή του σε κράτος μέλος. Στην περίπτωση αυτή, το άρθρο 7 του κανονισμού 4/2009 θέτει τέσσερις σωρευτικές προϋποθέσεις προκειμένου δικαστήριο κράτους μέλους να μπορεί κατ' εξαίρεση να διαπιστώσει τη διεθνή δικαιοδοσία του βάσει της καταστάσεως ανάγκης (*forum necessitatis*). Πρώτον, το επιληφθέν δικαστήριο πρέπει να εξακριβώσει ότι κανένα δικαστήριο κράτους μέλους δεν έχει διεθνή δικαιοδοσία δυνάμει των άρθρων 3 έως 6 του κανονισμού 4/2009. Δεύτερον, η επίμαχη διαφορά πρέπει να συνδέεται στενά με τρίτη χώρα, όπως συμβαίνει όταν το σύνολο των διαδίκων έχει τη συνήθη διαμονή του σε αυτήν. Τρίτον, η προϋπόθεση κατά την οποία η διαδικασία δεν μπορεί ευλόγως να κινηθεί ή να διεξαχθεί ή είναι

αδύνατη στο τρίτο κράτος απαιτεί, εν προκειμένω, η πρόσβαση στη δικαιοσύνη εντός του τρίτου κράτους να κωλύεται, από νομικής ή πραγματικής απόψεως, ιδίως από την εφαρμογή δικονομικών προϋποθέσεων που εισάγουν διακρίσεις ή που προσκρούουν στις θεμελιώδεις εγγυήσεις της δίκαιης δίκης. Τέλος, η διαφορά πρέπει να παρουσιάζει επαρκή σύνδεσμο με το κράτος μέλος του επιληφθέντος δικαστηρίου, ο οποίος μπορεί να στηρίζεται, μεταξύ άλλων, στην ιθαγένεια ενός εκ των διαδίκων.

3. Κανονισμός 2015/848 περί των διαδικασιών αφερεγγυότητας

Απόφαση της 24ης Μαρτίου 2022, Galapagos BidCo. (C-723/20, [EU:C:2022:209](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Κανονισμός (ΕΕ) 2015/848 – Διαδικασίες αφερεγγυότητας – Άρθρο 3, παράγραφος 1 – Διεθνής δικαιοδοσία – Μεταφορά του κέντρου των κύριων συμφερόντων του οφειλέτη σε άλλο κράτος μέλος μετά την υποβολή αιτήσεως ενάρξεως κύριας διαδικασίας αφερεγγυότητας»

Η Galapagos, εταιρία χαρτοφυλακίου με καταστατική έδρα το Λουξεμβούργο, μετέφερε την κεντρική της διοίκηση στο Fareham (Ηνωμένο Βασίλειο) τον Ιούνιο του 2019. Στις 22 Αυγούστου 2019, οι σύνδικοι πτωχεύσεως της υπέβαλαν ενώπιον των βρετανικών δικαστηρίων ²⁵³ αίτηση για την έναρξη διαδικασίας αφερεγγυότητας. Την επομένη, οι εν λόγω σύνδικοι πτωχεύσεως αντικαταστάθηκαν από νέο σύνδικο πτωχεύσεως ο οποίος ίδρυσε για λογαριασμό της Galapagos γραφείο στο Ντίσελντορφ (Γερμανία) και επιδίωξε, άνευ αποτελέσματος, την παραίτηση από την αίτηση αυτή.

Στη συνέχεια, η Galapagos υπέβαλε άλλη αίτηση για την έναρξη διαδικασίας αφερεγγυότητας, αυτή τη φορά ενώπιον του Amtsgericht Düsseldorf (ειρηνοδικείου Ντίσελντορφ, Γερμανία), η οποία απορρίφθηκε ως απαράδεκτη λόγω ελλείψεως διεθνούς δικαιοδοσίας του οικείου δικαστηρίου. Το ίδιο δικαστήριο επελήφθη εκ νέου αιτήσεως για την έναρξη διαδικασίας αφερεγγυότητας, η οποία υποβλήθηκε αυτή τη φορά από δύο άλλες δανείστριες εταιρίες της Galapagos. Στο πλαίσιο της τελευταίας αυτής αιτήσεως, το Amtsgericht Düsseldorf (ειρηνοδικείο Ντίσελντορφ) διόρισε προσωρινό σύνδικο πτωχεύσεως και διέταξε τη λήψη προσωρινών μέτρων, εκτιμώντας ότι το κέντρο των κύριων συμφερόντων της Galapagos κατά τον χρόνο υποβολής της εν λόγω αιτήσεως βρισκόταν στο Ντίσελντορφ.

Η Galapagos BidCo., η οποία είναι συγχρόνως θυγατρική εταιρία και δανείστρια της Galapagos, άσκησε ενώπιον του Landgericht Düsseldorf (πρωτοδικείου Ντίσελντορφ, Γερμανία) άμεση προσφυγή με αίτημα την εξαφάνιση της διατάξεως του Amtsgericht Düsseldorf (ειρηνοδικείου Ντίσελντορφ) λόγω ελλείψεως διεθνούς δικαιοδοσίας του γερμανικού δικαστηρίου. Κατόπιν της απορρίψεως του εν λόγω ενδίκου μέσου, η Galapagos BidCo. προσέφυγε ενώπιον του Bundesgerichtshof (Ανωτάτου Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου, Γερμανία), ήτοι του αιτούντος δικαστηρίου.

Το εν λόγω δικαστήριο επισημαίνει ότι η τύχη της αιτήσεως αναιρέσεως που εκκρεμεί ενώπιόν του εξαρτάται από την ερμηνεία του κανονισμού 2015/848 ²⁵⁴, ιδίως δε από την ερμηνεία του άρθρου του εν λόγω κανονισμού που προβλέπει τους κανόνες διεθνούς δικαιοδοσίας των δικαστηρίων των

²⁵³ Εν προκειμένω, το High Court of Justice (England and Wales), Chancery Division (Business and Property Courts, Insolvency and Companies list) [ανώτερο δικαστήριο (Αγγλία και Ουαλία), τμήμα εμπορικών και λοιπών ιδιωτικών διαφορών (υποθέσεις εμπορικού και εμπραγμάτου δικαίου, αφερεγγυότητας και εταιριών), Ηνωμένο Βασίλειο].

²⁵⁴ Κανονισμός (ΕΕ) 2015/848 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Μαΐου 2015, περί των διαδικασιών αφερεγγυότητας (ΕΕ 2015, L 141, σ. 19).

κρατών μελών όσον αφορά τις διαδικασίες αφερεγγυότητας ²⁵⁵. Διευκρινίζοντας ότι κατά τον χρόνο υποβολής του προδικαστικού ερωτήματος στο Δικαστήριο τα βρετανικά δικαστήρια δεν είχαν ακόμα εκδώσει απόφαση επί της πρώτης αιτήσεως, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, μεταξύ άλλων, εάν διατηρείται η αποκλειστική αρμοδιότητα του δικαστηρίου κράτους μέλους ενώπιον του οποίου υποβλήθηκε αίτηση ενάρξεως κύριας διαδικασίας αφερεγγυότητας σε περίπτωση μεταφοράς του κέντρου των κυρίων συμφερόντων του οφειλέτη σε άλλο κράτος μέλος μετά την υποβολή της επίμαχης αιτήσεως, αλλά πριν το εν λόγω δικαστήριο αποφανθεί επ' αυτής.

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο ερμηνεύει τον κανονισμό 2015/848, κρίνοντας ότι το δικαστήριο κράτους μέλους το οποίο έχει επιληφθεί αιτήσεως για την έναρξη κύριας διαδικασίας αφερεγγυότητας διατηρεί αποκλειστική διεθνή δικαιοδοσία για την έναρξη τέτοιας διαδικασίας όταν το κέντρο των κύριων συμφερόντων του οφειλέτη μεταφέρεται σε άλλο κράτος μέλος μετά την υποβολή της σχετικής αιτήσεως αλλά πριν το εν λόγω δικαστήριο αποφανθεί επ' αυτής. Κατά συνέπεια, και εφόσον ο ως άνω κανονισμός εξακολουθεί να έχει εφαρμογή επί της εν λόγω αιτήσεως, το δικαστήριο άλλου κράτους μέλους που επελήφθη μεταγενέστερα αιτήσεως υποβληθείσας προς τον ίδιο σκοπό δεν μπορεί, κατ' αρχήν, να κρίνει ότι έχει διεθνή δικαιοδοσία για την έναρξη κύριας διαδικασίας αφερεγγυότητας, εφόσον το πρώτο δικαστήριο δεν έχει ακόμη αποφανθεί ότι στερείται διεθνούς δικαιοδοσίας.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Το Δικαστήριο επισημαίνει ευθύς εξ αρχής ότι, όσον αφορά τη διεθνή δικαιοδοσία των δικαστηρίων των κρατών μελών σχετικά με διαδικασίες αφερεγγυότητας, ο κανονισμός 2015/848, ο οποίος έχει εφαρμογή εν προκειμένω, επιδιώκει με πανομοιότυπη διατύπωση τους ίδιους σκοπούς με τον προϊσχύσαντα κανονισμό 1346/2000 ²⁵⁶. Κατά συνέπεια, η νομολογία του Δικαστηρίου αναφορικά με την ερμηνεία των κανόνων που θεσπίζει ο κανονισμός 1346/2000 για τη διεθνή δικαιοδοσία παραμένει κρίσιμη για την ερμηνεία του άρθρου 3, παράγραφος 1, του κανονισμού 2015/848, το οποίο αφορά το προδικαστικό ερώτημα.

Επομένως, η αποκλειστική διεθνής δικαιοδοσία που απονέμουν οι εν λόγω κανονισμοί στα δικαστήρια του κράτους μέλους στο έδαφος του οποίου ο οφειλέτης έχει το κέντρο των κύριων συμφερόντων του διατηρείται όταν ο εν λόγω οφειλέτης μεταφέρει το κέντρο των κύριων συμφερόντων του στο έδαφος άλλου κράτους μέλους μετά την υποβολή της αιτήσεως, αλλά πριν από την έναρξη της διαδικασίας. Το Δικαστήριο καταλήγει στη διαπίστωση αυτή παραπέμποντας στις σκέψεις προγενέστερων αποφάσεών του ²⁵⁷.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο εξετάζει τις συνέπειες της διατηρήσεως αυτής της αρμοδιότητας του δικαστηρίου κράτους μέλους που επελήφθη αρχικώς της υποθέσεως επί της διεθνούς δικαιοδοσίας των δικαστηρίων άλλου κράτους μέλους να επιληφθούν νέων αιτήσεων για την έναρξη κύριας διαδικασίας αφερεγγυότητας. Διαπιστώνει ότι από τον κανονισμό 2015/848 προκύπτει ότι μπορεί να κινηθεί μόνο μία κύρια διαδικασία και ότι η διαδικασία αυτή παράγει τα αποτελέσματά της σε όλα τα κράτη μέλη στα οποία έχει εφαρμογή ο οικείος κανονισμός. Επιπλέον, στο δικαστήριο κράτους μέλους που επιλαμβάνεται αιτήσεως για την έναρξη κύριας διαδικασίας αφερεγγυότητας εναπόκειται να εξετάσει αυτεπαγγέλτως αν έχει διεθνή δικαιοδοσία και, προς τον σκοπό αυτόν, να

²⁵⁵ Άρθρο 3, παράγραφος 1, του κανονισμού 2015/848. Κατ' ουσίαν, η διάταξη αυτή προβλέπει ότι αρμόδια για την έναρξη της κύριας διαδικασίας αφερεγγυότητας είναι τα δικαστήρια του κράτους μέλους στο οποίο βρίσκεται το κέντρο των κύριων συμφερόντων του οφειλέτη.

²⁵⁶ Ο κανονισμός (ΕΚ) 1346/2000 του Συμβουλίου, της 29ης Μαΐου 2000, περί των διαδικασιών αφερεγγυότητας (ΕΕ 2000, L 160, σ. 1), καταργήθηκε και αντικαταστάθηκε από τον κανονισμό 2015/848.

²⁵⁷ Απόφαση της 17ης Ιανουαρίου 2006, Staubitz-Schreiber (C-1/04, [EU:C:2006:39](#)).

εξακριβώσει αν το κέντρο των κύριων συμφερόντων του οφειλέτη βρίσκεται στο εν λόγω κράτος μέλος. Σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως στο ερώτημα αυτό, το αρχικώς επιληφθέν δικαστήριο δεν θα πρέπει να κηρύσσει την έναρξη κύριας διαδικασίας αφερεγγυότητας. Αντιθέτως, αν ο έλεγχος επιβεβαιώσει τη δικαιοδοσία του, κάθε απόφαση περί έναρξεως διαδικασίας αφερεγγυότητας που εκδίδεται από το δικαστήριο αυτό αναγνωρίζεται, σύμφωνα με την αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης, σε όλα τα άλλα κράτη μέλη μόλις αρχίσει να παράγει τα αποτελέσματά της στο κράτος μέλος έναρξεως της διαδικασίας. Επομένως, τα δικαστήρια των τελευταίων αυτών κρατών μελών δεν μπορούν, κατ' αρχήν, να κρίνουν ότι έχουν διεθνή δικαιοδοσία να κηρύξουν την έναρξη τέτοιας διαδικασίας, εφόσον το πρώτο δικαστήριο δεν έχει αποφανθεί και κρίνει ότι στερείται διεθνούς δικαιοδοσίας.

Εντούτοις, όταν το αρχικώς επιληφθέν δικαστήριο είναι βρετανικό δικαστήριο, αν, κατά τη λήξη της μεταβατικής περιόδου που προβλέπεται στη Συμφωνία για την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας ²⁵⁸, το δικαστήριο αυτό δεν έχει αποφανθεί, ο κανονισμός 2015/848 δεν απαιτεί πλέον δικαστήριο κράτους μέλους, στο έδαφος του οποίου βρίσκεται το κέντρο των κύριων συμφερόντων της Galapagos, να απέχει από το να κρίνει ότι είναι αρμόδιο για την έναρξη διαδικασίας αφερεγγυότητας.

²⁵⁸ ΕΕ 2020, L 29, σ. 7.

XII. Ανταγωνισμός²⁵⁹

1. Κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης (άρθρο 102 ΣΛΕΕ)²⁶⁰

Απόφαση της 12ης Μαΐου 2022, Servizio Elettrico Nazionale κ.λπ. (C-377/20, [EU:C:2022:379](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Ανταγωνισμός – Δεσπόζουσα θέση – Καταχρηστική εκμετάλλευση – Άρθρο 102 ΣΛΕΕ – Αντίκτυπος πρακτικής στην ευημερία των καταναλωτών και στη δομή της αγοράς – Καταχρηστική πρακτική αποκλεισμού των ανταγωνιστών από την αγορά – Ικανότητα της πρακτικής να παραγάγει αποτέλεσμα αποκλεισμού των ανταγωνιστών από την αγορά – Χρήση άλλων μέσων πλην εκείνων που εντάσσονται στο πλαίσιο του υγιούς ανταγωνισμού – Αδυναμία ενός εξίσου αποτελεσματικού ανταγωνιστή να αναπαραγάγει την πρακτική – Ύπαρξη αντίθετης προς τον ανταγωνισμό πρόθεσης – Άνοιγμα στον ανταγωνισμό της αγοράς πωλήσεως ηλεκτρικής ενέργειας – Μεταβίβαση εμπορικά ευαίσθητων πληροφοριών εντός ομίλου εταιριών με σκοπό τη διατήρηση στην αγορά δεσπόζουσας θέσης που κληρονομήθηκε από εκ του νόμου μονοπώλιο – Δυνατότητα καταλογισμού στη μητρική εταιρία της συμπεριφοράς της θυγατρικής»

Η υπόθεση εντάσσεται στο πλαίσιο της σταδιακής απελευθέρωσης της αγοράς πωλήσεως ηλεκτρικής ενέργειας στην Ιταλία.

Καίτοι, από την 1η Ιουλίου 2007, όλοι οι χρήστες του ιταλικού δικτύου ηλεκτρικής ενέργειας, συμπεριλαμβανομένων των οικιακών καταναλωτών και των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, μπορούν να επιλέγουν τον πάροχό τους, εντούτοις, σε ένα πρώτο στάδιο, έγινε διάκριση μεταξύ, αφενός, επιλέξιμων πελατών προς παροχή της δυνατότητας επιλογής στην ελεύθερη αγορά άλλου παρόχου και, αφετέρου, πελατών της προστατευόμενης αγοράς, ιδιωτών και μικρών επιχειρήσεων, οι οποίοι εξακολούθησαν να υπάγονται σε ένα ρυθμισμένο καθεστώς, τη servizio di maggior tutela (υπηρεσία ενισχυμένης προστασίας), το οποίο περιλάμβανε, μεταξύ άλλων, ειδικά μέτρα προστασίας για τις τιμές. Σε ένα δεύτερο μόνο στάδιο επετράπη στους πελάτες της προστατευόμενης αγοράς να συμμετάσχουν στην ελεύθερη αγορά.

Ενόψει της απελευθέρωσης της αγοράς, η ENEL, καθετοποιημένη μέχρι τότε επιχείρηση η οποία διέθετε το μονοπώλιο στην παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας στην Ιταλία και δραστηριοποιούνταν στη διανομή της, υποβλήθηκε σε διαδικασία διαχωρισμού των δραστηριοτήτων διανομής και πωλήσεως, καθώς και των εμπορικών σημάτων (unbundling). Μετά το πέρας της ως άνω διαδικασίας, οι σχετικές με τα διάφορα στάδια της διαδικασίας διανομής δραστηριότητες ανατέθηκαν σε διαφορετικές εταιρίες. Στο πλαίσιο αυτό, στην E-Distribuzione ανατέθηκε η υπηρεσία διανομής, η Enel Energia επιφορτίστηκε με την προμήθεια ηλεκτρικής ενέργειας στην ελεύθερη αγορά, ενώ στη Servizio Elettrico Nazionale (στο εξής: SEN) ανατέθηκε η διαχείριση της υπηρεσίας ενισχυμένης προστασίας.

Η Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato (AGCM), ως εθνική αρχή ανταγωνισμού, πραγματοποίησε έρευνα και εξέδωσε, στις 20 Δεκεμβρίου 2018, απόφαση με την οποία διαπίστωσε ότι οι SEN και Enel Energia, υπό τον συντονισμό της μητρικής τους εταιρίας ENEL, ευθύνονταν, από

²⁵⁹ Η απόφαση της 22ας Μαρτίου 2022, *Nordzucker κ.λπ.* (C-151/20, [EU:C:2022:203](#)), θα πρέπει επίσης να σημειωθεί στο πλαίσιο του παρόντος τίτλου. Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται υπό τον τίτλο III.2. «Αρχή ne bis in idem».

²⁶⁰ Η απόφαση της 22ας Μαρτίου 2022, *bpost* (C-117/20, [EU:C:2022:202](#)), χρήζει επίσης μνείας στο πλαίσιο του παρόντος τίτλου. Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται υπό τον τίτλο III.2. «Αρχή ne bis in idem».

τον Ιανουάριο του 2012 έως και τον Μάιο του 2017, για κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης, κατά παράβαση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, και, συνακόλουθα, τους επέβαλε αλληλεγγύως πρόστιμο ύψους άνω των 93 εκατομμυρίων ευρώ. Η προσαπτόμενη συμπεριφορά συνίστατο στην εφαρμογή μιας στρατηγικής αποκλεισμού, προκειμένου η πελατεία της SEN, ιστορικής διαχειρίστριας της προστατευόμενης αγοράς, να μετακινηθεί στην Enel Energia, η οποία δραστηριοποιείται στην ελεύθερη αγορά, με σκοπό να αποφευχθεί ο κίνδυνος μαζικής αποχώρησης των πελατών της SEN προς νέους παρόχους κατά το μεταγενέστερο άνοιγμα στον ανταγωνισμό της σχετικής αγοράς. Προς τούτο, σύμφωνα με την απόφαση της AGCM, η SEN ζήτησε από τους πελάτες που υπάγονταν στην προστατευόμενη αγορά τη συγκατάθεσή τους προκειμένου να τους αποστείλει εμπορικές προσφορές που αφορούσαν την ελεύθερη αγορά, χρησιμοποιώντας μια μέθοδο η οποία ενείχε διακρίσεις εις βάρος των προσφορών των ανταγωνιστών του ομίλου ENEL.

Σε εκτέλεση των δικαστικών αποφάσεων που εκδόθηκαν σε πρώτο βαθμό επί των προσφυγών που άσκησαν η ENEL και οι δύο θυγατρικές της κατά της αποφάσεως της AGCM, το πρόστιμο μειώθηκε στο ποσό των 27,5 περίπου εκατομμυρίων ευρώ. Επιληφθέν εφέσεως που άσκησαν οι ίδιες ως άνω εταιρίες, το Consiglio di Stato (Συμβούλιο της Επικρατείας, Ιταλία) υπέβαλε στο Δικαστήριο ερωτήματα σχετικά με την ερμηνεία και την εφαρμογή του άρθρου 102 ΣΛΕΕ όσον αφορά πρακτικές αποκλεισμού.

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο διευκρινίζει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες η συμπεριφορά μιας επιχειρήσεως μπορεί να θεωρηθεί, βάσει των αντίθετων προς τον ανταγωνισμό αποτελεσμάτων της, ότι συνιστά κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης, όταν η συμπεριφορά αυτή στηρίζεται στην εκμετάλλευση πόρων ή μέσων που προσιδιάζουν στην κατοχή τέτοιας θέσης στο πλαίσιο της απελευθέρωσης μιας αγοράς. Το Δικαστήριο οριοθετεί επίσης τα σχετικά κριτήρια αξιολόγησης και το περιεχόμενο του βάρους απόδειξης που φέρει η οικεία εθνική αρχή ανταγωνισμού η οποία έχει εκδώσει απόφαση βάσει του άρθρου 102 ΣΛΕΕ.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Απαντώντας στα ερωτήματα σχετικά με το συμφέρον που προστατεύει το άρθρο 102 ΣΛΕΕ, το Δικαστήριο διευκρινίζει, πρώτον, τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν την καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης. Το Δικαστήριο παρατηρεί, αφενός, ότι η ευημερία των καταναλωτών, τόσο ενδιάμεσων όσο και τελικών, πρέπει να θεωρηθεί ότι συνιστά τον απώτερο σκοπό που δικαιολογεί την παρέμβαση του δικαίου του ανταγωνισμού προκειμένου να καταπολεμηθεί η καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης στην εσωτερική αγορά ή σε σημαντικό τμήμα της. Επομένως, η αρχή ανταγωνισμού ανταποκρίνεται στο βάρος αποδείξεως που φέρει, αν αποδείξει ότι μια πρακτική κατέχουσας δεσπόζουσα θέση επιχειρήσεως μπορεί να θίξει τη δομή του αποτελεσματικού ανταγωνισμού, λόγω της χρήσεως διαφορετικών μεθόδων ή μέσων από εκείνα που διέπουν τον κανονικό ανταγωνισμό, χωρίς να είναι αναγκαίο για την εν λόγω αρχή να αποδείξει ότι η οικεία πρακτική έχει, επιπλέον, την ικανότητα να προκαλέσει άμεση ζημία στους καταναλωτές. Εντούτοις, η κατέχουσα δεσπόζουσα θέση επιχείρηση μπορεί να αποφύγει την εφαρμογή της απαγορεύσεως του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, αποδεικνύοντας ότι το αποτέλεσμα αποκλεισμού που μπορεί να προκύψει από την επίμαχη πρακτική αντισταθμίζεται, αν όχι εξουδετερώνεται, από θετικά για τους καταναλωτές αποτελέσματα.

Αφετέρου, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι ο καταχρηστικός χαρακτήρας της συμπεριφοράς μιας κατέχουσας δεσπόζουσα θέση επιχειρήσεως μπορεί να γίνει δεκτός μόνον εφόσον αποδεικνύεται η ικανότητα της συμπεριφοράς να περιορίσει τον ανταγωνισμό, εν προκειμένω να παραγάγει τα προβαλλόμενα αποτελέσματα αποκλεισμού. Αντιθέτως, ο χαρακτηρισμός αυτός δεν απαιτεί να αποδεικνύεται ότι το επιδιωκόμενο με την επίμαχη πρακτική αποτέλεσμα, ήτοι ο αποκλεισμός των ανταγωνιστών από την επίμαχη αγορά, επετεύχθη. Υπό τις συνθήκες αυτές, τα αποδεικτικά στοιχεία που προσκομίζει η κατέχουσα δεσπόζουσα θέση επιχείρηση όσον αφορά την απουσία συγκεκριμένων αποτελεσμάτων αποκλεισμού δεν δύνανται να θεωρηθούν, αφεαυτών, επαρκή προκειμένου να αποκλείσουν την εφαρμογή του άρθρου 102 ΣΛΕΕ. Αντιθέτως, το στοιχείο αυτό ενδέχεται να συνιστά ένδειξη της έλλειψης ικανότητας της επίμαχης συμπεριφοράς να παραγάγει

αντίθετα προς τον ανταγωνισμό αποτελέσματα, το οποίο, ωστόσο, πρέπει να συμπληρώνεται από άλλα αποδεικτικά στοιχεία προς απόδειξη αυτής της έλλειψης ικανότητας.

Δεύτερον, όσον αφορά τις αμφιβολίες του εθνικού δικαστηρίου σχετικά με το κατά πόσον πρέπει να λαμβάνεται υπόψη τυχόν πρόθεση της οικείας επιχειρήσεως, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η ύπαρξη καταχρηστικής πρακτικής αποκλεισμού από την αγορά εκ μέρους κατέχουσας δεσπόζουσα θέση επιχειρήσεως πρέπει να αξιολογείται βάσει της ικανότητας της σχετικής πρακτικής να παραγάγει αντίθετα προς τον ανταγωνισμό αποτελέσματα. Κατά συνέπεια, η αρχή ανταγωνισμού δεν υποχρεούται να αποδείξει την πρόθεση της οικείας επιχειρήσεως να αποκλείσει τους ανταγωνιστές της από την αγορά με τη χρήση μεθόδων ή μέσων διαφορετικών από εκείνα που διέπουν τον υγιή ανταγωνισμό. Το Δικαστήριο διευκρινίζει, πάντως, ότι η απόδειξη τέτοιας προθέσεως αποτελεί πραγματική περίπτωση που μπορεί να ληφθεί υπόψη προκειμένου να διαπιστωθεί η καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσεως.

Τρίτον, το Δικαστήριο παρέχει τα ερμηνευτικά στοιχεία που ζητεί το εθνικό δικαστήριο για την εφαρμογή του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, προκειμένου, μεταξύ των πρακτικών που εφαρμόζει μια κατέχουσα δεσπόζουσα θέση επιχείρηση και οι οποίες στηρίζονται στη νόμιμη, εκτός του δικαίου του ανταγωνισμού, εκμετάλλευση πόρων ή μέσων που προσιδιάζουν στην κατοχή τέτοιας θέσεως, να διακρίνει εκείνες οι οποίες μπορούν να εκφύγουν της εφαρμογής της απαγορεύσεως του εν λόγω άρθρου, στο μέτρο που εντάσσονται στο πλαίσιο του κανονικού ανταγωνισμού, και εκείνες οι οποίες πρέπει αντιθέτως να θεωρηθούν «καταχρηστικές» κατά την έννοια της ίδιας διατάξεως.

Συναφώς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει, κατ' αρχάς, ότι ο καταχρηστικός χαρακτήρας των εν λόγω πρακτικών προϋποθέτει ότι είχαν την ικανότητα να παραγάγουν τα αποτελέσματα αποκλεισμού από την αγορά που περιγράφονται στην προσβαλλόμενη απόφαση. Ασφαλώς, επιχειρήσεις οι οποίες κατέχουν δεσπόζουσα θέση μπορούν, ανεξάρτητα από τους λόγους για τους οποίους κατέχουν τέτοια θέση, να αμυνθούν κατά των ανταγωνιστών τους, αλλά οφείλουν να το πράξουν χρησιμοποιώντας μέσα που εντάσσονται στο πλαίσιο του «κανονικού», ήτοι του υγιούς ανταγωνισμού. Ωστόσο, μια πρακτική η οποία δεν είναι δυνατόν να υιοθετηθεί από έναν υποθετικό και εξίσου αποτελεσματικό ανταγωνιστή στην επίμαχη αγορά, στο μέτρο που η πρακτική αυτή στηρίζεται στην εκμετάλλευση πόρων ή μέσων που προσιδιάζουν στην κατοχή δεσπόζουσας θέσεως, δεν δύναται να θεωρηθεί ότι εντάσσεται στο πλαίσιο του υγιούς ανταγωνισμού. Επομένως, οσάκις επιχείρηση χάνει το εκ του νόμου μονοπώλιο που κατείχε προηγουμένως σε μια αγορά, οφείλει να απέχει, καθ' όλη τη διάρκεια της απελευθέρωσης της εν λόγω αγοράς, από τη χρήση μέσων τα οποία διέθετε δυνάμει του πρώην μονοπωλίου της και τα οποία, ως εκ τούτου, δεν είναι διαθέσιμα στους ανταγωνιστές της, προκειμένου να διατηρήσει, με άλλο τρόπο πλην της αξίας της, δεσπόζουσα θέση στην πρόσφατα απελευθερωθείσα αγορά.

Μια τέτοια πρακτική μπορεί, παρά ταύτα, να θεωρηθεί ότι δεν εμπίπτει στο πεδίο της απαγορεύσεως του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, εφόσον η κατέχουσα δεσπόζουσα θέση επιχείρηση αποδεικνύει ότι η εν λόγω πρακτική είτε ήταν αντικειμενικώς δικαιολογημένη από εξωτερικές προς την επιχείρηση περιστάσεις και ανάλογη προς τον δικαιολογητικό αυτό λόγο, είτε αντισταθμιζόταν, ή ακόμη και εξουδετερωνόταν, με πλεονεκτήματα ως προς την αποτελεσματικότητα τα οποία ωφελούν επίσης τον καταναλωτή.

Τέταρτον και τελευταίο, κληθέν από το αιτούν δικαστήριο να διευκρινίσει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες η ευθύνη για τη συμπεριφορά μιας θυγατρικής μπορεί να καταλογιστεί στη μητρική της εταιρία, το Δικαστήριο κρίνει ότι, σε περίπτωση κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης από μία ή περισσότερες θυγατρικές που ανήκουν στην ίδια οικονομική ενότητα, η ύπαρξη της ενότητας αυτής αρκεί για να θεωρηθεί ότι η μητρική εταιρία είναι επίσης υπεύθυνη για την κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης. Η ύπαρξη μιας τέτοιας ενότητας τεκμαίρεται αν, κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών, τουλάχιστον το σύνολο σχεδόν του κεφαλαίου των θυγατρικών ανήκε, άμεσα ή έμμεσα, στη μητρική εταιρία. Υπό τις περιστάσεις αυτές, η αρχή ανταγωνισμού δεν υποχρεούται να προσκομίσει οποιοδήποτε συμπληρωματικό αποδεικτικό στοιχείο, εκτός αν η μητρική εταιρία αποδείξει ότι, παρά το γεγονός ότι κατείχε ένα τέτοιο ποσοστό του μετοχικού κεφαλαίου, δεν είχε την εξουσία να καθορίζει τη συμπεριφορά των θυγατρικών της, οι οποίες ενεργούν αυτοτελώς.

2. Κρατικές ενισχύσεις

Απόφαση της 25ης Ιανουαρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Επιτροπή κατά European Food κ.λπ. (C-638/19 P, [EU:C:2022:50](#))

«Αίτηση αναιρέσεως – Κρατικές ενισχύσεις – Άρθρα 107 και 108 ΣΛΕΕ – Διμερής επενδυτική συμφωνία – Ρήτρα διαιτησίας – Ρουμανία – Προσχώρηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση – Κατάργηση καθεστώτος φορολογικών κινήτρων πριν την προσχώρηση – Διαιτητική απόφαση που επιδικάζει αποζημίωση μετά την προσχώρηση – Απόφαση της Επιτροπής με την οποία η καταβολή της αποζημίωσης χαρακτηρίζεται κρατική ενίσχυση ασυμβίβαστη με την εσωτερική αγορά και διατάσσεται η ανάκτησή της – Αρμοδιότητα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής – Εφαρμογή *ratione temporis* του δικαίου της Ένωσης – Προσδιορισμός του χρόνου κατά τον οποίον χορηγήθηκε στον αποδέκτη το δικαίωμα λήψης της ενίσχυσης – Άρθρο 19 ΣΕΕ – Άρθρα 267 και 344 ΣΛΕΕ – Αυτοτέλεια του δικαίου της Ένωσης»

Στις 29 Μαΐου 2002 η Κυβέρνηση του Βασιλείου της Σουηδίας και η Ρουμανική Κυβέρνηση συνήψαν διμερή επενδυτική συμφωνία για την προώθηση και την αμοιβαία προστασία των επενδύσεων (στο εξής: ΔΕΣ), της οποίας το άρθρο 2, παράγραφος 3, ορίζει ότι κάθε συμβαλλόμενο μέρος διασφαλίζει ανά πάσα στιγμή δίκαιη και ισότιμη μεταχείριση των επενδύσεων που πραγματοποιούνται από επενδυτές του άλλου συμβαλλόμενου μέρους. Επιπλέον, η ΔΕΣ προβλέπει ότι οι διαφορές μεταξύ των επενδυτών και των συμβαλλόμενων χωρών επιλύονται από διαιτητικό δικαστήριο.

Το 2005, στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων για την προσχώρηση της Ρουμανίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η Ρουμανική Κυβέρνηση κατήγγειλε ένα εθνικό καθεστώς φορολογικών κινήτρων υπέρ ορισμένων επενδυτών σε μειονεκτούσες περιοχές (στο εξής: καθεστώς φορολογικών κινήτρων).

Εκτιμώντας ότι, με την κατάργηση του καθεστώτος φορολογικών κινήτρων, η Ρουμανία παρέβη την υποχρέωσή της να διασφαλίσει δίκαιη και ίση μεταχείριση των επενδύσεών τους σύμφωνα με τη ΔΕΣ, ορισμένοι Σουηδοί επενδυτές ζήτησαν τη σύσταση διαιτητικού δικαστηρίου, προκειμένου να επιτύχουν την αποκατάσταση της προκληθείσας σε αυτούς ζημίας. Με διαιτητική απόφαση της 11ης Δεκεμβρίου 2013, το διαιτητικό δικαστήριο υποχρέωσε τη Ρουμανία να καταβάλει στους εν λόγω επενδυτές αποζημίωση ύψους περίπου 178 εκατομμυρίων ευρώ.

Παρά τις επανειλημμένες οχλήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής όσον αφορά την ανάγκη να τηρηθούν στην υπόθεση αυτή οι κανόνες και οι διαδικασίες που έχουν εφαρμογή στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων, οι ρουμανικές αρχές κατέβαλαν την αποζημίωση που είχε επιδικάσει το διαιτητικό δικαστήριο υπέρ των Σουηδών επενδυτών.

Με απόφαση της 30ής Μαρτίου 2015 (στο εξής: επίδικη απόφαση) ²⁶¹, η Επιτροπή χαρακτήρισε την καταβολή της αποζημίωσης αυτής ως κρατική ενίσχυση ασυμβίβαστη με την εσωτερική αγορά, απαγόρευσε την πραγματοποίησή της και διέταξε την ανάκτηση των ήδη καταβληθέντων ποσών.

Το Γενικό Δικαστήριο, το οποίο επελήφθη σχετικών προσφυγών, ακύρωσε την απόφαση της Επιτροπής ²⁶² με το σκεπτικό, κατ' ουσίαν, ότι η Επιτροπή είχε ασκήσει τις αρμοδιότητές της αναδρομικώς, επί πραγματικών περιστατικών προγενέστερων της προσχωρήσεως της Ρουμανίας στην Ένωση την 1η Ιανουαρίου 2007. Συγκεκριμένα, το Γενικό Δικαστήριο στηρίχθηκε στην

²⁶¹ Απόφαση (ΕΕ) 2015/1470 της Επιτροπής, της 30ής Μαρτίου 2015, σχετικά με την κρατική ενίσχυση SA.38517 (2014/C) (πρώην 2014/NN) την οποία έθεσε σε εφαρμογή η Ρουμανία – Διαιτητική απόφαση Micula κατά Ρουμανίας της 11ης Δεκεμβρίου 2013 (ΕΕ 2015, L 232, σ. 43).

²⁶² Απόφαση της 18ης Ιουνίου 2019, European Food κ.λπ. κατά Επιτροπής (T-624/15, T-694/15 και T-704/15, [EU:T:2019:423](#)).

παραδοχή ότι η επίμαχη ενίσχυση είχε χορηγηθεί από τη Ρουμανία κατά την ημερομηνία κατάργησης του καθεστώτος φορολογικών κινήτρων, ήτοι το 2005.

Επιληφθέν σχετικής αιτήσεως αναιρέσεως, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου αναιρεί την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου και επιβεβαιώνει ότι η Επιτροπή είχε αρμοδιότητα να εκδώσει την επίδικη απόφαση, αναπέμποντας παράλληλα την υπόθεση ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου προκειμένου να αποφανθεί εκείνο επί των λόγων ακυρώσεως και των επιχειρημάτων που προβλήθηκαν ενώπιόν του σχετικά με το βάσιμο της απόφασης της Επιτροπής.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Δεδομένου ότι η Επιτροπή έχει, δυνάμει του άρθρου 108 ΣΛΕΕ, αρμοδιότητα ελέγχου των μέτρων ενισχύσεως που έλαβε η Ρουμανία από της προσχωρήσεώς της στην Ένωση, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι οι κρατικές ενισχύσεις πρέπει να θεωρείται ότι «χορηγούνται», κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, κατά τον χρόνο που η εφαρμοστέα εθνική νομοθεσία αναγνωρίζει στον δικαιούχο το δικαίωμα λήψεώς τους. Το καθοριστικό στοιχείο για να διαπιστωθεί αυτό το χρονικό σημείο είναι η απόκτηση από τους δικαιούχους βέβαιου δικαιώματος λήψης της ενίσχυσης και η αντίστοιχη δέσμευση του κράτους να τη χορηγήσει. Πράγματι, σε αυτό το χρονικό σημείο το εν λόγω μέτρο μπορεί να προκαλέσει στρέβλωση του ανταγωνισμού ικανή να επηρεάσει το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών, κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

Εν προκειμένω, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι το δικαίωμα αποκατάστασης της ζημίας που προβάλλουν οι Σουηδοί επενδυτές, μολονότι πηγάζει από την κατάργηση του καθεστώτος φορολογικών κινήτρων από τη Ρουμανία, κατά παράβαση της ΔΕΣ, χορηγήθηκε μόλις με τη διαιτητική απόφαση της 11ης Δεκεμβρίου 2013, η οποία όχι μόνον διαπίστωσε την ύπαρξη του δικαιώματος, αλλά και προσδιόρισε το ύψος της αποζημίωσης. Πράγματι, ενώ η αποζημίωση αποσκοπεί στην εν μέρει αποκατάσταση της ζημίας την οποία οι επενδυτές ισχυρίζονται ότι υπέστησαν πριν από την προσχώρηση της Ρουμανίας στην Ένωση, εντούτοις η πραγματική καταβολή της αποζημίωσης επιτεύχθηκε μόνον μετά το πέρας της διαιτητικής διαδικασίας.

Επομένως, λαμβανομένου υπόψη ότι το επίμαχο μέτρο ενίσχυσης χορηγήθηκε μετά την προσχώρηση της Ρουμανίας στην Ένωση, το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κρίνοντας ότι η Επιτροπή δεν είχε *ratione temporis* αρμοδιότητα να εκδώσει την επίδικη απόφαση βάσει του άρθρου 108 ΣΛΕΕ.

Το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι το ζήτημα αν η επιδικασθείσα με τη διαιτητική απόφαση αποζημίωση μπορεί να συνιστά κρατική ενίσχυση, κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, εκφεύγει της αρμοδιότητάς του στο πλαίσιο της αναιρετικής διαδικασίας, στο μέτρο που δεν εξετάστηκε από το Γενικό Δικαστήριο. Πάντως, η αρμοδιότητα της Επιτροπής βάσει του άρθρου 108 ΣΛΕΕ δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να εξαρτάται από την έκβαση της εξέτασης του ζητήματος αυτού, δεδομένου ότι ο προληπτικός έλεγχος που ασκεί η Επιτροπή κατ' εφαρμογήν της διάταξης αυτής έχει, μεταξύ άλλων, ως αντικείμενο να κρίνει αν η επίμαχη αποζημίωση συνιστά κρατική ενίσχυση.

Τέλος, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε επίσης σε πλάνη περί το δίκαιο κρίνοντας ότι η απόφαση *Achmea*²⁶³ του Δικαστηρίου δεν ασκεί επιρροή στην κρινόμενη υπόθεση.

Με την απόφαση *Achmea*, το Δικαστήριο έκρινε ότι τα άρθρα 267 και 344 ΣΛΕΕ αντιτίθενται σε διεθνή συμφωνία συναφθείσα μεταξύ δύο κρατών μελών η οποία προβλέπει ότι επενδυτής προερχόμενος από το ένα εξ αυτών των κρατών μελών μπορεί, σε περίπτωση διαφοράς σχετικής με

²⁶³ Απόφαση της 6ης Μαρτίου 2018, *Achmea* (C-284/16, [EU:C:2018:158](#)).

επενδύσεις στο άλλο κράτος μέλος, να κινήσει διαδικασία κατά του δεύτερου κράτους μέλους ενώπιον διαιτητικού δικαστηρίου, του οποίου τη δικαιοδοσία έχει αναλάβει την υποχρέωση να αποδεχθεί αυτό το κράτος μέλος. Συγκεκριμένα, με τη σύναψη μιας τέτοιας συμφωνίας, τα συμβαλλόμενα σε αυτήν κράτη μέλη συναινούν να μην υπόκεινται οι διαφορές οι οποίες ενδέχεται να αφορούν την εφαρμογή ή την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης στη δικαιοδοσία των δικαστηρίων τους και, ως εκ τούτου, στο σύστημα ένδικων βοηθημάτων και μέσων που υποχρεούνται, κατά το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ, να προβλέπουν στους τομείς που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης.

Στην προκειμένη περίπτωση, δεν αμφισβητείται ότι η αποζημίωση την οποία ζήτησαν οι Σουηδοί επενδυτές αφορούσε και ζημίες που ισχυρίζονται ότι υπέστησαν και μετά την ημερομηνία προσχωρήσεως της Ρουμανίας στην Ένωση, κατόπιν της οποίας έχει εφαρμογή στο εν λόγω κράτος μέλος το δίκαιο της Ένωσης, και ειδικότερα τα άρθρα 107 και 108 ΣΛΕΕ. Στο μέτρο αυτό, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι η διαφορά ενώπιον του διαιτητικού δικαστηρίου περιορίζεται χρονικά ως προς όλα τα στοιχεία της σε χρονικό διάστημα κατά το οποίο η Ρουμανία δεν είχε ακόμη προσχωρήσει στην Ένωση και, ως εκ τούτου, δεν δεσμευόταν ακόμη από τους κανόνες και τις αρχές που απορρέουν από την απόφαση *Achmea*. Επιπλέον, δεν αμφισβητείται ότι το εν λόγω διαιτητικό δικαστήριο δεν εντάσσεται στο δικαιοδοτικό σύστημα της Ένωσης, καθόσον δεν ανήκει στο σύστημα ενδίκων βοηθημάτων που τα κράτη μέλη υποχρεούνται, κατά το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ, να εισαγάγουν στους τομείς που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης.

Υπό τις συνθήκες αυτές, η συναίνεση της Ρουμανίας στο σύστημα διαιτησίας που προβλέπεται από τη ΔΕΣ κατέστη άνευ αντικειμένου μετά την προσχώρηση του εν λόγω κράτους μέλους στην Ένωση.

Λαμβάνοντας υπόψη όλες τις ανωτέρω σκέψεις, το Δικαστήριο αναιρεί την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση και αναπέμπει την υπόθεση ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου προκειμένου να αποφανθεί εκείνο επί των λόγων και των επιχειρημάτων που προβλήθηκαν ενώπιόν του σχετικά με το βάσιμο της επίδικης απόφασης, ειδικότερα δε επί του ζητήματος αν το μέτρο το οποίο αφορά η απόφαση αυτή πληροί από ουσιαστικής απόψεως τις προϋποθέσεις του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ ²⁶⁴.

Απόφαση της 8ης Νοεμβρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Fiat Chrysler Finance Europe κατά Επιτροπής (C-885/19 P και C-898/19 P, [EU:C:2022:859](#))

«Αίτηση αναιρέσεως – Κρατικές ενισχύσεις – Ενίσχυση χορηγηθείσα από το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου – Απόφαση με την οποία κηρύσσεται η ενίσχυση παράνομη και μη συμβατή προς την εσωτερική αγορά και διατάσσεται η ανάκτησή της – Φορολογική απόφαση προέγκρισης (tax ruling) – Πλεονέκτημα – Επιλεκτικός χαρακτήρας – Αρχή του πλήρους ανταγωνισμού – Πλαίσιο αναφοράς – Εφαρμοστέο εθνικό δίκαιο – “Κανονική”, λεγόμενη, φορολογία»

²⁶⁴ Βλ., επίσης, διάταξη της 21ης Σεπτεμβρίου 2022, *Romatsa* (C-333/19, [EU:C:2022:749](#)), στην οποία το Δικαστήριο ερωτήθηκε στο πλαίσιο προδικαστικής παραπομπής σχετικά με το πεδίο εφαρμογής της ίδιας διαιτητικής απόφασης της 11ης Δεκεμβρίου 2013 που αποτέλεσε αντικείμενο της απόφασης (ΕΕ) 2015/1470 της Επιτροπής. Στη διάταξη αυτή, το Δικαστήριο έκρινε ότι το δίκαιο της Ένωσης, και δη τα άρθρα 267 και 344 ΣΛΕΕ, έχει την έννοια ότι δικαστήριο κράτους μέλους το οποίο έχει επιληφθεί της αναγκαστικής εκτέλεσης της διαιτητικής απόφασης την οποία αφορά η απόφαση (ΕΕ) 2015/1470 της Επιτροπής, της 30ής Μαρτίου 2015, σχετικά με την κρατική ενίσχυση SA.38517 (2014/C) (πρώην 2014/NN) την οποία έθεσε σε εφαρμογή η Ρουμανία – διαιτητική απόφαση της 11ης Δεκεμβρίου 2013 στην υπόθεση *Micula* κατά Ρουμανίας, οφείλει να εξαφανίσει την εν λόγω διαιτητική απόφαση και, ως εκ τούτου, δεν δύναται σε καμία περίπτωση να προβεί στην εκτέλεσή της προκειμένου να καταβληθεί στους δικαιούχους η βάσει αυτής χορηγούμενη αποζημίωση.

Η Fiat Chrysler Finance Europe, πρώην Fiat Finance and Trade Ltd (στο εξής: FFT), ανήκει στον όμιλο αυτοκινήτων Fiat/Chrysler και παρέχει υπηρεσίες ρευστότητας και χρηματοδότησης στις εταιρίες του εν λόγω ομίλου που είναι εγκατεστημένες στην Ευρώπη. Εδρεύουσα στο Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου, η FFT είχε ζητήσει από τις λουξεμβουργιανές φορολογικές αρχές την έγκριση συμφωνίας ενδοομιλικής τιμολόγησης. Κατόπιν του αιτήματος αυτού, οι λουξεμβουργιανές αρχές εξέδωσαν φορολογική απόφαση προέγκρισης με την οποία εγκρίθηκε μέθοδος καθορισμού της αμοιβής της FFT, ως καθετοποιημένης εταιρίας, για τις υπηρεσίες που παρείχε στις άλλες εταιρίες του ομίλου Fiat/Chrysler, η οποία επέτρεπε στην FFT να προσδιορίζει ετησίως το κέρδος της που είναι φορολογητέο βάσει του φόρου εταιριών στο Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου.

Με απόφαση της 21ης Οκτωβρίου 2015 ²⁶⁵ (στο εξής: επίδικη απόφαση), η Επιτροπή έκρινε ότι η εν λόγω φορολογική απόφαση προέγκρισης αποτελούσε ενίσχυση λειτουργίας μη συμβατή προς την εσωτερική αγορά κατά την έννοια του άρθρου 107 ΣΛΕΕ. Επιπλέον, διαπίστωσε ότι το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου δεν της είχε κοινοποιήσει το σχετικό σχέδιο της απόφασης και δεν είχε τηρήσει την υποχρέωση αναστολής, κατά παράβαση των διατάξεων του άρθρου 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ. Συνεπώς, η Επιτροπή διέταξε την ανάκτηση αυτής της παράνομης και μη συμβατής προς την εσωτερική αγορά ενίσχυσης.

Το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου και η FFT άσκησαν προσφυγές ακυρώσεως κατά της απόφασης αυτής. Με την απόρριψη των προσφυγών αυτών ²⁶⁶, το Γενικό Δικαστήριο επικύρωσε, ειδικότερα, την προσέγγιση της Επιτροπής κατά την οποία, στην περίπτωση φορολογικού συστήματος με σκοπό τη φορολόγηση των κερδών όλων των εταιριών που είναι εγκατεστημένες στο Λουξεμβούργο, είτε αυτές είναι καθετοποιημένες είτε όχι, η εφαρμογή της αρχής του πλήρους ανταγωνισμού για τους σκοπούς της διαπίστωσης του συστήματος αναφοράς δικαιολογείται ανεξαρτήτως της ενσωμάτωσης της αρχής αυτής στο εθνικό δίκαιο.

Επιληφθέν δύο αιτήσεων αναιρέσεως που ασκήθηκαν από την FFT και την Ιρλανδία, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου αναιρεί την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου και, εν συνεχεία, αποφαινόμενο οριστικώς επί της διαφοράς, ακυρώνει την επίδικη απόφαση. Στο πλαίσιο αυτό, παρέχει νέες διευκρινίσεις ως προς το αν φορολογικές αποφάσεις προέγκρισης εκδοθείσες από τις φορολογικές αρχές των κρατών μελών με τις οποίες εγκρίνονται μεθοδολογίες καθορισμού των τιμών ενδοομιλικής τιμολόγησης αποτελούν ενδεχομένως κρατικές ενισχύσεις κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Προκαταρκτικώς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, στο πλαίσιο της ανάλυσης φορολογικών μέτρων υπό το πρίσμα του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων, η εξέταση της προϋπόθεσης σχετικά με το επιλεκτικό πλεονέκτημα συνεπάγεται ότι πρέπει, σε πρώτο στάδιο, να προσδιοριστεί το σύστημα αναφοράς, ήτοι το «κανονικό» φορολογικό καθεστώς που έχει εφαρμογή στο οικείο κράτος μέλος, και, σε δεύτερο στάδιο, να αποδειχθεί ότι το επίμαχο φορολογικό μέτρο παρεκκλίνει από το εν λόγω σύστημα αναφοράς, καθόσον εισάγει διαφορετική μεταχείριση μεταξύ επιχειρηματιών οι οποίοι βρίσκονται, υπό το πρίσμα του σκοπού που επιδιώκεται με το σύστημα αυτό, σε συγκρίσιμη πραγματική και νομική κατάσταση, χωρίς ωστόσο η διαφορετική μεταχείριση να δικαιολογείται βάσει της φύσης ή της οικονομίας του επίμαχου συστήματος.

²⁶⁵ Απόφαση (ΕΕ) 2016/2326 της Επιτροπής, της 21ης Οκτωβρίου 2015, σχετικά με την κρατική ενίσχυση SA.38375 (2014/C πρώην 2014/NN), την οποία έθεσε σε εφαρμογή το Λουξεμβούργο υπέρ της Fiat (ΕΕ 2016, L 351, σ. 1).

²⁶⁶ Απόφαση της 24ης Σεπτεμβρίου 2019, Λουξεμβούργο και Fiat Chrysler Finance Europe κατά Επιτροπής (Τ-755/15 και Τ-759/15, [ΕΥ:Τ:2019:670](#)).

Ειδικότερα, ο καθορισμός του πλαισίου αναφοράς, ο οποίος πρέπει να πραγματοποιείται κατόπιν ανταλλαγής επιχειρημάτων με το οικείο κράτος μέλος, πρέπει να απορρέει από αντικειμενική εξέταση του περιεχομένου, της διάρθρωσης και των πρακτικών αποτελεσμάτων των εφαρμοστέων βάσει του εθνικού δικαίου του εν λόγω κράτους κανόνων και, πέραν των τομέων που έχουν εναρμονιστεί στο δίκαιο της Ένωσης, πρέπει να λαμβάνει χώρα, όπως στην περίπτωση της άμεσης φορολογίας, μόνο βάσει του εθνικού δικαίου που εφαρμόζεται στο οικείο κράτος μέλος. Συγκεκριμένα, το οικείο κράτος μέλος είναι αυτό που προσδιορίζει, μέσω της άσκησης των οικείων αρμοδιοτήτων σε ζητήματα άμεσης φορολογίας και τηρουμένης της φορολογικής του αυτονομίας, τα συστατικά χαρακτηριστικά του φόρου, τα οποία καθορίζουν, κατ' αρχήν, το σύστημα αναφοράς ή το «κανονικό» φορολογικό καθεστώς, βάσει του οποίου πρέπει να αναλυθεί η προϋπόθεση περί επιλεκτικού χαρακτήρα. Τούτο ισχύει, μεταξύ άλλων, για τον καθορισμό της βάσης επιβολής του φόρου και της γενεσιουργού αιτίας του.

Υπό το πρίσμα των σκέψεων αυτών, το Δικαστήριο εξετάζει αν το Γενικό Δικαστήριο, υιοθετώντας τη μεθοδολογία της Επιτροπής, υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κατά τον καθορισμό του συστήματος αναφοράς.

Πρώτον, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι το ζήτημα αν το Γενικό Δικαστήριο οριοθέτησε προσηκόντως το κρίσιμο σύστημα αναφοράς και, κατ' επέκταση, εφάρμοσε ορθώς την αρχή του πλήρους ανταγωνισμού αποτελεί ζήτημα νομικού χαρακτηρισμού του εθνικού δικαίου που υπόκειται στον αναιρετικό έλεγχο του Δικαστηρίου.

Δεύτερον, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι, κατά τον καθορισμό του συστήματος αναφοράς προκειμένου να διαπιστωθεί αν η επίμαχη φορολογική απόφαση προέγκρισης παρέχει επιλεκτικό πλεονέκτημα στον δικαιούχο της, η Επιτροπή δεν προέβη σε σύγκριση με το φορολογικό σύστημα που κανονικά εφαρμόζεται στο οικείο κράτος μέλος, κατόπιν αντικειμενικής εξέτασης του περιεχομένου, της διάρθρωσης και των συγκεκριμένων αποτελεσμάτων των εφαρμοστέων δυνάμει του εθνικού δικαίου του κράτους αυτού κανόνων. Ειδικότερα, η Επιτροπή εφάρμοσε αρχή του πλήρους ανταγωνισμού διαφορετική από την οριζόμενη στο λουξεμβουργιανό δίκαιο, καθόσον απλώς εντόπισε στον σκοπό που επιδιώκει το γενικό σύστημα φορολογίας εταιριών στο Λουξεμβούργο την αφηρημένη έκφραση της αρχής αυτής και εξέτασε την επίμαχη φορολογική απόφαση προέγκρισης χωρίς να συνεκτιμήσει τον τρόπο με τον οποίο η εν λόγω αρχή ενσωματώνεται συγκεκριμένα στο δίκαιο αυτό όσον αφορά ειδικότερα τις καθετοποιημένες εταιρίες

Επομένως, αφενός, υιοθετώντας την προσέγγιση αυτή, το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κατά την εφαρμογή του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και, αφετέρου, δεχόμενο ότι η Επιτροπή μπορεί να επικαλεστεί κανόνες που δεν εντάσσονταν στο λουξεμβουργιανό δίκαιο, παρέβη τις διατάξεις της Συνθήκης ΛΕΕ σχετικά με τη θέσπιση από την Ευρωπαϊκή Ένωση μέτρων για την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών όσον αφορά την άμεση φορολογία, ιδίως δε το άρθρο 114, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ και το άρθρο 115 ΣΛΕΕ.

Συναφώς, το Δικαστήριο υπογραμμίζει, κατ' αρχάς, ότι, ελλείψει εναρμόνισης επί του τομέα αυτού, ο ενδεχόμενος καθορισμός των μεθόδων και των κριτηρίων βάσει των οποίων μπορεί να διαπιστωθεί αποτέλεσμα «πλήρους ανταγωνισμού» εμπίπτει στη διακριτική ευχέρεια των κρατών μελών. Επομένως, μόνον οι εθνικές διατάξεις είναι κρίσιμες για την ανάλυση του ζητήματος κατά πόσον συγκεκριμένες συναλλαγές πρέπει να εξετάζονται υπό το πρίσμα της αρχής του πλήρους ανταγωνισμού και, ενδεχομένως, κατά πόσον οι τιμές ενδοομιλικής τιμολόγησης, οι οποίες καθορίζουν τη βάση επιβολής του φόρου εισοδήματος ενός φορολογούμενου και την κατανομή της μεταξύ των ενδιαφερομένων κρατών, αποκλίνουν ή όχι από την αρχή του πλήρους ανταγωνισμού.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου προέβλεψε ειδικούς κανόνες για τον καθορισμό αμοιβής υπό συνθήκες πλήρους ανταγωνισμού όσον αφορά τις εταιρίες χρηματοδότησης ομίλου, όπως η FFT, οι οποίοι, ωστόσο, δεν ελήφθησαν υπόψη από την Επιτροπή κατά την ανάλυση του συστήματος αναφοράς και, κατ' επέκταση, της ύπαρξης επιλεκτικού πλεονεκτήματος που χορηγήθηκε στην FFT.

Τέλος, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι, αντιθέτως προς ό,τι έκρινε το Γενικό Δικαστήριο πρωτοδίκως, η απόφαση Forum 187 κατά Επιτροπής ²⁶⁷ δεν επιρρωννύει τη θέση ότι η αρχή του πλήρους ανταγωνισμού έχει εφαρμογή όταν το εθνικό φορολογικό δίκαιο αποσκοπεί στο να φορολογήσει τις καθετοποιημένες και τις αυτόνομες εταιρίες κατά τον ίδιο τρόπο, ανεξαρτήτως του κατά πόσον και με ποιον τρόπο η αρχή αυτή έχει ενσωματωθεί στο εθνικό δίκαιο. Συγκεκριμένα, στην υπόθεση εκείνη, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι έπρεπε να εφαρμόσει την αρχή του πλήρους ανταγωνισμού υπό το πρίσμα των κανόνων φορολογίας που προβλέπει το σχετικό εθνικό δίκαιο, ήτοι το βελγικό δίκαιο.

Κατόπιν των ανωτέρω, το Δικαστήριο αναιρεί την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, κρίνει ότι η υπόθεση είναι ώριμη προς εκδίκαση και, αποφαινόμενο το ίδιο επ' αυτής, ακυρώνει την επίδικη απόφαση καθόσον το σφάλμα της Επιτροπής κατά τον καθορισμό των κανόνων που όντως εφαρμόζονται δυνάμει του σχετικού εθνικού δικαίου και, ως εκ τούτου, κατά τον προσδιορισμό της λεγόμενης «κανονικής» φορολογίας βάσει της οποίας έπρεπε να εκτιμηθεί η επίμαχη φορολογική απόφαση προέγκρισης καθιστά πλημμελές το σύνολο της συλλογιστικής που αφορά την ύπαρξη επιλεκτικού πλεονεκτήματος. Το Δικαστήριο διαπιστώνει ειδικότερα ότι το γεγονός ότι η Επιτροπή διατύπωσε στην επίδικη απόφαση επικουρική συλλογιστική η οποία βασίζεται στο άρθρο 164, παράγραφος 3, του λουξεμβουργιανού φορολογικού κώδικα και στη σχετική εγκύκλιο 164/2 δεν μπορεί να αποτρέψει την αναίρεση, λόγω πλάνης περί το δίκαιο, της απόφασης του Γενικού Δικαστηρίου. Συγκεκριμένα, το Δικαστήριο κρίνει ότι η ανωτέρω συλλογιστική απλώς παραπέμπει στην κύρια ανάλυση της Επιτροπής σχετικά με την ορθή εφαρμογή του συστήματος αναφοράς, με αποτέλεσμα να διορθώνει μόνο φαινομενικά το σφάλμα στο οποίο υπέπεσε η Επιτροπή κατά τον προσδιορισμό του συστήματος αναφοράς που θα έπρεπε να αποτελέσει τη βάση της ανάλυσής της σχετικά με την ύπαρξη επιλεκτικού πλεονεκτήματος.

²⁶⁷ Απόφαση της 22ας Ιουνίου 2006, Βέλγιο και Forum 187 κατά Επιτροπής (C-182/03 και C-217/03, [EU:C:2006:416](#)).

XIII. Προσέγγιση των νομοθεσιών

1. Πνευματική και βιομηχανική ιδιοκτησία ²⁶⁸

Απόφαση της 24ης Μαρτίου 2022, Austro-Mechana (C-433/20, [EU:C:2022:217](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Εναρμόνιση ορισμένων πτυχών του δικαιώματος του δημιουργού και συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία της πληροφορίας – Οδηγία 2001/29/EK – Άρθρο 2 – Αναπαραγωγή – Άρθρο 5, παράγραφος 2, στοιχείο β' – Εξαίρεση περί ιδιωτικής αντιγραφής – Ερμηνεία της φράσεως "σε οποιοδήποτε μέσο" – Διακομιστές οι οποίοι ανήκουν σε τρίτους και οι οποίοι διατίθεται σε φυσικά πρόσωπα για ιδιωτική χρήση – Δίκαιη αποζημίωση – Εθνική ρύθμιση η οποία δεν επιβάλλει στους παρόχους υπηρεσιών υπολογιστικού νέφους την καταβολή τέλους ιδιωτικής αντιγραφής»

Η Austro-Mechana ²⁶⁹ είναι εταιρία συλλογικής διαχείρισης δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας η οποία ασκεί τα εκ του νόμου δικαιώματα επί της αμοιβής που οφείλεται δυνάμει της εξαιρέσεως περί ιδιωτικής αντιγραφής ²⁷⁰. Η εν λόγω εταιρία άσκησε ενώπιον του Handelsgericht Wien (δικαστηρίου εμπορικών διαφορών, Αυστρία) αγωγή για την καταβολή της προαναφερθείσας αμοιβής κατά της Strato AG, η οποία παρέχει υπηρεσίες αποθηκεύσεως στο υπολογιστικό νέφος (cloud). Το ανωτέρω δικαστήριο απέρριψε την αγωγή, για τον λόγο ότι η Strato δεν θέτει στη διάθεση των πελατών της υποθέματα εγγραφής, αλλά τους παρέχει απλώς διαδικτυακή υπηρεσία αποθηκεύσεως.

Το Oberlandesgericht Wien (εφετείο Βιέννης, Αυστρία), ενώπιον του οποίου ασκήθηκε έφεση, ζήτησε από το Δικαστήριο να διευκρινιστεί εάν η αποθήκευση περιεχομένου στο υπολογιστικό νέφος εμπίπτει στην εξαίρεση περί ιδιωτικής αντιγραφής η οποία προβλέπεται στο άρθρο 5, παράγραφος 2, στοιχείο β', της οδηγίας 2001/29 ²⁷¹.

Το Δικαστήριο αποφαινεται ότι η εξαίρεση περί ιδιωτικής αντιγραφής εφαρμόζεται στα αντίγραφα έργων που αποθηκεύονται σε διακομιστή εντός του οποίου διατίθεται στον χρήστη χώρος αποθηκεύσεως από τον πάροχο υπηρεσιών υπολογιστικού νέφους. Ωστόσο, τα κράτη μέλη δεν υποχρεούνται να επιβάλουν στους παρόχους υπηρεσιών αποθηκεύσεως στο υπολογιστικό νέφος την υποχρέωση καταβολής δίκαιης αποζημιώσεως δυνάμει αυτής της εξαιρέσεως, εφόσον προβλέπεται η καταβολή δίκαιης αποζημιώσεως στους δικαιούχους με άλλον τρόπο.

²⁶⁸ Η απόφαση της 26ης Απριλίου 2022, *Πολωνία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου* (C-401/19, [EU:C:2022:297](#)), χρήζει επίσης μνείας στο πλαίσιο του παρόντος τίτλου. Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται υπό τον τίτλο III.3. «Ελευθερία της έκφρασης και δικαίωμα στην πληροφόρηση».

²⁶⁹ Austro-Mechana Gesellschaft zur Wahrnehmung mechanisch-musikalischer Urheberrechte Gesellschaft mbH.

²⁷⁰ Η εξαίρεση περί ιδιωτικής αντιγραφής αποτελεί εξαίρεση από το αποκλειστικό δικαίωμα των δημιουργών να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν την αναπαραγωγή των έργων τους. Αφορά τις αναπαραγωγές σε οποιοδήποτε μέσο που πραγματοποιούνται από φυσικό πρόσωπο για ιδιωτική χρήση και για μη άμεσους ή έμμεσους εμπορικούς σκοπούς.

²⁷¹ Τα κράτη μέλη έχουν τη δυνατότητα να προβλέψουν τέτοια εξαίρεση δυνάμει του άρθρου 5, παράγραφος 2, στοιχείο β', της οδηγίας 2001/29/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Μαΐου 2001, για την εναρμόνιση ορισμένων πτυχών του δικαιώματος του δημιουργού και συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία της πληροφορίας (ΕΕ 2001, L 167, σ. 10). Στην περίπτωση αυτή, τα οικεία κράτη μέλη πρέπει να διασφαλίζουν ότι οι δικαιούχοι λαμβάνουν δίκαιη αποζημίωση.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Πρώτον, η οδηγία 2001/29 προβλέπει ότι η εξαίρεση περί ιδιωτικής αντιγραφής εφαρμόζεται στις αναπαραγωγές που πραγματοποιούνται σε οποιοδήποτε μέσο ²⁷². Το Δικαστήριο αποφαινεται ως προς το κατά πόσον η εν λόγω εξαίρεση εφαρμόζεται στα αντίγραφα έργων στο υπολογιστικό νέφος.

Όσον αφορά την έννοια της «αναπαραγωγής», το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η δημιουργία εφεδρικού αντιγράφου ενός έργου σε χώρο αποθήκευσης που τίθεται στη διάθεση χρήστη στο πλαίσιο υπηρεσιών υπολογιστικού νέφους συνιστά αναπαραγωγή του εν λόγω έργου. Πράγματι, η αναφόρτωση (upload) έργου στο υπολογιστικό νέφος συνίσταται στην αποθήκευση αντιγράφου του επίμαχου έργου.

Όσον αφορά την έννοια του «οποιοδήποτε μέσου», το Δικαστήριο τονίζει ότι αυτή αφορά το σύνολο των υποθεμάτων επί των οποίων δύναται να αναπαράχθει ένα προστατευόμενο έργο, συμπεριλαμβανομένων των διακομιστών που χρησιμοποιούνται στο πλαίσιο του υπολογιστικού νέφους. Συναφώς, δεν αποτελεί κρίσιμο στοιχείο το γεγονός ότι ο διακομιστής ανήκει σε τρίτον. Επομένως, η εξαίρεση περί ιδιωτικής αντιγραφής δύναται να εφαρμόζεται σε αναπαραγωγές οι οποίες πραγματοποιούνται από φυσικό πρόσωπο με τη χρήση συσκευής που ανήκει σε τρίτον. Επιπροσθέτως, ένας από τους σκοπούς της οδηγίας 2001/29 συνίσταται στην αποτροπή του ενδεχομένου η προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας εντός της Ένωσης να ξεπεραστεί ή να καταστεί παρωχημένη λόγω της τεχνολογικής εξελίξεως. Ο σκοπός αυτός θα διακυβευόταν εάν οι εξαιρέσεις και οι περιορισμοί της προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας ερμηνεύονταν κατά τρόπο ώστε να αποκλείουν τα ψηφιακά μέσα και τις υπηρεσίες υπολογιστικού νέφους.

Κατά συνέπεια, η έννοια «οποιοδήποτε μέσου» καλύπτει διακομιστή εντός του οποίου τίθεται στη διάθεση του χρήστη χώρος αποθηκείωσης από τον πάροχο υπηρεσιών υπολογιστικού νέφους.

Δεύτερον, το Δικαστήριο αποφαινεται επί της επιβολής στους παρόχους υπηρεσιών αποθηκείωσης στο υπολογιστικό νέφος της υποχρέωσης καταβολής δίκαιης αποζημιώσεως και κρίνει, κατ' ουσίαν, ότι, στο παρόν στάδιο εξελίξεως του δικαίου της Ένωσης, η θέσπιση τέτοιας υποχρέωσης εμπίπτει στο ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως που αναγνωρίζεται στον εθνικό νομοθέτη για να προσδιορίσει τα διάφορα στοιχεία του συστήματος δίκαιης αποζημιώσεως.

Συναφώς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι τα κράτη μέλη που θέτουν σε εφαρμογή την εξαίρεση περί ιδιωτικής αντιγραφής υποχρεούνται να προβλέψουν ένα σύστημα δίκαιης αποζημιώσεως με σκοπό την αποζημίωση των δικαιούχων.

Όσον αφορά τον υπόχρεο καταβολής της δίκαιης αποζημίωσης, υπεύθυνο για τη χρηματοδότηση της αποζημιώσεως είναι κατ' αρχήν το πρόσωπο το οποίο πραγματοποιεί την ιδιωτική αντιγραφή, ήτοι ο χρήστης των υπηρεσιών αποθηκείωσης στο υπολογιστικό νέφος.

Εντούτοις, στην περίπτωση που υπάρχουν πρακτικές δυσχέρειες εντοπισμού των τελικών χρηστών, τα κράτη μέλη μπορούν να επιβάλουν τέλος για την ιδιωτική αντιγραφή στον παραγωγό ή στον εισαγωγέα των διακομιστών, μέσω των οποίων προσφέρονται υπηρεσίες υπολογιστικού νέφους σε ιδιώτες. Το εν λόγω τέλος μετακυλιέται οικονομικά στον αγοραστή τέτοιων διακομιστών και τελικά βαρύνει τον ιδιώτη που χρησιμοποιεί τον εν λόγω εξοπλισμό ή εκείνον στον οποίον παρέχεται υπηρεσία αναπαραγωγής.

Κατά τον καθορισμό του τέλους ιδιωτικής αντιγραφής, τα κράτη μέλη δύνανται να λαμβάνουν υπόψη το γεγονός ότι ορισμένες συσκευές και ορισμένα υποθέματα δύνανται να χρησιμοποιηθούν

²⁷² Άρθρο 5, παράγραφος 2, στοιχείο β', της οδηγίας 2001/29.

για την πραγματοποίηση ιδιωτικών αντιγράφων στο πλαίσιο του υπολογιστικού νέφους. Ωστόσο, τα οικεία κράτη μέλη πρέπει να διασφαλίζουν ότι η επίμαχη αποζημίωση, καθόσον επιβάλλεται σε πλείονες συσκευές και πλείονα υποθέματα στο πλαίσιο της ενιαίας διαδικασίας ιδιωτικής αντιγραφής, δεν υπερβαίνει τη δυνητική ζημία των δικαιούχων.

Κατά συνέπεια, η οδηγία 2001/29 δεν αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία δεν επιβάλλει στους παρόχους υπηρεσιών αποθηκεύσεως στο υπολογιστικό νέφος την υποχρέωση καταβολής δίκαιης αποζημιώσεως, εφόσον η ρύθμιση αυτή προβλέπει την καταβολή δίκαιης αποζημιώσεως με άλλον τρόπο.

**Απόφαση της 22ας Δεκεμβρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Louboutin
(Χρήση σε διαδικτυακή πλατφόρμα πωλήσεων σημείου προσβάλλοντος
ορισμένο σήμα) (C-148/21 και C-184/21, [EU:C:2022:1016](#))**

«Προδικαστική παραπομπή – Σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Κανονισμός (ΕΕ) 2017/1001 – Άρθρο 9, παράγραφος 2, στοιχείο α' – Δικαιώματα που παρέχει το σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Έννοια της "χρήσεως" – Επιχείρηση έχουσα την εκμετάλλευση ιστότοπου διαδικτυακών πωλήσεων στον οποίο ενσωματώνεται διαδικτυακή πλατφόρμα πωλήσεων – Διαφημιστικές καταχωρίσεις που δημοσιεύονται στην εν λόγω πλατφόρμα πωλήσεων από τρίτους πωλητές οι οποίοι χρησιμοποιούν, στις καταχωρίσεις αυτές, σημείο ταυτόσημο με ορισμένο σήμα τρίτου για προϊόντα πανομοιότυπα με εκείνα για τα οποία έχει καταχωρισθεί το εν λόγω σήμα – Θεώρηση του οικείου σημείου ως αναπόσπαστου μέρους της εμπορικής επικοινωνίας της έχουσας την εκμετάλλευση του ιστότοπου επιχειρήσεως – Παρουσίαση των διαφημιστικών καταχωρίσεων κατά τρόπο ώστε να μην καθίσταται δυνατή η σαφής διάκριση των προσφορών προς πώληση της έχουσας την εκμετάλλευση του ιστότοπου επιχειρήσεως από εκείνες των τρίτων πωλητών»

Από το 2016 ο C. Louboutin, Γάλλος σχεδιαστής υποδημάτων και τσαντών πολυτελείας, έχει καταχωρίσει ως σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης το κόκκινο χρώμα που τίθεται στην εξωτερική σόλα ψηλοτάκουνου υποδήματος.

Η Amazon εκμεταλλεύεται ιστότοπους διαδικτυακών πωλήσεων ποικίλων αγαθών, τα οποία προσφέρονται από την ίδια προς πώληση τόσο άμεσα, στο όνομά της και για ίδιο λογαριασμό, όσο και έμμεσα, θέτοντας επίσης μια διαδικτυακή πλατφόρμα πωλήσεων στη διάθεση τρίτων πωλητών. Η εν λόγω επιχείρηση παρέχει επίσης στους τρίτους πωλητές πρόσθετες υπηρεσίες αποθηκεύσεως και αποστολής των προϊόντων τους.

Ο C. Louboutin διαπίστωσε ότι, στους συγκεκριμένους ιστότοπους, εμφανίζονται τακτικά διαφημιστικές καταχωρίσεις για πώληση υποδημάτων με κόκκινες σόλες, οι οποίες, κατ' αυτόν, αφορούν προϊόντα για την κυκλοφορία των οποίων ο ίδιος δεν έχει δώσει τη συγκατάθεσή του. Επικαλούμενος προσβολή των αποκλειστικών δικαιωμάτων που παρέχει το επίμαχο σήμα, άσκησε δύο αγωγές λόγω προσβολής σήματος κατά της Amazon ενώπιον του Tribunal d'arrondissement de Luxembourg (πρωτοδικείου Λουξεμβούργου, Λουξεμβούργο) ²⁷³ και του Tribunal de l'entreprise francophone de Bruxelles (δικαστηρίου επιχειρήσεων Βρυξελλών – γαλλόφωνου τμήματος, Βέλγιο) ²⁷⁴.

²⁷³ Υπόθεση C-148/21.

²⁷⁴ Υπόθεση C-184/21.

Κατόπιν τούτου, έκαστο των αιτούντων δικαστηρίων αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο διάφορα προδικαστικά ερωτήματα.

Τα αιτούντα δικαστήρια ζήτησαν κατ' ουσίαν από το Δικαστήριο να διευκρινίσει εάν ο κανονισμός για το σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ²⁷⁵ έχει την έννοια ότι επιχείρηση έχουσα την εκμετάλλευση ιστότοπου διαδικτυακών πωλήσεων στον οποίο, εκτός από τις προσφορές προς πώληση της εν λόγω επιχείρησης, ενσωματώνεται και διαδικτυακή πλατφόρμα πωλήσεων, μπορεί να θεωρηθεί ότι προβαίνει η ίδια σε χρήση σημείου ταυτόσημου με ορισμένο σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης τρίτου για προϊόντα που ταυτίζονται με εκείνα για τα οποία έχει καταχωριστεί το σήμα αυτό, όταν τρίτοι πωλητές, χωρίς τη συγκατάθεση του δικαιούχου του οικείου σήματος, προσφέρουν προς πώληση στην εν λόγω πλατφόρμα πωλήσεων τα συγκεκριμένα φέροντα το οικείο σημείο προϊόντα.

Ειδικότερα, διερωτώνται εάν ασκούν συναφώς επιρροή οι ακόλουθες περιστάσεις: το γεγονός ότι η εν λόγω έχουσα την εκμετάλλευση του ιστότοπου επιχείρηση χρησιμοποιεί ομοιόμορφο τρόπο παρουσιάσεως των προσφορών προς πώληση που δημοσιεύονται στον ιστότοπό της, προβάλλοντας συγχρόνως διαφημιστικές καταχωρίσεις για προϊόντα τα οποία πωλεί στο όνομά της και για ίδιο λογαριασμό και διαφημιστικές καταχωρίσεις για προϊόντα τα οποία τρίτοι πωλητές προσφέρουν προς πώληση στην εν λόγω πλατφόρμα, το γεγονός ότι εμφανίζεται ο λογότυπος της ίδιας ως πολύ γνωστού διανομέα στο σύνολο των καταχωρίσεων αυτών και το γεγονός ότι προσφέρει στους τρίτους πωλητές, στο πλαίσιο της εμπορίας των προϊόντων τους, πρόσθετες υπηρεσίες συνιστάμενες στην παροχή συνδρομής σε σχέση με την παρουσίαση των διαφημιστικών καταχωρίσεών τους καθώς και στην αποθήκευση και αποστολή των προϊόντων που προσφέρονται προς πώληση στην ίδια πλατφόρμα πωλήσεων. Στο πλαίσιο αυτό, τα αιτούντα δικαστήρια διερωτώνται επίσης κατά πόσον πρέπει να λαμβάνεται υπόψη, κατά περίπτωση, η αντίληψη των χρηστών του οικείου ιστότοπου.

Το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου είχε την ευκαιρία να παράσχει σημαντικές διευκρινίσεις ως προς το ζήτημα της άμεσης ευθύνης της επιχείρησης που έχει την εκμετάλλευση ιστότοπου διαδικτυακών πωλήσεων στον οποίο ενσωματώνεται διαδικτυακή πλατφόρμα πωλήσεων για προσβολές των δικαιωμάτων του δικαιούχου σήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης λόγω του γεγονότος ότι σημείο ταυτόσημο με το σήμα αυτό περιλαμβάνεται σε διαφημιστικές καταχωρίσεις τρίτων πωλητών στην εν λόγω πλατφόρμα πωλήσεων.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Υπενθυμίζεται ότι, σύμφωνα με τον κανονισμό για το σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η καταχώριση σήματος παρέχει στον δικαιούχο του το δικαίωμα να απαγορεύει σε κάθε τρίτο να χρησιμοποιεί στις συναλλαγές σημείο ταυτόσημο με το σήμα αυτό για προϊόντα ή υπηρεσίες που ταυτίζονται με τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες για τα οποία το εν λόγω σήμα έχει καταχωριστεί.

Το Δικαστήριο επισημαίνει εκ προοιμίου ότι ο κανονισμός για το σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν ορίζει την έννοια της «χρήσεως». Εντούτοις, ο όρος αυτός προϋποθέτει, αφενός, ενεργή συμπεριφορά και άμεσο ή έμμεσο έλεγχο της πράξεως που συνιστά τη χρήση. Ειδικότερα, μόνον ο τρίτος ο οποίος έχει έναν τέτοιο έλεγχο μπορεί πράγματι να παύσει τη χρήση ενός σήματος που γίνεται χωρίς τη συγκατάθεση του δικαιούχου του.

Η χρήση από τρίτον σημείου ταυτόσημου ή παρεμφερούς με το σήμα του δικαιούχου συνεπάγεται, κατ' ελάχιστον, ότι ο τρίτος χρησιμοποιεί το σημείο στο πλαίσιο της δικής του εμπορικής επικοινωνίας. Συνεπώς, ένα πρόσωπο μπορεί να παρέχει στους πελάτες του τη δυνατότητα να

²⁷⁵ Ειδικότερα, το άρθρο 9, παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού (ΕΕ) 2017/1001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 2017, για το σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2017, L 154, σ. 1).

χρησιμοποιήσουν σημεία ταυτόσημα ή παρεμφερή με σήματα χωρίς το ίδιο να χρησιμοποιεί τα εν λόγω σημεία. Στο πλαίσιο αυτό το Δικαστήριο έχει κρίνει, στην περίπτωση εκμετάλλευσης διαδικτυακής πλατφόρμας πωλήσεων, ότι η χρήση σημείων ταυτόσημων ή παρεμφερών προς σήματα, μέσω προσφορών προς πώληση οι οποίες αναρτώνται στην εν λόγω πλατφόρμα, γίνεται αποκλειστικά εκ μέρους των πωλητών-πελατών της επιχείρησης που εκμεταλλεύεται την εν λόγω πλατφόρμα και όχι εκ μέρους της τελευταίας αυτής επιχείρησης, καθόσον η τελευταία δεν χρησιμοποιεί το σημείο αυτό στο πλαίσιο της δικής της εμπορικής επικοινωνίας.

Εντούτοις, το Δικαστήριο παρατηρεί ότι, στο πλαίσιο της προγενέστερης νομολογίας του, δεν είχε ερωτηθεί σχετικά με τη σημασία του γεγονότος ότι ο συγκεκριμένος ιστότοπος διαδικτυακών πωλήσεων περιλαμβάνει, εκτός από την πλατφόρμα διαδικτυακών πωλήσεων, και προσφορές προς πώληση της ίδιας της έχουσας την εκμετάλλευση του εν λόγω ιστότοπου επιχείρησης, ενώ οι υπό κρίση υποθέσεις αφορούν ακριβώς τη σημασία του συγκεκριμένου γεγονότος. Στο πλαίσιο αυτό, τα αιτούντα δικαστήρια διερωτώνται εν προκειμένω εάν, εκτός του τρίτου πωλητή, και η επιχείρηση που έχει την εκμετάλλευση ιστότοπου διαδικτυακών πωλήσεων στον οποίο ενσωματώνεται διαδικτυακή πλατφόρμα πωλήσεων, όπως είναι η Amazon, προβαίνει, επίσης, σε χρήση, στο πλαίσιο της δικής της εμπορικής επικοινωνίας, σημείου ταυτόσημου με ορισμένο σήμα τρίτου για προϊόντα τα οποία ταυτίζονται με εκείνα για τα οποία έχει καταχωριστεί το σήμα αυτό, με αποτέλεσμα να μπορεί να θεωρηθεί ότι υπέχει ευθύνη για την προσβολή των δικαιωμάτων του δικαιούχου του εν λόγω σήματος, οσάκις ο εν λόγω τρίτος πωλητής προσφέρει προς πώληση στη συγκεκριμένη πλατφόρμα πωλήσεων τα επίμαχα φέροντα το οικείο σημείο προϊόντα.

Το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι το ερώτημα αυτό τίθεται ανεξαρτήτως του ότι ο ρόλος της εν λόγω έχουσας την εκμετάλλευση του ιστότοπου επιχείρησης δύναται, ενδεχομένως, να εξετασθεί υπό το πρίσμα άλλων κανόνων δικαίου και ότι, μολονότι, εν τέλει, εναπόκειται στα εθνικά δικαστήρια να εκτιμήσουν μια τέτοιου είδους χρήση, το Δικαστήριο μπορεί, εντούτοις, να παράσχει τα σχετικά με το δίκαιο της Ένωσης ερμηνευτικά στοιχεία που θα τους ήταν χρήσιμα εν προκειμένω.

Συναφώς, όσον αφορά την εμπορική επικοινωνία, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι η χρήση ενός σημείου ταυτόσημου με το σήμα τρίτου στο πλαίσιο της εμπορικής επικοινωνίας της επιχείρησης που έχει την εκμετάλλευση ιστότοπου στον οποίο ενσωματώνεται διαδικτυακή πλατφόρμα πωλήσεων προϋποθέτει ότι το σημείο αυτό εμφανίζεται, προς τα έξω, ως αναπόσπαστο μέρος της επικοινωνίας αυτής και, κατά συνέπεια, ως μέρος της δραστηριότητας της εν λόγω επιχείρησης.

Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, όσον αφορά κατάσταση στο πλαίσιο της οποίας ο παρέχων υπηρεσία κάνει χρήση σημείου ταυτόσημου ή παρεμφερούς με σήμα τρίτου για την προώθηση των προϊόντων τα οποία εμπορεύεται ένας από τους πελάτες του χρησιμοποιώντας τη συγκεκριμένη υπηρεσία, ο εν λόγω παρέχων χρησιμοποιεί ο ίδιος το σημείο αυτό όταν το χρησιμοποιεί κατά τέτοιον τρόπο ώστε να θεμελιώνεται σύνδεσμος μεταξύ του σημείου αυτού και των υπηρεσιών που ο ίδιος παρέχει.

Το Δικαστήριο έχει κρίνει συναφώς ότι ο ως άνω παρέχων υπηρεσίες δεν χρησιμοποιεί ο ίδιος σημείο ταυτόσημο ή παρεμφερές προς σήμα τρίτου, όταν η παρεχόμενη από αυτόν υπηρεσία δεν είναι συγκρίσιμη με υπηρεσία που αποσκοπεί στην προώθηση της εμπορίας προϊόντων που φέρουν το εν λόγω σημείο και δεν συνεπάγεται τη δημιουργία συνδέσμου μεταξύ της υπηρεσίας αυτής και του εν λόγω σημείου, εφόσον ο εν λόγω παρέχων υπηρεσίες δεν είναι εμφανής στον καταναλωτή, γεγονός που αποκλείει οποιαδήποτε συσχέτιση μεταξύ των υπηρεσιών του και του επίμαχου σημείου.

Αντιθέτως, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι τέτοιος σύνδεσμος υφίσταται όταν η έχουσα την εκμετάλλευση διαδικτυακής πλατφόρμας πωλήσεων επιχείρηση διαφημίζει, μέσω υπηρεσίας αντιστοιχίσεως στο διαδίκτυο και με βάση λέξη-κλειδί ταυτόσημη με σήμα άλλου, προϊόντα φέροντα το σήμα αυτό και διατιθέμενα προς πώληση από τους πελάτες της στη διαδικτυακή πλατφόρμα της πωλήσεων. Ειδικότερα, μια τέτοια διαφήμιση δημιουργεί, για τους χρήστες του διαδικτύου που προβαίνουν σε αναζήτηση με βάση την εν λόγω λέξη-κλειδί, προφανή συνειρμό μεταξύ των εν λόγω επωνύμων προϊόντων και της δυνατότητας αγοράς τους μέσω της εν λόγω διαδικτυακής

πλατφόρμας. Για τον λόγο αυτό, ο δικαιούχος του σήματος αυτού νομιμοποιείται να απαγορεύει στην εν λόγω επιχείρηση να προβεί σε τέτοια χρήση, εφόσον η σχετική διαφήμιση δεν επιτρέπει ή επιτρέπει μεν αλλά δυσχερώς στον χρήστη του διαδικτύου, ο οποίος έχει κανονική πληροφόρηση και επιδεικνύει εύλογη προσοχή, να γνωρίζει αν τα προϊόντα προέρχονται από τον δικαιούχο του σήματος ή από συνδεδεμένη οικονομικώς με αυτόν επιχείρηση ή αν, αντιθέτως, προέρχονται από τρίτον.

Από την ως άνω νομολογία το Δικαστήριο συνάγει ότι, προκειμένου να διαπιστωθεί εάν η επιχείρηση που έχει την εκμετάλλευση ιστότοπου διαδικτυακών πωλήσεων στον οποίο ενσωματώνεται διαδικτυακή πλατφόρμα πωλήσεων προβαίνει η ίδια σε χρήση σημείου ταυτόσημου με ορισμένο σήμα τρίτου, το οποίο εμφανίζεται σε διαφημιστικές καταχωρίσεις για προϊόντα που προσφέρονται προς πώληση στην εν λόγω πλατφόρμα από τρίτους πωλητές, πρέπει να εκτιμηθεί κατά πόσον ένας χρήστης του εν λόγω ιστότοπου ο οποίος έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως προσεκτικός θα μπορούσε να διαπιστώσει την ύπαρξη συνδέσμου μεταξύ των υπηρεσιών της εν λόγω επιχείρησης και του οικείου σημείου.

Υπό το πρίσμα αυτό, προκειμένου να κριθεί εάν μπορεί μια διαφημιστική καταχώριση δημοσιευμένη στην εν λόγω διαδικτυακή πλατφόρμα πωλήσεων από τρίτο πωλητή δραστηριοποιούμενο στην πλατφόρμα αυτή, στην οποία γίνεται χρήση σημείου ταυτόσημου με ορισμένο σήμα τρίτου, να θεωρηθεί ότι αποτελεί μέρος της εμπορικής επικοινωνίας της έχουσας την εκμετάλλευση του εν λόγω ιστότοπου επιχειρήσεως, πρέπει να διακριβωθεί εάν από την εν λόγω διαφημιστική καταχώριση είναι δυνατό να θεμελιωθεί σύνδεσμος μεταξύ των παρεχομένων από την εν λόγω επιχείρηση υπηρεσιών και του οικείου σημείου, για τον λόγο ότι ένας χρήστης θα μπορούσε να πιστέψει ότι η συγκεκριμένη έχουσα την εκμετάλλευση του ιστότοπου επιχείρηση είναι εκείνη που εμπορεύεται, στο όνομά της και για ίδιο λογαριασμό, το προϊόν για το οποίο γίνεται χρήση του οικείου σημείου.

Το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι, στο πλαίσιο αυτής της συνολικής εκτιμήσεως των περιστάσεων της υπό κρίση υποθέσεως, ιδιαίτερη σημασία έχουν ιδίως ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζονται οι διαφημιστικές καταχωρίσεις στον εν λόγω ιστότοπο, τόσο μεμονωμένα όσο και στο σύνολό τους, καθώς και η φύση και το εύρος των υπηρεσιών που παρέχει η έχουσα την εκμετάλλευση του εν λόγω ιστότοπου επιχείρηση.

Όσον αφορά, αφενός, τον τρόπο παρουσιάσεως των διαφημιστικών καταχωρίσεων, το δίκαιο της Ένωσης επιβάλλει την εμφάνιση των διαφημίσεων στο διαδίκτυο κατά τρόπο διαφανή, ώστε ένας χρήστης ο οποίος έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως προσεκτικός να μπορεί ευχερώς να διακρίνει τις προσφορές προς πώληση του έχοντος την εκμετάλλευση του ιστότοπου από εκείνες των τρίτων πωλητών που δραστηριοποιούνται στη διαδικτυακή πλατφόρμα πωλήσεων. Κατά το Δικαστήριο, το γεγονός ότι η έχουσα την εκμετάλλευση του ιστότοπου επιχείρηση χρησιμοποιεί έναν ομοίομορφο τρόπο παρουσιάσεως των προσφορών προς πώληση, προβάλλοντας συγχρόνως τις διαφημιστικές καταχωρίσεις της ίδιας και εκείνες των τρίτων πωλητών και εμφανίζοντας τον λογότυπο της ίδιας ως πολύ γνωστού διανομέα τόσο στον ιστότοπό της όσο και στο σύνολο των διαφημιστικών καταχωρίσεων, είναι πιθανό να καταστήσει δυσχερή τη διάκριση αυτή και, ως εκ τούτου, να δημιουργηθεί η εντύπωση ότι η εν λόγω έχουσα την εκμετάλλευση του ιστότοπου επιχείρηση είναι εκείνη που εμπορεύεται, στο όνομά της και για ίδιο λογαριασμό, τα προϊόντα που προσφέρονται προς πώληση από τους εν λόγω τρίτους πωλητές.

Αφετέρου, η φύση και το εύρος των υπηρεσιών τις οποίες η έχουσα την εκμετάλλευση της διαδικτυακής πλατφόρμας πωλήσεων επιχείρηση παρέχει προς τους πωλητές, και ιδίως οι υπηρεσίες που συνίστανται στην αποθήκευση, την αποστολή και τη διαχείριση των επιστροφών των προϊόντων αυτών, μπορούν επίσης να δώσουν την εντύπωση σε έναν χρήστη που έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως προσεκτικός ότι τα συγκεκριμένα προϊόντα τα εμπορεύεται η εν λόγω έχουσα την εκμετάλλευση του ιστότοπου επιχείρηση και με τον τρόπο αυτό να δημιουργείται στους χρήστες η εντύπωση ότι υφίσταται ένας σύνδεσμος μεταξύ των υπηρεσιών της και των σημείων που έχουν τεθεί στα εν λόγω προϊόντα και στις διαφημιστικές καταχωρίσεις των τρίτων πωλητών.

Εν κατακλείδι, το Δικαστήριο απεφάνθη ότι επιχείρηση έχουσα την εκμετάλλευση ισότοπου διαδικτυακών πωλήσεων στον οποίο, πέραν των προσφορών προς πώληση της εν λόγω επιχείρησης, ενσωματώνεται και διαδικτυακή πλατφόρμα πωλήσεων, μπορεί να θεωρηθεί ότι προβαίνει η ίδια σε χρήση σημείου ταυτόσημου με ορισμένο σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης τρίτου για προϊόντα που ταυτίζονται με εκείνα για τα οποία έχει καταχωριστεί το σήμα αυτό, οσάκις τρίτοι πωλητές, χωρίς τη συγκατάθεση του δικαιούχου του σήματος αυτού, προσφέρουν προς πώληση στην εν λόγω πλατφόρμα τα συγκεκριμένα φέροντα το οικείο σημείο προϊόντα, εφόσον ένας χρήστης του εν λόγω ιστότοπου ο οποίος έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως προσεκτικός διαπιστώσει την ύπαρξη συνδέσμου μεταξύ των υπηρεσιών της εν λόγω επιχείρησης και του οικείου σημείου, όπερ συμβαίνει ιδίως όταν, λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των περιστάσεων της συγκεκριμένης περιπτώσεως, ο χρήστης αυτός θα μπορούσε να σχηματίσει την εντύπωση ότι η ίδια αυτή επιχείρηση που έχει την εκμετάλλευση του ιστότοπου εμπορεύεται, στο δικό της όνομα και για ίδιο λογαριασμό, τα φέροντα το οικείο σημείο προϊόντα. Το Δικαστήριο προσθέτει ότι κρίσιμες, συναφώς, κρίνονται οι ακόλουθες περιστάσεις:

- ότι η εν λόγω έχουσα την εκμετάλλευση του ιστότοπου επιχείρηση χρησιμοποιεί ομοιόμορφο τρόπο παρουσιάσεως των προσφορών προς πώληση που αναρτώνται στον ιστότοπό της, προβάλλοντας συγχρόνως διαφημιστικές καταχωρίσεις για προϊόντα τα οποία πωλεί η ίδια, στο όνομά της και για ίδιο λογαριασμό, και διαφημιστικές καταχωρίσεις για προϊόντα τα οποία προσφέρονται προς πώληση στην εν λόγω πλατφόρμα από τρίτους πωλητές,
- ότι έχει επιθέσει τον δικό της λογότυπο ως πολύ γνωστού διανομέα στο σύνολο των εν λόγω διαφημιστικών καταχωρίσεων
- και ότι προσφέρει στους τρίτους πωλητές, στο πλαίσιο της εμπορίας των φέροντων το οικείο σημείο προϊόντων, πρόσθετες υπηρεσίες που συνίστανται μεταξύ άλλων στην αποθήκευση και την αποστολή των προϊόντων αυτών.

2. Προϊόντα καπνού

Απόφαση της 22ας Φεβρουαρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Stichting Rookpreventie Jeugd κ.λπ. (C-160/20, [EU:C:2022:101](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Οδηγία 2014/40/ΕΕ – Κατασκευή, παρουσίαση και πώληση προϊόντων καπνού – Προϊόντα τα οποία υπερβαίνουν τα μέγιστα επίπεδα εκπομπών – Απαγόρευση διαθέσεως στην αγορά – Μέθοδος μετρήσεως – Τσιγάρα με φίλτρο το οποίο φέρει μικρές οπές αερισμού – Μέτρηση εκπομπών βάσει των προτύπων ISO – Πρότυπα τα οποία δεν έχουν δημοσιευθεί στην Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Συμμόρφωση προς τις απαιτήσεις δημοσιεύσεως που προβλέπει το άρθρο 297, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα της αρχής της ασφάλειας δικαίου – Συμμόρφωση προς την αρχή της διαφάνειας»

Τον Ιούλιο και τον Αύγουστο 2018, το Stichting Rookpreventie Jeugd (Ίδρυμα για την πρόληψη του καπνίσματος στους νέους, Κάτω Χώρες) και δεκατέσσερις άλλοι φορείς (στο εξής: προσφεύγοντες) ζήτησαν από την Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (Ολλανδική Αρχή Ασφάλειας Τροφίμων και Καταναλωτικών Προϊόντων) τη λήψη αναγκαστικού μέτρου διοικητικού χαρακτήρα. Οι προσφεύγοντες ζήτησαν από την εν λόγω αρχή, αφενός, να εξασφαλίσει ότι τα τσιγάρα φίλτρου που προσφέρονται στους καταναλωτές στις Κάτω Χώρες, εφόσον χρησιμοποιούνται σύμφωνα με τον προορισμό τους, δεν υπερβαίνουν τα μέγιστα επίπεδα εκπομπών πίσσας, νικοτίνης και μονοξειδίου

του άνθρακα τα οποία προβλέπονται στην οδηγία 2014/40²⁷⁶ και, αφετέρου, να υποχρεώσει τους κατασκευαστές, τους εισαγωγείς και τους διανομείς προϊόντων καπνού να αποσύρουν από την αγορά τα τσιγάρα φίλτρου τα οποία υπερβαίνουν τα ως άνω επίπεδα εκπομπών.

Κατά της απόφασης με την οποία απορρίφθηκε η αίτηση αυτή οι προσφεύγοντες άσκησαν διοικητική προσφυγή ενώπιον του Υφυπουργού. Κατόπιν της απόρριψης της προσφυγής αυτής, οι προσφεύγοντες άσκησαν προσφυγή ενώπιον του Rechtbank Rotterdam (πρωτοδικείου Ρότερνταμ, Κάτω Χώρες). Υποστήριξαν ότι το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/40²⁷⁷ δεν επιβάλλει τη χρήση συγκεκριμένης μεθόδου μέτρησης των επιπέδων εκπομπών και ότι προκύπτει, μεταξύ άλλων, από διάφορες μελέτες, ότι μια άλλη μέθοδος μέτρησης (η λεγόμενη Canadian Intense) θα έπρεπε να εφαρμόζεται για να υπολογισθούν τα ακριβή επίπεδα εκπομπών των τσιγάρων με φίλτρο που χρησιμοποιούνται με τον προβλεπόμενο τρόπο.

Το πρωτοδικείο Ρότερνταμ ζήτησε από το Δικαστήριο την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως σχετικά, μεταξύ άλλων, με το κύρος του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/40 υπό το πρίσμα της αρχής της διαφάνειας²⁷⁸, πλειόνων διατάξεων του δικαίου της Ένωσης²⁷⁹ καθώς και υπό το πρίσμα της Συμβάσεως-πλασίου του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας για τον έλεγχο του καπνού²⁸⁰.

Με απόφαση του τμήματος μείζονος συνθέσεως, το Δικαστήριο επιβεβαιώνει το κύρος της ως άνω διάταξης της οδηγίας 2014/40, αποφαινόμενο ότι αυτή συνάδει μεταξύ άλλων προς τις αρχές και τις διατάξεις του δικαίου της Ένωσης και του διεθνούς δικαίου τις οποίες αναφέρει η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως²⁸¹.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Κατά πρώτον, το Δικαστήριο κρίνει ότι, δυνάμει του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/40, τα μέγιστα επίπεδα εκπομπών τα οποία καθορίζονται από την εν λόγω οδηγία για τα τσιγάρα που προορίζονται να διατεθούν στην αγορά ή κατασκευάζονται στα κράτη μέλη, πρέπει να μετρούνται κατ' εφαρμογήν των μεθόδων μέτρησης που απορρέουν από τα πρότυπα ISO στα οποία παραπέμπει

²⁷⁶ Οδηγία 2014/40/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 3ης Απριλίου 2014, για την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με την κατασκευή, την παρουσίαση και την πώληση προϊόντων καπνού και συναφών προϊόντων και την κατάργηση της οδηγίας 2001/37/ΕΚ (ΕΕ 2014, L 127, σ. 1). Το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής προβλέπει τα μέγιστα επίπεδα εκπομπών πίσσας, νικοτίνης και μονοξειδίου του άνθρακα των τσιγάρων που διατίθενται στην αγορά ή κατασκευάζονται στα κράτη μέλη (στο εξής: μέγιστα επίπεδα εκπομπών τα οποία καθορίζονται από την οδηγία 2014/40).

²⁷⁷ Κατά το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/40, «[ο]ι εκπομπές πίσσας, νικοτίνης και μονοξειδίου του άνθρακα των τσιγάρων μετρούνται βάσει του προτύπου ISO 4387 για την πίσσα, του προτύπου ISO 10315 για τη νικοτίνη και του προτύπου ISO 8454 για το μονοξείδιο του άνθρακα. Η ακρίβεια των μετρήσεων όσον αφορά την πίσσα, τη νικοτίνη και το μονοξείδιο του άνθρακα προσδιορίζεται σύμφωνα με το πρότυπο ISO 8243».

²⁷⁸ Αρχή η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 1, δεύτερο εδάφιο, και στο άρθρο 10, παράγραφος 3, ΣΕΕ, στο άρθρο 15, παράγραφος 1, και στο άρθρο 298, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ καθώς και στο άρθρο 42 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης).

²⁷⁹ Άρθρο 114, παράγραφος 3, και άρθρο 297, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, κανονισμός (ΕΕ) 216/2013 του Συμβουλίου, της 7ης Μαρτίου 2013, για την ηλεκτρονική δημοσίευση της *Επίσημης Εφημερίδας της Ευρωπαϊκής Ένωσης* (ΕΕ 2013, L 69, σ. 1), και άρθρα 24 και 35 του Χάρτη.

²⁸⁰ Σύμβαση-πλαίσιο του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας για τον έλεγχο του καπνού (στο εξής: ΣΠΕΚ), που υπογράφηκε στη Γενεύη στις 21 Μαΐου 2003, και στην οποία συμβαλλόμενα μέρη είναι τόσο η Ευρωπαϊκή Ένωση όσο και τα κράτη μέλη της.

²⁸¹ Μεταξύ άλλων, το άρθρο 5, παράγραφος 3, της ΣΠΕΚ.

η διάταξη αυτή. Ειδικότερα, η ως άνω διάταξη παραπέμπει επιτακτικώς στα εν λόγω πρότυπα ISO και δεν αναφέρεται σε καμία άλλη μέθοδο μέτρησης.

Κατά δεύτερον, το Δικαστήριο εξετάζει, κατ' αρχάς, το κύρος του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/40 υπό το πρίσμα της αρχής της διαφάνειας. Συναφώς, επισημαίνει ότι, μολονότι η εν λόγω διάταξη παραπέμπει σε πρότυπα ISO τα οποία δεν έχουν δημοσιευθεί στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, δεν προβλέπει κανένα περιορισμό όσον αφορά την πρόσβαση στα πρότυπα αυτά, έστω και συνιστάμενο στην απαίτηση υποβολής αίτησης βάσει των διατάξεων σχετικά με την πρόσβαση του κοινού στα έγγραφα των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων²⁸². Όσον αφορά, ακολούθως, το κύρος του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/40 υπό το πρίσμα του κανονισμού 216/2013²⁸³, το Δικαστήριο σημειώνει ότι η εσωτερική νομιμότητα της οδηγίας αυτής δεν μπορεί, σύμφωνα με τη νομολογία, να εξετασθεί υπό το πρίσμα του εν λόγω κανονισμού. Όσον αφορά, τέλος, το κύρος του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/40 υπό το πρίσμα του άρθρου 297, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ²⁸⁴, ερμηνευόμενου με γνώμονα την αρχή της ασφάλειας δικαίου, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι ο νομοθέτης της Ένωσης έχει την ευχέρεια – λαμβανομένης υπόψη της ευρείας εξουσίας εκτίμησης που διαθέτει στο πλαίσιο της άσκησης των αρμοδιοτήτων που του απονέμονται όταν η δράση του συνεπάγεται επιλογές πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής φύσεως καθώς και σύνθετες εκτιμήσεις και αξιολογήσεις – να παραπέμπει, στις πράξεις που εκδίδει, σε τεχνικά πρότυπα που έχει θεσπίσει οργανισμός τυποποίησης όπως ο Διεθνής Οργανισμός Τυποποίησης (ISO).

Εντούτοις, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι η αρχή της ασφάλειας δικαίου επιτάσσει η παραπομπή σε τέτοια πρότυπα να είναι σαφής, ακριβής και προβλέψιμη ως προς τα αποτελέσματά της, ώστε οι ενδιαφερόμενοι να μπορούν να καθορίζουν αναλόγως τη συμπεριφορά τους στις έννομες καταστάσεις και σχέσεις που διέπονται από την έννομη τάξη της Ένωσης. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο εκτιμά ότι, καθόσον η παραπομπή του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/40 στα πρότυπα ISO είναι σύμφωνη με την απαίτηση αυτή και η ως άνω οδηγία δημοσιεύθηκε στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, το γεγονός και μόνον ότι η διάταξη αυτή παραπέμπει σε πρότυπα ISO που δεν έχουν, στο παρόν στάδιο, δημοσιευθεί στην *Επίσημη Εφημερίδα* δεν είναι ικανό να θέσει υπό αμφισβήτηση το κύρος της διατάξεως.

Ωστόσο, όσον αφορά τη δυνατότητα αντιτάξεως των προτύπων ISO έναντι των ιδιωτών, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, δυνάμει της αρχής της ασφάλειας δικαίου, τα πρότυπα αυτά, τα οποία έχουν καταστεί υποχρεωτικά με νομοθετική πράξη της Ένωσης, μπορούν να αντιταχθούν στους ιδιώτες εν γένει μόνον αν έχουν τα ίδια δημοσιευθεί στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Συγκεκριμένα, ελλείψει δημοσίευσης στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* των προτύπων στα οποία παραπέμπει το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/40, οι ιδιώτες δεν είναι σε θέση να γνωρίζουν τις μεθόδους μέτρησης των επιπέδων εκπομπών τα οποία καθορίζονται από την ως άνω οδηγία για τα τσιγάρα. Αντιθέτως, όσον αφορά τη δυνατότητα αντιτάξεως των προτύπων ISO έναντι των επιχειρήσεων, το Δικαστήριο τονίζει ότι, στο μέτρο που αυτές έχουν πρόσβαση στην επίσημη και αυθεντική έκδοση των προτύπων στα οποία παραπέμπει το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/40 μέσω των εθνικών οργανισμών τυποποίησης, τα εν λόγω πρότυπα μπορούν να τους αντιταχθούν.

²⁸² Κανονισμός (ΕΚ) 1049/2001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Μαΐου 2001, για την πρόσβαση του κοινού στα έγγραφα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Συμβουλίου και της Επιτροπής (ΕΕ 2001, L 145, σ. 43).

²⁸³ Ο κανονισμός (ΕΕ) 216/2013 προβλέπει, μεταξύ άλλων, κανόνες σχετικούς με τη δημοσίευση στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* των πράξεων του δικαίου της Ένωσης.

²⁸⁴ Δυνάμει της διατάξεως αυτής, «[ο]ι νομοθετικές πράξεις δημοσιεύονται στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Αρχίζουν να ισχύουν από την ημερομηνία που ορίζουν ή, άλλως, την εικοστή ημέρα από τη δημοσίευσή τους».

Κατά τρίτον, όσον αφορά το κύρος του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/40 υπό το πρίσμα του άρθρου 5, παράγραφος 3, της ΣΠΕΚ ²⁸⁵, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η τελευταία διάταξη δεν απαγορεύει κάθε συμμετοχή της καπνοβιομηχανίας στον καθορισμό και την εφαρμογή της νομοθεσίας για τον έλεγχο του καπνού, αλλά σκοπεί μόνο να εμποδίσει το ενδεχόμενο να επηρεάζονται από τα συμφέροντα της καπνοβιομηχανίας οι πολιτικές ελέγχου του καπνού τις οποίες εφαρμόζουν τα συμβαλλόμενα στη σύμβαση αυτή μέρη. Ως εκ τούτου, η συμμετοχή και μόνον της καπνοβιομηχανίας στη θέσπιση των επίμαχων προτύπων από τον ISO δεν μπορεί να επηρεάσει το κύρος του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/40.

Κατά τέταρτον, όσον αφορά το κύρος του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/40 υπό το πρίσμα της επιταγής της διασφάλισης υψηλού επιπέδου προστασίας της ανθρώπινης υγείας ²⁸⁶ καθώς και υπό το πρίσμα των άρθρων 24 και 35 του Χάρτη ²⁸⁷, το Δικαστήριο τονίζει ότι, κατά πάγια νομολογία, το κύρος της εν λόγω διάταξης της οδηγίας 2014/40 δεν μπορεί να εκτιμηθεί επί τη βάση των μελετών που μνημονεύονται από το αιτούν δικαστήριο στην αίτηση προδικαστικής απόφασης. Πράγματι, οι μελέτες αυτές είναι μεταγενέστερες της 3ης Απριλίου 2014, ημερομηνίας έκδοσης της οδηγίας αυτής.

Τέλος, κατά πέμπτον, το Δικαστήριο αποσαφηνίζει τα χαρακτηριστικά που πρέπει να έχει η μέθοδος μέτρησης των εκπομπών των τσιγάρων που πρέπει να χρησιμοποιείται, προκειμένου να διαπιστωθεί η τήρηση των μέγιστων επιπέδων εκπομπών τα οποία καθορίζονται από την οδηγία 2014/40, στην περίπτωση κατά την οποία η παραπομπή του άρθρου 4, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας στα πρότυπα ISO δεν μπορεί να αντιταχθεί στους ιδιώτες. Συνακόλουθα, αποφαίνεται ότι η εν λόγω μέθοδος πρέπει να είναι κατάλληλη, υπό το πρίσμα των επιστημονικών και τεχνικών εξελίξεων ή των διεθνώς συμφωνημένων προτύπων, για τη μέτρηση των επιπέδων εκπομπών που εκλύονται από το τσιγάρο όταν χρησιμοποιείται σύμφωνα με τον προορισμό του και πρέπει να θέτει ως βάση ένα υψηλό επίπεδο προστασίας της ανθρώπινης υγείας, ιδίως για τους νέους. Η ακρίβεια των μετρήσεων οι οποίες πραγματοποιούνται μέσω της μεθόδου αυτής πρέπει να επαληθεύεται από εργαστήρια τα οποία εγκρίνονται και εποπτεύονται από τις αρμόδιες αρχές των κρατών μελών, κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 2014/40. Εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να εκτιμήσει εάν οι μέθοδοι που πράγματι χρησιμοποιήθηκαν για τη μέτρηση των επιπέδων εκπομπών συνάδουν προς την οδηγία 2014/40, χωρίς να λάβει υπόψη το άρθρο της 4, παράγραφος 1.

3. Μηχανοκίνητα οχήματα ²⁸⁸

Απόφαση της 14ης Ιουλίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), GSMB Invest (C-128/20, [EU:C:2022:570](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Προσέγγιση των νομοθεσιών – Κανονισμός (ΕΚ) 715/2007 – Έγκριση τύπου μηχανοκίνητων οχημάτων – Άρθρο 3, σημείο 10 – Άρθρο 5, παράγραφοι 1 και 2 – Σύστημα αναστολής –

²⁸⁵ Η διάταξη αυτή προβλέπει ότι, κατά τη χάραξη και την εφαρμογή των πολιτικών τους για τη δημόσια υγεία όσον αφορά τον έλεγχο του καπνού, τα συμβαλλόμενα μέρη μεριμνούν για την προστασία αυτών των πολιτικών από τα συμφέροντα της καπνοβιομηχανίας, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο.

²⁸⁶ Όπως προβλέπει μεταξύ άλλων το άρθρο 114, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ.

²⁸⁷ Το άρθρο 24 του Χάρτη αφορά τα δικαιώματα του παιδιού. Το δε άρθρο 35 του Χάρτη αφορά την προστασία της υγείας.

²⁸⁸ Η απόφαση της 8ης Νοεμβρίου 2022, *Deutsche Umwelthilfe (Έγκριση τύπου μηχανοκίνητων οχημάτων)* (C-873/19, [EU:C:2022:857](#)), πρέπει επίσης να σημειωθεί στο πλαίσιο του παρόντος τίτλου. Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται υπό τον τίτλο III.1. «Δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και αμερόληπτου δικαστηρίου».

Μηχανοκίνητα οχήματα – Πετρελαιοκινητήρας – Εκπομπές ρύπων – Σύστημα ελέγχου εκπομπών – Λογισμικό ενσωματωμένο στη μονάδα ελέγχου κινητήρα – Βαλβίδα ανακυκλοφορίας καυσαερίων (βαλβίδα EGR) – Περιορισμός της μείωσης των εκπομπών οξειδίων του αζώτου (NOx) λόγω “θερμοκρασιακού παραθύρου” – Απαγόρευση της χρήσης συστημάτων αναστολής που μειώνουν την αποτελεσματικότητα των συστημάτων ελέγχου των εκπομπών – Άρθρο 5, παράγραφος 2, στοιχείο α’ – Εξαίρεση από την απαγόρευση αυτή»

**Απόφαση της 14ης Ιουλίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Volkswagen
(C-134/20, [EU:C:2022:571](#))**

«Προδικαστική παραπομπή – Προσέγγιση των νομοθεσιών – Κανονισμός (ΕΚ) 715/2007 – Έγκριση τύπου μηχανοκίνητων οχημάτων – Άρθρο 3, σημείο 10 – Άρθρο 5, παράγραφοι 1 και 2 – Σύστημα αναστολής – Μηχανοκίνητα οχήματα – Πετρελαιοκινητήρας – Εκπομπές ρύπων – Σύστημα ελέγχου εκπομπών – Λογισμικό ενσωματωμένο στη μονάδα ελέγχου κινητήρα – Βαλβίδα ανακυκλοφορίας καυσαερίων (βαλβίδα EGR) – Περιορισμός της μείωσης των εκπομπών οξειδίων του αζώτου (NOx) λόγω “θερμοκρασιακού παραθύρου” – Απαγόρευση της χρήσης συστημάτων αναστολής που μειώνουν την αποτελεσματικότητα των συστημάτων ελέγχου των εκπομπών – Άρθρο 5, παράγραφος 2, στοιχείο α’ – Εξαίρεση από την απαγόρευση αυτή – Οδηγία 1999/44/ΕΚ – Πώληση και εγγυήσεις καταναλωτικών αγαθών – Άρθρο 3, παράγραφος 2 – Σύστημα το οποίο εγκαταστάθηκε στο πλαίσιο επισκευής οχήματος»

**Απόφαση της 14ης Ιουλίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Porsche Inter
Auto και Volkswagen (C-145/20, [EU:C:2022:572](#))**

«Προδικαστική παραπομπή – Προσέγγιση των νομοθεσιών – Κανονισμός (ΕΚ) 715/2007 – Έγκριση τύπου μηχανοκίνητων οχημάτων – Άρθρο 5, παράγραφος 2 – Σύστημα αναστολής – Μηχανοκίνητα οχήματα – Πετρελαιοκινητήρας – Σύστημα ελέγχου εκπομπών – Λογισμικό ενσωματωμένο στη μονάδα ελέγχου κινητήρα – Βαλβίδα ανακυκλοφορίας καυσαερίων (βαλβίδα EGR) – Περιορισμός της μείωσης των εκπομπών οξειδίων του αζώτου (NOx) λόγω “θερμοκρασιακού παραθύρου” – Απαγόρευση της χρήσης συστημάτων αναστολής που μειώνουν την αποτελεσματικότητα των συστημάτων ελέγχου των εκπομπών – Άρθρο 5, παράγραφος 2, στοιχείο α’ – Εξαίρεση από την απαγόρευση αυτή – Προστασία των καταναλωτών – Οδηγία 1999/44/ΕΚ – Πώληση και εγγυήσεις καταναλωτικών αγαθών – Άρθρο 2, παράγραφος 2, στοιχείο δ’ – Έννοια του “αγαθού που έχει τη συνήθη ποιότητα και επιδόσεις ενός αγαθού του ίδιου τύπου τις οποίες μπορεί ευλόγως να αναμένει ο καταναλωτής, λαμβάνοντας υπόψη τη φύση του αγαθού” – Όχημα που καλύπτεται από έγκριση ΕΚ τύπου – Άρθρο 3, παράγραφος 6 – Έννοια της “ασήμαντης έλλειψης συμμόρφωσης”»

Ο σκοπός της διασφάλισης υψηλού επιπέδου περιβαλλοντικής προστασίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση εκδηλώνεται, μεταξύ άλλων, με τη θέσπιση μέτρων για τον περιορισμό των εκπομπών ρύπων. Στο πλαίσιο αυτό, οι κανονιστικές ρυθμίσεις για τα μηχανοκίνητα οχήματα έχουν καταστεί ολοένα και αυστηρότερες, ιδίως με την έκδοση του κανονισμού 715/2007, ο οποίος αφορά την έγκριση τύπου μηχανοκίνητων οχημάτων²⁸⁹. Ο εν λόγω κανονισμός αποσκοπεί, μεταξύ άλλων, στη σημαντική μείωση των εκπομπών οξειδίων του αζώτου (NOx) από τα πετρελαιοκίνητα οχήματα, για τη βελτίωση της ποιότητας του ατμοσφαιρικού αέρα και τη συμμόρφωση με τις οριακές τιμές για τη ρύπανση.

Οι τρεις υπό κρίση υποθέσεις αφορούν την αγορά οχημάτων εξοπλισμένων με λογισμικό ενσωματωμένο στη μονάδα ελέγχου κινητήρα το οποίο, εκτός ορισμένων συνθηκών θερμοκρασίας

²⁸⁹ Κανονισμός (ΕΚ) 715/2007 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Ιουνίου 2007, που αφορά την έγκριση τύπου μηχανοκίνητων οχημάτων όσον αφορά εκπομπές από ελαφρά επιβατηγά και εμπορικά οχήματα (Euro 5 και Euro 6) και σχετικά με την πρόσβαση σε πληροφορίες επισκευής και συντήρησης οχημάτων (EE 2007, L 171, σ. 1).

και πάνω από ένα ορισμένο υψόμετρο οδήγησης, μειώνει την αποτελεσματικότητα του συστήματος ανακυκλοφορίας των καυσαερίων (EGR), γεγονός το οποίο οδηγεί σε υπέρβαση των οριακών τιμών εκπομπών NOx που καθορίζονται στον κανονισμό 715/2007.

Συγκεκριμένα, κατόπιν ενημέρωσης του λογισμικού που είναι ενσωματωμένο στη μονάδα ελέγχου κινητήρα, ο καθαρισμός των καυσαερίων απενεργοποιείται σε συνθήκες εξωτερικής θερμοκρασίας κάτω των 15 βαθμών και άνω των 33 βαθμών Κελσίου καθώς και σε υψόμετρο οδήγησης άνω των 1 000 μέτρων. Η ανακυκλοφορία των καυσαερίων ήταν επομένως πλήρως αποτελεσματική μόνο όταν η εξωτερική θερμοκρασία κυμαινόταν μεταξύ 15 και 33 βαθμών Κελσίου (στο εξής: θερμοκρασιακό παράθυρο).

Οι τρεις αυτές υποθέσεις αποτελούν συνέχεια της απόφασης της 17ης Δεκεμβρίου 2020, CLCV κ.λπ. (Σύστημα αναστολής σε πετρελαιοκινητήρα) (στο εξής: απόφαση CLCV) ²⁹⁰, με την οποία το Δικαστήριο ερμήνευσε, για πρώτη φορά, την έννοια του «συστήματος αναστολής», κατά τον κανονισμό 715/2007 ²⁹¹, και καθόρισε τον βαθμό στον οποίο ένα τέτοιο σύστημα είναι παράνομο υπό το πρίσμα της διάταξης του εν λόγω κανονισμού ²⁹² η οποία προβλέπει εξαιρέσεις από την απαγόρευση χρήσης συστήματος αναστολής, μεταξύ άλλων εξαίρεση για λόγους προστασίας του κινητήρα από ζημία ή ατύχημα και για την ασφαλή λειτουργία του οχήματος.

Στο πλαίσιο αυτό, τα τρία αυστριακά αιτούντα δικαστήρια ζήτησαν από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν λογισμικό όπως το εν προκειμένω επίμαχο συνιστά «σύστημα αναστολής» κατά την έννοια του κανονισμού 715/2007. Σε περίπτωση καταφατικής απάντησης, τα ως άνω δικαστήρια διερωτώνται αν το λογισμικό αυτό μπορεί να επιτραπεί βάσει της εξαίρεσης από την απαγόρευση τέτοιων συστημάτων η οποία προβλέπεται για λόγους προστασίας του κινητήρα από ζημία ή ατύχημα και για την ασφαλή λειτουργία του οχήματος. Τέλος, σε περίπτωση που το λογισμικό αυτό δεν επιτρέπεται, τα αιτούντα δικαστήρια ζητούν να διευκρινιστεί αν η χρήση του μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την ακύρωση της πώλησης λόγω έλλειψης συμμόρφωσης του οχήματος προς τους όρους της σύμβασης, βάσει της οδηγίας σχετικά με την πώληση και τις εγγυήσεις καταναλωτικών αγαθών ²⁹³.

Με τρεις αποφάσεις του, το Δικαστήριο, τμήμα μείζονος συνθέσεως, κρίνει κατ' αρχάς ότι το επίμαχο λογισμικό μειώνει την αποτελεσματικότητα του συστήματος ελέγχου των εκπομπών κατά την κανονική χρήση και λειτουργία των οχημάτων και, επομένως, συνιστά «σύστημα αναστολής» κατά την έννοια του κανονισμού 715/2007. Εν συνεχεία, κρίνει ότι ένα σύστημα αναστολής το οποίο εξυπηρετεί κυρίως την προστασία προσαρτημάτων, όπως είναι η βαλβίδα EGR, ο ψύκτης ανακυκλοφορίας καυσαερίων και το φίλτρο σωματιδίων ντίζελ, δεν εμπίπτει στην εξαίρεση από την απαγόρευση χρήσης τέτοιων συστημάτων. Στη συνέχεια, διευκρινίζει τους όρους υπό τους οποίους ένα σύστημα αναστολής εμπίπτει, ή όχι, στην εξαίρεση για λόγους προστασίας του κινητήρα από ζημία ή ατύχημα και για την ασφαλή λειτουργία του οχήματος. Τέλος, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι

²⁹⁰ Απόφαση της 17ης Δεκεμβρίου 2020, CLCV κ.λπ. (Σύστημα αναστολής σε πετρελαιοκινητήρα) (C-693/18, [EU:C:2020:1040](#)).

²⁹¹ Κατά το άρθρο 3, σημείο 10, του κανονισμού 715/2007. Η διάταξη αυτή ορίζει ότι ως «σύστημα αναστολής» νοείται «κάθε στοιχείο σχεδιασμού το οποίο αισθάνεται τη θερμοκρασία, την ταχύτητα του οχήματος, τις στροφές του κινητήρα (RPM), τη σχέση μετάδοσης του κιβωτίου ταχυτήτων, την υποπίεση της πολλαπλής εισαγωγής ή οποιαδήποτε άλλη παράμετρο με στόχο την ενεργοποίηση, την αυξομείωση, την καθυστέρηση ή την απενεργοποίηση της λειτουργίας οιαδήποτε μέρους του συστήματος ελέγχου των εκπομπών, που μειώνει την αποτελεσματικότητα του συστήματος ελέγχου των εκπομπών υπό συνθήκες που είναι εύλογα αναμενόμενες κατά την κανονική χρήση και λειτουργία του οχήματος».

²⁹² Άρθρο 5, παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού 715/2007.

²⁹³ Οδηγία 1999/44/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Μαΐου 1999, σχετικά με ορισμένες πτυχές της πώλησης και των εγγυήσεων καταναλωτικών αγαθών (ΕΕ 1999, L 171, σ. 12, στο εξής: οδηγία σχετικά με την πώληση και τις εγγυήσεις καταναλωτικών αγαθών).

ένα όχημα εξοπλισμένο με τέτοιο σύστημα δεν είναι σύμφωνο προς τους όρους της σύμβασης πώλησης, κατά την έννοια της οδηγίας σχετικά με την πώληση και τις εγγυήσεις καταναλωτικών αγαθών, ακόμη και αν καλύπτεται από έγκυρη έγκριση ΕΚ τύπου, και ότι η έλλειψη συμμόρφωσης του εν λόγω οχήματος δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως «ασήμαντη», χαρακτηρισμός ο οποίος θα απέκλειε κατ' αρχήν τη δυνατότητα του αγοραστή να επιτύχει την ακύρωση της σύμβασης.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Πρώτον, προκειμένου να κρίνει αν το επίμαχο λογισμικό συνιστά «σύστημα αναστολής», κατά την έννοια του κανονισμού 715/2007, το Δικαστήριο ερμηνεύει την έννοια της «κανονικής χρήσης και λειτουργίας» ενός οχήματος.

Συναφώς, διαπιστώνει ότι προκύπτει όχι μόνον από το γράμμα της διάταξης του κανονισμού 715/2007 η οποία ορίζει το εν λόγω σύστημα ²⁹⁴, αλλά και από το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται η διάταξη αυτή, καθώς και από τον σκοπό που επιδιώκει ο κανονισμός, ότι η ως άνω έννοια παραπέμπει στη χρήση οχήματος υπό κανονικές συνθήκες οδήγησης, δηλαδή όχι μόνο στη χρήση του υπό τις συνθήκες που προβλέπονται για τη δοκιμή έγκρισης τύπου, η οποία ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της διαφοράς της κύριας δίκης. Η εν λόγω έννοια παραπέμπει, επομένως, στη χρήση του οχήματος υπό πραγματικές συνθήκες οδήγησης, όπως αυτές επικρατούν συνήθως στην Ένωση. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει συναφώς ότι, όπως έκρινε με την απόφαση CLCV, η εφαρμογή συστήματος που διασφαλίζει την τήρηση των προβλεπόμενων στον κανονισμό 715/2007 οριακών τιμών εκπομπών μόνον κατά το στάδιο της δοκιμής έγκρισης τύπου, μολονότι κατά το στάδιο της δοκιμής αυτής δεν είναι δυνατόν να αναπαραχθούν οι κανονικές συνθήκες χρήσης του οχήματος, αντιβαίνει στην υποχρέωση διασφάλισης αποτελεσματικού περιορισμού των εκπομπών υπό τέτοιες συνθήκες χρήσης. Το ίδιο ισχύει και για την εφαρμογή συστήματος που διασφαλίζει την τήρηση των εν λόγω τιμών μόνο στο πλαίσιο θερμοκρασιακού παραθύρου το οποίο, μολονότι καλύπτει τις συνθήκες υπό τις οποίες διεξάγεται το στάδιο της δοκιμής έγκρισης τύπου, δεν αντιστοιχεί σε κανονικές συνθήκες οδήγησης.

Υπό τις συνθήκες αυτές, το Δικαστήριο κρίνει ότι ένα λογισμικό όπως το επίμαχο, το οποίο εξασφαλίζει την τήρηση των προβλεπόμενων στον κανονισμό 715/2007 οριακών τιμών εκπομπών μόνον όταν η εξωτερική θερμοκρασία βρίσκεται εντός του θερμοκρασιακού παραθύρου, μειώνει την αποτελεσματικότητα του συστήματος ελέγχου των εκπομπών υπό συνθήκες που είναι εύλογα αναμενόμενες κατά την κανονική χρήση και λειτουργία του οχήματος, κατά την έννοια του κανονισμού 715/2007. Επομένως, το λογισμικό αυτό συνιστά «σύστημα αναστολής» κατά την έννοια του κανονισμού ²⁹⁵.

Δεύτερον, το Δικαστήριο εξετάζει το ζήτημα αν ένα σύστημα όπως το επίμαχο μπορεί να εμπίπτει στην εξαίρεση από την απαγόρευση χρήσης συστημάτων αναστολής η οποία προβλέπεται στον κανονισμό 715/2007 ²⁹⁶ για λόγους προστασίας του κινητήρα από ζημία ή ατύχημα και για την ασφαλή λειτουργία του οχήματος, στο μέτρο που ένα τέτοιο σύστημα συμβάλλει στην προστασία προσαρτημάτων όπως είναι η βαλβίδα EGR, ο ψύκτης ανακυκλοφορίας καυσαερίων και το φίλτρο σωματιδίων ντίζελ.

Συναφώς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι ο κανονισμός 715/2007 προβλέπει εξαιρέσεις από την απαγόρευση χρήσης συστημάτων αναστολής, μεταξύ άλλων, όταν «η ανάγκη χρήσης των

²⁹⁴ Άρθρο 3, σημείο 10, του κανονισμού 715/2007.

²⁹⁵ Άρθρο 3, σημείο 10, του κανονισμού 715/2007.

²⁹⁶ Άρθρο 5, παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού 715/2007.

συστημάτων αιτιολογείται για λόγους προστασίας του κινητήρα από ζημία ή ατύχημα και για την ασφαλή λειτουργία του οχήματος». Όσον αφορά, κατ' αρχάς, την έννοια του «κινητήρα», το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι στο δίκαιο της Ένωσης ²⁹⁷ γίνεται ρητή διάκριση μεταξύ, αφενός, του κινητήρα τον οποίο αφορά η εξαίρεση αυτή και, αφετέρου, των παραμέτρων του συστήματος ελέγχου της ρύπανσης, οι οποίες περιλαμβάνουν τα φίλτρα σωματιδίων και την ανακυκλοφορία καυσαερίων. Κατά συνέπεια, η βαλβίδα EGR, ο ψύκτης ανακυκλοφορίας καυσαερίων και το φίλτρο σωματιδίων ντίζελ αποτελούν κατασκευαστικά στοιχεία διακριτά από τον κινητήρα. Όσον αφορά, εν συνεχεία, τις έννοιες του «ατυχήματος» και της «ζημίας», το Δικαστήριο κρίνει ότι η συσσώρευση ρύπων στον κινητήρα και η γήρανσή του δεν μπορούν να θεωρηθούν ως «ατύχημα» ή «ζημία», κατά την έννοια του κανονισμού 715/2007 ²⁹⁸, καθώς είναι κατ' αρχήν προβλέψιμες και εγγενείς στη φυσιολογική λειτουργία του οχήματος. Επομένως, κατά το Δικαστήριο, μόνον οι άμεσοι κίνδυνοι ζημιών ή ατυχήματος στον κινητήρα που δημιουργούν συγκεκριμένο κίνδυνο κατά την οδήγηση οχήματος μπορούν να δικαιολογήσουν τη χρήση συστήματος αναστολής, βάσει του κανονισμού 715/2007.

Λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος ότι η εξαίρεση από την απαγόρευση χρήσης συστημάτων αναστολής πρέπει να ερμηνεύεται συσταλτικά, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η «ανάγκη» χρήσης ενός τέτοιου συστήματος κατά την έννοια του κανονισμού 715/2007 υφίσταται μόνον όταν, κατά τον χρόνο της έγκρισης ΕΚ τύπου του συστήματος αναστολής ή του οχήματος που είναι εξοπλισμένο με αυτό, καμία άλλη τεχνική λύση δεν καθιστά δυνατή την αποφυγή άμεσων κινδύνων ζημιών ή ατυχήματος στον κινητήρα οι οποίοι δημιουργούν συγκεκριμένο κίνδυνο κατά την οδήγηση του οχήματος.

Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο κρίνει ότι ένα σύστημα αναστολής το οποίο εξασφαλίζει την τήρηση των προβλεπόμενων στον κανονισμό 715/2007 οριακών τιμών εκπομπών μόνον όταν η εξωτερική θερμοκρασία βρίσκεται εντός του θερμοκρασιακού παραθύρου δεν μπορεί να εμπίπτει στην εξαίρεση από την απαγόρευση χρήσης τέτοιων συστημάτων την οποία προβλέπει ο κανονισμός για τον λόγο και μόνον ότι συμβάλλει στην προστασία προσαρτημάτων όπως είναι η βαλβίδα EGR, ο ψύκτης ανακυκλοφορίας καυσαερίων και το φίλτρο σωματιδίων ντίζελ. Τούτο δεν ισχύει, ωστόσο, εάν αποδεικνύεται ότι το ως άνω σύστημα ανταποκρίνεται αυστηρώς στην ανάγκη αποφυγής των άμεσων κινδύνων ζημιών ή ατυχήματος στον κινητήρα προκαλούμενων από δυσλειτουργία ενός από τα προσαρτήματα αυτά οι οποίοι είναι τόσο σοβαροί ώστε να δημιουργούν συγκεκριμένο κίνδυνο κατά την οδήγηση του οχήματος που είναι εξοπλισμένο με το εν λόγω σύστημα. Εν πάση περιπτώσει, δεν μπορεί να εμπίπτει στην προβλεπόμενη από τον κανονισμό 715/2007 εξαίρεση ένα σύστημα αναστολής το οποίο θα έπρεπε, υπό κανονικές συνθήκες οδήγησης, να λειτουργεί κατά το μεγαλύτερο μέρος του έτους προκειμένου ο κινητήρας να προστατεύεται από ζημία ή ατύχημα και το όχημα να λειτουργεί με ασφάλεια.

Εξάλλου, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι το γεγονός ότι ένα σύστημα αναστολής, κατά την έννοια του κανονισμού 715/2007, εγκαταστάθηκε μετά τη θέση του οχήματος σε κυκλοφορία, στο πλαίσιο επισκευής ²⁹⁹, δεν έχει σημασία προκειμένου να εκτιμηθεί αν η χρήση του εν λόγω συστήματος απαγορεύεται βάσει του κανονισμού ³⁰⁰.

²⁹⁷ Κανονισμός (ΕΚ) 692/2008 της Επιτροπής, της 18ης Ιουλίου 2008, για την εφαρμογή και την τροποποίηση του κανονισμού 715/2007 (ΕΕ 2008, L 199, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΕ) 566/2011 της Επιτροπής, της 8ης Ιουνίου 2011 (ΕΕ 2011, L 158, σ. 1), παράρτημα Ι.

²⁹⁸ Άρθρο 5, παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού 715/2007.

²⁹⁹ Κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 1999/44.

³⁰⁰ Άρθρο 5, παράγραφος 2, του κανονισμού 715/2007.

Τρίτον και τελευταίον, το Δικαστήριο εξετάζει το ζήτημα αν η χρήση απαγορευμένου λογισμικού μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την ακύρωση της πώλησης λόγω έλλειψης συμμόρφωσης του οχήματος προς τους όρους της σύμβασης, βάσει της οδηγίας σχετικά με την πώληση και τις εγγυήσεις καταναλωτικών αγαθών.

Συναφώς, το Δικαστήριο επισημαίνει, αφενός, ότι τα οχήματα που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2007/46³⁰¹ πρέπει να έχουν λάβει έγκριση ΕΚ τύπου και, αφετέρου, ότι η έγκριση αυτή μπορεί να χορηγηθεί μόνον εάν ο συγκεκριμένος τύπος οχήματος ανταποκρίνεται στις διατάξεις του κανονισμού 715/2007, ιδίως δε εκείνες που αφορούν τις εκπομπές ρύπων. Επιπλέον, δυνάμει της οδηγίας 2007/46³⁰², ο κατασκευαστής, ως κάτοχος της έγκρισης ΕΚ τύπου, παραδίδει πιστοποιητικό συμμόρφωσης μαζί με κάθε πλήρες, ημιτελές ή ολοκληρωμένο όχημα που κατασκευάζεται σύμφωνα με τον εγκεκριμένο τύπο οχήματος. Το πιστοποιητικό αυτό είναι υποχρεωτικό για τη χορήγηση άδειας κυκλοφορίας και την πώληση ή τη θέση σε κυκλοφορία ενός οχήματος³⁰³. Όταν αγοράζει όχημα το οποίο ανήκει στη σειρά εγκεκριμένου τύπου οχήματος και, ως εκ τούτου, συνοδεύεται από πιστοποιητικό συμμόρφωσης, ο καταναλωτής μπορεί ευλόγως να αναμένει ότι τηρείται ο κανονισμός 715/2007 όσον αφορά το όχημα αυτό, τούτο δε ακόμη και αν δεν υπάρχουν ειδικές συμβατικές ρήτρες.

Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο εκτιμά ότι ένα μηχανοκίνητο όχημα το οποίο εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του κανονισμού 715/2007 δεν έχει τη «συνήθη ποιότητα των αγαθών του ίδιου τύπου την οποία μπορεί ευλόγως να αναμένει ο καταναλωτής», κατά την έννοια της οδηγίας σχετικά με την πώληση και τις εγγυήσεις καταναλωτικών αγαθών³⁰⁴, εάν, μολονότι καλύπτεται από έγκυρη έγκριση ΕΚ τύπου και μπορεί, κατά συνέπεια, να χρησιμοποιηθεί στο οδικό δίκτυο, το όχημα αυτό είναι εξοπλισμένο με σύστημα αναστολής του οποίου η χρήση απαγορεύεται βάσει του κανονισμού 715/2007³⁰⁵.

Τέλος, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι η έλλειψη συμμόρφωσης που συνίσταται στο ότι το όχημα είναι εξοπλισμένο με σύστημα αναστολής του οποίου η χρήση απαγορεύεται βάσει του κανονισμού 715/2007 δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως «ασήμαντη»³⁰⁶, ακόμη και αν ο καταναλωτής θα είχε παρά ταύτα αγοράσει το όχημα σε περίπτωση που γνώριζε την ύπαρξη και τη λειτουργία του εν λόγω συστήματος.

³⁰¹ Οδηγία 2007/46/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 5ης Σεπτεμβρίου 2007, για τη θέσπιση πλαισίου για την έγκριση των μηχανοκίνητων οχημάτων και των ρυμουλκουμένων τους, και των συστημάτων, κατασκευαστικών στοιχείων και χωριστών τεχνικών μονάδων που προορίζονται για τα οχήματα αυτά (οδηγία-πλαίσιο) (ΕΕ 2007, L 263, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΕ) 1229/2012 της Επιτροπής, της 10ης Δεκεμβρίου 2012 (ΕΕ 2012, L 353, σ. 1).

³⁰² Δυνάμει του άρθρου 18, παράγραφος 1, της οδηγίας 2007/46.

³⁰³ Κατά το άρθρο 26, παράγραφος 1, της οδηγίας 2007/46.

³⁰⁴ Άρθρο 2, παράγραφος 2, στοιχείο δ', της οδηγίας 1999/44.

³⁰⁵ Άρθρο 5, παράγραφος 2, του κανονισμού 715/2007.

³⁰⁶ Δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 6, της οδηγίας 1999/44.

4. Διάδοση προνομιακών πληροφοριών στον χρηματοπιστωτικό τομέα ³⁰⁷

Απόφαση της 15ης Μαρτίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), *Autorité des marchés financiers* (Επιτροπή κεφαλαιαγοράς, Γαλλία) (C-302/20, [EU:C:2022:190](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Ενιαία αγορά χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών – Κατάχρηση αγοράς – Οδηγίες 2003/6/ΕΚ και 2003/124/ΕΚ – “Προνομιακές πληροφορίες” – Έννοια – “Συγκεκριμένες” πληροφορίες – Πληροφορία για την επικείμενη δημοσίευση στον Τύπο άρθρου το οποίο διαδίδει φήμη της αγοράς για εκδότη χρηματοπιστωτικών μέσων – Παράνομο της γνωστοποίησης προνομιακής πληροφορίας – Εξαιρέσεις – Κανονισμός (ΕΕ) 596/2014 – Άρθρο 10 – Γνωστοποίηση προνομιακής πληροφορίας κατά τη συνήθη άσκηση του επαγγέλματος – Άρθρο 21 – Γνωστοποίηση προνομιακής πληροφορίας για δημοσιογραφικούς σκοπούς – Ελευθερία του Τύπου και ελευθερία έκφρασης – Γνωστοποίηση, από δημοσιογράφο σε συνήθη πηγή πληροφόρησής του, πληροφορίας για την επικείμενη δημοσίευση άρθρου στον Τύπο»

Ο Α εργαζόταν επί πολλά έτη ως δημοσιογράφος για διάφορες βρετανικές εφημερίδες. Στο πλαίσιο της επαγγελματικής του δραστηριότητας συνέτασσε άρθρα με τα οποία διέδιδε φήμες της αγοράς· μεταξύ άλλων, συνέταξε δύο άρθρα αναφερόμενα συγκεκριμένα σε τίτλους εισαχθέντες προς διαπραγμάτευση στο Euronext, τα οποία δημοσιεύθηκαν στον ιστότοπο της εφημερίδας Daily Mail.

Στο πλαίσιο αυτό, το πρώτο άρθρο του έκανε λόγο για ενδεχόμενη δημόσια προσφορά εξαγοράς των τίτλων της εταιρίας Hermès από την εταιρία LVMH. Την επομένη της δημοσίευσης, η τιμή των τίτλων αυξήθηκε κατά τη διάρκεια της χρηματιστηριακής συνεδρίασης. Το δεύτερο άρθρο του ανέφερε ότι οι τίτλοι της εταιρίας Maurel & Prom ήταν πιθανόν να αποτελέσουν αντικείμενο δημόσιας προσφοράς εξαγοράς. Την επομένη της δημοσίευσης του άρθρου, η τιμή των μετοχών σημείωσε, κατά το κλείσιμο του χρηματιστηρίου, σημαντική αύξηση.

Στο πλαίσιο έρευνας που διεξήγαγε η *Autorité des marchés financiers* (Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς, Γαλλία, στο εξής: AMF), αποκαλύφθηκε ότι, λίγο πριν από τη δημοσίευση των δύο άρθρων, ορισμένα πρόσωπα, κάτοικοι Μεγάλης Βρετανίας, έδωσαν εντολές για την εξαγορά τίτλων των εταιριών Hermès και Maurel & Prom και ότι, μόλις πραγματοποιήθηκε η δημοσίευση των άρθρων, πώλησαν τους τίτλους τους. Προσάπτοντας στον Α ότι γνωστοποίησε σε δύο πρόσωπα προνομιακή πληροφορία για την επικείμενη δημοσίευση δύο άρθρων που διέδιδαν φήμες περί υποβολής δημοσίων προσφορών για τους τίτλους των ανωτέρω εταιριών, η επιτροπή κυρώσεων της AMF του επέβαλε χρηματική ποινή ύψους 40 000 ευρώ.

Με την απόφασή του, η οποία εκδόθηκε από το τμήμα μείζονος συνθέσεως, το Δικαστήριο αποφαινεται ως προς το εάν εμπίπτει στην έννοια των «προνομιακών πληροφοριών», κατά τις οδηγίες για [την κατάχρηση προνομιακών πληροφοριών] και τις πράξεις χειραγώγησης της αγοράς ³⁰⁸, πληροφορία για την επικείμενη δημοσίευση στον Τύπο άρθρου το οποίο διαδίδει φήμη

³⁰⁷ Στο πλαίσιο του παρόντος τίτλου πρέπει επίσης να σημειωθεί η απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2022, **VD και SR** (C-339/20 και C-397/20, [EU:C:2022:703](#)). Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται υπό τον τίτλο ΙΙΙ.4.β. «Επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στον χρηματοπιστωτικό τομέα».

³⁰⁸ Οδηγία 2003/6/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 28ης Ιανουαρίου 2003, για την [κατάχρηση προνομιακών πληροφοριών] και τις πράξεις χειραγώγησης της αγοράς (κατάχρηση αγοράς) (ΕΕ 2003, L 96, σ. 16), άρθρο 1, σημείο 1· οδηγία 2003/124/ΕΚ της Επιτροπής, της 22ας Δεκεμβρίου 2003, για την εφαρμογή της οδηγίας 2003/6 όσον αφορά τον ορισμό και τη δημοσιοποίηση των [προνομιακών] πληροφοριών και τον ορισμό των πράξεων χειραγώγησης της αγοράς (ΕΕ 2003, L 339, σ. 70), άρθρο 1, παράγραφος 1.

της αγοράς για εκδότη χρηματοπιστωτικών μέσων, και ιδίως ως προς το πόσο συγκεκριμένη πρέπει να είναι μια πληροφορία για να μπορεί να θεωρηθεί προνομιακή. Διευκρινίζει επίσης τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες μπορεί να γίνει δεκτό ότι η γνωστοποίηση πληροφορίας, από δημοσιογράφο σε μια από τις συνήθεις πηγές πληροφόρησής του, πραγματοποιείται για δημοσιογραφικούς σκοπούς και είναι νόμιμη, κατά την έννοια του κανονισμού για την κατάχρηση της αγοράς ³⁰⁹.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Κατ' αρχάς, όσον αφορά το πόσο συγκεκριμένη πρέπει να είναι μια πληροφορία για να μπορεί να θεωρηθεί προνομιακή, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι μια πληροφορία θεωρείται συγκεκριμένη εάν από κατά περίπτωση εξέταση προκύπτει ότι περιέχει, μεταξύ άλλων, αναφορά σε γεγονός που ευλόγως μπορεί να αναμένεται ότι θα λάβει χώρα και εάν είναι αρκούντως συγκεκριμένη ώστε να μπορούν να εξαχθούν συμπεράσματα σχετικά με τον πιθανό αντίκτυπο του γεγονότος αυτού στις τιμές των οικείων χρηματοπιστωτικών μέσων. Εξάλλου, ο συγκεκριμένος χαρακτήρας μιας πληροφορίας δεν μπορεί, κατ' αρχήν, να αποκλειστεί απλώς και μόνον επειδή μια πληροφορία εμπίπτει σε ορισμένη κατηγορία πληροφοριών, όπως είναι οι πληροφορίες για την επικείμενη δημοσίευση άρθρου αναφερόμενου σε φήμη της αγοράς. Συναφώς, δεδομένου ότι μια φήμη χαρακτηρίζεται από ορισμένο βαθμό αβεβαιότητας, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη το πόσο συγκεκριμένο είναι το περιεχόμενο της φήμης, καθώς και η αξιοπιστία της πηγής που την αναπαράγει. Ομοίως, η αναγνωρισιμότητα του δημοσιογράφου που υπέγραψε τα άρθρα στον Τύπο καθώς και ο δημοσιογραφικός οργανισμός που τα δημοσίευσε μπορούν να θεωρηθούν, ανάλογα με τις περιστάσεις της συγκεκριμένης υπόθεσης, καθοριστικά στοιχεία, εφόσον τα στοιχεία αυτά παρέχουν τη δυνατότητα να εκτιμηθεί η εγκυρότητα της συγκεκριμένης φήμης.

Στο πλαίσιο αυτό, μια πληροφορία για την επικείμενη δημοσίευση στον Τύπο άρθρου το οποίο διαδίδει φήμη της αγοράς για εκδότη χρηματοπιστωτικών μέσων μπορεί να συνιστά «συγκεκριμένη» πληροφορία. Η αναφορά, στο άρθρο αυτό, της τιμής στην οποία θα εξαγοράζονταν οι τίτλοι του οικείου εκδότη στο πλαίσιο ενδεχόμενης δημόσιας προσφοράς εξαγοράς, καθώς και η ταυτότητα του δημοσιογράφου που υπέγραψε το εν λόγω άρθρο και του δημοσιογραφικού οργανισμού που το δημοσίευσε είναι κρίσιμα στοιχεία για την αξιολόγηση του συγκεκριμένου χαρακτήρα της πληροφορίας, εφόσον τα στοιχεία αυτά έγιναν γνωστά πριν από την εν λόγω δημοσίευση. Όσον αφορά την πραγματική επίδραση της δημοσίευσης στην τιμή των τίτλων τους οποίους αφορά, η επίδραση αυτή, μολονότι μπορεί να συνιστά εκ των υστέρων ένδειξη περί του συγκεκριμένου χαρακτήρα της πληροφορίας, εντούτοις δεν αρκεί, αυτή καθαυτήν, για να διαπιστωθεί η ύπαρξη συγκεκριμένου χαρακτήρα, δίχως να εξεταστούν άλλα στοιχεία τα οποία ήταν ή έγιναν γνωστά πριν από τη δημοσίευση.

Περαιτέρω, όσον αφορά τη γνωστοποίηση, από δημοσιογράφο σε μια από τις συνήθεις πηγές πληροφόρησής του, προνομιακής πληροφορίας, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι η έκφραση «για δημοσιογραφικούς σκοπούς» ³¹⁰ αφορά όχι μόνον τις πληροφορίες που γνωστοποιούνται με τη δημοσίευση, αλλά και εκείνες που εντάσσονται στη διαδικασία η οποία καταλήγει σε τέτοια δημοσίευση. Προκειμένου να ληφθεί υπόψη η σημασία που έχουν η ελευθερία του Τύπου και η ελευθερία της έκφρασης, οι οποίες κατοχυρώνονται στο άρθρο 11 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης), εντός κάθε δημοκρατικής κοινωνίας, οι έννοιες αυτές πρέπει να ερμηνεύονται ευρέως. Επομένως, γνωστοποίηση πραγματοποιηθείσα στο

³⁰⁹ Κανονισμός (ΕΕ) 596/2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Απριλίου 2014, για την κατάχρηση της αγοράς (κανονισμός για την κατάχρηση της αγοράς) και την κατάργηση της οδηγίας 2003/6 και των οδηγιών της Επιτροπής 2003/124/ΕΚ, 2003/125/ΕΚ και 2004/72/ΕΚ (ΕΕ 2014, L 173, σ. 1).

³¹⁰ Άρθρο 21 του κανονισμού 596/2014.

πλαίσιο προπαρασκευαστικών για τη δημοσίευση ερευνητικών εργασιών ενός δημοσιογράφου μπορεί να συνιστά γνωστοποίηση πληροφοριών για δημοσιογραφικούς σκοπούς.

Κατά συνέπεια, η γνωστοποίηση, από δημοσιογράφο σε μια από τις συνήθεις πηγές πληροφόρησής του, πληροφορίας για την επικείμενη δημοσίευση στον Τύπο άρθρου του ίδιου το οποίο διαδίδει φήμη της αγοράς πραγματοποιείται «για δημοσιογραφικούς σκοπούς» εφόσον η γνωστοποίηση είναι αναγκαία για την άσκηση δημοσιογραφικής δραστηριότητας, συμπεριλαμβανόμενων των προπαρασκευαστικών για τις δημοσιεύσεις ερευνητικών εργασιών.

Τέλος, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι η διάταξη του κανονισμού για την κατάχρηση της αγοράς η οποία αφορά τη γνωστοποίηση ή τη διάδοση πληροφοριών στα μέσα μαζικής ενημέρωσης ³¹¹ δεν συνιστά αυτοτελή βάση, παρεκκλίνουσα από τη διάταξη του ίδιου κανονισμού σχετικά με την παράνομη γνωστοποίηση προνομιακής πληροφορίας ³¹², για τον καθορισμό του νόμιμου ή παράνομου χαρακτήρα γνωστοποίησης προνομιακών πληροφοριών για δημοσιογραφικούς σκοπούς. Η εξαίρεση στην απαγόρευση της γνωστοποίησης τέτοιων πληροφοριών την οποία προβλέπει η τελευταία αυτή διάταξη πρέπει, εντούτοις, να ερμηνεύεται κατά τρόπο που να διαφυλάσσει την πρακτική αποτελεσματικότητα της πρώτης διάταξης υπό το πρίσμα του σκοπού της, ο οποίος έγκειται στον σεβασμό της ελευθερίας του Τύπου και της ελευθερίας της έκφρασης σε άλλα μέσα που κατοχυρώνονται, ιδίως, στο άρθρο 11 του Χάρτη. Επομένως, η γνωστοποίηση προνομιακής πληροφορίας από δημοσιογράφο είναι νόμιμη, εφόσον θεωρείται αναγκαία για την άσκηση του επαγγέλματός του και εφόσον τηρείται η αρχή της αναλογικότητας. Η εκτίμηση ως προς τον αναγκαίο και αναλογικό χαρακτήρα τέτοιας γνωστοποίησης πρέπει να είναι σύμφωνη με τις απαιτήσεις του Χάρτη ³¹³.

Επομένως, όσον αφορά, πρώτον, την απαίτηση ότι η γνωστοποίηση αυτή πρέπει να είναι αναγκαία για την άσκηση δημοσιογραφικής δραστηριότητας, πρέπει να εξεταστεί εάν η γνωστοποίηση υπερέβη το αναγκαίο μέτρο για τη διασταύρωση των περιεχομένων στο επίμαχο δημοσίευμα πληροφοριών. Ειδικότερα, σχετικά με τη διασταύρωση πληροφορίας η οποία αφορά φήμη της αγοράς, πρέπει να εξεταστεί εάν ήταν αναγκαίο ο δημοσιογράφος να γνωστοποιήσει σε τρίτον, πέραν του περιεχομένου της επίμαχης φήμης, τη συγκεκριμένη πληροφορία για την επικείμενη δημοσίευση άρθρου το οποίο διαδίδει τη φήμη.

Δεύτερον, προκειμένου να καθοριστεί εάν τέτοια γνωστοποίηση είναι σύμφωνη με την αρχή της αναλογικότητας, πρέπει να ληφθεί υπόψη το δυνητικώς αποτρεπτικό αποτέλεσμα της απαγόρευσης της γνωστοποίησης όσον αφορά την άσκηση της δημοσιογραφικής δραστηριότητας, συμπεριλαμβανομένων των προπαρασκευαστικών ερευνητικών εργασιών, καθώς και να εξακριβωθεί εάν, πραγματοποιώντας την επίμαχη δημοσίευση, ο δημοσιογράφος ενήργησε σύμφωνα με τους κανόνες και τους κώδικες που διέπουν το επάγγελμά του ³¹⁴. Επιπλέον, πρέπει να συνεκτιμηθούν οι επιπτώσεις της γνωστοποίησης των επίμαχων προνομιακών πληροφοριών στην ακεραιότητα των χρηματοπιστωτικών αγορών. Ειδικότερα, στο μέτρο που η κατάχρηση προνομιακών πληροφοριών πραγματοποιήθηκε μετά την εν λόγω γνωστοποίηση, η κατάχρηση αυτή ενδέχεται να προξενήσει οικονομική ζημία στους λοιπούς επενδυτές και, μεσοπρόθεσμα, να οδηγήσει στην απώλεια της εμπιστοσύνης στις χρηματοπιστωτικές αγορές.

³¹¹ Άρθρο 21 του κανονισμού 596/2014.

³¹² Άρθρο 10 του κανονισμού 596/2014.

³¹³ Άρθρο 52, παράγραφος 1, του Χάρτη.

³¹⁴ Άρθρο 21 του κανονισμού 596/2014.

Επομένως, η γνωστοποίηση προνομιακών πληροφοριών θίγει όχι μόνον τα ιδιωτικά συμφέροντα ορισμένων επενδυτών, αλλά και, γενικότερα, το δημόσιο συμφέρον για τη διασφάλιση συνθηκών πλήρους διαφάνειας στην αγορά, προκειμένου να προστατευτεί η ακεραιότητά της και να διασφαλιστεί η εμπιστοσύνη του συνόλου των επενδυτών. Ως εκ τούτου, στο αιτούν δικαστήριο απόκειται επίσης να συνεκτιμήσει το γεγονός ότι ο σκοπός δημοσίου συμφέροντος τον οποίο ενδέχεται να εξυπηρετήσει τέτοια γνωστοποίηση είναι αντίθετος όχι μόνον προς ιδιωτικά συμφέροντα, αλλά και προς έναν άλλον επίσης δημοσίου συμφέροντος σκοπό.

5. Διοικητική συνεργασία στον τομέα της φορολογίας

Απόφαση της 8ης Δεκεμβρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Orde van Vlaamse Balies κ.λπ. (C-694/20, [EU:C:2022:963](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Διοικητική συνεργασία στον τομέα της φορολογίας – Υποχρεωτική αυτόματη ανταλλαγή πληροφοριών για δηλωτές διασυννοριακές ρυθμίσεις – Οδηγία 2011/16/ΕΕ, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία (ΕΕ) 2018/822 – Άρθρο 8αβ, παράγραφος 5 – Κύρος – Επαγγελματικό απόρρητο των δικηγόρων – Απαλλαγή του δεσμευόμενου από το επαγγελματικό απόρρητο δικηγόρου-ενδιαμέσου από την υποχρέωση υποβολής πληροφοριών – Υποχρέωση του εν λόγω δικηγόρου-ενδιαμέσου να γνωστοποιήσει σε οποιονδήποτε άλλον ενδιαμέσο ο οποίος δεν είναι ο πελάτης του τις υποχρεώσεις υποβολής πληροφοριών τις οποίες αυτός ο άλλος ενδιαμέσος υπέχει – Άρθρα 7 και 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης»

Όσον αφορά τη διοικητική συνεργασία μεταξύ των εθνικών φορολογικών αρχών των κρατών μελών, με τροποποίηση της οδηγίας 2011/16 ³¹⁵ από την οδηγία 2018/822 θεσπίστηκε υποχρέωση υποβολής πληροφοριών στις αρμόδιες αρχές, την οποία υπέχουν οι ενδιαμέσοι οι οποίοι εμπλέκονται σε διασυννοριακές ρυθμίσεις δυνητικά επιθετικού φορολογικού σχεδιασμού ³¹⁶. Ως εκ τούτου, υπόκεινται στην ανωτέρω υποχρέωση υποβολής πληροφοριών όλοι όσοι εμπλέκονται στην κατάρτιση, τη διάθεση στην αγορά, την οργάνωση ή τη διαχείριση της εφαρμογής τέτοιων ρυθμίσεων, καθώς και όλοι όσοι παρέχουν συνδρομή ή συμβουλές και, ελλείψει εμπλοκής άλλων προσώπων, ο ίδιος ο φορολογούμενος.

Σύμφωνα με άλλη διάταξη της τροποποιημένης οδηγίας 2011/16 ³¹⁷, κάθε κράτος μέλος δύναται να λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να χορηγεί στους ενδιαμέσους οι οποίοι δεσμεύονται από το επαγγελματικό απόρρητο και εμπλέκονται στις εν λόγω ρυθμίσεις το δικαίωμα απαλλαγής από την υποχρέωση υποβολής πληροφοριών στις περιπτώσεις που η εν λόγω υποχρέωση θα παραβίαζε το επαγγελματικό απόρρητο που ισχύει βάσει της εθνικής νομοθεσίας. Σε αυτές τις περιπτώσεις, το οικείο κράτος μέλος λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα ώστε οι ενδιαμέσοι αυτοί να υποχρεούνται να γνωστοποιούν, χωρίς καθυστέρηση, σε κάθε άλλον ενδιαμέσο ή, αν δεν υπάρχει άλλος ενδιαμέσος, στον ενδιαφερόμενο φορολογούμενο τις υποχρεώσεις υποβολής πληροφοριών τις οποίες υπέχουν.

³¹⁵ Οδηγία 2011/16/ΕΕ του Συμβουλίου, της 15ης Φεβρουαρίου 2011, σχετικά με τη διοικητική συνεργασία στον τομέα της φορολογίας και την κατάργηση της οδηγίας 77/799/ΕΟΚ (ΕΕ 2011, L 64, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία (ΕΕ) 2018/822 του Συμβουλίου, της 25ης Μαΐου 2018, για την τροποποίηση της οδηγίας 2011/16/ΕΕ όσον αφορά την υποχρεωτική αυτόματη ανταλλαγή πληροφοριών στον τομέα της φορολογίας σχετικά με δηλωτές διασυννοριακές ρυθμίσεις (ΕΕ 2018, L 139, σ. 1) (στο εξής: τροποποιημένη οδηγία 2011/16).

³¹⁶ Άρθρο 8αβ, παράγραφος 1, της τροποποιημένης οδηγίας 2011/16, όπως προστέθηκε με την οδηγία 2018/822.

³¹⁷ Άρθρο 8αβ, παράγραφος 5, της τροποποιημένης οδηγίας 2011/16, όπως προστέθηκε με την οδηγία 2018/822.

Εντούτοις, οι ενδιάμεσοι οι οποίοι δεσμεύονται από το επαγγελματικό απόρρητο δύνανται να απαλλαγούν από την υποχρέωση υποβολής πληροφοριών μόνον εφόσον δραστηριοποιούνται εντός των ορίων των συναφών εθνικών νόμων που διέπουν το επάγγελμά τους.

Προκειμένου να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της οδηγίας 2018/822 και να διασφαλίσουν ότι το επαγγελματικό απόρρητο δεν εμποδίζει την υποβολή των αναγκαίων πληροφοριών, οι διατάξεις της φλαμανδικής νομοθεσίας περί της διοικητικής συνεργασίας στον τομέα της φορολογίας που μεταφέρουν την εν λόγω οδηγία στην εσωτερική έννομη τάξη προβλέπουν, μεταξύ άλλων, ότι ένας ενδιάμεσος, όταν δεσμεύεται από επαγγελματικό απόρρητο, οφείλει να γνωστοποιήσει στον άλλον ενδιάμεσο ή στους άλλους ενδιαμέσους, εγγράφως και αιτιολογημένα, ότι δεν μπορεί να εκπληρώσει την υποχρέωση υποβολής πληροφοριών, μετακυλίνοντας την υποχρέωση αυτή αυτομάτως στον άλλον ενδιάμεσο ή στους άλλους ενδιαμέσους.

Η Orde van Vlaamse Balies (Ένωση Φλαμανδικών Δικηγορικών Συλλόγων), η Belgian Association of Tax Lawyers ³¹⁸ καθώς και τρεις δικηγόροι βάλλουν κατά της εν λόγω υποχρέωσης γνωστοποίησης η οποία επιβάλλεται στον δικηγόρο υπό την ιδιότητά του ως ενδιαμέσου. Συγκεκριμένα, είναι αδύνατη η εκπλήρωση της ανωτέρω υποχρέωσης γνωστοποίησης χωρίς να παραβιασθεί το επαγγελματικό απόρρητο από το οποίο δεσμεύονται οι δικηγόροι. Επιπλέον, η εν λόγω υποχρέωση γνωστοποίησης δεν είναι αναγκαία, καθόσον ο πελάτης, επικουρούμενος ή μη από τον δικηγόρο, μπορεί ο ίδιος να ενημερώσει τους άλλους ενδιαμέσους και να τους ζητήσει να εκπληρώσουν την υποχρέωσή τους υποβολής πληροφοριών. Ως εκ τούτου, οι προσφεύγοντες άσκησαν ενώπιον του Grondwettelijk Hof (Συνταγματικού Δικαστηρίου, Βέλγιο) προσφυγές με αίτημα την αναστολή των οικείων διατάξεων του εθνικού δικαίου καθώς και την εν όλω ή εν μέρει ακύρωσή τους.

Το αιτούν δικαστήριο ερωτά το Δικαστήριο σχετικά με το κύρος της διατάξεως της τροποποιημένης οδηγίας 2011/16 ³¹⁹ η οποία αφορά την υποχρέωση γνωστοποίησης.

Με την απόφασή του, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου κρίνει την ανωτέρω διάταξη ανίσχυρη υπό το πρίσμα του άρθρου 7 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης ³²⁰, στο μέτρο που η εφαρμογή της από τα κράτη μέλη επιβάλλει κατ' αποτέλεσμα στον δικηγόρο ο οποίος ενεργεί ως ενδιάμεσος, σε περίπτωση που απαλλάσσεται από την υποχρέωση υποβολής πληροφοριών λόγω του επαγγελματικού απορρήτου από το οποίο δεσμεύεται, να γνωστοποιεί χωρίς καθυστέρηση σε κάθε άλλον ενδιάμεσο ο οποίος δεν είναι ο πελάτης του τις υποχρεώσεις υποβολής πληροφοριών τις οποίες αυτός ο άλλος ενδιάμεσος υπέχει.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Το Δικαστήριο διευκρινίζει, προκαταρκτικώς, ότι το ερώτημα αφορά το κύρος, υπό το πρίσμα των άρθρων 7 και 47 του Χάρτη, της υποχρέωσης γνωστοποίησης την οποία προβλέπει η τροποποιημένη οδηγία 2011/16 μόνον εφόσον η γνωστοποίηση πρέπει να γίνει από δικηγόρο ο οποίος ενεργεί ως ενδιάμεσος, σε άλλον ενδιάμεσο ο οποίος δεν είναι ο πελάτης του. Πράγματι, όταν η γνωστοποίηση πραγματοποιείται από τον δικηγόρο-ενδιάμεσο στον πελάτη του, είτε αυτός είναι άλλος ενδιάμεσος είτε ο ενδιαφερόμενος φορολογούμενος, η γνωστοποίηση αυτή δεν μπορεί να υπονομεύσει τον σεβασμό των δικαιωμάτων και των ελευθεριών που κατοχυρώνει ο Χάρτης.

³¹⁸ Μια επαγγελματική ένωση δικηγόρων.

³¹⁹ Άρθρο 8αβ, παράγραφος 5, της τροποποιημένης οδηγίας 2011/16.

³²⁰ Στο εξής: Χάρτης.

Προκειμένου να ελέγξει το κύρος της υποχρέωσης γνωστοποίησης, το Δικαστήριο ερμηνεύει το άρθρο 7 του Χάρτη υπό το πρίσμα της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου επί της αντίστοιχης διατάξεως, ήτοι επί του άρθρου 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ³²¹. Κατά την εν λόγω νομολογία, το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ προστατεύει την εμπιστευτικότητα οποιασδήποτε αλληλογραφίας μεταξύ ιδιωτών και παρέχει αυξημένη προστασία στην επικοινωνία μεταξύ των δικηγόρων και των πελατών τους. Το Δικαστήριο συνάγει εξ αυτού ότι το άρθρο 7 του Χάρτη διασφαλίζει όχι μόνον τη δραστηριότητα της υπερασπίσεως, αλλά και το απόρρητο της παροχής νομικών συμβουλών τόσο ως προς το περιεχόμενο όσο και ως προς την ύπαρξή της. Επομένως, εκτός από εξαιρετικές περιπτώσεις, είναι επιβεβλημένο τα πρόσωπα που συμβουλευόνται δικηγόρο να μπορούν να έχουν εμπιστοσύνη ότι ο δικηγόρος τους δεν θα αποκαλύψει σε κανέναν, χωρίς τη συγκατάθεσή τους, ότι τους παρέχει συμβουλές.

Η προστασία αυτή που παρέχεται στο επαγγελματικό απόρρητο των δικηγόρων δικαιολογείται από την ανάθεση στους δικηγόρους μιας θεμελιώδους αποστολής σε μια δημοκρατική κοινωνία, ήτοι της υπερασπίσεως των πολιτών. Η αποστολή αυτή περιλαμβάνει την απαίτηση να έχει κάθε πολίτης τη δυνατότητα να απευθύνεται ελεύθερα στον δικηγόρο του προκειμένου να του παρασχεθούν κατά τρόπο ανεξάρτητο νομικές συμβουλές, επαφιέμενος ταυτόχρονα στην υποχρέωση πίστης του δικηγόρου.

Όμως, η ρητώς προβλεπόμενη στην τροποποιημένη οδηγία 2011/16 υποχρέωση του δικηγόρου-ενδιαμέσου να γνωστοποιεί, σε περίπτωση απαλλαγής του από την υποχρέωση υποβολής πληροφοριών, χωρίς καθυστέρηση στους άλλους ενδιαμέσους οι οποίοι δεν είναι οι πελάτες του τις υποχρεώσεις υποβολής πληροφοριών τις οποίες υπέχουν συνεπάγεται κατ' ανάγκη ότι αυτοί οι άλλοι ενδιαμέσοι λαμβάνουν γνώση της ταυτότητας του δικηγόρου-ενδιαμέσου ο οποίος προβαίνει στη γνωστοποίηση, της εκτιμήσεώς του ότι η οικεία ρύθμιση είναι δηλωτέα καθώς και του γεγονότος ότι παρέσχε νομικές συμβουλές σχετικά με τη ρύθμιση. Το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι τούτο συνεπάγεται επέμβαση στο δικαίωμα σεβασμού της επικοινωνίας μεταξύ των δικηγόρων και των πελατών τους, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 7 του Χάρτη. Επιπλέον, η εν λόγω υποχρέωση γνωστοποίησης συνεπάγεται, εμμέσως, και περαιτέρω επέμβαση στο ίδιο δικαίωμα, η οποία απορρέει από την αποκάλυψη στη φορολογική αρχή, εκ μέρους των τρίτων-ενδιαμέσων στους οποίους απευθύνθηκε κατά τα ανωτέρω η γνωστοποίηση, της ταυτότητας του δικηγόρου-ενδιαμέσου και του γεγονότος ότι αυτός παρέσχε νομικές συμβουλές.

Όσον αφορά τους λόγους οι οποίοι ενδεχομένως δικαιολογούν τις ανωτέρω επεμβάσεις, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι το δικαίωμα σεβασμού της επικοινωνίας μεταξύ των δικηγόρων και των πελατών τους επιδέχεται περιορισμούς, υπό την προϋπόθεση ότι οι περιορισμοί αυτοί προβλέπονται από τον νόμο, ότι συνάδουν με το βασικό περιεχόμενο των δικαιωμάτων και ότι, τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας, είναι αναγκαίοι και ανταποκρίνονται πραγματικά σε σκοπούς γενικού συμφέροντος τους οποίους αναγνωρίζει η Ένωση ή στην ανάγκη προστασίας των δικαιωμάτων και ελευθεριών των τρίτων.

Εν προκειμένω, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι, αφενός, τηρείται η αρχή της νομιμότητας, αφετέρου δε γίνεται σεβαστό το βασικό περιεχόμενο του δικαιώματος σεβασμού της επικοινωνίας μεταξύ των δικηγόρων και των πελατών τους.

Όσον αφορά την αναλογικότητα της επεμβάσεως, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η τροποποίηση που επήλθε το 2018 στην οδηγία 2011/16 εντάσσεται στο πλαίσιο διεθνούς φορολογικής

³²¹ Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, υπογραφέα στις 4 Νοεμβρίου 1950 στη Ρώμη.

συνεργασίας με σκοπό να συμβάλει στην πρόληψη του κινδύνου φοροαποφυγής και φοροδιαφυγής, που αποτελούν σκοπούς γενικού συμφέροντος τους οποίους αναγνωρίζει η Ένωση.

Πάντως, ακόμη και αν υποθεθεί ότι η υποχρέωση γνωστοποίησης την οποία υπέχει ο δικηγόρος που δεσμεύεται από το επαγγελματικό απόρρητο είναι πράγματι ικανή να συμβάλει στην καταπολέμηση του επιθετικού φορολογικού σχεδιασμού και στην πρόληψη του κινδύνου φοροαποφυγής και φοροδιαφυγής, εντούτοις δεν είναι αναγκαία προς επίτευξη των σκοπών αυτών και, ιδίως, προς διασφάλιση της διαβιβάσεως στις αρμόδιες αρχές των πληροφοριών σχετικά με τις διασυννοριακές ρυθμίσεις. Πράγματι, όλοι οι ενδιαμέσσοι υποχρεούνται, κατ' αρχήν, να διαβιβάζουν στις αρχές αυτές τις εν λόγω πληροφορίες. Επομένως, ουδείς ενδιαμέσσος μπορεί λυσιτελώς να ισχυρισθεί ότι αγνοούσε τις σαφώς οριζόμενες στην εν λόγω οδηγία υποχρεώσεις υποβολής πληροφοριών τις οποίες υπέχει άμεσα και ατομικά.

Επιπλέον, εφόσον κάθε ενδιαμέσσος απαλλάσσεται από την υποχρέωση υποβολής πληροφοριών μόνον υπό την προϋπόθεση ότι μπορεί να αποδείξει ότι οι πληροφορίες έχουν ήδη υποβληθεί από άλλον ενδιαμέσο, δεν συντρέχει λόγος ανησυχίας ότι οι ενδιαμέσοι θα επαφίενται, χωρίς επαλήθευση, στο ότι ο δικηγόρος-ενδιάμεσος θα υποβάλει την απαιτούμενη δήλωση. Εξάλλου, προβλέποντας ότι το επαγγελματικό απόρρητο μπορεί να οδηγήσει σε απαλλαγή από την υποχρέωση υποβολής πληροφοριών, η οδηγία καθιστά τον δικηγόρο-ενδιάμεσο πρόσωπο από το οποίο οι άλλοι ενδιαμέσοι δεν μπορούν, *a priori*, να αναμένουν καμία πρωτοβουλία δυνάμενη να τους απαλλάξει από τις δικές τους υποχρεώσεις υποβολής πληροφοριών.

Όσον αφορά την αποκάλυψη στη φορολογική αρχή, από τους τρίτους-ενδιαμέσους στους οποίους απευθύνεται η γνωστοποίηση, της ταυτότητας του δικηγόρου-ενδιαμέσου και της παροχής νομικών συμβουλών από αυτόν, ούτε η αποκάλυψη αυτή φαίνεται να είναι αναγκαία για την επίτευξη των σκοπών της οδηγίας. Πράγματι, η υποχρέωση υποβολής πληροφοριών την οποία υπέχουν οι άλλοι ενδιαμέσοι οι οποίοι δεν δεσμεύονται από το επαγγελματικό απόρρητο και, ελλείψει τέτοιων ενδιαμέσων, η υποχρέωση την οποία υπέχει ο ενδιαφερόμενος φορολογούμενος διασφαλίζουν, κατ' αρχήν, ότι η φορολογική αρχή ενημερώνεται. Επιπλέον, η φορολογική αρχή μπορεί, αφού λάβει μια τέτοια πληροφορία, πρώτον να ζητήσει συμπληρωματικές πληροφορίες απευθείας από τον ενδιαφερόμενο φορολογούμενο, ο οποίος θα μπορεί τότε να απευθυνθεί στον δικηγόρο του προκειμένου να αναζητήσει τη βοήθειά του, ή, δεύτερον, να ελέγξει τη φορολογική κατάσταση του εν λόγω φορολογουμένου.

Το Δικαστήριο κρίνει ως εκ τούτου ότι η προβλεπόμενη από την οδηγία 2011/16 υποχρέωση γνωστοποίησης προσβάλλει το δικαίωμα σεβασμού της επικοινωνίας μεταξύ του δικηγόρου και του πελάτη του, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 7 του Χάρτη, στο μέτρο που προβλέπει ότι ο δικηγόρος-ενδιάμεσος, ο οποίος δεσμεύεται από το επαγγελματικό απόρρητο, υποχρεούται να γνωστοποιεί σε κάθε άλλον ενδιαμέσο που δεν είναι ο πελάτης του τις υποχρεώσεις υποβολής πληροφοριών τις οποίες αυτός ο άλλος ενδιαμέσος υπέχει.

Εξάλλου, το Δικαστήριο αποκλείει τη δυνατότητα εφαρμογής εν προκειμένω του άρθρου 47 του Χάρτη, δεδομένου ότι αυτή προϋποθέτει τη σύνδεση με ένδικη διαδικασία. Εντούτοις, τέτοια σύνδεση δεν διαπιστώνεται εν προκειμένω, δεδομένου ότι η υποχρέωση γνωστοποίησης γεννάται σε πρώιμο στάδιο, το αργότερο μόλις η δηλωτέα διασυννοριακή ρύθμιση ολοκληρωθεί και είναι έτοιμη να τεθεί σε εφαρμογή, επομένως εκτός του πλαισίου ένδικης διαδικασίας ή της προετοιμασίας της. Επομένως, η υποχρέωση γνωστοποίησης, η οποία αντικαθιστά, για τον δικηγόρο-ενδιάμεσο ο οποίος δεσμεύεται από το επαγγελματικό απόρρητο, την υποχρέωση υποβολής πληροφοριών δεν συνεπάγεται επέμβαση στο δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη.

XIV. Οικονομική και νομισματική πολιτική

Απόφαση της 13ης Σεπτεμβρίου 2022, Banka Slovenije (C-45/21, [EU:C:2022:670](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Ευρωπαϊκό σύστημα Κεντρικών Τραπεζών – Εθνική κεντρική τράπεζα – Οδηγία 2001/24/ΕΚ – Εξυγίανση και εκκαθάριση των πιστωτικών ιδρυμάτων – Αποκατάσταση ζημιών που προκύπτουν από τη θέσπιση μέτρων εξυγίανσεως – Άρθρο 123 ΣΛΕΕ και άρθρο 21.1 του πρωτοκόλλου (αριθ. 4) για το καταστατικό του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας – Απαγόρευση νομισματικής χρηματοδοτήσεως των κρατών μελών της ζώνης του ευρώ – Άρθρο 130 ΣΛΕΕ και άρθρο 7 του ως άνω πρωτοκόλλου – Ανεξαρτησία – Γνωστοποίηση εμπιστευτικών πληροφοριών»

Κατόπιν της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσεως, εθνικές νομοθετικές διατάξεις επέτρεψαν στην Banka Slovenije (Κεντρική Τράπεζα της Σλοβενίας) να διαγράψει ορισμένα χρηματοπιστωτικά μέσα όταν η διατήρησή τους δημιουργεί κίνδυνο πτωχεύσεως για ένα πιστωτικό ίδρυμα και συνιστά απειλή για το χρηματοπιστωτικό σύστημα στο σύνολό του³²². Εν συνεχεία, θεσπίστηκαν με νόμο δύο διαφορετικά και εναλλακτικά καθεστώτα ευθύνης της εν λόγω κεντρικής τράπεζας για ζημίες που προκλήθηκαν στους πρώην κατόχους διαγραφέντων χρηματοπιστωτικών μέσων.

Αφενός, η ευθύνη αυτή δύναται να θεμελιωθεί όταν αποδεικνύεται ότι η διαγραφή ενός χρηματοπιστωτικού μέσου δεν συνιστούσε αναγκαίο μέτρο ή ότι παραβιάστηκε η αρχή κατά την οποία ο πιστωτής δεν μπορεί να περιέλθει σε δυσμενέστερη θέση απ' ό,τι σε περίπτωση πτωχεύσεως. Η Κεντρική Τράπεζα της Σλοβενίας μπορεί, ωστόσο, να απαλλαγεί από την ευθύνη της αποδεικνύοντας ότι η ίδια ή τα εξουσιοδοτημένα από αυτήν πρόσωπα ενήργησαν με τη δέουσα επιμέλεια. Αφετέρου, τα φυσικά πρόσωπα που ήταν προηγουμένως κάτοχοι διαγραφέντος χρηματοπιστωτικού μέσου και των οποίων το ετήσιο εισόδημα είναι χαμηλότερο ενός συγκεκριμένου ορίου μπορούν να λάβουν από την Κεντρική Τράπεζα της Σλοβενίας κατ' αποκοπήν αποζημίωση.

Ο νόμος προβλέπει ότι οι δαπάνες που προκύπτουν από την εφαρμογή των εν λόγω καθεστώτων ευθύνης χρηματοδοτούνται, κατ' αρχάς, από ειδικά αποθεματικά στα οποία καταβάλλονται τα κέρδη που πραγματοποιεί η Κεντρική Τράπεζα της Σλοβενίας από την 1η Ιανουαρίου 2019, στη συνέχεια, από τα γενικά αποθεματικά της εν λόγω τράπεζας, και συγκεκριμένα έως το 50 % αυτών, και, τέλος, με δάνειο από τις σλοβενικές αρχές.

Η Κεντρική Τράπεζα της Σλοβενίας υπέβαλε αίτηση ελέγχου της συνταγματικότητας του νόμου αυτού ενώπιον του Ustavno sodišče (Συνταγματικού Δικαστηρίου, Σλοβενία), υποστηρίζοντας, μεταξύ άλλων, ότι τα καθεστώτα ευθύνης που θεσπίζει ο νόμος δεν συνάδουν με το δίκαιο της Ένωσης. Στο πλαίσιο αυτό, το εν λόγω δικαστήριο αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο, μεταξύ άλλων, ερωτήματα σχετικά με τη συμβατότητα των καθεστώτων αυτών με δύο θεμελιώδεις αρχές που διέπουν τη δράση του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών (ΕΣΚΤ), ήτοι την

³²² Πρόκειται για τα μέτρα εξυγίανσεως κατά την έννοια της οδηγίας 2001/24/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 4ης Απριλίου 2001, για την εξυγίανση και την εκκαθάριση των πιστωτικών ιδρυμάτων (ΕΕ 2001, L 125, σ. 15). Το Δικαστήριο έχει ήδη αποφανθεί δύο φορές στο πλαίσιο των εν λόγω μέτρων εξυγίανσεως που λήφθηκαν στη Σλοβενία και της εφαρμογής τους, αλλά επί ζητημάτων πολύ διαφορετικών από τα επίμαχα στην υπό κρίση υπόθεση [αποφάσεις της 19ης Ιουλίου 2016, Kotnik κ.λπ. (C-526/14, [EU:C:2016:570](#)), και της 17ης Δεκεμβρίου 2020, Επιτροπή κατά Σλοβενίας (Αρχεία της ΕΚΤ) (C-316/19, [EU:C:2020:1030](#))].

απαγόρευση της νομισματικής χρηματοδοτήσεως³²³ και την αρχή της ανεξαρτησίας των κεντρικών τραπεζών³²⁴.

Με την απόφασή του, η οποία εκδόθηκε από το τμήμα μείζονος συνθέσεως, το Δικαστήριο κρίνει ότι η απαγόρευση της νομισματικής χρηματοδοτήσεως δεν αντιτίθεται σε καθεστώς ευθύνης συνδεδεμένο με την εκ μέρους κεντρικής τράπεζας παράβαση κανόνων που διέπουν την άσκηση καθηκόντων που της έχουν ανατεθεί από το εθνικό δίκαιο, υπό την προϋπόθεση ότι η κεντρική τράπεζα ευθύνεται μόνον όταν οι ενέργειές της ή οι ενέργειες των προσώπων που έχει εξουσιοδοτήσει να ενεργούν επ' ονόματί της συνιστούν σοβαρή παραβίαση της υποχρέωσης επιμέλειας. Αντιθέτως, η απαγόρευση αυτή αντιτίθεται σε καθεστώς στο πλαίσιο του οποίου θεμελιώνεται ευθύνη κεντρικής τράπεζας απλώς και μόνο λόγω της διαγραφής χρηματοπιστωτικών μέσων. Εξάλλου, η αρχή της ανεξαρτησίας αντιτίθεται σε καθεστώς ευθύνης το οποίο μπορεί να συνεπάγεται ότι μια εθνική κεντρική τράπεζα ευθύνεται έως ποσού ικανού να επηρεάσει την ικανότητά της να εκπληρώσει αποτελεσματικά την αποστολή της και το οποίο χρηματοδοτείται σύμφωνα με τους προαναφερθέντες τρόπους.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Πρώτον, το Δικαστήριο εξετάζει τη συμβατότητα καθεστώτων ευθύνης όπως αυτά που αφορά η αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως με την απαγόρευση της νομισματικής χρηματοδοτήσεως. Συναφώς, διαπιστώνει εκ προοιμίου ότι η εφαρμογή μέτρων εξυγιάνσεως των πιστωτικών ιδρυμάτων, κατά την έννοια της οδηγίας 2001/24, δεν συνιστά αποστολή του ΕΣΚΤ γενικώς ή των εθνικών κεντρικών τραπεζών ειδικότερα. Τούτου δοθέντος, το ΕΣΚΤ αποτελεί, στο δίκαιο της Ένωσης, πρωτότυπο νομικό μόρφωμα στο πλαίσιο του οποίου συνδέονται και συνεργάζονται στενά ορισμένα εθνικά όργανα, δηλαδή οι εθνικές κεντρικές τράπεζες, και ένα θεσμικό όργανο της Ένωσης, δηλαδή η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Στο πλαίσιο αυτού του εν πολλοίς ενοποιημένου συστήματος, στο οποίο οι εθνικές κεντρικές τράπεζες αποτελούν εθνικές αρχές και αρχές που ενεργούν στο πλαίσιο του ΕΣΚΤ, οι κεντρικές τράπεζες μπορούν να εκτελούν καθήκοντα διαφορετικά από εκείνα που καθορίζονται στο πρωτόκολλο για το ΕΣΚΤ και την ΕΚΤ³²⁵. Ωστόσο, τέτοιου είδους καθήκοντα τα ασκούν με δική τους ευθύνη, οι δε συγκεκριμένοι τρόποι θεμελιώσεως αυτής της ευθύνης καθορίζονται με γνώμονα το εθνικό δίκαιο. Ως εκ τούτου, εναπόκειται στο οικείο κράτος μέλος να καθορίσει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες μπορεί να θεμελιωθεί η ευθύνη της κεντρικής τράπεζάς του λόγω της εκ μέρους της εφαρμογής μέτρου εξυγιάνσεως, κατά την έννοια της οδηγίας 2001/24, στην περίπτωση που η κεντρική τράπεζα έχει οριστεί ως αρμόδια αρχή για την εφαρμογή ενός τέτοιου μέτρου. Εντούτοις, κατά την άσκηση της αρμοδιότητας αυτής, τα κράτη μέλη υποχρεούνται να τηρούν τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το δίκαιο της Ένωσης.

Συναφώς, το δίκαιο της Ένωσης απαγορεύει στις εθνικές κεντρικές τράπεζες κάθε χρηματοδότηση υποχρεώσεων του δημόσιου τομέα προς τρίτους.

Επομένως, η θεμελίωση της ευθύνης εθνικής κεντρικής τράπεζας λόγω παράβασης των κανόνων που διέπουν την άσκηση καθηκόντων που της έχουν ανατεθεί από το εθνικό δίκαιο δεν μπορεί, κατ' αρχήν, να θεωρηθεί ότι συνεπάγεται τη χρηματοδότηση υποχρεώσεων του δημόσιου τομέα έναντι

³²³ Η οποία προβλέπεται στο άρθρο 123 ΣΛΕΕ και στο άρθρο 21 του πρωτοκόλλου αριθ. 4 για το καταστατικό του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (στο εξής: πρωτόκολλο για το ΕΣΚΤ και την ΕΚΤ).

³²⁴ Η οποία απορρέει από το άρθρο 130 ΣΛΕΕ και το άρθρο 7 του πρωτοκόλλου για το ΕΣΚΤ και την ΕΚΤ.

³²⁵ Σύμφωνα με το άρθρο 14.4 του πρωτοκόλλου για το ΕΣΚΤ και την ΕΚΤ.

τρίτων. Πράγματι, στην περίπτωση αυτή, η αποζημίωση των θιγόμενων τρίτων αποτελεί τη συνέπεια ενεργειών της κεντρικής τράπεζας και όχι ανάληψη προϋφιστάμενης υποχρεώσεως έναντι τρίτων η οποία βαρύνει τις λοιπές δημόσιες αρχές. Εξάλλου, τέτοιου είδους χρηματοδότηση δεν αποτελεί, κατά κανόνα, άμεση απόρροια μέτρων που έχουν λάβει αυτές οι δημόσιες αρχές και, επομένως, δεν μπορεί, κατ' αρχήν, να θεωρηθεί ότι παρέχει στις δημόσιες αρχές τη δυνατότητα να αναλαμβάνουν δαπάνες κατ' αντίθεση προς την παρακίνηση για τήρηση υγιούς δημοσιονομικής πολιτικής³²⁶. Τούτου δοθέντος, υπό το πρίσμα του υψηλού βαθμού πολυπλοκότητας και επείγοντος που χαρακτηρίζει την εφαρμογή μέτρων εξυγιάνσεως κατά την έννοια της οδηγίας 2001/24, για τη θεμελίωση τέτοιας ευθύνης απαιτείται να είναι σοβαρή η προσαπτόμενη στην κεντρική τράπεζα παράβαση της υποχρεώσεως επιμελείας.

Αντιθέτως, καθεστώς ευθύνης το οποίο εφαρμόζεται εκ μόνου του γεγονότος ότι η εθνική κεντρική τράπεζα άσκησε καθήκοντα που της έχουν ανατεθεί από το εθνικό δίκαιο, ακόμη και αν η κεντρική τράπεζα συμμορφώνεται πλήρως προς τους κανόνες που ισχύουν γι' αυτήν, συνεπάγεται τη χρηματοδότηση υποχρεώσεως του δημόσιου τομέα έναντι τρίτων. Πράγματι, μολονότι ο εθνικός νομοθέτης έχει τη δυνατότητα να εγγυηθεί την καταβολή αποζημιώσεως για τις αναπόφευκτες συνέπειες των αποφάσεων που λαμβάνει η κεντρική τράπεζα του οικείου κράτους μέλους σύμφωνα με τις επιλογές στις οποίες προέβη ο εθνικός νομοθέτης, διαπιστώνεται ότι θεσπίζεται υποχρέωση πληρωμής η οποία απορρέει άμεσα από τις πολιτικές επιλογές του και όχι από τον τρόπο με τον οποίο η κεντρική τράπεζα ασκεί τα καθήκοντά της. Η καταβολή τέτοιας αποζημιώσεως από την κεντρική τράπεζα από ίδιους πόρους της πρέπει, ως εκ τούτου, να θεωρείται ότι συνιστά ανάληψη, εκ μέρους της κεντρικής τράπεζας αντί των λοιπών δημόσιων αρχών, της χρηματοδοτήσεως υποχρεώσεων που κατ' εφαρμογήν της εθνικής νομοθεσίας βαρύνουν τον δημόσιο τομέα, πράγμα που αντιβαίνει στο δίκαιο της Ένωσης.

Δεύτερον, το Δικαστήριο αποσαφηνίζει το περιεχόμενο της αρχής της ανεξαρτησίας των εθνικών κεντρικών τραπεζών σε περίπτωση θεμελιώσεως της ευθύνης τους για ποσό ικανό να επηρεάσει την ικανότητά τους να εκπληρώνουν αποτελεσματικά τα καθήκοντά τους. Ασφαλώς, η θέσπιση καθεστώτος ευθύνης στο πλαίσιο της ασκήσεως καθηκόντων που τους έχει ανατεθεί από το εθνικό δίκαιο δεν είναι, αυτή καθεαυτήν, ασυμβίβαστη με την ανεξαρτησία των κεντρικών τραπεζών. Ωστόσο, οι εθνικοί κανόνες που θεσπίζονται προς τον σκοπό αυτόν δεν μπορούν να περιάγουν την εθνική κεντρική τράπεζα σε κατάσταση που θα έθετε, καθ' οιονδήποτε τρόπο, σε κίνδυνο την ικανότητά της να εκτελέσει κατά τρόπο ανεξάρτητο καθήκοντα που εμπίπτουν στο ΕΣΚΤ.

Πλην όμως, η δημιουργία αποθεματικών από τις εθνικές κεντρικές τράπεζες κρίνεται απολύτως αναγκαία για τη συμμετοχή σε μία από τις βασικές αποστολές του ΕΣΚΤ, ήτοι την εφαρμογή της νομισματικής πολιτικής της Ένωσης. Στο πλαίσιο αυτό, η παρακράτηση από τα γενικά αποθεματικά εθνικής κεντρικής τράπεζας ποσού ικανού να επηρεάσει την ικανότητά της να εκπληρώνει αποτελεσματικά τα καθήκοντά της στο πλαίσιο του ΕΣΚΤ, σε συνδυασμό με την αδυναμία ανασυστάσεως των αποθεματικών αυτών κατά τρόπο αυτόνομο, λόγω συστηματικής διαθέσεως του συνόλου των κερδών της στην αποκατάσταση της προκληθείσας ζημίας, είναι ικανή να περιαγάγει την κεντρική τράπεζα σε κατάσταση εξαρτήσεως από τις πολιτικές αρχές, κατά παράβαση του δικαίου της Ένωσης. Τούτο ισχύει ιδίως όταν μια εθνική κεντρική τράπεζα υποχρεούται εκ του νόμου να συνάπτει δάνειο με άλλες δημόσιες αρχές του κράτους μέλους στο οποίο υπάγεται, αφού έχουν εξαντληθεί πηγές χρηματοδοτήσεως που συνδέονται με αποθεματικά.

Νομοθεσία όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, η οποία παρουσιάζει ακριβώς αυτά τα χαρακτηριστικά, εκθέτει δυνητικώς την κεντρική τράπεζα σε πολιτικές πιέσεις, ενώ το άρθρο 130 ΣΛΕΕ και το άρθρο 7 του πρωτοκόλλου για το ΕΣΚΤ και την ΕΚΤ αποσκοπούν, αντιθέτως, στο να

³²⁶ Αντιθέτως προς τον σκοπό του άρθρου 123, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

προστατεύσουν το ΕΣΚΤ από κάθε πολιτική πίεση προκειμένου να έχει το ΕΣΚΤ τη δυνατότητα να επιδιώκει αποτελεσματικά τους σκοπούς τους οποίους υπηρετεί η αποστολή του, χάρη στην ανεξάρτητη άσκηση των ειδικών εξουσιών που έχει προς τούτο δυνάμει του πρωτογενούς δικαίου.

1. Οργάνωση του χρόνου εργασίας

Απόφαση της 24ης Φεβρουαρίου 2022, Glavna direktsia «Pozharna bezopasnost i zashtita na naselenieto» (C-262/20, [EU:C:2022:117](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Κοινωνική πολιτική – Οργάνωση του χρόνου εργασίας – Οδηγία 2003/88/ΕΚ – Άρθρο 8 – Άρθρο 12, στοιχείο α' – Άρθρα 20 και 31 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Μείωση της κανονικής διάρκειας της νυκτερινής εργασίας σε σχέση με την κανονική διάρκεια της ημερήσιας εργασίας – Εργαζόμενοι του δημόσιου τομέα και εργαζόμενοι του ιδιωτικού τομέα – Ίση μεταχείριση»

Ο VB, υπάλληλος της πυροσβεστικής υπηρεσίας, η οποία υπάγεται στη γενική διεύθυνση «Πυροπροστασίας και Πολιτικής Προστασίας» του βουλγαρικού Υπουργείου Εσωτερικών, παρείχε επί σειρά ετών νυκτερινή εργασία. Θεωρώντας ότι δικαιούται να τύχει της εφαρμογής του συστήματος υπολογισμού των ωρών νυκτερινής εργασίας, βάσει του οποίου επτά ώρες νυκτερινής εργασίας ισοδυναμούσαν με οκτώ ώρες ημερήσιας εργασίας, ο VB υπέβαλε στον εργοδότη του αίτηση καταβολής αμοιβής για υπερωριακή εργασία.

Η αίτησή του απορρίφθηκε με την αιτιολογία ότι καμία ισχύουσα διάταξη δεν προβλέπει για τους υπαλλήλους του Υπουργείου Εσωτερικών τη μετατροπή των ωρών νυκτερινής εργασίας σε ώρες ημερήσιας εργασίας. Συγκεκριμένα, η προβλεπόμενη από τον βουλγαρικό εργατικό κώδικα κανονική διάρκεια νυκτερινής εργασίας επτά ωρών ανά εβδομάδα πέντε εργασίμων ημερών δεν ισχύει για τους εργαζομένους του ιδιωτικού τομέα. Ο νόμος περί του Υπουργείου Εσωτερικών προβλέπει μόνον την περίοδο που πρέπει να θεωρείται ως νυκτερινή εργασία και ορίζει απλώς ότι ο χρόνος εργασίας των εν λόγω υπαλλήλων δεν πρέπει να υπερβαίνει κατά μέσον όρο τις οκτώ ώρες ανά εικοσιτετράωρο, χωρίς ωστόσο να διευκρινίζει την κανονική και μέγιστη διάρκεια της νυκτερινής εργασίας. Ο VB προσέφυγε κατά της εν λόγω απορριπτικής αποφάσεως ενώπιον του Rayonen sad Lukovit (περιφερειακού δικαστηρίου Lukovit, Βουλγαρία).

Το Δικαστήριο, επιλαμβανόμενο αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως που υποβλήθηκε από το εν λόγω δικαστήριο, το οποίο εκτιμά ότι η κανονική διάρκεια νυκτερινής εργασίας των υπαλλήλων του Υπουργείου Εσωτερικών πρέπει να είναι επτά ώρες προκειμένου αυτοί να μην τυγχάνουν δυσμενούς μεταχειρίσεως σε σχέση με τους λοιπούς εργαζομένους, διασαφηνίζει τις υποχρεώσεις των κρατών μελών όσον αφορά τα μέτρα προστασίας στον τομέα της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων κατά τη διάρκεια της νύχτας που πρέπει να λαμβάνονται δυνάμει της οδηγίας 2003/88 ³²⁸ και αποφαινεται επί της συμβατότητας της επίμαχης βουλγαρικής νομοθεσίας με την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 20 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης) και με το δικαίωμα κάθε εργαζομένου σε δίκαιες και πρόσφορες συνθήκες εργασίας, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 31 του Χάρτη.

³²⁷ Η απόφαση της 10ης Μαρτίου 2022, *Commissioners for Her Majesty's Revenue and Customs (Πλήρης ασφαλιστική κάλυψη ασθενείας)* (C-247/20, [EU:C:2022:177](#)), πρέπει επίσης να σημειωθεί στο πλαίσιο του παρόντος τίτλου. Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται υπό τον τίτλο IV.2. «Δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στην επικράτεια των κρατών μελών».

³²⁸ Οδηγία 2003/88/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 4ης Νοεμβρίου 2003, σχετικά με ορισμένα στοιχεία της οργάνωσης του χρόνου εργασίας (ΕΕ 2003, L 299, σ. 9).

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Όσον αφορά τη σχέση μεταξύ της κανονικής διάρκειας της νυκτερινής εργασίας και της ημερήσιας εργασίας, το Δικαστήριο επισημαίνει, κατ' αρχάς, ότι καμία διάταξη της οδηγίας 2003/88 δεν περιέχει σχετική ένδειξη. Πράγματι, η εν λόγω οδηγία θεσπίζει απλώς ελάχιστες απαιτήσεις οι οποίες περιλαμβάνουν τη μέγιστη διάρκεια της νυκτερινής εργασίας, η οποία είναι οκτώ ώρες ανά εικοσιτετράωρο ³²⁹. Εξάλλου, η οδηγία προβλέπει την υποχρέωση θεσπίσεως των αναγκαίων μέτρων ώστε οι εργαζόμενοι τη νύχτα να απολαύουν προστασίας ανάλογης προς τη φύση της εργασίας τους ³³⁰, καταλείποντας ορισμένο περιθώριο εκτιμήσεως στα κράτη μέλη όσον αφορά τα ενδεδειγμένα μέτρα που πρέπει να τεθούν σε εφαρμογή.

Ως εκ τούτου, τα άρθρα 8 και 12, στοιχείο α' της οδηγίας 2003/88 δεν επιβάλλουν τη θέσπιση εθνικής ρυθμίσεως η οποία να προβλέπει ότι η κανονική διάρκεια της νυκτερινής εργασίας εργαζομένων του δημόσιου τομέα όπως οι αστυνομικοί και οι πυροσβέστες είναι μικρότερη από την προβλεπόμενη για αυτούς κανονική διάρκεια της ημερήσιας εργασίας.

Ωστόσο, τα κράτη μέλη πρέπει να μεριμνούν ώστε οι εν λόγω εργαζόμενοι να επωφελούνται από άλλα μέτρα προστασίας όσον αφορά τη διάρκεια της εργασίας, τον μισθό, τα επιδόματα ή παρόμοια πλεονεκτήματα, τα οποία καθιστούν δυνατή την αποζημίωση της ιδιαίτερης επιβάρυνσης που συνεπάγεται η νυκτερινή εργασία που παρέχουν. Συγκεκριμένα, καίτοι η μείωση της κανονικής διάρκειας της νυκτερινής εργασίας σε σχέση με την ημερήσια εργασία ενδέχεται να συνιστά πρόσφορη λύση για τη διασφάλιση της προστασίας της υγείας και της ασφάλειας των οικείων εργαζομένων, δεν είναι η μόνη δυνατή λύση.

Εν συνεχεία, έχοντας διαπιστώσει ότι οι διατάξεις του βουλγαρικού εργατικού κώδικα και του επίμαχου νόμου περί του Υπουργείου Εσωτερικών συνιστούν εφαρμογή της οδηγίας 2003/88 και, ως εκ τούτου, εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο επιλύει το ζήτημα της συμβατότητας της εν λόγω εθνικής ρυθμίσεως με τον Χάρτη.

Συναφώς, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι τα άρθρα 20 και 31 του Χάρτη δεν αντιτίθενται στο να μην εφαρμόζεται στους εργαζομένους του δημόσιου τομέα, συμπεριλαμβανομένων των αστυνομικών και των πυροσβεστών, η κανονική διάρκεια της νυκτερινής εργασίας, η οποία στη νομοθεσία κράτους μέλους έχει καθοριστεί στις επτά ώρες για τους εργαζομένους του ιδιωτικού τομέα, εφόσον η διαφορετική αυτή μεταχείριση βασίζεται σε αντικειμενικό και εύλογο κριτήριο, ήτοι σχετίζεται με νομίμως επιδιωκόμενο από την οικεία νομοθεσία σκοπό, και εφόσον είναι ανάλογη προς τον σκοπό αυτόν.

Το Δικαστήριο επισημαίνει, κατ' αρχάς, ότι εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να προσδιορίσει τις κατηγορίες προσώπων που βρίσκονται σε παρεμφερείς καταστάσεις και να τις συγκρίνει κατά τρόπο ειδικό και συγκεκριμένο, ακόμη και όσον αφορά τις συνθήκες νυκτερινής εργασίας. Εν προκειμένω, όμως, το αιτούν δικαστήριο ανέλυσε αφηρημένες κατηγορίες εργαζομένων, όπως αυτή των εργαζομένων του ιδιωτικού τομέα που υπάγονται στο καθεστώς που προβλέπεται στον κώδικα εργασίας και στην κατηγορία των εργαζομένων του δημόσιου τομέα, όπως είναι οι υπάλληλοι του Υπουργείου Εσωτερικών, οι οποίοι δεν υπάγονται στο καθεστώς αυτό.

Όσον αφορά τη δικαιολόγηση ενδεχόμενης διαφορετικής μεταχειρίσεως, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η έλλειψη μηχανισμού μετατροπής των ωρών νυκτερινής εργασίας σε ημερήσιες ώρες εργασίας για τους υπαλλήλους του Υπουργείου Εσωτερικών δεν μπορεί να δικαιολογηθεί μόνον από

³²⁹ Άρθρο 8, στοιχείο β', της οδηγίας 2003/88.

³³⁰ Άρθρο 12, στοιχείο α', της οδηγίας 2003/88.

δημοσιονομικούς λόγους, χωρίς να συντρέχουν άλλοι λόγοι πολιτικής, κοινωνικής ή δημογραφικής φύσεως.

Αν δεν στηρίζεται σε αντικειμενικό και εύλογο κριτήριο, δηλαδή αν δεν υπηρετεί νόμιμο σκοπό και δεν είναι ανάλογη προς τον σκοπό αυτόν, διαφορετική μεταχείριση που θεσπίζεται με διατάξεις του εθνικού δικαίου στον τομέα της νυκτερινής εργασίας μεταξύ διαφόρων κατηγοριών εργαζομένων που τελούν σε συγκρίσιμη κατάσταση θα ήταν ασύμβατη με το δίκαιο της Ένωσης και θα υποχρέωνε, ενδεχομένως, τον εθνικό δικαστή να ερμηνεύσει το εθνικό δίκαιο, κατά το μέτρο του δυνατού, υπό το πρίσμα του γράμματος και του σκοπού της επίμαχης διατάξεως του πρωτογενούς δικαίου, λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο του εσωτερικού δικαίου και εφαρμόζοντας τις ερμηνευτικές μεθόδους που αυτό αναγνωρίζει, προκειμένου να διασφαλίσει την πλήρη αποτελεσματικότητα της επίμαχης διατάξεως και να καταλήξει σε λύση σύμφωνη προς τον επιδιωκόμενο από αυτήν σκοπό.

2. Προστασία των εργαζομένων σε εταιρίες προσωρινής απασχόλησης

Απόφαση της 15ης Δεκεμβρίου 2022, TimePartner Personalmanagement (C-311/21, [EU:C:2022:983](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Απασχόληση και κοινωνική πολιτική – Εργασία μέσω εταιρίας προσωρινής απασχόλησης – Οδηγία 2008/104/EK – Άρθρο 5 – Αρχή της ίσης μεταχείρισης – Ανάγκη διασφάλισης, σε περίπτωση παρέκκλισης από την αρχή αυτή, της γενικής προστασίας των προσωρινά απασχολούμενων – Συλλογική σύμβαση η οποία προβλέπει χαμηλότερες αποδοχές από τις καταβλητέες στο προσωπικό που προσλαμβάνεται απευθείας από τον έμμεσο εργοδότη – Αποτελεσματική δικαστική προστασία – Δικαστικός έλεγχος»

Μεταξύ Ιανουαρίου και Απριλίου 2017 η CM εργάστηκε, ως προσωρινά απασχολούμενη, στην TimePartner Personalmanagement GmbH, επιχείρηση προσωρινής απασχόλησης προσωπικού, βάσει συμβάσεως εργασίας ορισμένου χρόνου. Κατά τη διάρκεια της εν λόγω συμβάσεως, η CM τέθηκε στη διάθεση επιχειρήσεως λιανικού εμπορίου ως διεκπεραιώτρια παραγγελιών.

Για την εργασία αυτή ελάμβανε μεικτό ωρομίσθιο ύψους 9,23 ευρώ, σύμφωνα με τη συλλογική σύμβαση εργασίας που ίσχυε για τους προσωρινά απασχολούμενους, συναφθείσα μεταξύ δύο συνδικαλιστικών οργανώσεων των οποίων μέλη ήταν αντιστοίχως η TimePartner Personalmanagement GmbH και η CM.

Η εν λόγω συλλογική σύμβαση εισήγαγε παρέκκλιση από την κατοχυρωμένη στο γερμανικό δίκαιο ³³¹ αρχή της ίσης μεταχείρισης, προβλέποντας για τους προσωρινά απασχολούμενους αποδοχές χαμηλότερες από τις καταβλητέες στους εργαζομένους του έμμεσου εργοδότη δυνάμει των όρων συλλογικής συμβάσεως που ίσχυε για τους εργαζομένους στον τομέα του λιανικού εμπορίου στο Land (ομόσπονδο κράτος) της Βαυαρίας (Γερμανία), ήτοι μεικτό ωρομίσθιο ύψους 13,64 ευρώ.

³³¹ Κατά την περίοδο μεταξύ Ιανουαρίου και Μαρτίου του 2017, στο άρθρο 10, παράγραφος 4, πρώτη περίοδος, του Arbeitnehmerüberlassungsgesetz (νόμου περί διαθέσεως προσωρινά απασχολούμενων), της 3ης Φεβρουαρίου 1995 (BGBl. 1995 I, σ. 158), όπως ίσχυε μέχρι τις 31 Μαρτίου 2017, και κατά τον μήνα Απρίλιο του 2017, στο άρθρο 8, παράγραφος 1, του ίδιου νόμου, όπως ίσχυε από 1ης Απριλίου 2017.

Η CM άσκησε αγωγή ενώπιον του Arbeitsgericht Würzburg (πρωτοβάθμιου δικαστηρίου εργατικών διαφορών του Würzburg, Γερμανία) με αίτημα να της καταβληθούν επιπλέον αποδοχές ύψους 1 296,72 ευρώ, ποσό το οποίο αντιστοιχούσε στη μισθολογική διαφορά μεταξύ των προσωρινά απασχολούμενων και των συγκρίσιμων εργαζομένων που προσλαμβάνονταν απευθείας από τον έμμεσο εργοδότη. Η CM προέβαλε συναφώς παραβίαση της αρχής της ίσης μεταχείρισης των προσωρινά απασχολούμενων, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 5 της οδηγίας 2008/104 ³³². Κατόπιν απορρίψεως της αγωγής της και της εφέσεως που άσκησε στη συνέχεια, η CM άσκησε αναίρεση ενώπιον του Bundesarbeitsgericht (Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου Εργατικών Διαφορών, Γερμανία), το οποίο υποβάλλει στο Δικαστήριο πέντε προδικαστικά ερωτήματα σχετικά με την ερμηνεία της διάταξης αυτής.

Το Δικαστήριο καθορίζει τις προϋποθέσεις που πρέπει να πληροί μια συλλογική σύμβαση που έχει συναφθεί από τους κοινωνικούς εταίρους προκειμένου να εισάγει επιτρεπτή παρέκκλιση από την αρχή της ίσης μεταχείρισης των προσωρινά απασχολούμενων δυνάμει του άρθρου 5, παράγραφος 3, της οδηγίας 2008/104 ³³³. Διευκρινίζει, μεταξύ άλλων, το περιεχόμενο της έννοιας της «γενικής προστασίας των προσωρινά απασχολούμενων», την οποία πρέπει να διασφαλίζουν οι συλλογικές συμβάσεις δυνάμει της διατάξεως αυτής, και παρέχει τα κριτήρια βάσει των οποίων είναι δυνατό να εκτιμηθεί αν όντως διασφαλίστηκε η εν λόγω γενική προστασία. Το Δικαστήριο αποφαινεται, επίσης, ότι τέτοιες συλλογικές συμβάσεις πρέπει να μπορούν να υποβληθούν σε αποτελεσματικό δικαστικό έλεγχο.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Αφού υπενθύμισε τον διττό σκοπό της οδηγίας 2008/104, ο οποίος συνίσταται στη διασφάλιση της προστασίας των προσωρινά απασχολούμενων, λαμβανομένης παράλληλα υπόψη της πολυμορφίας των αγορών εργασίας, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι το άρθρο 5, παράγραφος 3, της οδηγίας αυτής, μνημονεύοντας την έννοια της «γενικής προστασίας των προσωρινά απασχολούμενων», δεν απαιτεί να λαμβάνεται υπόψη, ειδικώς για τους προσωρινά απασχολούμενους, ένα επίπεδο προστασίας που να υπερβαίνει το προβλεπόμενο για τους εργαζομένους εν γένει από το εθνικό δίκαιο και από το δίκαιο της Ένωσης όσον αφορά τους βασικούς όρους εργασίας και απασχόλησης.

Εντούτοις, όταν οι κοινωνικοί εταίροι επιτρέπουν, μέσω συλλογικής συμβάσεως εργασίας, διαφορετική μεταχείριση, όσον αφορά βασικούς όρους εργασίας και απασχόλησης, εις βάρος των προσωρινά απασχολούμενων, η συλλογική σύμβαση πρέπει, προκειμένου να διασφαλίζεται η γενική προστασία των θιγόμενων προσωρινά απασχολούμενων, να τους παρέχει, ως αντάλλαγμα, πλεονεκτήματα σχετικά με βασικούς όρους εργασίας και απασχόλησης ³³⁴, τα οποία να είναι ικανά να αντισταθμίσουν τη διαφορετική μεταχείριση που υφίστανται.

Πράγματι, η γενική προστασία των προσωρινά απασχολούμενων θα αποδυναμωνόταν κατ' ανάγκη αν μια συλλογική σύμβαση απλώς επιδείνωνε, ως προς τους εργαζομένους αυτούς, έναν ή περισσότερους από τους εν λόγω βασικούς όρους.

³³² Οδηγία 2008/104/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 19ης Νοεμβρίου 2008, περί της εργασίας μέσω εταιρείας προσωρινής απασχόλησης (ΕΕ 2008, L 327, σ. 9).

³³³ Η εν λόγω παράγραφος 3 παρέχει στα κράτη μέλη τη δυνατότητα να επιτρέπουν στους κοινωνικούς εταίρους να διατηρούν σε ισχύ ή να συνάπτουν συλλογικές συμβάσεις που επιτρέπουν τη διαφορετική μεταχείριση ως προς βασικούς όρους εργασίας και απασχόλησης των προσωρινά απασχολούμενων υπό τον όρο ότι διασφαλίζεται η γενική προστασία των προσωρινά απασχολούμενων.

³³⁴ Οι βασικοί όροι εργασίας και απασχόλησης ορίζονται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο στ', της οδηγίας 2008/104. Πρόκειται για όρους που αφορούν τη διάρκεια του χρόνου εργασίας, τις υπερωρίες, τα διαλείμματα, τις περιόδους ανάπαυσης, τη νυκτερινή εργασία, τις άδειες, τις αργίες και τις αποδοχές.

Εξάλλου, η εισάγουσα παρέκκλιση διάταξη του άρθρου 5, παράγραφος 3, της οδηγίας 2008/104 επιβάλλει να εξακριβώνεται, κατά συγκεκριμένο τρόπο, η τήρηση της υποχρέωσης διασφάλισης της γενικής προστασίας των προσωρινά απασχολούμενων, διά της συγκρίσεως, σε σχέση με ορισμένη θέση, των βασικών όρων εργασίας και απασχόλησης που ισχύουν για τους εργαζομένους που προσλαμβάνονται απευθείας από τον έμμεσο εργοδότη με εκείνους που ισχύουν για τους προσωρινά απασχολούμενους, προκειμένου να διαπιστωθεί αν τα αντισταθμιστικά πλεονεκτήματα που παρέχονται όσον αφορά τους βασικούς όρους αυτούς καθιστούν δυνατή την αντιστάθμιση των συνεπειών της διαφορετικής μεταχείρισης την οποία υφίστανται οι προσωρινά απασχολούμενοι.

Η υποχρέωση αυτή διασφάλισης της γενικής προστασίας των προσωρινά απασχολούμενων δεν επιβάλλει να υφίσταται σύμβαση εργασίας αορίστου χρόνου μεταξύ της εταιρίας προσωρινής απασχόλησης και του προσωρινά απασχολούμενου, δεδομένου ότι το άρθρο 5, παράγραφος 3, της οδηγίας 2008/104 επιτρέπει παρέκκλιση από την αρχή της ίσης μεταχείρισης όσον αφορά κάθε προσωρινά απασχολούμενο εργαζόμενο, ανεξαρτήτως αν αυτός έχει συνάψει σύμβαση εργασίας ορισμένου ή αορίστου χρόνου με εταιρία προσωρινής απασχόλησης.

Επίσης, η εν λόγω υποχρέωση δεν επιβάλλει στα κράτη μέλη να προβλέπουν λεπτομερώς τις προϋποθέσεις και τα κριτήρια που πρέπει να πληρούν οι συλλογικές συμβάσεις.

Πάντως, μολονότι οι κοινωνικοί εταίροι διαθέτουν ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως στο πλαίσιο της διαπραγμάτευσης και της σύναψης συλλογικών συμβάσεων, πρέπει εντούτοις να ενεργούν σύμφωνα με το δίκαιο της Ένωσης εν γένει και σύμφωνα με τις διατάξεις της οδηγίας 2008/104 ειδικότερα.

Επομένως, μολονότι οι διατάξεις της οδηγίας δεν επιβάλλουν στα κράτη μέλη την υποχρέωση να θεσπίσουν συγκεκριμένη ρύθμιση για τη διασφάλιση της γενικής προστασίας των προσωρινά απασχολούμενων, κατά την έννοια του άρθρου 5, παράγραφος 3, παραμένει εντούτοις γεγονός ότι τα κράτη μέλη, συμπεριλαμβανομένων των δικαστηρίων τους, οφείλουν να μεριμνούν ώστε οι συλλογικές συμβάσεις που επιτρέπουν διαφορετική μεταχείριση όσον αφορά βασικούς όρους εργασίας και απασχόλησης να διασφαλίζουν, μεταξύ άλλων, τη γενική προστασία των προσωρινά απασχολούμενων.

Ως εκ τούτου, οι συλλογικές αυτές συμβάσεις πρέπει να μπορούν να υποβληθούν σε αποτελεσματικό δικαστικό έλεγχο προκειμένου να εξακριβωθεί αν οι κοινωνικοί εταίροι έχουν τηρήσει την υποχρέωσή τους να διασφαλίζουν την εν λόγω προστασία.

3. Ρόλος των εργαζομένων σε ευρωπαϊκή εταιρία

Απόφαση της 18ης Οκτωβρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), IG Metall και ver.di (C-677/20, [EU:C:2022:800](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Κοινωνική πολιτική – Ευρωπαϊκή εταιρία – Οδηγία 2001/86/EK – Ρόλος των εργαζομένων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων της ευρωπαϊκής εταιρίας – Άρθρο 4, παράγραφος 4 – Ευρωπαϊκή εταιρία συσταθείσα μέσω μετατροπής – Περιεχόμενο της υπό διαπραγμάτευση συμφωνίας – Εκλογή εκπροσώπων των εργαζομένων ως μελών του εποπτικού συμβουλίου – Διαδικασία εκλογής με χωριστή ψηφοφορία για τους εκπροσώπους των συνδικαλιστικών οργανώσεων»

Πριν μετατραπεί σε ευρωπαϊκή εταιρία (SE) το 2014, η SAP, ανώνυμη εταιρία γερμανικού δικαίου, διέθετε εποπτικό συμβούλιο αποτελούμενο, σύμφωνα με το γερμανικό δίκαιο ³³⁵, από εκπροσώπους των μετόχων και των εργαζομένων. Μεταξύ των τελευταίων, οι εκπρόσωποι που είχαν προταθεί από τις συνδικαλιστικές οργανώσεις είχαν εκλεγεί με ψηφοφορία χωριστή από την προβλεπόμενη για την εκλογή των λοιπών μελών του εποπτικού συμβουλίου που εκπροσωπούσαν τους εργαζομένους ³³⁶. Η συμφωνία σχετικά με τις ρυθμίσεις για τον ρόλο των εργαζομένων εντός της SAP που μετατράπηκε σε SE προβλέπει διαφορετικούς κανόνες όταν συγκροτείται εποπτικό συμβούλιο με μειωμένη σύνθεση. Στην περίπτωση αυτή, οι συνδικαλιστικές οργανώσεις μπορούν να προτείνουν υποψηφίους για ορισμένο αριθμό των θέσεων των εκπροσώπων των εργαζομένων που αναλογούν στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας και εκλέγονται από τους εργαζομένους που απασχολούνται στη Γερμανία, αλλά χωρίς να προβλέπεται ψηφοφορία χωριστή για την εκλογή των υποψηφίων αυτών.

Δύο συνδικαλιστικές οργανώσεις, η Industriegewerkschaft Metall (IG Metall) και η ver.di – Vereinte Dienstleistungsgewerkschaft, προσέφυγαν στα δικαστήρια υποστηρίζοντας ότι η εν λόγω μη πρόβλεψη χωριστής ψηφοφορίας είναι παράνομη. Επιληφθέν αιτήσεως αναιρέσεως ασκηθείσας από τις ανωτέρω οργανώσεις, το Bundesarbeitsgericht (Ομοσπονδιακό Δικαστήριο Εργατικών Διαφορών, Γερμανία) αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο ερώτημα σχετικό με την ερμηνεία της οδηγίας 2001/86 ³³⁷. Κατά το αιτούν δικαστήριο, η επίμαχη συμφωνία δεν τηρεί τις απαιτήσεις του γερμανικού δικαίου ³³⁸. Ωστόσο, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται μήπως το άρθρο 4, παράγραφος 4, της οδηγίας 2001/86 ³³⁹ προβλέπει χαμηλότερο επίπεδο προστασίας σε σχέση με εκείνο που προβλέπει το γερμανικό δίκαιο και το οποίο έχει, ενδεχομένως, υποχρεωτική εφαρμογή σε όλα τα κράτη μέλη, περίπτωση κατά την οποία οφείλει να ερμηνεύσει το εθνικό δίκαιο κατά τρόπο σύμφωνο με το δίκαιο της Ένωσης.

Το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου αποφαινεται ότι η κατά την τελευταία αυτή διάταξη συμφωνία σχετικά με τις ρυθμίσεις για τον ρόλο των εργαζομένων η οποία έχει εφαρμογή σε SE δημιουργούμενη μέσω μετατροπής πρέπει να προβλέπει χωριστή ψηφοφορία για την εκλογή, ως εκπροσώπων των εργαζομένων στο εποπτικό συμβούλιο της SE, ορισμένου αριθμού υποψηφίων προτεινόμενων από τις συνδικαλιστικές οργανώσεις, εφόσον το εφαρμοστέο εθνικό δίκαιο επιβάλλει τέτοια χωριστή ψηφοφορία όσον αφορά τη σύνθεση του εποπτικού συμβουλίου της εταιρίας που πρόκειται να μετατραπεί σε SE. Κατά την ψηφοφορία αυτή πρέπει να διασφαλίζεται η ίση

³³⁵ Άρθρο 7 του Gesetz über die Mitbestimmung der Arbeitnehmer (νόμου περί συμμετοχής των εργαζομένων), της 4ης Μαΐου 1976 (BGBl. 1976 I, σ. 1153), όπως έχει τροποποιηθεί με τον νόμο της 24ης Απριλίου 2015 (BGBl. 2015 I, σ. 642) (στο εξής: MitbestG).

³³⁶ Δυνάμει του άρθρου 16, παράγραφος 1, του MitbestG, οι εκπρόσωποι των συνδικαλιστικών οργανώσεων στο εποπτικό συμβούλιο εκλέγονται από τους εξουσιοδοτημένους εκπροσώπους με μυστική ψηφοφορία και τηρουμένων των αρχών του αναλογικού εκλογικού συστήματος.

³³⁷ Οδηγία 2001/86/EK του Συμβουλίου, της 8ης Οκτωβρίου 2001, για τη συμπλήρωση του καταστατικού της ευρωπαϊκής εταιρίας όσον αφορά το ρόλο των εργαζομένων (ΕΕ 2001, L 294, σ. 22).

³³⁸ Πρόκειται, μεταξύ άλλων, για το άρθρο 21, παράγραφος 6, του Gesetz über die Beteiligung der Arbeitnehmer in einer Europäischen Gesellschaft (νόμου σχετικά με τον ρόλο των εργαζομένων σε ευρωπαϊκή εταιρία), της 22ας Δεκεμβρίου 2004 (BGBl. 2004 I, σ. 3675, 3686), όπως ίσχυε από 1ης Μαρτίου 2020, δυνάμει του οποίου, στην περίπτωση SE που έχει συσταθεί μέσω μετατροπής, η συμφωνία περί της συμμετοχής πρέπει να προβλέπει τουλάχιστον το ίδιο επίπεδο, για όλα τα στοιχεία του ρόλου των εργαζομένων, με εκείνο που υπήρχε στην εταιρία η οποία θα μετατραπεί σε SE.

³³⁹ Το άρθρο 4, παράγραφος 4, της οδηγίας 2001/86, το οποίο αφορά το περιεχόμενο της συμφωνίας σχετικά με τις ρυθμίσεις για τον ρόλο των εργαζομένων στην SE, ορίζει ότι, στην περίπτωση SE που έχει δημιουργηθεί μέσω μετατροπής, η συμφωνία για τον ρόλο των εργαζομένων πρέπει να προβλέπει τουλάχιστον το ίδιο επίπεδο, για όλα τα στοιχεία του ρόλου των εργαζομένων, με εκείνο που υπήρχε στην εταιρία η οποία θα μετατραπεί σε SE.

μεταχείριση τόσο μεταξύ των εργαζομένων της εν λόγω SE, των θυγατρικών και των εγκαταστάσεων της όσο και μεταξύ των συνδικαλιστικών οργανώσεων που εκπροσωπούνται σε αυτές.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Στην υπόθεση αυτή, το Δικαστήριο αρχίζει με τη γραμματική ερμηνεία του άρθρου 4, παράγραφος 4, της οδηγίας 2001/86 και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι, όσον αφορά τον ορισμό των εκπροσώπων των εργαζομένων και την έκταση του ρόλου τους που πρέπει να διατηρηθεί, ο νομοθέτης της Ένωσης παρέπεμψε στην εθνική νομοθεσία και/ή στην εθνική πρακτική του κράτους μέλους της έδρας της εταιρίας η οποία πρόκειται να μετατραπεί σε SE.

Επομένως, σε σχέση ειδικότερα με τη συμμετοχή των εκπροσώπων των εργαζομένων, τόσο για τον καθορισμό των προσώπων που είναι εξουσιοδοτημένα να εκπροσωπούν τους εργαζομένους όσο και για τον προσδιορισμό των χαρακτηριστικών στοιχείων της συμμετοχής που παρέχουν στους εν λόγω εκπροσώπους τη δυνατότητα να ασκούν επιρροή στις αποφάσεις που λαμβάνονται εντός της επιχείρησης, είναι αναγκαία η αναγωγή στις σχετικές εκτιμήσεις του εθνικού νομοθέτη καθώς και στην οικεία εθνική πρακτική.

Κατά συνέπεια, αν ένα διαδικαστικό στοιχείο που θεσπίζεται από την εθνική νομοθεσία, όπως η ειδική ψηφοφορία για την εκλογή των εκπροσώπων που προτείνονται από συνδικαλιστικές οργανώσεις, συνιστά χαρακτηριστικό στοιχείο του εθνικού συστήματος συμμετοχής των εκπροσώπων των εργαζομένων και έχει επιτακτικό χαρακτήρα, το διαδικαστικό αυτό στοιχείο πρέπει να ληφθεί υπόψη για τους σκοπούς της συμφωνίας για τον ρόλο των εργαζομένων στην οποία αναφέρεται το άρθρο 4, παράγραφος 4, της οδηγίας 2001/86.

Κατά το Δικαστήριο, το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται η διάταξη αυτή επιρρωννύει τη γραμματική ερμηνεία. Πράγματι, ο νομοθέτης της Ένωσης θέλησε να επιφυλάξει ιδιαίτερη μεταχείριση στις SE που έχουν συσταθεί μέσω μετατροπής, προκειμένου να μη θιγούν τα δικαιώματα ως προς τον ρόλο των εργαζομένων τα οποία χορηγεί η εθνική νομοθεσία και/ή πρακτική στους εργαζομένους της εταιρίας που πρόκειται να μετατραπεί σε SE.

Το Δικαστήριο εκτιμά ότι η ερμηνεία αυτή της οδηγίας 2001/86 είναι επίσης σύμφωνη με τον σκοπό της. Όπως προκύπτει από την οδηγία αυτή ³⁴⁰, η επιδιωκόμενη από τον νομοθέτη της Ένωσης διασφάλιση των κεκτημένων δικαιωμάτων ως προς τον ρόλο των εργαζομένων επάγεται όχι μόνον τη διατήρηση των κεκτημένων δικαιωμάτων των εργαζομένων στην εταιρία που πρόκειται να μετατραπεί σε SE, αλλά και την επέκταση των δικαιωμάτων αυτών σε όλους τους εργαζομένους της SE, τούτο δε ακόμη και ελλείψει σχετικής πρόβλεψης στην εθνική νομοθεσία.

Κατά το Δικαστήριο, η ανωτέρω εκτεθείσα ερμηνεία ενισχύεται περαιτέρω από το ιστορικό θεσπίσεως της οδηγίας 2001/86. Πράγματι, όπως προκύπτει από το εν λόγω ιστορικό, το εφαρμοστέο καθεστώς στις SE που δημιουργούνται μέσω μετατροπής αποτελούσε τον ακρογωνιαίο λίθο των διαπραγματεύσεων. Η διαδικασία έκδοσης της οδηγίας αυτής κατέστη δυνατό να συνεχιστεί μόνο με τη θέσπιση διάταξης που κάλυψε ειδικώς την περίπτωση δημιουργίας SE μέσω μετατροπής προκειμένου να αποτραπεί η υποβάθμιση του υφιστάμενου στην προς μετατροπή εταιρία ρόλου των εργαζομένων, διάταξη η οποία περιελήφθη στο άρθρο 4, παράγραφος 4, της οδηγίας 2001/86.

³⁴⁰ Ιδίως από την αιτιολογική σκέψη 18 η οποία αναφέρει, μεταξύ άλλων, ότι συνιστά θεμελιώδη αρχή και σαφή στόχο της εν λόγω οδηγίας να διασφαλιστούν τα κεκτημένα δικαιώματα των εργαζομένων όσον αφορά τον ρόλο τους στις αποφάσεις της εταιρίας.

Τέλος, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι το δικαίωμα πρότασης ορισμένου ποσοστού των υποψηφίων για τις εκλογές των εκπροσώπων των εργαζομένων σε εποπτικό συμβούλιο μιας SE δημιουργούμενης μέσω μετατροπής, όπως η SAP, δεν μπορεί να παρέχεται αποκλειστικά και μόνο στις γερμανικές συνδικαλιστικές οργανώσεις, αλλά πρέπει να επεκταθεί σε όλες τις συνδικαλιστικές οργανώσεις που εκπροσωπούνται εντός της SE, των θυγατρικών και των εγκαταστάσεών της, ώστε να διασφαλίζεται η ισότητα μεταξύ των εν λόγω συνδικαλιστικών οργανώσεων όσον αφορά το συγκεκριμένο δικαίωμα.

Απόφαση της 22ας Δεκεμβρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), EUROAPTIEKA (C-530/20, [EU:C:2022:1014](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Φάρμακα που προορίζονται για ανθρώπινη χρήση – Οδηγία 2001/83/EK – Άρθρο 86, παράγραφος 1 – Έννοια της “διαφήμισης των φαρμάκων” – Άρθρο 87, παράγραφος 3 – Ορθολογική χρήση των φαρμάκων – Άρθρο 90 – Απαγορευόμενα στοιχεία διαφήμισης – Διαφήμιση φαρμάκων για τα οποία δεν απαιτείται ιατρική συνταγή και των οποίων το κόστος δεν είναι δυνατό να επιστραφεί – Διαφήμιση μέσω της τιμής – Διαφήμιση προσφορών – Διαφήμιση συνδυαστικών πωλήσεων – Απαγόρευση»

Η «EUROAPTIEKA» SIA είναι εταιρία η οποία ασκεί φαρμακευτική δραστηριότητα στη Λεττονία. Ανήκει σε όμιλο ο οποίος έχει υπό τον έλεγχό του δίκτυο φαρμακείων και επιχειρήσεων λιανικής πώλησης φαρμάκων στη χώρα αυτή. Το 2016, η Veselības inspekcijas Zāļu kontroles nodaļa (Επιθεώρηση δημόσιας υγείας, Τμήμα ελέγχου φαρμάκων, Λεττονία) απαγόρευσε στην EUROAPTIEKA διαφήμιση σχετική με προσφορά η οποία συνίστατο σε έκπτωση ύψους 15 % για την αγορά οποιουδήποτε φαρμάκου σε περίπτωση αγοράς τουλάχιστον τριών προϊόντων. Η απόφαση αυτή ελήφθη βάσει διατάξεως του εθνικού δικαίου κατά την οποία απαγορεύεται να περιλαμβάνονται στην απευθυνόμενη στο κοινό διαφήμιση φαρμάκων για τα οποία δεν απαιτείται ιατρική συνταγή και των οποίων το κόστος δεν είναι δυνατό να επιστραφεί πληροφορίες οι οποίες προτρέπουν σε αγορά του φαρμάκου δικαιολογώντας την ανάγκη αγοράς του φαρμάκου βάσει της τιμής του, μέσω αναγγελίας ειδικής εκπτωτικής προσφοράς ή επισημάνσεως περί της πωλήσεως του φαρμάκου από κοινού (ενδεχομένως και σε μειωμένη τιμή) με άλλα φάρμακα ή προϊόντα ³⁴¹.

Επιληφθέν, το 2020, προσφυγής που άσκησε η EUROAPTIEKA κατά της ως άνω διατάξεως, το Latvijas Republikas Satversmes tiesa (Συνταγματικό Δικαστήριο, Λεττονία) υπέβαλε στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως σχετικά με την ερμηνεία της οδηγίας 2001/83 ³⁴².

Με την απόφασή του, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου διευκρινίζει το εύρος της κατά την εν λόγω οδηγία έννοιας της «διαφήμισης των φαρμάκων», ιδίως όσον αφορά περιεχόμενο που δεν αφορά συγκεκριμένο φάρμακο, αλλά μη προσδιοριζόμενα φάρμακα. Περαιτέρω, το Δικαστήριο αποφαινεται επί της συμβατότητας με την εν λόγω οδηγία διατάξεως του εθνικού δικαίου η οποία προβλέπει απαγορεύσεις όπως οι επίμαχες στην κύρια δίκη, ιδίως επί του ζητήματος κατά πόσον οι απαγορεύσεις αυτές σκοπούν να προαγάγουν την ορθολογική χρήση των φαρμάκων, κατά την έννοια της ίδιας οδηγίας.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Κατά πρώτον, το Δικαστήριο κρίνει ότι η διάδοση πληροφοριών που προτρέπουν στην αγορά φαρμάκων δικαιολογώντας την ανάγκη της αγοράς αυτής βάσει της τιμής των φαρμάκων, μέσω

³⁴¹ Σημείο 18.12 του Ministru kabineta noteikumi Nr. 378 «Zāļu reklamēšanas kārtība un kārtība, kādā zāļu ražotājs ir tiesīgs nodot ārstiem bezmaksas zāļu paraugus» (διατάγματος αριθ. 378 του υπουργικού συμβουλίου «σχετικά με τους τρόπους διαφήμισης των φαρμάκων και τους όρους υπό τους οποίους οι παρασκευαστές φαρμάκων δύνανται να παρέχουν δωρεάν δείγματα φαρμάκων σε ιατρούς»), της 17ης Μαΐου 2011 (*Latvijas Vēstnesis*, 2011, αριθ. 78).

³⁴² Συγκεκριμένα, η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά τα άρθρα 86, παράγραφος 1, 87, παράγραφος 3, και 90 της οδηγίας 2001/83/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 6ης Νοεμβρίου 2001, περί κοινοτικού κώδικος για τα φάρμακα που προορίζονται για ανθρώπινη χρήση (ΕΕ 2001, L 311, σ. 67), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2004/27/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 31ης Μαρτίου 2004 (ΕΕ 2004, L 136, σ. 34).

αναγγελίας ειδικής εκπωτωτικής προσφοράς ή μέσω επισημάνσεως περί της πωλήσεως των εν λόγω φαρμάκων από κοινού, ενδεχομένως και σε μειωμένη τιμή, με άλλα φάρμακα ή άλλα προϊόντα, εμπίπτει στην έννοια της «διαφήμισης των φαρμάκων», κατά την οδηγία 2001/83, ακόμη και όταν οι πληροφορίες δεν αφορούν συγκεκριμένο φάρμακο, αλλά μη προσδιοριζόμενα φάρμακα.

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, από γραμματικής απόψεως, το άρθρο 86, παράγραφος 1, της ως άνω οδηγίας, στο οποίο διαλαμβάνεται η έννοια της «διαφήμισης των φαρμάκων», αναφέρεται συστηματικά στα «φάρμακα» στον πληθυντικό αριθμό. Επιπλέον, η έννοια αυτή ορίζεται στην εν λόγω διάταξη κατά τρόπο ιδιαιτέρως ευρύ, ως καλύπτουσα «οποιαδήποτε μορφή» παροχής πληροφοριών για προσέλκυση πελατείας, πρόβλεψης ή προτροπής, συμπεριλαμβανομένης, μεταξύ άλλων, της «διαφήμισης των φαρμάκων που απευθύνεται στο κοινό».

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι, από συστηματικής απόψεως, οι διατάξεις του τίτλου VIII της οδηγίας 2001/83, στις οποίες περιλαμβάνεται το άρθρο 86, θεσπίζουν γενικούς και βασικούς κανόνες που διέπουν τη διαφήμιση των φαρμάκων και ότι, ως εκ τούτου, έχουν εφαρμογή σε οποιαδήποτε ενέργεια που αποσκοπεί στην προώθηση της χορήγησης συνταγών, της προμήθειας, της πώλησης ή της κατανάλωσης φαρμάκων.

Τέλος, όσον αφορά τους σκοπούς που επιδιώκει η οδηγία 2001/83, το Δικαστήριο κρίνει ότι ο βασικός σκοπός της προστασίας της δημόσιας υγείας που επιδιώκει η εν λόγω οδηγία θα διακυβευόταν σε μεγάλο βαθμό αν γινόταν δεκτό ότι η δραστηριότητα παροχής πληροφοριών για προσέλκυση πελατείας, πρόβλεψης ή προτροπής που αποσκοπεί στην προώθηση της χορήγησης συνταγών, της προμήθειας, της πώλησης ή της κατανάλωσης φαρμάκων, χωρίς αναφορά σε συγκεκριμένο φάρμακο, δεν εμπίπτει στην έννοια της «διαφήμισης των φαρμάκων» και, ως εκ τούτου, δεν υπόκειται στις απαγορεύσεις, στις προϋποθέσεις και στους περιορισμούς που προβλέπει η εν λόγω οδηγία όσον αφορά τη διαφήμιση.

Συγκεκριμένα, στο μέτρο που η διαφήμιση για μη προσδιοριζόμενα φάρμακα, όπως η διαφήμιση που αφορά μια ολόκληρη κατηγορία φαρμάκων τα οποία προορίζονται για τη θεραπεία της ίδιας παθήσεως, ενδέχεται να αφορά και φάρμακα για τα οποία απαιτείται ιατρική συνταγή ή φάρμακα των οποίων η δαπάνη είναι δυνατό να επιστραφεί, ο αποκλεισμός μιας τέτοιας διαφήμισης από το πεδίο εφαρμογής των σχετικών με τη διαφήμιση διατάξεων της οδηγίας 2001/83 θα στερούσε σε μεγάλο βαθμό από τις απαγορεύσεις που προβλέπει η εν λόγω οδηγία³⁴³ την πρακτική τους αποτελεσματικότητα, καθόσον θα εξαιρούσε από τις απαγορεύσεις αυτές κάθε διαφήμιση η οποία δεν αφορά συγκεκριμένα ένα φάρμακο που εμπίπτει στην εν λόγω κατηγορία.

Επιπλέον, το Δικαστήριο κρίνει ότι διαφήμιση που αφορά μη προσδιοριζόμενο σύνολο φαρμάκων για τα οποία δεν απαιτείται ιατρική συνταγή και των οποίων το κόστος δεν είναι δυνατό να επιστραφεί μπορεί, όπως και η διαφήμιση ενός μόνον συγκεκριμένου φαρμάκου, να είναι υπερβολική και απερίσκεπτη και, ως εκ τούτου, επιζήμια για τη δημόσια υγεία, παρακινώντας τους καταναλωτές σε μη ορθολογική ή σε υπερβολική χρήση των οικείων φαρμάκων.

Το Δικαστήριο καταλήγει ότι, παρά τα όσα εκτίθενται στην απόφαση Α (Διαφήμιση και πώληση φαρμάκων μέσω διαδικτύου)³⁴⁴ καθώς και στην απόφαση DocMorris³⁴⁵, η έννοια της «διαφήμισης των φαρμάκων», κατά την οδηγία 2001/83, καλύπτει κάθε μορφή παροχής πληροφοριών για

³⁴³ Άρθρο 88, παράγραφος 1, στοιχείο α', και παράγραφος 3, της οδηγίας 2001/83.

³⁴⁴ Απόφαση της 1ης Οκτωβρίου 2020, Α (Διαφήμιση και πώληση φαρμάκων μέσω διαδικτύου) (C-649/18, [EU:C:2020:764](#), σκέψη 50).

³⁴⁵ Απόφαση της 15ης Ιουλίου 2021, DocMorris (C-190/20, [EU:C:2021:609](#), σκέψη 20).

προσέλκυση πελατείας, πρόβλεψης ή προτροπής που αποσκοπεί στην προώθηση της χορήγησης συνταγών, της προμήθειας, της πώλησης ή της κατανάλωσης συγκεκριμένου φαρμάκου ή μη προσδιοριζόμενων φαρμάκων.

Το Δικαστήριο προσθέτει ότι, δεδομένου ότι ο σκοπός του μηνύματος συνιστά το κύριο χαρακτηριστικό της ανωτέρω έννοιας και το καθοριστικό στοιχείο για τη διάκριση της διαφήμισης από την απλή πληροφόρηση και δεδομένου ότι οι δραστηριότητες διάδοσης πληροφοριών τις οποίες αφορά εθνική διάταξη όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης φαίνεται να εξυπηρετούν τέτοιο σκοπό προώθησης, οι δραστηριότητες αυτές εμπίπτουν στην εν λόγω έννοια.

Κατά δεύτερον, το Δικαστήριο κρίνει ότι οι διατάξεις της οδηγίας 2001/83³⁴⁶ δεν αντιτίθενται σε εθνική διάταξη η οποία επιβάλλει περιορισμούς μη προβλεπόμενους από την εν λόγω οδηγία, αλλά ανταποκρινόμενους στον βασικό σκοπό της προστασίας της δημόσιας υγείας που αυτή επιδιώκει, απαγορεύοντας να περιλαμβάνονται στην απευθυνόμενη στο κοινό διαφήμιση φαρμάκων για τα οποία δεν απαιτείται ιατρική συνταγή και των οποίων το κόστος δεν είναι δυνατό να επιστραφεί πληροφορίες οι οποίες προτρέπουν στην αγορά φαρμάκων, δικαιολογώντας την ανάγκη μιας τέτοιας αγοράς βάσει της τιμής των φαρμάκων, μέσω αναγγελίας ειδικής εκπτωτικής προσφοράς ή μέσω επισημάνσεως περί της πωλήσεως των εν λόγω φαρμάκων από κοινού, ενδεχομένως και σε μειωμένη τιμή, με άλλα φάρμακα ή άλλα προϊόντα.

Προς στήριξη της ερμηνείας αυτής, το Δικαστήριο υπενθυμίζει, πρώτον, όσον αφορά τη σχέση μεταξύ της απαιτήσεως να προάγει η διαφήμιση την ορθολογική χρήση των φαρμάκων³⁴⁷ και των περιορισμών που προβλέπει η οδηγία 2001/83 υπό τη μορφή καταλόγου απαγορευμένων στοιχείων διαφήμισης³⁴⁸, ότι το γεγονός ότι η εν λόγω οδηγία δεν περιλαμβάνει ειδικούς κανόνες σχετικά με ένα συγκεκριμένο στοιχείο διαφήμισης δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη, με σκοπό την αποφυγή κάθε υπερβολικής ή απερίσκεπτης διαφήμισης φαρμάκων η οποία ενδέχεται να έχει επιπτώσεις στη δημόσια υγεία, να απαγορεύουν³⁴⁹ ένα τέτοιο στοιχείο, στο μέτρο που αυτό ενδέχεται να προάγει τη μη ορθολογική χρήση των φαρμάκων.

Επομένως, μολονότι η οδηγία 2001/83 επιτρέπει τη διαφήμιση φαρμάκων για τα οποία δεν απαιτείται ιατρική συνταγή, εντούτοις, τα κράτη μέλη οφείλουν, προκειμένου να αποφεύγονται κίνδυνοι για τη δημόσια υγεία, σύμφωνα με τον βασικό σκοπό της προστασίας αυτής, να απαγορεύουν να περιλαμβάνονται στην απευθυνόμενη προς το κοινό διαφήμιση φαρμάκων για τα οποία δεν απαιτείται ιατρική συνταγή και των οποίων το κόστος δεν είναι δυνατό να επιστραφεί στοιχεία δυνάμενα να προάγουν τη μη ορθολογική χρήση των φαρμάκων αυτών.

Δεύτερον, όσον αφορά το ζήτημα κατά πόσον απαγορεύσεις όπως οι επίμαχες στην κύρια δίκη αφορούν τέτοια στοιχεία, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι, προκειμένου περί φαρμάκων για τα οποία δεν απαιτείται ιατρική συνταγή και των οποίων το κόστος δεν είναι δυνατό να επιστραφεί, είναι σύνηθες ο τελικός καταναλωτής να εκτιμά ο ίδιος, χωρίς τη βοήθεια ιατρού, τη χρησιμότητα ή την ανάγκη αγοράς τέτοιων φαρμάκων. Ωστόσο, ο εν λόγω καταναλωτής δεν έχει κατ' ανάγκην ειδικές και αντικειμενικές γνώσεις οι οποίες να του επιτρέπουν να εκτιμήσει τη θεραπευτική τους αξία. Στην περίπτωση αυτή, η διαφήμιση μπορεί να επηρεάσει σημαντικά την αξιολόγηση και την επιλογή του

³⁴⁶ Συγκεκριμένα, το άρθρο 87, παράγραφος 3, και το άρθρο 90 της οδηγίας 2001/83.

³⁴⁷ Απαίτηση η οποία προβλέπεται στο άρθρο 87, παράγραφος 3, της οδηγίας 2001/83.

³⁴⁸ Περιορισμοί οι οποίοι αναφέρονται στο άρθρο 90 της οδηγίας 2001/83.

³⁴⁹ Βάσει του άρθρου 87, παράγραφος 3, της οδηγίας 2001/83.

εν λόγω καταναλωτή, τόσο ως προς το ποιο φάρμακο θα αγοράσει όσο και ως προς την ποσότητα την οποία θα αγοράσει.

Στο πλαίσιο αυτό, στοιχεία διαφήμισης όπως αυτά τα οποία προβλέπει η επίμαχη στην κύρια δίκη εθνική διάταξη είναι ικανά να παρακινήσουν τους καταναλωτές στην αγορά φαρμάκων για τα οποία δεν απαιτείται ιατρική συνταγή και των οποίων το κόστος δεν είναι δυνατό να επιστραφεί βάσει ενός οικονομικού κριτηρίου που σχετίζεται με την τιμή των φαρμάκων και, ως εκ τούτου, να οδηγήσουν τους καταναλωτές στην αγορά και λήψη των εν λόγω φαρμάκων χωρίς να έχει προηγηθεί αντικειμενική αξιολόγηση βάσει των θεραπευτικών ιδιοτήτων των φαρμάκων και των συγκεκριμένων ιατρικών αναγκών.

Κατά το Δικαστήριο, ωστόσο, διαφήμιση η οποία παρασύρει τους καταναλωτές να μην εκτιμούν αντικειμενικώς την ανάγκη λήψεως ενός φαρμάκου ενθαρρύνει τη μη ορθολογική και υπερβολική χρήση αυτού του φαρμάκου. Μια τέτοια μη ορθολογική και υπερβολική χρήση των φαρμάκων μπορεί επίσης να προκύψει από διαφήμιση η οποία, όπως και οι διαφημίσεις που αφορούν προσφορές ή συνδυαστικές πωλήσεις φαρμάκων και άλλων προϊόντων, εξομοιώνει τα φάρμακα με άλλα καταναλωτικά προϊόντα, για τα οποία εκπτώσεις και μειώσεις των τιμών παρέχονται κατά κανόνα όταν η σχετική δαπάνη υπερβαίνει ένα ορισμένο επίπεδο.

Το Δικαστήριο καταλήγει ότι μια εθνική διάταξη όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, καθόσον απαγορεύει τη διάδοση στοιχείων διαφήμισης που προάγουν τη μη ορθολογική και υπερβολική χρήση φαρμάκων για τα οποία δεν απαιτείται ιατρική συνταγή και των οποίων το κόστος δεν είναι δυνατό να επιστραφεί –με την επιφύλαξη, πάντως, της δυνατότητας των φαρμακείων να χορηγούν εκπτώσεις και μειώσεις τιμών κατά την πώληση των εν λόγω φαρμάκων και άλλων προϊόντων υγείας–, ανταποκρίνεται στον βασικό σκοπό της προστασίας της δημόσιας υγείας και, επομένως, συνάδει με την οδηγία 2001/83.

**Απόφαση της 17ης Μαΐου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Ibercaja Banco
(C-600/19, [EU:C:2022:394](#))**

«Προδικαστική παραπομπή – Οδηγία 93/13/ΕΟΚ – Καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές – Αρχή της ισοδυναμίας – Αρχή της αποτελεσματικότητας – Διαδικασία εκτέλεσης για την ικανοποίηση ενυπόθηκων απαιτήσεων – Καταχρηστικότητα της ρήτρας προσδιορισμού του ονομαστικού επιτοκίου για τους τόκους υπερημερίας και της ρήτρας πρόωρης λύσεως της σύμβασης λόγω καταγγελίας οι οποίες περιέχονται στη δανειακή σύμβαση – Ισχύς δεδικασμένου και απώλεια δικαιώματος – Απώλεια της δυνατότητας επίκλησης ενώπιον δικαστηρίου της καταχρηστικότητας συμβατικής ρήτρας – Εξουσία του εθνικού δικαστηρίου για αυτεπάγγελο έλεγχο»

**Απόφαση της 17ης Μαΐου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), SPV Project 1503
κ.λπ. (C-693/19 και C-831/19, [EU:C:2022:395](#))**

«Προδικαστική παραπομπή – Οδηγία 93/13/ΕΟΚ – Καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές – Αρχή της ισοδυναμίας – Αρχή της αποτελεσματικότητας – Διαδικασίες εκδόσεως διαταγής πληρωμής και κατασχέσεως εις χείρας τρίτων – Δεδικασμένο το οποίο καλύπτει εμμέσως το κύρος των ρητρών του εκτελεστού τίτλου – Εξουσία του δικαστηρίου της εκτέλεσης να εξετάσει αυτεπαγγέλτως τον ενδεχομένως καταχρηστικό χαρακτήρα ρήτρας»

**Απόφαση της 17ης Μαΐου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Impuls Leasing
România (C-725/19, [EU:C:2022:396](#))**

«Προδικαστική παραπομπή – Οδηγία 93/13/ΕΟΚ – Καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές – Αρχή της ισοδυναμίας – Αρχή της αποτελεσματικότητας – Διαδικασία αναγκαστικής εκτέλεσης συμβάσεως χρηματοδοτικής μισθώσεως που συνιστά εκτελεστό τίτλο – Ανακοπή κατά της εκτέλεσης – Εθνική νομοθεσία η οποία απαγορεύει στο δικαστήριο που επιλαμβάνεται της εν λόγω ανακοπής να εξετάσει την καταχρηστικότητα των ρητρών εκτελεστού τίτλου – Εξουσία του δικαστή της αναγκαστικής εκτέλεσης να εξετάσει αυτεπαγγέλτως τον ενδεχομένως καταχρηστικό χαρακτήρα ρήτρας – Ύπαρξη ενδίκου βοηθήματος του κοινού δικαίου που καθιστά δυνατή την εξέταση της καταχρηστικότητας των επίμαχων ρητρών – Απαίτηση καταβολής εγγυήσεως προκειμένου να ανασταλεί η διαδικασία εκτέλεσης»

**Απόφαση της 17ης Μαΐου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Unicaja Banco
(C-869/19, [EU:C:2022:397](#))**

«Προδικαστική παραπομπή – Οδηγία 93/13/ΕΟΚ – Καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές – Αρχή της ισοδυναμίας – Αρχή της αποτελεσματικότητας – Σύμβαση ενυπόθηκου δανείου – Καταχρηστικότητα της προβλεπόμενης από τη σύμβαση αυτή “ρήτρας κατωτάτου επιτοκίου” – Εθνικοί κανόνες σχετικά με την κατ’ έφεση δίκη – Περιορισμός των διαχρονικών αποτελεσμάτων της κηρύξεως καταχρηστικής ρήτρας ως άκυρης – Επιστροφή – Εξουσία αυτεπάγγελου ελέγχου του δευτεροβάθμιου εθνικού δικαστηρίου»

³⁵⁰ Στο πλαίσιο του παρόντος τίτλου, χρήζει επίσης μνείας η απόφαση της 28ης Απριλίου 2022, **Meta Platforms Ireland** (C-319/20, [EU:C:2022:322](#)). Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται υπό τον τίτλο ΙΙΙ.4.δ. «Ενέργειες κατά της επεξεργασίας δεδομένων που αντιβαίνει στον ΓΚΠΔ».

Το Δικαστήριο επιλήφθηκε πέντε αιτήσεων προδικαστικής αποφάσεως οι οποίες υποβλήθηκαν, αντιστοίχως, από ισπανικά δικαστήρια (Ibercaja Banco, C-600/19, και Unicaja Banco, C-869/19), ιταλικά δικαστήρια (SPV Project 1503, C-693/19 και C-831/19) και ρουμανικό δικαστήριο (Impuls Leasing România, C-725/19) και οι οποίες αφορούν όλες την ερμηνεία της οδηγίας για τις καταχρηστικές ρήτρες ³⁵¹.

Οι αιτήσεις αυτές εντάσσονται στο πλαίσιο διαδικασιών διαφορετικής φύσης. Ειδικότερα, στην υπόθεση Ibercaja Banco η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά διαδικασία εκτέλεσης για την ικανοποίηση ενυπόθηκης απαίτησης στο πλαίσιο της οποίας ο καταναλωτής δεν έχει ασκήσει ανακοπή και η κυριότητα επί του ενυπόθηκου ακινήτου έχει μεταβιβαστεί σε τρίτο. Στην υπόθεση Unicaja Banco, η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως έχει υποβληθεί στο πλαίσιο αναίρεσης ασκηθείσας κατόπιν της αποφάσεως Gutiérrez Naranjo κ.λπ. ³⁵² Στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις SPV Project 1503, οι αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως αφορούν διαδικασίες αναγκαστικής εκτέλεσης βάσει εκτελεστών τίτλων που έχουν αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου. Τέλος, στην υπόθεση Impuls Leasing România, η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως εντάσσεται στο πλαίσιο διαδικασίας αναγκαστικής εκτέλεσης που επισπεύδεται βάσει σύμβασης χρηματοδοτικής μίσθωσης που συνιστά εκτελεστό τίτλο.

Με τις τέσσερις αποφάσεις του, το Δικαστήριο, τμήμα μείζονος συνθέσεως, αναπτύσσει τη νομολογία του σχετικά με την υποχρέωση και την εξουσία του εθνικού δικαστηρίου να εξετάζει αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα συμβατικών ρητρών δυνάμει της οδηγίας για τις καταχρηστικές ρήτρες. Συναφώς, το Δικαστήριο παρέχει διευκρινίσεις ως προς την αλληλεπίδραση μεταξύ της αρχής του δεδικασμένου και της αποκλειστικής προθεσμίας, αφενός, και του δικαστικού ελέγχου των καταχρηστικών ρητρών, αφετέρου. Το Δικαστήριο αποφαινεται, εξάλλου, σχετικά με την έκταση του ελέγχου αυτού στο πλαίσιο ταχείας διαδικασίας εισπράξεως καταναλωτικών οφειλών καθώς και σχετικά με τη διάρθρωση μεταξύ ορισμένων δικονομικών αρχών που κατοχυρώνονται από τα εθνικά δίκαια όσον αφορά την έφεση και της εξουσίας του εθνικού δικαστηρίου να εξετάζει αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα συμβατικών ρητρών.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Πρώτον, το Δικαστήριο αποσαφηνίζει τη διάρθρωση μεταξύ της αρχής του δεδικασμένου και της εξουσίας του δικαστηρίου της εκτέλεσης να εξετάζει αυτεπαγγέλτως, στο πλαίσιο διαδικασίας εκδόσεως διαταγής πληρωμής, τον καταχρηστικό χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας που αποτελεί τη βάση για τη διαταγή αυτή.

Συναφώς, το Δικαστήριο κρίνει ότι η οδηγία για τις καταχρηστικές ρήτρες ³⁵³ αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία κατά την οποία, όταν ο οφειλέτης δεν έχει ασκήσει ανακοπή κατά διαταγής πληρωμής, το δικαστήριο της εκτέλεσης δεν μπορεί να ελέγξει τον ενδεχομένως καταχρηστικό χαρακτήρα των ρητρών που αποτελούν τη βάση της διαταγής πληρωμής, για τον λόγο ότι η ισχύς δεδικασμένου την οποία έχει περιβληθεί η διαταγή αυτή καλύπτει εμμέσως και το κύρος των ρητρών αυτών.

³⁵¹ Οδηγία 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ 1993, L 95, σ. 29, στο εξής: οδηγία για τις καταχρηστικές ρήτρες)

³⁵² Απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2016, Gutiérrez Naranjo κ.λπ. (C-154/15, C-307/15 και C-308/15, [EU:C:2016:980](#)). Στην απόφαση εκείνη, το Δικαστήριο έκρινε, κατ'ουσίαν, ότι η νομολογία του Tribunal Supremo (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Ισπανία) με την οποία επιβαλλόταν χρονικός περιορισμός όσον αφορά την επιστροφή των ποσών που είχαν αχρεωστήτως καταβληθεί από τους καταναλωτές στις τράπεζες βάσει καταχρηστικής ρήτρας, γνωστής ως ρήτρας κατωτάτου επιτοκίου, αντέβαινε στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας για τις καταχρηστικές ρήτρες και ότι, ως εκ τούτου, οι καταναλωτές δικαιούνται βάσει της διατάξεως αυτής την πλήρη επιστροφή των εν λόγω ποσών.

³⁵³ Ιδίως το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας.

Ειδικότερα, νομοθεσία κατά την οποία θεωρείται ότι έχει διενεργηθεί αυτεπάγγελτη εξέταση του καταχρηστικού χαρακτήρα των συμβατικών ρητρών και ότι το ζήτημα αυτό καλύπτεται από το δεδουλευμένο, ακόμη και ελλείψει οποιασδήποτε σχετικής αιτιολογίας στην απόφαση που διατάσσει την έκδοση διαταγής πληρωμής, είναι ικανή να καταστήσει κενή περιεχομένου την υποχρέωση του εθνικού δικαστηρίου να εξετάζει αυτεπαγγέλτως τον ενδεχομένως καταχρηστικό χαρακτήρα των εν λόγω ρητρών. Σε μια τέτοια περίπτωση, η απαίτηση αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας επιβάλλει να έχει τη δυνατότητα το δικαστήριο της εκτέλεσης να εκτιμήσει, ακόμη και για πρώτη φορά, τον ενδεχομένως καταχρηστικό χαρακτήρα των συμβατικών ρητρών που αποτέλεσαν τη βάση για τη διαταγή πληρωμής. Το γεγονός ότι, κατά την ημερομηνία κατά την οποία η διαταγή πληρωμής κατέστη απρόσβλητη, ο οφειλέτης αγνοούσε ότι μπορούσε να χαρακτηριστεί ως «καταναλωτής» κατά την έννοια της εν λόγω οδηγίας, δεν ασκεί επιρροή συναφώς.

Δεύτερον, το Δικαστήριο εξετάζει την αλληλεπίδραση μεταξύ της αρχής του δεδουλευμένου, της παρέλευσης αποκλειστικής προθεσμίας και της εξουσίας του εθνικού δικαστηρίου να εξετάζει αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας στο πλαίσιο διαδικασίας εκτέλεσης για την ικανοποίηση ενυπόθηκης απαίτησης.

Αφενός, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η οδηγία για τις καταχρηστικές ρήτρες³⁵⁴ αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία η οποία, λόγω του δεδουλευμένου και της παρέλευσης αποκλειστικής προθεσμίας, δεν επιτρέπει ούτε στο δικαστήριο να εξετάσει αυτεπαγγέλτως την ενδεχόμενη καταχρηστικότητα συμβατικών ρητρών στο πλαίσιο διαδικασίας εκτέλεσης για την ικανοποίηση ενυπόθηκης απαίτησης ούτε στον καταναλωτή, μετά τη λήξη της προθεσμίας για την άσκηση ανακοπής, να επικαλεστεί την καταχρηστικότητα των εν λόγω συμβατικών ρητρών στο πλαίσιο της διαδικασίας εκτέλεσης ή στο πλαίσιο επακόλουθης διαγνωστικής δίκης. Η ερμηνεία αυτή της οδηγίας έχει εφαρμογή σε περίπτωση που οι εν λόγω ρήτρες έχουν αποτελέσει αντικείμενο αυτεπάγγελτης εξέτασης κατά την κίνηση της διαδικασίας εκτέλεσης για την ικανοποίηση ενυπόθηκης απαίτησης χωρίς η εξέταση αυτή να μνημονεύεται ή να αιτιολογείται ρητώς στην απόφαση που επιτρέπει την εκτέλεση για την ικανοποίηση ενυπόθηκης απαίτησης και χωρίς η τελευταία αυτή απόφαση να αναφέρει ότι η ορθότητα της εν λόγω εξέτασης δεν θα μπορεί πλέον να αμφισβητηθεί εφόσον δεν ασκηθεί ανακοπή. Ειδικότερα, στο μέτρο που ο καταναλωτής δεν έχει ενημερωθεί για τη διενέργεια αυτεπάγγελτης εξέτασης του καταχρηστικού χαρακτήρα των συμβατικών ρητρών στην απόφαση που επιτρέπει την εκτέλεση ενυπόθηκης απαίτησης, δεν του έχει παρασχεθεί η δυνατότητα να εκτιμήσει, έχοντας πλήρη επίγνωση της κατάστασης, αν πρέπει να ασκήσει ένδικο μέσο κατά της απόφασης αυτής. Πλην όμως ο αποτελεσματικός έλεγχος του ενδεχομένως καταχρηστικού χαρακτήρα των συμβατικών ρητρών δεν διασφαλίζεται αν αποκτούν ισχύ δεδουλευμένου και οι δικαστικές αποφάσεις από τις οποίες δεν προκύπτει η διενέργεια τέτοιου ελέγχου.

Αφετέρου, το Δικαστήριο κρίνει αντιθέτως συμβατή με την ίδια οδηγία³⁵⁵ εθνική νομοθεσία η οποία δεν επιτρέπει σε εθνικό δικαστήριο να εξετάσει, ενεργώντας αυτεπαγγέλτως ή κατόπιν αιτήσεως του καταναλωτή, τον ενδεχομένως καταχρηστικό χαρακτήρα συμβατικών ρητρών άπαξ και η ενυπόθηκη απαίτηση έχει ασκηθεί, το ενυπόθηκο ακίνητο έχει πωληθεί και η κυριότητα επί του ακινήτου αυτού έχει μεταβιβαστεί σε τρίτον. Το συμπέρασμα αυτό προϋποθέτει όμως ότι ο καταναλωτής του οποίου το ενυπόθηκο αγαθό πωλήθηκε έχει τη δυνατότητα να προβάλει τα δικαιώματά του στο πλαίσιο μεταγενέστερης διαδικασίας προκειμένου να επιτύχει την αποκατάσταση της οικονομικής ζημίας που προκλήθηκε από την εφαρμογή των καταχρηστικών ρητρών.

³⁵⁴ Idem.

³⁵⁵ Idem.

Τρίτον, το Δικαστήριο εξετάζει τη διάρθρωση μεταξύ ορισμένων εθνικών δικονομικών αρχών που διέπουν την κατ' έφεση δίκη, όπως είναι η αρχή της ελεύθερης διαθέσεως του αντικειμένου της δίκης, η αρχή της αντιστοιχίας μεταξύ των αιτημάτων και της αποφάσεως και η αρχή της απαγορεύσεως της *reformatio in peius*, και της εξουσίας του εθνικού δικαστηρίου να εξετάζει αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα μιας ρήτηρας.

Συναφώς, το Δικαστήριο εκτιμά ότι η οδηγία για τις καταχρηστικές ρήτηρες³⁵⁶ αντιτίθεται στην εφαρμογή τέτοιων εθνικών δικονομικών αρχών, δυνάμει των οποίων εθνικό δικαστήριο, επιλαμβανόμενο εφέσεως που ασκείται κατά αποφάσεως με την οποία περιορίζεται χρονικώς η επιστροφή των ποσών τα οποία αχρεωστήτως κατέβαλε ο καταναλωτής βάσει ρήτηρας που κηρύχθηκε καταχρηστική, δεν μπορεί να εξετάσει αυτεπαγγέλτως λόγο εφέσεως που αντλείται από παράβαση διατάξεως της εν λόγω οδηγίας και να διατάξει την πλήρη επιστροφή των εν λόγω ποσών, εφόσον η μη προσβολή του χρονικού περιορισμού από τον οικείο καταναλωτή δεν μπορεί να αποδοθεί σε πλήρη αδράνειά του. Όσον αφορά την υπόθεση της κύριας δίκης της οποίας έχει επιληφθεί το αιτούν δικαστήριο, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι η μη άσκηση εφέσεως εκ μέρους του καταναλωτή εντός της δέουσας προθεσμίας μπορούσε να αποδοθεί στο γεγονός ότι η προθεσμία που δέχεται για την άσκηση εφέσεως είχε λήξει κατά τη στιγμή της εκδόσεως της αποφάσεως Gutierrez Naranjo κ.λπ., με την οποία το Δικαστήριο έκρινε ασυμβίβαστη με την εν λόγω οδηγία την εθνική νομολογία που περιόριζε χρονικώς τα περί επιστροφής αποτελέσματα της κηρύξεως συμβατικής ρήτηρας ως καταχρηστικής. Επομένως, στην υπόθεση της κύριας δίκης, ο καταναλωτής δεν είχε επιδείξει πλήρη αδράνεια μη ασκώντας έφεση. Υπό τις συνθήκες αυτές, η εφαρμογή των εθνικών δικονομικών αρχών που στερούν από τον καταναλωτή τα μέσα που του παρέχουν τη δυνατότητα να ασκήσει τα δικαιώματά του δυνάμει της οδηγίας για τις καταχρηστικές ρήτηρες αντιβαίνει στην αρχή της αποτελεσματικότητας, στο μέτρο που είναι ικανή να καταστήσει αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την προστασία των εν λόγω δικαιωμάτων.

Τέλος, τέταρτον, το Δικαστήριο εξετάζει την εξουσία του εθνικού δικαστηρίου να εξετάζει αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα των ρητρών εκτελεστού τίτλου όταν επιλαμβάνεται ανακοπής κατά της εκτέλεσης του τίτλου αυτού.

Συναφώς, το Δικαστήριο κρίνει ότι η οδηγία για τις καταχρηστικές ρήτηρες³⁵⁷ και η αρχή της αποτελεσματικότητας αντιτίθενται σε εθνική νομοθεσία η οποία δεν επιτρέπει στο δικαστήριο της εκτέλεσης, επιλαμβανόμενο ανακοπής κατά της εκτέλεσης, να εκτιμήσει, αυτεπαγγέλτως ή κατόπιν αιτήσεως του καταναλωτή, τον καταχρηστικό χαρακτήρα των ρητρών συμβάσεως που συνιστά εκτελεστό τίτλο, εφόσον το δικαστήριο της ουσίας, το οποίο ενδέχεται να επιληφθεί αυτοτελούς αγωγής του κοινού δικαίου με αντικείμενο την εξέταση του τυχόν καταχρηστικού χαρακτήρα των ρητρών τέτοιας συμβάσεως, μπορεί να αναστείλει τη διαδικασία εκτέλεσης έως ότου αποφανθεί επί της ουσίας μόνον εφόσον καταβληθεί εγγύηση, υπολογιζόμενη παραδείγματος χάριν βάσει της αξίας του αντικειμένου της αγωγής, τόσο μεγάλου ύψους ώστε να μπορεί να αποθαρρύνει τον καταναλωτή από το να ασκήσει τέτοιο ένδικο βοήθημα και να εμμένει στην εκδίκασή του. Ως προς την εγγύηση αυτή, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι η αναλογία μεταξύ του κόστους το οποίο συνεπάγεται μια ένδικη διαδικασία και του ποσού της αμφισβητούμενης απαιτήσεως δεν πρέπει να είναι ικανή να αποτρέψει τον καταναλωτή από το να προσφύγει ενώπιον δικαστηρίου. Είναι όμως πιθανόν ένας υπερήμερος οφειλέτης να μη διαθέτει τους αναγκαίους οικονομικούς πόρους για τη σύσταση της απαιτούμενης εγγυήσεως. Τούτο ισχύει κατά μείζονα λόγο αν η αξία του αντικειμένου των ενδίκων βοηθημάτων που έχουν ασκηθεί υπερβαίνει σημαντικά τη συνολική αξία της

³⁵⁶ Ιδίως το άρθρο 6, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας.

³⁵⁷ Ιδίως το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας.

συμβάσεως, όπως φαίνεται να συμβαίνει στην περίπτωση του ενδίκου βοηθήματος της κύριας δίκης.

1. Απόβλητα ηλεκτρικού και ηλεκτρονικού εξοπλισμού

Απόφαση της 25ης Ιανουαρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), VYSOČINA WIND (C-181/20, [EU:C:2022:51](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Περιβάλλον – Οδηγία 2012/19/ΕΕ – Απόβλητα ηλεκτρικού και ηλεκτρονικού εξοπλισμού – Υποχρέωση χρηματοδότησης του κόστους διαχείρισης των αποβλήτων που προέρχονται από φωτοβολταϊκά πλαίσια – Αναδρομική ισχύς – Αρχή της ασφάλειας δικαίου – Εσφαλμένη μεταφορά οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο – Ευθύνη του κράτους μέλους»

Η Vysočina Wind είναι τσεχική εταιρία η οποία εκμεταλλεύεται ηλιακή μονάδα παραγωγής ενέργειας εξοπλισμένη με φωτοβολταϊκά πλαίσια τα οποία διατέθηκαν στην αγορά μετά τις 13 Αυγούστου 2005.

Σύμφωνα με την υποχρέωση που προβλέπει ο τσεχικός νόμος 185/2001 περί αποβλήτων (στο εξής: νόμος περί αποβλήτων) ³⁵⁹, η Vysočina Wind συμμετείχε στη χρηματοδότηση του κόστους διαχείρισης των αποβλήτων που προέρχονται από φωτοβολταϊκά πλαίσια και, για τον λόγο αυτό, κατέβαλε τέλη κατά τα έτη 2015 και 2016.

Εκτιμώντας, ωστόσο, ότι η υποχρέωση καταβολής τελών ήταν απόρροια εσφαλμένης μεταφοράς στο εσωτερικό δίκαιο της οδηγίας 2012/19 σχετικά με τα απόβλητα ηλεκτρικού και ηλεκτρονικού εξοπλισμού (ΑΗΗΕ) ³⁶⁰ και ότι η καταβολή των τελών αυτών συνιστούσε ζημία, η Vysočina Wind άσκησε αγωγή αποζημίωσης κατά της Τσεχικής Δημοκρατίας ενώπιον των τσεχικών δικαστηρίων. Στο πλαίσιο αυτό, υποστήριξε ότι η διάταξη του νόμου περί αποβλήτων κατά την οποία οι χρήστες των φωτοβολταϊκών πλαισίων υποχρεούνται στην καταβολή τελών αντιβαίνει στο άρθρο 13, παράγραφος 1, της οδηγίας για τα ΑΗΗΕ, το οποίο επιβάλλει στους παραγωγούς ηλεκτρικού και ηλεκτρονικού εξοπλισμού, και όχι στους χρήστες του, τη χρηματοδότηση του κόστους διαχείρισης των αποβλήτων που προέρχονται από εξοπλισμό που διατέθηκε στην αγορά μετά τις 13 Αυγούστου 2005.

Δεδομένου ότι η αγωγή που άσκησε η Vysočina Wind έγινε δεκτή τόσο πρωτοδίκως όσο και κατ'έφεση, η Τσεχική Δημοκρατία άσκησε αναίρεση ενώπιον του Nejvyšší soud (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Τσεχική Δημοκρατία).

Επιληφθέν αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως που υπέβαλε το τελευταίο αυτό δικαστήριο, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου, αφενός, αποφαινεται επί της ερμηνείας και του κύρους

³⁵⁸ Στο πλαίσιο του παρόντος τίτλου πρέπει επίσης να σημειωθούν οι ακόλουθες αποφάσεις: αποφάσεις της 14ης Ιουλίου 2022, **GSMB Invest** (C-128/20, [EU:C:2022:570](#)), της 14ης Ιουλίου 2022, **Volkswagen** (C-134/20, [EU:C:2022:571](#)), και της 14ης Ιουλίου 2022, **Porsche Inter Auto και Volkswagen** (C-145/20, [EU:C:2022:572](#)), οι οποίες παρουσιάζονται υπό τον τίτλο XIII.3. «Μηχανοκίνητα οχήματα», καθώς και της 8ης Νοεμβρίου 2022, **Deutsche Umwelthilfe (Εγκριση τύπου μηχανοκίνητων οχημάτων)** (C-873/19, [EU:C:2022:857](#)), η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο III.1. «Δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και αμερόληπτου δικαστηρίου».

³⁵⁹ Άρθρο 37ρ του zákon č. 185/2001 Sb., o odpadech a o změně některých dalších zákonů (νόμου 185/2001 περί αποβλήτων και για την τροποποίηση ορισμένων νόμων).

³⁶⁰ Οδηγία 2012/19/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 4ης Ιουλίου 2012, σχετικά με τα απόβλητα ηλεκτρικού και ηλεκτρονικού εξοπλισμού (ΑΗΗΕ) (ΕΕ 2012, L 197, σ. 38, στο εξής: οδηγία περί ΑΗΗΕ).

του άρθρου 13, παράγραφος 1, της οδηγίας περί ΑΗΗΕ και, αφετέρου, διευκρινίζει τις προϋποθέσεις θεμελίωσης της ευθύνης κράτους μέλους λόγω παραβίασης του δικαίου της Ένωσης κατά τη μεταφορά οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Προβαίνοντας σε γραμματική ερμηνεία της οδηγίας περί ΑΗΗΕ, το Δικαστήριο επιβεβαιώνει, πρώτον, ότι τα φωτοβολταϊκά πλαίσια αποτελούν ηλεκτρικό και ηλεκτρονικό εξοπλισμό κατά την έννοια της οδηγίας αυτής, οπότε, σύμφωνα με το άρθρο της 13, παράγραφος 1, η χρηματοδότηση του κόστους διαχείρισης των αποβλήτων που προέρχονται από τα φωτοβολταϊκά πλαίσια τα οποία διατέθηκαν στην αγορά από τις 13 Αυγούστου 2012, ημερομηνία έναρξης ισχύος της οδηγίας, πρέπει να βαρύνει τους παραγωγούς των εν λόγω πλαισίων και όχι, όπως προβλέπει η τσεχική νομοθεσία, τους χρήστες τους.

Δεύτερον, το Δικαστήριο εξετάζει το κύρος του άρθρου 13, παράγραφος 1, της οδηγίας περί ΑΗΗΕ, στο μέτρο που η διάταξη αυτή εφαρμόζεται στα φωτοβολταϊκά πλαίσια τα οποία διατέθηκαν στην αγορά μετά τις 13 Αυγούστου 2005, ήτοι σε χρόνο προγενέστερο της ημερομηνίας έναρξης ισχύος της οδηγίας αυτής.

Συναφώς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει κατ' αρχάς ότι, καίτοι η αρχή της ασφάλειας δικαίου δεν επιτρέπει την εφαρμογή ενός νέου κανόνα δικαίου σε κατάσταση που έχει διαμορφωθεί πριν από την έναρξη ισχύος του, από τη νομολογία του απορρέει επίσης ότι ένας νέος κανόνας δικαίου εφαρμόζεται αμέσως στα μελλοντικά αποτελέσματα κατάστασης η οποία γεννήθηκε υπό το κράτος του προγενέστερου νόμου, καθώς και στις νέες έννομες καταστάσεις.

Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο ελέγχει αν η εφαρμογή του κανόνα δικαίου του άρθρου 13, παράγραφος 1, της οδηγίας περί ΑΗΗΕ, κατά τον οποίο οι παραγωγοί, και όχι οι χρήστες, υποχρεούνται να διασφαλίζουν τη χρηματοδότηση του κόστους διαχείρισης των αποβλήτων που προέρχονται από φωτοβολταϊκά πλαίσια διατεθέντα στην αγορά μετά τις 13 Αυγούστου 2005, εφόσον τα εν λόγω πλαίσια έχουν καταστεί ή θα καταστούν απόβλητα από την ημερομηνία έναρξης ισχύος της οδηγίας και εφεξής, είναι ικανή να θίξει κατάσταση διαμορφωθείσα πριν από την έναρξη ισχύος της οδηγίας ή αν, αντιθέτως, η εφαρμογή αυτή σκοπεί να ρυθμίσει τα μελλοντικά αποτελέσματα κατάστασης η οποία γεννήθηκε πριν από την έναρξη ισχύος της οδηγίας.

Δεδομένου ότι η ισχύουσα προ της έκδοσης της οδηγίας περί ΑΗΗΕ νομοθεσία της Ένωσης προέβλεπε ότι τα κράτη μέλη μπορούσαν να επιλέξουν αν το κόστος διαχείρισης των αποβλήτων που προέρχονται από φωτοβολταϊκά πλαίσια θα επιβάρυνε είτε τον νυν ή προγενέστερο κάτοχο των αποβλήτων είτε τον παραγωγό ή τον διανομέα των φωτοβολταϊκών πλαισίων, η οδηγία περί ΑΗΗΕ επηρέασε καταστάσεις που είχαν διαμορφωθεί πριν από την έναρξη ισχύος της στα κράτη μέλη τα οποία είχαν αποφασίσει να επιβαρύνουν με το κόστος αυτό τους χρήστες των φωτοβολταϊκών πλαισίων και όχι τους παραγωγούς τους, όπως συνέβαινε στην Τσεχική Δημοκρατία.

Συναφώς, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι ένας νέος κανόνας δικαίου ο οποίος εφαρμόζεται σε προηγουμένως διαμορφωθείσες καταστάσεις δεν μπορεί να θεωρηθεί σύμφωνος με την αρχή της μη αναδρομικότητας των νομικών πράξεων, όταν τροποποιεί, εκ των υστέρων και κατά τρόπο απρόβλεπτο, την κατανομή κόστους το οποίο δεν μπορεί πλέον να αποτραπεί. Εν προκειμένω, όμως, οι παραγωγοί φωτοβολταϊκών πλαισίων δεν ήταν σε θέση να προβλέψουν, κατά τον σχεδιασμό των πλαισίων, ότι θα υποχρεώνονταν σε μεταγενέστερο χρόνο να διασφαλίσουν τη χρηματοδότηση του κόστους διαχείρισης των αποβλήτων που προέρχονται από τα πλαίσια αυτά.

Κατόπιν των σκέψεων αυτών, το Δικαστήριο κηρύσσει ανίσχυρο το άρθρο 13, παράγραφος 1, της οδηγίας περί ΑΗΗΕ καθόσον η διάταξη αυτή επιβάλλει στους παραγωγούς την υποχρέωση χρηματοδότησης του κόστους διαχείρισης των αποβλήτων που προέρχονται από φωτοβολταϊκά πλαίσια τα οποία διατέθηκαν στην αγορά μεταξύ 13ης Αυγούστου 2005 και 13ης Αυγούστου 2012.

Τρίτον, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η προσθήκη στον νόμο περί αποβλήτων, περισσότερο από έναν μήνα πριν από την έκδοση της οδηγίας περί ΑΗΗΕ, μιας αντίθετης προς την οδηγία αυτή διάταξης κατά την οποία οι χρήστες των φωτοβολταϊκών πλαισίων υποχρεούνται σε καταβολή τελών δεν συνιστά, αυτή καθαυτήν, παραβίαση του δικαίου της Ένωσης από την Τσεχική Δημοκρατία, καθόσον δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι η επίτευξη του αποτελέσματος που επιδιώκεται με την οδηγία τίθεται σε σοβαρό κίνδυνο πριν η οδηγία αποτελέσει μέρος της έννομης τάξης της Ένωσης.

2. Ποιότητα του αέρα

Απόφαση της 22ας Δεκεμβρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), *Ministre de la Transition écologique και Premier ministre* (Ευθύνη του Δημοσίου για την ατμοσφαιρική ρύπανση) (C-61/21, [EU:C:2022:1015](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Περιβάλλον – Οδηγίες 80/779/ΕΟΚ, 85/203/ΕΟΚ, 96/62/ΕΚ, 1999/30/ΕΚ και 2008/50/ΕΚ – Ποιότητα του αέρα – Οριακές τιμές για τα μικροσωματίδια (Α_{Σ10}) και για το διοξείδιο του αζώτου (NO₂) – Υπέρβαση – Σχέδια για την ποιότητα του αέρα – Βλάβες που φέρονται να προκλήθηκαν σε ιδιώτη από την υποβάθμιση του αέρα συνεπεία υπέρβασης των οριακών τιμών – Ευθύνη του οικείου κράτους μέλους – Προϋποθέσεις για τη θεμελίωση της ευθύνης – Απαίτηση να αποσκοπεί ο παραβιασθείς κανόνας του δικαίου της Ένωσης στην απονομή δικαιωμάτων στους ζημιωθέντες ιδιώτες – Δεν πληρούται»

Στο πλαίσιο προσφυγής-αγωγής ενώπιον του *tribunal administratif de Cergy-Pontoise* (διοικητικού πρωτοδικείου Cergy-Pontoise, Γαλλία), ο JP, κάτοικος του οικισμού του Παρισιού, ζήτησε, μεταξύ άλλων, την εκ μέρους της Γαλλικής Δημοκρατίας καταβολή αποζημίωσης για βλάβη που αφορά την επιδείνωση της κατάστασης της υγείας του λόγω της υποβάθμισης της ποιότητας του ατμοσφαιρικού αέρα στον εν λόγω οικισμό. Η υποβάθμιση οφείλεται στις υπερβάσεις των οριακών τιμών συγκέντρωσης σε διοξείδιο του αζώτου (NO₂) και σε μικροσωματίδια (Α_{Σ10}), τις οποίες καθορίζει η οδηγία 2008/50 για την ποιότητα του ατμοσφαιρικού αέρα ³⁶¹, συνεπεία των εκ μέρους των γαλλικών αρχών παραβάσεων των υποχρεώσεων που υπέχουν δυνάμει των άρθρων 13 ³⁶² και 23 ³⁶³ της οδηγίας.

Δεδομένου ότι η προσφυγή-αγωγή του απορρίφθηκε με το σκεπτικό, κατ' ουσίαν, ότι οι διατάξεις της οδηγίας 2008/50 για την ποιότητα του ατμοσφαιρικού αέρα τις οποίες επικαλούνταν δεν απονέμουν στους ιδιώτες κανένα δικαίωμα να λάβουν αποζημίωση για ενδεχόμενη βλάβη που υπέστησαν λόγω της υποβάθμισης της ποιότητας του αέρα, ο JP άσκησε έφεση κατά της πρωτόδικης απόφασης ενώπιον του *cour administrative d'appel de Versailles* (διοικητικού εφετείου Βερσαλλιών, Γαλλία).

³⁶¹ Οδηγία 2008/50/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 2008, για την ποιότητα του ατμοσφαιρικού αέρα και καθαρότερο αέρα για την Ευρώπη (ΕΕ 2008, L 152, σ. 1).

³⁶² Κατά το άρθρο 13, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας, «[τ]α κράτη μέλη μεριμνούν ώστε τα επίπεδα διοξειδίου του θείου, Α_{Σ10}, μολύβδου και μονοξειδίου του άνθρακα στον ατμοσφαιρικό αέρα να μην υπερβαίνουν στις ζώνες και τους οικισμούς τους τις οριακές τιμές του παραρτήματος XI» και «[ω]ς προς το διοξείδιο του αζώτου και το βενζόλιο, απαγορεύεται κάθε υπέρβαση των οριακών τιμών του παραρτήματος XI μετά από τις αντίστοιχες ημερομηνίες που ορίζονται σε αυτό».

³⁶³ Κατά το άρθρο 23, παράγραφος 1, της ίδιας οδηγίας, «[ό]ταν, σε συγκεκριμένες ζώνες ή οικισμούς, τα επίπεδα των ρύπων υπερβαίνουν κάθε οριακή τιμή ή τιμή στόχο, καθώς και κάθε αντίστοιχο περιθώριο ανοχής, τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε να εκπονούνται σχέδια για την ποιότητα του αέρα για τις εν λόγω ζώνες ή οικισμούς με σκοπό να επιτευχθούν οι αντίστοιχες οριακές τιμές ή οι τιμές στόχοι που αναφέρονται στα παραρτήματα XI και XIV».

Το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου, επιληφθέν αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως που υπέβαλε το ως άνω δικαστήριο, διευκρινίζει τις προϋποθέσεις θεμελίωσης της ευθύνης κράτους μέλους για τις βλάβες που προκαλούνται σε ιδιώτη από την υποβάθμιση του αέρα συνεπεία υπέρβασης των οριακών τιμών ρύπων στον ατμοσφαιρικό αέρα.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η οδηγία 2008/50 για την ποιότητα του ατμοσφαιρικού αέρα, την οποία επικαλείται ο JP, άρχισε να ισχύει στις 11 Ιουνίου 2008, ήτοι σε χρονικό σημείο εν μέρει μεταγενέστερο των βλαβών της υγείας που ο JP υποστηρίζει ότι υπέστη, οι οποίες άρχισαν το 2003. Επομένως, για να εξετάσει την ενδεχόμενη ευθύνη της Γαλλικής Δημοκρατίας για τις επίμαχες βλάβες, το Δικαστήριο κρίνει σκόπιμο να λάβει υπόψη όχι μόνον τις σχετικές διατάξεις της ανωτέρω οδηγίας, αλλά και εκείνες των προγενέστερων αυτής οδηγιών³⁶⁴ που προβλέπουν ανάλογες απαιτήσεις.

Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ακολούθως ότι η θεμελίωση της ευθύνης του Δημοσίου έναντι ιδιωτών προϋποθέτει την πλήρωση τριών σωρευτικών προϋποθέσεων, συγκεκριμένα δε ότι ο παραβιαζόμενος κανόνας του δικαίου της Ένωσης αποσκοπεί στην απονομή δικαιωμάτων στους ιδιώτες, ότι η παράβαση του κανόνα αυτού είναι κατάφωρη και ότι υφίσταται άμεση αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της εν λόγω παράβασης και της ζημίας που υπέστησαν οι ιδιώτες.

Όσον αφορά την πρώτη προϋπόθεση, σύμφωνα με την οποία ο παραβιαζόμενος κανόνας αποσκοπεί στην απονομή δικαιωμάτων στους ιδιώτες, τα δικαιώματα αυτά γεννώνται όχι μόνον όταν τούτο προβλέπεται ρητώς στις διατάξεις του δικαίου της Ένωσης, αλλά και λόγω θετικών ή αρνητικών σαφών υποχρεώσεων που αυτές επιβάλλουν τόσο στους ιδιώτες όσο και στα κράτη μέλη και στα θεσμικά όργανα της Ένωσης. Πράγματι, η εκ μέρους κράτους μέλους παράβαση τέτοιων υποχρεώσεων είναι ικανή να παρακωλύσει την άσκηση των δικαιωμάτων που απονέμονται σιωπηρώς στους ιδιώτες από τις επίμαχες διατάξεις και, συνακόλουθα, να μεταβάλει την έννομη κατάσταση την οποία οι εν λόγω διατάξεις σκοπούν να δημιουργήσουν γι' αυτούς. Ως εκ τούτου, για την πλήρη αποτελεσματικότητα των εν λόγω κανόνων και την προστασία των δικαιωμάτων που παρέχουν απαιτείται οι ιδιώτες να έχουν τη δυνατότητα να αποζημιωθούν, τούτο δε ανεξαρτήτως του ζητήματος αν οι επίμαχες διατάξεις έχουν άμεσο αποτέλεσμα, δεδομένου ότι η εν λόγω ιδιότητα δεν είναι ούτε αναγκαία ούτε αφ' εαυτής επαρκής για την πλήρωση της πρώτης προϋπόθεσης.

Εν προκειμένω, το άρθρο 13, παράγραφος 1, και το άρθρο 23, παράγραφος 1, της οδηγίας 2008/50 για την ποιότητα του ατμοσφαιρικού αέρα, όπως και οι ανάλογες διατάξεις των προγενέστερων αυτής οδηγιών, επιβάλλουν κατ' ουσίαν στα κράτη μέλη, αφενός, υποχρέωση να μεριμνούν ώστε τα επίπεδα, μεταξύ άλλων, του NO₂ και των ΑΣ10 να μην υπερβαίνουν, στο αντίστοιχο έδαφός τους και από ορισμένες ημερομηνίες και εφεξής, τις οριακές τιμές που οι οδηγίες καθορίζουν και, αφετέρου, υποχρέωση να θεσπίζουν κατάλληλα μέτρα για την αντιμετώπιση των ενδεχόμενων υπερβάσεων των εν λόγω τιμών, ιδίως στο πλαίσιο σχεδίων για την ποιότητα του αέρα. Επομένως, οι διατάξεις αυτές προβλέπουν αρκούντως σαφείς και ακριβείς υποχρεώσεις όσον αφορά το αποτέλεσμα που τα κράτη μέλη οφείλουν να διασφαλίζουν. Εντούτοις, οι εν λόγω υποχρεώσεις εξυπηρετούν γενικό

³⁶⁴ Και συγκεκριμένα τα άρθρα 3 και 7 της οδηγίας 80/779/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 15ης Ιουλίου 1980, όσον αφορά τις οριακές τιμές και τις καθοδηγητικές τιμές ποιότητας της ατμόσφαιρας για το διοξείδιο του θείου και τα αιωρούμενα σωματίδια (ΕΕ 1980, L 229, σ. 30), τα άρθρα 3 και 7 της οδηγίας 85/203/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 7ης Μαρτίου 1985, σχετικά με τις προδιαγραφές ποιότητας του αέρα για το διοξείδιο του αζώτου (ΕΕ 1985, L 87, σ. 1), τα άρθρα 7 και 8 της οδηγίας 96/62/ΕΚ του Συμβουλίου, της 27ης Σεπτεμβρίου 1996, για την εκτίμηση και τη διαχείριση της ποιότητας του αέρα του περιβάλλοντος (ΕΕ 1996, L 296, σ. 55), καθώς και το άρθρο 4, παράγραφος 1, και το άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 1999/30/ΕΚ του Συμβουλίου, της 22ας Απριλίου 1999, σχετικά με τις οριακές τιμές διοξειδίου του θείου, διοξειδίου του αζώτου και οξειδίων του αζώτου, σωματιδίων και μολύβδου, στον αέρα του περιβάλλοντος (ΕΕ 1999, L 163, σ. 41).

σκοπό προστασίας της ανθρώπινης υγείας και του συνόλου του περιβάλλοντος και δεν είναι δυνατόν να θεωρηθεί ότι απονέμουν σιωπηρώς στους ιδιώτες δικαιώματα των οποίων η προσβολή θα μπορούσε να θεμελιώσει την ευθύνη κράτους μέλους για ζημίες προκληθείσες σε αυτούς. Ως εκ τούτου, δεν πληρούται η πρώτη από τις τρεις σωρευτικές προϋποθέσεις για τη θεμελίωση της ευθύνης του Δημοσίου.

Η αναγνωριζόμενη στους ιδιώτες από τη νομολογία του Δικαστηρίου δυνατότητα να επιτύχουν, προσφεύγοντας εν ανάγκη στα αρμόδια δικαστήρια, την εκπόνηση από τις αρμόδιες αρχές σχεδίου για την ποιότητα του αέρα σε περίπτωση υπέρβασης των οριακών τιμών που προβλέπονται στην οδηγία 2008/50 καθώς και στις προγενέστερες οδηγίες δεν μπορεί να μεταβάλει την ως άνω διαπίστωση. Η δυνατότητα αυτή, η οποία απορρέει ειδικότερα από την αρχή της αποτελεσματικότητας του δικαίου της Ένωσης, αποτελεσματικότητας στην οποία οι θιγόμενοι ιδιώτες δικαιούνται να συνεισφέρουν κινώντας διοικητικές ή δικαστικές διαδικασίες λόγω της ιδιαίτερης κατάστασης στην οποία βρίσκονται, δεν συνεπάγεται ότι οι υποχρεώσεις που προκύπτουν από το άρθρο 13, παράγραφος 1, και από το άρθρο 23, παράγραφος 1, της οδηγίας 2008/50, καθώς και από τις ανάλογες διατάξεις των προγενέστερων οδηγιών, είχαν ως σκοπό την απονομή στους ενδιαφερομένους ατομικών δικαιωμάτων, κατά την έννοια της πρώτης από τις τρεις προαναφερθείσες προϋποθέσεις.

Υπό το πρίσμα του συνόλου των ανωτέρω εκτιμήσεων, το Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το άρθρο 13, παράγραφος 1 και το άρθρο 23, παράγραφος 1, της οδηγίας 2008/50 για την ποιότητα του ατμοσφαιρικού αέρα, καθώς και οι ανάλογες διατάξεις των προγενέστερων οδηγιών, έχουν την έννοια ότι δεν αποσκοπούν στην απονομή στους ιδιώτες ατομικών δικαιωμάτων δυνάμενων να θεμελιώσουν υπέρ αυτών αξίωση αποζημίωσης έναντι κράτους μέλους δυνάμει της αρχής της ευθύνης του Δημοσίου για ζημίες που προκαλούνται στους ιδιώτες από παραβιάσεις του δικαίου της Ένωσης καταλογιστέες στο Δημόσιο.

Κεφάλαιο 2 – Το Γενικό Δικαστήριο

I. Μέσα ένδικης προστασίας βάσει του δικαίου της Ένωσης

1. Εκπροσώπηση από δικηγόρο που έχει δικαίωμα παράστασης αποκλειστικώς και μόνον ενώπιον των δικαστηρίων του Ηνωμένου Βασιλείου

Διάταξη της 20ής Ιουνίου 2022, Natixis κατά Επιτροπής (T-449/21, [EU:T:2022:394](#))

«Προσφυγή ακυρώσεως – Παρεμπίπτον διικονομικό ζήτημα – Μη εκπροσώπηση από δικηγόρο που έχει δικαίωμα παραστάσεως αποκλειστικώς και μόνον ενώπιον των δικαστηρίων του Ηνωμένου Βασιλείου σε μια από τις περιπτώσεις που απαριθμούνται περιοριστικά στο άρθρο 91, παράγραφος 2, της Συμφωνίας για την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ένωση και την Ευρατόμ – Μη εκπροσώπηση από δικηγόρο που έχει δικαίωμα παραστάσεως ενώπιον δικαστηρίου κράτους μέλους ή άλλου κράτους συμβαλλομένου στη Συμφωνία για τον ΕΟΧ – Άρθρο 19 του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης»

Με δικόγραφο που κατέθεσε στις 30 Ιουλίου 2021, η εταιρία Natixis άσκησε προσφυγή ακυρώσεως κατά της αποφάσεως της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της 20ής Μαΐου 2021, σχετικά με διαδικασία βάσει του άρθρου 101 ΣΛΕΕ και του άρθρου 53 της Συμφωνίας για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο ³⁶⁵, κατά το μέρος που την αφορά. Η προσφεύγουσα δήλωσε ότι εκπροσωπείται, μεταξύ άλλων, από δύο barristers και δύο solicitors οι οποίοι έχουν δικαίωμα παραστάσεως ενώπιον των δικαστηρίων του Ηνωμένου Βασιλείου.

Η Συμφωνία για την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση ³⁶⁶ προβλέπει μεταβατική περίοδο η οποία έληξε στις 31 Δεκεμβρίου 2020.

Με τη διάταξή του, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την αίτηση της προσφεύγουσας να αναγνωριστούν ένας barrister και ένας solicitor ως εκπρόσωποί της. Η υπόθεση αυτή παρέχει στο Γενικό Δικαστήριο την ευκαιρία να εξετάσει τα διάφορα νομοθετήματα και τις διατάξεις που πρέπει να ληφθούν υπόψη προκειμένου να κριθεί αν δικηγόρος που έχει δικαίωμα παραστάσεως αποκλειστικά και μόνον ενώπιον των δικαστηρίων του Ηνωμένου Βασιλείου μπορεί να εκπροσωπεί διάδικο ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, κατά το άρθρο 19, τρίτο και τέταρτο εδάφιο, του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μόνον ο δικηγόρος που έχει δικαίωμα παραστάσεως ενώπιον δικαστηρίου κράτους μέλους ή άλλου κράτους συμβαλλομένου στη Συμφωνία για τον ΕΟΧ μπορεί να εκπροσωπεί ή να επικουρεί διάδικο ενώπιον των δικαστηρίων της

³⁶⁵ Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο (ΕΕ 1994, L 1, σ. 3, στο εξής: Συμφωνία για τον ΕΟΧ).

³⁶⁶ Συμφωνία για την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (ΕΕ 2020, L 29, σ. 7, στο εξής: Συμφωνία αποχώρησης).

Ένωσης ³⁶⁷. Εντούτοις, όσον αφορά την ειδική περίπτωση των δικηγόρων με δικαίωμα παραστάσεως ενώπιον των δικαστηρίων του Ηνωμένου Βασιλείου, πρέπει να ληφθούν κατ' αρχάς υπόψη οι ενδεχομένως κρίσιμες διατάξεις των διεθνών συμφωνιών που δεσμεύουν το Ηνωμένο Βασίλειο και την Ένωση, ήτοι η Συμφωνία αποχώρησης και η Συμφωνία Εμπορίου και Συνεργασίας ³⁶⁸.

Συναφώς, η Συμφωνία αποχώρησης προβλέπει διάφορες περιοριστικώς απαριθμούμενες περιπτώσεις κατά τις οποίες δικηγόρος που έχει δικαίωμα παραστάσεως ενώπιον των δικαστηρίων του Ηνωμένου Βασιλείου μπορεί να εκπροσωπεί ή να επικουρεί διάδικο ενώπιον των δικαστηρίων της Ένωσης ³⁶⁹. Στο παρόν στάδιο της κατανομής αρμοδιοτήτων μεταξύ του Δικαστηρίου και του Γενικού Δικαστηρίου, δικηγόρος που έχει δικαίωμα παραστάσεως ενώπιον των δικαστηρίων του Ηνωμένου Βασιλείου και εκπροσωπούσε διάδικο στις 31 Δεκεμβρίου 2020 μπορεί να συνεχίσει να τον εκπροσωπεί ή να τον επικουρεί σε προσφυγή ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου ³⁷⁰. Ο δικηγόρος αυτός μπορεί επίσης να εκπροσωπεί ή να επικουρεί διάδικο ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου στο πλαίσιο προσφυγών ακυρώσεως κατά των αποφάσεων που εξέδωσαν τα θεσμικά και λοιπά όργανα και οργανισμοί της Ένωσης πριν από τις 31 Δεκεμβρίου 2020 και των οποίων είναι αποδέκτες το Ηνωμένο Βασίλειο ή φυσικά ή νομικά πρόσωπα που κατοικούν ή εδρεύουν στο Ηνωμένο Βασίλειο ³⁷¹. Το ίδιο ισχύει όσον αφορά τέτοιου είδους αποφάσεις που εκδόθηκαν μετά τις 31 Δεκεμβρίου 2020, ιδίως στο πλαίσιο διαδικασιών για την εφαρμογή των άρθρων 101 ή 102 ΣΛΕΕ οι οποίες κινήθηκαν πριν από τις 31 Δεκεμβρίου 2020, και των οποίων είναι αποδέκτες το Ηνωμένο Βασίλειο ή φυσικά ή νομικά πρόσωπα που κατοικούν ή εδρεύουν στο Ηνωμένο Βασίλειο. Τέλος, δικηγόρος που έχει δικαίωμα παραστάσεως ενώπιον των δικαστηρίων του Ηνωμένου Βασιλείου μπορεί να εκπροσωπεί ή να επικουρεί το κράτος αυτό ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου ³⁷² στις δίκες στις οποίες το εν λόγω κράτος αποφάσισε να παρέμβει ³⁷³.

Εν προκειμένω, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η υπό κρίση προσφυγή δεν εμπίπτει σε καμία από τις εν λόγω περιοριστικώς προβλεπόμενες από τη Συμφωνία αποχώρησης περιπτώσεις. Η προσφεύγουσα είναι εταιρία γαλλικού δικαίου με έδρα τη Γαλλία. Δεν ασκεί συναφώς επιρροή το γεγονός ότι άλλοι αποδέκτες της επίμαχης απόφασης εδρεύουν στο Ηνωμένο Βασίλειο. Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, κατά πάγια νομολογία, απόφαση εκδοθείσα από την Επιτροπή βάσει του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, ακόμη και αν έχει συνταχθεί και δημοσιευθεί υπό τη μορφή μίας μόνον αποφάσεως, πρέπει να αναλύεται ως δέσμη ατομικών αποφάσεων με τις οποίες διαπιστώνεται, έναντι καθεμιάς από τις αποδέκτριες επιχειρήσεις, η παράβαση ή οι παραβάσεις που έγιναν δεκτές εις βάρος τους και τους επιβάλλεται, ενδεχομένως, πρόστιμο. Επιπλέον, όσον αφορά τον ισχυρισμό της προσφεύγουσας ότι «εδρεύει» στο Ηνωμένο Βασίλειο ως «overseas company», από τα έγγραφα που προσκόμισε η ίδια προκύπτει ότι είναι απλώς εγγεγραμμένη και δεν εδρεύει στο κράτος αυτό. Το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει επίσης ότι το δικαίωμα εκπροσωπήσεως ή επικουρίας το οποίο η

³⁶⁷ Άρθρο 19, τέταρτο εδάφιο, του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

³⁶⁸ Συμφωνία Εμπορίου και Συνεργασίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας, αφενός, και του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας, αφετέρου (ΕΕ 2021, L 149, σ. 10, στο εξής: Συμφωνία Εμπορίου και Συνεργασίας).

³⁶⁹ Άρθρα 87, 90 έως 92 και 95 της Συμφωνίας αποχώρησης.

³⁷⁰ Σύμφωνα με το άρθρο 91, παράγραφος 1, της Συμφωνίας αποχώρησης.

³⁷¹ Σύμφωνα με το άρθρο 91, παράγραφος 2, πρώτη περίοδος, της Συμφωνίας αποχώρησης, σε συνδυασμό με το άρθρο 95, παράγραφοι 1 και 3, της ίδιας Συμφωνίας.

³⁷² Σύμφωνα με το άρθρο 91, παράγραφος 2, δεύτερη περίοδος, της Συμφωνίας αποχώρησης, σε συνδυασμό με το άρθρο 90 αυτής.

³⁷³ Δυνάμει του άρθρου 90, δεύτερο εδάφιο, στοιχείο γ', της Συμφωνίας αποχώρησης.

Συμφωνία αποχώρησης ³⁷⁴ αναγνωρίζει στους δικηγόρους που έχουν δικαίωμα παραστάσεως ενώπιον των δικαστηρίων του Ηνωμένου Βασιλείου ισχύει μόνο στο πλαίσιο των διοικητικών διαδικασιών ³⁷⁵, αποκλεισμένων των ενδεχόμενων μεταγενέστερων δικαστικών διαδικασιών ³⁷⁶.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι η προσφεύγουσα δεν μπορεί να επικαλεστεί ούτε τη Συμφωνία Εμπορίου και Συνεργασίας μεταξύ της Ένωσης και του Ηνωμένου Βασιλείου. Η Συμφωνία αυτή δεν προβλέπει ³⁷⁷ ότι κάθε συμβαλλόμενο μέρος επιτρέπει σε δικηγόρο του ετέρου συμβαλλομένου μέρους της εν λόγω Συμφωνίας να παρέχει στο έδαφός του νομικές υπηρεσίες σχετικές με το δίκαιο της Ένωσης, στο οποίο περιλαμβάνεται το άρθρο 101 ΣΛΕΕ, ή να παρέχει νομική εκπροσώπηση ενώπιον, μεταξύ άλλων, των δικαστηρίων και άλλων δεόντως συσταθέντων επίσημων δικαιοδοτικών οργάνων ενός μέρους της εν λόγω Συμφωνίας, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται και το Γενικό Δικαστήριο.

Τρίτον, τέλος, το Γενικό Δικαστήριο παρατηρεί ότι η προσφυγή ασκήθηκε στις 30 Ιουλίου 2021, ήτοι μετά τη λήξη, στις 31 Δεκεμβρίου 2020, της μεταβατικής περιόδου κατά τη διάρκεια της οποίας το δίκαιο της Ένωσης εξακολουθούσε να εφαρμόζεται στο Ηνωμένο Βασίλειο και στην επικράτειά του παρά την ιδιότητά του ως τρίτου κράτους. Συνεπώς, το ζήτημα αν δικηγόροι που διορίστηκαν από την προσφεύγουσα και έχουν δικαίωμα παραστάσεως αποκλειστικώς και μόνον ενώπιον των δικαστηρίων του Ηνωμένου Βασιλείου πρέπει να θεωρηθούν ότι έχουν δικαίωμα παραστάσεως ενώπιον δικαστηρίου κράτους μέλους ή άλλου κράτους συμβαλλομένου στη Συμφωνία για τον ΕΟΧ ³⁷⁸ δεν μπορεί πλέον να εξεταστεί υπό το πρίσμα των διατάξεων ή των πράξεων του δικαίου της Ένωσης ³⁷⁹. Ως εκ τούτου, η εξέταση αυτή πρέπει να πραγματοποιηθεί υπό το πρίσμα ενδεχόμενης ειδικής ρυθμίσεως κράτους μέλους η οποία παρέχει μονομερώς στους δικηγόρους αυτούς δικαίωμα παραστάσεως ενώπιον των δικαστηρίων του, η οποία ωστόσο δεν υφίσταται εν προκειμένω στη Γαλλία.

³⁷⁴ Άρθρο 94, παράγραφος 2, της Συμφωνίας αποχώρησης.

³⁷⁵ Όπως προβλέπεται στα άρθρα 92 και 93 της Συμφωνίας αποχώρησης.

³⁷⁶ Όπως προβλέπονται στο άρθρο 91 της Συμφωνίας αποχώρησης.

³⁷⁷ Άρθρο 193, στοιχεία α' και ζ', της Συμφωνίας Εμπορίου και Συνεργασίας.

³⁷⁸ Άρθρο 19, τέταρτο εδάφιο, του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

³⁷⁹ Συμπεριλαμβανομένων αυτών που εφαρμόζονται ως προς το δικηγορικό επάγγελμα, όπως η οδηγία 98/5/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Φεβρουαρίου 1998, για τη διευκόλυνση της μόνιμης άσκησης του δικηγορικού επαγγέλματος σε κράτος μέλος διάφορο εκείνου στο οποίο αποκτήθηκε ο επαγγελματικός τίτλος (ΕΕ 1998, L 77, σ. 36), ή ακόμη και η οδηγία 77/249/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 22 Μαρτίου 1977, περί διευκόλυνσης της πραγματικής ασκήσεως της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών από δικηγόρους (ΕΕ ειδ. έκδ. 06/001, σ. 249).

2. Αγωγή λόγω εξωσυμβατικής ευθύνης

Απόφαση της 23ης Φεβρουαρίου 2022, United Parcel Service κατά Επιτροπής (T-834/17, [EU:T:2022:84](#))

«Εξωσυμβατική ευθύνη – Ανταγωνισμός – Αγορές διεθνών υπηρεσιών ταχείας διανομής μικρών δεμάτων εντός του ΕΟΧ – Συγκέντρωση – Απόφαση με την οποία η συγκέντρωση κηρύσσεται ασυμβίβαστη με την εσωτερική αγορά – Ακύρωση της αποφάσεως με απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου – Δικαιώματα άμυνας – Κατάφωρη παράβαση κανόνα δικαίου που απονέμει δικαιώματα σε ιδιώτες – Αιτιώδης συνάφεια»

Με απόφαση της 30ής Ιανουαρίου 2013 (στο εξής: επίμαχη απόφαση) ³⁸⁰, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κήρυξε ασυμβίβαστη με την εσωτερική αγορά κοινοποιηθείσα πράξη συγκέντρωσης μεταξύ της United Parcel Service, Inc. (στο εξής: UPS) και της TNT Express NV (στο εξής: TNT), δύο επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στις αγορές των διεθνών υπηρεσιών ταχείας διανομής μικρών δεμάτων.

Η UPS, αν και ανακοίνωσε δημοσίως ότι αποχωρεί από την εν λόγω πράξη συγκέντρωσης, άσκησε ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου προσφυγή ακυρώσεως της επίμαχης απόφασης. Με απόφαση της 7ης Μαρτίου 2017 ³⁸¹, το Γενικό Δικαστήριο δέχθηκε την προσφυγή αυτή, το δε Δικαστήριο, με απόφαση της 16ης Ιανουαρίου 2019 ³⁸², απέρριψε την αίτηση αναίρεσεως που η Επιτροπή άσκησε κατά της αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου.

Στο μεταξύ, η Επιτροπή είχε κηρύξει συμβατή με την εσωτερική αγορά μια κοινοποιηθείσα πράξη συγκέντρωσης μεταξύ της TNT και της FedEx Corp. (στο εξής: FedEx), ανταγωνίστριας της UPS ³⁸³.

Στα τέλη του 2017, η UPS άσκησε αγωγή αποζημιώσεως κατά της Επιτροπής, ζητώντας αποζημίωση για την οικονομική ζημία που φέρεται να υπέστη λόγω του παράνομου χαρακτήρα της επίμαχης απόφασης ³⁸⁴. Το 2018, ασκήθηκε επίσης αγωγή αποζημιώσεως από τις εταιρίες ASL Aviation Holdings DAC και ASL Airlines (Ireland) Ltd (στο εξής, από κοινού: εταιρίες ASL), οι οποίες, πριν από την έκδοση της επίμαχης απόφασης, είχαν συνάψει με την TNT εμπορικές συμφωνίες που επρόκειτο να εκτελεστούν μετά την έγκριση της συγκέντρωσης μεταξύ της UPS και της TNT ³⁸⁵.

Το έβδομο πενταμελές τμήμα του Γενικού Δικαστηρίου απέρριψε τις δύο αυτές αγωγές αποζημιώσεως.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

- Απόρριψη της αγωγής αποζημιώσεως που άσκησε η UPS (υπόθεση T-834/17)

³⁸⁰ Απόφαση C(2013) 431, με την οποία κηρύχθηκε συγκέντρωση ασυμβίβαστη με την εσωτερική αγορά και τη λειτουργία της Συμφωνίας για τον ΕΟΧ (υπόθεση COMP/M.6570 – UPS/TNT Express).

³⁸¹ Απόφαση της 7ης Μαρτίου 2017, United Parcel Service κατά Επιτροπής (T-194/13, [EU:T:2017:144](#)).

³⁸² Απόφαση της 16ης Ιανουαρίου 2019, Επιτροπή κατά United Parcel Service (C-265/17 P, [EU:C:2019:23](#)).

³⁸³ Απόφαση της 8ης Ιανουαρίου 2016 με την οποία συγκέντρωση κηρύσσεται συμβατή με την εσωτερική αγορά και τη λειτουργία της Συμφωνίας για τον ΕΟΧ (υπόθεση M.7630 – FedEx/TNT Express), περίληψη της οποίας δημοσιεύθηκε στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* (ΕΕ 2016, C 450, σ. 12).

³⁸⁴ Υπόθεση T-834/17, United Parcel Service κατά Επιτροπής.

³⁸⁵ Υπόθεση T-540/18, ASL Aviation Holdings και ASL Airlines (Ireland) κατά Επιτροπής.

Με την αγωγή της αποζημιώσεως, η UPS προέβαλε ότι, με την επίδικη απόφαση, η Επιτροπή υπέπεσε σε κατάφωρες παραβιάσεις του δικαίου της Ένωσης, δυνάμενες να στοιχειοθετήσουν εξωσυμβατική ευθύνη της Ένωσης. Κατά την UPS, η Επιτροπή, πρώτον, προσέβαλε τα διαδικαστικά δικαιώματά της κατά τη διοικητική διαδικασία, δεύτερον, παρέβη την υποχρέωση αιτιολογήσεως και, τρίτον, υπέπεσε σε πλάνη σχετικά με την επί της ουσίας εκτίμηση της κοινοποιηθείσας πράξης συγκέντρωσης.

Προκαταρκτικώς, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η εξωσυμβατική ευθύνη της Ένωσης θεμελιώνεται εφόσον συντρέχουν σωρευτικώς τρεις προϋποθέσεις, δηλαδή κατάφωρη παράβαση κανόνα δικαίου ο οποίος αποσκοπεί στην απονομή δικαιωμάτων στους ιδιώτες, υποστατό της ζημίας και ύπαρξη άμεσης αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της παράβασης και της προκληθείσας ζημίας.

Όσον αφορά, πρώτον, την προβαλλόμενη προσβολή των διαδικαστικών δικαιωμάτων της κατά τη διοικητική διαδικασία, η UPS προσήψε, αφενός, στην Επιτροπή ότι δεν της γνωστοποίησε ούτε την τελική μορφή του οικονομετρικού προτύπου που χρησιμοποιήθηκε για την ανάλυση των συνεπειών της κοινοποιηθείσας συγκέντρωσης επί των τιμών ούτε τα κριτήρια εκτίμησης της βελτίωσης της αποτελεσματικότητας που προέκυψε από τη συγκέντρωση αυτή. Αφετέρου, η UPS υποστήριζε ότι η Επιτροπή είχε προσβάλει το δικαίωμά της πρόσβασης στις πληροφορίες που η FedEx είχε παράσχει κατά τη διοικητική διαδικασία.

Όσον αφορά τη μη γνωστοποίηση της τελικής μορφής του οικονομετρικού προτύπου που χρησιμοποίησε η Επιτροπή, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι, δυνάμει της εφαρμοστέας νομοθεσίας, η Επιτροπή ήταν, πράγματι, υποχρεωμένη να γνωστοποιήσει στην UPS την τελική αυτή μορφή. Δεδομένου ότι η Επιτροπή διέθετε, συναφώς, σημαντικά περιορισμένο, αν όχι ανύπαρκτο, περιθώριο εκτιμήσεως, υπέπεσε σε κατάφωρη προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας της UPS καθόσον παρέλειψε να της γνωστοποιήσει το πρότυπο αυτό. Λαμβανομένης υπόψη της νομολογίας σχετικά με τον σεβασμό των δικαιωμάτων άμυνας και της απόφασης του Δικαστηρίου της 16ης Ιανουαρίου 2019, η εν λόγω προσβολή των δικαιωμάτων της UPS δεν ήταν, εξάλλου, συγγνωστή λόγω φερόμενης έλλειψης σαφήνειας του δικαίου της Ένωσης, όπως υποστήριξε η Επιτροπή.

Το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει ομοίως το αμυντικό επιχείρημα της Επιτροπής που αντλείται από το γεγονός ότι, πριν από τη διαμόρφωση του οικονομετρικού προτύπου, είχαν πραγματοποιηθεί πλείονες ανταλλαγές απόψεων με την UPS. Συγκεκριμένα, παραλείποντας να γνωστοποιήσει την τελική μορφή του οικονομετρικού προτύπου, η Επιτροπή όχι μόνο δεν τήρησε μια διαδικαστική δέσμευση που αποσκοπεί στη διασφάλιση της νομιμότητας της διαδικασίας ελέγχου των συγκεντρώσεων της Ένωσης καθώς και στη διασφάλιση του ότι η διαδικασία αυτή θα είναι δίκαιη, αλλά, επιπλέον, στέρησε από την UPS τη δυνατότητα να κατανοήσει μέρος της αιτιολογίας της επίμαχης απόφασης.

Αντιθέτως, όσον αφορά τη μη γνωστοποίηση στην UPS των κριτηρίων αξιολόγησης της βελτίωσης της αποτελεσματικότητας που προέκυψε από την κοινοποιηθείσα συγκέντρωση, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι καμία διάταξη του δικαίου της Ένωσης που εφαρμόζεται στον έλεγχο των συγκεντρώσεων δεν επιβάλλει στην Επιτροπή να προσδιορίσει εκ των προτέρων, κατά τρόπο αφηρημένο, τα συγκεκριμένα κριτήρια βάσει των οποίων προτίθεται να δεχθεί ότι η βελτίωση της αποτελεσματικότητας μπορεί να θεωρηθεί επαληθεύσιμη. Υπό τις συνθήκες αυτές, είναι αβάσιμα τα επιχειρήματα με τα οποία η UPS επιδιώκει να αποδείξει ότι η Επιτροπή ήταν υποχρεωμένη να της γνωστοποιήσει τα συγκεκριμένα κριτήρια και το ελάχιστο όριο αποδείξεως που σκόπευε να εφαρμόσει, προκειμένου να προσδιορίσει κατά πόσον ήταν επαληθεύσιμη κάθε μία από τις προβαλλόμενες βελτιώσεις της αποτελεσματικότητας.

Το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει, εξάλλου, το επιχείρημα ότι η Επιτροπή προσέβαλε το δικαίωμα πρόσβασης της UPS σε ορισμένα έγγραφα που η FedEx είχε παράσχει στην Επιτροπή κατά τη διοικητική διαδικασία. Συγκεκριμένα, εφόσον η UPS δεν άσκησε εγκαίρως τα δικαιώματά της πρόσβασης κατά τον προβλεπόμενο από την εφαρμοστέα νομοθεσία τύπο (μη προσφυγή στον

σύμβουλο ακροάσεων), δεν πληρούσε τις προϋποθέσεις αποκατάστασης της ζημίας την οποία φέρεται ότι υπέστη από την προσβολή των εν λόγω δικαιωμάτων.

Όσον αφορά, δεύτερον, την προβαλλόμενη παράβαση της υποχρέωσης αιτιολογήσεως εκ μέρους της Επιτροπής, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η ανεπαρκής αιτιολογία, αφ' εαυτής, δεν είναι, κατ' αρχήν, ικανή να στοιχειοθετήσει εξωσυμβατική ευθύνη της Ένωσης.

Όσον αφορά, τρίτον, το επιχείρημα της UPS που αντλείται από πλάνη όσον αφορά την επί της ουσίας αξιολόγηση της κοινοποιηθείσας πράξης συγκέντρωσης, το Γενικό Δικαστήριο, μολονότι επιβεβαίωσε ότι η Επιτροπή υπέπεσε σε ορισμένα σφάλματα, επισημαίνει ότι τα σφάλματα αυτά δεν συνιστούν κατάφωρες παραβιάσεις του δικαίου της Ένωσης ώστε να μπορεί να στοιχειοθετηθεί εξωσυμβατική ευθύνη της Ένωσης. Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο διευκρινίζει ότι η Επιτροπή, ακόμη και αν χρησιμοποίησε, κατά παράβαση των δικών της κανόνων (Βέλτιστες πρακτικές για την υποβολή οικονομικών στοιχείων), οικονομετρικό πρότυπο το οποίο παρέκκλινε αισθητά από τη συνήθη οικονομική πρακτική, διέθετε σημαντικό περιθώριο εκτίμησης κατά τον προσδιορισμό του εν λόγω προτύπου. Επιπλέον, για την ανάλυση των επιπτώσεων της κοινοποιηθείσας πράξης συγκέντρωσης, η Επιτροπή δεν στηρίχθηκε αποκλειστικά στο εν λόγω οικονομετρικό πρότυπο, αλλά προέβη επίσης σε γενική ανάλυση των χαρακτηριστικών της σχετικής αγοράς, καταδεικνύοντας τη φύση και τα χαρακτηριστικά της εν λόγω αγοράς και τις συνέπειες που απορρέουν από τη σχεδιαζόμενη πράξη.

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι η UPS δεν κατόρθωσε να αποδείξει την ύπαρξη πρόδηλης και σοβαρής πλάνης στο πλαίσιο της εκτίμησης του επαληθεύσιμου χαρακτήρα της βελτίωσης της αποτελεσματικότητας ή της ανταγωνιστικής θέσης της FedEx στο πλαίσιο της σχεδιαζόμενης συγκέντρωσης ούτε οποιασδήποτε ένδειξης από την οποία θα μπορούσε να προκύψει άνιση μεταχείριση μεταξύ της απόφασης που αφορούσε την πράξη συγκέντρωσης μεταξύ της FedEx και της TNT και της επίμαχης απόφασης.

Επομένως, το Γενικό Δικαστήριο, αφού διαπίστωσε ότι η κατάφωρη προσβολή των διαδικαστικών δικαιωμάτων της UPS κατά τη διοικητική διαδικασία περιοριζόταν στη μη γνωστοποίηση του τελικού οικονομετρικού προτύπου που χρησιμοποίησε η Επιτροπή για να αναλύσει τις συνέπειες της κοινοποιηθείσας συγκέντρωσης επί των τιμών, εξέτασε, στη συνέχεια, την ύπαρξη άμεσης αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της πλημμέλειας αυτής και των ζημιών που προέβαλε η UPS, οι οποίες αφορούσαν, πρώτον, τα έξοδα που συνδέονται με τη συμμετοχή της στη διαδικασία ελέγχου της κοινοποιηθείσας πράξης συγκέντρωσης μεταξύ της FedEx και της TNT, δεύτερον, την καταβολή στην TNT αποζημίωσης βάσει ενδοσυμβατικής ευθύνης λόγω καταγγελίας κατόπιν της λύσης της συμφωνίας συγχώνευσης και, τρίτον, το διαφυγόν κέρδος.

Όσον αφορά, κατ' αρχάς, τα έξοδα που συνδέονται με τη συμμετοχή της UPS στη διαδικασία ελέγχου της κοινοποιηθείσας πράξης συγκέντρωσης μεταξύ της FedEx και της TNT, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η συμμετοχή αυτή αποτελούσε προδήλως απόρροια ελεύθερης επιλογής της UPS. Επομένως, η προσβολή των διαδικαστικών δικαιωμάτων της UPS κατά τη διαδικασία ελέγχου της πράξης συγκέντρωσης μεταξύ αυτής και της TNT δεν μπορεί να θεωρηθεί ως η καθοριστική αιτία των εξόδων που συνδέονται με τη συμμετοχή της στη διαδικασία ελέγχου της πράξης συγκέντρωσης μεταξύ της FedEx και της TNT. Ομοίως, δεδομένου ότι η καταβολή της αποζημίωσης λόγω καταγγελίας στην TNT οφειλόταν σε συμβατική υποχρέωση απορρέουσα από τους όρους της συμφωνίας συγχώνευσης μεταξύ της UPS και της TNT, οι πλημμέλειες τις οποίες ενείχε η επίδικη απόφαση δεν μπορούσαν να θεωρηθούν ως η καθοριστική αιτία της καταβολής της αποζημίωσης στην TNT.

Όσον αφορά, τέλος, το φερόμενο διαφυγόν κέρδος της UPS, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι, εάν δεν είχε υπάρξει προσβολή των διαδικαστικών δικαιωμάτων της UPS κατά τη διαδικασία ελέγχου της πράξης συγκέντρωσης μεταξύ αυτής και της TNT, η συγκέντρωση αυτή θα είχε κηρυχθεί συμβατή με την εσωτερική αγορά. Εξάλλου, η UPS δεν απέδειξε ούτε προσκόμισε στοιχεία που να παρέχουν στο Γενικό Δικαστήριο τη δυνατότητα να συναγάγει ότι, στην περίπτωση που δεν υφίστατο η ως άνω προσβολή, η Επιτροπή θα είχε κηρύξει την εν λόγω

πράξη συμβατή με την εσωτερική αγορά. Επιπλέον, η εκ μέρους της UPS αποχώρηση από τη σχεδιαζόμενη πράξη συγκέντρωσης ήδη από την ανακοίνωση της επίμαχης απόφασης είχε ως αποτέλεσμα τη διάρρηξη οποιασδήποτε άμεσης αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της εν λόγω πλημμέλειας και της προβαλλόμενης ζημίας.

Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, το Γενικό Δικαστήριο καταλήγει ότι η UPS δεν απέδειξε ότι η προσβολή των διαδικαστικών δικαιωμάτων της κατά τη διαδικασία ελέγχου της πράξης συγκέντρωσης μεταξύ αυτής και της TNT συνιστούσε την καθοριστική αιτία των προβαλλόμενων ζημιών. Ως εκ τούτου, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την αγωγή αποζημίωσης στο σύνολό της.

- **Απόρριψη της αγωγής αποζημίωσης που άσκησαν οι εταιρίες ASL (υπόθεση T-540/18)**

Με την αγωγή αποζημίωσης που άσκησαν οι εταιρίες ASL ζήτησαν αποζημίωση για το φερόμενο διαφυγόν κέρδος που προέκυψε από την αδυναμία εκτέλεσης, λόγω της επίμαχης απόφασης, των εμπορικών συμφωνιών που είχαν συναφθεί με την TNT. Προς στήριξη του αιτήματος αυτού, οι εταιρίες ASL προέβαλαν προσβολή των θεμελιωδών δικαιωμάτων τους και προσβολή των δικαιωμάτων της UPS εκ μέρους της Επιτροπής, καθώς και την ύπαρξη σοβαρών και πρόδηλων σφαλμάτων κατά την εκτίμηση εκ μέρους της Επιτροπής της κοινοποιηθείσας συγκέντρωσης μεταξύ της UPS και της TNT.

Πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι οι εταιρίες ASL δεν μπορούν να προβάλουν, ως βάση του δικού τους αιτήματος αποζημίωσης, την προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας της UPS στο πλαίσιο της διαδικασίας ελέγχου της πράξης συγκέντρωσης μεταξύ της τελευταίας και της TNT. Πράγματι, κατά πάγια νομολογία του Γενικού Δικαστηρίου, η προστασία την οποία παρέχει ο κανόνας δικαίου του οποίου γίνεται επίκληση προς στήριξη αγωγής αποζημίωσης πρέπει να ενεργεί υπέρ του προσώπου που τον επικαλείται και, επομένως, το πρόσωπο αυτό πρέπει να συγκαταλέγεται μεταξύ εκείνων στα οποία ο εν λόγω κανόνας απονέμει δικαιώματα.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει ως αβάσιμο το επιχείρημα των εταιριών ASL κατά το οποίο η Επιτροπή προσέβαλε, στο πλαίσιο της διαδικασίας ελέγχου της συγκέντρωσης μεταξύ της UPS και της TNT, τα θεμελιώδη δικαιώματά τους και ιδίως το δικαίωμά τους χρηστής διοίκησης, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 41 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο διευκρινίζει ότι, στο μέτρο που οι εταιρίες ASL είχαν επιλέξει ελεύθερα να μη μετάσχουν στη διαδικασία αυτή, δεν μπορούσαν βασίμως να προβάλουν προσβολή, εκ μέρους της Επιτροπής, των θεμελιωδών δικαιωμάτων τους στο πλαίσιο της εν λόγω διαδικασίας.

Τρίτον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει ως απαράδεκτο το επιχείρημα που αντλείται από την ύπαρξη σοβαρών και πρόδηλων σφαλμάτων στα οποία υπέπεσε η Επιτροπή κατά την εκτίμηση της πράξης συγκέντρωσης μεταξύ της UPS και της TNT, δεδομένου ότι οι εταιρίες ASL περιορίστηκαν να παραπέμψουν συναφώς στο δικόγραφο της αγωγής που άσκησε η UPS στην υπόθεση T-834/17.

Λαμβανομένων υπόψη των εκτιμήσεων αυτών, το Γενικό Δικαστήριο, διαπιστώνοντας ότι οι εταιρίες ASL δεν απέδειξαν την ύπαρξη κατάφωρων παραβιάσεων του δικαίου της Ένωσης που να καθιστούν πλημμελή την επίμαχη απόφαση, απορρίπτει την αγωγή τους ως αβάσιμη.

3. Συμβατικές διαφορές

Απόφαση της 13ης Ιουλίου 2022, JF κατά EUCAP Somalia (T-194/20, [EU:T:2022:454](#))

«Ρήτρα διαιτησίας – Διεθνής συμβασιούχος υπάλληλος της EUCAP Somalia – Αποστολή εμπόπτουσα στην εξωτερική πολιτική και στην πολιτική ασφαλείας – Μη ανανέωση σύμβασης εργασίας μετά την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ένωση – Δικαίωμα ακροάσεως – Ίση μεταχείριση – Απαγόρευση των διακρίσεων λόγω ιθαγένειας – Μεταβατική περίοδος που ορίζεται στη συμφωνία για την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ένωση – Προσφυγή ακυρώσεως – Αγωγή αποζημιώσεως – Πράξεις που συνδέονται αναπόσπαστα με τη σύμβαση – Απαράδεκτο»

Ο προσφεύγων-ενάγων (στο εξής: προσφεύγων) JF, υπήκοος Ηνωμένου Βασιλείου, υπέγραψε με την EUCAP Somalia, αποστολή της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ενίσχυση των ικανοτήτων της Σομαλίας στον τομέα της θαλάσσιας ασφαλείας ³⁸⁶, πολλές διαδοχικές συμβάσεις εργασίας ορισμένου χρόνου ως διεθνής συμβασιούχος υπάλληλος.

Στην τελευταία σύμβαση εργασίας του προσφεύγοντος, η οποία έληγε στις 31 Ιανουαρίου 2020, υπήρχε η πρόβλεψη ότι αυτή μπορούσε να λυθεί πριν από τη λήξη της, αν το Ηνωμένο Βασίλειο έπαυε να είναι μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Με σημείωμα της 18ης Ιανουαρίου 2020, ο αρχηγός αποστολής της EUCAP Somalia ενημέρωσε τους διεθνείς συμβασιούχους υπαλλήλους της εν λόγω αποστολής που ήταν υπήκοοι του Ηνωμένου Βασιλείου, μεταξύ των οποίων και τον προσφεύγοντα, ότι, λόγω της πιθανής αποχώρησης του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ένωση στις 31 Ιανουαρίου 2020, οι συμβάσεις εργασίας τους θα έληγαν κατά την ημερομηνία αυτή. Εν συνεχεία, με επιστολή της 29ης Ιανουαρίου 2020, επιβεβαίωσε στον JF ότι η σύμβασή του δεν επρόκειτο να ανανεωθεί πέραν της λήξης της και ότι θα έληγε στις 31 Ιανουαρίου 2020 λόγω της αποχώρησης του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ένωση.

Με την προσφυγή του, ο JF ζήτησε, κυρίως, βάσει των άρθρων 263 και 268 ΣΛΕΕ, να ακυρωθούν το σημείωμα της 18ης Ιανουαρίου 2020 και η επιστολή της 29ης Ιανουαρίου 2020 (στο εξής, από κοινού: επίδικες πράξεις) και να αποκατασταθεί η ζημία που υπέστη με τις πράξεις αυτές λόγω εξωσυμβατικής ευθύνης της EUCAP Somalia, και, επικουρικώς, βάσει του άρθρου 272 ΣΛΕΕ, να κηρυχθούν παράνομες οι επίδικες πράξεις και να αποκατασταθεί επίσης η ίδια ζημία λόγω συμβατικής ευθύνης της εν λόγω αποστολής.

Με απόφαση πενταμελούς τμήματος, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την προσφυγή που άσκησε ο JF στο σύνολό της. Με την ευκαιρία αυτή εξειδικεύει τη νομολογία του αποφαινόμενο ιδίως επί του παραδεκτού και της φύσεως της προσφυγής, καθώς και επί της δυνατότητας, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, να μην προσδιοριστεί το εφαρμοστέο εθνικό δίκαιο για την επίλυση διαφοράς εκ συμβάσεως. Εξετάζει επίσης τους λόγους που αντλούνται από παραβιάσεις του δικαίου της Ένωσης στο πλαίσιο τέτοιας συμβατικής διαφοράς και παρέχει διευκρινίσεις ως προς την εφαρμογή, εν προκειμένω, της αρχής της απαγόρευσης των διακρίσεων λόγω ιθαγένειας.

³⁸⁶ Η EUCAP Somalia ιδρύθηκε με την απόφαση 2012/389/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, της 16ης Ιουλίου 2012, σχετικά με την αποστολή της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την οικοδόμηση ικανοτήτων στην Σομαλία (EUCAP Somalia) (ΕΕ 2012, L 187, σ. 40), όπως τροποποιήθηκε με την απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2018/1942 του Συμβουλίου, της 10ης Δεκεμβρίου 2018 (ΕΕ 2018, L 314, σ. 56).

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Όσον αφορά το παραδεκτό της προσφυγής, πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει ως απαράδεκτο το στηριζόμενο στο άρθρο 263 ΣΛΕΕ αίτημα ακυρώσεως των επίδικων πράξεων. Συναφώς, παρατηρεί, μεταξύ άλλων, ότι οι όροι απασχόλησης, καθώς και τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις του διεθνούς προσωπικού της EUCAP Somalia καθορίζονται με σύμβαση, οπότε η εργασιακή σχέση μεταξύ του προσφεύγοντος και της EUCAP Somalia ήταν συμβατικής φύσης. Το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ακόμη ότι, με τις επίδικες πράξεις, ο αρχηγός αποστολής της EUCAP Somalia επιβεβαίωσε στον προσφεύγοντα την προβλεπόμενη στη σύμβασή του ημερομηνία λήξης, μετά την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ένωση η οποία αποτελούσε συμβατική αιτία λήξης της σύμβασης. Εξ αυτού το Γενικό Δικαστήριο συνάγει ότι οι επίμαχες πράξεις δεν αποσκοπούν στην παραγωγή δεσμευτικών έννομων αποτελεσμάτων εκτός των ορίων της συμβατικής σχέσης μεταξύ του προσφεύγοντος και της EUCAP Somalia τα οποία θα συνεπάγονταν την εκ μέρους της τελευταίας άσκηση προνομίων δημόσιας εξουσίας. Επομένως, οι επίμαχες πράξεις είναι συμβατικής φύσης και η ακύρωσή τους δεν μπορεί να ζητηθεί βάσει του άρθρου 263 ΣΛΕΕ.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει ως απαράδεκτο το στηριζόμενο στο άρθρο 268 ΣΛΕΕ αίτημα αποζημίωσης λόγω εξωσυμβατικής ευθύνης της Ένωσης για τις ενέργειες της EUCAP Somalia. Ένα πραγματικό συμβατικό πλαίσιο περιβάλλει το αίτημα αυτό, οπότε εμπίπτει στη συμβατική ευθύνη της Ένωσης.

Τρίτον, το Γενικό Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι είναι παραδεκτή η αγωγή καθόσον στηρίζεται, επικουρικώς, στο άρθρο 272 ΣΛΕΕ. Διευκρινίζει ότι, προς στήριξη των αιτημάτων του δυνάμει της εν λόγω διάταξης, ο προσφεύγων επικαλείται κανόνες τους οποίους η διοίκηση της Ένωσης οφείλει να τηρεί σε συμβατικό πλαίσιο, εφόσον προβάλλει λόγους που αφορούν, μεταξύ άλλων, προσβολή του δικαιώματος ακρόασης και παραβίαση των αρχών της ίσης μεταχείρισης και της απαγόρευσης των διακρίσεων ³⁸⁷, καθώς και λόγο αντλούμενο από παραβίαση της αρχής της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης η οποία συνιστά γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης. Ως εκ τούτου, ο προσφεύγων δεν μπορεί να εμποδίζεται να επικαλεστεί παραβίαση των αρχών αυτών προς στήριξη των αιτημάτων του, για τον λόγο ότι δεν μπορεί βασίμως να επικαλεστεί παρά μόνο μη εκτέλεση ρητρών της σύμβασής του ή παραβίαση του εφαρμοστέου σε αυτή δικαίου, διότι αλλιώς θα παραβιαζόταν η αρχή της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας ³⁸⁸.

Όσον αφορά το εφαρμοστέο δίκαιο, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει την αρχή κατά την οποία η συμβατική ευθύνη της Ένωσης διέπεται από το δίκαιο που εφαρμόζεται στη συγκεκριμένη σύμβαση ³⁸⁹. Εντούτοις, κρίνει ότι δεν είναι αναγκαίο να προσδιοριστεί το εθνικό δίκαιο που εφαρμόζεται στην υπό κρίση διαφορά, η οποία μπορεί να επιλυθεί βάσει της επίμαχης σύμβασης, των τυποποιημένων επιχειρησιακών διαδικασιών της EUCAP Somalia στις οποίες αυτή παραπέμπει, καθώς και του Χάρτη και των γενικών αρχών του δικαίου της Ένωσης. Στο πλαίσιο αυτό, το Γενικό Δικαστήριο παρατηρεί, ιδίως, ότι προς στήριξη των επικουρικών αιτημάτων του, τα οποία στηρίζονται στο άρθρο 272 ΣΛΕΕ, ο προσφεύγων προβάλλει αποκλειστικώς λόγους που αντλούνται από παραβιάσεις του δικαίου της Ένωσης, ειδικότερα δε των γενικών αρχών του δικαίου της Ένωσης και του Χάρτη. Επιπλέον, δεν προκύπτει ότι για την επίλυση της διαφοράς είναι αναγκαία η εφαρμογή εθνικών διατάξεων αναγκαστικού δικαίου.

³⁸⁷ Τα οποία κατοχυρώνονται αντιστοίχως στο άρθρο 41, παράγραφος 2, στοιχείο α', και στα άρθρα 20 και 21 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης).

³⁸⁸ Κατά την έννοια της απόφασης της 16ης Ιουλίου 2020, ADR Center κατά Επιτροπής (C-584/17 P, [EU:C:2020:576](#), σκέψεις 85 έως 89).

³⁸⁹ Άρθρο 340, πρώτο εδάφιο, ΣΛΕΕ.

Ως προς την ουσία της υπόθεσης, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει, πρώτον, όσον αφορά την προσβολή του δικαιώματος ακρόασης, ότι ούτε από τις ρήτρες της επίμαχης σύμβασης ούτε από τις τυποποιημένες επιχειρησιακές διαδικασίες της EUCAP Somalia, στις οποίες παραπέμπει η σύμβαση αυτή, προκύπτει ότι ο αρχηγός αποστολής της EUCAP Somalia ήταν υποχρεωμένος να ακούσει τον JF πριν εκδώσει το σημείωμα της 18ης Ιανουαρίου 2020. Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο εκτιμά ότι η επιλογή της EUCAP Somalia να μην κάνει χρήση της δυνατότητας ανανέωσης της σύμβασης του προσφεύγοντος, όπως αυτή προκύπτει από τις επίδικες πράξεις, δεν αποτελούσε μέτρο ληφθέν εις βάρος του το οποίο τον έθιγε δυσμενώς κατά την έννοια του άρθρου 41, παράγραφος 2, στοιχείο α', του Χάρτη. Επομένως, ούτε το δικαίωμα ακρόασης, όπως κατοχυρώνεται στη διάταξη αυτή, επέβαλλε στην EUCAP Somalia την υποχρέωση να ακούσει τον προσφεύγοντα πριν από τη σύνταξη του σημειώματος της 18ης Ιανουαρίου 2020. Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο υπογραμμίζει, στο πλαίσιο αγωγής συμβατικής φύσεως, ότι ακόμη και αν υποθεθεί ότι ο προσφεύγων είχε δικαίωμα σε προηγούμενη ακρόαση πριν από τη σύνταξη του εν λόγω σημειώματος, η διαδικασία δεν θα μπορούσε να καταλήξει σε διαφορετικό αποτέλεσμα, αν ο προσφεύγων είχε ασκήσει το δικαίωμά του.

Δεύτερον, όσον αφορά την προβαλλόμενη διάκριση λόγω ιθαγένειας, το Γενικό Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι ο προσφεύγων, ως υπήκοος κράτους μέλους που κίνησε τη διαδικασία αποχώρησης από την Ένωση, δεν βρισκόταν αντικειμενικά σε κατάσταση συγκρίσιμη με εκείνη των διεθνών συμβασιούχων υπαλλήλων που ήταν υπήκοοι άλλου κράτους μέλους στο πλαίσιο της EUCAP Somalia, οπότε ο αρχηγός της αποστολής αυτής μπορούσε να αποφασίσει να μην ανανεώσει τη σύμβαση εργασίας του μετά την 31η Ιανουαρίου 2020, χωρίς αυτό να συνιστά δυσμενή διάκριση λόγω ιθαγένειας.

Τρίτον, τέλος, όσον αφορά την προβαλλόμενη παράβαση, με τις επίδικες πράξεις, της συμφωνίας αποχώρησης του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρατόμ³⁹⁰, το Γενικό Δικαστήριο παρατηρεί, στο πλαίσιο αγωγής συμβατικής φύσεως, ότι οι διατάξεις της συμφωνίας αυτής, οι οποίες είναι κρίσιμες στην επίμαχη υπόθεση, διέπουν τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες το δίκαιο της Ένωσης εφαρμόζεται στο Ηνωμένο Βασίλειο κατά τη μεταβατική περίοδο και, ως εκ τούτου, συνιστούν ουσιαστικούς κανόνες. Δεδομένου ότι οι κανόνες αυτοί δεν έχουν εφαρμογή σε έννομες καταστάσεις οι οποίες δημιουργήθηκαν πριν από την έναρξη ισχύος της συμφωνίας αποχώρησης και δεδομένου ότι οι επίδικες πράξεις είναι προγενέστερες της συγκεκριμένης ημερομηνίας, η προβαλλόμενη παράβαση δεν μπορεί να γίνει δεκτή.

³⁹⁰ Συμφωνία για την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (ΕΕ 2020, L 29, σ. 7), η οποία τέθηκε σε ισχύ την 1η Φεβρουαρίου 2020.

II. Θεσμικό δίκαιο – Ευρωπαϊκή Εισαγγελία

Απόφαση της 12ης Ιανουαρίου 2022, Verelst κατά Συμβουλίου (T-647/20, [EU:T:2022:5](#))

«Θεσμικό δίκαιο – Ενισχυμένη συνεργασία για τη σύσταση της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας – Κανονισμός (ΕΕ) 2017/1939 – Διορισμός των Ευρωπαίων εισαγγελέων της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας – Διορισμός ενός από τους υποψηφίους που πρότεινε το Βέλγιο – Κανόνες για τον διορισμό των Ευρωπαίων εισαγγελέων»

Στις 12 Οκτωβρίου 2017 το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης εξέδωσε τον κανονισμό 2017/1939, σχετικά με την εφαρμογή ενισχυμένης συνεργασίας για τη σύσταση της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας ³⁹¹. Ο κανονισμός αυτός προβλέπει τη σύσταση της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας ως οργάνου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και θεσπίζει τους κανόνες σχετικά με τη λειτουργία της.

Σύμφωνα με το άρθρο 16, παράγραφος 1, του κανονισμού 2017/1939, κάθε κράτος μέλος που συμμετέχει στην ενισχυμένη συνεργασία για τη σύσταση της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας πρέπει να προτείνει τρεις υποψηφίους για τη θέση του Ευρωπαίου εισαγγελέα. Το άρθρο 16, παράγραφος 2, του κανονισμού αυτού προβλέπει ότι το Συμβούλιο, αφού λάβει την αιτιολογημένη γνώμη από την επιτροπή επιλογής η οποία είναι επιφορτισμένη με την κατάρτιση ενός καταλόγου υποψηφίων για τη θέση του Ευρωπαίου γενικού εισαγγελέα ³⁹², επιλέγει και διορίζει έναν από τους υποψηφίους ως Ευρωπαίο εισαγγελέα του οικείου κράτους μέλους και ότι, εάν η επιτροπή επιλογής κρίνει ότι συγκεκριμένος υποψήφιος δεν πληροί τις προϋποθέσεις που απαιτούνται για την άσκηση των καθηκόντων του Ευρωπαίου εισαγγελέα, η γνώμη της είναι δεσμευτική για το Συμβούλιο. Δυνάμει του άρθρου 16, παράγραφος 3, του εν λόγω κανονισμού, το Συμβούλιο, αποφασίζοντας με απλή πλειοψηφία, επιλέγει και διορίζει τους Ευρωπαίους εισαγγελείς για μη ανανεώσιμη θητεία διάρκειας έξι ετών και μπορεί να αποφασίσει να παρατείνει τη θητεία αυτή έως τρία έτη μετά το πέρας της περιόδου των έξι ετών.

Κατά το άρθρο 14, παράγραφος 3, του κανονισμού 2017/1939, το Συμβούλιο θεσπίζει τους κανόνες λειτουργίας της επιτροπής επιλογής και εκδίδει απόφαση περί του διορισμού των μελών της έπειτα από πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Στις 13 Ιουλίου 2018, το Συμβούλιο εξέδωσε την εκτελεστική απόφαση (ΕΕ) 2018/1696 για τους κανόνες λειτουργίας της επιτροπής επιλογής ³⁹³. Ειδικότερα, το τρίτο εδάφιο του σημείου VII.2 των εν λόγω κανόνων, το οποίο περιλαμβάνεται στο παράρτημα, προβλέπει ότι «[η] επιτροπή επιλογής κατατάσσει τους υποψηφίους με βάση τα προσόντα και την πείρα τους», η κατάταξη δε αυτή «καθορίζει τη σειρά προτίμησης της επιτροπής επιλογής και δεν είναι δεσμευτική για το Συμβούλιο».

Ενόψει της πρότασης των τριών υποψηφίων για τη θέση του Ευρωπαίου εισαγγελέα που προβλέπεται στον κανονισμό 2017/1939, στις 25 Ιανουαρίου 2019 οι βελγικές αρχές δημοσίευσαν πρόσκληση υποβολής υποψηφιοτήτων, στην οποία ανταποκρίθηκαν έξι υποψήφιοι, μεταξύ των οποίων και ο προσφεύγων Jean-Michel Verelst, ο οποίος ασκεί από το 2010 τα καθήκοντα του αντεισαγγελέα Βρυξελλών (Βέλγιο) με εξειδίκευση στον φορολογικό τομέα.

³⁹¹ Κανονισμός (ΕΕ) 2017/1939 του Συμβουλίου, της 12ης Οκτωβρίου 2017, σχετικά με την εφαρμογή ενισχυμένης συνεργασίας για τη σύσταση της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας (ΕΕ 2017, L 283, σ. 1).

³⁹² Όπως προβλέπεται στο άρθρο 14, παράγραφος 3, του κανονισμού 2017/1939.

³⁹³ Εκτελεστική απόφαση (ΕΕ) 2018/1696 του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2018, για τους κανόνες λειτουργίας της επιτροπής επιλογής που προβλέπεται στο άρθρο 14 παράγραφος 3 του κανονισμού 2017/1939 (ΕΕ 2018, L 282, σ. 8).

Μετά το πέρας των διαφορετικών σταδίων της διαδικασίας επιλογής που προβλέπεται στον κανονισμό 2017/1939, το Συμβούλιο εξέδωσε, στις 27 Ιουλίου 2020, την εκτελεστική απόφαση 2020/1117, για τον διορισμό των Ευρωπαίων εισαγγελέων της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας, με την οποία διορίστηκε ο Yves van den Berge από τις 29 Ιουλίου 2020³⁹⁴. Με έγγραφο της 7ης Οκτωβρίου 2020, το Συμβούλιο κοινοποίησε στον προσφεύγοντα, όπως και σε όλους τους λοιπούς μη επιλεγέντες υποψηφίους, την απόφαση αυτή, καθώς και τις κρίσιμες πληροφορίες σχετικά με τους λόγους στους οποίους στηρίξε την απόφασή του να διορίσει άλλον υποψήφιο, εν προκειμένω τον Υ. van den Berge.

Κατόπιν τούτου, ο προσφεύγων ζήτησε από το Συμβούλιο να του διαβιβάσει το σύνολο των εγγράφων σχετικά με τη διεξαγωγή της διαδικασίας επιλογής που τον αφορούσε. Στη συνέχεια άσκησε προσφυγή ακυρώσεως με αίτημα την ακύρωση της εν λόγω αποφάσεως, καθόσον με αυτήν διορίζεται ο Υ. van den Berge ως Ευρωπαίος εισαγγελέας της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας και απορρίπτεται η υποψηφιότητα του προσφεύγοντος.

Με την απόφασή του, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την προσφυγή του προσφεύγοντος. Εξετάζει για πρώτη φορά τη νομιμότητα της εκτελεστικής αποφάσεως 2020/1117 για τον διορισμό των Ευρωπαίων εισαγγελέων της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας, η οποία εκδόθηκε κατ'εφαρμογήν του κανονισμού 2017/1939.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει το ζήτημα αν το Συμβούλιο μπορούσε να παρεκκλίνει από τη σειρά προτιμήσεως που είχε καθορίσει η επιτροπή επιλογής η οποία ήταν επιφορτισμένη με την αξιολόγηση των ικανοτήτων των υποψηφίων που πρότειναν τα κράτη μέλη. Συναφώς, αφού υπενθύμισε το γράμμα των διατάξεων που διέπουν τη διαδικασία η οποία οδήγησε στην έκδοση της προσβαλλόμενης απόφασης –σημειώνεται δε ότι ο προσφεύγων δεν αμφισβητεί ότι όντως διεξήχθη η διαδικασία αυτή– το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει, αφενός, ότι, σύμφωνα με το σημείο VII.2, τρίτο εδάφιο, των κανόνων λειτουργίας της επιτροπής επιλογής, η κατάταξη στην οποία προβαίνει η επιτροπή αυτή βάσει των προσόντων και της πείρας των τριών υποψηφίων που έχει προτείνει το οικείο κράτος μέλος δεν είναι δεσμευτική για το Συμβούλιο. Αφετέρου, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι ούτε το άρθρο 16, παράγραφοι 2 και 3, του κανονισμού 2017/1939, ούτε οι κανόνες λειτουργίας της επιτροπής επιλογής απαγορεύουν στο Συμβούλιο, προκειμένου να προβεί σε επιλογή μεταξύ των τριών υποψηφίων που προτείνονται από κράτος μέλος στο πλαίσιο της ασκήσεως της αρμοδιότητας που του παρέχει το εν λόγω άρθρο 16, παράγραφοι 2 και 3, να λάβει υπόψη τις πληροφορίες που του παρέχουν οι κυβερνήσεις των κρατών μελών που εκπροσωπούνται εντός του οργάνου, ενδεχομένως και το ίδιο το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος. Κατά συνέπεια, το Γενικό Δικαστήριο εκτιμά ότι η προσβαλλόμενη απόφαση εκδόθηκε σύμφωνα με τους διαδικαστικούς κανόνες που διέπουν την έκδοσή της³⁹⁵ και σύμφωνα με την αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει την εκ μέρους του Συμβουλίου τήρηση της υποχρεώσεώς του αιτιολογήσεως όσον αφορά τον προσφεύγοντα του οποίου η υποψηφιότητα απορρίφθηκε. Αφού υπενθύμισε το περιεχόμενο της εν λόγω υποχρεώσεως αιτιολογήσεως³⁹⁶ και εξέτασε τη

³⁹⁴ Εκτελεστική απόφαση (ΕΕ) 2020/1117 του Συμβουλίου, της 27ης Ιουλίου 2020, για τον διορισμό των ευρωπαίων εισαγγελέων της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας (ΕΕ 2020, L 244, σ. 18).

³⁹⁵ Ειδικότερα, τα άρθρα 14 και 16 του κανονισμού 2017/1939 καθώς και τα σημεία VI.2 και VII.2 των κανόνων λειτουργίας της επιτροπής επιλογής.

³⁹⁶ Υποχρέωση την οποία επιβάλλουν το άρθρο 296 ΣΛΕΕ και το άρθρο 41, παράγραφος 2, στοιχείο γ', του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

νομική φύση της προσβαλλόμενης απόφασης, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι η αιτιολογία της προσβαλλόμενης απόφασης, καθόσον απέρριψε σιωπηρά την υποψηφιότητα του προσφεύγοντος για τη θέση του Ευρωπαϊού εισαγγελέα του Βασιλείου του Βελγίου, έπρεπε, κατ' αρχήν, να του κοινοποιηθεί συγχρόνως με την προσβαλλόμενη απόφαση.

Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η μόνη αιτιολογία που περιλαμβάνεται στην προσβαλλόμενη απόφαση, όπως αυτή δημοσιεύθηκε στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, βρίσκεται στην αιτιολογική σκέψη 13 αυτής. Συγκεκριμένα, στην αιτιολογική αυτή σκέψη αναφέρεται ότι «όσον αφορά τους υποψηφίους που προτάθηκαν από το Βέλγιο, τη Βουλγαρία και την Πορτογαλία, το Συμβούλιο δεν ακολούθησε τη μη δεσμευτική σειρά προτίμησης της επιτροπής επιλογής, επί τη βάσει διαφορετικής αξιολόγησης των ουσιαστικών προσόντων των εν λόγω υποψηφίων από τα σχετικά προπαρασκευαστικά όργανα του Συμβουλίου». Το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι από το σημείο VII.2, τρίτο εδάφιο, των κανόνων λειτουργίας της επιτροπής επιλογής προκύπτει ότι η κατάταξη στην οποία προέβη η επιτροπή αυτή όσον αφορά τους τρεις υποψηφίους για τη θέση του Ευρωπαϊού εισαγγελέα που προτάθηκαν από το Βασίλειο του Βελγίου βάσει των προσόντων και της πείρας τους δεν ήταν δεσμευτική για το Συμβούλιο. Επομένως, το Συμβούλιο ήταν ελεύθερο είτε να ακολουθήσει την εν λόγω κατάταξη είτε να στηρίξει την απόφασή του σε διαφορετική σύγκριση των προσόντων των υποψηφίων. Συνεπώς, κατά το Γενικό Δικαστήριο, κακώς ο προσφεύγων υποστηρίζει ότι η αιτιολογία της προσβαλλόμενης απόφασης έπρεπε να του έχει παράσχει τη δυνατότητα να κατανοήσει τους λόγους για τους οποίους το Συμβούλιο αποφάσισε να μην ακολουθήσει τη σειρά προτίμησης που είχε καθορίσει η επιτροπή επιλογής.

Ωστόσο, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι η αιτιολογία της προσβαλλόμενης απόφασης που περιλαμβάνεται στην αιτιολογική σκέψη 13 της τελευταίας δεν παρέχει, αυτή καθαυτή, τη δυνατότητα ούτε στον προσφεύγοντα ούτε στο Γενικό Δικαστήριο να κατανοήσουν γιατί το Συμβούλιο θεώρησε ότι η υποψηφιότητα του υποψηφίου που διορίστηκε στη θέση του Ευρωπαϊού εισαγγελέα του Βασιλείου του Βελγίου συγκέντρωνε περισσότερα προσόντα σε σχέση με εκείνη του προσφεύγοντος. Εντούτοις, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι, με το έγγραφο της 7ης Οκτωβρίου 2020, το Συμβούλιο εξέθεσε κατά τρόπο αρκούντως λεπτομερή τους λόγους για τους οποίους εκτίμησε ότι ο διορισθείς υποψήφιος ήταν καταλληλότερος για την άσκηση των καθηκόντων του Ευρωπαϊού εισαγγελέα σε σχέση με τους δύο άλλους υποψηφίους.

Επομένως, κατά το Γενικό Δικαστήριο, μολοντί θα ήταν ευκαίριο οι συμπληρωματικοί λόγοι απόρριψης της υποψηφιότητας του προσφεύγοντος να του είχαν γνωστοποιηθεί συγχρόνως με τη δημοσίευση της προσβαλλόμενης απόφασης στην *Επίσημη Εφημερίδα*, επισημαίνεται ότι ο προσφεύγων μπόρεσε να λάβει γνώση των λόγων αυτών με το έγγραφο του Συμβουλίου της 7ης Οκτωβρίου 2020, ήτοι πριν από την άσκηση της προσφυγής, και ότι, εν προκειμένω, η εν λόγω κοινοποίηση παρέσχε σε αυτόν τη δυνατότητα να εκτιμήσει το βάσιμο της αποφάσεως αυτής και να προασπίσει τα δικαιώματά του.

Τρίτον και τελευταίον, το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει τα επιχειρήματα του προσφεύγοντος κατά τα οποία η προσβαλλόμενη απόφαση ενέχει πρόδηλη πλάνη εκτιμήσεως. Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι ένα θεσμικό όργανο διαθέτει ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως κατά την αξιολόγηση και τη σύγκριση των προσόντων των υποψηφίων για μια προς πλήρωση θέση και ότι τα στοιχεία της εκτιμήσεως αυτής εξαρτώνται όχι μόνον από την ικανότητα και την επαγγελματική αξία των ενδιαφερομένων, αλλά και από τον χαρακτήρα τους, τη συμπεριφορά τους και το σύνολο της προσωπικότητάς τους. Τούτο ισχύει κατά μείζονα λόγο όταν η προς πλήρωση θέση συνεπάγεται μεγάλες ευθύνες, όπως αυτές που αναλαμβάνουν οι Ευρωπαίοι εισαγγελείς δυνάμει του κανονισμού 2017/1939³⁹⁷.

³⁹⁷ Αιτιολογική σκέψη 24, άρθρο 9, άρθρο 12, παράγραφοι 1, 3 και 5, και άρθρο 104 του κανονισμού 2017/1939.

Συγκεκριμένα, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι οι Ευρωπαίοι εισαγγελείς καλούνται να καταλάβουν θέσεις υψηλής ευθύνης, πράγμα το οποίο επιβεβαιώνεται εξάλλου από τον βαθμό AD 13 στον οποίο διορίζονται, ο οποίος αντιστοιχεί, σύμφωνα με το παράρτημα Ι του Κανονισμού Υπηρεσιακής Καταστάσεως των υπαλλήλων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στα καθήκοντα συμβούλου ή σε ισοδύναμη θέση. Επομένως, η θέση του Ευρωπαίου εισαγγελέα τοποθετείται μεταξύ των καθηκόντων διευθυντή (AD 15-AD 14) και των καθηκόντων προϊσταμένου μονάδας ή ισοδύναμης θέσης (AD 9-AD 14). Ως εκ τούτου, κατά το Γενικό Δικαστήριο, το Συμβούλιο διαθέτει ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως κατά την αξιολόγηση και τη σύγκριση των προσόντων των υποψηφίων για τη θέση του Ευρωπαίου εισαγγελέα κράτους μέλους.

Εξετάζοντας ένα προς ένα τα επιχειρήματα που προέβαλε ο προσφεύγων και λαμβανομένου υπόψη του ευρέος περιθωρίου εκτιμήσεως που διέθετε το Συμβούλιο, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι ο προσφεύγων δεν απέδειξε ότι το Συμβούλιο υπερέβη, εν προκειμένω, τα όρια της ευρείας διακριτικής του ευχέρειας επιλέγοντας και διορίζοντας τον Υ. van den Berge στη θέση του Ευρωπαίου εισαγγελέα.

III. Ανταγωνισμός

1. Συμπράξεις (άρθρο 101 ΣΛΕΕ)

Απόφαση της 2ας Φεβρουαρίου 2022, Scania κ.λπ. κατά Επιτροπής (Τ-799/17, [ΕΥ:Τ:2022:48](#))

«Ανταγωνισμός – Συμπράξεις – Αγορά των κατασκευαστών φορτηγών – Απόφαση με την οποία διαπιστώνεται παράβαση του άρθρου 101 ΣΛΕΕ και του άρθρου 53 της Συμφωνίας για τον ΕΟΧ – Συμφωνίες και εναρμονισμένες πρακτικές σχετικά με τις τιμές πώλησης των φορτηγών, το χρονοδιάγραμμα για την εισαγωγή των τεχνολογιών χαμηλών εκπομπών και τη μετακύλιση στους πελάτες του κόστους των τεχνολογιών αυτών – “Υβριδική” διαδικασία η οποία διεξάγεται σε στάδια – Τεκμήριο αθωότητας – Αρχή της αμεροληψίας – Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων – Ενιαία και διαρκής παράβαση – Περιορισμός του ανταγωνισμού ως εκ του αντικειμένου – Γεωγραφική έκταση της παράβασης – Πρόστιμο – Αναλογικότητα – Ίση μεταχείριση – Πλήρης δικαιοδοσία»

Με απόφαση της 27ης Σεπτεμβρίου 2017 (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση)³⁹⁸, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διαπίστωσε ότι οι εταιρίες Scania AB, Scania CV AB και Scania Deutschland GmbH, τρεις οντότητες του ομίλου Scania, οι οποίες δραστηριοποιούνται στην κατασκευή και πώληση βαρέων φορτηγών για μεταφορές μεγάλων αποστάσεων (στο εξής, από κοινού: Scania), είχαν παραβεί τους κανόνες του δικαίου της Ένωσης που απαγορεύουν τις συμπράξεις³⁹⁹, μετέχοντας, από τον Ιανουάριο του 1997 έως τον Ιανουάριο του 2011, μαζί με τους ανταγωνιστές τους, σε συμπαιγνιακούς διακανονισμούς με σκοπό τον περιορισμό του ανταγωνισμού στην αγορά των μεσαίων και βαρέων φορτηγών εντός του ΕΟΧ. Η Επιτροπή επέβαλε στη Scania πρόστιμο ύψους 880 523 000 ευρώ.

Η προσβαλλόμενη απόφαση εκδόθηκε κατόπιν της λεγόμενης «υβριδικής» διαδικασίας, η οποία συνδυάζει τη διαδικασία διευθέτησης των διαφορών⁴⁰⁰ και τη συνήθη διοικητική διαδικασία στον τομέα των συμπράξεων.

Εν προκειμένω, κάθε επιχείρηση που ήταν αποδέκτης της ανακοίνωσης αιτιάσεων, περιλαμβανομένης της Scania, επιβεβαίωσε στην Επιτροπή τη βούλησή της να συμμετάσχει σε συζητήσεις με σκοπό τη διευθέτηση της διαφοράς. Ωστόσο, κατόπιν συζητήσεων με την Επιτροπή, η Scania αποφάσισε να αποσυρθεί από την εν λόγω διαδικασία. Ως εκ τούτου, η Επιτροπή εξέδωσε απόφαση διευθέτησης της διαφοράς ως προς τις επιχειρήσεις που είχαν υποβάλει σχετικό επίσημο αίτημα⁴⁰¹ και συνέχισε την έρευνα εις βάρος της Scania.

³⁹⁸ C(2017) 6467 final, της 27ης Σεπτεμβρίου 2017, σχετικά με διαδικασία βάσει του άρθρου 101 ΣΛΕΕ και του άρθρου 53 της Συμφωνίας για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο (ΕΟΧ) (Υπόθεση ΑΤ.39824 – Φορτηγά).

³⁹⁹ Άρθρο 101 ΣΛΕΕ και άρθρο 53 της Συμφωνίας για τον ΕΟΧ.

⁴⁰⁰ Η διαδικασία αυτή διέπεται από το άρθρο 10α του κανονισμού (ΕΚ) 773/2004 της Επιτροπής, της 7ης Απριλίου 2004, σχετικά με τη διεξαγωγή από την Επιτροπή των διαδικασιών δυνάμει των άρθρων [101 και 102 ΣΛΕΕ] (ΕΕ 2004, L 123, σ. 18). Παρέχει στα εμπλεκόμενα στις υποθέσεις συμπράξεων μέρη τη δυνατότητα να αναγνωρίσουν την ευθύνη τους και να επιτύχουν, ως αντάλλαγμα, μείωση του ποσού του επιβαλλόμενου προστίμου.

⁴⁰¹ Απόφαση C(2016) 4673 final, σχετικά με διαδικασία βάσει του άρθρου 101 ΣΛΕΕ και του άρθρου 53 της Συμφωνίας για τον ΕΟΧ (Υπόθεση ΑΤ.39824 – Φορτηγά). Η απόφαση αυτή εκδόθηκε βάσει του άρθρου 7 και του άρθρου 23, παράγραφος 2, του κανονισμού (ΕΚ) 1/2003 του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2002, για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα [101 και 102 ΣΛΕΕ] (ΕΕ 2003, L 1, σ. 1).

Με την από 2 Φεβρουαρίου 2022 απόφασή του, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την προσφυγή που άσκησε η Scania με αίτημα την ακύρωση της προσβαλλόμενης απόφασης και παρέχει ορισμένες διευκρινίσεις που αφορούν τη νομιμότητα της «υβριδικής» διαδικασίας στον τομέα των συμπράξεων και την έννοια της ενιαίας και διαρκούς παράβασης.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Όσον αφορά τη νομιμότητα της «υβριδικής» διαδικασίας που εφάρμοσε η Επιτροπή, το Γενικό Δικαστήριο σημειώνει κατ' αρχάς ότι, αντιθέτως προς όσα υποστήριξε η Scania, η απόφαση της Επιτροπής να εφαρμόσει την εν λόγω διαδικασία δεν συνεπάγεται αφ' εαυτής, παραβίαση της αρχής του τεκμηρίου αθωότητας, προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας ή παράβαση του καθήκοντος αμεροληψίας. Πράγματι, οι διατάξεις που ρυθμίζουν τη διαδικασία διευθέτησης των διαφορών δεν αντιτίθενται στη δυνατότητα της Επιτροπής να ακολουθήσει τη διαδικασία αυτή στο πλαίσιο της εφαρμογής του άρθρου 101 ΣΛΕΕ. Επιπλέον, κατά τη νομολογία, στο πλαίσιο των ως άνω διαδικασιών, η Επιτροπή έχει τη δυνατότητα να εκδώσει, σε πρώτο στάδιο, απόφαση διευθέτησης της διαφοράς και, στη συνέχεια, απόφαση κατά τη συνήθη διαδικασία, υπό την προϋπόθεση του σεβασμού των ανωτέρω αρχών και δικαιωμάτων.

Κατόπιν της διευκρίνισης αυτής, το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει αν, υπό τις επίμαχες περιστάσεις, η Επιτροπή σεβάστηκε τα εν λόγω δικαιώματα.

Σχετικά με την αιτίαση που αφορά παραβίαση της αρχής του τεκμηρίου αθωότητας, η Scania υποστήριξε ότι με την απόφαση διευθέτησης της διαφοράς η Επιτροπή διατύπωσε την τελική θέση της όσον αφορά τις ίδιες ενέργειες με εκείνες που εκτίθενται στην ανακοίνωση αιτιάσεων και συνήγαγε το συμπέρασμα, βάσει των ίδιων αποδεικτικών στοιχείων με εκείνα που χρησιμοποιήθηκαν στην προσβαλλόμενη απόφαση, ότι οι ενέργειες αυτές, στην τέλεση των οποίων φέρεται ότι μετείχε και η Scania, συνιστούσαν παράβαση.

Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει, πρώτον, ότι κανένα από τα χωρία της αιτιολογίας της απόφασης διευθέτησης της διαφοράς, εξεταζόμενης στο σύνολό της υπό το πρίσμα των ιδιαίτερων περιστάσεων υπό τις οποίες εκδόθηκε, δεν μπορούσε να ερμηνευθεί ως πρόωρη διαπίστωση της ευθύνης της Scania. Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο διευκρινίζει ότι η αναγνώριση της ευθύνης εκ μέρους των αποδεκτών μιας απόφασης για τη διευθέτηση της διαφοράς δεν μπορεί να οδηγήσει στην έμμεση αναγνώριση της ευθύνης της επιχείρησης που αποφάσισε να αποσυρθεί από την εν λόγω διαδικασία, λόγω της ενδεχόμενης συμμετοχής της στις ίδιες ενέργειες που θεωρήθηκαν παραβατικές στην απόφαση διευθέτησης της διαφοράς. Συγκεκριμένα, στο πλαίσιο της συνήθους διοικητικής διαδικασίας που έπεται της έκδοσης μιας τέτοιας απόφασης, η ενδιαφερόμενη επιχείρηση και η Επιτροπή βρίσκονται, σε σχέση με τη διαδικασία διευθέτησης της διαφοράς, σε μια κατάσταση καλούμενη «*tabula rasa*», στην οποία οι ευθύνες πρέπει ακόμη να αποδειχθούν. Ειδικότερα, η Επιτροπή, αφενός, δεσμεύεται αποκλειστικά από την ανακοίνωση αιτιάσεων και, αφετέρου, υποχρεούται να επανεξετάσει τον φάκελο της υπόθεσης λαμβάνοντας υπόψη όλες τις κρίσιμες περιστάσεις, περιλαμβανομένων όλων των πληροφοριών και επιχειρημάτων που προβάλλει η ενδιαφερόμενη επιχείρηση στο πλαίσιο της άσκησης του δικαιώματος ακρόασής της. Κατά συνέπεια, ο νομικός χαρακτηρισμός των πραγματικών περιστατικών τον οποίο υιοθετεί η Επιτροπή έναντι των μερών της διαδικασίας διευθέτησης της διαφοράς δεν προϋποθέτει, αφ' εαυτού, ότι ο ίδιος νομικός χαρακτηρισμός των πραγματικών περιστατικών θα υιοθετηθεί κατ' ανάγκην από την Επιτροπή έναντι της επιχείρησης που αποσύρθηκε από την εν λόγω διαδικασία. Στο πλαίσιο αυτό, τίποτε δεν εμποδίζει την Επιτροπή να στηριχθεί σε κοινά αποδεικτικά στοιχεία στις δύο αποφάσεις της υβριδικής διαδικασίας.

Βάσει των ως άνω εκτιμήσεων και λαμβανομένου υπόψη του ότι η Scania δεν αμφισβήτησε ότι είχε τη δυνατότητα να υποβάλει όλα τα αποδεικτικά στοιχεία προς αμφισβήτηση των πραγματικών περιστατικών και των αποδεικτικών στοιχείων επί των οποίων στηρίχθηκε η Επιτροπή στο πλαίσιο της συνήθους διοικητικής διαδικασίας, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που προστέθηκαν στον φάκελο μετά την ανακοίνωση αιτιάσεων, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι δεν συντρέχει παραβίαση της αρχής του τεκμηρίου αθωότητας στην υπό κρίση υπόθεση.

Σχετικά με την αιτίαση που αφορά προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι στην απόφαση διευθέτησης της διαφοράς η Επιτροπή ουδόλως προδίκασε την ευθύνη της Scania για την παράβαση. Κατά συνέπεια, καμία προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας της δεν μπορούσε να απορρέει από το ότι δεν έτυχε ακρόασης στο πλαίσιο της διαδικασίας αυτής.

Σχετικά με την αιτίαση που αφορά παραβίαση της αρχής της αμεροληψίας, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η Scania δεν απέδειξε ότι η Επιτροπή δεν είχε παράσχει, κατά τη διάρκεια της διαδικασίας έρευνας, όλες τις εγγυήσεις προκειμένου να αποκλειστεί κάθε εύλογη αμφιβολία όσον αφορά την αμεροληψία της κατά την εξέταση της υπόθεσης. Πράγματι, όταν η Επιτροπή εξετάζει, στο πλαίσιο της συνήθους διαδικασίας, τα αποδεικτικά στοιχεία που έχουν προσκομίσει τα μέρη που επέλεξαν να μη συμμετάσχουν στη διαδικασία διευθέτησης, ουδόλως δεσμεύεται από τις πραγματικές διαπιστώσεις και τους νομικούς χαρακτηρισμούς που διατύπωσε στην απόφαση διευθέτησης της διαφοράς. Επιπλέον, δεδομένου ότι στο δίκαιο της Ένωσης ισχύει η αρχή της ελεύθερης εκτίμησης των αποδείξεων και ότι η Επιτροπή διαθέτει διακριτική ευχέρεια ως προς τη σκοπιμότητα της διεξαγωγής έρευνας, η άρνησή της να διεξαγάγει περαιτέρω έρευνα δεν είναι αντίθετη προς την αρχή της αμεροληψίας, καθόσον δεν αποδείχθηκε ότι η μη διεξαγωγή της εν λόγω έρευνας οφείλεται στη μεροληψία της Επιτροπής.

Όσον αφορά την έννοια της ενιαίας και διαρκούς παράβασης, το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει τις προϋποθέσεις σχετικά με την ύπαρξη τέτοιας παράβασης εν προκειμένω και τη δυνατότητα καταλογισμού της στη Scania.

Σχετικά με τη διαπίστωση περί ύπαρξης ενιαίας και διαρκούς παράβασης, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, αντιθέτως προς τους ισχυρισμούς της Scania, η διαπίστωση αυτή δεν προϋποθέτει κατ' ανάγκην την απόδειξη πλειόνων παραβάσεων, καθεμία από τις οποίες εμπίπτει στο άρθρο 101 ΣΛΕΕ, αλλά την απόδειξη του ότι οι διάφορες προσδιορισθείσες ενέργειες εντάσσονται σε ένα συνολικό σχέδιο με σκοπό την επίτευξη ενός ενιαίου σκοπού, αντίθετου προς τους κανόνες του ανταγωνισμού.

Εν προκειμένω, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η Επιτροπή απέδειξε επαρκώς κατά νόμον ότι οι αθέμιτες επαφές που έλαβαν κατά καιρούς χώρα σε διαφορετικά επίπεδα, ιδίως στο επίπεδο των διευθυντικών στελεχών, μεταξύ 1997 και 2004, στο κατώτερο επίπεδο της κεντρικής διοίκησης, μεταξύ 2000 και 2008, και στο γερμανικό επίπεδο επαφών, μεταξύ 2004 και 2011, εξεταζόμενες από κοινού, αποτελούσαν μέρος ενός συνολικού σχεδίου που είχε ως ενιαίο, αντίθετο προς τους κανόνες του ανταγωνισμού σκοπό τον περιορισμό του ανταγωνισμού στην αγορά των μεσαίων και βαρέων φορτηγών εντός του ΕΟΧ.

Ειδικότερα, η ύπαρξη σχέσεων μεταξύ των τριών επιπέδων των αθέμιτων επαφών προέκυπτε από το γεγονός ότι οι συμμετέχοντες στις συναντήσεις ήταν πάντα υπάλληλοι των ίδιων επιχειρήσεων, ότι υπήρχε χρονική αλληλεπικάλυψη μεταξύ των συναντήσεων που πραγματοποιούνταν στα διάφορα επίπεδα και ότι υπήρχαν επαφές μεταξύ των υπαλλήλων στο κατώτερο επίπεδο των αντίστοιχων κεντρικών διοικήσεων των μερών της σύμπραξης και των υπαλλήλων στο γερμανικό επίπεδο επαφών. Επιπλέον, η φύση των ανταλλασσόμενων πληροφοριών, οι μετέχουσες επιχειρήσεις, οι σκοποί και τα οικεία προϊόντα δεν άλλαξαν καθ' όλη τη διάρκεια της παράβασης. Συγκεκριμένα, παρά το ότι οι αθέμιτες επαφές στο επίπεδο των διευθυντικών στελεχών είχαν διακοπεί τον Σεπτέμβριο του 2004, η ίδια σύμπραξη, με το ίδιο περιεχόμενο και την ίδια εμβέλεια, συνεχίστηκε μετά την ημερομηνία αυτή, με τη μόνη διαφορά ότι οι συμμετέχοντες υπάλληλοι υπάγονταν σε διαφορετικά οργανωτικά επίπεδα εντός των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων και όχι στο επίπεδο των διευθυντικών στελεχών. Στο πλαίσιο αυτό, ο ισχυρισμός ότι οι υπάλληλοι της Scania στο γερμανικό επίπεδο επαφών δεν γνώριζαν ότι εμπλέκονταν στη συνέχιση των πρακτικών που είχαν λάβει χώρα στα δύο άλλα επίπεδα ή ότι οι υπάλληλοι της Scania που συμμετείχαν στις συναντήσεις στο κατώτερο επίπεδο της κεντρικής διοίκησης δεν γνώριζαν για τις συναντήσεις στο επίπεδο των διευθυντικών στελεχών δεν είχε σημασία όσον αφορά τη διαπίστωση της ύπαρξης ενός συνολικού σχεδίου. Πράγματι, η επίγνωση της ύπαρξης ενός τέτοιου σχεδίου πρέπει να εκτιμάται στο επίπεδο των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων και όχι στο επίπεδο των υπαλλήλων τους.

Όσον αφορά τον καταλογισμό της παράβασης, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι, κατά ανάλογο τρόπο, οι παράγοντες που καθορίζουν τον καταλογισμό της ενιαίας και διαρκούς παράβασης πρέπει επίσης να εκτιμώνται στο επίπεδο της επιχείρησης. Εν προκειμένω, στο μέτρο που η επιχείρηση Scania συμμετείχε ευθέως σε όλες τις κρίσιμες πτυχές της σύμπραξης, η Επιτροπή μπορούσε να της καταλογίσει την παράβαση στο σύνολό της, χωρίς να υποχρεούται να αποδείξει ότι πληρούνταν τα κριτήρια του συμφέροντος, της γνώσης και της αποδοχής του κινδύνου.

2. Κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης (άρθρο 102 ΣΛΕΕ)

Απόφαση της 19ης Ιανουαρίου 2022, Deutsche Telekom κατά Επιτροπής (T-610/19, [EU:T:2022:15](#))

«Προσφυγή ακυρώσεως και αγωγή αποζημιώσεως – Ανταγωνισμός – Κατάχρηση δεσπόζουσας θέσεως – Σλοβακική αγορά ευρυζωνικών τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών – Απόφαση διαπιστώνουσα παράβαση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ και του άρθρου 54 της Συμφωνίας για τον ΕΟΧ – Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου με την οποία ακυρώνεται εν μέρει η απόφαση της Επιτροπής και μειώνεται το ποσό του επιβληθέντος προστίμου – Αρνηση της Επιτροπής να καταβάλει τόκους υπερημερίας – Άρθρο 266 ΣΛΕΕ – Άρθρο 90, παράγραφος 4, στοιχείο α', του κατ' εξουσιοδότηση κανονισμού (ΕΕ) 1268/2012 – Κατάφωρη παράβαση κανόνα δικαίου που απονέμει δικαιώματα σε ιδιώτες – Στέρηση της δυνατότητας αποκόμισης οφέλους από το αχρεωστήτως καταβληθέν ποσό του προστίμου – Διαφυγόν κέρδος – Τόκοι υπερημερίας – Επιτόκιο – Ζημία»

Με απόφαση της 15ης Οκτωβρίου 2014 ⁴⁰², η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επέβαλε στην εταιρία Deutsche Telekom AG (στο εξής: Deutsche Telekom) πρόστιμο ύψους 31 070 000 ευρώ για κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης στη σλοβακική αγορά των ευρυζωνικών τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών, κατά παράβαση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ και του άρθρου 54 της Συμφωνίας για τον ΕΟΧ.

Η Deutsche Telekom άσκησε προσφυγή ακυρώσεως κατά της αποφάσεως αυτής, καταβάλλοντας συγχρόνως το πρόστιμο στις 16 Ιανουαρίου 2015. Με απόφασή του της 13ης Δεκεμβρίου 2018 ⁴⁰³, το Γενικό Δικαστήριο δέχθηκε εν μέρει την προσφυγή της Deutsche Telekom και, ασκώντας την πλήρη δικαιοδοσία του, μείωσε το ποσό του προστίμου κατά 12 039 019 ευρώ. Στις 19 Φεβρουαρίου 2019 η Επιτροπή επέστρεψε το ποσό αυτό στη Deutsche Telekom.

Με έγγραφο της 28ης Ιουνίου 2019 (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση), η Επιτροπή αρνήθηκε, αντιθέτως, να καταβάλει στην Deutsche Telekom τόκους υπερημερίας για το διάστημα μεταξύ της ημερομηνίας καταβολής του προστίμου και της ημερομηνίας επιστροφής του μέρους του προστίμου που κρίθηκε μη οφειλόμενο (στο εξής: επίμαχο χρονικό διάστημα).

Ως εκ τούτου, η Deutsche Telekom άσκησε ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου προσφυγή με αίτημα την ακύρωση της προσβαλλομένης αποφάσεως και την καταδίκη της Επιτροπής να καταβάλει αποζημίωση για διαφυγόν κέρδος λόγω στέρησης της δυνατότητας εκμεταλλεύσεως, κατά τη διάρκεια της επίμαχης περιόδου, του κύριου μέρους του αχρεωστήτως καταβληθέντος προστίμου ή,

⁴⁰² Απόφαση C(2014) 7465 final της Επιτροπής, της 15ης Οκτωβρίου 2014, σχετικά με διαδικασία εφαρμογής του άρθρου 102 ΣΛΕΕ και του άρθρου 54 της Συμφωνίας για τον ΕΟΧ (υπόθεση AT.39523 – Slovak Telekom), όπως διορθώθηκε με την απόφαση C(2014) 10119 final της Επιτροπής, της 16ης Δεκεμβρίου 2014, καθώς και με την απόφαση C(2015) 2484 final της Επιτροπής, της 17ης Απριλίου 2015.

⁴⁰³ Απόφαση της 13ης Δεκεμβρίου 2018, Deutsche Telekom κατά Επιτροπής (T-827/14, [EU:T:2018:930](#)).

επικουρικώς, την αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη λόγω της αρνήσεως της Επιτροπής να καταβάλει τόκους υπερημερίας επί του ποσού αυτού.

Με την απόφασή του, το έβδομο πενταμελές τμήμα του Γενικού Δικαστηρίου δέχεται εν μέρει την προσφυγή ακυρώσεως και την αγωγή αποζημιώσεως της Deutsche Telekom. Στο πλαίσιο αυτό, παρέχει διευκρινίσεις όσον αφορά την υποχρέωση της Επιτροπής να καταβάλλει τόκους υπερημερίας επί του μέρους του ποσού προστίμου το οποίο, κατόπιν αποφάσεως του δικαστή της Ένωσης, πρέπει να επιστραφεί στην οικεία επιχείρηση.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει το αίτημα της Deutsche Telekom περί αποζημιώσεως, λόγω εξωσυμβατικής ευθύνης της Ένωσης, του φερόμενου διαφυγόντος κέρδους της λόγω της στέρησης, κατά τη διάρκεια της επίμαχης περιόδου, του μέρους του αχρεωστήτως καταβληθέντος προστίμου που αντιστοιχεί στην ετήσια απόδοση των δεσμευμένων κεφαλαίων της ή στο μέσο σταθμισμένο κόστος του κεφαλαίου της.

Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η εξωσυμβατική ευθύνη της Ένωσης εξαρτάται από τη συνδρομή ενός συνόλου σωρευτικών προϋποθέσεων, ήτοι την ύπαρξη κατάφωρης παραβάσεως κανόνα δικαίου που απονέμει δικαιώματα στους ιδιώτες, το υποστατό της ζημίας, καθώς και την ύπαρξη αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της παραβάσεως και της προκληθείσας ζημίας, πράγμα το οποίο εναπόκειται στον ενάγοντα να αποδείξει.

Εν προκειμένω, όμως, η Deutsche Telekom δεν προσκόμισε πειστικά αποδεικτικά στοιχεία σχετικά με τον πραγματικό και βέβαιο χαρακτήρα της προβαλλόμενης ζημίας. Ειδικότερα, η Deutsche Telekom ούτε απέδειξε ότι επένδυσε κατ' ανάγκην το ποσό του αχρεωστήτως καταβληθέντος προστίμου στις δραστηριότητές της ούτε ότι η στέρηση της δυνατότητας χρήσεως του εν λόγω ποσού την οδήγησε να παραιτηθεί από συγκεκριμένα και απτά σχέδια. Στο πλαίσιο αυτό, η Deutsche Telekom δεν απέδειξε ούτε ότι δεν διέθετε τους αναγκαίους πόρους για να αντιληφθεί τη σκοπιμότητα της επενδύσεως.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει το αίτημα αποζημιώσεως που υπέβαλε επικουρικώς η Deutsche Telekom λόγω παραβάσεως του άρθρου 266 ΣΛΕΕ, του οποίου το πρώτο εδάφιο προβλέπει την υποχρέωση των θεσμικών οργάνων των οποίων μια πράξη ακυρώνεται με απόφαση του δικαστή της Ένωσης να λαμβάνουν όλα τα μέτρα που συνεπάγεται η εκτέλεση της αποφάσεως αυτής.

Το Γενικό Δικαστήριο παρατηρεί, αφενός, ότι το άρθρο 266, πρώτο εδάφιο, ΣΛΕΕ, επιβάλλοντας στα θεσμικά όργανα την υποχρέωση να λαμβάνουν όλα τα μέτρα που συνεπάγεται η εκτέλεση των αποφάσεων του δικαστή της Ένωσης, απονέμει δικαιώματα στους ιδιώτες που δικαιώθηκαν ενώπιον του δικαστή αυτού. Αφετέρου, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι οι τόκοι υπερημερίας αποτελούν απαραίτητο συστατικό στοιχείο της υποχρέωσης αποκαταστάσεως που υπέχουν τα θεσμικά όργανα δυνάμει της διατάξεως αυτής. Κατά συνέπεια, σε περίπτωση ακυρώσεως και μείωσης προστίμου που επιβάλλεται σε επιχείρηση λόγω παραβάσεως των κανόνων του ανταγωνισμού, από τη διάταξη αυτή απορρέει υποχρέωση της Επιτροπής να επιστρέψει το ποσό του αχρεωστήτως καταβληθέντος προστίμου, προσαυξημένο με τόκους υπερημερίας.

Το Γενικό Δικαστήριο διευκρινίζει ότι, δεδομένου αφενός ότι η εφαρμοστέα δημοσιονομική νομοθεσία ⁴⁰⁴ προβλέπει απαίτηση επιστροφής υπέρ της εταιρίας που κατέβαλε προσωρινά

⁴⁰⁴ Κατ' εξουσιοδότηση κανονισμός (ΕΕ) 1268/2012 της Επιτροπής, της 29ης Οκτωβρίου 2012, σχετικά με τους κανόνες εφαρμογής του κανονισμού (ΕΕ, Ευρατόμ) αριθ. 966/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τους δημοσιονομικούς κανόνες που εφαρμόζονται στον γενικό προϋπολογισμό της Ένωσης (ΕΕ 2012, L 362, σ. 1), και κανονισμός (ΕΕ, Ευρατόμ) 966/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 2012,

πρόστιμο το οποίο αργότερα ακυρώθηκε και μειώθηκε και αφετέρου ότι η εκ μέρους του δικαστή της Ένωσης ακύρωση και μείωση του ποσού του προστίμου έχει αναδρομικό αποτέλεσμα, η απαίτηση της Deutsche Telekom υφίστατο και ήταν βεβαία ως προς το ανώτατο ύψος της κατά την ημερομηνία της προσωρινής πληρωμής του προστίμου. Επομένως, η Επιτροπή όφειλε, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 266, πρώτο εδάφιο, ΣΛΕΕ, να καταβάλει τόκους υπερημερίας επί του μέρους του ποσού του προστίμου που κρίθηκε από το Γενικό Δικαστήριο ως αχρεωστήτως καταβληθέν, για όλη την επίμαχη περίοδο. Η υποχρέωση αυτή σκοπό έχει να αποζημιώσει κατ' αποκοπήν τη στέρηση της ικανοποίησης απαιτήσεως συνδεδεμένης με αντικειμενική καθυστέρηση και να παρακινήσει την Επιτροπή να επιδεικνύει ιδιαίτερη προσοχή κατά την έκδοση αποφάσεως που συνεπάγεται την καταβολή προστίμου.

Το Γενικό Δικαστήριο προσθέτει ότι, αντιθέτως προς όσα προέβαλε η Επιτροπή, η υποχρέωση καταβολής τόκων υπερημερίας δεν προσκρούει στην αποτρεπτική λειτουργία των προστίμων στις υποθέσεις ανταγωνισμού, στο μέτρο που αυτή η αποτρεπτική λειτουργία λαμβάνεται κατ' ανάγκην υπόψη από τον δικαστή της Ένωσης όταν ασκεί την πλήρη δικαιοδοσία του προκειμένου να μειώσει, αναδρομικώς, το ποσό του προστίμου. Εξάλλου, η αποτρεπτική λειτουργία των προστίμων πρέπει να συμβιβάζεται με την αρχή της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας του άρθρου 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η τήρηση του οποίου διασφαλίζεται μέσω του ελέγχου νομιμότητας τον οποίο προβλέπει το άρθρο 263 ΣΛΕΕ και συμπληρώνεται από την πλήρη δικαιοδοσία όσον αφορά το ύψος του προστίμου.

Το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει επίσης τα λοιπά επιχειρήματα της Επιτροπής.

Αφενός, ακόμη και αν το ποσό του προστίμου που κατέβαλε η ενάγουσα δεν απέφερε τόκους ενόσω βρισκόταν στην κατοχή της Επιτροπής, η τελευταία ήταν υποχρεωμένη, κατόπιν της αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου της 13 Δεκεμβρίου 2018, να επιστρέψει στην προσφεύγουσα το μέρος του ποσού του προστίμου που κρίθηκε μη οφειλόμενο πλέον τόκων υπερημερίας, χωρίς τούτο να προσκρούει στο άρθρο 90 του κατ' εξουσιοδότηση κανονισμού 1268/2012, το οποίο αφορά την είσπραξη των προστίμων. Επιπλέον, η υποχρέωση καταβολής τόκων υπερημερίας απορρέει ευθέως από το άρθρο 266, πρώτο εδάφιο, ΣΛΕΕ και η Επιτροπή δεν έχει την εξουσία να καθορίζει, με ατομική απόφαση, τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες θα καταβάλει τόκους υπερημερίας σε περίπτωση ακυρώσεως της αποφάσεως με την οποία επιβλήθηκε πρόστιμο και μείωσεως του ποσού του.

Αφετέρου, οι τόκοι που οφείλονται εν προκειμένω είναι τόκοι υπερημερίας και όχι αντισταθμιστικοί τόκοι. Συγκεκριμένα, η κύρια απαίτηση της Deutsche Telekom ήταν απαίτηση επιστροφής συνδεδεμένη με την καταβολή προστίμου που είχε προσωρινό χαρακτήρα. Η απαίτηση αυτή

υφίστατο και ήταν βεβαία ως προς το ανώτατο ποσό της ή, τουλάχιστον, μπορούσε να προσδιοριστεί βάσει αντικειμενικών στοιχείων που είχαν αποδειχθεί κατά την ημερομηνία της εν λόγω πληρωμής.

Λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος ότι η Επιτροπή όφειλε να επιστρέψει στην Deutsche Telekom το αχρεωστήτως καταβληθέν μέρος του προστίμου πλέον τόκων υπερημερίας και ότι η Επιτροπή δεν διέθετε συναφώς κανένα περιθώριο εκτιμήσεως, το Γενικό Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η άρνηση καταβολής των εν λόγω τόκων στην Deutsche Telekom συνιστά αρκούντως κατάφωρη παράβαση του άρθρου 266, πρώτο εδάφιο, ΣΛΕΕ, η οποία στοιχειοθετεί εξωσυμβατική ευθύνη της Ένωσης. Λαμβανομένης υπόψη της άμεσης συνάφειας μεταξύ της διαπιστωθείσας παράβασης και της ζημίας που συνίσταται στην απώλεια, κατά το επίμαχο χρονικό διάστημα, των τόκων υπερημερίας επί του αχρεωστήτως καταβληθέντος ποσού, το Γενικό Δικαστήριο επιδικάζει στην Deutsche Telekom αποζημίωση ύψους 1 750 522,38 ευρώ, υπολογιζόμενη με κατ' αναλογίαν εφαρμογή του επιτοκίου που προβλέπεται στο άρθρο 83, παράγραφος 2, στοιχείο β', του κατ' εξουσιοδότηση κανονισμού 1268/2012, δηλαδή του επιτοκίου που εφάρμοζε η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα στις πράξεις κύριας αναχρηματοδότησης τον Ιανουάριο του 2015, ήτοι 0,05 %, προσαυξημένο κατά τρειςήμισι εκατοστιαίες μονάδες.

Απόφαση της 26ης Ιανουαρίου 2022, Intel Corporation κατά Επιτροπής (T-286/09 RENV, [EU:T:2022:19](#))

«Ανταγωνισμός – Κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης – Αγορά των μικροεπεξεργαστών – Απόφαση με την οποία διαπιστώνεται παράβαση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ και του άρθρου 54 της Συμφωνίας για τον EOX – Εκπτώσεις υπέρ πιστών πελατών – “Απροκάλυπτοι” περιορισμοί – Χαρακτηρισμός τους ως καταχρηστικής πρακτικής – Ανάλυση του εξίσου αποτελεσματικού ανταγωνιστή – Συνολική στρατηγική – Διαρκής και ενιαία παράβαση»

Με απόφαση της 13ης Μαΐου 2009⁴⁰⁵, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επέβαλε στον κατασκευαστή μικροεπεξεργαστών Intel πρόστιμο 1,06 δισεκατομμυρίων ευρώ λόγω κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης στην παγκόσμια αγορά επεξεργαστών⁴⁰⁶ x86⁴⁰⁷, μεταξύ Οκτωβρίου 2002 και Δεκεμβρίου 2007, διά της εφαρμογής πρακτικής η οποία είχε σκοπό τον εκτοπισμό των ανταγωνιστών της από την αγορά.

Κατά την Επιτροπή, η κατάχρηση αυτή συνίστατο σε δύο τύπους εμπορικής συμπεριφοράς που υιοθέτησε η Intel έναντι των εμπορικών της εταίρων, ήτοι απροκάλυπτους περιορισμούς και υπό όρους εκπτώσεις. Όσον αφορά ειδικότερα τις τελευταίες, η Intel χορήγησε εκπτώσεις σε τέσσερις στρατηγικούς κατασκευαστές εξοπλισμού πληροφορικής [Dell, Lenovo, Hewlett-Packard (HP) και NEC], υπό τον όρο ότι οι τελευταίοι θα αγοράζουν από αυτήν το σύνολο ή σχεδόν το σύνολο των επεξεργαστών τους x86. Ομοίως, η Intel κατέβαλε χρηματικά ποσά σε μια ευρωπαϊκή επιχείρηση λιανικής πωλήσεως μικροηλεκτρονικών συσκευών (Media-Saturn-Holding) υπό τον όρο ότι η τελευταία θα πωλεί αποκλειστικά υπολογιστές εξοπλισμένους με επεξεργαστές x86 της Intel. Με τις

⁴⁰⁵ Απόφαση C(2009) 3726 τελικό της Επιτροπής, της 13ης Μαΐου 2009, σχετικά με διαδικασία του άρθρου [102 ΣΛΕΕ] και του άρθρου 54 της Συμφωνίας για τον EOX (υπόθεση COMP/C 3/37.990 – Intel).

⁴⁰⁶ Ο επεξεργαστής αποτελεί βασικό εξάρτημα κάθε υπολογιστή, τόσο από πλευράς συνολικής επίδοσης όσο και από πλευράς κόστους της συσκευής.

⁴⁰⁷ Οι μικροεπεξεργαστές που χρησιμοποιούνται στους υπολογιστές κατατάσσονται σε δύο κατηγορίες, ήτοι στους επεξεργαστές x86 και στους επεξεργαστές με διαφορετική αρχιτεκτονική. Η αρχιτεκτονική x86 αποτελεί πρότυπο σχεδιασμένο από την Intel, που καθιστά δυνατή τη λειτουργία αμφοτέρων των λειτουργικών συστημάτων Windows και Linux.

λόγω εκπτώσεις και τα χρηματικά ποσά (στο εξής: επίμαχες εκπτώσεις), η Intel επιδίωκε να εξασφαλίσει ως πιστούς πελάτες τους τέσσερις κατασκευαστές εξοπλισμού και τη Media-Saturn και να περιορίσει έτσι σε σημαντικό βαθμό τη δυνατότητα των ανταγωνιστών της να την ανταγωνιστούν με βάση τα προτερήματα των επεξεργαστών x86 δικής τους κατασκευής. Η αντίθετη προς τον ανταγωνισμό συμπεριφορά της Intel συνέτεινε, ως εκ τούτου, στον περιορισμό των επιλογών των καταναλωτών και των κινήτρων προς καινοτομία.

Η προσφυγή την οποία άσκησε η Intel κατά της ανωτέρω απόφασης απορρίφθηκε στο σύνολό της από το Γενικό Δικαστήριο με την απόφαση της 12ης Ιουνίου 2014 ⁴⁰⁸. Με απόφαση της 6ης Σεπτεμβρίου 2017, εκδοθείσα επί της αιτήσεως αναίρεσεως της Intel, το Δικαστήριο αναίρεσε την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου και ανέπεμψε την υπόθεση σε αυτό ⁴⁰⁹.

Προς στήριξη του αιτήματός της για αναίρεση της αρχικής απόφασης του Γενικού Δικαστηρίου, η Intel υποστήριξε, ειδικότερα, ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο λόγω της παράλειψης εξέτασης των επίμαχων εκπτώσεων υπό το πρίσμα του συνόλου των κρίσιμων εν προκειμένω περιστάσεων. Συναφώς, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι το Γενικό Δικαστήριο στηρίχθηκε, όπως ακριβώς και η Επιτροπή, στην παραδοχή ότι οι εκπτώσεις υπέρ πιστών πελατών που χορηγεί επιχείρηση κατέχουσα δεσπόζουσα θέση έχουν εκ φύσεως την ικανότητα να περιορίσουν τον ανταγωνισμό, οπότε δεν απαιτούνταν ανάλυση του συνόλου των περιστάσεων της υπό κρίση υπόθεσης και, ειδικότερα, εφαρμογή του κριτηρίου του εξίσου αποτελεσματικού ανταγωνιστή (γνωστού στην αγγλική γλώσσα ως «as efficient competitor test»), προκειμένου να διαπιστωθεί η κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης ⁴¹⁰. Εντούτοις, η Επιτροπή προέβη, με την απόφασή της, σε ενδελεχή εξέταση των περιστάσεων αυτών, βάσει της οποίας κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ένας εξίσου αποτελεσματικός ανταγωνιστής θα ήταν υποχρεωμένος να ορίσει μη βιώσιμες τιμές και ότι, ως εκ τούτου, η πρακτική των επίμαχων εκπτώσεων θα μπορούσε να έχει ως συνέπεια τον εκτοπισμό του ανταγωνιστή αυτού από την αγορά. Το Δικαστήριο συνήγαγε εξ αυτού ότι το κριτήριο του εξίσου αποτελεσματικού ανταγωνιστή θεωρήθηκε πραγματικά σημαντικό στο πλαίσιο της εκ μέρους της Επιτροπής εκτίμησης της ικανότητας των επίμαχων πρακτικών να προκαλέσουν τον εκτοπισμό των ανταγωνιστών από την αγορά και, ως εκ τούτου, το Γενικό Δικαστήριο όφειλε να εξετάσει το σύνολο των επιχειρημάτων της Intel σχετικά με το κριτήριο αυτό και την εφαρμογή του από την Επιτροπή. Δεδομένου ότι το Γενικό Δικαστήριο δεν προέβη στην εξέταση αυτή, το Δικαστήριο αναίρεσε την αρχική απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου και ανέπεμψε την υπόθεση σε αυτό, προκειμένου να μπορέσει να εξετάσει, υπό το πρίσμα των επιχειρημάτων της Intel, την ικανότητα των επίμαχων εκπτώσεων να περιορίσουν τον ανταγωνισμό.

Με την απόφαση της 26ης Ιανουαρίου 2022, το Γενικό Δικαστήριο, αποφαινόμενο επί της αναπομπής, ακυρώνει εν μέρει την προσβαλλόμενη απόφαση στο μέτρο που με αυτήν χαρακτηρίζονται καταχρηστικές οι επίμαχες εκπτώσεις, κατά την έννοια του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, και επιβάλλεται πρόστιμο στην Intel λόγω του συνόλου των ενεργειών της που χαρακτηρίστηκαν καταχρηστικές.

⁴⁰⁸ Απόφαση της 12ης Ιουνίου 2014, Intel κατά Επιτροπής (Τ-286/09, [EU:T:2014:547](#), στο εξής: αρχική απόφαση).

⁴⁰⁹ Απόφαση της 6ης Σεπτεμβρίου 2017, Intel κατά Επιτροπής (C-413/14 P, [EU:C:2017:632](#), στο εξής: αναιρετική απόφαση).

⁴¹⁰ Η πραγματοποιηθείσα οικονομική ανάλυση αφορούσε, εν προκειμένω, την ικανότητα των επίμαχων εκπτώσεων να εκτοπίσουν από την αγορά έναν ανταγωνιστή ο οποίος είναι εξίσου αποτελεσματικός με την Intel χωρίς ωστόσο να κατέχει δεσπόζουσα θέση. Συγκεκριμένα, σκοπός της ανάλυσης ήταν να προσδιοριστεί η τιμή στην οποία ένας ανταγωνιστής εξίσου αποτελεσματικός με την Intel, ο οποίος έχει κόστος όμοιο με αυτήν, θα ήταν αναγκασμένος να πωλεί τους επεξεργαστές του, ως αντιστάθμισμα, για έναν κατασκευαστή εξοπλισμού πληροφορικής ή μια επιχείρηση λιανικής πώλησης μικροηλεκτρονικών συσκευών, της απώλειας των επίμαχων εκπτώσεων της Intel, προκειμένου να καθοριστεί αν ο ανταγωνιστής αυτός μπορεί πάντα να καλύπτει το κόστος του σε μια τέτοια περίπτωση.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Προκαταρκτικώς, το Γενικό Δικαστήριο διευκρινίζει την έκταση της διαφοράς κατόπιν αναπομπής. Συναφώς, επισημαίνει ότι η αναίρεση της αρχικής απόφασης ήταν δικαιολογημένη λόγω ενός σφάλματος και μόνον, το οποίο αφορούσε την παράλειψη συνεκτίμησης, με την αρχική απόφαση, της επιχειρηματολογίας με την οποία η Intel απέβλεπε στην αμφισβήτηση της ανάλυσης του κριτηρίου του εξίσου αποτελεσματικού ανταγωνιστή στην οποία προέβη η Επιτροπή. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Γενικό Δικαστήριο εκτιμά ότι μπορεί να επαναλάβει, στο πλαίσιο της εξετάσεώς του, το σύνολο των εκτιμήσεων που δεν αμφισβητήθηκαν κατ' αναίρεση ή, εν πάση περιπτώσει, εκείνες που δεν ενέχουν τη διαπιστωθείσα από το Δικαστήριο πλάνη. Στη συγκεκριμένη υπόθεση, πρόκειται, αφενός, για τις διαπιστώσεις της αρχικής απόφασης του Γενικού Δικαστηρίου σχετικά με τους αποκάλυπτους περιορισμούς και τον παράνομο χαρακτήρα τους υπό το πρίσμα του άρθρου 102 ΣΛΕΕ. Συγκεκριμένα, κατά το Γενικό Δικαστήριο, το Δικαστήριο δεν κατέστησε ανίσχυρη, επί της αρχής, τη διάκριση την οποία πραγματοποιεί η προσβαλλόμενη απόφαση μεταξύ των ενεργειών οι οποίες συνιστούν αποκάλυπτους περιορισμούς και των λοιπών ενεργειών της Intel οι οποίες καλύπτονται από την επίμαχη ανάλυση του κριτηρίου του εξίσου αποτελεσματικού ανταγωνιστή. Αφετέρου, το Γενικό Δικαστήριο επανέλαβε τις εκτιμήσεις της αρχικής απόφασης σύμφωνα με τις οποίες η Επιτροπή απέδειξε, με την προσβαλλόμενη απόφαση, την ύπαρξη των επίμαχων εκπτώσεων.

Κατόπιν της διευκρίνισης αυτής, το Γενικό Δικαστήριο αρχίζει την εξέτασή του αιτήματος για ακύρωση της προσβαλλόμενης απόφασης παραθέτοντας, πρώτον, τη μέθοδο που έχει ορίσει το Δικαστήριο για την εκτίμηση του ζητήματος αν ένα σύστημα εκπτώσεων μπορεί να περιορίσει τον ανταγωνισμό. Στο πλαίσιο αυτό, υπενθυμίζει ότι, μολονότι ένα σύστημα εκπτώσεων που έχει θεσπιστεί από επιχείρηση κατέχουσα δεσπόζουσα θέση στην αγορά μπορεί να χαρακτηριστεί ως περιορισμός του ανταγωνισμού, εφόσον, λαμβανομένης υπόψη της φύσεώς του, μπορεί να θεωρηθεί κατά τεκμήριο ότι έχει περιοριστικά του ανταγωνισμού αποτελέσματα, εντούτοις, στη συγκεκριμένη υπόθεση, πρόκειται για απλό τεκμήριο που δεν απαλλάσσει σε κάθε περίπτωση την Επιτροπή από την υποχρέωση να εξετάσει τα αντίθετα προς τον ανταγωνισμό αποτελέσματά του. Επομένως, εφόσον μια επιχείρηση που κατέχει δεσπόζουσα θέση υποστηρίζει, κατά τη διοικητική διαδικασία, προσκομίζοντας σχετικά αποδεικτικά στοιχεία, ότι η συμπεριφορά της δεν ήταν ικανή να περιορίσει τον ανταγωνισμό και, ειδικότερα, να προκαλέσει τον εκτοπισμό ανταγωνιστών από την αγορά που της προσάπτεται, η Επιτροπή οφείλει να αναλύσει την ικανότητα του συστήματος εκπτώσεων να προκαλέσει εκτοπισμό των ανταγωνιστών. Στο πλαίσιο της ανάλυσης αυτής, το θεσμικό όργανο οφείλει όχι μόνο να αναλύσει, αφενός, τη σπουδαιότητα της δεσπόζουσας θέσης της επιχείρησης στην οικεία αγορά και, αφετέρου, το ποσοστό κάλυψης της αγοράς από την επίμαχη πρακτική, καθώς και τις συνθήκες και τους τρόπους χορήγησης των επίμαχων εκπτώσεων, τη διάρκεια χορήγησής τους και το ύψος τους, αλλά επίσης να εκτιμήσει εάν υφίσταται ενδεχομένως στρατηγική σκοπούσα στον εκτοπισμό των ανταγωνιστών που είναι τουλάχιστον εξίσου αποτελεσματικοί. Εκτός αυτού, όταν η Επιτροπή εφαρμόζει το κριτήριο του εξίσου αποτελεσματικού ανταγωνιστή, το κριτήριο αυτό αποτελεί μέρος των στοιχείων τα οποία πρέπει να λαμβάνει υπόψη το θεσμικό όργανο κατά την εκτίμηση της ικανότητας του συστήματος εκπτώσεων να περιορίσει τον ανταγωνισμό.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο εξακριβώνει, κατ' αρχάς, αν η εκ μέρους της Επιτροπής εκτίμηση της ικανότητας των επίμαχων εκπτώσεων να περιορίσουν τον ανταγωνισμό στηρίζεται στην ως άνω περιγραφείσα μέθοδο. Συναφώς, επισημαίνει εκ προοιμίου ότι η Επιτροπή υπέπεσε, με την προσβαλλόμενη απόφαση, σε πλάνη περί το δίκαιο καθόσον, παρόλο που εφάρμοσε το κριτήριο του εξίσου αποτελεσματικού ανταγωνιστή, εντούτοις εκτίμησε ότι το κριτήριο αυτό δεν ήταν αναγκαίο ώστε να μπορέσει να αποδείξει τον καταχρηστικό χαρακτήρα των επίμαχων εκπτώσεων της Intel. Τούτου λεχθέντος, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι δεν μπορεί να δεχτεί την εκτίμηση αυτή της Επιτροπής. Δεδομένου ότι η αναιρετική απόφαση επισημαίνει ότι το κριτήριο του εξίσου αποτελεσματικού ανταγωνιστή θεωρήθηκε πραγματικά σημαντικό στο πλαίσιο της εκ μέρους της Επιτροπής εκτίμησης της ικανότητας της πρακτικής των εκπτώσεων να προκαλέσει τον εκτοπισμό

των εξίσου αποτελεσματικών ανταγωνιστών από την αγορά, το Γενικό Δικαστήριο ήταν υποχρεωμένο να εξετάσει το σύνολο των επιχειρημάτων της Intel σχετικά με το κριτήριο αυτό.

Τρίτον, στο μέτρο που η ανάλυση της ικανότητας των επίμαχων εκπτώσεων να περιορίσουν τον ανταγωνισμό εντάσσεται στο πλαίσιο της απόδειξης της ύπαρξης παράβασης του δικαίου του ανταγωνισμού, εν προκειμένω της κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει τους κανόνες για την κατανομή του βάρους απόδειξης και τον απαιτούμενο βαθμό αποδεικτικής ισχύος των αποδεικτικών στοιχείων. Συγκεκριμένα, η αρχή του τεκμηρίου αθωότητας, που εφαρμόζεται και εν προκειμένω, επιβάλλει στην Επιτροπή την υποχρέωση να αποδεικνύει την ύπαρξη τέτοιας παράβασης, εν ανάγκη μέσω δέσμης συγκεκριμένων και συγκλινόντων αποδεικτικών στοιχείων, κατά τρόπον ώστε να μην παραμένει καμία σχετική αμφιβολία. Όταν το θεσμικό όργανο υποστηρίζει ότι τα αποδειχθέντα πραγματικά περιστατικά δεν μπορούν να εξηγηθούν διαφορετικά παρά μόνον σε συνάρτηση με την ύπαρξη αντίθετης προς τον ανταγωνισμό συμπεριφοράς, η ύπαρξη της επίμαχης παράβασης πρέπει να θεωρείται ως ανεπαρκώς αποδειχθείσα εφόσον οι ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις κατορθώνουν να προβάλουν διαφορετική εύλογη εξήγηση των περιστατικών. Αντιθέτως, όταν η Επιτροπή στηρίζεται σε αποδεικτικά στοιχεία τα οποία είναι, κατ' αρχήν, ικανά να αποδείξουν την ύπαρξη της παράβασης, απόκειται στις οικείες επιχειρήσεις να αποδείξουν την ανεπαρκή αποδεικτική αξία των στοιχείων αυτών.

Τέταρτον, το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει υπό το πρίσμα αυτών των κανόνων τα επιχειρήματα όσον αφορά τα σφάλματα που φέρεται ότι διέπραξε η Επιτροπή στο πλαίσιο της ανάλυσής της σχετικά με τον εξίσου αποτελεσματικό ανταγωνιστή. Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι η Επιτροπή δεν απέδειξε επαρκώς κατά νόμον την ικανότητα καθεμιάς εκ των επίμαχων εκπτώσεων να προκαλέσουν εκτοπισμό των ανταγωνιστών από την αγορά, λαμβανομένων υπόψη των επιχειρημάτων που προέβαλε η Intel όσον αφορά την εκ μέρους της Επιτροπής αξιολόγηση των κρίσιμων κριτηρίων ανάλυσης.

Συγκεκριμένα, κατά πρώτον, όσον αφορά την εφαρμογή του κριτηρίου του εξίσου αποτελεσματικού ανταγωνιστή ως προς την Dell, το Γενικό Δικαστήριο εκτιμά ότι, υπό τις συγκεκριμένες περιστάσεις, η Επιτροπή μπορούσε, βεβαίως, να στηριχθεί θεμιτώς, για την αξιολόγηση του «διεκδικήσιμου μεριδίου»⁴¹¹, σε στοιχεία γνωστά σε άλλους επιχειρηματίες πλην της κατέχουσας δεσπόζουσα θέση επιχείρησης. Εντούτοις, αφού εξέτασε τα σχετικά στοιχεία που προσκόμισε η Intel, το Γενικό Δικαστήριο καταλήγει ότι τα στοιχεία αυτά είναι ικανά να δημιουργήσουν αμφιβολία στον δικαστή ως προς το αποτέλεσμα της εν λόγω αξιολόγησης, κρίνοντας, κατά συνέπεια, ανεπαρκή τα στοιχεία βάσει των οποίων διαπίστωσε η Επιτροπή ότι οι χορηγούμενες στην Dell εκπτώσεις μπορούσαν να προκαλέσουν εκτοπισμό των ανταγωνιστών από την αγορά καθ' όλη τη διάρκεια της κρίσιμης περιόδου. Κατά δεύτερον, το ίδιο ισχύει, κατά το Γενικό Δικαστήριο, για την ανάλυση της έκπτωσης προς την HP, δεδομένου ιδίως ότι το διαπιστωθέν αποτέλεσμα εκτοπισμού δεν αποδείχθηκε για το σύνολο της παραβατικής περιόδου. Κατά τρίτον, όσον αφορά τις εκπτώσεις που χορηγήθηκαν, υπό διάφορους όρους, σε εταιρίες του ομίλου NEC, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει δύο σφάλματα στην ανάλυση της Επιτροπής, εκ των οποίων το πρώτο αφορά την αξία των υπό όρους εκπτώσεων και το άλλο την ανεπαρκή δικαιολόγηση της προβολής των αποτελεσμάτων που προκύπτουν από την εφαρμογή του κριτηρίου του εξίσου αποτελεσματικού ανταγωνιστή για ένα μόνο τρίμηνο στο σύνολο της παραβατικής περιόδου. Κατά τέταρτον, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει επίσης ανεπάρκεια αποδεικτικών στοιχείων, όσον αφορά την ικανότητα των χορηγούμενων προς τη Lenovo εκπτώσεων να προκαλέσουν εκτοπισμό των ανταγωνιστών από την αγορά, λόγω σφαλμάτων στα οποία υπέπεσε η Επιτροπή κατά την ποσοτική εκτίμηση των επίμαχων πλεονεκτημάτων σε είδος.

⁴¹¹ Με την έκφραση αυτή ορίζεται, εν προκειμένω, το μερίδιο αγοράς ως προς το οποίο οι πελάτες της Intel ήταν διατεθειμένοι και σε θέση να μεταφέρουν τον εφοδιασμό τους σε άλλον προμηθευτή και το οποίο ήταν κατ' ανάγκη περιορισμένο, λαμβανομένων υπόψη, μεταξύ άλλων, της φύσης του προϊόντος καθώς και της εμπορικής φήμης της Intel και του προφίλ της.

Κατά πέμπτον, το Γενικό Δικαστήριο καταλήγει στο ίδιο συμπέρασμα και ως προς την ανάλυση του κριτηρίου του εξίσου αποτελεσματικού ανταγωνιστή σε σχέση με τη Media-Saturn, εκτιμώντας, μεταξύ άλλων, ότι η Επιτροπή δεν παρέσχε καμία διευκρίνιση ως προς τους λόγους για τους οποίους, στο πλαίσιο της ανάλυσης των ποσών που καταβλήθηκαν σε αυτήν την επιχείρηση λιανικής πωλήσεως, προέβλεπε στο σύνολο της παραβατικής περιόδου τα αποτελέσματα τριμήνου της ανάλυσης των εκπτώσεων που χορηγήθηκαν προς την NEC.

Τέλος, πέμπτον, το Γενικό Δικαστήριο εξακριβώνει αν η προσβαλλόμενη απόφαση έλαβε δεόντως υπόψη όλα τα κριτήρια βάσει των οποίων μπορεί να αποδειχθεί η ικανότητα των τιμολογιακών πρακτικών να προκαλέσουν εκτοπισμό των ανταγωνιστών από την αγορά, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου. Επ' αυτού, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η Επιτροπή δεν εξέτασε δεόντως το κριτήριο σχετικά με το ποσοστό κάλυψης της αγοράς από την αμφισβητούμενη πρακτική ούτε ανέλυσε ορθώς τη διάρκεια των εκπτώσεων.

Κατά συνέπεια, από το σύνολο των ανωτέρω εκτιμήσεων προκύπτει ότι η ανάλυση στην οποία προέβη η Επιτροπή είναι ελλιπής και, εν πάση περιπτώσει, δεν καθιστά δυνατό να αποδειχθεί επαρκώς κατά νόμον ότι οι επίμαχες εκπτώσεις ήταν ικανές να προκαλέσουν αντίθετα προς τον ανταγωνισμό αποτελέσματα και για τον λόγο αυτόν το Γενικό Δικαστήριο ακυρώνει την απόφαση της Επιτροπής, κατά το μέρος που οι ως άνω πρακτικές χαρακτηρίζονται καταχρηστικές κατά την έννοια του άρθρου 102 ΣΛΕΕ.

Τέλος, όσον αφορά την επιρροή που ασκεί η ακύρωση αυτή της προσβαλλόμενης απόφασης στο ποσό του προστίμου που επέβαλε η Επιτροπή στην Intel, το Γενικό Δικαστήριο εκτιμά ότι δεν είναι σε θέση να προσδιορίσει το ποσό του προστίμου που αφορά αποκλειστικώς τους αποκάλυπτους περιορισμούς. Κατά συνέπεια, ακυρώνει στο σύνολό του το άρθρο της προσβαλλόμενης απόφασης με το οποίο επιβάλλεται στην Intel πρόστιμο ύψους 1,06 δισεκατομμυρίων ευρώ λόγω της διαπιστωθείσας παράβασης.

Απόφαση της 15ης Ιουνίου 2022, Qualcomm κατά Επιτροπής (Qualcomm – Πληρωμές βάσει αποκλειστικότητας) (T-235/18, [EU:T:2022:358](#))

«Ανταγωνισμός – Κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης – Αγορά συνόλων τσιπ LTE – Απόφαση με την οποία διαπιστώνεται παράβαση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ και του άρθρου 54 της Συμφωνίας για τον ΕΟΧ – Πληρωμές βάσει αποκλειστικότητας – Δικαιώματα άμυνας – Άρθρο 19 και άρθρο 27, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΚ) 1/2003 – Εκτοπισμός ανταγωνιστών από την αγορά»

Η προσφεύγουσα, Qualcomm Inc., είναι αμερικανική εταιρία η οποία αναπτύσσει και προμηθεύει σύνολα τσιπ βασικής ζώνης (baseband chipsets, στο εξής: σύνολα τσιπ) τα οποία προορίζονται για χρήση σε έξυπνα τηλέφωνα (smartphones) και ταμπλέτες (tablets), ώστε να καθίσταται δυνατή η σύνδεσή τους σε κυψελωτά δίκτυα τηλεπικοινωνιών ⁴¹² ανάλογα με το αντίστοιχο πρότυπο. Συνακόλουθα, τα σύνολα τσιπ πωλούνται σε κατασκευαστές αρχικού εξοπλισμού, στους οποίους συγκαταλέγεται και η Apple Inc., οι οποίοι τα ενσωματώνουν στις συσκευές τους.

⁴¹² Τα σύνολα τσιπ χρησιμοποιούνται τόσο για τη μετάδοση ομιλίας όσο και για τη μετάδοση δεδομένων. Αποτελούνται από πλείονα στοιχεία. Η συμβατότητά τους με ένα ή περισσότερα πρότυπα κυψελωτών επικοινωνιών, όπως τα πρότυπα GSM, UMTS ή LTE, αποτελεί ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά τους.

Με απόφαση της 24ης Ιανουαρίου 2018 ⁴¹³ η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επέβαλε στην προσφεύγουσα πρόστιμο ύψους σχεδόν ενός δισεκατομμυρίου ευρώ λόγω κατάχρησης της δεσπόζουσας θέσης της στην παγκόσμια αγορά συνόλων τσιπ συμβατών με το πρότυπο LTE, κατά το χρονικό διάστημα από τον Φεβρουάριο του 2011 έως τον Σεπτέμβριο του 2016.

Κατά την Επιτροπή, η εν λόγω κατάχρηση συνίστατο στην παροχή πληρωμών υπό τη μορφή κινήτρων επί τη βάσει συμφωνιών που είχαν συναφθεί μεταξύ της προσφεύγουσας και της Apple. Συγκεκριμένα, οι συμφωνίες αυτές προέβλεπαν την παροχή πληρωμών υπό τη μορφή κινήτρων από την προσφεύγουσα στην Apple υπό τον όρο να καλύψει η Apple από την προσφεύγουσα όλες τις ανάγκες της σε σύνολα τσιπ LTE. Υπό τις συνθήκες αυτές, η Επιτροπή έκρινε ότι οι πληρωμές αυτές, τις οποίες χαρακτηρίζει ως πληρωμές βάσει αποκλειστικότητας, ήταν ικανές να επιφέρουν αντίθετα προς τους κανόνες του ανταγωνισμού αποτελέσματα, καθόσον είχαν μειώσει τα κίνητρα της Apple να στραφεί προς ανταγωνιστικούς προμηθευτές συνόλων τσιπ LTE, όπερ επιβεβαιωνόταν από τα εσωτερικά έγγραφα και τις επεξηγήσεις της Apple.

Με την απόφασή του, το Γενικό Δικαστήριο ακυρώνει την προσβαλλόμενη απόφαση στο σύνολό της, στηριζόμενο, αφενός, στη διαπίστωση πλειόνων διαδικαστικών παρατυπιών οι οποίες προσέβαλαν τα δικαιώματα άμυνας της προσφεύγουσας και, αφετέρου, στην ανάλυση των αντίθετων προς τους κανόνες του ανταγωνισμού αποτελεσμάτων των επίμαχων πληρωμών, την οποία κρίνει ελλιπή και ακατάλληλη για την επιβεβαίωση της ικανότητας των εν λόγω πληρωμών να επιφέρουν αντίθετα προς τους κανόνες του ανταγωνισμού αποτελέσματα. Κρίνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο, το Γενικό Δικαστήριο παρέχει διευκρινίσεις ως προς την έκταση των υποχρεώσεων που υπέχει η Επιτροπή όσον αφορά, αφενός, τη συγκρότηση του διοικητικού φακέλου της υποθέσεως, ούτως ώστε να παρέχεται σε κάθε εμπλεκόμενη επιχείρηση η δυνατότητα να ασκήσει δεόντως τα δικαιώματα άμυνάς της και, αφετέρου, την ανάλυση της ικανότητας εκτοπισμού τουλάχιστον εξίσου αποτελεσματικών ανταγωνιστών από την αγορά.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Προκαταρκτικώς, το Γενικό Δικαστήριο αποφαινεται επί του παραδεκτού ορισμένων πρόσθετων αποδεικτικών στοιχείων που προσκόμισε η προσφεύγουσα μετά την περάτωση του έγγραφου σταδίου της ένδικης διαδικασίας. Τα αποδεικτικά αυτά στοιχεία συνίστανται, πρωτίστως, σε δύο σύνολα εγγράφων που προέρχονται από δύο ένδικες διαδικασίες στις Ηνωμένες Πολιτείες. Υπενθυμίζοντας ότι τυχόν εκπρόθεσμη υποβολή αποδεικτικών στοιχείων είναι δυνατόν να γίνει δεκτή μόνον εφόσον δικαιολογείται από εξαιρετικές περιστάσεις, όπως η αδυναμία προσκομίσεως των επίμαχων αποδεικτικών στοιχείων σε προγενέστερο χρόνο, το Γενικό Δικαστήριο δέχεται ότι, εν προκειμένω, αντιθέτως προς όσα υποστηρίζει η Επιτροπή, λαμβάνοντας ιδίως υπόψη τις περιστάσεις υπό τις οποίες τα έλαβε η προσφεύγουσα, η τελευταία δεν είχε στη διάθεσή της τα εν λόγω στοιχεία κατά τον χρόνο κατάθεσης των εγγράφων υπομνημάτων της. Κατά συνέπεια, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι πρέπει να κάνει δεκτά τα πρόσθετα αποδεικτικά στοιχεία που προσκομίστηκαν κατ' αυτόν τον τρόπο.

Επί της ουσίας, το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει, κατά πρώτον, τον λόγο ακυρώσεως με τον οποίο προβάλλονται πρόδηλες διαδικαστικές παρατυπίες, επιλέγοντας να εξετάσει πρώτα τις αιτιάσεις περί προσβολής των δικαιωμάτων άμυνας όσον αφορά τη συγκρότηση του φακέλου της υποθέσεως και, στη συνέχεια, τις διαφορές μεταξύ της ανακοινώσεως των αιτιάσεων και της προσβαλλομένης αποφάσεως.

⁴¹³ Απόφαση C(2018) 240 final της Επιτροπής, της 24ης Ιανουαρίου 2018, σχετικά με διαδικασία βάσει του άρθρου 102 ΣΛΕΕ και του άρθρου 54 της Συμφωνίας για τον ΕΟΧ [υπόθεση ΑΤ.40220 – Qualcomm (πληρωμές βάσει αποκλειστικότητας)].

Όσον αφορά, αφενός, τη συγκρότηση του φακέλου της υποθέσεως, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει, εκ προοιμίου, ότι εναπόκειται στην Επιτροπή να καταγράψει, με όποιον τρόπο επιλέξει, το ακριβές περιεχόμενο κάθε ακροάσεως την οποία διενεργεί, επί τη βάση του άρθρου 19 του κανονισμού 1/2003, με σκοπό τη συλλογή πληροφοριών σχετικά με το αντικείμενο ορισμένης έρευνας.

Εν προκειμένω, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει, πρώτον, ότι από τα στοιχεία τα οποία κοινοποίησε η Επιτροπή στην προσφεύγουσα, κατόπιν αιτήματός της, μετά την παραλαβή της προσβαλλομένης αποφάσεως, συνάγεται ότι είχαν διεξαχθεί συναντήσεις και τηλεφωνικές διασκέψεις με τρίτα μέρη, υπό την ιδιότητά τους ως ανταγωνιστές ή ως πελάτες της προσφεύγουσας. Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο εκτιμά ότι οι ενδείξεις σχετικά με το αντικείμενο των επαφών αυτών καθιστούν δυνατό τον χαρακτηρισμό τους ως ακροάσεις οι οποίες, ως τέτοιες, υπόκεινται στην προαναφερθείσα υποχρέωση περί καταγραφής. Πλην όμως, βάσει των στοιχείων που έχουν περιληφθεί στη δικογραφία, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι οι διαβιβασθείσες από την Επιτροπή σημειώσεις δεν παρέχουν καμία ένδειξη ως προς το περιεχόμενο των συζητήσεων που διεξήχθησαν κατά τη διάρκεια των ακροάσεων αυτών, ιδίως όσον αφορά τη φύση των πληροφοριών που παρασχέθηκαν σχετικά με τα θέματα που συζητήθηκαν. Κατά συνέπεια, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει μια πρώτη παράβαση εκ μέρους της Επιτροπής των υποχρεώσεων που υπέχει περί καταγραφής των επίμαχων ακροάσεων και συμπερίληψής τους στον φάκελο της υποθέσεως.

Δεύτερον, κατά το Γενικό Δικαστήριο, το ίδιο ισχύει και για τις επαφές με τρίτο μέρος η ύπαρξη των οποίων αποκαλύφθηκε σε ακόμη μεταγενέστερο στάδιο, κατά τη διάρκεια της ένδικης διαδικασίας. Συγκεκριμένα, αφού επισήμανε ότι δεν αμφισβητούνταν ότι η Επιτροπή δεν είχε καταγράψει τις επαφές αυτές, το Γενικό Δικαστήριο βασίζεται στα στοιχεία που έχουν περιληφθεί στη δικογραφία, καθώς και σε μια λεπτομερή ανάλυση του διαδικαστικού τους πλαισίου, προτού καταλήξει στη διαπίστωση ότι αφορούσαν, τουλάχιστον εν μέρει, πληροφορίες σχετικά με το αντικείμενο της επίδικης έρευνας και ότι, επομένως, συνιστούσαν ακροάσεις που θα έπρεπε να είχαν καταγραφεί.

Τρίτον, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ακόμη μια παράβαση εκ μέρους της Επιτροπής των υποχρεώσεων που υπέχει στο πλαίσιο της συγκροτήσεως του διοικητικού φακέλου. Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι τα στοιχεία που προσκόμισε η Επιτροπή ενώπιόν του κάνουν λόγο για μια συνάντηση με τρίτο πληροφοριοδότη η οποία είχε λάβει χώρα προτού η Επιτροπή αρχίσει την έρευνά της, καθώς και για επιβαρυντικούς ισχυρισμούς τους οποίους είχε διατυπώσει ο εν λόγω τρίτος πληροφοριοδότης κατά τη συνάντηση αυτή. Πάντως, το Γενικό Δικαστήριο, έχοντας προηγουμένως επισημάνει ότι η Επιτροπή δεν είχε επ' ουδενί καταγράψει τη συνάντηση αυτή, κρίνει ότι τέτοιου είδους παράλειψη συνιστά διαδικαστικό ελάττωμα. Συγκεκριμένα, μολονότι η προμνησθείσα υποχρέωση περί καταγραφής δεν επιβάλλεται σε σχέση με τις διεξαχθείσες πριν από την πρώτη πράξη έρευνας ακροάσεις, όπως εν προκειμένω, η Επιτροπή εξακολουθεί εντούτοις να υπέχει τη γενικότερη υποχρέωση να παρέχει στις εμπλεκόμενες επιχειρήσεις τη δυνατότητα να έχουν προσήκουσα πρόσβαση στα επιβαρυντικά στοιχεία που περιλαμβάνονται στον φάκελό τους. Εξ αυτού συνάγεται, ειδικότερα, ότι εναπόκειται στην Επιτροπή να καταγράψει, με έγγραφο που συμπεριλαμβάνεται στον φάκελο της υποθέσεως, κάθε συνάντηση με τρίτο πληροφοριοδότη η οποία της παρέσχε τη δυνατότητα να συλλέξει προφορικά επιβαρυντικό στοιχείο το οποίο προτίθεται να χρησιμοποιήσει, όπερ, εν προκειμένω, παρέλειψε να πράξει.

Όσον αφορά τις συνέπειες που πρέπει να εξαχθούν από τις τρεις ομάδες διαδικαστικών παρατυπιών που διαπιστώθηκαν ωσαύτως, από πάγια νομολογία προκύπτει ότι τυχόν διαπίστωση περί προσβολής των δικαιωμάτων άμυνας, παρουσία τέτοιων παρατυπιών, είναι δυνατή μόνον εφόσον η προσφεύγουσα επιχείρηση αποδεικνύει ότι θα μπορούσε να υποστηρίξει καλύτερα την άμυνά της ελλείψει των διαδικαστικών παρατυπιών. Εν προκειμένω, το Γενικό Δικαστήριο παρατηρεί ότι τα προσκομισθέντα από την προσφεύγουσα κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση αποδεικτικά στοιχεία καταδεικνύουν ότι κατά τις εν λόγω συναντήσεις και τηλεφωνικές διασκέψεις θα μπορούσαν να έχουν αναφερθεί πληροφορίες ουσιώδεις για την περαιτέρω πορεία της διαδικασίας, δυνητικά κρίσιμες για την προσφεύγουσα, καθόσον θα της παρείχαν τη δυνατότητα να οργανώσει αποτελεσματικότερα την άμυνά της, λαμβανομένης ιδίως υπόψη της ιδιότητας των εν λόγω τρίτων μερών.

Όσον αφορά, αφετέρου, τις διαφορές μεταξύ της ανακοινώσεως των αιτιάσεων και της προσβαλλομένης αποφάσεως, το Γενικό Δικαστήριο παρατηρεί, κατ' αρχάς, ότι η προσβαλλόμενη απόφαση περιορίζεται στη διαπίστωση κατάχρησης αποκλειστικά στην αγορά συνόλων τσιπ LTE, ενώ η ανακοίνωση των αιτιάσεων προέβλεπε κατάχρηση τόσο στην αγορά συνόλων τσιπ LTE όσο και στην αγορά συνόλων τσιπ UMTS. Απαντώντας στην ανακοίνωση των αιτιάσεων, η προσφεύγουσα επιχείρησε να αποδείξει, μέσω οικονομικής ανάλυσης γνωστής ως «ανάλυση του κρίσιμου περιθωρίου»⁴¹⁴, ότι οι επίμαχες πληρωμές δεν ήταν ικανές να επιφέρουν αποτελέσματα εκτοπισμού σε αμφότερες τις εν λόγω αγορές. Όμως, με την προσβαλλόμενη απόφαση, η Επιτροπή δεν έλαβε υπόψη την ανάλυση αυτή. Ωστόσο, το Γενικό Δικαστήριο θεωρεί ότι, στον βαθμό που η τροποποίηση των αιτιάσεων σχετικά με την έκταση της καταχρήσεως είχε αντίκτυπο στη συνάφεια των στοιχείων στα οποία βασίστηκε η ανάλυση που υπέβαλε η προσφεύγουσα προς αμφισβήτηση της ικανότητας της συμπεριφοράς της να επιφέρει αποτελέσματα εκτοπισμού των ανταγωνιστών από την αγορά, η Επιτροπή όφειλε να της παράσχει τη δυνατότητα να ακουστεί και, εφόσον ήταν αναγκαίο, να προσαρμόσει την ανάλυσή της προκειμένου να λάβει υπόψη την απόσυρση των αιτιάσεων σχετικά με τα σύνολα τσιπ UMTS, η προμήθεια των οποίων δεν της προσαπτόταν πλέον από την Επιτροπή. Κατά συνέπεια, ελλείψει λυσιτελούς ακροάσεως της προσφεύγουσας επί του σημείου αυτού, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι η Επιτροπή προσέβαλε τα δικαιώματα άμυνας της.

Υπογραμμίζοντας ότι οι κατ' αυτόν τον τρόπο διαπιστωθείσες προσβολές των δικαιωμάτων άμυνας της προσφεύγουσας αρκούν προς δικαιολόγηση της ακύρωσης της προσβαλλομένης αποφάσεως, το Γενικό Δικαστήριο εκτιμά, ωστόσο, ότι ενδείκνυται να συνεχίσει την εξέτασή της, έχοντας κάνει δεκτό τον λόγο ακυρώσεως περί προσβολής των δικαιωμάτων άμυνας.

Συνακόλουθα, κατά δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει τον λόγο ακυρώσεως με τον οποίο προβάλλεται πρόδηλη πλάνη περί το δίκαιο και πρόδηλο σφάλμα εκτιμήσεως, προς αντίκρουση της διαπιστώσεως ότι οι επίμαχες πληρωμές ήταν ικανές να επιφέρουν δυνητικά αντίθετα προς τους κανόνες του ανταγωνισμού αποτελέσματα.

Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει κατ' αρχάς ότι, κατά πάγια νομολογία, οσάκις μια επιχείρηση αμφισβητεί, προσκομίζοντας σχετικά αποδεικτικά στοιχεία, ότι η συμπεριφορά της που της προσάπτεται ήταν ικανή να περιορίσει τον ανταγωνισμό και, ειδικότερα, να προκαλέσει τον εκτοπισμό ανταγωνιστών από την αγορά, εναπόκειται στην Επιτροπή να προβεί σε ανάλυση της ικανότητας της επίμαχης πρακτικής να επιφέρει τον εκτοπισμό από την αγορά των ανταγωνιστών που είναι τουλάχιστον εξίσου αποτελεσματικοί, προς διαπίστωση του καταχρηστικού χαρακτήρα της προσαπτόμενης συμπεριφοράς.

Προκαταρκτικώς, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι η συμπεριφορά που προσάπτεται στην προσφεύγουσα εντάσσεται αποκλειστικά στο πλαίσιο της συμβατικής της σχέσεως με την Apple κατά το επίμαχο χρονικό διάστημα. Το Γενικό Δικαστήριο, κατόπιν λεπτομερούς αναλύσεως της προσβαλλομένης αποφάσεως και των ενδείξεων που παρέσχε η Επιτροπή, παρατηρεί ότι, αφενός, η Επιτροπή διαπίστωσε ότι οι επίμαχες πληρωμές είχαν μειώσει τα κίνητρα της Apple να στραφεί προς τους ανταγωνιστές της προσφεύγουσας προκειμένου να προμηθευτεί σύνολα τσιπ LTE για όλες τις συσκευές της, δηλαδή τις συσκευές iPhone και iPad, βασιζόμενη σε ανάλυση της ικανότητας των επίμαχων πληρωμών να επιφέρουν αντίθετα προς τους κανόνες του ανταγωνισμού αποτελέσματα. Αφετέρου, η Επιτροπή έκρινε ότι οι επίμαχες πληρωμές είχαν όντως μειώσει τα κίνητρα της Apple να στραφεί προς τους ανταγωνιστές της προσφεύγουσας προκειμένου να προμηθευτεί σύνολα τσιπ LTE για ορισμένες συσκευές της, ήτοι ορισμένα μοντέλα iPad που η Apple σκόπευε να θέσει σε

⁴¹⁴ Η ανάλυση αυτή επιδίωκε να αποδείξει ότι ένας υποθετικός ανταγωνιστής εξίσου αποτελεσματικός με την προσφεύγουσα θα μπορούσε να ανταγωνιστεί την προσφεύγουσα για την προμήθεια στην Apple συνόλων τσιπ συμβατών με τα δύο σχετικά πρότυπα, καθόσον θα ήταν σε θέση να της προσφέρει μια τιμή που θα κάλυπτε το κόστος του, αποζημιώνοντας παράλληλα την Apple για την απώλεια των επίμαχων πληρωμών υπό τη μορφή κινήτρων.

κυκλοφορία τα έτη 2014 και 2015, βασιζόμενη σε ανάλυση των πραγματικών συνεπειών των επίμαχων πληρωμών.

Στο πλαίσιο αυτό, το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει τις αιτιάσεις της προσφεύγουσας σχετικά με τις δύο αυτές πτυχές της αναλύσεως της Επιτροπής.

Πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η Επιτροπή, για να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι οι επίμαχες πληρωμές ήταν ικανές να περιορίσουν τον ανταγωνισμό για το σύνολο των αναγκών της Apple σε σύνολα τσιπ LTE τόσο για τις συσκευές iPhone όσο και για τις συσκευές iPad, παρέλειψε να λάβει υπόψη όλα τα κρίσιμα πραγματικά περιστατικά. Συγκεκριμένα, η Επιτροπή έκρινε, συναφώς, ότι οι επίμαχες πληρωμές είχαν μειώσει τα κίνητρα της Apple να στραφεί προς τους ανταγωνιστές της προσφεύγουσας προκειμένου να προμηθευτεί σύνολα τσιπ LTE, ενώ, όπως προκύπτει από την προσβαλλόμενη απόφαση, η Apple δεν είχε καμία εναλλακτική τεχνική λύση έναντι των συνόλων τσιπ LTE της προσφεύγουσας για το μεγαλύτερο μέρος των αναγκών της κατά το επίμαχο χρονικό διάστημα, ήτοι εκείνο που αντιστοιχεί, κατ' ουσίαν, στις συσκευές iPhone. Το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει όμως ότι, καθόσον πρέπει να λαμβάνονται υπόψη όλα τα κρίσιμα πραγματικά περιστατικά που πλαισιώνουν τη συμπεριφορά που προσάπτεται, η ανάλυση του κατά πόσον η εν λόγω συμπεριφορά είναι ικανή να προκαλέσει αποτελέσματα αντίθετα προς τους κανόνες του ανταγωνισμού δεν μπορεί να έχει αμιγώς υποθετικό χαρακτήρα.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι το συμπέρασμα ότι οι επίμαχες πληρωμές μείωσαν όντως τα κίνητρα της Apple να στραφεί προς τους ανταγωνιστές της προσφεύγουσας προκειμένου να προμηθευτεί σύνολα τσιπ LTE, για να καλύψει τις ανάγκες της για ορισμένα μοντέλα iPad που επρόκειτο να τεθούν σε κυκλοφορία τα έτη 2014 και 2015, δεν αρκεί για να διαπιστωθεί ότι ήταν αντίθετες προς τους κανόνες του ανταγωνισμού. Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο θεωρεί ότι μια τέτοια ανάλυση δεν δύναται να θεραπεύσει τη μη συνεκτίμηση όλων των κρίσιμων πραγματικών περιστατικών στο πλαίσιο της γενικής αποδείξεως εκ μέρους της Επιτροπής της ικανότητας των επίμαχων πληρωμών να επιφέρουν αντίθετα προς τους κανόνες του ανταγωνισμού αποτελέσματα κατά το επίμαχο χρονικό διάστημα σε σχέση με το σύνολο των αναγκών της Apple σε σύνολα τσιπ LTE. Εν πάση περιπτώσει, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι η ανάλυση των εν λόγω πραγματικών συνεπειών σε σχέση με ορισμένα μοντέλα iPad που επρόκειτο να τεθούν σε κυκλοφορία τα έτη 2014 και 2015, κατ' αρχάς, πάσχει λόγω της έλλειψης συνέπειας των αποδεικτικών στοιχείων των οποίων έγινε επίκληση προς τεκμηρίωση των συμπερασμάτων της, ακολούθως, διενεργήθηκε χωρίς να ληφθούν υπόψη όλα τα κρίσιμα προς τούτο στοιχεία και, τέλος, διενεργήθηκε επί τη βάσει στοιχείων τα οποία δεν μπορούσαν να τεκμηριώσουν τα συμπεράσματά της.

Διαπιστώνοντας, εν συνεχεία, ότι Επιτροπή δεν κατόρθωσε να αποδείξει επαρκώς κατά νόμον ότι οι επίμαχες πληρωμές συνιστούσαν κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης, το Γενικό Δικαστήριο κάνει δεκτό τον λόγο ακυρώσεως και ακυρώνει, και επί της βάσεως αυτής, την προσβαλλόμενη απόφαση.

Απόφαση της 14ης Σεπτεμβρίου 2022, Google και Alphabet κατά Επιτροπής (Google Android) (T-604/18, [EU:T:2022:541](#))

«Ανταγωνισμός – Κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης – Έξυπνες κινητές συσκευές – Απόφαση με την οποία διαπιστώνεται παράβαση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ και του άρθρου 54 της Συμφωνίας για τον EOX – Έννοιες της πλατφόρμας και της πολύπλευρης αγοράς (οικοσύστημα) – Λειτουργικό σύστημα (Google Android) – Κατάστημα εφαρμογών (Play Store) – Εφαρμογές αναζήτησης και περιήγησης (Google Search και Chrome) – Συμφωνίες με τους κατασκευαστές συσκευών και τους φορείς εκμετάλλευσης κινητών δικτύων – Διαρκής και ενιαία παράβαση – Έννοιες του συνολικού σχεδίου και των συμπεριφορών που υιοθετήθηκαν στο πλαίσιο της ίδιας παράβασης (ομαδοποιήσεις προϊόντων, πληρωμές υπό τον όρο της αποκλειστικότητας και υποχρεώσεις κατά του κατακερματισμού) – Αποτελέσματα εκτοπισμού – Δικαιώματα άμυνας – Πλήρης δικαιοδοσία»

Η Google ⁴¹⁵, επιχείρηση που δραστηριοποιείται στον τομέα των τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας και εξειδικεύεται στα προϊόντα και τις υπηρεσίες που συνδέονται με το διαδίκτυο, αντλεί το σημαντικότερο μέρος των εσόδων της από το πλέον εμβληματικό προϊόν της, τη μηχανή αναζήτησης Google Search. Το επιχειρηματικό της μοντέλο βασίζεται στην αλληλεπίδραση μεταξύ, αφενός, ορισμένου αριθμού προϊόντων και υπηρεσιών που προσφέρονται ως επί το πλείστον δωρεάν στους χρήστες και, αφετέρου, επιγραμμικών υπηρεσιών διαφήμισης οι οποίες χρησιμοποιούν τα δεδομένα που συλλέγονται από τους ως άνω χρήστες. Επιπλέον, η Google προσφέρει το λειτουργικό σύστημα Android, με το οποίο ήταν εξοπλισμένο περίπου το 80 % των έξυπνων κινητών συσκευών που χρησιμοποιούνταν στην Ευρώπη τον Ιούλιο του 2018, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Διάφορες καταγγελίες που υποβλήθηκαν στην Επιτροπή σχετικά με ορισμένες επιχειρηματικές πρακτικές της Google που αφορούσαν τη σύνδεση στο διαδίκτυο μέσω κινητού τηλεφώνου οδήγησαν την Επιτροπή να κινήσει διαδικασία κατά της Google, στις 15 Απριλίου 2015, σχετικά με το Android ⁴¹⁶.

Με απόφαση της 18ης Ιουλίου 2018 ⁴¹⁷, η Επιτροπή επέβαλε κυρώσεις στην Google επειδή καταχράστηκε τη δεσπόζουσα θέση της επιβάλλοντας αντίθετους προς τους κανόνες του ανταγωνισμού συμβατικούς περιορισμούς στους κατασκευαστές συσκευών κινητής τηλεφωνίας και στους φορείς εκμετάλλευσης δικτύων κινητής τηλεφωνίας, σε ορισμένες δε περιπτώσεις από την 1η Ιανουαρίου 2011. Οι εν λόγω περιορισμοί είναι τριών ειδών:

- Πρώτον, οι περιορισμοί που περιέχονται σε «συμφωνίες διανομής», οι οποίες απαιτούν από τους κατασκευαστές κινητών συσκευών να προεγκαθιστούν τις εφαρμογές γενικής αναζήτησης (Google Search) και περιήγησης (Chrome), προκειμένου να μπορούν να λάβουν από την Google άδεια για τη λειτουργία του δικού της καταστήματος εφαρμογών λογισμικού (Play Store),
- δεύτερον, οι περιορισμοί που περιλαμβάνονται σε «συμφωνίες κατά του κατακερματισμού», οι οποίες εξαρτούν τη χορήγηση αδειών λειτουργίας για την προεγκατάσταση των εφαρμογών Google Search και Play Store εκ μέρους των κατασκευαστών κινητών συσκευών από τη δέσμευση των τελευταίων να μην πωλούν συσκευές εξοπλισμένες με εκδόσεις του λειτουργικού συστήματος Android που δεν έχουν εγκριθεί από την Google,
- τρίτον, οι περιορισμοί που περιέχονται σε «συμφωνίες επιμερισμού των εσόδων», οι οποίες εξαρτούν την επιστροφή μεριδίου των διαφημιστικών εσόδων της Google στους οικείους κατασκευαστές κινητών συσκευών και στους φορείς εκμετάλλευσης δικτύων κινητής τηλεφωνίας από τη δέσμευση των τελευταίων να μην προεγκαθιστούν ανταγωνιστική υπηρεσία γενικής αναζήτησης σε προκαθορισμένο αριθμό συσκευών.

⁴¹⁵ Εν προκειμένω, ο όρος «Google» αναφέρεται από κοινού στην εταιρία Google LLC, πρώην Google Inc. και στη μητρική της εταιρία, Alphabet, Inc.

⁴¹⁶ Τον Ιούνιο του 2017, η Επιτροπή είχε ήδη επιβάλει στην Google πρόστιμο ύψους 2,42 δισεκατομμυρίων ευρώ λόγω κατάχρησης της δεσπόζουσας θέσης της στην αγορά μηχανών αναζήτησης, καθόσον παρέσχε παράνομο πλεονέκτημα στη δική της υπηρεσία σύγκρισης τιμών. Η απόφαση αυτή επικυρώθηκε ουσιαστικά από το Γενικό Δικαστήριο με την απόφασή του της 10ης Νοεμβρίου 2021, Google και Alphabet κατά Επιτροπής (Google Shopping) (T-612/17, [EU:T:2021:763](#)). Η αναίρεση της Google κατά της απόφασης αυτής εκκρεμεί επί του παρόντος ενώπιον του Δικαστηρίου (C-48/22 P).

⁴¹⁷ Απόφαση C(2018) 4761 final της Επιτροπής, της 18ης Ιουλίου 2018, σχετικά με διαδικασία βάσει του άρθρου 102 ΣΛΕΕ και του άρθρου 54 της Συμφωνίας για τον ΕΟΧ [Υπόθεση AT.40099 – Google Android].

Κατά την Επιτροπή, όλοι αυτοί οι περιορισμοί αποσκοπούσαν στην προστασία και την ενίσχυση της δεσπόζουσας θέσης της Google στις υπηρεσίες γενικής αναζήτησης και, κατά συνέπεια, στην προστασία και την ενίσχυση των εσόδων που αποκόμιζε η επιχείρηση αυτή από τις διαφημίσεις που συνδέονται με τις εν λόγω αναζητήσεις. Ο κοινός σκοπός που επιδιώκεται με τους επίμαχους περιορισμούς και η αλληλεξάρτησή τους οδήγησαν συνεπώς την Επιτροπή να τους χαρακτηρίσει ως ενιαία και συνεχή παράβαση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ και του άρθρου 54 της Συμφωνίας για τον ΕΟΧ.

Ως εκ τούτου, η Επιτροπή επέβαλε στην Google πρόστιμο ύψους σχεδόν 4,343 δισεκατομμυρίων ευρώ, ήτοι το μεγαλύτερο πρόστιμο που έχει επιβληθεί ποτέ από αρχή ανταγωνισμού στην Ευρώπη.

Η προσφυγή που άσκησε η Google απορρίπτεται κατ' ουσίαν από το Γενικό Δικαστήριο, το οποίο απλώς ακυρώνει την απόφαση στο μέτρο που έκρινε ότι οι προαναφερθείσες συμφωνίες επιμερισμού των εσόδων συνιστούσαν αυτές καθαυτές κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης. Λαμβανομένων υπόψη των περιστάσεων της υπόθεσης, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει επίσης σκόπιμο, κατ' εφαρμογήν της πλήρους δικαιοδοσίας του, να καθορίσει το ύψος του προστίμου που επιβλήθηκε στην Google σε 4,125 δισεκατομμύρια ευρώ.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει κατ' αρχάς τον λόγο ακυρώσεως που αφορά σφάλματα εκτίμησης όσον αφορά τον ορισμό των σχετικών αγορών και τη συνακόλουθη αξιολόγηση της δεσπόζουσας θέσης της Google σε ορισμένες από τις αγορές αυτές. Στο πλαίσιο αυτό, το Γενικό Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι καλείται, κατ' ουσίαν, να εξακριβώσει, λαμβάνοντας υπόψη τα επιχειρήματα των διαδίκων και το σκεπτικό της προσβαλλόμενης απόφασης, αν η ισχύς της Google στις σχετικές αγορές τής παρέσχε πράγματι τη δυνατότητα να ενεργεί σε σημαντικό βαθμό ανεξάρτητα από τους διάφορους παράγοντες που ενδέχεται να περιορίσουν τη συμπεριφορά της.

Εν προκειμένω, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει εκ προοιμίου ότι η Επιτροπή προσδιόρισε, σε πρώτο στάδιο, τέσσερα είδη σχετικών αγορών, ήτοι: πρώτον, την παγκόσμια αγορά (εξαιρουμένης της Κίνας) για την παραχώρηση άδειας χρήσης λειτουργικών συστημάτων για έξυπνες κινητές συσκευές· δεύτερον, την παγκόσμια αγορά (εξαιρουμένης της Κίνας) για καταστήματα εφαρμογών Android· τρίτον, τις διάφορες εθνικές αγορές, εντός του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (ΕΟΧ), για υπηρεσίες γενικής αναζήτησης· και τέταρτον, την παγκόσμια αγορά για φυλλομετρητές διαδικτύου για κινητές συσκευές χωρίς συγκεκριμένο λειτουργικό σύστημα. Σε δεύτερο στάδιο, η Επιτροπή διαπίστωσε ότι η Google κατείχε δεσπόζουσα θέση στις τρεις πρώτες από τις αγορές αυτές. Το Γενικό Δικαστήριο παρατηρεί, ωστόσο, ότι η Επιτροπή αναφέρθηκε δεόντως, κατά την παρουσίαση των διαφόρων σχετικών αγορών, στη συμπληρωματικότητά τους, παρουσιάζοντας τις εν λόγω αγορές ως αλληλένδετες, ιδίως όσον αφορά τη συνολική στρατηγική που εφάρμοσε η Google για την προώθηση της μηχανής αναζήτησής της με την ενσωμάτωσή της σε ένα «οικοσύστημα».

Κληθέν, ειδικότερα, να αποφανθεί επί του ορισμού του πεδίου της αγοράς για την παραχώρηση άδειας χρήσης λειτουργικών συστημάτων για έξυπνες κινητές συσκευές και επί της συνακόλουθης αξιολόγησης της θέσης της Google στην αγορά αυτή, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει, κατ' αρχάς, ότι η Επιτροπή έκρινε, χωρίς να ευσταθούν οι σχετικές αιτιάσεις της Google, ότι τα λειτουργικά συστήματα που χρησιμοποιούνται αποκλειστικά από καθετοποιημένους προγραμματιστές, όπως το iOS της Apple ή το Blackberry, τα οποία καλούνται «χωρίς άδεια χρήσης», δεν αποτελούν μέρος της ίδιας αγοράς, δεδομένου ότι οι τρίτοι κατασκευαστές κινητών συσκευών δεν μπορούν να λάβουν άδεια χρήσης αυτών. Η Επιτροπή δεν έσφαλε επίσης όταν διαπίστωσε ότι η δεσπόζουσα θέση της Google στην εν λόγω αγορά δεν κλονίζεται από τον έμμεσο ανταγωνιστικό περιορισμό που ασκεί στην ίδια αγορά το χωρίς άδεια χρήσης λειτουργικό σύστημα της Apple. Η Επιτροπή κατέληξε επίσης ορθώς στο συμπέρασμα ότι ο ανοικτός χαρακτήρας της άδειας χρήσης του πηγαίου κώδικα του Android δεν αποτελούσε ανταγωνιστικό περιορισμό που θα μπορούσε να αντισταθμίσει την επίμαχη δεσπόζουσα θέση.

Στη συνέχεια, το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει τους διάφορους λόγους ακυρώσεως που αφορούν εσφαλμένη εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα των επίδικων περιορισμών.

Πρώτον, όσον αφορά τους όρους προεγκατάστασης που επιβάλλονταν στους κατασκευαστές κινητών συσκευών ⁴¹⁸, η Επιτροπή κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ήταν καταχρηστικοί, διακρίνοντας, αφενός, την ομαδοποίηση των εφαρμογών Google Search και Play Store από την ομαδοποίηση του φυλλομετρητή Chrome και των προαναφερόμενων εφαρμογών και εκτιμώντας, αφετέρου, ότι οι εν λόγω ομαδοποιήσεις περιόρισαν τον ανταγωνισμό κατά την περίοδο της παράβασης, χωρίς η Google να είναι σε θέση να αποδείξει ότι τούτο δικαιολογούνταν αντικειμενικά.

Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο σημειώνει ότι, προκειμένου να στηρίξει την ύπαρξη σημαντικού ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος λόγω των επίμαχων όρων προεγκατάστασης, η Επιτροπή έκρινε ότι η εν λόγω προεγκατάσταση μπορούσε να προκαλέσει «προδιάθεση χρήσης», η οποία προκύπτει από την τάση των χρηστών να χρησιμοποιούν τις εφαρμογές αναζήτησης και περιήγησης που έχουν στη διάθεσή τους και είναι ικανή να αυξήσει σημαντικά και επί μακρόν τη χρήση της οικείας υπηρεσίας, χωρίς το πλεονέκτημα αυτό να μπορεί να αντισταθμιστεί από τους ανταγωνιστές της Google. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, η ανάλυση που παρουσίασε η Επιτροπή στο σημείο αυτό δεν τίθεται εν αμφιβόλω από τις επικρίσεις που διατύπωσε η Google.

Εξετάζοντας στη συνέχεια τις αιτιάσεις σχετικά με τη διαπίστωση ότι τα μέσα που είχαν στη διάθεσή τους οι ανταγωνιστές της Google δεν τους παρείχαν τη δυνατότητα να αντισταθμίσουν το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα που αποκόμιζε η Google από τους επίμαχους όρους προεγκατάστασης, το Γενικό Δικαστήριο παρατηρεί ότι, μολονότι οι όροι αυτοί δεν απαγορεύουν την προεγκατάσταση ανταγωνιστικών εφαρμογών, μια τέτοια απαγόρευση προβλέπεται ωστόσο για ορισμένες συσκευές από τις συμφωνίες επιμερισμού των εσόδων –είτε πρόκειται για τις συμφωνίες επιμερισμού των εσόδων σε προκαθορισμένο αριθμό συσκευών είτε για τις συμφωνίες επιμερισμού των εσόδων από τις συσκευές που αντικαθιστούν τις ανωτέρω συσκευές–, οι οποίες συσκευές αντιπροσωπεύουν περισσότερο από το 50 % των συσκευών Google Android που πωλήθηκαν στον ΕΟΧ από το 2011 έως το 2016, γεγονός που η Επιτροπή καλώς έλαβε υπόψη ως μέρος των συνδυαστικών αποτελεσμάτων των επίμαχων περιορισμών. Επιπλέον, η Επιτροπή μπορούσε επίσης να βασιστεί στην παρατήρηση της πραγματικής κατάστασης για να στηρίξει τα συμπεράσματά της, σημειώνοντας εν προκειμένω την περιορισμένη χρήση, στην πράξη, της προεγκατάστασης ανταγωνιστικών εφαρμογών, της τηλεφόρτωσής τους ή της πρόσβασης σε ανταγωνιστικές υπηρεσίες αναζήτησης μέσω προγραμμάτων περιήγησης. Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε επίσης αβάσιμες τις επικρίσεις της Google σχετικά με τις εκτιμήσεις που οδήγησαν την Επιτροπή στο συμπέρασμα ότι δεν υπήρχε αντικειμενική δικαιολόγηση για τις εν λόγω ομαδοποιήσεις και απέρριψε τον λόγο ακυρώσεως με τον οποίο προβαλλόταν εσφαλμένη εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα των όρων προεγκατάστασης στο σύνολό του.

Δεύτερον, όσον αφορά την εκτίμηση του ενιαίου όρου προεγκατάστασης που περιλαμβάνεται στις συμφωνίες επιμερισμού των εσόδων για προκαθορισμένο αριθμό συσκευών, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει, αρχικώς, ότι η Επιτροπή βασίμως θεώρησε ότι οι επίμαχες συμφωνίες συνιστούν συμφωνίες αποκλειστικότητας, καθόσον οι προβλεπόμενες πληρωμές τελούσαν υπό την αίρεση της μη προεγκατάστασης ανταγωνιστικών υπηρεσιών γενικής αναζήτησης στη σχετική δέσμη προϊόντων.

Ωστόσο, δεδομένου ότι, για να καταλήξει στο συμπέρασμα περί καταχρηστικότητας, η Επιτροπή εκτίμησε ότι οι συμφωνίες αυτές ήταν ικανές να παρακινήσουν τους κατασκευαστές κινητών συσκευών και τους ενδιαφερόμενους φορείς εκμετάλλευσης δικτύων κινητής τηλεφωνίας να μην προεγκαθιστούν τέτοιες ανταγωνιστικές υπηρεσίες, ήταν έργο της Επιτροπής, σύμφωνα με τη

⁴¹⁸ Λόγω των ομοιοτήτων μεταξύ των υποθέσεων, το Γενικό Δικαστήριο παραπέμπει, ως προς το σημείο αυτό, στην απόφαση της 17ης Σεπτεμβρίου 2007, Microsoft κατά Επιτροπής (Τ-201/04, [ΕΥ:Τ:2007:289](#)), την οποία επικαλείται η Επιτροπή στην προσβαλλόμενη απόφαση.

νομολογία που ισχύει για αυτού του είδους τις πρακτικές ⁴¹⁹, να αναλύσει κατά πόσον οι επίμαχες συμφωνίες δύνανται να περιορίσουν τον υγιή ανταγωνισμό υπό το πρίσμα όλων των σχετικών περιστάσεων, συμπεριλαμβανομένου του βαθμού κάλυψης της αγοράς από την επίμαχη πρακτική και της εγγενούς ικανότητας της πρακτικής να εκτοπίζει ανταγωνιστές οι οποίοι είναι τουλάχιστον εξίσου αποτελεσματικοί.

Η σχετική ανάλυση της Επιτροπής βασίστηκε ουσιαστικά σε δύο στοιχεία, δηλαδή, αφενός, στην εξέταση της κάλυψης της επίμαχης πρακτικής και, αφετέρου, στα αποτελέσματα του λεγόμενου κριτηρίου του «εξίσου αποτελεσματικού ανταγωνιστή» ⁴²⁰, το οποίο εφαρμόσε. Πλην όμως, στο μέτρο που η Επιτροπή διαπίστωσε, όσον αφορά το πρώτο στοιχείο, ότι οι επίμαχες συμφωνίες κάλυπταν «σημαντικό μέρος» των εθνικών αγορών υπηρεσιών γενικής αναζήτησης, ανεξαρτήτως του είδους της χρησιμοποιούμενης συσκευής, το Γενικό Δικαστήριο θεωρεί ότι η διαπίστωση αυτή δεν επιρρωννύεται από τις αποδείξεις που παραθέτει η Επιτροπή στην προσβαλλόμενη απόφαση. Παρόμοια ανεπάρκεια πλήττει επίσης μία από τις παραδοχές του κριτηρίου του ΕΑΑ, δηλαδή το μερίδιο των αιτημάτων αναζήτησης που μπορεί να αμφισβητηθεί από έναν κατ' υπόθεσιν τουλάχιστον εξίσου αποτελεσματικό ανταγωνιστή του οποίου η εφαρμογή αναζήτησης θα ήταν προεγκατεστημένη παράλληλα με το Google Search. Το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε επίσης διάφορα σφάλματα στη συλλογιστική σχετικά με την εκτίμηση των βασικών μεταβλητών στο εφαρμοσθέν από την Επιτροπή κριτήριο του ΕΑΑ, ήτοι, κατ' αρχάς, την εκτίμηση των δαπανών που αναλογούν σε έναν τέτοιο ανταγωνιστή, δεύτερον, την εκτίμηση της ικανότητάς του να επιτύχει την προεγκατάσταση της εφαρμογής του και, τρίτον, την εκτίμηση των εσόδων που θα μπορούσαν να αντληθούν σε συνάρτηση με την παλαιότητα των κινητών συσκευών που βρίσκονται σε κυκλοφορία. Προκύπτει ότι, κατά τον τρόπο που εφαρμόστηκε από την Επιτροπή, το κριτήριο του ΕΑΑ δεν μπορεί να στηρίξει τη διαπίστωση κατάχρησης που απορρέει από αυτές καθεαυτές τις συμφωνίες επιμερισμού εσόδων για προκαθορισμένο αριθμό συσκευών, ως εκ τούτου δε το Γενικό Δικαστήριο δέχεται τον σχετικό λόγο ακυρώσεως.

Τρίτον, όσον αφορά την αξιολόγηση των περιορισμών που περιλαμβάνονται στις συμφωνίες κατά του κατακερματισμού, το Γενικό Δικαστήριο παρατηρεί, προκαταρκτικά, ότι η Επιτροπή θεωρεί ότι η πρακτική αυτή είναι καταχρηστική στο μέτρο που αποσκοπεί στην παρεμπόδιση της ανάπτυξης και της παρουσίας στην αγορά συσκευών που λειτουργούν με μη συμβατές εκδόσεις fork ⁴²¹ του Android, χωρίς, ωστόσο, να αμφισβητεί το δικαίωμα της Google να επιβάλλει απαιτήσεις συμβατότητας που αφορούν αποκλειστικά τις συσκευές στις οποίες εγκαθίστανται οι εφαρμογές της. Αφού διαπιστώνει την ουσιαστική ύπαρξη της επίμαχης πρακτικής, το Γενικό Δικαστήριο εκτιμά περαιτέρω ότι η Επιτροπή ορθώς δέχτηκε ότι είναι δυνατό μη συμβατές εκδόσεις fork του Android να ασκούν ανταγωνιστική πίεση στην Google. Υπό τις περιστάσεις αυτές, λαμβανομένων υπόψη των στοιχείων που προσκόμισε η Επιτροπή και τα οποία είναι ικανά να αποδείξουν την παρεμπόδιση της ανάπτυξης και εμπορίας ανταγωνιστικών προϊόντων στην αγορά των λειτουργικών συστημάτων για τα οποία απαιτείται άδεια χρήσης, η Επιτροπή ήταν σε θέση να θεωρήσει, κατά το Γενικό Δικαστήριο, ότι η επίμαχη πρακτική οδήγησε στην ενίσχυση της δεσπόζουσας θέσης της Google στην αγορά των γενικών υπηρεσιών αναζήτησης, ενώ ταυτόχρονα αποτελούσε εμπόδιο στην καινοτομία, καθόσον περιόριζε την ποικιλία των προσφορών που ήταν διαθέσιμες στους χρήστες.

⁴¹⁹ Βλέπε απόφαση της 6ης Σεπτεμβρίου 2017, Intel κατά Επιτροπής (C-413/14 P, [EU:C:2017:632](#)).

⁴²⁰ Στο εξής: κριτήριο του ΕΑΑ.

⁴²¹ Πρόκειται, εν προκειμένω, για λειτουργικά συστήματα που αναπτύσσονται από τρίτους με βάση τον πηγαίο κώδικα του Android που γνωστοποιεί η Google με άδεια χρήσης ανοικτού κώδικα, ο οποίος περιέχει τα βασικά στοιχεία ενός τέτοιου συστήματος, αλλά όχι τις εφαρμογές και τις υπηρεσίες Android που ανήκουν στην Google. Στο πλαίσιο αυτό, οι επίμαχες συμφωνίες κατά του κατακερματισμού όριζαν ένα δέκτη αναφοράς ελάχιστης συμβατότητας για την εφαρμογή του πηγαίου κώδικα του Android.

Περαιτέρω, το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει τον λόγο ακυρώσεως που αφορά προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας, και συγκεκριμένα του δικαιώματος πρόσβασης στον φάκελο και του δικαιώματος ακρόασης.

Εξετάζοντας, κατά πρώτον, την προβαλλόμενη προσβολή του δικαιώματος πρόσβασης στον φάκελο, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει, προκαταρκτικώς, ότι οι σχετικές αιτιάσεις της Google αφορούν το περιεχόμενο ενός συνόλου σημειωμάτων που διαβίβασε η Επιτροπή τον Φεβρουάριο του 2018 σχετικά με τις συναντήσεις που διοργάνωσε η ίδια με τρίτους καθ' όλη τη διάρκεια της έρευνάς της. Δεδομένου ότι όλες αυτές οι συναντήσεις συνίσταντο σε συζητήσεις που αποσκοπούσαν στη συγκέντρωση πληροφοριών σχετικά με το αντικείμενο της έρευνας, κατά την έννοια του άρθρου 19 του κανονισμού 1/2003⁴²², εναπόκειται στην Επιτροπή να μεριμνά για την καταγραφή τους κατά τρόπο που να παρέχει στην ενδιαφερόμενη επιχείρηση, κατά το κρίσιμο χρονικό σημείο, τη δυνατότητα να λάβει γνώση αυτών και να ασκήσει τα δικαιώματα άμυνάς της. Στην προκειμένη περίπτωση, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι δεν τηρήθηκαν οι προαναφερόμενες απαιτήσεις, αφενός λόγω του χρόνου που μεσολάβησε μεταξύ των συζητήσεων και της διαβίβασης των σχετικών σημειωμάτων και αφετέρου λόγω του συνοπτικού χαρακτήρα των σημειωμάτων. Όσον αφορά τις συνέπειες που πρέπει να αντληθούν από αυτή τη διαδικαστική πλημμέλεια, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ωστόσο ότι, σύμφωνα με τη νομολογία, μπορεί να γίνει δεκτό ότι έλαβε χώρα προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας, παρουσία τέτοιας παρατυπίας, μόνο εάν η ενδιαφερόμενη επιχείρηση μπορεί να αποδείξει ότι θα είχε οργανώσει καλύτερα την άμυνά της αν δεν υπήρχε η πλημμέλεια αυτή. Εν προκειμένω, εντούτοις, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι τέτοια απόδειξη δεν προκύπτει από τα στοιχεία που του κοινοποιήθηκαν ή από τα επιχειρήματα που προβλήθηκαν σχετικώς.

Όσον αφορά, κατά δεύτερον, την προβαλλόμενη προσβολή του δικαιώματος ακρόασης, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι οι επικρίσεις της Google ως προς αυτό συνιστούν τη διαδικαστική πτυχή των αιτιάσεων που αποσκοπούν στο να αμφισβητηθεί η εγκυρότητα της διαπίστωσης του καταχρηστικού χαρακτήρα ορισμένων συμφωνιών επιμερισμού των εσόδων, καθόσον αποσκοπούν στην αμφισβήτηση της άρνησης ακρόασης σχετικά με το κριτήριο του ΕΑΑ που εφαρμόστηκε στο ως άνω πλαίσιο. Δεδομένου όμως ότι η Επιτροπή αντέταξε την άρνηση αυτή στην Google, μολονότι της είχε αποστείλει δύο έγγραφα έκθεσης των πραγματικών περιστατικών για να συμπληρώσει ουσιωδώς το περιεχόμενο και την έκταση της προσέγγισης που είχε αρχικώς εκτεθεί με την ανακοίνωση των αιτιάσεων επ' αυτού, χωρίς ωστόσο να εκδώσει, όπως όφειλε, συμπληρωματική ανακοίνωση αιτιάσεων συνοδευόμενη από ακρόαση, το Γενικό Δικαστήριο εκτιμά ότι η Επιτροπή προσέβαλε τα δικαιώματα άμυνας της Google και της στέρησε την ευκαιρία να διασφαλίσει καλύτερα την άμυνά της αναπτύσσοντας τα επιχειρήματά της κατά τη διάρκεια ακρόασης. Το Γενικό Δικαστήριο προσθέτει ότι η σημασία της ακρόασης είναι ακόμη μεγαλύτερη εν προκειμένω λόγω των ανεπαρκειών που διαπιστώθηκαν σε προηγούμενο στάδιο κατά την εφαρμογή του κριτηρίου του ΕΑΑ από την Επιτροπή. Κατά συνέπεια, η διαπίστωση του καταχρηστικού χαρακτήρα των συμφωνιών επιμερισμού των εσόδων για προκαθορισμένο αριθμό συσκευών πρέπει να ακυρωθεί και σε αυτή τη βάση.

Τέλος, κληθέν να προβεί, κατά την άσκηση της πλήρους δικαιοδοσίας του, σε αυτοτελή εκτίμηση του ύψους του προστίμου, το Γενικό Δικαστήριο διευκρινίζει προκαταρκτικώς ότι, μολονότι η προσαλλόμενη απόφαση πρέπει να ακυρωθεί εν μέρει, στο μέτρο που κρίνει ότι οι συμφωνίες επιμερισμού των εσόδων για προκαθορισμένο αριθμό συσκευών είναι αφ' εαυτών καταχρηστικές, η μερική αυτή ακύρωση δεν επηρεάζει εντούτοις το συνολικό κύρος της διαπιστωθείσας παράβασης, με την προσαλλόμενη απόφαση, λαμβανομένων υπόψη των αποτελεσμάτων εκτοπισμού που

⁴²² Κανονισμός (ΕΚ) 1/2003 του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2002, για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα [101 και 102 ΣΛΕΕ] (ΕΕ 2003, L 1, σ. 1).

απορρέουν από τις λοιπές καταχρηστικές πρακτικές που εφάρμοσε η Google κατά την περίοδο της παράβασης.

Το Γενικό Δικαστήριο, εκτιμώντας το ίδιο όλες τις περιστάσεις που σχετίζονται με την κύρωση, διαπιστώνει ότι η προσβαλλόμενη απόφαση πρέπει να τροποποιηθεί, θεωρεί δε ότι το ποσό του προστίμου που πρέπει να επιβληθεί στην Google για την παράβαση που διαπράχθηκε ανέρχεται σε 4,125 δισεκατομμύρια ευρώ. Προς τούτο, το Δικαστήριο, όπως και η Επιτροπή, θεωρεί ενδεδειγμένο να λάβει υπόψη τη σκόπιμη εφαρμογή των παραβατικών πρακτικών και την αξία των σχετικών πωλήσεων που πραγματοποίησε η Google κατά το τελευταίο έτος της πλήρους συμμετοχής της στην παράβαση. Αντιθέτως, όσον αφορά την εξέταση της σοβαρότητας και της διάρκειας της παράβασης, το Δικαστήριο θεωρεί ενδεδειγμένο, για τους λόγους που εκτίθενται στην απόφαση, να λάβει υπόψη τη διαχρονική εξέλιξη των διαφόρων πτυχών της παράβασης και τη συμπληρωματικότητα των επίμαχων πρακτικών, προκειμένου να εκτιμηθεί ο αντίκτυπος των αποτελεσμάτων εκτοπισμού που ορθώς διαπίστωσε η Επιτροπή με την προσβαλλόμενη απόφαση.

3. Νομολογιακές εξελίξεις σε σχέση με τις πράξεις συγκέντρωσης

Απόφαση της 13ης Ιουλίου 2022, Illumina κατά Επιτροπής (T-227/21, [EU:T:2022:447](#))

«Ανταγωνισμός – Συγκεντρώσεις – Αγορά της φαρμακευτικής βιομηχανίας – Άρθρο 22 του κανονισμού (ΕΚ) 139/2004 – Αίτηση περί παραπομπής προερχόμενη από αρχή ανταγωνισμού μη έχουσα αρμοδιότητα να εξετάσει την πράξη συγκεντρώσεως σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία – Απόφαση της Επιτροπής να εξετάσει την πράξη συγκεντρώσεως – Αποφάσεις της Επιτροπής με τις οποίες κάνει δεκτά τα αιτήματα άλλων εθνικών αρχών ανταγωνισμού να συνυποβάλουν την αίτηση περί παραπομπής – Αρμοδιότητα της Επιτροπής – Προθεσμία υποβολής της αίτησης περί παραπομπής – Έννοια της φράσης “έγινε κατ’ άλλο τρόπο γνωστή” – Εύλογη προθεσμία – Δικαιολογημένη εμπιστοσύνη – Δημόσιες δηλώσεις της Αντιπροέδρου της Επιτροπής – Ασφάλεια δικαίου»

Η Illumina είναι αμερικανική επιχείρηση ειδικευμένη στην αλληλούχηση γονιδιώματος. Αναπτύσσει, κατασκευάζει και διαθέτει στο εμπόριο ολοκληρωμένα συστήματα γενετικής ανάλυσης, ιδίως νέας γενιάς ακολουθίες γονιδιώματος οι οποίες χρησιμοποιούνται, μεταξύ άλλων, για την ανάπτυξη εξετάσεων ανίχνευσης του καρκίνου. Η Grail είναι αμερικανική επιχείρηση βιοτεχνολογίας η οποία στηρίζεται στην αλληλούχηση γονιδιώματος για την ανάπτυξη τέτοιων εξετάσεων ανίχνευσης.

Στις 21 Σεπτεμβρίου 2020 οι δύο ως άνω επιχειρήσεις ⁴²³ δημοσιοποίησαν σχέδιο για την απόκτηση του αποκλειστικού ελέγχου της Grail από την Illumina. Λόγω του ότι ο κύκλος εργασιών δεν υπερέβαινε τα προβλεπόμενα συναφώς κατώτατα όρια, η επίμαχη συγκέντρωση δεν είχε ευρωπαϊκή διάσταση, κατά την έννοια του άρθρου 1 του κανονισμού περί συγκεντρώσεων ⁴²⁴, με αποτέλεσμα να μην κοινοποιηθεί στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Δεν κοινοποιήθηκε ούτε στα κράτη μέλη της Ένωσης ή στα συμβαλλόμενα κράτη στη Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο, διότι δεν υπερέβαινε ούτε τα προβλεπόμενα εθνικά κατώτατα όρια.

⁴²³ Στο εξής από κοινού: συμμετέχουσες επιχειρήσεις.

⁴²⁴ Κανονισμός (ΕΚ) 139/2004 του Συμβουλίου, της 20ής Ιανουαρίου 2004, για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων (ΕΕ 2004, L 24, σ. 1) (στο εξής: κανονισμός περί συγκεντρώσεων).

Σύμφωνα με το άρθρο 22 του κανονισμού περί συγκεντρώσεων, μια εθνική αρχή ανταγωνισμού δύναται να ζητήσει την παραπομπή στην Επιτροπή της εξέτασης μιας συγκέντρωσης που δεν έχει μεν ευρωπαϊκή διάσταση, αλλά επηρεάζει το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών και απειλεί να επηρεάσει σημαντικά τον ανταγωνισμό στο έδαφος του οικείου κράτους μέλους.

Πλην όμως, εν προκειμένω, η Επιτροπή, κατόπιν υποβολής στην ίδια στις 7 Δεκεμβρίου 2020 καταγγελίας σχετικά με την επίμαχη συγκέντρωση, κατέληξε στο αρχικό συμπέρασμα ότι προέκυπτε ότι η εν λόγω συγκέντρωση πληρούσε τις αναγκαίες προϋποθέσεις ώστε να αποτελέσει αντικείμενο παραπομπής από εθνική αρχή ανταγωνισμού⁴²⁵. Συνεπώς, στις 19 Φεβρουαρίου 2021 απηύθυνε έγγραφο στα κράτη μέλη (στο εξής: πρόσκληση), προκειμένου, αφενός, να τα ενημερώσει και, αφετέρου, να τα καλέσει να της υποβάλουν αίτηση περί παραπομπής βάσει του άρθρου 22 του κανονισμού περί συγκεντρώσεων. Στις 9 Μαρτίου 2021 η Autorité de la concurrence française (Γαλλική Αρχή Ανταγωνισμού) της υπέβαλε αίτηση περί παραπομπής, την οποία ζήτησαν να συνυποβάλουν –η καθεμία στον βαθμό που την αφορούσε– η ελληνική, η βελγική, η νορβηγική, η ισλανδική και η ολλανδική αρχή ανταγωνισμού. Στις 11 Μαρτίου 2021 η Επιτροπή ενημέρωσε τις συμμετέχουσες επιχειρήσεις σχετικά με την αίτηση περί παραπομπής (στο εξής: ενημερωτικό έγγραφο). Με αποφάσεις της 19ης Απριλίου 2021 (στο εξής: προσβαλλόμενες αποφάσεις), η Επιτροπή έκανε δεκτή την αίτηση περί παραπομπής, καθώς και τα αντίστοιχα αιτήματα περί συνυποβολής της.

Η Illumina, υποστηριζόμενη από την Grail, άσκησε προσφυγή ακυρώσεως κατά των προσβαλλόμενων αποφάσεων καθώς και κατά του ενημερωτικού εγγράφου. Με την απόφασή του, η οποία εκδίδεται από πενταμελή σύνθεση δικάζουσα με την ταχεία διαδικασία, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την προσφυγή αυτή στο σύνολό της. Στο πλαίσιο της συγκεκριμένης υπόθεσης, το Γενικό Δικαστήριο αποφαινεται για πρώτη φορά επί της εφαρμογής του μηχανισμού παραπομπής του άρθρου 22 του κανονισμού περί συγκεντρώσεων σε πράξη η οποία δεν υπόκειται σε υποχρέωση κοινοποίησης στο κράτος που ζήτησε την παραπομπή της, αλλά συνεπάγεται την εξαγορά επιχείρησης με σημασία για τον ανταγωνισμό που δεν αντικατοπτρίζεται στον κύκλο εργασιών της. Εν προκειμένω, το Γενικό Δικαστήριο κάνει δεκτό, κατ' αρχήν, ότι η Επιτροπή μπορεί να κρίνει ότι έχει αρμοδιότητα σε μια τέτοια περίπτωση. Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο παρέσχε διευκρινίσεις σχετικά με τον υπολογισμό της προθεσμίας των δεκαπέντε εργάσιμων ημερών που τάσσεται στα κράτη μέλη για την υποβολή αιτήσεως περί παραπομπής σε μια τέτοια περίπτωση.

Η ανάλυση που γίνεται δεκτή από το Γενικό Δικαστήριο προανέγγελλε μια νέα προσέγγιση της Επιτροπής σχετικά με την εφαρμογή του μηχανισμού παραπομπής του άρθρου 22 του κανονισμού περί συγκεντρώσεων κατά τα διαλαμβανόμενα στις δημοσιευθείσες στις 31 Μαρτίου 2021 οδηγίες⁴²⁶, η πρακτική εφαρμογή της οποίας επιτρέπει ώστε να καταλαμβάνονται πληρέστερα, από τους κανόνες της Ένωσης στον τομέα του ελέγχου των συγκεντρώσεων, πράξεις στις οποίες συμμετέχουν καινοτόμες επιχειρήσεις με έντονο ανταγωνιστικό δυναμικό.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

⁴²⁵ Όσον αφορά, ειδικότερα, τις δυνητικές επιπτώσεις της επίμαχης συγκέντρωσης στον ανταγωνισμό εντός της εσωτερικής αγοράς, η Επιτροπή, βάσει της προκαταρκτικής αξιολόγησης που διεξήγαγε, εξέφρασε προβληματισμό ως προς το γεγονός ότι η συγκέντρωση θα μπορούσε να παράσχει στην Illumina, η θέση της οποίας στην Ευρώπη είναι εδραιωμένη, τη δυνατότητα να εμποδίσει την πρόσβαση των ανταγωνιστών της Grail στα συστήματα αλληλούχησης νέας γενιάς που είναι αναγκαία για την ανάπτυξη των εξετάσεων ανίχνευσης του καρκίνου και, ως εκ τούτου, να περιορίσει τη μελλοντική ανάπτυξή τους.

⁴²⁶ Οδηγίες της Επιτροπής σχετικά με την εφαρμογή του μηχανισμού παραπομπής του άρθρου 22 του κανονισμού συγκεντρώσεων σε ορισμένες κατηγορίες υποθέσεων (ΕΕ 2021, C 113, σ. 1).

Αρχικώς, το Γενικό Δικαστήριο αποφαινεται επί του παραδεκτού της προσφυγής, το οποίο αμφισβητεί η Επιτροπή στηριζόμενη στη φύση των προσβαλλόμενων πράξεων.

Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει, αφενός, ότι οι προσβαλλόμενες αποφάσεις έχουν, αυτές καθ' εαυτές, δεσμευτικό χαρακτήρα και, αφετέρου, ότι καθεμιά τους συνεπάγεται μεταβολή του νομικού καθεστώτος που τυγχάνει εφαρμογής στην εξέταση της επίμαχης συγκέντρωσης. Επιπλέον, οι αποφάσεις αυτές, με τις οποίες περατώθηκε η ειδική διαδικασία παραπομπής, αποτύπωσαν οριστικώς τη θέση της Επιτροπής επί του εν λόγω ζητήματος. Ειδικότερα, η Επιτροπή, κάνοντας δεκτές τις αιτήσεις που υπέβαλαν οι οικείες εθνικές αρχές ανταγωνισμού, δυνάμει του άρθρου 22 του κανονισμού περί συγκεντρώσεων, έκρινε ότι είναι αρμόδια να εξετάσει την επίμαχη συγκέντρωση βάσει του διαδικαστικού και ουσιαστικού συστήματος που προβλέπει συναφώς ο κανονισμός περί συγκεντρώσεων, στο οποίο εντάσσεται, ιδίως, η υποχρέωση αναστολής του άρθρου 7 του ίδιου κανονισμού. Υπό τις συνθήκες αυτές, οι προσβαλλόμενες αποφάσεις πρέπει, επομένως, να θεωρηθούν ως πράξεις δεκτικές προσφυγής κατά την έννοια του άρθρου 263 ΣΛΕΕ.

Αντιθέτως, κατά το Γενικό Δικαστήριο, δεν ισχύει το ίδιο όσον αφορά το ενημερωτικό έγγραφο το οποίο, μολονότι και αυτό ενεργοποιεί την υποχρέωση αναστολής, παραμένει, ωστόσο, ένα απλό ενδιάμεσο στάδιο της διαδικασίας παραπομπής, με αποτέλεσμα να κρίνεται απαράδεκτη η προσφυγή κατά το μέρος που βάλλει κατά του ενημερωτικού αυτού εγγράφου.

Εν συνεχεία, όσον αφορά την ουσία της υπόθεσης, το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει, πρώτον, τον λόγο ακυρώσεως με τον οποίον προβάλλεται αναρμοδιότητα της Επιτροπής. Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο διευκρινίζει εκ προοιμίου ότι καλείται, στο οικείο πλαίσιο, να κρίνει αν, βάσει του άρθρου 22 του κανονισμού περί συγκεντρώσεων, η Επιτροπή είναι αρμόδια να εξετάσει συγκέντρωση για την οποία έχει υποβληθεί αίτηση περί παραπομπής από κράτος μέλος που διαθέτει εθνικό σύστημα ελέγχου των συγκεντρώσεων αλλά αυτή δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της εν λόγω εθνικής νομοθεσίας.

Εν προκειμένω, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει, αφενός, ότι η Επιτροπή, κρίνοντας ότι έχει αρμοδιότητα σε μια τέτοια περίπτωση, δεν έχει στηριχθεί σε εσφαλμένη ερμηνεία του άρθρου 22 του κανονισμού περί συγκεντρώσεων.

Ειδικότερα, το γράμμα της διάταξης αυτής, ιδίως δε η χρήση της φράσης «μια συγκέντρωση», υποδηλώνει ότι ένα κράτος μέλος δικαιούται να παραπέμπει στην Επιτροπή κάθε συγκέντρωση που πληροί τις προβλεπόμενες στην ως άνω διάταξη σωρευτικές προϋποθέσεις, τούτο δε ανεξαρτήτως της ύπαρξης ή του περιεχομένου εθνικής νομοθεσίας στον τομέα του ελέγχου των συγκεντρώσεων. Επιπλέον, από το ιστορικό θεσπίσεως της ίδιας διάταξης προκύπτει ότι ο μηχανισμός παραπομπής τον οποίο αυτή θεσπίζει προοριζόταν αρχικώς να εξυπηρετεί κυρίως τα κράτη μέλη που δεν διαθέτουν δικό τους σύστημα ελέγχου των συγκεντρώσεων, χωρίς, ωστόσο, να περιορίζει τη δυνατότητα εφαρμογής του μόνον στις περιπτώσεις αυτές. Περαιτέρω, υπό το πρίσμα της γενικής οικονομίας του κανονισμού περί συγκεντρώσεων και των σκοπών που αυτός επιδιώκει, το Γενικό Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι το πεδίο εφαρμογής του και, ως εκ τούτου, η έκταση της αρμοδιότητας της Επιτροπής προς εξέταση συγκεντρώσεων εξαρτώνται, ασφαλώς, πρωτίστως, από την υπέρβαση των κατώτατων ορίων κύκλου εργασιών που καθορίζουν την ευρωπαϊκή διάσταση, αλλά και, δευτερευόντως, από τους μηχανισμούς παραπομπής που προβλέπονται, μεταξύ άλλων, στο άρθρο 22 του εν λόγω κανονισμού.

Υπό τις συνθήκες αυτές, έχοντας υπενθυμίσει ότι σκοπός του κανονισμού περί συγκεντρώσεων είναι να καταστεί δυνατός ο αποτελεσματικός έλεγχος όλων των συγκεντρώσεων που έχουν σημαντικές επιπτώσεις στη διάρθρωση του ανταγωνισμού εντός της Ένωσης, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει, τέλος, ότι ο επίμαχος μηχανισμός παραπομπής εμφανίζεται ως διορθωτικός μηχανισμός που συμβάλλει στην επίτευξη του ως άνω σκοπού. Ειδικότερα, παρέχει την απαραίτητη ευελιξία για την εξέταση, σε επίπεδο Ένωσης, πράξεων συγκέντρωσης ικανών να παρακωλύσουν σημαντικά τον αποτελεσματικό ανταγωνισμό στην εσωτερική αγορά, οι οποίες, άλλως, θα εξέφευγαν του ελέγχου βάσει των συστημάτων ελέγχου των συγκεντρώσεων τόσο της Ένωσης όσο και των κρατών μελών, λόγω μη υπέρβασης των κατώτατων ορίων κύκλου εργασιών. Συνεπώς, κατ' ορθή ερμηνεία του άρθρου 22

του κανονισμού περί συγκεντρώσεων έκρινε η Επιτροπή ότι είχε αρμοδιότητα να εξετάσει την επίμαχη συγκέντρωση.

Αφετέρου, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι μια τέτοια ερμηνεία δεν παραβιάζει ούτε την αρχή της δοτής αρμοδιότητας ⁴²⁷ ούτε την αρχή της επικουρικότητας ⁴²⁸ ούτε την αρχή της αναλογικότητας ⁴²⁹. Τέλος, όσον αφορά την αρχή της ασφάλειας δικαίου, το Γενικό Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι μόνον η δοθείσα στο πλαίσιο των προσβαλλομένων αποφάσεων ερμηνεία επιτυγχάνει την αναγκαία ασφάλεια δικαίου και την ομοιόμορφη εφαρμογή του άρθρου 22 του κανονισμού περί συγκεντρώσεων στην Ένωση. Το Γενικό Δικαστήριο καταλήγει, επομένως, στο συμπέρασμα ότι ο λόγος ακυρώσεως με τον οποίον προβάλλεται αναρμοδιότητα της Επιτροπής είναι αβάσιμος στο σύνολό του.

Όσον αφορά, δεύτερον, τον λόγο ακυρώσεως που αντλείται, κατά κύριο λόγο, από το εκπρόθεσμο της αιτήσεως περί παραπομπής, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, κατά το άρθρο 22, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού περί συγκεντρώσεων, η αίτηση περί παραπομπής πρέπει να υποβληθεί εντός προθεσμίας δεκαπέντε εργάσιμων ημερών από την ημερομηνία που η συγκέντρωση έγινε κατ' άλλο τρόπο γνωστή στο οικείο κράτος μέλος, εφόσον δεν απαιτείται κοινοποίησή της.

Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει, κατ' αρχάς, ότι μια τέτοια κατ' άλλο τρόπο γνωστοποίηση έχει την έννοια της ενεργού διαβίβασης πληροφοριών προς το οικείο κράτος μέλος, ικανών να του παράσχουν τη δυνατότητα να αξιολογήσει, προκαταρκτικώς, αν πληρούνται οι προϋποθέσεις που απαιτούνται για την παραπομπή. Επομένως, εν προκειμένω, την προβλεπόμενη κατ' άλλο τρόπο γνωστοποίηση συνιστά η πρόσκληση. Υπό τις συνθήκες δε αυτές, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η αίτηση περί παραπομπής υποβλήθηκε εγκαίρως, όπερ αποκλείει τον χαρακτηρισμό της ως εκπρόθεσμης.

Πάντως, στο πλαίσιο της εξέτασης των επικουρικών αιτιάσεων που αντλούνται από παραβίαση των αρχών της ασφάλειας δικαίου και της «χρηστής διοίκησης», το Γενικό Δικαστήριο υπογραμμίζει, εν συνεχεία, ότι η Επιτροπή εξακολουθεί να υπόκειται στην υποχρέωση τήρησης εύλογης προθεσμίας κατά τη διεξαγωγή των διοικητικών διαδικασιών, ιδίως, στο πλαίσιο του ελέγχου των συγκεντρώσεων, λαμβανομένων υπόψη των θεμελιωδών σκοπών της αποτελεσματικότητας και της ταχύτητας που διαπνέουν τον κανονισμό περί συγκεντρώσεων. Πλην, όμως, εν προκειμένω, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι η παρέλευση χρονικού διαστήματος 47 ημερών μεταξύ της παραλαβής της καταγγελίας και της αποστολής της πρόσκλησης δεν ήταν εύλογη. Εντούτοις, στον βαθμό που η εν λόγω μη τήρηση εύλογης προθεσμίας εκ μέρους της Επιτροπής δεν αποδεικνύεται ότι επηρέασε την ικανότητα των συμμετεχουσών επιχειρήσεων να αμυνθούν αποτελεσματικώς, δεν μπορεί να δικαιολογήσει την ακύρωση των προσβαλλόμενων αποφάσεων. Κατά συνέπεια, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει και τον δεύτερο λόγο ακυρώσεως στο σύνολό του.

Τέλος, τρίτον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει επίσης τον λόγο ακυρώσεως με τον οποίο προβάλλεται παραβίαση των αρχών της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και της ασφάλειας δικαίου. Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο, εκτιμώντας ότι οι ισχυρισμοί σχετικά με τη δεύτερη αυτή αρχή δεν τεκμηριώνονται επαρκώς, περιορίζει την εξέτασή του στις αιτιάσεις που αφορούν την αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης. Υπενθυμίζει συναφώς ότι,

⁴²⁷ Όπως προβλέπεται στο άρθρο 4, παράγραφος 1, ΣΕΕ, σε συνδυασμό με το άρθρο 5 ΣΕΕ.

⁴²⁸ Όπως ορίζεται στο άρθρο 5, παράγραφοι 1 και 3, ΣΕΕ και εφαρμόζεται με βάση το πρωτόκολλο (αριθ. 2) σχετικά με την εφαρμογή των αρχών της επικουρικότητας και της αναλογικότητας (ΕΕ 2016, C 202, σ. 206).

⁴²⁹ Όπως θεσπίζεται στο άρθρο 5, παράγραφοι 1 και 4, ΣΕΕ.

προκειμένου να δύναται ο διοικούμενος να την επικαλεστεί λυσιτελώς, απόκειται σε αυτόν να αποδείξει ότι έχει λάβει από τις αρμόδιες αρχές της Ένωσης συγκεκριμένες, ανεπιφύλακτες και συγκλίνουσες διαβεβαιώσεις, προερχόμενες από αρμόδιες και αξιόπιστες πηγές, ικανές να του δημιουργήσουν βάσιμες προσδοκίες. Πλην όμως, εν προκειμένω, η Illumina δεν κατόρθωσε να αποδείξει ότι συνέτρεχαν τέτοιες περιστάσεις και δεν μπορεί να επικαλεστεί λυσιτελώς την αλλαγή της πρακτικής της Επιτροπής κατά τη λήψη αποφάσεων.

4. Κρατικές ενισχύσεις

Απόφαση της 4ης Μαΐου 2022, Wizz Air Hungary κατά Επιτροπής (TAROM· Ενίσχυση διάσωσης) (T-718/20, [EU:T:2022:276](#))

«Κρατικές ενισχύσεις – Αεροπορικές μεταφορές – Μέτρο στήριξης που έλαβε η Ρουμανία – Ενίσχυση για τη διάσωση της TAROM – Απόφαση περί μη προβολής αντιρρήσεων – Προσφυγή ακυρώσεως – Ιδιότητα του ενδιαφερομένου – Προστασία των διαδικαστικών δικαιωμάτων – Παραδεκτό – Κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με τις κρατικές ενισχύσεις για τη διάσωση και την αναδιάρθρωση μη χρηματοπιστωτικών προβληματικών επιχειρήσεων – Μέτρο που αποσκοπεί στην αποφυγή κοινωνικών δυσχερειών ή στην αντιμετώπιση της ανεπάρκειας της αγοράς – Αρχή της εφάπαξ ενίσχυσης – Συνέπειες προγενέστερης ενίσχυσης χορηγηθείσας πριν από την προσχώρηση της Ρουμανίας στην Ένωση – Σοβαρές δυσχέριες – Υποχρέωση αιτιολογήσεως»

Στις 19 Φεβρουαρίου 2020 η Ρουμανία κοινοποίησε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή σχέδιο ενίσχυσης για τη διάσωση της TAROM, ρουμανικής αεροπορικής εταιρίας που δραστηριοποιείται κυρίως στην εγχώρια και διεθνή μεταφορά επιβατών, φορτίου και αλληλογραφίας. Το κοινοποιηθέν μέτρο συνίστατο σε δάνειο για τη χρηματοδότηση των αναγκών ρευστότητας της TAROM ύψους περίπου 36 660 000 ευρώ, επιστρεπτέου στο τέλος εξαμήνου περιόδου με δυνατότητα μερικής πρόωρης εξοφλήσεως.

Η Επιτροπή, χωρίς να κινήσει την επίσημη διαδικασία έρευνας που προβλέπεται στο άρθρο 108, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, έκρινε, με απόφαση της 24ης Φεβρουαρίου 2020 ⁴³⁰, το κοινοποιηθέν μέτρο κρατικής ενίσχυσης συμβατό με την εσωτερική αγορά δυνάμει του άρθρου 107, παράγραφος 3, στοιχείο γ', ΣΛΕΕ και δυνάμει των κατευθυντήριων γραμμών σχετικά με τις κρατικές ενισχύσεις για τη διάσωση και την αναδιάρθρωση μη χρηματοπιστωτικών προβληματικών επιχειρήσεων ⁴³¹.

Η αεροπορική εταιρία Wizz Air Hungary Zrt. (στο εξής: προσφεύγουσα) άσκησε προσφυγή ακυρώσεως κατά της εν λόγω απόφασης, η οποία απορρίπτεται από το δέκατο πενταμελές τμήμα του Γενικού Δικαστηρίου. Στην απόφασή του, το Γενικό Δικαστήριο παρέχει διευκρινίσεις σχετικά με την εξέταση του κατά πόσον οι ενισχύσεις για τη διάσωση και την αναδιάρθρωση συμβιβάζονται με την εσωτερική αγορά υπό το πρίσμα της προϋπόθεσης η οποία προβλέπεται στις κατευθυντήριες γραμμές και κατά την οποία οι ως άνω ενισχύσεις πρέπει να συμβάλλουν στην επίτευξη στόχου κοινού συμφέροντος. Το Γενικό Δικαστήριο αναλύει επίσης, για πρώτη φορά, την προϋπόθεση της εφάπαξ καταβολής των ενισχύσεων για τη διάσωση και την αναδιάρθρωση μη χρηματοπιστωτικών προβληματικών επιχειρήσεων, η οποία προβλέπεται από τις εν λόγω κατευθυντήριες γραμμές.

⁴³⁰ Απόφαση C(2020) 1160 final της Επιτροπής, της 24ης Φεβρουαρίου 2020, σχετικά με την κρατική ενίσχυση SA.56244 (2020/N) – Ρουμανία – Ενίσχυση για τη διάσωση της TAROM (EE 2020, C 310, σ. 3).

⁴³¹ Κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με τις κρατικές ενισχύσεις για τη διάσωση και αναδιάρθρωση μη χρηματοπιστωτικών προβληματικών επιχειρήσεων (EE 2014, C 249, σ. 1, στο εξής: κατευθυντήριες γραμμές).

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει, πρώτον, τους λόγους ακυρώσεως με τους οποίους προβάλλεται πλάνη περί το δίκαιο στην οποία φέρεται να υπέπεσε η Επιτροπή καθόσον αποφάσισε να μην κινήσει την επίσημη διαδικασία έρευνας, παρά τις αμφιβολίες που όφειλε, κατά την προσφεύγουσα, να έχει κατά την προκαταρκτική εκτίμηση της συμβατότητας της κοινοποιηθείσας ενίσχυσης με την εσωτερική αγορά.

Συναφώς, η προσφεύγουσα υποστήριξε ιδίως ότι η διαπίστωση της συμβατότητας της κοινοποιηθείσας ενίσχυσης με την εσωτερική αγορά ήταν αντίθετη σε δύο από τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στις κατευθυντήριες γραμμές προκειμένου μια ενίσχυση για τη διάσωση προβληματικής επιχείρησης να μπορεί να θεωρηθεί ότι συμβιβάζεται με την εσωτερική αγορά, ήτοι 1) στην προϋπόθεση σχετικά με τη συμβολή του μέτρου ενίσχυσης σε στόχο κοινού συμφέροντος και 2) στην προϋπόθεση της εφάπαξ καταβολής των ενισχύσεων για τη διάσωση και την αναδιάρθρωση. Κατά την προσφεύγουσα, η μη τήρηση των εν λόγω προϋποθέσεων καταδεικνύει αμφιβολίες τις οποίες όφειλε να έχει η Επιτροπή και βάσει των οποίων θα έπρεπε να κινήσει την επίσημη διαδικασία έρευνας.

Κατ' αρχάς, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, εφόσον μια κοινοποιηθείσα ενίσχυση εγείρει αμφιβολίες ως προς τη συμβατότητά της με την εσωτερική αγορά, η Επιτροπή υποχρεούται να κινήσει την επίσημη διαδικασία έρευνας.

Στη συνέχεια, όσον αφορά την πρώτη προϋπόθεση, της οποίας προβλήθηκε παράβαση και η οποία εφαρμόζεται στις ενισχύσεις για τη διάσωση και την αναδιάρθρωση, ήτοι την προϋπόθεση που σχετίζεται με την επιδίωξη στόχου κοινού συμφέροντος, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι από το σημείο 43 των κατευθυντήριων γραμμών προκύπτει ότι η κοινοποιηθείσα ενίσχυση, για να κηρυχθεί συμβατή με την εσωτερική αγορά βάσει των κατευθυντήριων γραμμών, πρέπει να επιδιώκει στόχο κοινού συμφέροντος, στο μέτρο που επιδιώκει την πρόληψη κοινωνικών προβλημάτων ή την αντιμετώπιση ανεπαρκειών της αγοράς. Τούτο επιβεβαιώνεται από το σημείο 44 των κατευθυντήριων γραμμών, κατά το οποίο τα κράτη μέλη οφείλουν να καταδείξουν ότι η κατάρρευση του δικαιούχου ενδέχεται να προκαλέσει σοβαρά κοινωνικά προβλήματα ή μείζονες ανεπάρκειες στην αγορά, αποδεικνύοντας, ιδίως, ότι υφίσταται κίνδυνος διαταραχής στην παροχή μιας σημαντικής υπηρεσίας που δεν μπορεί εύκολα να αντικατασταθεί και σε τομέα στον οποίο δύσκολα θα μπορούσε να εισέλθει ανταγωνιστής.

Κατά το Γενικό Δικαστήριο, από τα εν λόγω σημεία των κατευθυντήριων γραμμών προκύπτει ότι, μολονότι το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος οφείλει να καταδείξει ότι η ενίσχυση αποσκοπεί στην αποφυγή κοινωνικών προβλημάτων ή στην αντιμετώπιση ανεπαρκειών της αγοράς, δεν υποχρεούται να αποδείξει ότι, ελλείψει του μέτρου ενίσχυσης, θα προκαλούνταν οπωσδήποτε ορισμένες αρνητικές συνέπειες, αλλά μόνον ότι υφίσταται κίνδυνος επέλευσης των συνεπειών αυτών.

Όσον αφορά το ζήτημα του αν η Επιτροπή έπρεπε να έχει αμφιβολίες ως προς την ύπαρξη κινδύνου ότι, ελλείψει του κοινοποιηθέντος μέτρου ενίσχυσης, θα επέρχονταν κοινωνικά προβλήματα ή ανεπάρκεια της αγοράς ή ως προς το γεγονός ότι το εν λόγω μέτρο αποσκοπεί στην αποφυγή ή στην αντιμετώπιση τέτοιων προβλημάτων, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι, λαμβανομένης υπόψη της άσχημης κατάστασης των ρουμανικών οδικών και σιδηροδρομικών υποδομών, η Επιτροπή ορθώς έκρινε ότι η περιφερειακή συνδεσιμότητα μέσω εσωτερικών αεροπορικών δρομολογίων και η διεθνής συνδεσιμότητα τις οποίες διασφαλίζει η TAROM συνιστούν σημαντική υπηρεσία, η διακοπή της οποίας ενείχε τον κίνδυνο να επέλθουν σοβαρά κοινωνικά προβλήματα ή να δημιουργηθεί ανεπάρκεια της αγοράς, κατά την έννοια του σημείου 44, στοιχείο β', των κατευθυντήριων γραμμών.

Στο πλαίσιο αυτό, το Γενικό Δικαστήριο διευκρινίζει επιπροσθέτως ότι, μολονότι, κατά την εξέταση της ύπαρξης μιας κρατικής ενίσχυσης και της νομιμότητάς της, ενδέχεται κατά περίπτωση να χρειαστεί η Επιτροπή να μην περιοριστεί απλώς στην εξέταση των πραγματικών και νομικών στοιχείων που της έχουν γνωστοποιηθεί, εντούτοις δεν μπορεί να συναχθεί εξ αυτού ότι οφείλει να

αναζητεί, με δική της πρωτοβουλία και ελλείπει οποιασδήποτε σχετικής ένδειξης, όλες τις πληροφορίες που θα μπορούσαν να συνδέονται με την υπόθεση της οποίας έχει επιληφθεί, ακόμη και αν πρόκειται για πληροφορίες που βρίσκονται στη δημόσια σφαίρα.

Υπό το πρίσμα των ανωτέρω διευκρινίσεων, το Γενικό Δικαστήριο, εξετάζοντας τα διάφορα επιχειρήματα που προέβαλε η προσφεύγουσα, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι δεν είναι ικανά να αναιρέσουν την ανάλυση της Επιτροπής η οποία επιβεβαιώνει τη σημασία της TAROM για τη συνδεσιμότητα των ρουμανικών περιφερειών καθώς και για την επακόλουθη επίδραση που θα είχε η δυσλειτουργία της εταιρίας αυτής για τις εν λόγω περιφέρειες. Επομένως, η Επιτροπή μπορούσε, χωρίς να διατηρεί αμφιβολίες, να καταλήξει στο συμπέρασμα, αποκλειστικά και μόνο επί της βάσεως αυτής, ότι το μέτρο ενίσχυσης πληρούσε τις απαιτήσεις που προβλέπονται στα σημεία 43 και 44 των κατευθυντηρίων γραμμών.

Τέλος, όσον αφορά τη δεύτερη προϋπόθεση, της οποίας προβλήθηκε παράβαση από την προσφεύγουσα και η οποία εφαρμόζεται στις ενισχύσεις για τη διάσωση και την αναδιάρθρωση, ήτοι την προϋπόθεση της εφάπαξ ενίσχυσης, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, κατά το σημείο 70 των κατευθυντήριων γραμμών, οι ενισχύσεις αυτές πρέπει να χορηγούνται στις προβληματικές επιχειρήσεις για μία μόνον επιχείρηση αναδιάρθρωσης. Στο πλαίσιο αυτό, το σημείο 71 των κατευθυντήριων γραμμών προβλέπει, μεταξύ άλλων, ότι, εφόσον μια επιχείρηση έχει ήδη επωφεληθεί από ενίσχυση για τη διάσωση ή την αναδιάρθρωση, η Επιτροπή δεν θα επιτρέψει τη χορήγηση νέων ενισχύσεων παρά μόνο εάν έχουν παρέλθει τουλάχιστον δέκα έτη (1) από τη χορήγηση της τελευταίας ενίσχυσης, (2) από τη λήξη της τελευταίας περιόδου αναδιάρθρωσης ή (3) από τη διακοπή της εφαρμογής του τελευταίου σχεδίου αναδιάρθρωσης.

Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο παρατηρεί ότι, παρόλο που η TAROM είχε επωφεληθεί μέχρι το 2019 από την εφαρμογή ενίσχυσης αναδιάρθρωσης υπό τη μορφή δανείου και διάφορων εγγυήσεων σχετικών με άλλα δάνεια συναφθέντα από την εταιρία, εντούτοις η εν λόγω ενίσχυση είχε χορηγηθεί μεταξύ 1997 και 2003 και οι εγγυήσεις δανείων είχαν καταπέσει όλες αμέσως μετά τη χορήγησή τους. Δεδομένου ότι η πραγματική μεταβίβαση των πόρων δεν ήταν καθοριστικής σημασίας για τον προσδιορισμό της ημερομηνίας χορήγησης της ενίσχυσης, πληρούται η πρώτη προϋπόθεση του σημείου 71 των κατευθυντήριων γραμμών, ήτοι η παρέλευση χρονικού διαστήματος τουλάχιστον δέκα ετών από την ημερομηνία χορήγησης της τελευταίας ενίσχυσης για την αναδιάρθρωση.

Όσον αφορά τη δεύτερη και την τρίτη προϋπόθεση που προβλέπει το σημείο 71 των κατευθυντηρίων γραμμών, ήτοι την παρέλευση χρονικού διαστήματος τουλάχιστον δέκα ετών από τη λήξη της τελευταίας περιόδου αναδιάρθρωσης ή από την παύση της εφαρμογής του τελευταίου σχεδίου αναδιάρθρωσης, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η έννοια της «περιόδου αναδιάρθρωσης» αναφέρεται στην περίοδο κατά την οποία ελήφθησαν τα μέτρα αναδιάρθρωσης, η οποία διαφέρει, κατ' αρχήν, από την περίοδο κατά την οποία τίθεται σε εφαρμογή το μέτρο κρατικής ενίσχυσης που συνοδεύει τα μέτρα αναδιάρθρωσης. Κατά παράβαση του βάρους αποδείξεως που φέρει η προσφεύγουσα συναφώς, η τελευταία δεν προσκόμισε κανένα αποδεικτικό στοιχείο ή ένδειξη περί του ότι η λήξη της περιόδου της τελευταίας αναδιάρθρωσης είχε επέλθει σε διάστημα μικρότερο των δέκα ετών από την κοινοποίηση της χορήγησης του μέτρου.

Όσον αφορά την έννοια του «σχεδίου αναδιάρθρωσης», το Γενικό Δικαστήριο διευκρινίζει, επιπλέον, ότι το γεγονός ότι μια ενίσχυση αναδιάρθρωσης συνδέεται με σχέδιο αναδιάρθρωσης δεν σημαίνει ότι η ενίσχυση, αυτή καθαυτή, αποτελεί μέρος του σχεδίου αναδιάρθρωσης, δεδομένου ότι η ύπαρξη του σχεδίου συνιστά, αντιθέτως, αναγκαία προϋπόθεση προκειμένου μια τέτοια ενίσχυση να μπορεί να θεωρηθεί συμβατή με την εσωτερική αγορά. Συνεπώς, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει επίσης το επιχειρήμα της προσφεύγουσας κατά το οποίο το γεγονός ότι η ενίσχυση αναδιάρθρωσης που χορηγήθηκε στην TAROM μεταξύ 1997 και 2003 εφαρμόστηκε μέχρι το 2019 σημαίνει ότι το σχέδιο αναδιάρθρωσης, που συνδεόταν με την εν λόγω ενίσχυση, διήρκεσε επίσης μέχρι το 2019.

Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει επίσης τις αιτιάσεις της προσφεύγουσας με τις οποίες προβάλλεται ότι η Επιτροπή υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο καθόσον αποφάσισε να μην κινήσει την επίσημη διαδικασία έρευνας παρά τις αμφιβολίες που

έπρεπε να έχει κατά την προκαταρκτική εκτίμηση της προϋπόθεσης της εφάπαξ καταβολής των ενισχύσεων για τη διάσωση και την αναδιάρθρωση.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τον λόγο ακυρώσεως με τον οποίο προβάλλεται παράβαση της υποχρέωσης αιτιολογήσεως την οποία υπέχει η Επιτροπή και, ως εκ τούτου, απορρίπτει την προσφυγή στο σύνολό της.

Απόφαση της 18ης Μαΐου 2022, Ryanair κατά Επιτροπής (Condor· ενίσχυση διάσωσης) (T-577/20, [EU:T:2022:301](#))

«Κρατικές ενισχύσεις – Αγορά των αεροπορικών μεταφορών της Γερμανίας – Δάνειο χορηγηθέν από τη Γερμανία στην Condor Flugdienst – Απόφαση κηρύσσουσα την ενίσχυση συμβατή με την εσωτερική αγορά – Άρθρο 107, παράγραφος 3, στοιχείο γ', ΣΛΕΕ – Κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με τις κρατικές ενισχύσεις για τη διάσωση και αναδιάρθρωση προβληματικών επιχειρήσεων – Εγγενείς δυσχέρειες που δεν προέκυψαν από αυθαίρετη κατανομή των δαπανών στο εσωτερικό του ομίλου – Δυσχέρειες τόσο σοβαρές, ώστε να μην μπορούν να αντιμετωπιστούν από τον ίδιο τον όμιλο – Κίνδυνος διαταραχής στην παροχή μιας σημαντικής υπηρεσίας»

Στις 25 Σεπτεμβρίου 2019, η αεροπορική εταιρία Condor Flugdienst GmbH (στο εξής: Condor), η οποία παρέχει υπηρεσίες αεροπορικών μεταφορών από διάφορους γερμανικούς αερολιμένες, ζήτησε την κίνηση διαδικασίας αφερεγγυότητας λόγω της θέσεως υπό εκκαθάριση του ομίλου Thomas Cook Group plc (στο εξής: όμιλος Thomas Cook), στον οποίο ανήκει κατά ποσοστό 100 %.

Την ίδια ημέρα, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας κοινοποίησε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή μέτρο ενίσχυσης για τη διάσωση της Condor, το οποίο περιοριζόταν σε χρονικό διάστημα έξι μηνών. Το εν λόγω μέτρο αποσκοπούσε στη διατήρηση της ομαλότητας των αεροπορικών μεταφορών και στον περιορισμό των αρνητικών συνεπειών που είχε για την Condor, τους επιβάτες και το προσωπικό της η εκκαθάριση της μητρικής της εταιρίας, παρέχοντάς της τη δυνατότητα να συνεχίσει τις δραστηριότητές της μέχρι να επιτευχθεί συμφωνία με τους πιστωτές της και, ενδεχομένως, μέχρι να συντελεστεί μεταβίβασή της.

Χωρίς να κινήσει την επίσημη διαδικασία έρευνας του άρθρου 108, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, η Επιτροπή έκρινε, με απόφαση της 14ης Οκτωβρίου 2019 (στο εξής: προβαλλόμενη απόφαση)⁴³², ότι το κοινοποιηθέν μέτρο κρατικής ενίσχυσης ήταν συμβατό με την εσωτερική αγορά βάσει του άρθρου 107, παράγραφος 3, στοιχείο γ', ΣΛΕΕ και των κατευθυντηρίων γραμμών σχετικά με τις κρατικές ενισχύσεις για τη διάσωση και αναδιάρθρωση μη χρηματοπιστωτικών προβληματικών επιχειρήσεων⁴³³.

Το δέκατο πενταμελές τμήμα του Γενικού Δικαστηρίου απορρίπτει την προσφυγή ακυρώσεως την οποία άσκησε κατά της ανωτέρω αποφάσεως η αεροπορική εταιρία Ryanair DAC (στο εξής: προσφεύγουσα). Το δικαιοδοτικό όργανο παρέχει, μεταξύ άλλων, διευκρινίσεις ως προς τον έλεγχο της συμβατότητας με την εσωτερική αγορά των ενισχύσεων διάσωσης και αναδιάρθρωσης υπό το πρίσμα του προβλεπόμενου στις κατευθυντήριες γραμμές κανόνα κατά τον οποίο εταιρία ανήκουσα

⁴³² Απόφαση C(2019) 7429 final της Επιτροπής, της 14ης Οκτωβρίου 2019, σχετικά με την κρατική ενίσχυση SA.55394 (2019/N) – Γερμανία – Ενίσχυση διάσωσης της Condor (EE 2020, C 294, σ. 3).

⁴³³ Κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με τις κρατικές ενισχύσεις για τη διάσωση και αναδιάρθρωση μη χρηματοπιστωτικών προβληματικών επιχειρήσεων (EE 2014, C 249, σ. 1, στο εξής: κατευθυντήριες γραμμές).

σε ευρύτερο επιχειρηματικό όμιλο είναι επιλέξιμη για τέτοιες ενισχύσεις μόνον εφόσον έχει εγγενείς δυσχέρειες οι οποίες δεν έχουν προκύψει από αυθαίρετη κατανομή δαπανών στο εσωτερικό του ομίλου και εφόσον οι εν λόγω δυσχέρειες είναι τόσο σοβαρές, ώστε να μην μπορούν να αντιμετωπισθούν από τον ίδιο τον όμιλο.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει, κατά πρώτον, τους λόγους ακυρώσεως με τους οποίους προβάλλεται ότι η Επιτροπή υπέπεσε σε νομική πλάνη καθόσον αποφάσισε να μην κινήσει την επίσημη διαδικασία έρευνας παρά τις αμφιβολίες που, κατά την προσφεύγουσα, θα όφειλε να έχει κατά την προκαταρκτική εξέταση της συμβατότητας της κοινοποιηθείσας ενίσχυσης με την εσωτερική αγορά.

Συναφώς, η προσφεύγουσα υποστήριξε ειδικότερα ότι η διαπίστωση περί συμβατότητας της κοινοποιηθείσας ενίσχυσης με την εσωτερική αγορά ήταν αντίθετη προς τα σημεία 22, 44, στοιχείο β', και 74 των κατευθυντηρίων γραμμών, γεγονός το οποίο δημιουργούσε αμφιβολίες λόγω των οποίων η Επιτροπή θα έπρεπε να κινήσει την επίσημη διαδικασία έρευνας.

Το Γενικό Δικαστήριο, επιβεβαιώνοντας ότι η Επιτροπή υποχρεούται να κινήσει την επίσημη διαδικασία έρευνας εφόσον διατηρεί αμφιβολίες ως προς τη συμβατότητα κοινοποιηθείσας ενίσχυσης με την εσωτερική αγορά, απορρίπτει, κατ' αρχάς, τον ισχυρισμό περί παραβάσεως από την Επιτροπή του σημείου 22 των κατευθυντηρίων γραμμών.

Κατά το εν λόγω σημείο 22, «[μ]ια επιχείρηση που ανήκει σε όμιλο δεν είναι κατ' αρχήν επιλέξιμη για ενισχύσεις δυνάμει των κατευθυντηρίων γραμμών, εκτός εάν μπορεί να αποδειχθεί ότι η εταιρία έχει εγγενείς δυσχέρειες οι οποίες δεν έχουν προκύψει από την αυθαίρετη κατανομή των δαπανών στο εσωτερικό του ομίλου και ότι οι δυσχέρειες αυτές είναι τόσο σοβαρές, ώστε να μην μπορούν να αντιμετωπιστούν από τον ίδιο τον όμιλο».

Κατά το Γενικό Δικαστήριο, όσον αφορά τη φράση «εκτός εάν μπορεί να αποδειχθεί ότι η εταιρία έχει εγγενείς δυσχέρειες οι οποίες δεν έχουν προκύψει από την αυθαίρετη κατανομή των δαπανών στο εσωτερικό του ομίλου», από τη γραμματική, τελεολογική και συστηματική ερμηνεία του εν λόγω σημείου 22 προκύπτει ότι η φράση αυτή περιέχει μία και μόνη προϋπόθεση η οποία πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι οι δυσχέρειες τις οποίες αντιμετωπίζει επιχείρηση ανήκουσα σε όμιλο πρέπει να θεωρούνται ως εγγενείς εφόσον δεν προκύπτουν από αυθαίρετη κατανομή των δαπανών στο εσωτερικό του ομίλου.

Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι ο σκοπός του εν λόγω σημείου 22 είναι να αποτρέψει έναν όμιλο επιχειρήσεων από το να μετακυλίσει τις δαπάνες, τα χρέη ή το παθητικό του σε οντότητα του ομίλου καθιστώντας την κατ' αυτόν τον τρόπο επιλέξιμη για ενίσχυση διάσωσης, ενώ άλλως δεν θα ήταν επιλέξιμη. Αντιθέτως, σκοπός του εν λόγω σημείου δεν είναι να αποκλείσει από το πεδίο εφαρμογής των ενισχύσεων διάσωσης μια εταιρία που ανήκει σε όμιλο για τον λόγο και μόνον ότι οι δυσχέρειές της οφείλονται σε δυσχέρειες που αντιμετωπίζει ο υπόλοιπος όμιλος ή άλλη εταιρία του ομίλου, υπό την προϋπόθεση ασφαλώς ότι οι δυσχέρειες αυτές δεν έχουν δημιουργηθεί τεχνητώς ή δεν έχουν κατανεμηθεί κατά τρόπο αυθαίρετο στο εσωτερικό του ομίλου.

Εν προκειμένω, καθόσον η προσφεύγουσα δεν κατόρθωσε να αντικρούσει τις διαπιστώσεις της Επιτροπής ότι οι δυσχέρειες της Condor είχαν προκύψει κατά κύριο λόγο από τη θέση του ομίλου Thomas Cook υπό εκκαθάριση και όχι από αυθαίρετη κατανομή των δαπανών στο εσωτερικό του ομίλου, δεν απέδειξε την ύπαρξη αμφιβολιών ως προς τη συμβατότητα του κοινοποιηθέντος μέτρου ενίσχυσης με την προϋπόθεση την οποία προβλέπει το σημείο 22 των κατευθυντηρίων γραμμών.

Το ως άνω συμπέρασμα δεν αναιρείται από τη διαπίστωση ότι οι δυσχέρειες της Condor συνδέονταν με τη διαγραφή σημαντικού ύψους απαιτήσεων που αυτή είχε έναντι του ομίλου Thomas Cook, η οποία επήλθε στο πλαίσιο από κοινού υπολογισμού των ταμειακών διαθεσίμων του ομίλου. Ειδικότερα, ο από κοινού υπολογισμός των ταμειακών διαθεσίμων ενός ομίλου είναι μια γνωστή και

ευρέως χρησιμοποιούμενη πρακτική στο πλαίσιο ομίλων εταιριών, η οποία σκοπεί στη διευκόλυνση της χρηματοδότησης του ομίλου μέσω εξοικονόμησης του κόστους χρηματοδότησης για τις εταιρίες του ομίλου. Επιπλέον, εν προκειμένω, το σύστημα αυτό του από κοινού υπολογισμού των ταμειακών διαθεσίμων είχε τεθεί σε εφαρμογή από τον όμιλο Thomas Cook προ πολλών ετών και δεν συνδεόταν με τις δυσχέρειες τις οποίες αντιμετώπισε ο όμιλος.

Ελλείψει οποιασδήποτε συγκεκριμένης ενδείξεως περί του αυθαιρέτου χαρακτήρα του συστήματος του από κοινού υπολογισμού των ταμειακών διαθεσίμων του ομίλου Thomas Cook, η Επιτροπή δεν υποχρεούνταν να ερευνήσει, με δική της πρωτοβουλία, κατά πόσον επρόκειτο για ένα δίκαιο σύστημα.

Επιπλέον, η προσφεύγουσα δεν κατόρθωσε να αποδείξει ούτε ότι υφίσταντο αμφιβολίες σε σχέση με την εξέταση της προϋπόθεσης του σημείου 22 των κατευθυντηρίων γραμμών, κατά την οποία οι δυσχέρειες μιας εταιρίας που, όπως η Condor, ανήκει σε ευρύτερο επιχειρηματικό όμιλο πρέπει να είναι τόσο σοβαρές, ώστε να μην μπορούν να αντιμετωπιστούν από τον ίδιο τον όμιλο. Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο, αφενός, υπενθυμίζει ότι ο όμιλος Thomas Cook τελούσε ο ίδιος υπό εκκαθάριση και είχε παύσει όλες τις δραστηριότητές του. Αφετέρου, διευκρινίζει ότι η Επιτροπή δεν υποχρεούνταν να αναμείνει την έκβαση των συζητήσεων σχετικά με ενδεχόμενη μεταβίβαση της Condor προς επίλυση των οικονομικών δυσκολιών της, δεδομένου του επείγοντος χαρακτήρα των ενισχύσεων διάσωσης και της αβεβαιότητας που είναι σύμφυτη με κάθε εν εξελίξει εμπορική διαπραγμάτευση.

Εν συνεχεία, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την αιτίαση με την οποία προβάλλεται ότι η Επιτροπή όφειλε να έχει αμφιβολίες ως προς το αν η κοινοποιηθείσα ενίσχυση ανταποκρινόταν στις απαιτήσεις του σημείου 44, στοιχείο β', των κατευθυντηρίων γραμμών, το οποίο προσδιορίζει τις ειδικότερες λεπτομέρειες όσον αφορά τον τρόπο με τον οποίο τα κράτη μέλη μπορούν να αποδείξουν ότι η κατάρρευση του δικαιούχου ενδέχεται να προκαλέσει σοβαρά κοινωνικά προβλήματα ή μείζονες ανεπάρκειες στην αγορά.

Κατά το σημείο 44, στοιχείο β', των κατευθυντηρίων γραμμών, τα κράτη μέλη μπορούν να ανταποκριθούν στο σχετικό βάρος αποδεικνύοντας ότι «διαγράφεται κίνδυνος διαταραχής στην παροχή σημαντικής υπηρεσίας που δύσκολα μπορεί να αντικατασταθεί και σε τομέα στον οποίο δύσκολα θα μπορούσε να εισέλθει κάποιος ανταγωνιστής (π.χ. ο εθνικός πάροχος υποδομής)».

Προκειμένου μια υπηρεσία να θεωρηθεί ως «σημαντική», δεν απαιτείται, κατά το Γενικό Δικαστήριο, η υπηρεσία αυτή να διαδραματίζει βασικό συστημικό ρόλο για την οικονομία μιας περιφέρειας του οικείου κράτους μέλους ούτε η επιχείρηση που διαδραματίζει αυτόν τον ρόλο να είναι επιφορτισμένη με υπηρεσία γενικού οικονομικού συμφέροντος ή με υπηρεσία σημασίας εθνικής κλίμακας. Συνακόλουθα, λαμβανομένης υπόψη της αδυναμίας διασφάλισης εντός σύντομου χρονικού διαστήματος από άλλες, ανταγωνίστριες, αεροπορικές εταιρίες του άμεσου επαναπατρισμού 200 000 έως 300 000 επιβατών της Condor προς 50 έως 150 διαφορετικούς προορισμούς, η Επιτροπή ορθώς κατέληξε στη διαπίστωση περί ύπαρξης κινδύνου διαταραχής στην παροχή σημαντικής υπηρεσίας η οποία δύσκολα μπορούσε να αντικατασταθεί και τελικώς στο συμπέρασμα ότι η έξοδος της Condor από την αγορά ήταν πιθανό να προκαλέσει μείζονες ανεπάρκειες στην αγορά αυτή.

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει επίσης ως αβάσιμη την αιτίαση της προσφεύγουσας κατά την οποία η Επιτροπή προέβη σε ελλιπή και ανεπαρκή εξέταση της προϋπόθεσης περί εφάπαξ ενίσχυσης διάσωσης την οποία θέτει το σημείο 74 των κατευθυντηρίων γραμμών.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τον λόγο ακυρώσεως με τον οποίο προβάλλεται παράβαση της υποχρέωσης αιτιολογήσεως την οποία υπέχει η Επιτροπή και, ως εκ τούτου, απορρίπτει την προσφυγή στο σύνολό της.

**Απόφαση της 8ης Ιουνίου 2022, Ηνωμένο Βασίλειο και ITV κατά Επιτροπής
(T-363/19 και T-456/19, [EU:T:2022:349](#))**

«Κρατικές ενισχύσεις – Καθεστώς ενισχύσεων που έθεσε σε εφαρμογή το Ηνωμένο Βασίλειο υπέρ ορισμένων πολυεθνικών ομίλων – Απόφαση κηρύσσουσα το καθεστώς ενισχύσεων μη συμβατό με την εσωτερική αγορά και παράνομο και διατάσσουσα την ανάκτηση των χορηγηθεισών ενισχύσεων – Φορολογικές αποφάσεις προέγκρισης (tax rulings) – Φορολογικό καθεστώς που αφορά τη χρηματοδότηση ομίλων και ιδίως τις ελεγχόμενες αλλοδαπές εταιρίες – Επιλεκτικά φορολογικά πλεονεκτήματα»

Σύμφωνα με τους κανόνες περί φορολογίας εταιριών του Ηνωμένου Βασιλείου, σε φόρο υπόκεινται μόνον τα κέρδη που προκύπτουν από δραστηριότητες και περιουσιακά στοιχεία στο Ηνωμένο Βασίλειο. Εντούτοις, οι κανόνες για τις ελεγχόμενες αλλοδαπές εταιρίες (ΕΑΕ) προβλέπουν ότι τα κέρδη των ΕΑΕ υπόκεινται σε φόρο στο Ηνωμένο Βασίλειο μέσω επιβάρυνσης (στο εξής: επιβάρυνση ΕΑΕ) όταν θεωρείται ότι εξετράπησαν τεχνητά από το Ηνωμένο Βασίλειο.

Τέτοια επιβάρυνση ΕΑΕ προβλεπόταν, μεταξύ άλλων, για τα μη εμπορικά κέρδη χρηματοδότησης των ΕΑΕ, όταν προέκυπταν από δραστηριότητες για τις οποίες τα καθήκοντα των σημειώντων στελεχών ασκούσαν στο Ηνωμένο Βασίλειο ή όταν προέκυπταν από κεφάλαια ή περιουσιακά στοιχεία προερχόμενα από το συγκεκριμένο κράτος.

Οι κανόνες για τις ΕΑΕ, ως ίσχυαν στο διάστημα από την 1η Ιανουαρίου 2013 έως την 31η Δεκεμβρίου 2018, προέβλεπαν, όμως, την εξαίρεση από την επιβάρυνση ΕΑΕ για τα μη εμπορικά κέρδη χρηματοδότησης που προκύπτουν από ενδοομιλικά δάνεια τα οποία χορηγεί μια ΕΑΕ σε άλλα αλλοδαπά μέλη του ομίλου (στο εξής: επιλέξιμα δάνεια) και για τα οποία οι όμιλοι αυτοί μπορούσαν να υποβάλουν αίτηση μερικής ή πλήρους εξαίρεσης από την επιβάρυνση ΕΑΕ (στο εξής: καθεστώς εξαίρεσης).

Με απόφαση της 2ας Απριλίου 2019⁴³⁴, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή χαρακτήρισε το εν λόγω καθεστώς εξαίρεσης παράνομο και μη συμβατό με την εσωτερική αγορά καθεστώς κρατικών ενισχύσεων, καθόσον εφαρμοζόταν σε κέρδη που προέκυπταν από δραστηριότητες για τις οποίες τα καθήκοντα των σημειώντων στελεχών ασκούσαν στο Ηνωμένο Βασίλειο, στο μέτρο που δεν δικαιολογούνταν ούτε από την αναγκαιότητα ύπαρξης διοικήσιμων και διαχειρίσιμων κανόνων κατά της φοροαποφυγής ούτε από την ανάγκη συμμόρφωσης με τις ελευθερίες που κατοχυρώνονται στις Συνθήκες.

Αντιθέτως, καθόσον το καθεστώς εξαίρεσης εφαρμοζόταν σε κέρδη που προέκυπταν από κεφάλαια ή περιουσιακά στοιχεία προερχόμενα από το Ηνωμένο Βασίλειο, η Επιτροπή θεώρησε ότι, παρά τον a priori επιλεκτικό χαρακτήρα τους, οι εν λόγω εξαιρέσεις δικαιολογούνταν καθότι σκοπούσαν την εφαρμογή, με διαχειρίσιμο τρόπο, των κανόνων για τις ΕΑΕ.

Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου και η εταιρία ITV plc⁴³⁵, η οποία είχε επωφεληθεί του καθεστώτος εξαίρεσης (στο εξής: προσφεύγουσες), άσκησαν προσφυγές με αίτημα την ακύρωση της προσβαλλόμενης απόφασης.

⁴³⁴ Απόφαση (ΕΕ) 2019/1352 της Επιτροπής, της 2ας Απριλίου 2019, σχετικά με την κρατική ενίσχυση SA.44896 που έθεσε σε εφαρμογή το Ηνωμένο Βασίλειο όσον αφορά εξαίρεση για τη χρηματοδότηση ομίλων ΕΑΕ (ΕΕ 2019, L 216, σ. 1, στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση).

⁴³⁵ Η ITV plc, φορολογικός κάτοικος Ηνωμένου Βασιλείου, είναι η επικεφαλής του ομίλου ITV εταιρία χαρτοφυλακίου, η οποία δραστηριοποιείται στη δημιουργία, την παραγωγή και τη διανομή οπτικοακουστικού περιεχομένου μέσω διαφόρων πλατφορμών ανά τον κόσμο. Ο όμιλος αυτός περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, ΕΑΕ, όπως τις ITV Entreprises BV και ITV (Finance) Europe BV, δύο εταιρίες συσταθείσες βάσει του ολλανδικού δικαίου και οι οποίες ήταν δικαιούχοι πλειόνων δανείων που είχαν χορηγηθεί σε άλλες εταιρίες του ομίλου ITV.

Το δεύτερο πενταμελές τμήμα του Γενικού Δικαστηρίου απέρριψε τις εν λόγω προσφυγές. Με την απόφασή του, το Γενικό Δικαστήριο επιβεβαιώνει, μεταξύ άλλων, ότι οι φορολογικοί κανόνες του Ηνωμένου Βασιλείου για τις ΕΑΕ συνιστούν προσήκον πλαίσιο αναφοράς για την αξιολόγηση του επιλεκτικού χαρακτήρα του καθεστώτος εξαίρεσης εφόσον συνιστούν διακριτό σύνολο φορολογικών κανόνων εντός του συνολικού συστήματος φορολογίας των εταιριών του Ηνωμένου Βασιλείου.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Όσον αφορά την ανάλυση φορολογικών μέτρων υπό το πρίσμα του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει, προκαταρκτικώς, ότι η εξέταση τόσο του κριτηρίου του πλεονεκτήματος όσο και του κριτηρίου του επιλεκτικού χαρακτήρα απαιτεί να καθοριστούν οι κοινοί κανόνες φορολογίας που συνιστούν το κρίσιμο πλαίσιο αναφοράς για την εν λόγω εξέταση.

Το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει, κατ' αρχάς, τους λόγους ακυρώσεως των προσφευγουσών που αντλούνται από πολλαπλή πλάνη εκτιμήσεως της Επιτροπής, καθόσον είχε προσδιορίσει ως πλαίσιο αναφοράς τους φορολογικούς κανόνες για τις ΕΑΕ.

Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι το πλαίσιο αναφοράς δεν μπορεί να αποτελείται από ορισμένες διατάξεις του εθνικού δικαίου του οικείου κράτους μέλους που έχουν τεθεί τεχνητά εκτός του ευρύτερου νομοθετικού πλαισίου. Αντιθέτως, όταν προκύπτει ότι το μέτρο μπορεί σαφώς να διαχωριστεί από το συνολικό σύστημα, δεν αποκλείεται το πλαίσιο αναφοράς το οποίο πρέπει να ληφθεί υπόψη να είναι πιο περιορισμένο από το εν λόγω συνολικό σύστημα.

Συνακόλουθα, καθόσον σκοπούν τη φορολόγηση των κερδών που εξετράπησαν τεχνητά από το Ηνωμένο Βασίλειο από ΕΑΕ, οι φορολογικοί κανόνες για τις ΕΑΕ ερείδονται σε λογική διαφορετική από εκείνη που διέπει το συνολικό σύστημα φορολόγησης στο Ηνωμένο Βασίλειο, το οποίο αφορά τα κέρδη που πραγματοποιούνται στο Ηνωμένο Βασίλειο. Επιπλέον, καθόσον καθορίζουν με ειδικό τρόπο, για τη φορολόγηση των κερδών των ΕΑΕ, μεταξύ άλλων, τη φορολογητέα βάση, τον υποκείμενο στον φόρο, τη γενεσιουργό αιτία του φόρου και τους φορολογικούς συντελεστές, οι εν λόγω κανόνες συνιστούν πλήρες σύνολο κανόνων, διακριτό από το γενικό σύστημα φορολόγησης των εταιριών στο Ηνωμένο Βασίλειο.

Εν συνεχεία, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τους λόγους ακυρώσεως των προσφευγουσών οι οποίοι αντλούνται από πλάνη εκτιμήσεως την οποία ενέχει η διαπίστωση της ύπαρξης πλεονεκτήματος. Συγκεκριμένα, στο μέτρο που το καθεστώς εξαίρεσης παρείχε τη δυνατότητα μη φορολόγησης ορισμένων κερδών που έπρεπε να υπόκεινται σε επιβάρυνση ΕΑΕ καθότι εξετράπησαν τεχνητά από το Ηνωμένο Βασίλειο, το εν λόγω καθεστώς παρείχε, κατά συνέπεια, πλεονέκτημα στις εταιρίες δικαιούχους των εξαιρέσεων.

Τέλος, όσον αφορά τα επιχειρήματα των προσφευγουσών που αντλούνται από πολλαπλή πλάνη εκτιμήσεως κατά την ανάλυση του επιλεκτικού χαρακτήρα του καθεστώτος εξαίρεσης, το Γενικό Δικαστήριο διευκρινίζει, κατ' αρχάς, ότι ορθώς η Επιτροπή εκτίμησε ότι ο σκοπός των φορολογικών κανόνων για τις ΕΑΕ περιοριζόταν στη φορολόγηση των κερδών των ΕΑΕ που εξετράπησαν τεχνητά από το Ηνωμένο Βασίλειο, προκειμένου να προστατευθεί η βάση επιβολής του φόρου εταιριών στο Ηνωμένο Βασίλειο. Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι η Επιτροπή απέδειξε προσηκόντως ότι οι επίμαχες εξαιρέσεις, καθόσον εξαιρούν μόνον τα μη εμπορικά κέρδη χρηματοδότησης των ΕΑΕ που προκύπτουν από επιλέξιμα δάνεια, μη περιλαμβανομένων εκείνων που προκύπτουν από μη επιλέξιμα δάνεια, έχουν ως αποτέλεσμα διαφορετική μεταχείριση δύο καταστάσεων οι οποίες είναι συγκρίσιμες από πλευράς του επιδιωκόμενου από τους εν λόγω κανόνες σκοπού. Συγκεκριμένα, στο μέτρο που τόσο τα κέρδη που προέρχονται από επιλέξιμα δάνεια όσο και εκείνα που προκύπτουν από μη επιλέξιμα δάνεια μπορούσαν να προκύπτουν από καθήκοντα των σωματιωδών στελεχών που ασκήθηκαν στο Ηνωμένο Βασίλειο, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι η εξαίρεση των μη επιλέξιμων δανείων από τις επίμαχες φορολογικές εξαιρέσεις αφορά συγκεκριμένες περιπτώσεις τεχνητής εκτροπής κερδών.

Υπό το πρίσμα των ως άνω σκέψεων, το Γενικό Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι, λαμβανομένου υπόψη ότι το καθεστώς εξαίρεσης παρεξέκλινε από τους φορολογικούς κανόνες για τις ΕΑΕ και εξαιρούσε μόνον τα μη εμπορικά κέρδη χρηματοδότησης των ΕΑΕ που προέκυπταν από τα επιλέξιμα δάνεια, το εν λόγω σύστημα είχε ως αποτέλεσμα διαφορετική μεταχείριση δύο καταστάσεων συγκρίσιμων από πλευράς του σκοπού των εν λόγω κανόνων και είχε, επομένως, a priori επιλεκτικό χαρακτήρα.

Το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει, εξάλλου, ότι καμία από τις περιστάσεις που προέβαλε το Ηνωμένο Βασίλειο δεν μπορεί να δικαιολογήσει την προεκτεθείσα διαφορετική μεταχείριση. Συγκεκριμένα, στο μέτρο που δεν αποδείχθηκε ότι ο καθορισμός και ο εντοπισμός των καθηκόντων των σημειώνοντων στελεχών στο πλαίσιο των ενδοομιλικών δανείων συνιστούσε ιδιαίτερα επαχθή διαδικασία, οι επίμαχες εξαιρέσεις δεν μπορούσαν να δικαιολογηθούν για λόγους διοικητικής πρακτικής αποτελεσματικότητας. Επιπλέον, στο μέτρο που η επιβολή επιβάρυνσης ΕΑΕ αφορούσε μόνο κέρδη που θεωρούνταν τεχνητώς εκτραπέντα, η επιβολή της εν λόγω επιβάρυνσης δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι συνιστά εμπόδιο στην ελευθερία εγκατάστασης. Ως εκ τούτου, οι επίμαχες εξαιρέσεις δεν μπορούσαν να δικαιολογηθούν από την αναγκαιότητα σεβασμού της ελευθερίας εγκατάστασης.

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο επικυρώνει την ανάκτηση των ενισχύσεων από τους δικαιούχους των επίμαχων εξαιρέσεων, την οποία η Επιτροπή διέταξε χωρίς να προβλέψει παρέκκλιση για τις περιπτώσεις στις οποίες δεν παρασχέθηκε κανένα πλεονέκτημα, υπενθυμίζοντας ότι, στην περίπτωση καθεστώτος ενισχύσεων, η Επιτροπή δεν υποχρεούται να προβεί σε ανάλυση της ενίσχυσης που χορηγήθηκε σε κάθε κατ' ιδίαν περίπτωση.

Απόφαση της 30ής Νοεμβρίου 2022, Αυστρία κατά Επιτροπής (T-101/18, [EU:T:2022:728](#))

«Κρατικές ενισχύσεις – Πυρηνική βιομηχανία – Ενίσχυση που η Ουγγαρία σχεδιάζει να χορηγήσει για την ανάπτυξη δύο νέων πυρηνικών αντιδραστήρων στις εγκαταστάσεις του Paks – Απόφαση με την οποία η ενίσχυση κηρύσσεται συμβατή με την εσωτερική αγορά υπό τον όρο της τηρήσεως ορισμένων δεσμεύσεων – Άρθρο 107, παράγραφος 3, στοιχείο γ', ΣΛΕΕ – Συμβατότητα της ενίσχυσεως με το δίκαιο της Ένωσης πέραν του δικαίου των κρατικών ενισχύσεων – Άρρηκτη σχέση – Προώθηση της πυρηνικής ενέργειας – Άρθρο 192, πρώτο εδάφιο, της Συνθήκης Ευρατόμ – Αρχή της προστασίας του περιβάλλοντος, αρχή “ο ρυπαίνων πληρώνει”, και αρχές της προφυλάξεως και της αειφορίας – Καθορισμός της οικείας οικονομικής δραστηριότητας – Ανεπάρκεια της αγοράς – Στρέβλωση του ανταγωνισμού – Αναλογικός χαρακτήρας της ενίσχυσεως – Ανάγκη για κρατική παρέμβαση – Προσδιορισμός των στοιχείων της ενίσχυσεως – Διαδικασία συνάψεως δημοσίων συμβάσεων – Υποχρέωση αιτιολογήσεως»

Με απόφαση της 6ης Μαρτίου 2017 ⁴³⁶ (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση), η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενέκρινε τη χορήγηση της κοινοποιηθείσας από την Ουγγαρία επενδυτικής ενίσχυσης υπέρ της κρατικής επιχείρησης MVM Paks II Nuclear Power Plant Development Private Company Limited by Shares (στο εξής: εταιρία Paks II), με αντικείμενο την εκμετάλλευση δύο πυρηνικών αντιδραστήρων υπό κατασκευή στις εγκαταστάσεις του πυρηνικού σταθμού ηλεκτροπαραγωγής του Paks, οι οποίοι πρέπει σταδιακά να αντικαταστήσουν τους τέσσερις πυρηνικούς αντιδραστήρες που ήδη λειτουργούν εκεί.

⁴³⁶ Απόφαση (ΕΕ) 2017/2112 της Επιτροπής, της 6ης Μαρτίου 2017, σχετικά με το μέτρο/καθεστώς ενισχύσεων/κρατική ενίσχυση SA.38454 – 2015/C (πρώην 2015/N) που προτίθεται να χορηγήσει η Ουγγαρία για τη στήριξη ανάπτυξης δύο νέων πυρηνικών αντιδραστήρων στον πυρηνικό σταθμό ηλεκτροπαραγωγής Paks II (ΕΕ 2017, L 317, σ. 45).

Η εν λόγω επενδυτική ενίσχυση (στο εξής: επίμαχη ενίσχυση), η οποία συνίσταται κατ' ουσίαν στη δωρεάν παραχώρηση προς την εταιρία Paks II των νέων πυρηνικών αντιδραστήρων με σκοπό την εκμετάλλευσή τους, χρηματοδοτείται σε μεγάλο βαθμό μέσω δανείου υπό μορφή κονδυλίου πίστωσης με ανανεώσιμο πιστωτικό όριο ύψους 10 δισεκατομμυρίων ευρώ, χορηγούμενο από τη Ρωσία προς την Ουγγαρία στο πλαίσιο διακυβερνητικής συμφωνίας σχετικής με τη συνεργασία στον τομέα ειρηνικής χρήσης της πυρηνικής ενέργειας. Βάσει της ανωτέρω συμφωνίας, η κατασκευή των νέων αντιδραστήρων ανατέθηκε απευθείας στην εταιρία Nizhny Novgorod Engineering Company Atomenergoproekt (στο εξής: JSC NIAEP).

Με την προσβαλλόμενη απόφασή της, η Επιτροπή έκρινε την επίμαχη ενίσχυση συμβατή με την εσωτερική αγορά υπό όρους, σύμφωνα με όσα προβλέπει άρθρο 107, παράγραφος 3, στοιχείο γ', ΣΛΕΕ. Βάσει της διάταξης αυτής, οι ενισχύσεις για την προώθηση της ανάπτυξης ορισμένων οικονομικών δραστηριοτήτων ή ορισμένων οικονομικών περιοχών δύνανται να θεωρηθούν ότι συμβιβάζονται με την εσωτερική αγορά, εφόσον δεν αλλοιώνουν τους όρους των συναλλαγών κατά τρόπο που θα αντέβαινε προς το κοινό συμφέρον.

Η Δημοκρατία της Αυστρίας άσκησε προσφυγή με αίτημα την ακύρωση της προσβαλλόμενης απόφασης.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Κατ' αρχάς, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τον λόγο ακυρώσεως με τον οποίο προβάλλεται ότι η προσβαλλόμενη απόφαση δεν είναι σύλληπη για τον λόγο ότι η Επιτροπή έκρινε την επίμαχη ενίσχυση συμβατή με την εσωτερική αγορά παρότι η απευθείας ανάθεση της σύμβασης έργου για την κατασκευή των νέων πυρηνικών αντιδραστήρων στην εταιρία JSC NIAEP συνιστά παράβαση των ενωσιακών κανόνων που διέπουν τις δημόσιες συμβάσεις.

Ειδικότερα, η Αυστρία προέβαλε, μεταξύ άλλων, ότι, εφόσον η ανάθεση της σύμβασης έργου για την κατασκευή των νέων αντιδραστήρων αποτελούσε όρο άρρηκτα συνδεδεμένο με τον σκοπό της επίμαχης ενίσχυσης, η Επιτροπή όφειλε να την εξετάσει υπό το πρίσμα των ενωσιακών κανόνων που διέπουν τις δημόσιες συμβάσεις. Κατά την προσφεύγουσα, από την απόφαση Αυστρία κατά Επιτροπής⁴³⁷ προκύπτει, επιπλέον, ότι η Επιτροπή όφειλε να είχε εξετάσει την επίμαχη ενίσχυση υπό το πρίσμα των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης για την ανάθεση δημοσίων συμβάσεων ανεξαρτήτως του εάν η ανάθεση της σύμβασης κατασκευής συνιστούσε όρο άρρηκτα συνδεδεμένο με τον σκοπό της ενίσχυσης.

Το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει, κατ' αρχάς, τα επιχειρήματα τα οποία η Αυστρία επιχειρεί να αντλήσει από την προγενέστερη απόφαση του Δικαστηρίου Αυστρία κατά Επιτροπής. Μολονότι από την απόφαση εκείνη προκύπτει ότι η οικονομική δραστηριότητα που προωθείται με την ενίσχυση πρέπει να είναι συμβατή με το δίκαιο της Ένωσης, η Αυστρία εν προκειμένω δεν επικαλέστηκε καμία παραβίαση του δικαίου της Ένωσης λόγω της υποστηριζόμενης δραστηριότητας, ήτοι της παραγωγής πυρηνικής ενέργειας. Επιπλέον, δεν προκύπτει από την προαναφερθείσα απόφαση ότι το Δικαστήριο είχε την πρόθεση να διευρύνει την έκταση του ελέγχου τον οποίο οφείλει να ασκεί η Επιτροπή στο πλαίσιο διαδικασίας για τον έλεγχο της συμβατότητας κρατικής ενίσχυσης με την εσωτερική αγορά, εγκαταλείποντας τη νομολογία του κατά την οποία πρέπει να γίνεται διάκριση μεταξύ των όρων που συνδέονται άρρηκτα με τον σκοπό της ενίσχυσης και των όρων που μπορούν να διαχωριστούν από αυτόν.

⁴³⁷ Απόφαση της 22ας Σεπτεμβρίου 2020, Αυστρία κατά Επιτροπής, (C-594/18 P, [EU:C:2020:742](#)).

Εξάλλου, τυχόν αναγνώριση υποχρέωσης της Επιτροπής να λαμβάνει οριστική θέση όσον αφορά την ύπαρξη ή την απουσία παράβασης άλλων διατάξεων του δικαίου της Ένωσης πέραν των σχετικών με τις κρατικές ενισχύσεις στο πλαίσιο διαδικασίας για τον έλεγχο της συμβατότητας κρατικής ενίσχυσης με την εσωτερική αγορά, όποια και αν είναι η σχέση μεταξύ του όρου χορήγησης της ενίσχυσης και του σκοπού της, θα προσέκρουε, αφενός, στους κανόνες και στις δικονομικές εγγυήσεις που άπτονται των ειδικών διαδικασιών για τον έλεγχο και την εφαρμογή των διατάξεων αυτών και, αφετέρου, στην αρχή της αυτοτέλειας των διοικητικών διαδικασιών και των ένδικων βοηθημάτων.

Υπό το πρίσμα των ανωτέρω διευκρινίσεων, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει, ακολούθως, ότι η απόφαση για την ανάθεση της σύμβασης κατασκευής των δύο νέων αντιδραστήρων, η οποία προηγήθηκε του επίμαχου μέτρου ενίσχυσης, δεν συνιστά όρο άρρηκτα συνδεδεμένο με τον σκοπό της ενίσχυσης. Η διεξαγωγή διαδικασίας για την ανάθεση δημόσιας σύμβασης και η ενδεχόμενη επιλογή άλλης επιχείρησης για την κατασκευή των αντιδραστήρων ούτε θα αλλοίωναν τον σκοπό της ενίσχυσης, ήτοι τη δωρεάν παραχώρηση δύο νέων αντιδραστήρων με σκοπό την εκμετάλλευσή τους, ούτε θα άλλαζαν κάτι ως προς τη δικαιούχο της ενίσχυσης, η οποία είναι η εταιρία Paks II. Επιπλέον, ακόμη και αν υποτεθεί ότι η διεξαγωγή διαγωνισμού θα επηρέαζε το ύψος της ενίσχυσης, πράγμα που δεν αποδείχθηκε από την Αυστρία, το γεγονός αυτό δεν θα είχε, καθεαυτό, καμία συνέπεια ως προς το πλεονέκτημα το οποίο αποφέρει η ενίσχυση στη δικαιούχο της, δηλαδή ως προς τη δωρεάν παραχώρηση δύο νέων αντιδραστήρων με σκοπό την εκμετάλλευσή τους.

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι, αντιθέτως προς όσα υποστηρίζει η Αυστρία, βασίμως η Επιτροπή παρέπεμψε, με την προσβαλλόμενη απόφαση, σε εκτίμησή της στο πλαίσιο προηγούμενης διαδικασίας λόγω παραβάσεως, στην οποία είχε διαπιστώσει ότι η απευθείας ανάθεση της κατασκευής των δύο νέων αντιδραστήρων στην εταιρία JSC NIAEP δεν παραβίαζε το δίκαιο της Ένωσης στον τομέα της ανάθεσης δημοσίων συμβάσεων. Πράγματι, η αρχή της ασφάλειας δικαίου απαγορεύει στην Επιτροπή να επανεξετάσει την ανάθεση σύμβασης κατασκευής στο πλαίσιο διαδικασίας κρατικής ενίσχυσης ελλείψει νέων στοιχείων σε σχέση με το χρονικό σημείο κατά το οποίο το εν λόγω θεσμικό όργανο αποφάσισε να περατώσει τη διαδικασία λόγω παραβάσεως.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τους λόγους ακυρώσεως με τους οποίους προβάλλονται δυσανάλογες στρεβλώσεις του ανταγωνισμού και άνιση μεταχείριση που οδηγούν σε αποκλεισμό από την απελευθερωμένη εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας των παραγωγών ηλεκτρικής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές. Επ' αυτού, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι τα κράτη μέλη είναι ελεύθερα να καθορίζουν τη σύνθεση του ενεργειακού τους μείγματος και ότι η Επιτροπή δεν δύναται να απαιτεί να χορηγούνται οι κρατικές χρηματοδοτήσεις σε εναλλακτικές πηγές ενέργειας.

Τρίτον, κατόπιν της απόρριψης του λόγου ακυρώσεως περί ενίσχυσης ή δημιουργίας δεσπόζουσας θέσης στην αγορά, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει και τον λόγο με τον οποίο προβάλλεται κίνδυνος έλλειψης ρευστότητας στην ουγγρική αγορά χονδρικής πώλησης ηλεκτρικής ενέργειας.

IV. Διανοητική ιδιοκτησία

1. Σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Απόφαση της 8ης Ιουνίου 2022, Muschaweck κατά EUIPO – Conze (UM) (T-293/21, [EU:T:2022:345](#))

«Σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Διαδικασία για την κήρυξη εκπτώσεως – Λεκτικό σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης UM – Ουσιαστική χρήση του σήματος – Χρήση με τη συγκατάθεση του δικαιούχου – Χρήση υπό τη μορφή υπό την οποία καταχωρίστηκε το σήμα – Άρθρο 51, παράγραφος 1, στοιχείο α', του κανονισμού (ΕΚ) 207/2009 [νυν άρθρο 58, παράγραφος 1, στοιχείο α', του κανονισμού (ΕΕ) 2017/1001] – Εκπροσώπηση του δικαιούχου του σήματος – Εμπροθέσμως προσκομισθείσες αποδείξεις της χρήσης»

Το 2010, η ιατρική εταιρία MSM ⁴³⁸ υπέβαλε αίτηση καταχώρισης του λεκτικού σημείου UM ως σήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης για ιατρικές υπηρεσίες. Το 2015 κινήθηκε διαδικασία αφερεγγυότητας κατά της εταιρίας αυτής και διορίστηκε σύνδικος πτώχευσης.

Η προσφεύγουσα, Ulrike Muschaweck, υπέβαλε εν συνεχεία, το 2017, αίτηση έκπτωσης από τα δικαιώματα επί του επίμαχου σήματος λόγω μη ουσιαστικής χρήσης του ⁴³⁹. Μετά την κήρυξη της ιατρικής εταιρίας MSM σε πτώχευση, κατά το ίδιο έτος, το σήμα μεταβιβάστηκε στο ιατρείο HUMJC ⁴⁴⁰ και, μετά από ένα έτος, επανεγγράφη στο όνομα του Joachim Conze, διαδόχου του ως άνω ιατρείου.

Το τμήμα ακυρώσεων του Γραφείου Διανοητικής Ιδιοκτησίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (EUIPO) δέχθηκε εν μέρει την αίτηση της προσφεύγουσας, κηρύσσοντας την έκπτωση από τα δικαιώματα επί του επίμαχου σήματος για το σύνολο των καταχωρισθέντων προϊόντων και υπηρεσιών, εξαιρουμένων των ιατρικών υπηρεσιών στον τομέα της χειρουργικής κηλών. Κατά της αποφάσεως αυτής ασκήθηκε προσφυγή η οποία απορρίφθηκε από το δεύτερο τμήμα προσφυγών του EUIPO.

Επιληφθέν προσφυγής με αίτημα την ακύρωση των δύο αυτών αποφάσεων, το Γενικό Δικαστήριο ερμηνεύει για πρώτη φορά τις κατευθυντήριες γραμμές του EUIPO σχετικά με την εξέταση των σημάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης ⁴⁴¹ και παρέχει στο πλαίσιο αυτό διευκρινίσεις σχετικά με την παράταση προθεσμίας σε περίπτωση υποβολής δεύτερης αίτησης παράτασης μιας δυνάμενης να παραταθεί προθεσμίας. Κατόπιν τούτου, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την προσφυγή και κρίνει ότι το επίμαχο σήμα αποτέλεσε πράγματι αντικείμενο ουσιαστικής χρήσης για τις ιατρικές υπηρεσίες στον τομέα της χειρουργικής κηλών.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο εκτιμά ότι ο J. Conze, ως συνέταιρος του ιατρείου HUMJC, είχε την εξουσία να παράσχει ο ίδιος πληρεξουσιότητα, χωρίς τη συναίνεση της προσφεύγουσας, στο

⁴³⁸ Medizinische Systeme Dr. Muschaweck GmbH (στο εξής: ιατρική εταιρία MSM).

⁴³⁹ Επί τη βάση του άρθρου 51, παράγραφος 1, στοιχείο α', του κανονισμού (ΕΚ) 207/2009 του Συμβουλίου, της 26ης Φεβρουαρίου 2009, για το κοινοτικό σήμα (ΕΕ 2009, L 78, σ. 1).

⁴⁴⁰ Ιατρείο Hernienzentrum Dr. Ulrike Muschaweck und PD Dr. Joachim Conze PartG.

⁴⁴¹ Στο εξής: κατευθυντήριες γραμμές του EUIPO για τις πρακτικές εξέτασης. Είναι διαθέσιμες στον [διαδικτυακό τόπο του EUIPO](#).

δικηγορικό γραφείο που θα εκπροσωπούσε το ιατρείο αυτό ενώπιον του τμήματος ακυρώσεων. Ειδικότερα, αν η προσφεύγουσα χρειαζόταν να εγκρίνει τη σχετική με την εν λόγω εκπροσώπηση απόφαση, θα υπήρχε σοβαρός κίνδυνος να μην την εγκρίνει, δεδομένης της ιδιότητάς της ως αιτούσας την έκπτωση από τα δικαιώματα επί του επίμαχου σήματος. Μια τέτοια κατάσταση θα έθιγε το δικαίωμα του ιατρείου HUMJC σε αποτελεσματική δικαστική προστασία ⁴⁴².

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τον λόγο που αντλείται από εκπρόθεσμη προσκόμιση, ενώπιον του τμήματος ακυρώσεων, των αποδεικτικών στοιχείων για τη χρήση του επίμαχου σήματος από το ιατρείο HUMJC.

Το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι οι κατευθυντήριες γραμμές του EUIPO για τις πρακτικές εξέτασης αποτελούν την κωδικοποίηση ενός τρόπου συμπεριφοράς τον οποίο το EUIPO αυτοδεσμεύεται να υιοθετήσει και ότι, υπό την επιφύλαξη της συμμορφώσεώς τους προς τους υπέρτερης ισχύος κανόνες δικαίου, το EUIPO οφείλει να συμμορφωθεί προς τους εν λόγω κανόνες. Ειδικότερα, μολονότι οι κατευθυντήριες γραμμές δεν έχουν δεσμευτική ισχύ, αποτελούν πηγή αναφοράς για την πρακτική που ακολουθεί το EUIPO στον τομέα των σημάτων. Βάσει των κατευθυντήριων γραμμών του EUIPO για τις πρακτικές εξέτασης, σε περίπτωση που αίτηση για την παράταση μιας δυνάμενης να παραταθεί προθεσμίας υποβάλλεται πριν από τη λήξη της εν λόγω προθεσμίας και δεν γίνεται δεκτή, χορηγείται τουλάχιστον μία ημέρα στον ενδιαφερόμενο προκειμένου αυτός να μπορέσει να τηρήσει την προθεσμία, ακόμη και αν η αίτηση παράτασης έχει περιέλθει στο EUIPO την τελευταία ημέρα πριν από τη λήξη της προθεσμίας ⁴⁴³. Προκειμένου να διαφυλαχθεί η πρακτική αποτελεσματικότητα των εν λόγω κατευθυντήριων γραμμών, το Γενικό Δικαστήριο εκτιμά ότι η νέα προθεσμία χορηγείται από την ημερομηνία κατά την οποία το τμήμα του EUIPO ενώπιον του οποίου έχει υποβληθεί η αίτηση παράτασης προθεσμίας κοινοποιεί την απάντησή του. Εξάλλου, δεύτερη αίτηση παράτασης της ίδιας προθεσμίας απορρίπτεται, εκτός αν ο ενδιαφερόμενος εξηγεί και δικαιολογεί δεόντως τις «εξαιρετικές περιστάσεις» που τον εμπόδισαν να προβεί στην απαιτούμενη ενέργεια κατά τη διάρκεια των δύο προηγούμενων προθεσμιών και που εξακολουθούν να τον εμποδίζουν να προβεί στην ενέργεια αυτή ⁴⁴⁴.

Εν προκειμένω, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει, αφενός, ότι η προθεσμία για την προσκόμιση των αποδείξεων χρήσης του επίμαχου σήματος, της οποίας η παράταση ζητήθηκε για δεύτερη φορά από το ιατρείο HUMJC, είναι μια δυνάμενη να παραταθεί προθεσμία και ότι το ιατρείο αυτό υπέβαλε την εν λόγω αίτηση την τελευταία ημέρα πριν από τη λήξη της προθεσμίας αυτής. Αφετέρου, επισημαίνει ότι η χορήγηση, κατ' ουσίαν για λόγους επιείκειας, τουλάχιστον μιας ακόμη ημέρας προθεσμίας κατόπιν αίτησης παράτασης προθεσμίας που υποβάλλεται την τελευταία ημέρα της προθεσμίας δεν αντιβαίνει σε υπέρτερης ισχύος κανόνα δικαίου. Ως εκ τούτου, το τμήμα ακυρώσεων δεν μπορούσε να περιοριστεί στην απόρριψη της δεύτερης αίτησης του ιατρείου HUMJC για παράταση της προθεσμίας χωρίς να χορηγήσει πρόσθετη προθεσμία που θα άρχιζε από την ημερομηνία κοινοποίησής της απαντήσεώς του. Επομένως, τα αποδεικτικά στοιχεία που προσκομίστηκαν μεταξύ της υποβολής της δεύτερης αίτησης παράτασης και της απαντήσεως του τμήματος ακυρώσεων δεν μπορούν να θεωρηθούν ότι προσκομίστηκαν εκπροθέσμως και πρέπει να ληφθούν υπόψη για την εξέταση της χρήσης του επίμαχου σήματος.

Τρίτον και τελευταίο, το Γενικό Δικαστήριο επιβεβαιώνει την ύπαρξη ουσιαστικής χρήσης του επίμαχου σήματος για τις ιατρικές υπηρεσίες του τομέα της χειρουργικής κηλών. Κατ' αρχάς,

⁴⁴² Κατά το άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

⁴⁴³ Σημείο 4.3. των κατευθυντήριων γραμμών του EUIPO για τις πρακτικές εξέτασης, σχετικά με την παράταση των προθεσμιών που τάσσει το EUIPO.

⁴⁴⁴ Όπ.π.

επισημαίνει ότι το διάστημα που πρέπει να ληφθεί υπόψη για την απόδειξη της ουσιαστικής χρήσης του επίμαχου σήματος είναι τα πέντε έτη που προηγούνται της ημερομηνίας υποβολής της αίτησης έκπτωσης, έστω και αν το διάστημα αυτό συμπίπτει εν μέρει με την περίοδο χάριτος ⁴⁴⁵. Εν συνεχεία, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι το επίμαχο σήμα είχε χρησιμοποιηθεί από το ιατρείο HUMJC με τη συγκατάθεση της ιατρικής εταιρίας MSM, δικαιούχου του σήματος κατά το επίμαχο διάστημα. Ειδικότερα, ο σύνδικος πτώχευσης της εταιρίας αυτής είχε από πολλών ετών συγκατατεθεί σιωπηρώς στη χρήση του επίμαχου σήματος. Τέλος, αποφαινόμενο επί του εδαφικού εύρους της χρήσης του επίμαχου σήματος, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι από τα αποδεικτικά στοιχεία προκύπτει δραστηριότητα του ιατρείου HUMJC όχι μόνο στο Μόναχο, αλλά και στο σύνολο της γερμανικής επικράτειας καθώς και στο Λονδίνο.

Απόφαση της 6ης Ιουλίου 2022, Zdút κατά EUIPO – Nehera κ.λπ. (nehera) (T-250/21, [EU:T:2022:430](#))

«Σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Διαδικασία για την κήρυξη ακυρότητας – Εικονιστικό σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης NEHERA – Λόγος απόλυτης ακυρότητας – Μη ύπαρξη κακής πίστης – Άρθρο 52, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού (ΕΚ) 207/2009 [νυν άρθρο 59, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού (ΕΕ) 2017/1001]»

Το 2014, ο προσφεύγων, Ladislav Zdút, καταχώρισε στο Γραφείο Διανοητικής Ιδιοκτησίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (EUIPO) το εικονιστικό σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης NEHERA για προϊόντα του κλωστοϋφαντουργικού τομέα.

Το 2019, η I. Nehera, ο J.-H. Nehera και η N. Sehnal υπέβαλαν αίτηση για την κήρυξη ακυρότητας του εν λόγω σήματος λόγω κακής πίστης του προσφεύγοντος κατά την κατάθεση της αίτησης καταχώρισεως ⁴⁴⁶. Ισχυρίστηκαν ότι ο παππούς τους, Jan Nehera, είχε συστήσει στην Τσεχοσλοβακία επιχείρηση η οποία διέθετε στο εμπόριο ενδύματα και αξεσουάρ και είχε καταθέσει και χρησιμοποιήσει εθνικό σήμα πανομοιότυπο με το επίμαχο, το οποίο έχαιρε φήμης.

Το ανωτέρω αίτημα έγινε δεκτό από το δεύτερο τμήμα προσφυγών του EUIPO. Το εν λόγω τμήμα κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η πρόθεση του προσφεύγοντος ήταν να αντλήσει αθέμιτο όφελος από τη φήμη του Jan Nehera και του προγενέστερου τσεχοσλοβακικού σήματος και ότι, ως εκ τούτου, ο προσφεύγων ενήργησε κακόπιστα κατά την κατάθεση της αίτησης καταχώρισεως του επίμαχου σήματος.

Ο προσφεύγων άσκησε προσφυγή ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου με αίτημα την ακύρωση της απόφασης του τμήματος προσφυγών του EUIPO.

Το Γενικό Δικαστήριο ακυρώνει την προσβαλλόμενη απόφαση και διασαφηνίζει την έννοια της κακής πίστης όταν αυτή στηρίζεται σε πρόθεση άντλησης αθέμιτου οφέλους από τη φήμη προγενέστερου σήματος ή από την αναγνωρισιμότητα ενός διάσημου προσώπου.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

⁴⁴⁵ Βάσει του άρθρου 15, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, και του άρθρου 51, παράγραφος 1, στοιχείο α', του κανονισμού 207/2009, η περίοδος χάριτος αφορά διάστημα πέντε ετών από την ημερομηνία καταχώρισης του σήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Κατά το διάστημα αυτό ο δικαιούχος δεν μπορεί να κηρυχθεί έκπτωτος.

⁴⁴⁶ Κατά την έννοια του άρθρου 52, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού (ΕΚ) 207/2009 του Συμβουλίου, της 26ης Φεβρουαρίου 2009, για το σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2009, L 78, σ. 1).

Κατ' αρχάς, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι, για να εκτιμηθεί η κακή πίστη του αιτούντος την καταχώριση, είναι δυνατόν να ληφθεί υπόψη η έκταση φήμης της οποίας έχαιρε το επίμαχο σημείο κατά την υποβολή της αίτησης για την καταχώρισή του, ιδίως δε εφόσον το εν λόγω σημείο είχε προηγουμένως καταχωριστεί ή χρησιμοποιηθεί από τρίτον ως σήμα. Πράγματι, το γεγονός ότι η χρήση ενός σημείου του οποίου ζητείται η καταχώριση παρέχει στον αιτούντα την καταχώριση τη δυνατότητα να αντλήσει αθέμιτο όφελος από τη φήμη ενός προγενέστερου σήματος ή σημείου ή ακόμη ενός διάσημου προσώπου μπορεί να στοιχειοθετήσει την κακή πίστη του αιτούντος. Το σχετικό κοινό για τους σκοπούς της εκτίμησης του εάν υφίσταται η εν λόγω φήμη και του κατά πόσον αντλείται αθέμιτο όφελος από αυτήν είναι ο μέσος καταναλωτής των προϊόντων για τα οποία καταχωρίστηκε το επίμαχο σήμα.

Περαιτέρω, το Γενικό Δικαστήριο εκτιμά ότι παρασιτική εκμετάλλευση της φήμης σημείου ή ονόματος είναι κατ' αρχήν δυνατή μόνον αν το εν λόγω σημείο ή όνομα χαίρει πράγματι επί του παρόντος μιας κάποιας φήμης ή αναγνωρισιμότητας. Εν προκειμένω, όμως, κατά την ημερομηνία κατάθεσης της αίτησης καταχωρίσεως του επίμαχου σήματος, το προγενέστερο τσεχοσλοβακικό σήμα και το όνομα Jan Nehera είχαν παύσει να είναι καταχωρισμένα, να προστατεύονται και να χρησιμοποιούνται από τρίτον για την εμπορία ενδυμάτων, όπως και να χαίρουν φήμης στο σχετικό κοινό. Στο πλαίσιο αυτό, το Γενικό Δικαστήριο διευκρινίζει ότι το γεγονός και μόνον ότι ο αιτών την καταχώριση του σήματος γνώριζε ή όφειλε να γνωρίζει ότι ένας τρίτος χρησιμοποίησε, κατά το παρελθόν, σήμα πανομοιότυπο ή παρόμοιο προς το σήμα του οποίου ζητείται η καταχώριση δεν αρκεί για να στοιχειοθετηθεί η ύπαρξη της κακής πίστης του αιτούντος.

Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η εκ μέρους του σχετικού κοινού συσχέτιση του επίμαχου σήματος με το προγενέστερο σημείο δεν αρκεί, αυτή καθαυτήν, για να διαπιστωθεί η άντληση αθέμιτου οφέλους από τη φήμη του προγενέστερου σημείου ή ονόματος. Συναφώς, υπογραμμίζει ότι ο προσφεύγων κατέβαλε δική του εμπορική προσπάθεια προκειμένου να πετύχει την αναβίωση της εικόνας του προγενέστερου τσεχοσλοβακικού σήματος και ότι το γεγονός και μόνον ότι έγινε αναφορά για διαφημιστικούς σκοπούς στο σήμα αυτό και στην ιστορική εικόνα του δημιουργού του δεν είναι αντίθετο προς τα χρηστά συναλλακτικά ήθη που ισχύουν στη βιομηχανία και στο εμπόριο.

Εξάλλου, το Γενικό Δικαστήριο αναγνωρίζει ότι δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο η εκ μέρους τρίτου επαναχρησιμοποίηση προγενέστερου σήματος που παλαιότερα έχαιρε φήμης ή του ονόματος προσώπου το οποίο ήταν κατά το παρελθόν γνωστό να μπορεί, υπό ορισμένες ιδιαίτερες περιστάσεις, να δημιουργήσει ψευδή εντύπωση συνέχειας ή διαδοχής όσον αφορά το προγενέστερο αυτό σήμα ή το εν λόγω πρόσωπο. Τούτο θα μπορούσε να συμβεί, ιδίως, σε περίπτωση κατά την οποία ο αιτών την καταχώριση του σήματος εμφανίζεται στο σχετικό κοινό ως ο νόμιμος ή οικονομικός διάδοχος του δικαιούχου του προγενέστερου σήματος, ενώ δεν υφίσταται καμία σχέση διαδοχής, κληρονομικής ή άλλης, μεταξύ του δικαιούχου του προγενέστερου σήματος και αυτού. Το ανωτέρω γεγονός θα μπορούσε να ληφθεί υπόψη προκειμένου να στοιχειοθετηθεί, ενδεχομένως, η κακή πίστη του αιτούντος. Εν προκειμένω, όμως, δεν προκύπτει, κατά το Γενικό Δικαστήριο, ότι ο προσφεύγων επεδίωξε εσκεμμένως να δημιουργήσει ψευδή εντύπωση συνέχειας ή διαδοχής μεταξύ της επιχείρησής του και εκείνης του Jan Nehera.

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο αποφαινεται επί της υποτιθέμενης πρόθεσης του προσφεύγοντος να εξαπατήσει τους κατιόντες και τους κληρονόμους του Jan Nehera και να καταχραστεί τα δικαιώματά τους. Συναφώς, επισημαίνει ότι, κατά την υποβολή της αίτησης καταχωρίσεως του επίμαχου σήματος, το προγενέστερο τσεχοσλοβακικό σήμα και το όνομα Jan Nehera είχαν παύσει να προστατεύονται εννόμως. Ως εκ τούτου, οι κατιόντες και οι κληρονόμοι του τελευταίου δεν είχαν κανένα δικαίωμα που θα μπορούσε να αποτελέσει αντικείμενο πράξης απάτης ή κατάχρησης εκ μέρους του προσφεύγοντος.

Κατά συνέπεια, το Γενικό Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ο προσφεύγων δεν ενήργησε κακόπιστα και ακυρώνει την απόφαση του δεύτερου τμήματος προσφυγών του EUIPO.

2. Σχέδια ή υποδείγματα

Απόφαση της 27ης Απριλίου 2022, Group Nivelles κατά EUIPO – Easy Sanitary Solutions (Αύλακας απορροής υδάτων ντους) (T-327/20, [EU:T:2022:263](#))

«Κοινοτικό σχέδιο ή υπόδειγμα – Διαδικασία για την κήρυξη ακυρότητας – Καταχωρισμένο κοινοτικό σχέδιο ή υπόδειγμα που απεικονίζει αύλακα απορροής υδάτων ντους – Προγενέστερο σχέδιο ή υπόδειγμα που προσκομίστηκε μετά την υποβολή της αίτησης κήρυξης ακυρότητας – Άρθρο 28, παράγραφος 1, στοιχείο β', σημείο ν, του κανονισμού (ΕΚ) 2245/2002 – Εξουσία εκτίμησης του τμήματος προσφυγών – Πεδίο εφαρμογής – Άρθρο 63, παράγραφος 2, του κανονισμού (ΕΚ) 6/2002 – Προφορική διαδικασία και διεξαγωγή αποδείξεων – Άρθρα 64 και 65 του κανονισμού 6/2002 – Λόγος ακυρότητας – Ατομικός χαρακτήρας – Άρθρο 6 και άρθρο 25, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 6/2002 – Προσδιορισμός του προγενέστερου σχεδίου ή υποδείγματος – Προγενέστερος χαρακτήρας του συνόλου του σχεδίου ή υποδείγματος – Καθορισμός των χαρακτηριστικών του επίμαχου σχεδίου ή υποδείγματος – Σφαιρική σύγκριση»

Η Easy Sanitary Solutions BV είναι δικαιούχος κοινοτικού σχεδίου ή υποδείγματος το οποίο απεικονίζει αύλακα απορροής υδάτων ντους. Η I-Drain BVBA, προκάτοχος της προσφεύγουσας, Group Nivelles NV, υπέβαλε αίτηση κήρυξης ακυρότητας βασισμένη στην έλλειψη νεωτερισμού και ατομικού χαρακτήρα του εν λόγω σχεδίου ή υποδείγματος. Στην αίτησή της μνημονευόταν ένα μόνο προγενέστερο διεθνές σχέδιο ή υπόδειγμα. Εντούτοις, με την απάντηση στις παρατηρήσεις της Easy Sanitary Solutions, η I-Drain προσκόμισε αποσπάσματα των καταλόγων Blücher στα οποία απεικονιζόταν άλλο σχέδιο ή υπόδειγμα, συγκεκριμένα δε μια πλάκα κάλυψης.

Το τμήμα ακυρώσεων του Γραφείου Διανοητικής Ιδιοκτησίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (EUIPO), το τμήμα προσφυγών και εν συνεχεία το Γενικό Δικαστήριο εξέτασαν το επίμαχο σχέδιο ή υπόδειγμα λαμβάνοντας υπόψη, ως προγενέστερο σχέδιο ή υπόδειγμα, την πλάκα κάλυψης των καταλόγων Blücher. Με απόφαση της 13ης Μαΐου 2015 ⁴⁴⁷ το Γενικό Δικαστήριο ακύρωσε την πρώτη απόφαση του τμήματος προσφυγών. Με απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Σεπτεμβρίου 2017 ⁴⁴⁸ απορρίφθηκαν οι αιτήσεις αναιρέσεως που ασκήθηκαν κατά της απόφασης του Γενικού Δικαστηρίου.

Η υπόθεση αναπέμφθηκε ενώπιον του τμήματος προσφυγών του EUIPO. Αφού διαπίστωσε ότι το προγενέστερο σχέδιο ή υπόδειγμα που εξέτασαν τα όργανα που είχαν αποφανθεί προηγουμένως δεν μνημονευόταν στην αίτηση κήρυξης ακυρότητας, το τμήμα προσφυγών έλαβε υπόψη, ως προγενέστερο σχέδιο ή υπόδειγμα, μόνο τα σχέδια ή υποδείγματα που μνημονεύονταν στην αίτηση κήρυξης ακυρότητας. Το τμήμα προσφυγών κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το επίμαχο σχέδιο ή υπόδειγμα είχε ατομικό και επομένως, κατά μείζονα λόγο, νεωτερικό χαρακτήρα. Η αίτηση κήρυξης ακυρότητας απορρίφθηκε.

Επιληφθέν της προσφυγής που άσκησε η Group Nivelles, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την προσφυγή και αποφαινεται ότι μπορούν να ληφθούν υπόψη μόνον τα προγενέστερα σχέδια ή υποδείγματα που προσδιορίστηκαν με την αίτηση κήρυξης ακυρότητας.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

⁴⁴⁷ Απόφαση της 13ης Μαΐου 2015, Group Nivelles κατά EUIPO – Easy Sanitary Solutions (Αύλακας απορροής υδάτων ντους) (T-15/13, [EU:T:2015:281](#)).

⁴⁴⁸ Απόφαση της 21ης Σεπτεμβρίου 2017, Easy Sanitary Solutions και EUIPO κατά Group Nivelles (C-361/15 P και C-405/15 P, [EU:C:2017:720](#)).

Κατά πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι ο προσδιορισμός του προγενέστερου σχεδίου ή υποδείγματος πρέπει να πραγματοποιείται με την υποβολή της αίτησης κήρυξης ακυρότητας, καθότι αυτή καθορίζει το αντικείμενο της διαφοράς. Επομένως, η εξουσία εκτίμησης που παρέχεται στο ΕUIPO προκειμένου να λαμβάνει υπόψη τα πραγματικά περιστατικά και τα αποδεικτικά στοιχεία που οι διάδικοι δεν επικαλέστηκαν ή δεν προσκόμισαν εγκαίρως ⁴⁴⁹ μπορεί να εφαρμοστεί μόνο στα πραγματικά περιστατικά και τα αποδεικτικά στοιχεία ⁴⁵⁰ και όχι στη μνεία και την αναπαραγωγή των προγενέστερων σχεδίων ή υποδειγμάτων ⁴⁵¹. Συγκεκριμένα, μολονότι η συνεκτίμηση συμπληρωματικών αποδεικτικών στοιχείων επιτρέπεται να διευρύνει το πραγματικό πλαίσιο της αίτησης κήρυξης ακυρότητας, προστιθέμενη σε άλλα αποδεικτικά στοιχεία που αφορούν τα προγενέστερα σχέδια ή υποδείγματα των οποίων έγινε επίκληση, εντούτοις δεν επιτρέπεται να επεκτείνει το νομικό πλαίσιο της εν λόγω αίτησης, καθότι η έκταση της αίτησης κήρυξης ακυρότητας καθορίστηκε οριστικώς κατά την ημερομηνία υποβολής της με τον προσδιορισμό του προγενέστερου σχεδίου ή υποδείγματος του οποίου έγινε επίκληση. Ως εκ τούτου, πρέπει να εξετάζονται μόνον τα προγενέστερα σχέδια ή υποδείγματα που προσδιορίστηκαν με την αίτηση κήρυξης ακυρότητας.

Κατά δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει ως αλυσιτελή τον λόγο ακυρώσεως που αφορά την πλάνη στην οποία υπέπεσε το τμήμα προσφυγών κατά τον καθορισμό των χαρακτηριστικών του επίμαχου σχεδίου ή υποδείγματος, διότι η προβαλλόμενη πλάνη δεν περιέχεται στο σκεπτικό της απόφασης, αλλά στη σύνοψη των πραγματικών περιστατικών. Επιπλέον, το επίμαχο σχέδιο ή υπόδειγμα πρέπει να συγκριθεί με τα προγενέστερα σχέδια ή υποδείγματα με τη μορφή που έχει καταχωριστεί. Τα συμπεράσματα σχετικά με το αντικείμενο και τα χαρακτηριστικά του επίμαχου σχεδίου ή υποδείγματος δεν μπορούν να επαφίνονται στη διακριτική ευχέρεια των διαδίκων.

Κατά τρίτον, το Γενικό Δικαστήριο επιβεβαιώνει την ύπαρξη του ατομικού χαρακτήρα του επίμαχου σχεδίου ή υποδείγματος. Κατ' αρχάς, το Γενικό Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι προγενέστερο σχέδιο ή υπόδειγμα το οποίο έχει ενσωματωθεί σε προϊόν διαφορετικό από εκείνο το οποίο αφορά το επίμαχο σχέδιο ή υπόδειγμα συνιστά, κατ' αρχήν, προγενέστερο σχέδιο ή υπόδειγμα το οποίο έχει σημασία προκειμένου να εκτιμηθεί ο ατομικός χαρακτήρας. Εν συνεχεία, το Γενικό Δικαστήριο διευκρινίζει ότι η ενδεχόμενη πλάνη στην οποία υπέπεσε το τμήμα προσφυγών όσον αφορά τα χαρακτηριστικά των προγενέστερων σχεδίων ή υποδειγμάτων που απεικονίζουν ένα μόνο στοιχείο του αύλακα απορροής υδάτων ντους δεν ασκεί επιρροή στη νομιμότητα της απόφασης, δεδομένου ότι η σύγκριση με τα πλήρη σχέδια ή υποδείγματα ουδεμία πλάνη ενέχει. Συγκεκριμένα, δεδομένου ότι ο προγενέστερος χαρακτήρας του σχεδίου ή υποδείγματος πρέπει να συνιστά σύνολο, σημασία έχουν μόνον τα σχέδια ή υποδείγματα που απεικονίζουν πλήρεις αύλακες απορροής υδάτων ντους. Τέλος, λαμβανομένης υπόψη της κομψής και μινιμαλιστικής εμφάνισης του επίμαχου σχεδίου ή υποδείγματος, η συνολική εντύπωση που δημιουργεί διαφέρει από εκείνη του προγενέστερου σχεδίου ή υποδείγματος, η οποία καθορίζεται από περισσότερο λειτουργικά και μη διακοσμητικά χαρακτηριστικά.

Εξάλλου, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι, μολονότι το ΕUIPO μπορεί να αποφασίσει τη διεξαγωγή προφορικής διαδικασίας ⁴⁵², η άρνησή του συναφώς ενέχει πρόδηλη πλάνη μόνον εάν αποδεικνύεται ότι δεν διέθετε όλα τα αναγκαία στοιχεία. Όσον αφορά την άρνηση εξέτασης

⁴⁴⁹ Άρθρο 63, παράγραφος 2, του κανονισμού (ΕΚ) 6/2002 του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2001, για τα κοινοτικά σχέδια και υποδείγματα (ΕΕ 2002, L 3, σ. 1).

⁴⁵⁰ Κατά την έννοια του άρθρου 28, παράγραφος 1, στοιχείο β', σημείο vi, του κανονισμού (ΕΚ) 2245/2002 της Επιτροπής, της 21ης Οκτωβρίου 2002, σχετικά με την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 6/2002 (ΕΕ 2002, L 341, σ. 28).

⁴⁵¹ Άρθρο 28, παράγραφος 1, στοιχείο β', σημείο v, του κανονισμού 2245/2002.

⁴⁵² Άρθρο 64, παράγραφος 1, του κανονισμού 6/2002.

μαρτύρων ⁴⁵³, ουδεμία πρόδηλη πλάνη συντρέχει όταν οι δηλώσεις μπορούσαν να προσκομιστούν εγγράφως και, κατά μείζονα λόγο, όταν, όπως συνέβη εν προκειμένω, οι εν λόγω δηλώσεις όντως προσκομίστηκαν.

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι, για λόγους μεθοδολογίας και οικονομίας της διαδικασίας, παρέλκει η εξέταση της προϋπόθεσης του νεωτερισμού καθότι η ύπαρξη του ατομικού χαρακτήρα σχεδίου ή υποδείγματος συνεπάγεται ότι το σχέδιο ή υπόδειγμα είναι επίσης νεωτερικό.

⁴⁵³ Άρθρο 65, παράγραφοι 1 και 3, του κανονισμού 6/2002.

V. Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας - Περιοριστικά μέτρα

1. Ουκρανία

Απόφαση της 27ης Ιουλίου 2022, RT France κατά Συμβουλίου (T-125/22, [EU:T:2022:483](#))

«Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας – Περιοριστικά μέτρα λόγω ενεργειών της Ρωσίας που αποσταθεροποιούν την κατάσταση στην Ουκρανία – Προσωρινή απαγόρευση ραδιοτηλεοπτικής μετάδοσης και αναστολή των αδειών μετάδοσης του περιεχομένου ορισμένων μέσων ενημέρωσης – Καταχώριση στον κατάλογο των οντοτήτων εις βάρος των οποίων ισχύουν περιοριστικά μέτρα – Αρμοδιότητα του Συμβουλίου – Δικαιώματα άμυνας – Δικαίωμα ακρόασης – Ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης – Αναλογικότητα – Επιχειρηματική ελευθερία – Αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων λόγω ιθαγενείας»

Μετά τη στρατιωτική επίθεση της Ρωσικής Ομοσπονδίας (στο εξής: Ρωσία) κατά της Ουκρανίας στις 24 Φεβρουαρίου 2022, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης ενέκρινε πλείονες δέσμες περιοριστικών μέτρων έναντι της Ρωσίας. Τα εν λόγω μέτρα συμπληρώνουν τα προηγούμενα μέτρα τα οποία είχε λάβει το Συμβούλιο από το 2014 σε σχέση με τις ενέργειες του συγκεκριμένου κράτους που είχαν αποσταθεροποιήσει την κατάσταση στην Ουκρανία ⁴⁵⁴ και ως αντίδραση στην παράνομη προσάρτηση, από τη Ρωσία, της Κριμαίας και της Σεβαστούπολης ⁴⁵⁵.

Στο πλαίσιο αυτό, το Συμβούλιο εξέδωσε, την 1η Μαρτίου 2022, την απόφαση 2022/351 ⁴⁵⁶ και τον κανονισμό 2022/350 ⁴⁵⁷ (στο εξής: προσβαλλόμενες πράξεις) προκειμένου να απαγορεύσει προσωρινά τις προπαγανδιστικές ενέργειες της Ρωσίας, προς στήριξη της στρατιωτικής επίθεσής της κατά της Ουκρανίας και με στόχο την κοινωνία των πολιτών στην Ένωση και τις γειτονικές χώρες, διά της χρήσεως ορισμένων μέσων ενημέρωσης τα οποία τελούν υπό τον έλεγχό της, καθόσον οι εν λόγω ενέργειες συνιστούν απειλή για την τάξη και την ασφάλεια της Ένωσης. Ως εκ τούτου, απαγορεύεται σε κάθε φορέα εγκατεστημένο στην Ευρωπαϊκή Ένωση η ραδιοτηλεοπτική μετάδοση περιεχομένου προερχόμενου από τα νομικά πρόσωπα, τις οντότητες ή τους φορείς που απαριθμούνται στα παραρτήματα των προσβαλλόμενων πράξεων ⁴⁵⁸.

⁴⁵⁴ Απόφαση 2014/512/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, της 31ης Ιουλίου 2014, σχετικά με περιοριστικά μέτρα λόγω ενεργειών της Ρωσίας που αποσταθεροποιούν την κατάσταση στην Ουκρανία (ΕΕ 2014, L 229, σ. 13).

⁴⁵⁵ Απόφαση 2014/145/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, της 17ης Μαρτίου 2014, σχετικά με περιοριστικά μέτρα όσον αφορά δράσεις που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας (ΕΕ 2014, L 78, σ. 16).

⁴⁵⁶ Απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2022/351 του Συμβουλίου, της 1ης Μαρτίου 2022, για την τροποποίηση της απόφασης 2014/512/ΚΕΠΠΑ σχετικά με περιοριστικά μέτρα λόγω ενεργειών της Ρωσίας που αποσταθεροποιούν την κατάσταση στην Ουκρανία (ΕΕ 2022, L 65, σ. 5).

⁴⁵⁷ Κανονισμός (ΕΕ) 2022/350 του Συμβουλίου, της 1ης Μαρτίου 2022, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 833/2014 σχετικά με περιοριστικά μέτρα λόγω ενεργειών της Ρωσίας που αποσταθεροποιούν την κατάσταση στην Ουκρανία (ΕΕ 2022, L 65, σ. 1).

⁴⁵⁸ Άρθρο 4ζ της απόφασης 2014/512/ΚΕΠΠΑ: «1. Απαγορεύεται σε φορείς η ραδιοτηλεοπτική μετάδοση, η παροχή δυνατότητας ραδιοτηλεοπτικής μετάδοσης ή η διευκόλυνση ή η με άλλον τρόπο συμβολή στη ραδιοτηλεοπτική μετάδοση οποιουδήποτε περιεχομένου από τα νομικά πρόσωπα, τις οντότητες ή τους φορείς που απαριθμούνται στο παράρτημα ΙΧ, μεταξύ άλλων μέσω της μετάδοσης ή της διανομής με οποιοδήποτε μέσο, όπως η καλωδιακή τηλεόραση, η

Η επωνυμία της προσφεύγουσας RT France καταχωρίσθηκε στον κατάλογο των οντοτήτων που μνημονεύονται στο παράρτημα των προσβαλλόμενων πράξεων. Η συγκεκριμένη μονοπρόσωπη απλουστευμένη κεφαλαιουχική εταιρία είναι εγκατεστημένη στη Γαλλία και δραστηριοποιείται στη διαχείριση και εκμετάλλευση θεματικών τηλεοπτικών σταθμών. Το σύνολο του εταιρικού κεφαλαίου της προσφεύγουσας ανήκει στην ένωση ΑΝΟ «TV Novosti», αυτόνομη ένωση μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα της Ρωσικής Ομοσπονδίας, άνευ εταιρικού κεφαλαίου, με έδρα τη Μόσχα (Ρωσία). Η προσφεύγουσα ζήτησε την ακύρωση των προσβαλλόμενων πράξεων υποστηρίζοντας ότι προσβάλλουν τα δικαιώματά της άμυνας και παραβιάζουν την ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης, καθώς και την επιχειρηματική ελευθερία της. Η προσφεύγουσα προέβαλε επίσης παραβίαση της αρχής της απαγόρευσης των διακρίσεων. Επιπλέον, έθεσε υπό αμφισβήτηση την αρμοδιότητα του Συμβουλίου να εκδώσει τις επίμαχες πράξεις.

Το Γενικό Δικαστήριο (τμήμα μείζονος συνθέσεως) αποφάσισε αυτεπαγγέλτως να εκδικάσει την υπόθεση με ταχεία διαδικασία ⁴⁵⁹, αποφαινεται δε, για πρώτη φορά, επί των περιοριστικών μέτρων που έλαβε το Συμβούλιο με σκοπό την απαγόρευση της μετάδοσης οπτικοακουστικού περιεχομένου. Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει την αρμοδιότητα του Συμβουλίου να εκδίδει τέτοια μέτρα, στο πλαίσιο της κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτιστικής ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ) της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και αποφαινεται, μεταξύ άλλων, επί του σεβασμού των δικαιωμάτων άμυνας και επί των περιορισμών στην άσκηση της ελευθερίας έκφρασης εκ μέρους οπτικοακουστικού μέσου ενημέρωσης με γνώμονα τις προϋποθέσεις του άρθρου 52, παράγραφος 1, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης).

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Όσον αφορά, κατ' αρχάς, την αρμοδιότητα του Συμβουλίου να λάβει τα επίμαχα περιοριστικά μέτρα, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι, δυνάμει των σχετικών διατάξεων της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, η Ένωση συμβάλλει στη διεθνή «ειρήνη και ασφάλεια» ⁴⁶⁰ και ότι, για τον σκοπό αυτόν, ανατίθεται στο Συμβούλιο η εξουσία να εκδίδει «αποφάσεις οι οποίες καθορίζουν τη στάση της Ένωσης επί συγκεκριμένου ζητήματος γεωγραφικής ή θεματικής φύσεως» ⁴⁶¹. Το Γενικό

δορυφορική τηλεόραση, η τηλεόραση μέσω IP, οι πάροχοι διαδικτυακών υπηρεσιών ή οι διαδικτυακές πλατφόρμες ή εφαρμογές διαμοιρασμού βίντεο, είτε είναι νέες είτε προεγκατεστημένες.

2. Αναστέλλεται κάθε άδεια ή έγκριση ραδιοτηλεοπτικής μετάδοσης και κάθε ρύθμιση μετάδοσης και διανομής με τα νομικά πρόσωπα, τις οντότητες ή τους φορείς που απαριθμούνται στο παράρτημα ΙΧ.»

⁴⁵⁹ Βάσει του άρθρου 151, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου. Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου είχε απορρίψει προηγουμένως, με διάταξη της 30ής Μαρτίου 2022 (RT France κατά Συμβουλίου, T-125/22 R, μη δημοσιευθείσα, [ΕΥ:Τ:2022:199](#)), αίτηση ασφαλιστικών μέτρων υποβληθείσα από την προσφεύγουσα.

⁴⁶⁰ Άρθρο 3, παράγραφος 5, ΣΕΕ.

⁴⁶¹ Άρθρο 29 ΣΕΕ.

Δικαστήριο διευκρινίζει ότι η αρμοδιότητα της Ένωσης στο πεδίο της ΚΕΠΠΑ καλύπτει όλους τους τομείς της εξωτερικής πολιτικής και το σύνολο των ζητημάτων που αφορούν την ασφάλεια της Ένωσης ⁴⁶², η δε δράση της Ένωσης στη διεθνή σκηνή έχει ως σκοπό, μεταξύ άλλων, την προώθηση της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου, της οικουμενικότητας και του αδιαιρέτου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, του σεβασμού των αρχών του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και του διεθνούς δικαίου ⁴⁶³. Δεδομένου ότι η έννοια «θέση της Ένωσης» επιδέχεται διασταλτική ερμηνεία, τέτοιες θέσεις μπορούν να λάβουν τη μορφή αποφάσεων που προβλέπουν μέτρα ικανά να μεταβάλουν άμεσα την έννομη κατάσταση πολιτών, όπως επιβεβαιώνεται από το γράμμα του άρθρου 275, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ ⁴⁶⁴. Επομένως, με την έκδοση της προσβαλλόμενης απόφασης, το Συμβούλιο άσκησε την αρμοδιότητα που έχει ανατεθεί στην Ένωση από τις Συνθήκες δυνάμει των διατάξεων περί ΚΕΠΠΑ.

Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι το γεγονός ότι εθνικές διοικητικές αρχές, όπως η *Autorité de régulation de la communication audiovisuelle et numérique* (Ρυθμιστική Αρχή Οπτικοακουστικών και Ψηφιακών Επικοινωνιών, *Arcom*) στη Γαλλία, έχουν αρμοδιότητα επιβολής κυρώσεων κατά των οικείων οπτικοακουστικών φορέων δεν αποκλείει την προμνημονευθείσα αρμοδιότητα του Συμβουλίου, δεδομένου ότι η αρμοδιότητα που αναγνωρίζεται στις εν λόγω αρχές δεν στηρίζεται στις ίδιες αξίες και δεν επιδιώκει την επίτευξη των ίδιων σκοπών. Πράγματι, οι εν λόγω αρχές δεν μπορούν να διασφαλίσουν τα ίδια αποτελέσματα με αυτά μιας ομοιόμορφης και άμεσης παρέμβασης του Συμβουλίου στο σύνολο του εδάφους της Ένωσης, όπως αυτής που πραγματοποιείται δυνάμει της ΚΕΠΠΑ.

Όσον αφορά τις προσβολές των θεμελιωδών δικαιωμάτων που προέβαλε η προσφεύγουσα, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι, κατά τις διατάξεις του άρθρου 52, παράγραφος 1, του Χάρτη, τα συγκεκριμένα δικαιώματα δεν αποτελούν απόλυτα προνόμια και επιδέχονται περιορισμούς, εφόσον οι εν λόγω περιορισμοί προβλέπονται από τον νόμο, σέβονται το ουσιώδες περιεχόμενο του οικείου θεμελιώδους δικαιώματος και, τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας, είναι αναγκαίοι και ανταποκρίνονται σε σκοπούς γενικού συμφέροντος που αναγνωρίζει η Ένωση.

Επομένως, όσον αφορά την προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας, ειδικότερα δε του δικαιώματος ακρόασης, το Γενικό Δικαστήριο παρατηρεί, λαμβανομένων υπόψη των σκοπών της ΚΕΠΠΑ, ότι τα επίμαχα μέτρα εντάσσονται σε έκτακτο πλαίσιο κατεπείγοντος χαρακτήρα, κύριο γνώρισμα του οποίου ήταν η ταχεία επιδείνωση της κατάστασης, που κατέστησε δυσχερή οποιαδήποτε προσαρμογή των μέτρων για την πρόληψη της επέκτασης της σύγκρουσης. Εν συνεχεία, στο πλαίσιο στρατηγικής για την καταπολέμηση των αποκαλούμενων υβριδικών απειλών, περιλαμβανομένης της παραπληροφόρησης, η απαίτηση λήψης περιοριστικών μέτρων εις βάρος μέσων ενημέρωσης, όπως η προσφεύγουσα, που χρηματοδοτούνται από τον ρωσικό κρατικό προϋπολογισμό και ελέγχονται, άμεσα ή έμμεσα, από την ηγεσία της Ρωσίας, η οποία είναι η επιτιθέμενη χώρα, καθόσον θεωρήθηκε ότι τα εν λόγω μέσα ασκούσαν συνεχή και συντονισμένη δραστηριότητα παραπληροφόρησης και στρέβλωσης των γεγονότων, κατέστη, μετά την έναρξη της ένοπλης σύγκρουσης, επιτακτική και επείγουσα, προκειμένου να διαφυλαχθεί η ακεραιότητα του δημοκρατικού διαλόγου εντός της ευρωπαϊκής κοινωνίας. Λαμβανομένων υπόψη του όλως εξαιρετικού πλαισίου εντός του οποίου εκδόθηκαν οι προσβαλλόμενες πράξεις, του σκοπού που επιδιώκουν και της αποτελεσματικότητας

⁴⁶² Άρθρο 24, παράγραφος 1, ΣΕΕ.

⁴⁶³ Άρθρο 21, παράγραφος 1, ΣΕΕ.

⁴⁶⁴ Άρθρο 275, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ: «Το Δικαστήριο [...] είναι αρμόδιο να ελέγχει την τήρηση του άρθρου 40 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και να αποφαινεται επί των προσφυγών που ασκούνται σύμφωνα με τις προϋποθέσεις του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο της παρούσας Συνθήκης και αφορούν τον έλεγχο της νομιμότητας των αποφάσεων που προβλέπουν περιοριστικά μέτρα κατά φυσικών ή νομικών προσώπων, τις οποίες θεσπίζει το Συμβούλιο βάσει του τίτλου V, κεφάλαιο 2, της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση».

των προσωρινών μέτρων που προβλέπονται σε αυτές, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι οι αρχές της Ένωσης δεν υποχρεούνταν, κατά συνέπεια, να παράσχουν στην προσφεύγουσα δικαίωμα ακροάσεως πριν από την αρχική καταχώριση της επωνυμίας της στους επίμαχους καταλόγους και ότι, ως εκ τούτου, δεν υπήρξε προσβολή του δικαιώματός της ακροάσεως.

Όσον αφορά, εν συνεχεία, την παραβίαση της ελευθερίας έκφρασης και πληροφόρησης ⁴⁶⁵, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει κατ' αρχάς τις νομολογιακές αρχές που έχει διατυπώσει συναφώς το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ⁴⁶⁶. Επομένως, λαμβανομένης υπόψη της ισχύος των μέσων ενημέρωσης στη σύγχρονη κοινωνία, το δικαίωμα των δημοσιογράφων να κοινοποιούν πληροφορίες σχετικά με ζητήματα γενικού ενδιαφέροντος προστατεύεται υπό την προϋπόθεση ότι ενεργούν καλόπιστα, βάσει ορθών στοιχείων και παρέχουν «αξιόπιστες και ακριβείς» πληροφορίες, τηρουμένων της δημοσιογραφικής δεοντολογίας και των αρχών της υπεύθυνης δημοσιογραφίας. Όσον αφορά την εξέταση του αναλογικού χαρακτήρα των επίμαχων περιοριστικών μέτρων, πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι τα οπτικοακουστικά μέσα ενημέρωσης έχουν κατά πολύ αμεσότερα και ισχυρότερα αποτελέσματα απ' ό,τι ο γραπτός Τύπος. Το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει επίσης ότι, εν αντιθέσει προς τις απόψεις οι οποίες αφορούν ζητήματα γενικού ενδιαφέροντος που χρήζουν ισχυρής προστασίας, οι απόψεις που προασπίζονται ή δικαιολογούν τη βία, το μίσος ή άλλες μορφές μισαλλοδοξίας δεν μπορούν κατά κανόνα να τύχουν προστασίας και ότι, επομένως, πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στους όρους που χρησιμοποιούνται και στο πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται η διάδοσή τους.

Εξετάζοντας τις προϋποθέσεις του άρθρου 52, παράγραφος 1, του Χάρτη, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει, ακολούθως, ότι τα επίμαχα περιοριστικά μέτρα προβλέπονταν «από τον νόμο» υπό την έννοια ότι προβλέπονταν από πράξεις που έχουν, μεταξύ άλλων, γενική ισχύ και διαθέτουν σαφείς νομικές βάσεις στο δίκαιο της Ένωσης ⁴⁶⁷, και ότι ήταν προβλέψιμα σε σχέση με τις ενέργειες της προσφεύγουσας. Πληρούται επίσης η προϋπόθεση περί επιδίωξης σκοπού γενικού συμφέροντος που αναγνωρίζεται από την Ένωση. Πράγματι, με τα επίμαχα περιοριστικά μέτρα, το Συμβούλιο επιδιώκει τον διττό σκοπό της προστασίας της δημόσιας τάξης και ασφάλειας της Ένωσης, οι οποίες απειλούνται από την επίμαχη προπαγανδιστική εκστρατεία, και της άσκησης πίεσης στις ρωσικές αρχές προκειμένου να τερματίσουν τη στρατιωτική επίθεσή τους κατά της Ουκρανίας.

Εξάλλου, το Γενικό Δικαστήριο εκτιμά ότι ορθώς θεώρησε το Συμβούλιο ότι τα διάφορα προσκομισθέντα αποδεικτικά στοιχεία συνιστούσαν δέσμη αρκούντως συγκεκριμένων, ακριβών και συγκλινουσών ενδείξεων ικανών να καταδείξουν ότι η προσφεύγουσα υποστήριζε ενεργά, πριν από την έκδοση των προσβαλλόμενων πράξεων, την πολιτική της Ρωσίας έναντι της Ουκρανίας και ότι μετέδιδε πληροφορίες οι οποίες δικαιολογούσαν την επίμαχη στρατιωτική επίθεση και οι οποίες συνιστούσαν σημαντική και άμεση απειλή για τη δημόσια τάξη και ασφάλεια της Ένωσης. Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο εκτιμά ότι τα στοιχεία που προσκόμισε η προσφεύγουσα δεν καταδεικνύουν συνολικά ισορροπημένη εκ μέρους της μεταχείριση των πληροφοριών σχετικά με τον εν εξελίξει πόλεμο.

Τέλος, στο πλαίσιο της στάθμισης των διακυβευόμενων συμφερόντων, το Γενικό Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι η μεταχείριση της επίμαχης πληροφόρησης δεν μπορεί να τύχει της ενισχυμένης προστασίας την οποία αναγνωρίζει το άρθρο 11 του Χάρτη στην ελευθερία του Τύπου. Συναφώς,

⁴⁶⁵ Άρθρο 11 του Χάρτη.

⁴⁶⁶ Βλ., ιδίως επ' αυτού, αποφάσεις του ΕΔΔΑ της 5ης Απριλίου 2022, NIT S.R.L. κατά Δημοκρατίας της Μολδαβίας, CE:ECHR:2022:0405JUD002847012 § 178 έως 182, και της 15ης Οκτωβρίου 2015, Perinçek κατά Ελβετίας, CE:ECHR:2015:1015JUD002751008 § 197, 205, 206 και 230.

⁴⁶⁷ Πρόκειται για το άρθρο 29 ΣΕΕ, όσον αφορά την προσβαλλόμενη απόφαση, και το άρθρο 215 ΣΛΕΕ, όσον αφορά τον προσβαλλόμενο κανονισμό.

πρέπει επίσης να ληφθεί υπόψη το διεθνές σύμφωνο των Ηνωμένων Εθνών για τα αστικά και πολιτικά δικαιώματα, της 16ης Δεκεμβρίου 1966, στο οποίο είναι συμβαλλόμενα μέρη τόσο τα κράτη μέλη όσο και η Ρωσία και δυνάμει του οποίου «κάθε προπαγάνδα υπέρ του πολέμου απαγορεύεται από τον νόμο»⁴⁶⁸. Λαμβανομένου υπόψη του έκτακτου πλαισίου της υπόθεσης, το Γενικό Δικαστήριο αποφαινεται ότι οι επίμαχοι περιορισμοί της ελευθερίας έκφρασης της προσφεύγουσας είναι αναλογικοί προς τους σκοπούς που επιδιώκονται με τα ληφθέντα μέτρα.

Όσον αφορά, εξάλλου, την παραβίαση της επιχειρηματικής ελευθερίας, το Γενικό Δικαστήριο καταλήγει επίσης στο συμπέρασμα ότι, δεδομένου ότι είναι προσωρινά και αναστρέψιμα, τα επίμαχα μέτρα δεν θίγουν υπέρμετρα το ουσιώδες περιεχόμενο της επιχειρηματικής ελευθερίας της προσφεύγουσας.

Τέλος, όσον αφορά, την παραβίαση της αρχής της απαγόρευσης των διακρίσεων λόγω ιθαγενείας, η οποία κατοχυρώνεται μεταξύ άλλων στο άρθρο 21, παράγραφος 2, του Χάρτη, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι το εν λόγω άρθρο πρέπει να εφαρμόζεται σύμφωνα με το άρθρο 18, πρώτο εδάφιο, ΣΛΕ⁴⁶⁹ που αφορά τις περιπτώσεις οι οποίες εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης και κατά τις οποίες υπήκοος κράτους μέλους υφίσταται διακριτική εις βάρος του μεταχείριση σε σχέση με τους υπηκόους άλλου κράτους μέλους απλώς και μόνο λόγω της ιθαγενείας του. Το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει σχετικώς ότι, σε περίπτωση ενδεχόμενης δυσμενούς διάκρισης λόγω της ρωσικής συμμετοχής στο κεφάλαιο της προσφεύγουσας, η οποία υποστηρίζει ότι, για τον λόγο αυτόν, έτυχε μεταχείρισης λιγότερο ευνοϊκής από τα άλλα γαλλικά οπτικοακουστικά μέσα ενημέρωσης (που δεν υπόκεινται στο ίδιο είδος ελέγχου εκ μέρους οντότητας τρίτης χώρας), το συγκεκριμένο είδος διαφορετικής μεταχείρισης δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της εν λόγω διάταξης.

Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την προσφυγή.

2. Συρία

Απόφαση της 18ης Μαΐου 2022, Foz κατά Συμβουλίου (T-296/20, [EU:T:2022:298](#))

«Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας – Περιοριστικά μέτρα κατά της Συρίας – Δέσμευση κεφαλαίων – Εσφαλμένη εκτίμηση – Αναλογικότητα – Δικαίωμα της ιδιοκτησίας – Δικαίωμα ασκήσεως οικονομικής δραστηριότητας – Κατάχρηση εξουσίας – Υποχρέωση αιτιολογήσεως – Δικαιώματα άμυνας – Δικαίωμα σε δίκαιη δίκη – Καθορισμός των κριτηρίων καταχώρισης»

Ο Amer Foz είναι επιχειρηματίας συριακής ιθαγένειας. Το όνομά του καταχωρίστηκε τον Φεβρουάριο του 2020⁴⁷⁰ στους καταλόγους των προσώπων και οντοτήτων σε βάρος των οποίων επιβλήθηκαν τα περιοριστικά μέτρα που έλαβε το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά της

⁴⁶⁸ Άρθρο 20, παράγραφος 1.

⁴⁶⁹ Άρθρο 18, πρώτο εδάφιο, ΣΛΕΕ: «Εντός του πεδίου εφαρμογής των Συνθηκών και με την επιφύλαξη των ειδικών διατάξεών τους, απαγορεύεται κάθε διάκριση λόγω ιθαγενείας».

⁴⁷⁰ Εκτελεστική απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2020/212 του Συμβουλίου, της 17ης Φεβρουαρίου 2020, για την εφαρμογή της απόφασης 2013/255/ΚΕΠΠΑ σχετικά με περιοριστικά μέτρα κατά της Συρίας (ΕΕ 2020, L 43 I, σ. 6), και εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 2020/211 του Συμβουλίου, της 17ης Φεβρουαρίου 2020, για την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 36/2012 σχετικά με περιοριστικά μέτρα λόγω της κατάστασης στη Συρία (ΕΕ 2020, L 43 I, σ. 1).

Αραβικής Δημοκρατίας της Συρίας, εν συνεχεία δε διατηρήθηκε στους καταλόγους αυτούς τον Μάιο του 2020 και τον Μάιο του 2021 ⁴⁷¹. Ο Amer Foz καταχωρίστηκε στους καταλόγους αυτούς ως εξέχων επιχειρηματίας με προσωπικά και οικογενειακά επιχειρηματικά συμφέροντα και δραστηριότητες σε πολλούς τομείς της συριακής οικονομίας, ο οποίος αποκομίζει οικονομικά οφέλη από την πρόσβαση σε εμπορικές ευκαιρίες και στηρίζει το συριακό καθεστώς, ενώ είναι συνεταίρος με τον αδελφό του Samer Foz, ο οποίος έχει επίσης καταχωριστεί στους καταλόγους. Τον Μάιο του 2021 το Συμβούλιο είχε επίσης επισημάνει ότι ο Amer Foz υλοποιούσε πολλά εμπορικά έργα με τον αδελφό του, ιδίως στον τομέα της παραγωγής καλωδίων και της ηλιακής ενέργειας, και ότι οι δύο αδελφοί ασκούσαν διάφορες δραστηριότητες με το Ισλαμικό Κράτος του Ιράκ και του Λεβάντε (στο εξής: ΙΚΙΛ) εξ ονόματος του συριακού καθεστώτος, συμπεριλαμβανομένης της προμήθειας όπλων και πυρομαχικών με αντάλλαγμα πετρέλαιο και σιτάρι.

Το όνομα του Amer Foz καταχωρίστηκε στους επίμαχους καταλόγους βάσει τριών κριτηρίων, ήτοι του κριτηρίου του εξέχοντος επιχειρηματία που δραστηριοποιείται στη Συρία, του κριτηρίου του συνδέσμου με το συριακό καθεστώς και του κριτηρίου του συνδέσμου με πρόσωπο ή οντότητα που υπόκειται στα περιοριστικά μέτρα ⁴⁷².

Το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την προσφυγή ακυρώσεως που άσκησε ο Amer Foz κατά των πράξεων με τις οποίες καταχωρίστηκε το όνομά του στους επίμαχους καταλόγους (στο εξής: αρχικές πράξεις, πράξεις του 2020 περί διατηρήσεως και πράξεις του 2021 περί διατηρήσεως), διευκρινίζοντας τα κριτήρια σχετικά με την εν λόγω καταχώριση στην περίπτωση ταυτόχρονης εφαρμογής από το Συμβούλιο διαφόρων κριτηρίων καταχώρισης. Στο πλαίσιο αυτό, το Γενικό Δικαστήριο διευκρινίζει, μεταξύ άλλων, το περιεχόμενο του κριτηρίου του συνδέσμου με άλλο πρόσωπο ή οντότητα σε βάρος των οποίων έχουν ήδη επιβληθεί περιοριστικά μέτρα. Εξετάζει επίσης, για πρώτη φορά, την προϋπόθεση σχετικά με την ύπαρξη επαρκών στοιχείων από τα οποία να προκύπτει ότι τα πρόσωπα που καταχωρίστηκαν στους καταλόγους δεν παρουσιάζουν πραγματικό κίνδυνο καταστράτηγησης των ληφθέντων μέτρων. Αν πληρούται η προϋπόθεση αυτή, τότε το πρόσωπο που συνδέεται με άλλο πρόσωπο ή οντότητα εις βάρος των οποίων επιβλήθηκαν περιοριστικά μέτρα δεν διατηρείται στους εν λόγω καταλόγους.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει, κατ' αρχάς, ότι, για το ίδιο πρόσωπο, πλείονες λόγοι καταχώρισης μπορούν να αλληλοεπικαλύπτονται, ενώ στηρίζονται, σε μια τέτοια περίπτωση, σε διαφορετικά κριτήρια. Κατ' ανάλογη εφαρμογή της αποφάσεως Kaddour κατά Συμβουλίου ⁴⁷³, ένα πρόσωπο

⁴⁷¹ Απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2020/719 του Συμβουλίου, της 28ης Μαΐου 2020, που τροποποιεί την απόφαση 2013/255/ΚΕΠΠΑ σχετικά με περιοριστικά μέτρα κατά της Συρίας (ΕΕ 2020, L 168, σ. 66), και εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 2020/716 του Συμβουλίου, της 28ης Μαΐου 2020, για την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 36/2012 σχετικά με περιοριστικά μέτρα λόγω της κατάστασης στη Συρία (ΕΕ 2020, L 168, σ. 1)· απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2021/855 του Συμβουλίου, της 27ης Μαΐου 2021, που τροποποιεί την απόφαση 2013/255/ΚΕΠΠΑ σχετικά με περιοριστικά μέτρα κατά της Συρίας (ΕΕ 2021, L 188, σ. 90), και εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 2021/848 του Συμβουλίου, της 27ης Μαΐου 2021, για την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 36/2012 σχετικά με περιοριστικά μέτρα λόγω της κατάστασης στη Συρία (ΕΕ 2021, L 188, σ. 18).

⁴⁷² Οι λόγοι καταχώρισης στηρίζονταν, αφενός, στο κριτήριο του εξέχοντος επιχειρηματία που δραστηριοποιείται στη Συρία, όπως ορίζεται στην παράγραφο 2, στοιχείο α', του άρθρου 27 και του άρθρου 28 της αποφάσεως 2013/255, όπως τροποποιήθηκε με την απόφαση 2015/1836, και στην παράγραφο 1α, στοιχείο α', του άρθρου 15 του κανονισμού 36/2012, όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό 2015/1828, αφετέρου, στο κριτήριο του συνδέσμου με το συριακό καθεστώς το οποίο ορίζεται στην παράγραφο 1 του άρθρου 27 και του άρθρου 28 της εν λόγω απόφασης και στην παράγραφο 1, στοιχείο α', του άρθρου 15 του εν λόγω κανονισμού, και, τέλος, στο κριτήριο του συνδέσμου με πρόσωπο ή οντότητα που υπόκειται στα περιοριστικά μέτρα, όπως ορίζεται στο τελευταίο τμήμα της παραγράφου 2 του άρθρου 27 και της παραγράφου 2 του άρθρου 28 της απόφασης 2013/255, καθώς και στο τελευταίο τμήμα της περιόδου της παραγράφου 1α του άρθρου 15 του κανονισμού 36/2012.

⁴⁷³ Απόφαση της 23ης Σεπτεμβρίου 2020, Kaddour κατά Συμβουλίου (T-510/18, [EU:T:2020:436](#), σκέψη 77).

μπορεί να χαρακτηριστεί ως εξέχων επιχειρηματίας δραστηριοποιούμενος στη Συρία και να θεωρηθεί ότι συνδέεται, ιδίως μέσω επιχειρηματικών δεσμών, με άλλο πρόσωπο στο οποίο έχουν επιβληθεί περιοριστικά μέτρα βάσει των ίδιων δραστηριοτήτων. Ομοίως, το πρόσωπο αυτό μπορεί να συνδέεται με το συριακό καθεστώς, ενώ συγχρόνως συνδέεται, για τους ίδιους λόγους, με πρόσωπο στο οποίο επιβλήθηκαν περιοριστικά μέτρα.

Όσον αφορά, εν συνεχεία, το κριτήριο του συνδέσμου που διατηρούσε ο Amer Foz με πρόσωπο ή οντότητα στο οποίο επιβλήθηκαν περιοριστικά μέτρα ⁴⁷⁴, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι ο αδελφός του Amer Foz καταχωρίστηκε στους καταλόγους λόγω της ιδιότητάς του ως εξέχοντος επιχειρηματία που δραστηριοποιείται στη Συρία και της σχέσης του με το συριακό καθεστώς. Δεδομένου ότι ο τελευταίος δεν απέδειξε ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου ⁴⁷⁵ ότι τα μέτρα που ελήφθησαν εναντίον του έπρεπε να ακυρωθούν, τα μέτρα αυτά καλύπτονται από το τεκμήριο νομιμότητας των πράξεων των θεσμικών οργάνων της Ένωσης και εξακολουθούν, ως εκ τούτου, να παράγουν έννομα αποτελέσματα εφόσον δεν έχουν ανακληθεί, ακυρωθεί ή κηρυχθεί ανίσχυρα. Καθόσον το Συμβούλιο δεν υποστηρίζει ότι η ιδιότητα του μέλους της οικογένειας Foz αποτελεί αυτοτελές κριτήριο καταχώρισης, σε αντίθεση με την ιδιότητα του μέλους των οικογενειών Al-Assad ή Makhlouf, κατά την απόφαση 2013/255, το Γενικό Δικαστήριο θεωρεί ότι η ύπαρξη αυτού του αδελφικού δεσμού πρέπει να εξεταστεί ως πραγματικό στοιχείο, ιδίως στο πλαίσιο της εξέτασης των επιχειρηματικών δεσμών που διατηρούν οι Amer και Samer Foz.

Το Γενικό Δικαστήριο καταλήγει, συναφώς, στο συμπέρασμα ότι το Συμβούλιο προσκόμισε δέσμη αρκούντως συγκεκριμένων, σαφών και συγκλινουσών ενδείξεων όσον αφορά τους δεσμούς που διατηρούν οι Amer και Samer Foz στο πλαίσιο των εν λόγω επιχειρηματικών σχέσεων, κατά τον χρόνο εκδόσεως των αρχικών πράξεων, αφενός, μέσω της οικογενειακής επιχείρησης Aman Holding και της εταιρίας ASM International General Trading, αφετέρου, μέσω της εν λόγω οικογενειακής επιχείρησης όσον αφορά τις πράξεις του 2020 περί διατηρήσεως, και, τέλος, όσον αφορά τις πράξεις του 2021 περί διατηρήσεως, δεδομένου ότι οι Amer και Samer Foz ασκούσαν δραστηριότητες με το ΙΚΙΛ εξ ονόματος του συριακού καθεστώτος. Η ύπαρξη επιχειρηματικών δεσμών μεταξύ των δύο ανδρών αποδεικνύεται επίσης από μια μορφή συνεννόησης κατά τη διαχείριση του χαρτοφυλακίου των μετοχών τους.

Τέλος, υπό το πρίσμα των σχετικών διατάξεων της αποφάσεως 2013/255, όπως τροποποιήθηκε με την απόφαση 2015/1836, λαμβανομένης υπόψη της προνομιακής θέσης του Samer Foz στη συριακή οικονομία και της επιρροής του, των υφισταμένων ή παρελθόντων επιχειρηματικών δεσμών μεταξύ των Amer και Samer Foz, του γεγονότος ότι αυτοί είναι αδελφοί, της σπουδαιότητας της οικογενειακής επιχείρησης στην οποία κατείχαν μερίδια και θέσεις ευθύνης, καθώς και της αδυναμίας να αποκλειστεί η δυνατότητα συνεννόησης μεταξύ του Amer Foz και του αδελφού του για την εκχώρηση των μεριδίων διαφόρων εταιριών τα οποία κατείχαν, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι είναι εύλογο να θεωρηθεί ότι ο Amer Foz παρουσιάζει πραγματικό κίνδυνο καταστρατήγησης των περιοριστικών μέτρων.

⁴⁷⁴ Άρθρο 27, παράγραφος 2, και άρθρο 28, παράγραφος 2, της αποφάσεως 2013/255, όπως τροποποιήθηκε με την απόφαση 2015/1836.

⁴⁷⁵ Βλ., συναφώς, απόφαση της 24ης Νοεμβρίου 2021, Foz κατά Συμβουλίου (Τ-258/19, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2021:820](#)).

3. Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό

Απόφαση της 27ης Απριλίου 2022, Ilunga Luyogo κατά Συμβουλίου (T-108/21, [EU:T:2022:253](#))

«Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας – Περιοριστικά μέτρα λόγω της κατάστασης στη Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό – Δέσμευση κεφαλαίων – Περιορισμός εισόδου στο έδαφος των κρατών μελών – Διατήρηση του ονόματος του προσφεύγοντος στους καταλόγους των προσώπων εις βάρος των οποίων επιβάλλονται σε περιοριστικά μέτρα – Απόδειξη του βασίμου της καταχωρίσεως και της διατηρήσεως του ονόματος του προσφεύγοντος στους καταλόγους – Εξέταση του αν εξακολουθούν να υφίστανται οι πραγματικές και νομικές περιστάσεις βάσει των οποίων ελήφθησαν τα περιοριστικά μέτρα»

Λόγω της επιδεινώσεως της καταστάσεως ασφαλείας και της πολιτικής καταστάσεως στη Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό (στο εξής: ΛΔΚ) στα τέλη του 2016, το Συμβούλιο εξέδωσε, στις 12 Δεκεμβρίου 2016, την απόφαση 2016/2231 και τον κανονισμό 2016/2230 ⁴⁷⁶, τα οποία προβλέπουν, μεταξύ άλλων, τη δέσμευση των κεφαλαίων και των οικονομικών πόρων προσώπων που εμπλέκονται σε πράξεις οι οποίες υπονομεύουν το κράτος δικαίου στη ΛΔΚ ή συνιστούν σοβαρές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Το όνομα του προσφεύγοντος, F. Ilunga Luyogo, καταχωρίσθηκε για πρώτη φορά στους καταλόγους των προσώπων που υπόκεινται στα ως άνω περιοριστικά μέτρα το 2016. Με την απόφαση 2020/2033 και τον κανονισμό 2020/2021 ⁴⁷⁷, το Συμβούλιο διατήρησε την καταχώριση ⁴⁷⁸ αυτή στους εν λόγω καταλόγους, με την αιτιολογία ότι ο προσφεύγων, ως διοικητής μονάδας καταστολής ταραχών (LNI), έως το 2017, και μονάδας προστασίας των θεσμών και των υψηλόβαθμων αξιωματούχων (UPIHP), μέχρι τον Δεκέμβριο του 2019, έφερε ευθύνη για τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εκ μέρους της εθνικής αστυνομίας του Κονγκό (PNC), η οποία είχε προβεί σε δυσανάλογη χρήση της βίας και σε βίαιη καταστολή τον Σεπτέμβριο του 2016 στην Κινσάσα. Το Συμβούλιο επισήμανε επίσης ότι ο F. Ilunga Luyogo είχε διατηρήσει τον βαθμό του στρατηγού και παρέμενε ενεργός στον δημόσιο βίο της ΛΔΚ.

Ο F. Ilunga Luyogo προσήπτε στο Συμβούλιο ότι είχε υποπέσει σε πρόδηλη πλάνη εκτιμήσεως, καθόσον ο ίδιος, από το 2019, δεν ασκεί πλέον κανένα καθήκον εντός της PNC και δεν κατέχει πλέον κανένα δημόσιο αξίωμα. Υποστήριξε ιδίως ότι τα παλαιά του καθήκοντα δεν μπορούσαν να δικαιολογήσουν τη διατήρηση του ονόματός του στους επίμαχους καταλόγους.

⁴⁷⁶ Απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2016/2231 του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2016, για την τροποποίηση της απόφασης 2010/788/ΚΕΠΠΑ για την επιβολή περιοριστικών μέτρων κατά της Λαϊκής Δημοκρατίας του Κονγκό (ΕΕ 2016, L 336I, σ. 7), και κανονισμός (ΕΕ) 2016/2230 του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2016, σχετικά με την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1183/2005 για την επιβολή συγκεκριμένων περιοριστικών μέτρων κατά των προσώπων που παραβιάζουν το εμπάργκο όπλων έναντι της Λαϊκής Δημοκρατίας του Κονγκό (ΕΕ 2016, L 336 I, σ. 1).

⁴⁷⁷ Απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2020/2033 του Συμβουλίου, της 10ης Δεκεμβρίου 2020, για την τροποποίηση της απόφασης 2010/788/ΚΕΠΠΑ για την επιβολή περιοριστικών μέτρων κατά της Λαϊκής Δημοκρατίας του Κονγκό (ΕΕ 2020, L 419, σ. 30), και εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 2020/2021 του Συμβουλίου, της 10ης Δεκεμβρίου 2020, για την εφαρμογή του άρθρου 9 του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1183/2005 για την επιβολή συγκεκριμένων περιοριστικών μέτρων κατά των προσώπων που παραβιάζουν το εμπάργκο όπλων έναντι της Λαϊκής Δημοκρατίας του Κονγκό (ΕΕ 2020, L 419, σ. 5) (στο εξής: προσβαλλόμενες πράξεις).

⁴⁷⁸ Όπως συνέβη τρεις φορές. Πρβλ. αποφάσεις της 12ης Φεβρουαρίου 2020, Ilunga Luyogo κατά Συμβουλίου (T-166/18, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2020:50](#)), της 3ης Φεβρουαρίου 2021, Ilunga Luyogo κατά Συμβουλίου (T-124/19, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2021:63](#)), και της 15ης Σεπτεμβρίου 2021, Ilunga Luyogo κατά Συμβουλίου (T-101/20, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2021:575](#)).

Το Γενικό Δικαστήριο δέχεται την προσφυγή ακυρώσεως που άσκησε ο F. Ilunga Luyogo, καθόσον το Συμβούλιο δεν κατόρθωσε να αποδείξει το βάσιμο της διατηρήσεως σε ισχύ των εις βάρος του προσφεύγοντος περιοριστικών μέτρων, λαμβανομένης ιδίως υπόψη της μεταβολής της προσωπικής καταστάσεως του προσφεύγοντος μετά την αρχική καταχώριση του ονόματός του στους επίμαχους καταλόγους.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει, κατ' αρχάς, ότι ο δικαστής της Ένωσης πρέπει να βεβαιώνεται ότι απόφαση περί επιβολής περιοριστικών μέτρων στηρίζεται σε αρκούντως βάσιμα πραγματικά στοιχεία. Προς τούτο, στο μέτρο που απόκειται στην αρμόδια αρχή της Ένωσης, σε περίπτωση αμφισβητήσεως, να αποδείξει το βάσιμο των λόγων που ελήφθησαν υπόψη εις βάρος του ενδιαφερόμενου προσώπου, οι πληροφορίες ή τα στοιχεία που προσκομίσθηκαν πρέπει να τεκμηριώνουν τους λόγους που ελήφθησαν υπόψη. Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο παρατηρεί ότι οι διάδικοι δεν αμφισβητούν ότι ο F. Ilunga Luyogo δεν ασκούσε πλέον καθήκοντα στο πλαίσιο της PNC από τον Δεκέμβριο του 2019 και ότι το Συμβούλιο είχε στη διάθεσή του την πληροφορία αυτή κατά την επανεξέταση των επίμαχων περιοριστικών μέτρων.

Το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει, εν συνεχεία, ότι τα περιοριστικά μέτρα έχουν προληπτικό και, εξ ορισμού, προσωρινό χαρακτήρα, η δε ισχύς τους εξαρτάται πάντοτε από το αν εξακολουθούν να υφίστανται οι πραγματικές και νομικές περιστάσεις βάσει των οποίων ελήφθησαν τα περιοριστικά μέτρα, καθώς και από την ανάγκη διατηρήσεώς τους προς επίτευξη του επιδιωκόμενου με τα μέτρα αυτά σκοπού, στοιχείο το οποίο απόκειται στο Συμβούλιο να εκτιμήσει, κατά την περιοδική επανεξέταση των εν λόγω μέτρων, προβαίνοντας σε επικαιροποιημένη εκτίμηση της καταστάσεως και σε απολογισμό των επιπτώσεων των μέτρων αυτών.

Το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει, εν προκειμένω, ότι το Συμβούλιο δεν επικαλέστηκε στοιχεία δυνάμενα να αποδείξουν την ύπαρξη συνδέσμου μεταξύ των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του F. Ilunga Luyogo από τον Δεκέμβριο του 2019, ήτοι για χρονικό διάστημα σχεδόν ενός έτους πριν από την έκδοση των προσβαλλομένων πράξεων, ή αποδεικνύοντα ενδεχόμενη επάνοδό του σε οποιαδήποτε καθήκοντα συνδεόμενα με την κατάσταση ασφαλείας στη ΛΔΚ. Εξάλλου, το γεγονός ότι ο F. Ilunga Luyogo έχει διατηρήσει τον βαθμό του στρατηγού δεν παρέχει, αφ' εαυτού, τη δυνατότητα να θεωρηθεί ότι ο προσφεύγων μπορούσε να ασκεί οποιαδήποτε επιρροή στις δυνάμεις ασφαλείας στη ΛΔΚ. Όσον αφορά την ιδιότητα του προέδρου της Ομοσπονδίας Πυγμαχίας του Κονγκό την οποία έχει ο F. Ilunga Luyogo, κανένα συγκεκριμένο πληροφοριακό στοιχείο αντλούμενο από τα άρθρα που προσκόμισε το Συμβούλιο δεν δύναται να τεκμηριώσει τον ισχυρισμό περί επιρροής που μπορεί να ασκεί ο έχων την εν λόγω ιδιότητα στην πολιτική ασφαλείας στη ΛΔΚ ούτε καθιστά δυνατό να θεωρηθεί ότι ο F. Ilunga Luyogo ασκούσε υπό τη συγκεκριμένη ιδιότητά του καθήκοντα εξόχως πολιτικού χαρακτήρα.

Καθόσον το Συμβούλιο δεν προσκόμισε επαρκή στοιχεία από τα οποία να μπορεί να συναχθεί ότι υφίστατο ακόμη επαρκής σύνδεσμος μεταξύ του F. Ilunga Luyogo και της καταστάσεως ασφαλείας στην οποία οφείλονταν οι προσβολές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη ΛΔΚ, ενώ ο τελευταίος δεν είχε πλέον, επί σημαντικό χρονικό διάστημα πριν από την έκδοση των προσβαλλομένων πράξεων, τις διάφορες ιδιότητες που είχαν δικαιολογήσει την καταχώριση του ονόματός του στους επίμαχους καταλόγους, το Γενικό Δικαστήριο εκτιμά επίσης ότι το Συμβούλιο δεν μπορούσε, προκειμένου να υποστηρίξει τη διατήρηση σε ισχύ των περιοριστικών μέτρων κατά του F. Ilunga Luyogo, να στηριχθεί βασίμως στο ότι αυτός δεν αποστασιοποιήθηκε από το παλαιό καθεστώς που κατέχει την εξουσία στη ΛΔΚ.

4. Καταπολέμηση της τρομοκρατίας

Απόφαση της 30ής Νοεμβρίου 2022, Kurdistan Workers' Party (PKK) κατά Συμβουλίου (συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-148/19 και T-316/14 RENV, [EU:T:2022:727](#))

«Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας – Περιοριστικά μέτρα κατά του PKK με σκοπό την καταπολέμηση της τρομοκρατίας – Δέσμευση κεφαλαίων – Κοινή θέση 2001/931/ΚΕΠΠΑ – Δυνατότητα εφαρμογής σε περιπτώσεις ένοπλης συγκρούσεως – Τρομοκρατική ομάδα – Πραγματική βάση των αποφάσεων περί δεσμεύσεως κεφαλαίων – Απόφαση ληφθείσα από αρμόδια αρχή – Αρχή τρίτου κράτους – Επανεξέταση – Αναλογικότητα – Υποχρέωση αιτιολογήσεως – Δικαιώματα άμυνας – Δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας – Προσαρμογή της προσφυγής»

Από το 2002, το Kurdistan Workers' Party (PKK) περιλαμβάνεται, ως οργάνωση που εμπλέκεται σε τρομοκρατικές πράξεις, στους καταλόγους προσώπων ή οντοτήτων που υπόκεινται σε δέσμευση κεφαλαίων, οι οποίοι επισυνάπτονται στην κοινή θέση 2001/931/ΚΕΠΠΑ και στον κανονισμό 2580/2001⁴⁷⁹. Στις πράξεις που εξέδωσε το 2014 κατά της εν λόγω οργάνωσης, το Συμβούλιο στηρίχθηκε σε εθνικές αποφάσεις οι οποίες είχαν εκδοθεί, αντιστοίχως, από μια βρετανική αρχή και από αρχές των Ηνωμένων Πολιτειών και στις οποίες προστέθηκαν, από το 2015, δικαστικές αποφάσεις εκδοθείσες από γαλλικά δικαστήρια.

Με απόφαση της 22ας Απριλίου 2021, Συμβούλιο κατά PKK (C-46/19 P)⁴⁸⁰, το Δικαστήριο ακύρωσε την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 15ης Νοεμβρίου 2018, στην υπόθεση PKK κατά Συμβουλίου (T-316/14)⁴⁸¹, με την οποία είχαν ακυρωθεί διάφορες πράξεις που εξέδωσε το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης μεταξύ των ετών 2014 και 2017⁴⁸², για τη διατήρηση της καταχώρισης του PKK στους επίμαχους καταλόγους. Η εν λόγω υπόθεση αναπέμφθηκε ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου (T-316/14 RENV) και αποφασίσθηκε η συνεκδίκασή της με την υπόθεση PKK κατά Συμβουλίου (T-148/19), στην οποία το PKK ζήτησε επίσης την ακύρωση των πράξεων τις οποίες είχε εκδώσει το Συμβούλιο εις βάρος του προσφεύγοντος μεταξύ των ετών 2019 και 2020⁴⁸³.

⁴⁷⁹ Κοινή θέση 2001/931/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, της 27ης Δεκεμβρίου 2001, σχετικά με την εφαρμογή ειδικών μέτρων για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας (ΕΕ 2001, L 344, σ. 93), και κανονισμός (ΕΚ) 2580/2001 του Συμβουλίου, της 27ης Δεκεμβρίου 2001, για τη λήψη ειδικών περιοριστικών μέτρων κατά ορισμένων προσώπων και οντοτήτων με σκοπό την καταπολέμηση της τρομοκρατίας (ΕΕ 2001, L 344, σ. 70). Οι εν λόγω πράξεις επικαιροποιούνται ανά τακτά διαστήματα.

⁴⁸⁰ Απόφαση της 22ας Απριλίου 2021, Συμβούλιο κατά PKK (C-46/19 P, [EU:T:2021:316](#)).

⁴⁸¹ Απόφαση της 15ης Νοεμβρίου 2018, PKK κατά Συμβουλίου (T-316/14, [EU:T:2018:788](#)).

⁴⁸² Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 125/2014 του Συμβουλίου, της 10ης Φεβρουαρίου 2014 (ΕΕ 2014, L 40, σ. 9)· εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 790/2014 του Συμβουλίου, της 22ας Ιουλίου 2014 (ΕΕ 2014, L 217, σ. 1)· απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2015/521 του Συμβουλίου, της 26ης Μαρτίου 2015 (ΕΕ 2015, L 82, σ. 107)· εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 2015/513 του Συμβουλίου, της 26ης Μαρτίου 2015 (ΕΕ 2015, L 82, σ. 1)· απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2015/1334 του Συμβουλίου, της 31ης Ιουλίου 2015 (ΕΕ 2015, L 206, σ. 61)· εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 2015/1325 του Συμβουλίου, της 31ης Ιουλίου 2015 (ΕΕ 2015, L 206, σ. 12)· εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 2015/2425 του Συμβουλίου, της 21ης Δεκεμβρίου 2015 (ΕΕ 2015, L 334, σ. 1)· εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 2016/1127 του Συμβουλίου, της 12ης Ιουλίου 2016 (ΕΕ 2016, L 188, σ. 1)· εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 2017/150 του Συμβουλίου, της 27ης Ιανουαρίου 2017 (ΕΕ 2017, L 23, σ. 3)· απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2017/1426 του Συμβουλίου, της 4ης Αυγούστου 2017 (ΕΕ 2017, L 204, σ. 95)· εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 2017/1420 του Συμβουλίου, της 4ης Αυγούστου 2017 (ΕΕ 2017, L 204, σ. 3).

⁴⁸³ Απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2019/25 του Συμβουλίου, της 8ης Ιανουαρίου 2019 (ΕΕ 2019, L 6, σ. 6)· απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2019/1341 του Συμβουλίου, της 8ης Αυγούστου 2019 (ΕΕ 2019, L 209, σ. 15)· εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 2019/1337 του Συμβουλίου, της 8ης Αυγούστου 2019 (ΕΕ 2019, L 209, σ. 1)· εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 2020/19 του Συμβουλίου, της 13ης Ιανουαρίου 2020 (ΕΕ 2020, L 8 I, σ. 1)· απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2020/1132 του Συμβουλίου, της 30ής Ιουλίου 2020 (ΕΕ 2020,

Με την απόφασή του επί αμφοτέρων υποθέσεων, το Γενικό Δικαστήριο ακυρώνει τους κανονισμούς που εξέδωσε το Συμβούλιο το 2014, όσον αφορά τη διατήρηση του ονόματος του ΡΚΚ στους επίμαχους καταλόγους, με το σκεπτικό ότι το Συμβούλιο παρέβη την υποχρέωσή του να προβεί σε επικαιροποίηση της εκτίμησής του σχετικά με το αν εξακολουθεί να υφίσταται ο κίνδυνος ανάμειξης του ΡΚΚ σε τρομοκρατικές δραστηριότητες. Όσον αφορά τις μεταγενέστερες πράξεις του Συμβουλίου, το Γενικό Δικαστήριο αποφαινεται, αντιθέτως, ότι οι λόγοι που προέβαλε το προσφεύγον σε σχέση με τις αμερικανικές και τις βρετανικές εθνικές αποφάσεις δεν καθιστούν δυνατή την αμφισβήτηση της εκτιμήσεως του Συμβουλίου, η οποία βασίζεται ιδίως στην εξέταση μεταγενέστερων περιστατικών και γεγονότων, όσον αφορά την εξακολούθηση του εν λόγω κινδύνου. Με την ευκαιρία αυτή, το Γενικό Δικαστήριο διευκρινίζει, επίσης, τη νομολογία του σχετικά με το περιεχόμενο του άρθρου 266 ΣΛΕΕ στον τομέα των περιοριστικών μέτρων.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει, κατ' αρχάς, τις αρχές που διέπουν την αρχική λήψη περιοριστικών μέτρων και την επανεξέτασή τους από το Συμβούλιο βάσει της κοινής θέσης 2001/931/ΚΕΠΠΑ ⁴⁸⁴. Καθόσον η Ένωση δεν έχει τη δυνατότητα να διεξάγει η ίδια έρευνες, η διαδικασία που δύναται να έχει ως αποτέλεσμα την αρχική λήψη μέτρου δεσμεύσεως κεφαλαίων διεξάγεται σε δύο επίπεδα: το ένα εθνικό, διά της εκδόσεως αποφάσεως από αρμόδια εθνική αρχή όσον αφορά το ενδιαφερόμενο πρόσωπο, και το άλλο ευρωπαϊκό, διά της αποφάσεως του Συμβουλίου να συμπεριλάβει το ενδιαφερόμενο πρόσωπο στον επίμαχο κατάλογο, βάσει συγκεκριμένων πληροφοριών ή αποδεικτικών στοιχείων του φακέλου που καταδεικνύουν ότι έχει ληφθεί τέτοια απόφαση σε εθνικό επίπεδο. Μια τέτοια προγενέστερη απόφαση έχει ως σκοπό να διαπιστωθεί η ύπαρξη σοβαρών και αξιόπιστων αποδεικτικών στοιχείων ή ενδείξεων για την ανάμειξη του συγκεκριμένου προσώπου σε τρομοκρατικές δραστηριότητες, τα οποία οι εν λόγω εθνικές αρχές κρίνουν ως βάσιμα. Κατά συνέπεια, δεν εναπόκειται στο Συμβούλιο να ελέγξει τα πραγματικά περιστατικά ή τον καταλογισμό των γεγονότων που αναφέρονται στις εθνικές καταδικαστικές αποφάσεις στις οποίες βασίστηκε η αρχική καταχώριση και, ως εκ τούτου, το βάρος της απόδειξης που φέρει σχετικώς το Συμβούλιο έχει σχετικά περιορισμένο αντικείμενο.

Στη συνέχεια, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι πρέπει να γίνει διάκριση, όσον αφορά καθεμία από τις προσβαλλόμενες πράξεις, αναλόγως αν αυτές στηρίζονται στις αποφάσεις των αρμόδιων εθνικών αρχών που δικαιολόγησαν την αρχική καταχώριση του ονόματος του προσφεύγοντος ή αν στηρίζονται σε μεταγενέστερες αποφάσεις των εν λόγω εθνικών αρχών ή σε στοιχεία τα οποία έλαβε

L 247, σ. 18)· εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 2020/1128 του Συμβουλίου, της 30ής Ιουλίου 2020 (ΕΕ 2020, L 247, σ. 1)· εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 2020/1128 του Συμβουλίου, της 30ής Ιουλίου 2020 (ΕΕ 2020, L 247, σ. 1).

⁴⁸⁴ Βλ. άρθρο 1, παράγραφοι 4 και 6, της κοινής θέσης 2001/931/ΚΕΠΠΑ.

αυτοτελώς υπόψη το Συμβούλιο ⁴⁸⁵. Επομένως, όσον αφορά τα στοιχεία στα οποία δύναται να στηριχθεί το Συμβούλιο προκειμένου να καταδείξει ότι εξακολουθεί να υφίσταται κίνδυνος ανάμειξης σε τρομοκρατικές δραστηριότητες, κατά το στάδιο της περιοδικής επανεξέτασης των προγενέστερων μέτρων ⁴⁸⁶, εναπόκειται στο μεν Συμβούλιο να αποδείξει, σε περίπτωση αμφισβήτησης, το βάσιμο των διαπιστώσεων όσον αφορά τα πραγματικά περιστατικά που μνημονεύονται στις πράξεις για τη διατήρηση της οικείας οντότητας στους καταλόγους, στον δε δικαστή της Ένωσης να ελέγξει την ακρίβειά τους.

Το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει, εξάλλου, ότι το Συμβούλιο εξακολουθεί να υπέχει υποχρέωση αιτιολογήσεως όσον αφορά τόσο τα περιστατικά στα οποία στηρίχθηκαν οι εθνικές αποφάσεις που ελήφθησαν υπόψη κατά το στάδιο της αρχικής έκδοσης των εν λόγω πράξεων όσο και τα περιστατικά που λαμβάνονται υπόψη σε μεταγενέστερες εθνικές αποφάσεις ή εκείνα που ενδεχομένως λαμβάνονται αυτοτελώς υπόψη από το Συμβούλιο.

Όσον αφορά την απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών του Ηνωμένου Βασιλείου της 29ης Μαρτίου 2001 περί απαγορεύσεως του ΡΚΚ, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι έχει ήδη κρίνει, στη νομολογία του, ότι η εν λόγω απόφαση προέρχεται από «αρμόδια αρχή» κατά την έννοια της κοινής θέσης 2001/931/ΚΕΠΠΑ, η οποία δεν αποκλείει το ενδεχόμενο να λαμβάνονται υπόψη αποφάσεις προερχόμενες από διοικητικές αρχές, οσάκις οι εν λόγω αρχές μπορούν να χαρακτηρισθούν ως «ισοδύναμες» με τις δικαστικές αρχές, καθόσον οι αποφάσεις τους είναι δεκτικές ένδικης προσφυγής που αφορά τόσο τα πραγματικά όσο και τα νομικά στοιχεία της υποθέσεως. Πράγματι, οι αποφάσεις του Υπουργού Εσωτερικών του Ηνωμένου Βασιλείου μπορούν να προσβληθούν ενώπιον της Proscribed Organisations Appeal Commission (Επιτροπής Προσφυγών Απαγορευμένων Οργανώσεων) και, αν χρειαστεί, ενώπιον δευτεροβάθμιου δικαστηρίου.

Εν προκειμένω, το Γενικό Δικαστήριο, έχοντας διευκρινίσει ότι βάσει της κοινής θέσης 2001/931/ΚΕΠΠΑ δεν απαιτείται η απόφαση της αρμόδιας αρχής να εντάσσεται στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας εν στενή εννοία, διαπιστώνει ότι η απόφαση του 2001 αποσκοπεί πράγματι στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας και εντάσσεται στο πλαίσιο εθνικής διαδικασίας που αποσκοπεί στην επιβολή μέτρων προληπτικού ή κατασταλτικού χαρακτήρα κατά του ΡΚΚ. Το Γενικό Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι τα επίμαχα μέτρα πληρούν τις προϋποθέσεις που προβλέπει συναφώς η κοινή θέση ⁴⁸⁷.

Αντιθέτως, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι εναπόκειται στο Συμβούλιο να ελέγξει τον εκ μέρους της αρμόδιας εθνικής αρχής χαρακτηρισμό των πραγματικών περιστατικών και την αντιστοιχία μεταξύ των πράξεων που έλαβε υπόψη η αρχή αυτή και του ορισμού της τρομοκρατικής πράξης που διατυπώνεται με την κοινή θέση. Συναφώς, κρίνει ότι αρκεί η μνεία εκ μέρους του Συμβουλίου, στις αιτιολογικές εκθέσεις που κατήρτισε προς στήριξη των προσβαλλομένων πράξεων, ότι έχει ελέγξει αν οι λόγοι βάσει των οποίων έλαβαν τις αποφάσεις οι αρμόδιες εθνικές αρχές εμπίπτουν στον ορισμό της τρομοκρατίας όπως διατυπώνεται στην κοινή θέση 2001/931/ΚΕΠΠΑ. Το Γενικό Δικαστήριο διευκρινίζει ότι η εν λόγω υποχρέωση ελέγχου αφορά αποκλειστικά τα περιστατικά που ελήφθησαν υπόψη στις αποφάσεις των εθνικών αρχών στις οποίες στηρίχθηκε η αρχική καταχώριση της οικείας οντότητας. Πράγματι, όταν διατηρεί το όνομα οντότητας στους καταλόγους περί

⁴⁸⁵ Τα δύο αυτά είδη νομικών βάσεων διέπονται από διαφορετικές διατάξεις της κοινής θέσης 2001/931/ΚΕΠΠΑ, καθόσον ο πρώτος διέπεται από το άρθρο 1, παράγραφος 4, της εν λόγω θέσης, ενώ ο δεύτερος από το άρθρο 1, παράγραφος 6.

⁴⁸⁶ Βλ. άρθρο 1, παράγραφος 6, της κοινής θέσης 2001/931/ΚΕΠΠΑ.

⁴⁸⁷ Άρθρο 1, παράγραφος 4, της κοινής θέσης 2001/931/ΚΕΠΠΑ.

δεσμεύσεως κεφαλαίων στο πλαίσιο περιοδικής επανεξέτασης ⁴⁸⁸, το Συμβούλιο αρκεί να αποδείξει ότι εξακολουθεί να υφίσταται ο κίνδυνος ανάμειξης της εν λόγω οντότητας σε τέτοιες πράξεις.

Συνεπώς, στο πλαίσιο της εν λόγω επανεξέτασης, το Συμβούλιο υποχρεούται να ελέγξει εάν έχει μεταβληθεί η πραγματική κατάσταση από την αρχική καταχώριση του ονόματος του ενδιαφερόμενου προσώπου ή οντότητας όσον αφορά την ανάμειξη του προσώπου ή της οντότητας σε τρομοκρατικές δραστηριότητες και, ιδίως, εάν η εθνική απόφαση δεν είναι πλέον σε ισχύ ή έχει ανακληθεί λόγω νέων στοιχείων ή λόγω μεταβολής της εκτίμησης της αρμόδιας εθνικής αρχής. Επ' αυτού, απλώς και μόνον το ότι η εθνική απόφαση στην οποία βασίσθηκε η αρχική καταχώριση εξακολουθεί να βρίσκεται σε ισχύ δύναται, λαμβανομένου υπόψη του χρονικού διαστήματος που έχει παρέλθει και αναλόγως της εξέλιξης των περιστάσεων της υπόθεσης, να μην αρκεί για να συναχθεί το συμπέρασμα ότι εξακολουθεί να υφίσταται ο κίνδυνος. Σε τέτοια περίπτωση, το Συμβούλιο οφείλει να στηρίζει τη διατήρηση σε ισχύ των περιοριστικών μέτρων σε επικαιροποιημένη εκτίμηση της καταστάσεως καταδεικνύουσα ότι ο κίνδυνος εξακολουθεί να υφίσταται. Στην περίπτωση αυτή, το Συμβούλιο μπορεί να στηριχθεί σε πρόσφατα στοιχεία που προέρχονται όχι μόνο από εθνικές αποφάσεις που έχουν εκδοθεί από τις αρμόδιες αρχές, αλλά και από άλλες πηγές, και, ως εκ τούτου, και σε δικές του εκτιμήσεις.

Το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι, στην ως άνω περίπτωση, ο δικαστής της Ένωσης οφείλει να διακριβώσει, όσον αφορά την τήρηση της υποχρέωσης αιτιολογήσεως, τον αρκούντως ακριβή και συγκεκριμένο χαρακτήρα των λόγων που παρατίθενται στην αιτιολογική έκθεση στην οποία στηρίζεται η διατήρηση ονόματος στους καταλόγους περί δεσμεύσεως κεφαλαίων και, όσον αφορά τον έλεγχο της επί της ουσίας νομιμότητας των εν λόγω πράξεων, αν οι λόγοι αυτοί είναι τεκμηριωμένοι και στηρίζονται σε αρκούντως βάσιμα πραγματικά στοιχεία. Συνεπώς, ανεξαρτήτως αν τα στοιχεία αυτά προέρχονται από εθνική απόφαση που έχει εκδοθεί από αρμόδια αρχή ή από άλλες πηγές, εναπόκειται στο μεν Συμβούλιο, σε περίπτωση αμφισβήτησης, να ελέγξει το βάσιμο των διαπιστώσεων όσον αφορά τα πραγματικά περιστατικά που ελήφθησαν υπόψη, στον δε δικαστή της Ένωσης να ελέγξει την ακρίβειά τους.

Τέλος, όσον αφορά το άρθρο 266 ΣΛΕΕ, το οποίο το ΡΚΚ επικαλέσθηκε μόνο στην υπόθεση T-148/19 και βάσει του οποίου το θεσμικό όργανο που εξέδωσε την ακυρωθείσα πράξη οφείλει να λάβει τα μέτρα που απαιτεί η ακυρωτική απόφαση ⁴⁸⁹, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι η υποχρέωση αυτή επιβάλλεται στο θεσμικό όργανο αμέσως μετά την έκδοση της ακυρωτικής απόφασης, όταν αυτή ακυρώνει απόφαση, σε αντίθεση με την περίπτωση ακυρωτικής απόφασης που ακυρώνει κανονισμό ⁴⁹⁰. Επομένως, κατά την ημερομηνία έκδοσης των αποφάσεων του 2019 σχετικά με το ΡΚΚ, το Συμβούλιο ήταν υποχρεωμένο είτε να διαγράψει το ΡΚΚ από τον κατάλογο είτε να εκδώσει πράξη εκ νέου καταχώρισης στον κατάλογο σύμφωνη με το σκεπτικό της απόφασης της 15ης Νοεμβρίου 2018 (T-316/14). Το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι, χωρίς την υποχρέωση αυτή, η εκ μέρους του δικαιοδοτικού οργάνου της Ένωσης ακύρωση θα στερούνταν πρακτικής αποτελεσματικότητας.

⁴⁸⁸ Βάσει του άρθρου 1, παράγραφος 6, της κοινής θέσης 2001/931/ΚΕΠΠΑ.

⁴⁸⁹ Άρθρο 266 ΣΛΕΕ: «Το θεσμικό ή λοιπό όργανο ή οργανισμός των οποίων η πράξη εκηρύχθη άκυρη ή των οποίων η παράλειψη εκηρύχθη αντίθετη προς τις Συνθήκες, οφείλουν να λαμβάνουν τα μέτρα που συνεπάγεται η εκτέλεση της αποφάσεως του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η υποχρέωση αυτή δεν θίγει τις υποχρεώσεις που δύνανται να προκύψουν από την εφαρμογή του άρθρου 340, δεύτερο εδάφιο».

⁴⁹⁰ Κατά το άρθρο 60, δεύτερο εδάφιο, του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι αποφάσεις με τις οποίες ακυρώνεται κανονισμός, δεν επιφέρουν αποτελέσματα παρά μόνον από της λήξεως της προθεσμίας για την άσκηση αναρρέσεως ή από της απορρίψεως της αιτήσεως αναρρέσεως.

Το Γενικό Δικαστήριο παρατηρεί, συναφώς, ότι το Συμβούλιο παρέθεσε εκ νέου στις αποφάσεις του 2019 τους ίδιους λόγους τους οποίους είχε μνημονεύσει στις πράξεις των ετών 2015 έως 2017 και οι οποίοι είχαν απορριφθεί με την απόφαση της 15ης Νοεμβρίου 2018. Μολονότι το Συμβούλιο άσκησε αναίρεση κατά της απόφασης αυτής, η οποία δεν είχε ανασταλτικό αποτέλεσμα, μια τέτοια άρνηση του Συμβουλίου να συναγάγει τις συνέπειες του δεδικασμένου ήταν ικανή να υπονομεύσει την εμπιστοσύνη των πολιτών ως προς τον σεβασμό των δικαστικών αποφάσεων. Ωστόσο, δεδομένου ότι η απόφαση της 15ης Νοεμβρίου 2018 (T-316/14) αναιρέθηκε με την απόφαση του Δικαστηρίου της 22ας Απριλίου 2021 (C-46/19 P), ιδίως κατά το μέρος που με την εν λόγω απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου είχαν ακυρωθεί οι πράξεις των ετών 2015 έως 2017, και λαμβανομένου υπόψη του αναδρομικού χαρακτήρα της εν λόγω αναιρέσεως από το Δικαστήριο, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι η παραβίαση των υποχρεώσεων του Συμβουλίου δεν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την ακύρωση των αποφάσεων του 2019. Δεδομένου όμως ότι το προσφεύγον είχε λόγους να πιστεύει ότι η προσφυγή του στην υπόθεση T-148/19 ήταν βάσιμη, το Γενικό Δικαστήριο λαμβάνει υπόψη το στοιχείο αυτό στο πλαίσιο του καθορισμού των δικαστικών εξόδων μεταξύ των διαδίκων.

Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, το Γενικό Δικαστήριο αποφαινεται, όσον αφορά την εκ μέρους του Συμβουλίου περιοδική επανεξέταση ⁴⁹¹, ότι το Συμβούλιο παρέβη την υποχρέωσή του να επικαιροποιήσει την εκ μέρους του εκτίμηση ως προς το ζήτημα αν εξακολουθεί να υφίσταται κίνδυνος ανάμειξης του PKK σε τρομοκρατικές δραστηριότητες όσον αφορά τις πράξεις του 2014. Κατά συνέπεια, το Γενικό Δικαστήριο ακυρώνει τους εκτελεστικούς κανονισμούς 125/2014 και 790/2014 του Συμβουλίου στην υπόθεση T-316/14 RENV. Αντιθέτως, όσον αφορά τις μεταγενέστερες πράξεις των ετών 2015 έως 2017 και τις αποφάσεις του 2019, το Γενικό Δικαστήριο αποφαινεται ότι οι λόγοι που προέβαλε το προσφεύγον δεν καθιστούν δυνατό να αμφισβητηθεί η εκτίμηση του Συμβουλίου ότι εξακολουθεί να υφίσταται κίνδυνος ανάμειξης του PKK σε τρομοκρατικές δραστηριότητες, η οποία στηρίζεται πάντοτε βασίμως στη διατήρηση σε ισχύ της απόφασης του Υπουργού Εσωτερικών του Ηνωμένου Βασιλείου καθώς και, κατά περίπτωση, σε άλλα μεταγενέστερα περιστατικά. Κατά συνέπεια, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει κατά τα λοιπά την προσφυγή στην υπόθεση T-316/14 RENV καθώς και την προσφυγή στην υπόθεση T-148/19.

⁴⁹¹ Βάσει του άρθρου 1, παράγραφος 6, της κοινής θέσης 2001/931/ΚΕΠΠΑ.

VI. Οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή

Απόφαση της 22ας Ιουνίου 2022, Ιταλία κατά Επιτροπής (T-357/19, [EU:T:2022:385](#))

«ΕΤΠΑ – Περιφερειακή πολιτική – Επιχειρησιακά προγράμματα που εμπίπτουν στον στόχο “Επενδύσεις για την ανάπτυξη και την απασχόληση” στην Ιταλία – Απόφαση που εγκρίνει τη χρηματοδοτική συνεισφορά του ΕΤΠΑ για το μεγάλο έργο “Μεγάλο εθνικό σχέδιο πολύ υψηλής ταχύτητας – Λευκές ζώνες” – Μη επιλεξιμότητα των δαπανών του δικαιούχου για τον ΦΠΑ – Άρθρο 69, παράγραφος 3, στοιχείο γ', του κανονισμού (ΕΚ) 1303/2013 – Έννοια του “ανακτήσιμου ΦΠΑ δυνάμει της εθνικής νομοθεσίας για τον ΦΠΑ”»

Το 2015, η Ιταλική Δημοκρατία εξέδωσε τη «Στρατηγική της Ιταλίας για την πολύ υψηλή ταχύτητα». Η στρατηγική αυτή είχε, μεταξύ άλλων, ως σκοπό να διασφαλίσει στο ιταλικό έδαφος υψηλές ταχύτητες σύνδεσης στο διαδίκτυο. Αφορούσε, ειδικότερα, τις ζώνες δυσλειτουργίας της αγοράς, στις οποίες δεν υπήρχαν δίκτυα πρόσβασης στο διαδίκτυο νέας γενιάς και όπου οι ιδιωτικές επιχειρήσεις δεν είχαν την πρόθεση να αναπτύξουν τέτοια δίκτυα στο μέλλον (στο εξής: λευκές ζώνες).

Προβλεπόταν άμεση δημόσια παρέμβαση ύψους περίπου 4 δισεκατομμυρίων ευρώ ⁴⁹² για την ανάπτυξη των δικτύων πρόσβασης στο διαδίκτυο νέας γενιάς στις εν λόγω λευκές ζώνες.

Το 2017, οι ιταλικές αρχές απηύθυναν στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή αίτηση για τη χορήγηση χρηματοδοτικής συνεισφοράς από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) για την υλοποίηση του «Μεγάλου εθνικού έργου πολύ υψηλής ταχύτητας – Λευκές ζώνες». Το ιταλικό Υπουργείο Οικονομικής Ανάπτυξης οριζόταν ως δικαιούχος της συνεισφοράς από το ΕΤΠΑ, ενώ η εκτέλεση του έργου αυτού ανήκε στην Infratel Italia SpA (στο εξής: Infratel), εταιρία ανήκουσα στο ιταλικό Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών. Συνεπώς, προκειμένου να υλοποιήσει την κατασκευή του δικτύου πρόσβασης στο διαδίκτυο και να διασφαλίσει τη συντήρηση και την εμπορική εκμετάλλευσή του, η Infratel επέλεξε ως παραχωρησιούχο την εταιρία Open Fiber SpA.

Σύμφωνα με τις ιταλικές αρχές, ο φόρος προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ) που συνδεόταν με τις κατασκευαστικές δαπάνες ήταν επιλέξιμος για χρηματοδότηση από το ΕΤΠΑ, στο μέτρο που έπρεπε να τον καταβάλει το Υπουργείο Οικονομικής Ανάπτυξης, χωρίς δυνατότητα ανάκτησής του δυνάμει της εθνικής νομοθεσίας για τον ΦΠΑ, δεδομένου ότι το Υπουργείο δεν είναι υποκείμενο στον ΦΠΑ και δεν μπορεί να τον εκπέσει. Συγκεκριμένα, στο πλαίσιο της πορείας της τιμολόγησης, ο παραχωρησιούχος εξέδιδε προς την Infratel τα τιμολόγια που αντιστοιχούσαν στο κόστος των εργασιών που πραγματοποιήθηκαν, συμπεριλαμβανομένου του ΦΠΑ, και στη συνέχεια η τελευταία απέστειλε τα τιμολόγια των ιδίων ποσών στο Υπουργείο Οικονομικής Ανάπτυξης, συμπεριλαμβανομένου του ΦΠΑ. Το υπουργείο αυτό προέβαινε, αφενός, στην καταβολή του μέρους των τιμολογίων χωρίς ΦΠΑ που είχε εκδώσει η Infratel και, αφετέρου, στην καταβολή του ΦΠΑ απευθείας στο ιταλικό Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, κατά τον προβλεπόμενο από την εθνική νομοθεσία μηχανισμό τμηματικής καταβολής του ΦΠΑ.

⁴⁹² Με την απόφαση C(2016) 3931 τελικό, της 30ής Ιουνίου 2016, η Επιτροπή έκρινε ότι η εν λόγω δημόσια χρηματοδότηση συνιστούσε κρατική ενίσχυση συμβατή με την εσωτερική αγορά.

Με την προσβαλλόμενη απόφαση ⁴⁹³, η Επιτροπή έκρινε ότι η δαπάνη ΦΠΑ για το «Μεγάλο εθνικό σχέδιο πολύ υψηλής ταχύτητας – Λευκές ζώνες» δεν ήταν επιλέξιμη για τη χρηματοδοτική συνεισφορά από το ΕΤΠΑ. Κατά την ίδια, ο ΦΠΑ που κατέβαλε το Υπουργείο Οικονομικής Ανάπτυξης λόγω της υλοποίησης του έργου αυτού δεν αποτελούσε οικονομική επιβάρυνση για τον δικαιούχο και δεν μπορούσε να θεωρηθεί ότι δεν ήταν ανακτήσιμος δυνάμει της εθνικής νομοθεσίας για τον ΦΠΑ, κατά την έννοια του άρθρου 69, παράγραφος 3, στοιχείο γ', του κανονισμού 1303/2013 ⁴⁹⁴.

Η προσφυγή που άσκησε η Ιταλική Δημοκρατία κατά της αποφάσεως αυτής γίνεται δεκτή από το Γενικό Δικαστήριο.

Η υπόθεση αυτή οδήγησε το Γενικό Δικαστήριο να ερμηνεύσει, για πρώτη φορά, το άρθρο 69, παράγραφος 3, στοιχείο γ', του κανονισμού 1303/2013, το οποίο προβλέπει τον κατ' αρχήν αποκλεισμό του ΦΠΑ από τις επιλέξιμες δαπάνες για επιδοτήσεις από τα ΕΔΕΤ, εκτός αν αυτός δεν είναι ανακτήσιμος «δυνάμει της εθνικής νομοθεσίας για τον ΦΠΑ». Για πολλές επιλέξιμες για χρηματοδότηση από την Ένωση δημόσιες επενδύσεις, η δαπάνη ΦΠΑ αντιπροσωπεύει σημαντικό οικονομικό διακύβευμα για τις δημόσιες αρχές (εν προκειμένω, η συνολική δαπάνη ΦΠΑ αντιπροσώπευε ποσό άνω των 210 εκατομμυρίων ευρώ, εκ των οποίων 125 εκατομμύρια ευρώ μπορούσαν να χρηματοδοτηθούν από το ΕΤΠΑ).

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει κατ' αρχάς ότι το άρθρο 69, παράγραφος 3, στοιχείο γ', του κανονισμού 1303/2013, προβλέποντας ότι ο ΦΠΑ δεν αποτελεί επιλέξιμη δαπάνη για συνεισφορά από τα ΕΔΕΤ, η οποία έχει τον χαρακτήρα επιδοτήσεως, εκτός αν ο εν λόγω φόρος δεν είναι ανακτήσιμος δυνάμει της εθνικής νομοθεσίας για τον ΦΠΑ, διασφαλίζει την ορθή λειτουργία των μηχανισμών οικονομικής, κοινωνικής και εδαφικής συνοχής που καθιερώνει ο κανονισμός αυτός.

Αφενός, πράγματι ο συνυπολογισμός του ΦΠΑ στις επιλέξιμες δαπάνες για επιδότηση από τα ΕΔΕΤ θα συνεπαγόταν αδικαιολόγητο πλουτισμό του δικαιούχου της επιδοτήσεως αν, μετά την καταβολή του ΦΠΑ που οφείλεται για την επιδοτούμενη παράδοση αγαθών ή παροχή υπηρεσιών, ο δικαιούχος ήταν σε θέση να τον ανακτήσει κατ' εφαρμογήν της εθνικής νομοθεσίας. Αφετέρου, ο αποκλεισμός του ΦΠΑ από τις επιλέξιμες δαπάνες, όταν ο φόρος αυτός δεν είναι ανακτήσιμος, θα είχε ως συνέπεια την αύξηση του ποσοστού χρηματοδότησης που αναλογεί στον δικαιούχο των ΕΔΕΤ και θα μπορούσε, ως εκ τούτου, να εμποδίσει την πραγματοποίηση πράξεων τις οποίες τα εν λόγω ταμεία οφείλουν να χρηματοδοτήσουν.

Στη συνέχεια, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει, λαμβανομένου υπόψη του γράμματος του άρθρου 69, παράγραφος 3, στοιχείο γ', του κανονισμού 1303/2013 και υπό το πρίσμα των

⁴⁹³ Εκτελεστική απόφαση C(2019) 2652 τελικό της Επιτροπής, της 3ης Απριλίου 2019, για την έγκριση της χρηματοδοτικής συνεισφοράς για το μεγάλο έργο «Μεγάλο εθνικό έργο πολύ υψηλής ταχύτητας – Λευκές ζώνες», το οποίο επιλέχθηκε στο πλαίσιο των επιχειρησιακών προγραμμάτων «POR Abruzzo FESR 2014-2020», «Basilicata», «POR Calabria FESR FSE», «Campania», «POR Emilia Romagna FESR», «POR Lazio FESR», «POR Liguria FESR», «POR Lombardia FESR», «POR Marche FESR 2014-2020», «POR Piemonte FESR», «POR Puglia FESR FSE», «POR Sardegna FESR», «Sicilia», «Toscana», «POR Umbria FESR», «POR Veneto FESR 2014-2020» και «Επιχειρήσεις και ανταγωνιστικότητα» στην Ιταλία.

⁴⁹⁴ Κανονισμός (ΕΕ) 1303/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Δεκεμβρίου 2013, περί καθορισμού κοινών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, το Ταμείο Συνοχής, το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας και περί καθορισμού γενικών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, το Ταμείο Συνοχής και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1083/2006 (ΕΕ 2013, L 347, σ. 320). Ο κανονισμός 1303/2013 θεσπίζει, από 1ης Ιανουαρίου 2014, τους κοινούς κανόνες που εφαρμόζονται στα «ευρωπαϊκά διαρθρωτικά και επενδυτικά ταμεία» (στο εξής: ΕΔΕΤ), στα οποία ανήκει το ΕΤΠΑ, καθώς και τις γενικές διατάξεις που εφαρμόζονται στο ΕΤΠΑ.

προπαρασκευαστικών εργασιών, ότι η διάταξη αυτή περιορίζει εφεξής τη μη επιλεξιμότητα του ΦΠΑ στις συνεισφορές των ΕΔΕΤ μόνο στην περίπτωση κατά την οποία ο φόρος αυτός μπορεί να ανακτηθεί δυνάμει της εθνικής νομοθεσίας για τον ΦΠΑ και όχι με οποιοδήποτε τρόπο ⁴⁹⁵.

Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο διευκρινίζει ότι η έκφραση «ανακτήσιμος ΦΠΑ δυνάμει της εθνικής νομοθεσίας για τον ΦΠΑ» περιλαμβάνει κατ' ανάγκην τον προς έκπτωση ΦΠΑ, χωρίς ωστόσο να περιορίζεται μόνο στην περίπτωση αυτή, δεδομένου ότι άλλες δυνατότητες ανάκτησης που προβλέπει το εθνικό δίκαιο στον τομέα του ΦΠΑ μπορούν επίσης να εμποδίσουν τον συνυπολογισμό του ΦΠΑ στο πλαίσιο της συνεισφοράς από τα ΕΔΕΤ.

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο, στηριζόμενο στη συστηματική ερμηνεία και στη νομολογία, καθώς και στο ιστορικό θεσπίσεως της προγενέστερης ρυθμίσεως, από την οποία προέκυψε ο κανονισμός 1303/2013 ⁴⁹⁶, διαπιστώνει ότι δικαιούχος της συνεισφοράς από το ΕΤΠΑ είναι ο φορέας ή το πρόσωπο ως προς το οποίο πρέπει να εκτιμηθεί η δυνατότητα ανάκτησης του ΦΠΑ.

Κατά συνέπεια, αν ο ΦΠΑ που οφείλεται λόγω της πραγματοποίησης πράξης επιδοτούμενης από ΕΔΕΤ βαρύνει πραγματικά και οριστικά τον δικαιούχο της επιδοτήσεως και είναι ανακτήσιμος από αυτόν δυνάμει της εθνικής νομοθεσίας για τον ΦΠΑ, ο εν λόγω φόρος δεν μπορεί να συμπεριληφθεί στις επιλέξιμες για την επιδότηση δαπάνες.

Λαμβανομένων υπόψη των εκτιμήσεων αυτών, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι οι λόγοι στους οποίους στηρίζεται η προσβαλλόμενη απόφαση της Επιτροπής δεν δικαιολογούν τη μη συνεκτίμηση, στις επιλέξιμες για τη συνεισφορά από το ΕΤΠΑ δαπάνες, του ΦΠΑ που αφορά τις δαπάνες για την υλοποίηση του «Μεγάλου εθνικού έργου πολύ υψηλής ταχύτητας – Λευκές ζώνες».

Πράγματι, πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι, για την υλοποίηση του «Μεγάλου εθνικού έργου πολύ υψηλής ταχύτητας – Λευκές ζώνες», το Υπουργείο Οικονομικής Ανάπτυξης είχε την ιδιότητα του δικαιούχου κατά την έννοια του κανονισμού 1303/2013 και ότι το υπουργείο αυτό έπρεπε να επιβαρυνθεί με τον ΦΠΑ επί του κόστους κατασκευής του δικτύου πολύ υψηλής ταχύτητας πρόσβασης στο διαδίκτυο.

Εν συνεχεία, κρίνει ότι ο λόγος κατά τον οποίο η καταβολή του ΦΠΑ από το υπουργείο αυτό σε άλλο υπουργείο, εν προκειμένω το Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως δαπάνη στην οποία υποβλήθηκε η κεντρική διοίκηση του κράτους δεν μπορεί να γίνει δεκτός, ιδίως διότι ο λόγος αυτός θα είχε ως συνέπεια τον συστηματικό αποκλεισμό του ΦΠΑ από τις επιλέξιμες δαπάνες των συνεισφορών του ΕΤΠΑ όταν ο δικαιούχος είναι κεντρική διοικητική αρχή κράτους μέλους, όπως ένα υπουργείο, κατά παράβαση του άρθρου 2, σημείο 10, του κανονισμού 1303/2013 ⁴⁹⁷.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει παράνομο τον δεύτερο λόγο της προσβαλλόμενης απόφασης, με τον οποίο προβάλλεται, κατ' ουσίαν, ότι ο ΦΠΑ έπρεπε να βαρύνει όχι το Υπουργείο Οικονομικής

⁴⁹⁵ Αντιθέτως προς το προϊσχύσαν δίκαιο, στο πλαίσιο του οποίου ο ΦΠΑ αποκλειόταν από τα Ταμεία της Ένωσης όταν αυτός ήταν ανακτήσιμος με οποιοδήποτε τρόπο (πρβλ. αποφάσεις της 20ής Σεπτεμβρίου 2012, Ουγγαρία κατά Επιτροπής, T-89/10, μη δημοσιευθείσα, [ΕΥ:Τ:2012:451](#), και της 20ής Σεπτεμβρίου 2012, Ουγγαρία κατά Επιτροπής, T-407/10, μη δημοσιευθείσα, [ΕΥ:Τ:2012:453](#)).

⁴⁹⁶ Ειδικότερα, στον κανονισμό 1080/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 5ης Ιουλίου 2006, για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1783/1999 (ΕΕ 2006, L 210, σ. 1).

⁴⁹⁷ Κατά τη διάταξη αυτή, η έννοια του «δικαιούχου» περιλαμβάνει τους δημόσιους φορείς, ανεξαρτήτως του αν οι φορείς αυτοί ανήκουν στην κεντρική διοίκηση κράτους μέλους ή διαθέτουν διακριτή και αυτοτελή νομική προσωπικότητα σε σχέση με το κράτος στο οποίο υπάγονται.

Ανάπτυξης, αλλά την Infratel υπό την ιδιότητά της ως «εταιρίας in house», η δε εταιρία αυτή μπορούσε στη συνέχεια να ανακτήσει τον ΦΠΑ εκπίπτοντάς τον. Πέραν του ότι οι έννοιες «εσωτερική συναλλαγή» και «εταιρία in house» δεν προβλέπονται από την οδηγία ΦΠΑ ⁴⁹⁸, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει, ειδικότερα, ότι η δυνατότητα που προσφέρει στα κράτη μέλη το άρθρο 11 της οδηγίας αυτής, η οποία συνίσταται στο να θεωρούνται πρόσωπα που συνδέονται στενά μεταξύ τους ως ενιαίο υποκείμενο στον φόρο, δεν εφαρμόστηκε στην ιταλική νομοθεσία όσον αφορά οντότητες όπως το Υπουργείο Οικονομικής Ανάπτυξης και η Infratel, οι οποίες αποτελούν δύο διακριτές νομικές οντότητες.

Τρίτον και τελευταίο, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει, όσον αφορά τον τρίτο λόγο της προσβαλλόμενης απόφασης, ότι το γεγονός και μόνον ότι τα τέλη παραχωρήσεως του δικτύου πολύ υψηλής ταχύτητας πρόσβασης στο διαδίκτυο που κατέβαλε ο παραχωρησιούχος στην Infratel υπόκεινται στον ΦΠΑ δεν επηρεάζει την πραγματική και οριστική δυνατότητα καταλογισμού στο Υπουργείο Οικονομικής Ανάπτυξης της δαπάνης ΦΠΑ που αφορά την υλοποίηση του οικείου έργου. Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ιδίως ότι από τα στοιχεία της δικογραφίας δεν προκύπτει ότι το Υπουργείο Οικονομικής Ανάπτυξης θα μπορούσε να ανακτήσει εμμέσως, έστω και εν μέρει, και κατ' εφαρμογήν εθνικής νομοθεσίας για τον ΦΠΑ, τον ΦΠΑ που όφειλε ο παραχωρησιούχος επί των τελών παραχωρήσεως κατά το στάδιο εκμεταλλεύσεως του δικτύου πολύ υψηλής ταχύτητας πρόσβασης στο διαδίκτυο, περίπτωση κατά την οποία το υπουργείο αυτό θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι δεν φέρει το πραγματικό και οριστικό βάρος του ΦΠΑ.

⁴⁹⁸ Οδηγία 2006/112/ΕΚ του Συμβουλίου, της 28ης Νοεμβρίου 2006, σχετικά με το κοινό σύστημα φόρου προστιθέμενης αξίας (ΕΕ 2006, L 347, σ. 1).

VII. Προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα

Απόφαση της 27ης Απριλίου 2022, Veen κατά Ευρωπόλ (T-436/21, [EU:T:2022:261](#))

«Εξωσυμβατική ευθύνη – Συνεργασία των αστυνομικών αρχών και άλλων υπηρεσιών επιβολής του νόμου των κρατών μελών – Καταπολέμηση του εγκλήματος – Παροχή πληροφοριών από την Ευρωπόλ σε κράτος μέλος – Προβαλλόμενη παράνομη επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα – Κανονισμός (ΕΕ) 2016/794 – Άρθρο 50, παράγραφος 1 – Ηθική βλάβη»

Στο πλαίσιο της έρευνας που διεξήχθη κατόπιν κατάσχεσης 1,5 τόνου μεθαμφεταμίνης, η σλοβακική αστυνομία ζήτησε τη συνδρομή της Ευρωπόλ ⁴⁹⁹, επισημαίνοντάς της ότι ο L. L. J. Veen ήταν ύποπτος για συμμετοχή στην παράνομη διακίνηση της ουσίας αυτής.

Βάσει πληροφοριών που διαβίβασαν τα κράτη μέλη, η Ευρωπόλ συνέταξε έκθεση η οποία κοινοποιήθηκε μόνον στη Γαλλία, στις Κάτω Χώρες, στη Σλοβακία και στις Ηνωμένες Πολιτείες. Η έκθεση αυτή αναφέρει ότι ο L. L. J. Veen είχε εμπλακεί σε διάφορες ολλανδικές έρευνες και ότι είχε καταχωριστεί ως ύποπτος για αξιόποινες πράξεις στο πλαίσιο ερευνών στη Σουηδία και στην Πολωνία.

Ο L. L. J. Veen υποστήριξε ότι υπέστη ζημία λόγω του ανακριβούς χαρακτήρα της μνείας ότι είχαν κινηθεί εις βάρος του έρευνες στη Σουηδία και την Πολωνία. Στη συνέχεια, άσκησε, βάσει του κανονισμού για την Ευρωπόλ ⁵⁰⁰, αγωγή ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου ζητώντας χρηματική ικανοποίηση για την ηθική βλάβη που ισχυρίζεται ότι υπέστη λόγω της προβαλλόμενης παράνομης επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από την Ευρωπόλ.

Το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την αγωγή και εφαρμόζει, για πρώτη φορά, το ιδιαίτερο και αυτοτελές καθεστώς προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στο πλαίσιο της δράσεως της Ευρωπόλ.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Κατ' αρχάς, το Γενικό Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι η μνεία, σε έκθεση της Ευρωπόλ, πληροφοριών προσωπικού χαρακτήρα σχετικών με ένα πρόσωπο δεν μπορεί αφ' εαυτής να αποτελέσει παράνομη πράξη ικανή να θεμελιώσει την ευθύνη της Ευρωπόλ. Πράγματι, καθήκοντα της Ευρωπόλ είναι, μεταξύ άλλων, η συλλογή, αποθήκευση, επεξεργασία, ανάλυση και ανταλλαγή πληροφοριών, συμπεριλαμβανομένης της συλλογής πληροφοριών για την εγκληματικότητα, καθώς και η αμελλητί κοινοποίηση στα κράτη μέλη ενδεχόμενων πληροφοριών και διασυνδέσεων μεταξύ των αξιόποινων πράξεων που τα αφορούν.

Προς τούτο, ο κανονισμός για την Ευρωπόλ επιτρέπει στον εν λόγω οργανισμό να επεξεργάζεται πληροφορίες, συμπεριλαμβανομένων των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, διενεργώντας, μεταξύ άλλων, διασταυρούμενους ελέγχους με στόχο τη συσχέτιση πληροφοριών που σχετίζονται

⁴⁹⁹ Οργανισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Συνεργασία στον Τομέα της Επιβολής του Νόμου.

⁵⁰⁰ Άρθρο 50, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΕ) 2016/794 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Μαΐου 2016, για τον Οργανισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Συνεργασία στον Τομέα της Επιβολής του Νόμου (Ευρωπόλ) και την αντικατάσταση και κατάργηση των αποφάσεων του Συμβουλίου 2009/371/ΔΕΥ, 2009/934/ΔΕΥ, 2009/935/ΔΕΥ, 2009/936/ΔΕΥ και 2009/968/ΔΕΥ (ΕΕ 2016, L 135, σ. 53).

με διαφορετικές κατηγορίες προσώπων ⁵⁰¹. Εντούτοις, η Ευρωπόλ οφείλει να τηρεί τις εγγυήσεις προστασίας των δεδομένων που προβλέπονται στον κανονισμό αυτόν ⁵⁰². Συνεπώς, η εν λόγω προστασία είναι αυτοτελής και προσαρμοσμένη στην ιδιαίτερη φύση της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στο πλαίσιο επιβολής του νόμου.

Στο πλαίσιο αυτό, ο κανονισμός για την Ευρωπόλ προβλέπει τον επιμερισμό της ευθύνης για θέματα προστασίας των προσωπικών δεδομένων μεταξύ, ιδίως, της Ευρωπόλ και των κρατών μελών ⁵⁰³. Επομένως, η Ευρωπόλ είναι υπεύθυνη, μεταξύ άλλων, για τη συμμόρφωση προς τις γενικές αρχές στον τομέα της προστασίας των δεδομένων, με εξαίρεση την απαίτηση ακρίβειας και επικαιροποίησης των εν λόγω δεδομένων, καθώς και για όλες τις πράξεις επεξεργασίας δεδομένων που εκτελεί η ίδια. Τα δε κράτη μέλη είναι υπεύθυνα για την ποιότητα των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που παρέχουν στην Ευρωπόλ, καθώς και για τη νομιμότητα της διαβίβασης των δεδομένων αυτών.

Ως εκ τούτου, ακόμη και αν υποτεθεί ότι οι πληροφορίες που μνημονεύονται στην έκθεση είναι εσφαλμένες, η Ευρωπόλ δεν μπορεί να υπέχει ευθύνη για την ενδεχόμενη ανακρίβεια των διαβιβασθέντων από κράτος μέλος στοιχείων.

Στη συνέχεια, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι η Ευρωπόλ δεν υποχρεούται να λαμβάνει προηγούμενη έγκριση από δικαστή ή από ανεξάρτητη διοικητική αρχή προ πάσης επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ούτε να καλεί σε ακρόαση κάθε πρόσωπο πριν από τη μνεία σε έκθεση των δεδομένων που το αφορούν. Η επιβολή στην Ευρωπόλ της τελευταίας αυτής υποχρέωσης θα μπορούσε να υπονομεύσει την πρακτική αποτελεσματικότητα του κανονισμού για την Ευρωπόλ, καθώς και τη δράση των αστυνομικών αρχών και των προβλεπόμενων υπηρεσιών επιβολής του νόμου.

Τέλος, όσον αφορά τους ισχυρισμούς περί παραβάσεως των άρθρων 7 και 8 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης ⁵⁰⁴ σχετικά με τον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής και την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι το άρθρο 52, παράγραφος 1, του Χάρτη, σχετικά με την εμβέλεια των κατοχυρούμενων δικαιωμάτων, συνεπάγεται ότι η ρύθμιση με την οποία θεσπίζεται μέτρο το οποίο επιτρέπει επέμβαση στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπει σαφείς και ακριβείς κανόνες που να διέπουν την έκταση και την εφαρμογή του επίμαχου μέτρου και να επιβάλλουν ελάχιστες απαιτήσεις.

Ο κανονισμός για την Ευρωπόλ καταρτίστηκε προκειμένου να διασφαλιστεί, μεταξύ άλλων, ο σεβασμός του δικαιώματος στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και του δικαιώματος της προστασίας της ιδιωτικής ζωής, επιδιώκοντας ταυτόχρονα τον σκοπό της αποτελεσματικής καταπολέμησης των σοβαρών μορφών εγκλήματος που επηρεάζουν πολλά κράτη μέλη. Στο πλαίσιο αυτό, ο νομοθέτης της Ένωσης θέσπισε σαφείς και ακριβείς κανόνες όσον αφορά το περιεχόμενο των εξουσιών που έχουν ανατεθεί στην Ευρωπόλ, θέσπισε ελάχιστες απαιτήσεις που διέπουν τη δράση της στον τομέα της προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και προέβλεψε τη σύσταση ανεξάρτητων, διαφανών και υπεύθυνων δομών εποπτείας.

⁵⁰¹ Άρθρο 18, παράγραφοι 1 και 2, του κανονισμού για την Ευρωπόλ.

⁵⁰² Σύμφωνα με το άρθρο 18, παράγραφος 4, του κανονισμού για την Ευρωπόλ.

⁵⁰³ Άρθρο 38, παράγραφοι 2, 4, 5 και 7, του κανονισμού για την Ευρωπόλ.

⁵⁰⁴ Στο εξής: Χάρτης.

Επομένως, δεδομένου ότι ο L. L. J. Veen δεν απέδειξε ότι η Ευρωπόλ παρέβη τις υποχρεώσεις της, δεν μπορεί να διαπιστωθεί παράβαση των άρθρων 7 και 8 του Χάρτη.

VIII. Δημόσια υγεία

Απόφαση της 27ης Απριλίου 2022, Roos κ.λπ. κατά Κοινοβουλίου (T-710/21, T-722/21 και T-723/21, [EU:T:2022:262](#))

«Δημόσια υγεία – Απαίτηση επίδειξης έγκυρου ενωσιακού ψηφιακού πιστοποιητικού COVID-19 για να επιτραπεί η πρόσβαση στα κτίρια του Κοινοβουλίου – Νομική βάση – Ελευθερία και ανεξαρτησία των βουλευτών – Υποχρέωση διασφάλισης της υγείας του προσωπικού της Ένωσης – Βουλευτική ασυλία – Επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα – Δικαίωμα στον σεβασμό της ιδιωτικής ζωής – Δικαίωμα στη σωματική ακεραιότητα – Δικαίωμα στην ασφάλεια – Ίση μεταχείριση – Αναλογικότητα»

Στις 27 Οκτωβρίου 2021 το Προεδρείο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου θέσπισε έκτακτους κανόνες υγείας και ασφάλειας για την πρόσβαση στα κτίρια του Κοινοβουλίου στους τρεις τόπους εργασίας του (Βρυξέλλες, Στρασβούργο και Λουξεμβούργο). Κατ' ουσίαν, αντικείμενο της εν λόγω απόφασης είναι η εξάρτηση της πρόσβασης στα εν λόγω κτίρια από την προϋπόθεση της επίδειξης ψηφιακού πιστοποιητικού COVID-19 εμβολιασμού, διαγνωστικού ελέγχου ή ανάρρωσης ⁵⁰⁵, ή ισοδύναμου πιστοποιητικού ⁵⁰⁶, για διάστημα το οποίο εκτεινόταν αρχικώς έως την 31η Ιανουαρίου 2022. Οι προσφεύγοντες, άπαντες βουλευτές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, άσκησαν προσφυγή ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης με αίτημα την ακύρωση της εν λόγω απόφασης.

Το Γενικό Δικαστήριο, αποφαινόμενο σε πενταμελή σύνθεση, εξετάζει για πρώτη φορά τη νομιμότητα ορισμένων περιορισμών που επέβαλαν τα θεσμικά όργανα της ΕΕ με σκοπό την προστασία της υγείας, μεταξύ άλλων, του προσωπικού τους, στο πλαίσιο της πανδημίας της COVID-19. Το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τις προσφυγές των βουλευτών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και κρίνει ότι το Κοινοβούλιο μπορεί να επιβάλει στους βουλευτές την υποχρέωση επίδειξης έγκυρου πιστοποιητικού COVID για την πρόσβαση στα κτίριά του.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Κατά πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι το Κοινοβούλιο δεν χρειαζόταν ρητή άδεια από τον νομοθέτη της Ένωσης για να εκδώσει την προσβαλλόμενη απόφαση. Συγκεκριμένα, καθόσον σκοπεύει να παρέχει πρόσβαση στα κτίρια του Κοινοβουλίου μόνο στα πρόσωπα που διαθέτουν έγκυρο πιστοποιητικό COVID, η εν λόγω απόφαση εμπίπτει στην εξουσία εσωτερικής οργάνωσης του Κοινοβουλίου ⁵⁰⁷ και προορίζεται να εφαρμοστεί μόνο στις εγκαταστάσεις του. Επιπλέον, με την εν λόγω απόφαση μπορούν να καθοριστούν στοιχεία της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού

⁵⁰⁵ Κανονισμός (ΕΕ) 2021/953 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 2021, σχετικά με πλαίσιο για την έκδοση, την επαλήθευση και την αποδοχή διαλειτουργικών πιστοποιητικών εμβολιασμού κατά της COVID-19, διαγνωστικού της ελέγχου και ανάρρωσης από αυτήν (Ψηφιακό Πιστοποιητικό COVID της ΕΕ) με σκοπό να διευκολυνθεί η ελεύθερη κυκλοφορία κατά τη διάρκεια της πανδημίας της COVID-19 (ΕΕ 2021, L 211, σ. 1).

⁵⁰⁶ Κατά την έννοια του άρθρου 8 του κανονισμού 2021/953 («Πιστοποιητικά COVID-19 και άλλα έγγραφα που εκδίδονται από τρίτη χώρα»).

⁵⁰⁷ Κατά την έννοια του άρθρου 25, παράγραφος 2, του εσωτερικού κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, το οποίο βασίζεται στο άρθρο 232 της ΣΛΕΕ.

χαρακτήρα, καθότι αυτή συνιστά «νόμο»⁵⁰⁸, δεδομένου ότι η εν λόγω έννοια δεν περιορίζεται στα νομοθετικά κείμενα που εκδίδονται κατόπιν κοινοβουλευτικής συζήτησης.

Κατά δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι η προσβαλλόμενη απόφαση δεν συνιστά δυσανάλογη ή μη εύλογη προσβολή της ελεύθερης και ανεξάρτητης άσκησης της βουλευτικής εντολής. Το Γενικό Δικαστήριο αναγνωρίζει ότι, βεβαίως, καθόσον επιβάλλει στους βουλευτές πρόσθετη προϋπόθεση για την πρόσβαση στα κτίρια του Κοινοβουλίου, η εν λόγω απόφαση συνιστά επέμβαση στην ελεύθερη και ανεξάρτητη άσκηση της εντολής των βουλευτών. Εντούτοις, η εν λόγω απόφαση επιδιώκει θεμιτό σκοπό εξισορρόπησης δύο αντικρουόμενων συμφερόντων υπό καθεστώς πανδημίας, ήτοι της συνέχειας των δραστηριοτήτων του Κοινοβουλίου και της υγείας των προσώπων που βρίσκονται στα κτίριά του.

Όσον αφορά την προβαλλόμενη παραβίαση των ασυλιών που απονέμονται στους βουλευτές, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι δεν προκύπτει ούτε από το πρωτόκολλο περί των προνομίων και ασυλιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁵⁰⁹ ούτε από τον Κανονισμό του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ότι το Κοινοβούλιο δεν μπορούσε να λάβει τα επίμαχα μέτρα εσωτερικής οργάνωσης. Αντιθέτως, ο εν λόγω Κανονισμός προβλέπει ρητώς ότι το δικαίωμα των βουλευτών να λαμβάνουν ενεργά μέρος στις εργασίες του Κοινοβουλίου ασκείται σύμφωνα με τις διατάξεις του Κανονισμού⁵¹⁰.

Κατά τρίτον, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι η επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από το Κοινοβούλιο, δυνάμει της προσβαλλόμενης απόφασης, δεν είναι μη σύλληπτη ή αθέμιτη. Αφενός, η προσβαλλόμενη απόφαση, η οποία εκδόθηκε βάσει της εξουσίας εσωτερικής οργάνωσης που απορρέει από τη Συνθήκη ΛΕΕ, συνιστά νομική βάση για την επεξεργασία των δεδομένων που περιέχονται στα πιστοποιητικά COVID⁵¹¹. Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι η εν λόγω επεξεργασία επιδιώκει σκοπό γενικού δημόσιου συμφέροντος της Ένωσης, ήτοι την προστασία της δημόσιας υγείας. Αφετέρου, η επεξεργασία των δεδομένων είναι διαφανής και θεμιτή, καθότι το Κοινοβούλιο παρέσχε εκ των προτέρων στα υποκείμενα των δεδομένων πληροφορίες σχετικά με την περαιτέρω επεξεργασία των δεδομένων για σκοπό διαφορετικό από εκείνο για τον οποίο είχαν συλλεγεί αρχικώς⁵¹².

Κατά τέταρτον, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι η προσβαλλόμενη απόφαση δεν συνιστά προσβολή ή παραβίαση, ή δεν συνιστά υπέρμετρη προσβολή ή παραβίαση του δικαιώματος στη σωματική ακεραιότητα, των αρχών της ίσης μεταχείρισης και της απαγόρευσης των διακρίσεων, του δικαιώματος στην ελεύθερη και εν επιγνώσει συναίνεση σε κάθε επέμβαση ιατρικής φύσεως στο ανθρώπινο σώμα, του δικαιώματος στην ελευθερία και, τέλος, του δικαιώματος στον σεβασμό της ιδιωτικής ζωής και στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι, λαμβανομένων υπόψη της επιδημιολογικής κατάστασης και των επιστημονικών γνώσεων που υπήρχαν κατά τον χρόνο λήψης τους, τα επίμαχα μέτρα ήταν αναγκαία και πρόσφορα. Συγκεκριμένα, καίτοι είναι αληθές ότι ούτε ο εμβολιασμός ούτε οι διαγνωστικοί έλεγχοι ούτε η ανάρρωση αποκλείουν πλήρως τη μετάδοση της COVID-19, η υποχρέωση επίδειξης

⁵⁰⁸ Κατά την έννοια του άρθρου 8 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

⁵⁰⁹ Πρωτόκολλο (αριθ. 7) περί των προνομίων και ασυλιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2012, C 326, σ. 1).

⁵¹⁰ Άρθρο 5 του εσωτερικού κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

⁵¹¹ Τηρουμένου του κανονισμού (ΕΕ) 2018/1725 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Οκτωβρίου 2018, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από τα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης και την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών, και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 45/2001 και της απόφασης αριθ. 1247/2002/ΕΚ (ΕΕ 2018, L 295, σ. 39).

⁵¹² Σύμφωνα με το άρθρο 16, παράγραφος 4, του κανονισμού 2018/1725.

έγκυρου πιστοποιητικού COVID καθιστά δυνατή τη μείωση, με αντικειμενικό τρόπο που δεν επάγεται δυσμενείς διακρίσεις, του εν λόγω κινδύνου και, επομένως, την επίτευξη του σκοπού προστασίας της υγείας.

Το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει, εξάλλου, ότι τα επίμαχα μέτρα είναι επίσης αναλογικά σε σχέση με τον επιδιωκόμενο σκοπό. Συγκεκριμένα, οι προσφεύγοντες δεν απέδειξαν ότι υπήρχαν λιγότερο επαχθή, αλλά εξίσου αποτελεσματικά μέτρα. Επομένως, ελλείψει των επίμαχων μέτρων, ένα πρόσωπο το οποίο δεν θα είχε εμβολιαστεί ούτε θα είχε αναρρώσει, το οποίο θα ήταν ενδεχομένως φορέας του ιού, θα μπορούσε να εισέλθει ελεύθερα στα κτίρια του Κοινοβουλίου, με κίνδυνο, επομένως, να μολύνει άλλα πρόσωπα. Επιπλέον, η προσβαλλόμενη απόφαση λαμβάνει υπόψη τη γενική επιδημιολογική κατάσταση στην Ευρώπη, αλλά και τις ιδιαιτερότητες του Κοινοβουλίου, και ειδικότερα τις συχνές διεθνείς μετακινήσεις των προσώπων που έχουν πρόσβαση στα κτίριά του. Εξάλλου, τα επίμαχα μέτρα περιορίζονται χρονικά και επανεξετάζονται τακτικά.

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι οι πρακτικές δυσχέρειες που συνεπάγεται η επίδειξη έγκυρου πιστοποιητικού δεν μπορούν να κατισχύσουν της προστασίας της υγείας των τρίτων ούτε να εξομοιωθούν με δυσανάλογη προσβολή των θεμελιωδών δικαιωμάτων των προσφευγόντων.

Εντούτοις, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι τα επίμαχα μέτρα πρέπει να αξιολογούνται εκ νέου περιοδικά υπό το πρίσμα της υγιονομικής κατάστασης στην Ένωση και στους τρεις τόπους εργασίας του Κοινοβουλίου, και ότι πρέπει να εφαρμόζονται μόνον ενόσω εξακολουθούν να συντρέχουν οι εξαιρετικές περιστάσεις που τα δικαιολογούν.

Απόφαση της 23ης Νοεμβρίου 2022, CWS Powder Coatings κατά Επιτροπής (συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-279/20, T-288/20 και T-283/20, [EU:T:2022:725](#))

«Περιβάλλον και προστασία της ανθρώπινης υγείας – Κανονισμός (ΕΚ) 1272/2008 – Ταξινόμηση, επισήμανση και συσκευασία ουσιών και μειγμάτων – Κατ' εξουσιοδότηση κανονισμός (ΕΕ) 2020/217 – Ταξινόμηση του διοξειδίου του τιτανίου σε μορφή σκόνης που περιέχει τουλάχιστον 1 % σωματίδια με αεροδυναμική διάμετρο ίση ή μικρότερη των 10 μm – Κριτήρια ταξινόμησης μιας ουσίας ως καρκινογόνου – Αξιοπιστία και αποδοχή μελετών – Ουσία που έχει εγγενείς ιδιότητες πρόκλησης καρκίνου – Υπολογισμός της υπερφόρτωσης των πνευμόνων με σωματίδια – Πρόδηλα σφάλματα εκτιμήσεως»

Το διοξείδιο του τιτανίου είναι μια ανόργανη χημική ουσία η οποία λόγω των χρωστικών και καλυπτικών ιδιοτήτων της χρησιμοποιείται, ιδίως με τη μορφή λευκής χρωστικής ουσίας, σε διάφορα προϊόντα, από χρώματα μέχρι φάρμακα και παιχνίδια. Το 2016, η αρμόδια γαλλική αρχή υπέβαλε στον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Χημικών Προϊόντων (ECHA) πρόταση για την ταξινόμηση του διοξειδίου του τιτανίου ως καρκινογόνου ουσίας ⁵¹³. Το επόμενο έτος, η επιτροπή αξιολόγησης κινδύνων του ECHA (στο εξής: RAC) εξέδωσε γνωμοδότηση με την οποία κατέληγε στην ταξινόμηση του διοξειδίου του τιτανίου ως καρκινογόνου ουσίας κατηγορίας 2, με τη δήλωση επικινδυνότητας «H 351 (εισπνοή)».

⁵¹³ Πρόταση εναρμονισμένης ταξινόμησης και επισήμανσης που υποβλήθηκε σύμφωνα με το άρθρο 37, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΚ) 1272/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2008, για την ταξινόμηση, την επισήμανση και τη συσκευασία των ουσιών και των μειγμάτων, την τροποποίηση και την κατάργηση των οδηγιών 67/548/ΕΟΚ και 1999/45/ΕΚ και την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1907/2006 (ΕΕ 2008, L 353, σ. 1).

Με βάση τη γνωμοδότηση της RAC, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε τον κανονισμό 2020/217⁵¹⁴, με τον οποίο προέβη στην εναρμονισμένη ταξινόμηση και επισήμανση του διοξειδίου του τιτανίου, δεχόμενη ότι για την εν λόγω ουσία υπάρχουν υπόνοιες ότι είναι καρκινογόνος για τον άνθρωπο, διά της εισπνοής, σε μορφή σκόνης που περιέχει τουλάχιστον 1 % σωματίδια με αεροδυναμική διάμετρο ίση ή μικρότερη των 10 μm.

Οι προσφεύγουσες, ως εταιρίες που παράγουν, εισάγουν, χρησιμοποιούν σε μεταγενέστερο στάδιο ή προμηθεύουν διοξείδιο του τιτανίου, άσκησαν ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου προσφυγές με αίτημα τη μερική ακύρωση του κανονισμού 2020/217.

Με την απόφαση που εξέδωσε για τρεις συνεκδικασθείσες υποθέσεις⁵¹⁵, το Γενικό Δικαστήριο, σε πενταμελή σύνθεση, ακυρώνει τον προσβαλλόμενο κανονισμό κατά το μέρος που αφορά την εναρμονισμένη ταξινόμηση και επισήμανση του διοξειδίου του τιτανίου. Στο πλαίσιο αυτό, αποφαινεται επί καινοφανών ζητημάτων σχετικών με πρόδηλα σφάλματα εκτιμήσεως και παράβαση των καθορισμένων κριτηρίων για την εναρμονισμένη ταξινόμηση και επισήμανση δυνάμει του κανονισμού 1272/2008, όσον αφορά, αφενός, την αξιοπιστία και την αποδοχή της επιστημονικής μελέτης στην οποία βασίστηκε η ταξινόμηση και, αφετέρου, την τήρηση του κριτηρίου ταξινομήσεως που καθορίζει ο εν λόγω κανονισμός, σύμφωνα με το οποίο η ουσία πρέπει να έχει εγγενείς ιδιότητες πρόκλησης καρκίνου⁵¹⁶.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι, εν προκειμένω, δεν πληρούται η απαίτηση θεμελίωσης της ταξινόμησης μιας καρκινογόνου ουσίας σε αξιόπιστες και εγκεκριμένες μελέτες.

Ειδικότερα, η RAC υπέπεσε σε πρόδηλη πλάνη εκτιμήσεως, καθόσον δέχθηκε ότι τα αποτελέσματα επιστημονικής μελέτης, στην οποία στήριξε τη γνωμοδότησή της σχετικά με την ταξινόμηση και την επισήμανση του διοξειδίου του τιτανίου, ήταν επαρκώς αξιόπιστα, συναφή και πρόσφορα για την αξιολόγηση της πιθανής καρκινογόνου δράσης της εν λόγω ουσίας. Συγκεκριμένα, προκειμένου να επαληθεύσει το επίπεδο υπερφόρτωσης των πνευμόνων με σωματίδια διοξειδίου του τιτανίου στην εν λόγω επιστημονική μελέτη για την αξιολόγηση της καρκινογένεσης, η RAC υιοθέτησε τιμή πυκνότητας που αντιστοιχεί στην πυκνότητα των μη συσσωματωμένων πρωτογενών σωματιδίων διοξειδίου του τιτανίου, η οποία είναι πάντοτε υψηλότερη από την πυκνότητα των συσσωματωμάτων των νανομετρικών σωματιδίων της ουσίας αυτής. Ωστόσο, με τον τρόπο αυτό, δεν έλαβε υπόψη όλα τα κρίσιμα στοιχεία για τον υπολογισμό της υπερφόρτωσης των πνευμόνων στην επίμαχη επιστημονική μελέτη, ήτοι τα χαρακτηριστικά των σωματιδίων που εξετάστηκαν στην εν λόγω επιστημονική μελέτη, το γεγονός ότι τα εν λόγω σωματίδια έχουν την τάση να συσσωματώνονται καθώς και το γεγονός ότι η πυκνότητα των συσσωματωμάτων των σωματιδίων είναι μικρότερη από την πυκνότητα των σωματιδίων και ότι, για τον λόγο αυτό, τα εν λόγω συσσωματώματα καταλαμβάνουν περισσότερο όγκο στους πνεύμονες. Συνεπώς, είναι παντελώς αβάσιμο το συμπέρασμα της RAC ότι είναι αποδεκτή η υπερφόρτωση των πνευμόνων στο πλαίσιο της επίμαχης επιστημονικής μελέτης.

⁵¹⁴ Κατ' εξουσιοδότηση κανονισμός (ΕΕ) 2020/217 της Επιτροπής, της 4ης Οκτωβρίου 2019, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1272/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την ταξινόμηση, την επισήμανση και τη συσκευασία των ουσιών και των μειγμάτων, με σκοπό την προσαρμογή του στην τεχνική και επιστημονική πρόοδο, και για τη διόρθωση του εν λόγω κανονισμού (ΕΕ 2020, L 44, σ. 1, στο εξής: προσβαλλόμενος κανονισμός).

⁵¹⁵ T-279/20, T-283/20 και T-288/20.

⁵¹⁶ Κριτήρια που προβλέπονται στο σημείο 3.6.2.2.1 του παραρτήματος I του κανονισμού 1272/2008.

Κατά συνέπεια, στο βαθμό που, για τους σκοπούς της εναρμονισμένης ταξινόμησης και επισήμανσης του διοξειδίου του τιτανίου, η Επιτροπή στήριξε τον προσβαλλόμενο κανονισμό στη γνωμοδότηση της RAC και, ως εκ τούτου, υιοθέτησε το συμπέρασμα της τελευταίας ως προς την αξιοπιστία και την αποδοχή των αποτελεσμάτων της επίμαχης επιστημονικής μελέτης, η οποία ήταν καθοριστική για την πρόταση ταξινόμησης του διοξειδίου του τιτανίου, υπέπεσε στην ίδια πρόδηλη πλάνη εκτιμήσεως με τη RAC.

Δεύτερον, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η επίμαχη ταξινόμηση και επισήμανση παραβίασαν το κριτήριο, σύμφωνα με το οποίο η ταξινόμηση μιας ουσίας ως καρκινογόνου μπορεί να αφορά μόνον ουσία που έχει εγγενείς ιδιότητες πρόκλησης καρκίνου.

Στο πλαίσιο αυτό, λαμβάνοντας υπόψη ότι, σύμφωνα με τον κανονισμό 1272/2008, η εναρμονισμένη ταξινόμηση και επισήμανση μιας ουσίας ως καρκινογόνου μπορούν να βασίζονται μόνο στις εγγενείς ιδιότητες της ουσίας που καθορίζουν την εγγενή ικανότητά της να προκαλεί καρκίνο, το Γενικό Δικαστήριο προβαίνει σε ερμηνεία της έννοιας «εγγενείς ιδιότητες». Συναφώς, διευκρινίζει ότι, μολονότι η εν λόγω έννοια δεν διαλαμβάνεται στον κανονισμό 1272/2008, πρέπει να ερμηνευθεί κατά γράμμα, ως αναφερόμενη στις «ιδιότητες μιας ουσίας οι οποίες ανήκουν σ' αυτή», ερμηνεία που συνάδει, μεταξύ άλλων, με τους σκοπούς και το αντικείμενο της εναρμονισμένης ταξινόμησης και επισήμανσης βάσει του εν λόγω κανονισμού.

Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι η επίμαχη ταξινόμηση και επισήμανση αποσκοπούν στον προσδιορισμό και τη γνωστοποίηση ενός κινδύνου καρκινογένεσης τον οποίο ενέχει το διοξείδιο του τιτανίου και ο οποίος, κατά τη γνωμοδότηση της RAC, περιγράφεται ως «μη εγγενής υπό την κλασική έννοια». Διευκρινίζει ότι η εν λόγω «μη εγγενής υπό την κλασική έννοια» φύση προκύπτει από διάφορα στοιχεία, τα οποία μνημονεύονται τόσο στην εν λόγω γνωμοδότηση όσο και στον προσβαλλόμενο κανονισμό. Συγκεκριμένα, ο κίνδυνος καρκινογένεσης συνδέεται αποκλειστικά με ορισμένα εισπνεύσιμα σωματίδια διοξειδίου του τιτανίου, τα οποία συναντώνται σε συγκεκριμένη φυσική κατάσταση, μορφή, μέγεθος και ποσότητα, εκδηλώνεται μόνο υπό συνθήκες υπερφόρτωσης των πνευμόνων και αντιστοιχεί σε τοξικότητα των σωματιδίων.

Το Γενικό Δικαστήριο συνάγει εξ αυτού ότι η Επιτροπή υπέπεσε σε πρόδηλη πλάνη εκτιμήσεως, καθόσον υιοθέτησε το συμπέρασμα που περιλαμβάνεται στη γνωμοδότηση της RAC σύμφωνα με το οποίο ο τρόπος δράσης της καρκινογένεσης στον οποίο στηρίχθηκε η εν λόγω επιτροπή δεν μπορεί να θεωρηθεί ως εγγενής τοξικότητα υπό την κλασική έννοια, πλην όμως πρέπει να ληφθεί υπόψη στο πλαίσιο της εναρμονισμένης ταξινόμησης και επισήμανσης βάσει του κανονισμού 1272/2008.

Το Γενικό Δικαστήριο διευκρινίζει ότι τα παραδείγματα ταξινόμησης και επισήμανσης άλλων ουσιών, τα οποία παρατίθενται προς σύγκριση με την ταξινόμηση και επισήμανση του διοξειδίου του τιτανίου, αφορούν μόνον περιπτώσεις κατά τις οποίες ελήφθησαν υπόψη η μορφή και το μέγεθος των σωματιδίων, πλην όμως ορισμένες ιδιότητες που είναι ίδιες των εν λόγω ουσιών ήταν καθοριστικές για την ταξινόμησή τους, όπερ δεν συμβαίνει εν προκειμένω.

IX. Ενέργεια

Απόφαση της 7ης Σεπτεμβρίου 2022, BNetzA κατά ACER (T-631/19, [EU:T:2022:509](#))

«Ενέργεια – Εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας – Κανονισμός (ΕΕ) 2019/942 – Απόφαση του συμβουλίου προσφυγών του ACER – Προσφυγή ακυρώσεως – Πράξη μη υποκείμενη σε προσφυγή – Απαράδεκτο – Αρμοδιότητα του ACER – Άρθρο 8 του κανονισμού (ΕΚ) 713/2009 – Άρθρο 6, παράγραφος 10, του κανονισμού 2019/942 – Άρθρο 9, παράγραφος 12, του κανονισμού (ΕΕ) 2015/1222 – Εφαρμοστέο δίκαιο – Κανονισμός (ΕΕ) 2019/943»

Στις 24 Ιουλίου 2015 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε τον κανονισμό 2015/1222, σχετικά με τον καθορισμό κατευθυντήριων γραμμών για την κατανομή της δυναμικότητας και τη διαχείριση της συμφόρησης ⁵¹⁷ στον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας. Ο εν λόγω κανονισμός καθορίζει σειρά απαιτήσεων σχετικά με τη διαζωνική κατανομή της δυναμικότητας και τη διαχείριση της συμφόρησης στην αγορά επόμενης ημέρας και στην ενδοημερήσια αγορά, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται ο καθορισμός κοινής μεθοδολογίας συντονισμένου υπολογισμού της δυναμικότητας (στο εξής: CCM) σε καθεμία από τις περιφέρειες υπολογισμού της δυναμικότητας (στο εξής: CCR) ⁵¹⁸.

Κατ' εφαρμογήν του εν λόγω κανονισμού ⁵¹⁹, οι διαχειριστές συστημάτων μεταφοράς της CCR Core ⁵²⁰ υπέβαλαν προς έγκριση στις εθνικές ρυθμιστικές αρχές της οικείας περιφέρειας δύο προτάσεις που αφορούσαν, αντιστοίχως, το περιφερειακό σχέδιο για CCM σε βάση επόμενης ημέρας και το περιφερειακό σχέδιο για CCM σε ενδοημερήσια βάση, οι οποίες τροποποιήθηκαν κατόπιν αιτήματος των εν λόγω αρχών.

Δεδομένου ότι οι ρυθμιστικές αρχές δεν κατέληξαν σε ομόφωνη συμφωνία για την έγκριση των δύο τροποποιημένων προτάσεων, ο Οργανισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Συνεργασία των Ρυθμιστικών Αρχών Ενέργειας (ACER) εξέδωσε, δυνάμει του εν λόγω κανονισμού ⁵²¹, απόφαση σχετικά με τις CCM σε βάση επόμενης ημέρας και σε ενδοημερήσια βάση για τη CCR Core (στο εξής: αρχική απόφαση).

Η προσφεύγουσα, Bundesnetzagentur für Elektrizität, Gas, Telekommunikation, Post und Eisenbahnen (BNetzA), υπό την ιδιότητά της ως εθνική ρυθμιστική αρχή της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, άσκησε, ενώπιον του συμβουλίου προσφυγών του ACER (στο εξής:

⁵¹⁷ Κανονισμός (ΕΕ) 2015/1222 της Επιτροπής, της 24ης Ιουλίου 2015, σχετικά με τον καθορισμό κατευθυντήριων γραμμών για την κατανομή της δυναμικότητας και τη διαχείριση της συμφόρησης (ΕΕ 2015, L 197, σ. 24).

⁵¹⁸ Άρθρα 20 έως 26 του κανονισμού 2015/1222.

⁵¹⁹ Άρθρο 9, παράγραφος 7, και άρθρο 20, παράγραφος 2, του κανονισμού 2015/1222.

⁵²⁰ Η «CCR Core» είναι η γεωγραφική ζώνη η οποία περιλαμβάνει το Βέλγιο, την Τσεχική Δημοκρατία, τη Γερμανία, τη Γαλλία, την Κροατία, το Λουξεμβούργο, την Ουγγαρία, τις Κάτω Χώρες, την Αυστρία, την Πολωνία, τη Ρουμανία, τη Σλοβενία και τη Σλοβακία και η οποία έχει καθοριστεί για τον υπολογισμό της δυναμικότητας, σύμφωνα με το άρθρο 15 του κανονισμού 2015/1222.

⁵²¹ Άρθρο 9, παράγραφος 12, του κανονισμού 2015/1222.

συμβούλιο προσφυγών), διοικητική προσφυγή ⁵²² κατά της αρχικής απόφασης. Δεδομένου ότι η διοικητική προσφυγή της απορρίφθηκε από το συμβούλιο προσφυγών, η προσφεύγουσα άσκησε ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου ένδικη προσφυγή με κύριο αίτημα την ακύρωση ορισμένων διατάξεων της αρχικής απόφασης καθώς και της απόφασης του συμβουλίου προσφυγών και με επικουρικό αίτημα την ακύρωση των δύο αυτών αποφάσεων στο σύνολό τους.

Με την απόφασή του, το δεύτερο πενταμελές τμήμα του Γενικού Δικαστηρίου, μολονότι έκρινε μεν απαράδεκτη την προσφυγή κατά το μέρος που βάλλει κατά της αρχικής απόφασης, αλλά ακύρωσε την απορριπτική απόφαση του συμβουλίου προσφυγών. Στο πλαίσιο αυτό, το Γενικό Δικαστήριο διευκρινίζει, αφενός, την έκταση της αρμοδιότητας του ACER σε σχέση με την αρμοδιότητα των εθνικών ρυθμιστικών αρχών όσον αφορά την έγκριση των περιφερειακών CCM και, αφετέρου, το εφαρμοστέο εν προκειμένω ουσιαστικό δίκαιο.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Προκαταρκτικώς, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει απαράδεκτη την προσφυγή ακυρώσεως της προσφεύγουσας κατά το μέρος που βάλλει κατά της αρχικής απόφασης. Επισημαίνει, συναφώς ότι το παραδεκτό προσφυγής ακυρώσεως που ασκείται από φυσικά ή νομικά πρόσωπα κατά πράξεων του ACER που προορίζονται να παράγουν έννομα αποτελέσματα έναντι των προσώπων αυτών πρέπει να εξετάζεται με βάση τις ειδικές προϋποθέσεις που προβλέπονται στην πράξη ιδρύσεως του εν λόγω οργανισμού, ήτοι στον κανονισμό 2019/942 ⁵²³. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον εν λόγω κανονισμό, η προσφυγή ακυρώσεως κατά αποφάσεως του ACER μπορεί να κριθεί παραδεκτή, σε περίπτωση ασκήσεως εσωτερικής προσφυγής κατά της απόφασης αυτής, μόνο εφόσον βάλλει κατά της απόφασης του συμβουλίου προσφυγών η οποία απορρίπτει την εν λόγω εσωτερική προσφυγή ή, κατά περίπτωση, επικυρώνει την αρχική απόφαση ⁵²⁴. Κατά συνέπεια, κατά το μέρος που η απόφαση του συμβουλίου προσφυγών στηρίζεται στην αιτιολογία της αρχικής απόφασης και μάλιστα επικυρώνει την αιτιολογία αυτή, οι λόγοι ακυρώσεως και τα επιχειρήματα που βάλλουν κατά της εν λόγω αιτιολογίας πρέπει να θεωρηθούν λυσιτελή για τον έλεγχο της νομιμότητας της απόφασης του συμβουλίου προσφυγών.

Σύμφωνα με την ανωτέρω εκτίμηση, το Γενικό Δικαστήριο συνεχίζει την ανάλυσή του επί της ουσίας. Πρώτον, εξετάζει αν το συμβούλιο προσφυγών υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο, καθόσον παρέλειψε να διαπιστώσει ότι, εκδίδοντας την αρχική απόφαση, ο ACER υπερέβη τα όρια της αρμοδιότητάς του. Προς τούτο, εξετάζει αν οι διατάξεις των κανονισμών 2019/942 ⁵²⁵ και 2015/1222 ⁵²⁶, οι οποίοι ίσχυαν και ήταν εφαρμοστέοι κατά τον χρόνο εκδόσεως της απόφασης του συμβουλίου προσφυγών, παρείχαν στον ACER την εξουσία να εγκρίνει οριστικά τις CCM σε βάση επόμενης ημέρας και σε ενδοημερήσια βάση που αφορούσαν τη CCR Core. Συγκεκριμένα, κατά τις εν λόγω διατάξεις, ο ACER είναι αρμόδιος να αποφαινεται ή να εκδίδει ατομικές αποφάσεις επί ρυθμιστικών ζητημάτων ή προβλημάτων που επηρεάζουν τις διασυννοριακές συναλλαγές ή τη διασυννοριακή ασφάλεια του συστήματος, όπως η έγκριση των CCM σε βάση επόμενης ημέρας ή σε

⁵²² Δυνάμει του άρθρου 19 του κανονισμού (ΕΚ) 713/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2009, για την ίδρυση Οργανισμού Συνεργασίας των Ρυθμιστικών Αρχών Ενεργείας (ΕΕ 2009, L 211, σ. 1).

⁵²³ Κανονισμός (ΕΕ) 2019/942 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 5ης Ιουνίου 2019, για την ίδρυση Οργανισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Συνεργασία των Ρυθμιστικών Αρχών Ενεργείας (αναδιατύπωση) (ΕΕ 2019, L 158, σ. 22, στο εξής: κανονισμός 2019/942).

⁵²⁴ Αιτιολογική σκέψη 34 και άρθρα 28 και 29 του κανονισμού 2019/942.

⁵²⁵ Άρθρο 6, παράγραφος 10, του κανονισμού 2019/942, πρώην άρθρο 8, παράγραφος 1, του κανονισμού 713/2009.

⁵²⁶ Άρθρο 9, παράγραφος 12, του κανονισμού 2015/1222.

ενδοημερήσια βάση εκάστης CCR, στην περίπτωση που οι αρμόδιες εθνικές ρυθμιστικές αρχές δεν έχουν καταλήξει σε συμφωνία, όπως εν προκειμένω. Πράγματι, αντιθέτως προς την επιχειρηματολογία της προσφεύγουσας, από τις εν λόγω διατάξεις δεν προκύπτει ότι η αρμοδιότητα του ACER περιορίζεται στα σημεία διαφωνίας μεταξύ των εν λόγω αρχών. Αντιθέτως, τα ρυθμιστικά ζητήματα ή τα προβλήματα που αρχικώς εμπίπτουν στην αρμοδιότητα των εθνικών ρυθμιστικών αρχών και στη συνέχεια, ελλείψει συμφωνίας μεταξύ των τελευταίων, στην αρμοδιότητα του ACER ⁵²⁷, αντιμετωπίζονται ως ένα αδιαίρετο σύνολο, του οποίου οι αρμόδιες εθνικές αρχές, και κατόπιν ο ACER, επιλαμβάνονται συνολικά, χωρίς να διακρίνουν μεταξύ των σημείων συμφωνίας και των σημείων διαφωνίας.

Η γραμματική αυτή ερμηνεία ενισχύεται από το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται ο κανονισμός του οποίου αποτελούν μέρος οι εν λόγω διατάξεις και από τους σκοπούς που επιδιώκει. Συναφώς, από την αιτιολογική έκθεση των προτάσεων για την έκδοση του κανονισμού 2019/942 και του κανονισμού 713/2009 ⁵²⁸, ο οποίος είχε προηγουμένως εφαρμογή, προκύπτει η σαφής πρόθεση του νομοθέτη της Ένωσης να καταστήσει τη λήψη αποφάσεων επί διασυνοριακών ζητημάτων αποτελεσματικότερη και ταχύτερη, ενισχύοντας τις εξουσίες του ACER για τη λήψη ατομικών αποφάσεων, κατά τρόπο που να συμβιβάζεται με τη διατήρηση του κεντρικού ρόλου των εθνικών ρυθμιστικών αρχών στον τομέα της ρύθμισης της ενέργειας, σύμφωνα με τις αρχές της επικουρικότητας και της αναλογικότητας. Προκύπτει επίσης από το προοίμιο του κανονισμού 2019/942 ⁵²⁹ ότι ο ACER ιδρύθηκε για να καλύψει το κενό στο ρυθμιστικό πλαίσιο σε ενωσιακό επίπεδο και να συμβάλει στην αποτελεσματική λειτουργία των εσωτερικών αγορών ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου.

Επομένως, ο σκοπός των ερμηνευόμενων διατάξεων και το πλαίσιο στο οποίο αυτές εντάσσονται, καθώς και οι ιδιαίτερες περιστάσεις της υπό κρίση υποθέσεως επιβεβαιώνουν ότι ο ACER έχει την αρμοδιότητα να αποφασίζει ο ίδιος σχετικά με την εκπόνηση των περιφερειακών CCM όταν οι ρυθμιστικές αρχές των κρατών μελών δεν έχουν κατορθώσει να λάβουν σχετική απόφαση, υπό την επιφύλαξη της διατηρήσεως του κεντρικού ρόλου που αναγνωρίζεται στις εθνικές ρυθμιστικές αρχές μέσω της σύμφωνης γνώμης του ρυθμιστικού συμβουλίου στο οποίο εκπροσωπούνται, χωρίς η αρμοδιότητά του να περιορίζεται στις συγκεκριμένες πτυχές επί των οποίων έχει αποκρυσταλλωθεί η διαφωνία των εν λόγω αρχών. Ομοίως, στο μέτρο που έχουν χορηγηθεί στον ACER ίδιες εξουσίες λήψεως αποφάσεων προκειμένου να είναι σε θέση να εκτελεί τα ρυθμιστικά καθήκοντά του κατά τρόπο ανεξάρτητο και αποτελεσματικό, του επιτρέπεται να τροποποιεί τις προτάσεις των διαχειριστών συστημάτων μεταφοράς για να διασφαλίζει τη συμβατότητά τους προς το δίκαιο της Ένωσης στον τομέα της ενέργειας, χωρίς να δεσμεύεται από τυχόν σημεία συμφωνίας μεταξύ των αρμόδιων εθνικών ρυθμιστικών αρχών.

Ως εκ τούτου, το Γενικό Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το συμβούλιο προσφυγών δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο, καθόσον δεν διαπίστωσε ότι ο ACER υπερέβη, με την αρχική του απόφαση, τα όρια της αρμοδιότητάς του, αποφασίζοντας για πτυχές των CCM σε βάση επόμενης ημέρας και σε ενδοημερήσια βάση για τη CCR Core επί των οποίων υπήρξε συμφωνία μεταξύ των εθνικών ρυθμιστικών αρχών της εν λόγω CCR.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει αν το συμβούλιο προσφυγών υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο ως προς τον καθορισμό του εφαρμοστέου δικαίου, καθόσον παρέλειψε να ελέγξει τη

⁵²⁷ Άρθρο 6, παράγραφος 10, του κανονισμού 2019/942, πρώην άρθρο 8, παράγραφος 1, του κανονισμού 713/2009.

⁵²⁸ Κανονισμός (ΕΚ) 713/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2009, για την ίδρυση Οργανισμού Συνεργασίας των Ρυθμιστικών Αρχών Ενέργειας (ΕΕ 2009, L 211, σ. 1).

⁵²⁹ Αιτιολογική σκέψη 10 του κανονισμού 2019/942, πρώην αιτιολογική σκέψη 5 του κανονισμού 713/2009.

νομιμότητα των CCM που περιλαμβάνονταν στην αρχική απόφαση του ACER, υπό το πρίσμα των προβλεπόμενων στα άρθρα 14 έως 16 του κανονισμού 2019/943 απαιτήσεων για την έγκριση των CCM.

Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι τα άρθρα 14 έως 16 του κανονισμού 2019/943 παρέχουν ένα πλαίσιο για την κατανομή της δυναμικότητας στις αγορές διασυνοριακών ανταλλαγών ηλεκτρικής ενέργειας σε βάση επόμενης και σε ενδοημερήσια βάση και, ως εκ τούτου, καθορίζουν τις απαιτήσεις που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη προκειμένου να εγκριθούν οι CCM σε βάση επόμενης ημέρας και σε ενδοημερήσια βάση. Εξάλλου, υπενθυμίζει ότι ένας νέος κανόνας δικαίου έχει εφαρμογή, κατ' αρχήν, από της ενάρξεως ισχύος της πράξεως με την οποία θεσπίζεται και, μολονότι δεν εφαρμόζεται επί των εννόμων καταστάσεων οι οποίες γεννήθηκαν και διαμορφώθηκαν οριστικώς υπό το κράτος του προγενέστερου νόμου, εφαρμόζεται εντούτοις στα μελλοντικά τους αποτελέσματα, καθώς και στις νέες έννομες καταστάσεις. Κατά τον χρόνο δε εκδόσεως της αρχικής αποφάσεως, ήτοι στις 21 Φεβρουαρίου 2019, τα άρθρα 14 έως 16 του κανονισμού 2019/943 δεν είχαν ακόμη αρχίσει να ισχύουν ούτε είχαν εφαρμογή, ενώ ήταν εφαρμοστέα, με ορισμένους περιορισμούς όσον αφορά το άρθρο 16, κατά τον χρόνο εκδόσεως της αποφάσεως του συμβουλίου προσφυγών, ήτοι στις 11 Ιουλίου 2019. Επομένως, όταν, όπως στην προκειμένη περίπτωση, ασκείται προσφυγή ενώπιον του συμβουλίου προσφυγών κατά αποφάσεως του ACER σχετικά με CCM σε βάση επόμενης ημέρας και σε ενδοημερήσια βάση, η απόφαση του συμβουλίου προσφυγών που επικυρώνει την εν λόγω απόφαση είναι αυτή που καθορίζει οριστικά τη θέση του ACER σχετικά με την εν λόγω μεθοδολογία, μετά από πλήρη εξέταση της επίμαχης κατάστασης εκ μέρους του συμβουλίου προσφυγών, τόσο από την άποψη των πραγματικών περιστατικών και όσο και από νομική άποψη, υπό το πρίσμα του δικαίου το οποίο έχει εφαρμογή κατά τον χρόνο που αποφαίνεται το συμβούλιο προσφυγών. Κατά συνέπεια, δεδομένου ότι τα άρθρα 14 έως 16 του κανονισμού 2019/943 είχαν ήδη εφαρμογή κατά την εν λόγω ημερομηνία, το συμβούλιο προσφυγών όφειλε να εξακριβώσει αν οι CCM που είχαν εγκριθεί από τον ACER με την αρχική απόφαση ήταν σύμφωνες με τους νέους κανόνες των εν λόγω άρθρων.

Επομένως, το συμβούλιο προσφυγών, παραλείποντας να ελέγξει τη νομιμότητα των CCM σε βάση επόμενης ημέρας και σε ενδοημερήσια βάση για τη CCR Core, υπό το πρίσμα των απαιτήσεων των άρθρων 14 έως 16 του κανονισμού 2019/943, υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο ως προς τον καθορισμό του δικαίου που είχε εφαρμογή κατά τον χρόνο της οριστικής εγκρίσεως των εν λόγω CCM.

Κατά συνέπεια, το Γενικό Δικαστήριο ακυρώνει την απόφαση του συμβουλίου προσφυγών.

Χ. Κοινή εμπορική πολιτική

Απόφαση της 18ης Μαΐου 2022, Uzina Metalurgica Moldoveneasca κατά Επιτροπής (T-245/19, [EU:T:2022:295](#))

«Μέτρα διασφάλισης – Αγορά προϊόντων σιδήρου και χάλυβα – Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 2019/159 – Προσφυγή ακυρώσεως – Έννομο συμφέρον – Ενεργητική νομιμοποίηση – Παραδεκτό – Ίση μεταχείριση – Δικαιολογημένη εμπιστοσύνη – Αρχή της χρηστής διοικήσεως – Καθήκον επιμέλειας – Κίνδυνος πρόκλησης σοβαρής βλάβης – Πρόδηλο σφάλμα εκτιμήσεως – Κίνηση έρευνας διασφάλισης – Αρμοδιότητα της Επιτροπής – Δικαιώματα άμυνας»

Στο πλαίσιο της πολιτικής εμπορικής άμυνας της Ένωσης, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έθεσε τις εισαγωγές ορισμένων προϊόντων σιδήρου και χάλυβα καταγωγής ορισμένων τρίτων χωρών ⁵³⁰ (στο εξής: υπό εξέταση προϊόν) σε καθεστώς εκ των προτέρων επιτήρησης. Λαμβανομένων υπόψη των συλλεγέντων για τον σκοπό αυτό στατιστικών στοιχείων, η Επιτροπή κίνησε έρευνα διασφάλισης, μετά το πέρας της οποίας εξέδωσε τον εκτελεστικό κανονισμό (ΕΕ) 2019/159 ⁵³¹ ο οποίος εισήγαγε οριστικά μέτρα διασφάλισης κατά των εν λόγω εισαγωγών, υπό τη μορφή δασμολογικών ποσοστώσεων ⁵³².

Η εγκατεστημένη στη Μολδαβία Uzina Metalurgica Moldoveneasca ΟΑΟ (στο εξής: προσφεύγουσα), παραγωγός-εξαγωγέας ορισμένων κατηγοριών του υπό εξέταση προϊόντος, άσκησε προσφυγή με αίτημα την ακύρωση του προσβαλλόμενου κανονισμού, κατά το μέρος που αυτός έχει εφαρμογή στην ίδια.

Το Γενικό Δικαστήριο κρίνει μεν παραδεκτή την εν λόγω προσφυγή όσον αφορά τα μέτρα διασφάλισης, πλην όμως την απορρίπτει εξετάζοντας κατά πόσον η Επιτροπή, επιφυλάσσοντας στη Μολδαβία διαφορετική μεταχείριση σε σχέση με τα κράτη μέλη του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (ΕΟΧ), παραβίασε την αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων ως θεμελιώδη αρχή του δικαίου της Ένωσης. Περαιτέρω, το Γενικό Δικαστήριο ερμηνεύει για πρώτη φορά το άρθρο 5, παράγραφος 1, του βασικού κανονισμού για τα μέτρα διασφάλισης ⁵³³ όσον αφορά την αρμοδιότητα της Επιτροπής να κινεί αυτεπαγγέλτως έρευνα διασφάλισης.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

⁵³⁰ Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 2016/670 της Επιτροπής, της 28ης Απριλίου 2016, για τη θέσπιση εκ των προτέρων ενωσιακής επιτήρησης στις εισαγωγές ορισμένων προϊόντων σιδήρου και χάλυβα καταγωγής ορισμένων τρίτων χωρών (ΕΕ 2016, L 115, σ. 37).

⁵³¹ Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 2019/159 της Επιτροπής, της 31ης Ιανουαρίου 2019, για την επιβολή οριστικών μέτρων διασφάλισης όσον αφορά τις εισαγωγές ορισμένων προϊόντων σιδήρου και χάλυβα (ΕΕ 2019, L 31, σ. 27, στο εξής: προσβαλλόμενος κανονισμός).

⁵³² Εν προκειμένω, ο προσβαλλόμενος κανονισμός καθόρισε δασμολογική ποσόστωση ανά χώρα για τις χώρες με σημαντικό προμηθευτικό ενδιαφέρον και μια «εναπομένουσα» δασμολογική ποσόστωση για τις άλλες χώρες που εξαγουν στην Ένωση. Οι χώρες με σημαντικό προμηθευτικό ενδιαφέρον, όπως η Μολδαβία, θα μπορούσαν να λειτουργούν στο πλαίσιο των δύο αυτών χωριστών συστημάτων, καθόσον οι αρμόδιες αρχές όφειλαν να επιβάλουν πρόσθετο δασμό 25 % στις εισαγωγές από τις χώρες αυτές μόλις εξαντλούνταν και οι δύο δασμολογικές ποσοστώσεις (στο εξής: δασμός εκτός ποσόστωσης).

⁵³³ Κανονισμός (ΕΕ) 2015/478 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Μαρτίου 2015, περί κοινού καθεστώτος εισαγωγών (ΕΕ 2015, L 83, σ. 16).

Όσον αφορά το παραδεκτό της προσφυγής, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την ένσταση απαραδέκτου που προέβαλε η Επιτροπή ισχυριζόμενη έλλειψη εννόμου συμφέροντος και ενεργητικής νομιμοποίησης της προσφεύγουσας.

Ως προς το έννομο συμφέρον της προσφεύγουσας, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι η εν μέρει ακύρωση του προσβαλλόμενου κανονισμού θα μπορούσε, αυτή καθαυτή, να έχει έννομες συνέπειες και να προσπορίσει όφελος στην προσφεύγουσα. Συγκεκριμένα, από τον μηχανισμό που θέσπισε ο προσβαλλόμενος κανονισμός, δηλαδή την επιβολή εκτός ποσοστώσεως δασμού 25 % σε περίπτωση εξάντλησης των δασμολογικών ποσοστώσεων, προκύπτει ότι το νομικό καθεστώς που ισχύει για την εξαγωγή των προϊόντων της προσφεύγουσας προς την Ένωση είναι λιγότερο ευνοϊκό από εκείνο που ίσχυε για την προσφεύγουσα πριν από την έκδοση του εν λόγω κανονισμού.

Ως προς την ενεργητική νομιμοποίηση της προσφεύγουσας, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι ο προσβαλλόμενος κανονισμός την αφορά άμεσα και ατομικά. Όσον αφορά τον άμεσο επηρεασμό, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει, κατά πρώτον, ότι ο προσβαλλόμενος κανονισμός επάγεται άμεσα αποτελέσματα επί της έννομης καταστάσεως της προσφεύγουσας: συγκεκριμένα, καθορίζει το νομικό πλαίσιο και τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες η προσφεύγουσα δύναται να εξαγει προς την Ένωση, από απόψεως όγκου και τιμών, δεδομένου ότι τα προϊόντα της υπόκεινται εφεξής σε σύστημα ποσοστώσεων και δεν τίθενται πλέον σε ελεύθερη κυκλοφορία εντός της Ένωσης, που δεν απαιτεί ούτε τη κατανομή ποσοτήτων ούτε την έγκριση της Επιτροπής. Κατά δεύτερον, ο προσβαλλόμενος κανονισμός δεν καταλείπει καμία εξουσία εκτιμήσεως στις αρμόδιες αρχές του κράτους μέλους στο πλαίσιο της θέσεως σε εφαρμογή των μέτρων διασφάλισης, δεδομένου ότι οι αρχές αυτές υποχρεούνται να επιβάλλουν τον εκτός ποσοστώσεως δασμό μετά την εξάντληση των δασμολογικών ποσοστώσεων. Όσον αφορά τον ατομικό επηρεασμό, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι υφίσταται ένα σύνολο πραγματικών και νομικών στοιχείων που συνιστούν μια ιδιαίτερη κατάσταση η οποία εξατομικεύει την προσφεύγουσα σε σχέση με οποιονδήποτε άλλον επιχειρηματία και τα οποία αποδεικνύουν ότι ο προσβαλλόμενος κανονισμός την αφορά ατομικά. Συγκεκριμένα, η προσφεύγουσα μπορεί να θεωρηθεί, πρώτον, ότι ανήκει σε έναν κλειστό κύκλο, δεύτερον, ότι ταυτοποιείται η ίδια στον προσβαλλόμενο κανονισμό, τρίτον, ότι μετέσχε στην έρευνα για την προετοιμασία της λήψεως μέτρων διασφάλισης και, τέταρτον, ότι είναι ο μοναδικός οικονομικός φορέας του οποίου τα εμπορικά στοιχεία χρησιμοποιήθηκαν για τον καθορισμό των δασμολογικών ποσοστώσεων όσον αφορά τη Μολδαβία.

Επί της ουσίας, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει, κατ' αρχάς, την αιτίαση της προσφεύγουσας με την οποία προβάλλεται παραβίαση της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων, επειδή η Επιτροπή δεν εξαίρεσε τη Δημοκρατία της Μολδαβίας από την εφαρμογή του προσβαλλόμενου κανονισμού, όπως εξαίρεσε τα κράτη μέλη του ΕΟΧ, μολοντί βρίσκονται σε παρεμφερή κατάσταση όσον αφορά τη στενή οικονομική ολοκλήρωση με την αγορά της Ένωσης, τα συνολικά μεγέθη των εισαγωγών και τον χαμηλό κίνδυνο εκτροπής του εμπορίου. Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο διευκρινίζει ότι η συγκρισιμότητα των καταστάσεων πρέπει να εκτιμάται βάσει του πλαισίου των σχέσεων μεταξύ της Ένωσης και του οικείου τρίτου κράτους. Η Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο και η Συμφωνία Συνδέσεως μεταξύ της Ένωσης και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας και των κρατών μελών της, αφενός, και της Δημοκρατίας της Μολδαβίας, αφετέρου, διαφέρουν ως προς το πεδίο εφαρμογής τους, τους στόχους και τους θεσμικούς μηχανισμούς τους. Επομένως, δεν μπορεί να προσαφθεί στην Επιτροπή ότι κακώς έκρινε ότι η κατάσταση της Μολδαβίας δεν ήταν συγκρίσιμη προς εκείνη των οικείων κρατών μελών του ΕΟΧ.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την αιτίαση της προσφεύγουσας περί παραβάσεως του άρθρου 5, παράγραφος 1, του βασικού κανονισμού για τα μέτρα διασφάλισης⁵³⁴, καθόσον η

⁵³⁴ Το άρθρο 5, παράγραφος 1, του βασικού κανονισμού για τα μέτρα διασφάλισης προβλέπει τα εξής: «[η] Επιτροπή, αν κρίνει ότι υπάρχουν επαρκή αποδεικτικά στοιχεία που να δικαιολογούν έρευνα, κινεί έρευνα εντός ενός μηνός από την

Επιτροπή κίνησε έρευνα διασφάλισης με δική της πρωτοβουλία, ενώ μόνον τα κράτη μέλη δύνανται να κινούν μια τέτοια έρευνα. Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι η ερμηνεία της εν λόγω διάταξης στην οποία προέβη η προσφεύγουσα, κατά την οποία η κίνηση διαδικασίας έρευνας εξαρτάται από την υποβολή από ορισμένο κράτος μέλος σχετικού αιτήματος στην Επιτροπή, εκτός του ότι δεν συνάδει με άλλες διατάξεις του προσβαλλόμενου κανονισμού, έρχεται σε αντίθεση με τη γενικότερη οικονομία του συστήματος που προβλέπει ο εν λόγω κανονισμός. Δεδομένου ότι κανένα μέτρο διασφάλισης δεν μπορεί να επιβληθεί χωρίς την κίνηση προηγούμενης έρευνας, η εξουσία που παρέχεται στην Επιτροπή να επιβάλλει, με δική της πρωτοβουλία, μέτρα διασφάλισης εφόσον πληρούνται οι ουσιαστικές προϋποθέσεις θα περιοριζόταν ως προς τα αποτελέσματά της⁵³⁵. Περαιτέρω, θα θιγόταν ο ίδιος ο σκοπός του μηχανισμού επιτήρησης καθόσον θα καθίστατο κατ' ουσίαν άνευ ενδιαφέροντος η μελέτη των δεδομένων που συλλέγονται στο πλαίσιο του μηχανισμού αυτού, στο μέτρο που τα δεδομένα αυτά παρέχουν στην Επιτροπή τη δυνατότητα να θεωρήσει ότι οι τάσεις των εισαγωγών του υπό εξέταση προϊόντος θα μπορούσαν να καταστήσουν αναγκαία την προσφυγή σε μέτρα διασφάλισης. Ως εκ τούτου, το Γενικό Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η Επιτροπή έχει τη δυνατότητα να ενεργεί με δική της πρωτοβουλία όταν διαθέτει επαρκή αποδεικτικά στοιχεία που δικαιολογούν τις ενέργειές της και ότι αναγνωρίζεται η δυνατότητά της αυτή στο πλαίσιο της κίνησης των ερευνών που προβλέπει το άρθρο 5, παράγραφος 1, του βασικού κανονισμού για τα μέτρα διασφάλισης.

ημερομηνία παραλαβής των πληροφοριών από το κράτος μέλος και δημοσιεύει σχετική ανακοίνωση στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*».

⁵³⁵ Σύμφωνα με το άρθρο 15, παράγραφος 1, του βασικού κανονισμού για τα μέτρα διασφάλισης, η Επιτροπή, προκειμένου να διασφαλίσει τα συμφέροντα της Ένωσης, δύναται, και με δική της πρωτοβουλία, να επιβάλει τέτοιου είδους μέτρα εφόσον πληρούνται ουσιαστικές προϋποθέσεις.

XI. Οικονομική και νομισματική πολιτική

1. Ενιαίος μηχανισμός εξυγίανσης ⁵³⁶

Απόφαση της 1ης Ιουνίου 2022, Fundación Tatiana Pérez de Guzmán el Bueno και SFL κατά ΕΣΕ (T-481/17, [EU:T:2022:311](#))

«Οικονομική και Νομισματική Ένωση – Τραπεζική Ένωση – Ενιαίος μηχανισμός εξυγίανσης των πιστωτικών ιδρυμάτων και ορισμένων επιχειρήσεων επενδύσεων (ΕΜΕ) – Διαδικασία εξυγίανσης εφαρμοστέα σε περίπτωση που οντότητα βρίσκεται σε σημείο πτώχευσης ή πιθανής πτώχευσης – Έγκριση, από το ΕΣΕ, καθεστώτος εξυγίανσης για την Banco Popular Español – Προσφυγή ακυρώσεως – Πράξη δεκτική προσφυγής – Παραδεκτό – Δικαίωμα προηγούμενης ακρόασης – Δικαίωμα της ιδιοκτησίας – Υποχρέωση αιτιολόγησης – Άρθρα 18, 20 και 24 του κανονισμού (ΕΕ) 806/2014»

Απόφαση της 1ης Ιουνίου 2022, Del Valle Ruiz κ.λπ. κατά Επιτροπής και ΕΣΕ (T-510/17, [EU:T:2022:312](#))

«Οικονομική και Νομισματική Ένωση – Τραπεζική Ένωση – Ενιαίος μηχανισμός εξυγίανσης των πιστωτικών ιδρυμάτων και ορισμένων επιχειρήσεων επενδύσεων (ΕΜΕ) – Διαδικασία εξυγίανσης εφαρμοστέα σε περίπτωση που οντότητα βρίσκεται σε σημείο πτώχευσης ή πιθανής πτώχευσης – Έγκριση, από το ΕΣΕ, καθεστώτος εξυγίανσης για την Banco Popular Español – Δικαίωμα προηγούμενης ακρόασης – Μεταβίβαση εξουσιών – Δικαίωμα της ιδιοκτησίας – Υποχρέωση αιτιολόγησης – Άρθρα 18 και 20 και άρθρο 21, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΕ) 806/2014»

Απόφαση της 1ης Ιουνίου 2022, Eleveit Invest Group κ.λπ. κατά Επιτροπής και ΕΣΕ (T-523/17, [EU:T:2022:313](#))

«Οικονομική και Νομισματική Ένωση – Τραπεζική Ένωση – Ενιαίος μηχανισμός εξυγίανσης των πιστωτικών ιδρυμάτων και ορισμένων επιχειρήσεων επενδύσεων (ΕΜΕ) – Διαδικασία εξυγίανσης εφαρμοστέα σε περίπτωση που οντότητα βρίσκεται σε σημείο πτώχευσης ή πιθανής πτώχευσης – Έγκριση, από το ΕΣΕ, καθεστώτος εξυγίανσης για την Banco Popular Español – Δικαίωμα προηγούμενης ακρόασης – Υποχρέωση αιτιολόγησης – Άρθρα 18 και 20 του κανονισμού (ΕΕ) 806/2014 – Εξωσυμβατική ευθύνη»

Απόφαση της 1ης Ιουνίου 2022, Algebris (UK) και Anchorage Capital Group κατά Επιτροπής (T-570/17, [EU:T:2022:314](#))

«Οικονομική και Νομισματική Ένωση – Τραπεζική Ένωση – Ενιαίος μηχανισμός εξυγίανσης των πιστωτικών ιδρυμάτων και ορισμένων επιχειρήσεων επενδύσεων (ΕΜΕ) – Διαδικασία εξυγίανσης εφαρμοστέα σε περίπτωση που οντότητα βρίσκεται σε σημείο πτώχευσης ή πιθανής πτώχευσης – Έγκριση, από το ΕΣΕ, καθεστώτος εξυγίανσης για την Banco Popular Español – Μεταβίβαση εξουσιών – Υποχρέωση αιτιολόγησης – Αρχή της χρηστής διοίκησης – Άρθρο 20 του κανονισμού (ΕΕ) 806/2014 – Δικαίωμα προηγούμενης ακρόασης – Δικαίωμα της ιδιοκτησίας»

⁵³⁶ Κοινή σύνοψη των υποθέσεων: Fundación Tatiana Pérez de Guzmán el Bueno και SFL κατά ΕΣΕ (T-481/17), Del Valle Ruiz κ.λπ. κατά Επιτροπής και ΕΣΕ (T-510/17), Eleveit Invest Group κ.λπ. κατά Επιτροπής και ΕΣΕ (T-523/17), Algebris (UK) και Anchorage Capital Group κατά Επιτροπής (T-570/17) και Aeris Invest κατά Επιτροπής και ΕΣΕ (T-628/17).

**Απόφαση της 1ης Ιουνίου 2022, Aeris Invest κατά Επιτροπής και ΕΣΕ (T-628/17,
[EU:T:2022:315](#))**

«Οικονομική και Νομισματική Ένωση – Τραπεζική Ένωση – Ενιαίος μηχανισμός εξυγίανσης των πιστωτικών ιδρυμάτων και ορισμένων επιχειρήσεων επενδύσεων (ΕΜΕ) – Διαδικασία εξυγίανσης εφαρμοστέα σε περίπτωση που οντότητα βρίσκεται σε σημείο πτώχευσης ή πιθανής πτώχευσης – Έγκριση, από το ΕΣΕ, καθεστώτος εξυγίανσης για την Banco Popular Español – Μεταβίβαση εξουσιών – Δικαίωμα προηγούμενης ακρόασης – Δικαίωμα της ιδιοκτησίας – Υποχρέωση αιτιολόγησης – Άρθρα 14, 18 και 20 του κανονισμού (ΕΕ) 806/2014 – Εξωσυμβατική ευθύνη»

Η Banco Popular Español, SA (στο εξής: Banco Popular) αποτελούσε ισπανικό πιστωτικό ίδρυμα υποκείμενο στην άμεση προληπτική εποπτεία της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ). τις 7 Ιουνίου 2017, το Ενιαίο Συμβούλιο Εξυγίανσης (ΕΣΕ) εξέδωσε απόφαση σχετικά με καθεστώς εξυγίανσης όσον αφορά την Banco Popular ⁵³⁷ (στο εξής: καθεστώς εξυγίανσης). Την ίδια επίσης ημέρα η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε την απόφαση 2017/1246 ⁵³⁸, για την αποδοχή του καθεστώτος εξυγίανσης.

Πριν από την έγκριση του καθεστώτος εξυγίανσης, πραγματοποιήθηκε αποτίμηση της Banco Popular, η οποία περιλάμβανε δύο εκθέσεις που επισυνάπτονται στο καθεστώς εξυγίανσης, ήτοι μια πρώτη αποτίμηση (στο εξής: αποτίμηση 1), χρονολογούμενη από τις 5 Ιουνίου 2017 και συνταχθείσα από το ΕΣΕ, και μια δεύτερη αποτίμηση (στο εξής: αποτίμηση 2), χρονολογούμενη από τις 6 Ιουνίου 2017 και συνταχθείσα από ανεξάρτητο εμπειρογνώμονα. Σκοπός της εν λόγω αποτίμησης 2 ήταν, μεταξύ άλλων, η εκτίμηση της αξίας του ενεργητικού και του παθητικού της Banco Popular καθώς και η παροχή των στοιχείων βάσει των οποίων θα μπορούσε να ληφθεί απόφαση σχετικά με τις προς μεταβίβαση μετοχές και τίτλους κυριότητας και να παρασχεθεί στο ΕΣΕ η δυνατότητα να καθορίσει το περιεχόμενο των εμπορικών όρων για τους σκοπούς του εργαλείου πώλησης δραστηριοτήτων. Επίσης στις 6 Ιουνίου 2017, η ΕΚΤ, μετά από διαβούλευση με το ΕΣΕ, προέβη σε εκτίμηση της κατάστασης της Banco Popular για να εξακριβωθεί αν αυτή βρισκόταν σε σημείο πτώχευσης ή πιθανής πτώχευσης ⁵³⁹, κρίνοντας ότι, λαμβανομένων υπόψη των προβλημάτων ρευστότητας που αντιμετώπιζε η Banco Popular, η τελευταία πιθανώς δεν θα ήταν σε θέση στο άμεσο μέλλον να εξοφλήσει τις οφειλές της ή να ανταποκριθεί σε άλλες υποχρεώσεις της όταν αυτές θα καθίσταντο απαιτητές ⁵⁴⁰. Την ίδια ημέρα, το διοικητικό συμβούλιο της Banco Popular πληροφόρησε την ΕΚΤ ότι είχε καταλήξει στο συμπέρασμα ότι το ίδρυμα βρισκόταν σε κατάσταση πιθανής πτώχευσης.

Στο πλαίσιο του καθεστώτος εξυγίανσης, το ΕΣΕ έκρινε ότι η Banco Popular πληρούσε τις προϋποθέσεις για τη λήψη μέτρου εξυγίανσης ⁵⁴¹, ήτοι ότι βρισκόταν σε σημείο πτώχευσης ή πιθανής πτώχευσης, ότι δεν υφίσταντο άλλα μέτρα που θα μπορούσαν να εμποδίσουν την πτώχευσή της εντός εύλογου χρόνου και ότι ήταν αναγκαίο προς το δημόσιο συμφέρον ένα μέτρο εξυγίανσης

⁵³⁷ Απόφαση SRB/EES/2017/08 της εκτελεστικής συνόδου του ΕΣΕ, της 7ης Ιουνίου 2017, περί εγκρίσεως καθεστώτος εξυγίανσης για την Banco Popular Español, SA.

⁵³⁸ Απόφαση (ΕΕ) 2017/1246 της Επιτροπής, της 7ης Ιουνίου 2017, για την αποδοχή του καθεστώτος εξυγίανσης για την Banco Popular Español SA (ΕΕ 2017, L 178, σ. 15).

⁵³⁹ Σύμφωνα με το άρθρο 18, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού (ΕΕ) 806/2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 15ης Ιουλίου 2014, περί θεσπίσεως ενιαίων κανόνων και διαδικασίας για την εξυγίανση πιστωτικών ιδρυμάτων και ορισμένων επιχειρήσεων επενδύσεων στο πλαίσιο ενός Ενιαίου Μηχανισμού Εξυγίανσης και ενός Ενιαίου Ταμείου Εξυγίανσης και τροποποιήσεως του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1093/2010 (ΕΕ 2014, L 225, σ. 1, στο εξής: κανονισμός ΕΜΕ). Το άρθρο 18 του κανονισμού αυτού αφορά τη διαδικασία εξυγίανσης.

⁵⁴⁰ Σύμφωνα με το άρθρο 18, παράγραφος 1, στοιχείο α', και παράγραφος 4, στοιχείο γ', του κανονισμού ΕΜΕ.

⁵⁴¹ Όπως προβλέπεται στο άρθρο 18, παράγραφος 1, του κανονισμού ΕΜΕ.

με τη μορφή εργαλείου πώλησης των δραστηριοτήτων ⁵⁴². Το ΕΣΕ άσκησε την εξουσία του σχετικά με την απομείωση και τη μετατροπή των κεφαλαιακών μέσων της Banco Popular ⁵⁴³ και διέταξε τη μεταβίβαση των νέων μετοχών που προέκυπταν από τη διαδικασία αυτή στην Banco Santander έναντι τιμήματος ενός ευρώ.

Οι προσφυγές χαρακτηρίστηκαν ως «πilotικές υποθέσεις», αντιπροσωπευτικές εκατοντάδων προσφυγών που έχουν ασκήσει φυσικά και νομικά πρόσωπα τα οποία ήταν δικαιούχοι κεφαλαιακών μέσων της Banco Popular πριν από την εξυγίανση. Οι προσφυγές είχαν ως αντικείμενο την ακύρωση του καθεστώτος εξυγίανσης και/ή της απόφασης 2017/1246, καθώς και αιτήματα αποζημίωσης.

Με τις πέντε αποφάσεις που εξέδωσε το τρίτο πενταμελές τμήμα του, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει στο σύνολό τους τις προσφυγές των προσφευγόντων. Οι υπό κρίση υποθέσεις παρέχουν για πρώτη φορά στο Γενικό Δικαστήριο την ευκαιρία να αποφανθεί επί της νομιμότητας απόφασης σχετικά με καθεστώς εξυγίανσης εγκριθέν από το ΕΣΕ.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Κατά πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι ένα καθεστώς εξυγίανσης που εγκρίνεται από το ΕΣΕ είναι δεκτικό προσφυγής, χωρίς να απαιτείται η άσκηση προσφυγής και κατά της απόφασης της Επιτροπής περί αποδοχής του καθεστώτος αυτού, όπερ συνεπάγεται ότι, μετά την αποδοχή του από την Επιτροπή, ένα τέτοιο καθεστώς παράγει έννομα αποτελέσματα και συνιστά πράξη δυνάμενη να αποτελέσει αντικείμενο αυτοτελούς προσφυγής ακυρώσεως.

Κατά δεύτερον, όσον αφορά την έκταση του ελέγχου του, το Γενικό Δικαστήριο εκτιμά ότι, δεδομένου ότι οι αποφάσεις που καλείται να εκδώσει το ΕΣΕ στο πλαίσιο διαδικασίας εξυγίανσης στηρίζονται σε ιδιαίτερα περίπλοκες οικονομικές και τεχνικές εκτιμήσεις, το Γενικό Δικαστήριο ασκεί περιορισμένο έλεγχο. Εντούτοις, το Γενικό Δικαστήριο εκτιμά ότι, ακόμη και στην περίπτωση περίπλοκων εκτιμήσεων όπως αυτές στις οποίες προέβη το ΕΣΕ εν προκειμένω, ο δικαστής της Ένωσης οφείλει να ελέγχει όχι μόνο την ακρίβεια των αποδεικτικών στοιχείων των οποίων γίνεται επίκληση, την αξιοπιστία και τη συνοχή τους, αλλά και αν τα στοιχεία αυτά αποτελούν το σύνολο των κρίσιμων δεδομένων που πρέπει να ληφθούν υπόψη για να αξιολογηθεί μια περίπλοκη κατάσταση και αν μπορούν να τεκμηριώσουν τα συμπεράσματα που συνάγονται από αυτά.

Κατά τρίτον, το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει τα επιχειρήματα των προσφευγόντων υπό το πρίσμα του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο δέχεται ότι, μολονότι δεν μπορεί να αποκλειστεί ότι οι μέτοχοι και οι πιστωτές οντότητας που αποτελεί αντικείμενο μέτρου εξυγίανσης δύνανται να επικαλεστούν το δικαίωμα ακρόασης στο πλαίσιο της διαδικασίας εξυγίανσης, εντούτοις, η άσκηση του δικαιώματος αυτού μπορεί να υπόκειται σε περιορισμούς. Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο διευκρινίζει ότι η διαδικασία εξυγίανσης της Banco Popular επιδίωκε σκοπό γενικού συμφέροντος, ήτοι τον σκοπό διασφάλισης της σταθερότητας των χρηματοπιστωτικών αγορών, που δύναται να δικαιολογήσει περιορισμό του δικαιώματος ακρόασης. Επομένως, στο πλαίσιο της διαδικασίας εξυγίανσης της Banco Popular, η έλλειψη διάταξης που να προβλέπει ακρόαση των μετόχων και των πιστωτών της οικείας οντότητας και η έλλειψη ακρόασης των προσφευγόντων συνιστούν περιορισμό του δικαιώματος ακρόασης, ο οποίος είναι δικαιολογημένος και αναγκαίος για την επίτευξη σκοπού γενικού συμφέροντος και σύμφωνος με την αρχή της αναλογικότητας. Συγκεκριμένα, οι ακροάσεις αυτές θα είχαν υπονομεύσει τους σκοπούς της προστασίας της σταθερότητας των

⁵⁴² Σύμφωνα με το άρθρο 24, παράγραφος 1, στοιχείο α', του κανονισμού ΕΜΕ.

⁵⁴³ Σύμφωνα με το άρθρο 21 του κανονισμού ΕΜΕ.

χρηματοπιστωτικών αγορών και της συνέχειας των κρίσιμων λειτουργιών της οντότητας, καθώς και τις απαιτήσεις ταχύτητας και αποτελεσματικότητας της διαδικασίας εξυγίανσης.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει, όσον αφορά το δικαίωμα ιδιοκτησίας, μεταξύ άλλων, ότι η Banco Popular βρισκόταν σε σημείο πτώχευσης ή πιθανής πτώχευσης και ότι δεν υπήρχαν εναλλακτικά μέτρα ικανά να εμποδίσουν την κατάσταση αυτή. Επομένως, η απόφαση απομείωσης και μετατροπής των κεφαλαιακών μέσων της Banco Popular στο πλαίσιο του καθεστώτος εξυγίανσης δεν συνιστά υπέρμετρη και επαχθή επέμβαση που θίγει την ίδια την ουσία του δικαιώματος ιδιοκτησίας των προσφευγόντων, αλλά πρέπει να θεωρηθεί ως περιορισμός του δικαιώματός τους ιδιοκτησίας ο οποίος είναι δικαιολογημένος και σύμφωνος με την αρχή της αναλογικότητας.

Τρίτον, όσον αφορά το δικαίωμα πρόσβασης στον φάκελο, το Γενικό Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι η παράλειψη, κατά τη διοικητική διαδικασία που οδήγησε στην έγκριση του καθεστώτος εξυγίανσης, αφενός, του ΕΣΕ να κοινοποιήσει την αποτίμηση 2 και, αφετέρου, του ΕΣΕ και της Επιτροπής να κοινοποιήσουν τα έγγραφα στα οποία στηρίχθηκαν δεν συνιστά προσβολή του εν λόγω δικαιώματος. Συγκεκριμένα, ορισμένες πληροφορίες που κατείχε το ΕΣΕ, οι οποίες περιλαμβάνονται στο καθεστώς εξυγίανσης, στην αποτίμηση 2 καθώς και στα έγγραφα επί των οποίων στηρίχθηκε το ΕΣΕ, εμπίπτουν στο επαγγελματικό απόρρητο και είναι εμπιστευτικές. Ως εκ τούτου, το Γενικό Δικαστήριο εκτιμά ότι, μετά την έγκριση του καθεστώτος εξυγίανσης, οι προσφεύγοντες δεν έχουν δικαίωμα στην κοινοποίηση του συνόλου του φακέλου στον οποίο στηρίχθηκε το ΕΣΕ.

Κατά τέταρτον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τον λόγο ακυρώσεως που στηρίζεται σε ένσταση ελλείψεως νομιμότητας καθόσον οι σχετικές διατάξεις του κανονισμού ΕΜΕ ⁵⁴⁴ παραβιάζουν τις αρχές σχετικά με τη μεταβίβαση εξουσιών, υπογραμμίζοντας ότι είναι αναγκαίο ένα θεσμικό όργανο της Ένωσης, ήτοι η Επιτροπή ή το Συμβούλιο, να αποδεχτεί το καθεστώς εξυγίανσης ως προς τις πτυχές του που υπόκεινται σε διακριτική ευχέρεια ώστε αυτό να παραγάγει έννομα αποτελέσματα. Επομένως, ο νομοθέτης της Ένωσης ανέθεσε σε θεσμικό όργανο τη νομική και πολιτική ευθύνη για τον καθορισμό της πολιτικής της Ένωσης στον τομέα της εξυγίανσης, αποφεύγοντας ως εκ τούτου μια «πραγματική μετάθεση ευθύνης» ⁵⁴⁵, χωρίς να έχει μεταβιβάσει αυτοτελή εξουσία στο ΕΣΕ.

Κατά πέμπτον, όσον αφορά τις αποτιμήσεις 1 και 2, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι, λαμβανομένου υπόψη του επείγοντος χαρακτήρα της κατάστασης, το ΕΣΕ μπορούσε να στηριχθεί στην αποτίμηση 2 για να εγκρίνει το καθεστώς εξυγίανσης. Πράγματι, δεδομένων των χρονικών περιορισμών και των διαθέσιμων πληροφοριών, ορισμένες αβεβαιότητες και κατά προσέγγιση εκτιμήσεις είναι εγγενείς σε κάθε προσωρινή αποτίμηση και οι επιφυλάξεις τις οποίες διατύπωσε ένας πραγματογνώμονας που πραγματοποίησε την εν λόγω αποτίμηση δεν μπορούν να σημαίνουν ότι αυτή δεν ήταν «δίκαιη, συνετή και ρεαλιστική» ⁵⁴⁶. Εκτός αυτού, το Γενικό Δικαστήριο παρατηρεί ότι η αποτίμηση 1, η οποία είχε σκοπό να καθοριστεί αν η Banco Popular βρισκόταν σε σημείο πτώχευσης ή πιθανής πτώχευσης, ώστε να διαπιστωθεί αν πληρούνταν οι προϋποθέσεις για την κίνηση διαδικασίας εξυγίανσης ή απομείωσης ή μετατροπής των κεφαλαιακών μέσων, είχε καταστεί παρωχημένη κατόπιν της εκτίμησης στην οποία προέβη η ΕΚΤ στις 6 Ιουνίου 2017 προκειμένου να εξακριβωθεί αν η Banco Popular βρισκόταν σε σημείο πτώχευσης ή πιθανής πτώχευσης.

Κατά έκτον, το Γενικό Δικαστήριο εκτιμά ότι το ΕΣΕ και η Επιτροπή δεν υπέπεσαν σε πρόδηλη πλάνη εκτίμησης κρίνοντας ότι πληρούνταν οι προϋποθέσεις του άρθρου 18, παράγραφος 1, του κανονισμού ΕΜΕ για τη λήψη μέτρου εξυγίανσης.

⁵⁴⁴ Άρθρα 18, 21, 22 και 24 του κανονισμού ΕΜΕ.

⁵⁴⁵ Κατά την έννοια της απόφασης της 13ης Ιουνίου 1958, Meroni κατά Ανωτάτης Αρχής (C-9/56, EU:C:1958:7).

⁵⁴⁶ Δυνάμει του άρθρου 20, παράγραφος 1, του κανονισμού ΕΜΕ.

Πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η αφερέγγυοτητα της οντότητας δεν αποτελεί προϋπόθεση για τη διαπίστωση ότι αυτή βρίσκεται σε σημείο πτώχευσης ή πιθανής πτώχευσης και, ως εκ τούτου, δεν αποτελεί προϋπόθεση για την έγκριση καθεστώτος εξυγίανσης. Πράγματι, το γεγονός ότι μια οντότητα είναι φερέγγυα σε επίπεδο ισολογισμού δεν σημαίνει ότι διαθέτει επαρκή ταμειακά αποθέματα, δηλαδή διαθέσιμα κεφάλαια για να εξοφλήσει τις οφειλές της ή τις λοιπές ληξιπρόθεσμες υποχρεώσεις της. Ως εκ τούτου, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι το ΕΣΕ και η Επιτροπή δεν υπέπεσαν σε πρόδηλη πλάνη εκτιμήσεως κρίνοντας ότι η Banco Popular βρισκόταν σε σημείο πτώχευσης ή πιθανής πτώχευσης. Σημειώνει, εξάλλου, ότι το καθεστώς εξυγίανσης εγκρίθηκε εγκύρως ανεξάρτητα από τους λόγους για τους οποίους η Banco Popular περιήλθε σε σημείο πτώχευσης ή πιθανής πτώχευσης.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο εκτιμά ότι οι προσφεύγοντες δεν απέδειξαν την ύπαρξη μέτρων εναλλακτικών σε σχέση με την εξυγίανση και ότι το ΕΣΕ και η Επιτροπή δεν υπέπεσαν σε πρόδηλη πλάνη εκτιμήσεως κρίνοντας ότι δεν υπήρχε άλλη εύλογη προοπτική να αποφευχθεί η πτώχευση της Banco Popular εντός ευλόγου χρονικού διαστήματος με άλλα μέτρα ιδιωτικής φύσεως ή μέτρα προληπτικής εποπτείας.

Τρίτον, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι το ΕΣΕ και η Επιτροπή δεν υπέπεσαν σε πρόδηλη πλάνη εκτιμήσεως κρίνοντας ότι το μέτρο εξυγίανσης ήταν αναγκαίο και ανάλογο προς τους επιδιωκόμενους σκοπούς δημοσίου συμφέροντος.

Κατά έβδομον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τον λόγο ακυρώσεως με τον οποίο προβάλλεται ότι η Επιτροπή δεν εξέτασε το καθεστώς εξυγίανσης προτού το αποδεχτεί, υπογραμμίζοντας ότι η Επιτροπή ορίζει εκπρόσωπο εξουσιοδοτημένο να συμμετέχει ως μόνιμος παρατηρητής στις συνεδριάσεις του ΕΣΕ, σε εκτελεστική σύνοδο και σε σύνοδο ολομέλειας, και ότι ο εκπρόσωπός της έχει το δικαίωμα να συμμετέχει στη συζήτηση και έχει πρόσβαση σε όλα τα έγγραφα. Επομένως, η Επιτροπή, έχοντας μετάσχει σε πολλές συναντήσεις με το ΕΣΕ, είχε εμπλακεί στα διάφορα στάδια που προηγήθηκαν της έγκρισης του καθεστώτος εξυγίανσης ενώ είχε λάβει γνώση των προσχεδίων του καθεστώτος αυτού και είχε συμμετάσχει στη σύνταξή τους.

Κατά όγδοον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τον λόγο ακυρώσεως που αφορά παράβαση της υποχρέωσης αιτιολόγησης που υπέχει η Επιτροπή. Υπογραμμίζει ότι, όταν η τελευταία αποδέχτηκε το καθεστώς εξυγίανσης με την απόφαση 2017/1246, μπορούσε νομίμως να περιοριστεί, για να δικαιολογήσει την έγκρισή του, σε αιτιολογία που να δηλώνει τη συμφωνία της με το περιεχόμενο του εν λόγω καθεστώτος εξυγίανσης και με τους λόγους που προέβαλε το ΕΣΕ.

Κατά ένατον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τα επιχειρήματα περί της πλημμέλειας της διαδικασίας πώλησεως. Επιβεβαιώνει, μεταξύ άλλων, τη νομιμότητα της απόφασης του ΕΣΕ να ζητήσει από την εθνική αρχή εξυγίανσης να επικοινωνήσει μόνο με τα ιδρύματα που είχαν μετάσχει στη διαδικασία ιδιωτικής πώλησης της Banco Popular. Η αρχή αυτή δικαιούται να προσκαλέσει συγκεκριμένους δυνητικούς αγοραστές ⁵⁴⁷.

Τέλος, κατά δέκατον, εν προκειμένω, το Γενικό Δικαστήριο αποκλείει την εξωσυμβατική ευθύνη του ΕΣΕ και της Επιτροπής. Συναφώς, σημειώνει ότι οι προσφεύγοντες δεν απέδειξαν την ύπαρξη παράνομης συμπεριφοράς του ΕΣΕ ή της Επιτροπής. Συγκεκριμένα, δεν αποδείχθηκε καμία

⁵⁴⁷ Κατά το άρθρο 39, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 2014/59/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 15ης Μαΐου 2014, για τη θέσπιση πλαισίου για την ανάκαμψη και την εξυγίανση πιστωτικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων επενδύσεων και για την τροποποίηση της οδηγίας 82/891/ΕΟΚ του Συμβουλίου, και των οδηγιών 2001/24/ΕΚ, 2002/47/ΕΚ, 2004/25/ΕΚ, 2005/56/ΕΚ, 2007/36/ΕΚ, 2011/35/ΕΕ, 2012/30/ΕΕ και 2013/36/ΕΕ, καθώς και των κανονισμών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου (ΕΕ) αριθ. 1093/2010 και (ΕΕ) αριθ. 648/2012 (ΕΕ 2014, L 173, σ. 190).

γνωστοποίηση, από το ΕΣΕ ή την Επιτροπή, εμπιστευτικών πληροφοριών σχετικών με την εφαρμογή διαδικασίας εξυγίανσης της Banco Popular και, κατά συνέπεια, δεν διαπιστώθηκε καμία εκ μέρους τους παραβίαση της αρχής της εμπιστευτικότητας ή της υποχρέωσης τήρησης επαγγελματικού απορρήτου.

Επιπλέον, οι προσφεύγοντες δεν απέδειξαν αιτιώδη συνάφεια μεταξύ των παρανομιών του ΕΣΕ και της Επιτροπής, ακόμη και αν υποτεθεί ότι αυτές αποδεικνύονται, και της κρίσης ρευστότητας της Banco Popular και, επομένως, μεταξύ των εν λόγω παρανομιών και της προβαλλόμενης ζημίας.

2. Προληπτική εποπτεία των πιστωτικών ιδρυμάτων

Απόφαση της 22ας Ιουνίου 2022, Anglo Austrian AAB και Belegging-Maatschappij «Far-East» κατά ΕΚΤ (T-797/19, [EU:T:2022:389](#))

«Οικονομική και νομισματική πολιτική – Προληπτική εποπτεία των πιστωτικών ιδρυμάτων – Ειδικά καθήκοντα εποπτείας που έχουν ανατεθεί στην ΕΚΤ – Απόφαση ανάκλησης της άδειας λειτουργίας πιστωτικού ιδρύματος – Σοβαρή παράβαση των διατάξεων με τις οποίες ενσωματώθηκε στο εθνικό δίκαιο η οδηγία 2005/60/ΕΚ – Αναλογικότητα – Παράβαση της νομοθεσίας σχετικά με τη διακυβέρνηση των πιστωτικών ιδρυμάτων – Δικαιώματα άμυνας – Πρόδηλο σφάλμα εκτιμήσεως – Δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας»

Από το 2010, η Österreichische Finanzmarktbehörde (αυστριακή αρχή εποπτείας χρηματοπιστωτικών αγορών, στο εξής: FMA) έχει εκδώσει μεγάλο αριθμό διαταγών κατά της AAB Bank, χρηματοπιστωτικού ιδρύματος εγκατεστημένου στην Αυστρία, στην οποία και έχει επιβάλει πολλές κυρώσεις. Επί της βάσεως αυτής, η FMA υπέβαλε το 2019 στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) σχέδιο αποφάσεως σχετικά με την ανάκληση της άδειας λειτουργίας που είχε χορηγηθεί στην AAB Bank για την ανάληψη δραστηριότητας πιστωτικού ιδρύματος. Με τη σχετική απόφασή της ⁵⁴⁸, η ΕΚΤ ανακάλεσε την άδεια λειτουργίας. Εν συνόψει, στηριζόμενη στις διαπιστώσεις στις οποίες είχε προβεί η FMA στο πλαίσιο της ασκήσεως του καθήκοντος προληπτικής εποπτείας που υπέχει και οι οποίες αφορούσαν τη συνεχή και επαναλαμβανόμενη μη τήρηση των απαιτήσεων σχετικά με την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας καθώς και σχετικά με την εσωτερική διακυβέρνηση της AAB Bank, θεώρησε ότι η τελευταία δεν ήταν ικανή να διασφαλίσει την ορθή διαχείριση των κινδύνων της.

Η προσφυγή που ασκήθηκε με αίτημα την ακύρωση της αποφάσεως της ΕΚΤ απορρίπτεται από το ένατο πενταμελές τμήμα του Γενικού Δικαστηρίου. Με την απόφασή του, το Γενικό Δικαστήριο αποφαινεται για πρώτη φορά επί ζητημάτων σχετικών με την ανάκληση της άδειας λειτουργίας πιστωτικού ιδρύματος λόγω σοβαρών παραβάσεων της νομοθεσίας για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας καθώς και λόγω παραβάσεως των κανόνων που αφορούν τη διακυβέρνηση των πιστωτικών ιδρυμάτων.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

⁵⁴⁸ Απόφαση ECB-SSM-2019-AT 8 WHD-2019 0009 της 14ης Νοεμβρίου 2019.

Κατ' αρχάς, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι εν προκειμένω πληρούνταν τα κριτήρια που δικαιολογούν την ανάκληση της άδειας λειτουργίας, τα οποία προβλέπονται στην οδηγία 2013/36⁵⁴⁹ και έχουν ενσωματωθεί στο εθνικό δίκαιο.

Αφενός, όσον αφορά τη διαπίστωση της ΕΚΤ ότι η AAB Bank κηρύχθηκε υπεύθυνη για σοβαρές παραβάσεις των εθνικών διατάξεων για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας, οι οποίες θεσπίστηκαν δυνάμει της οδηγίας 2005/60^{550 551}, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι η ΕΚΤ δεν υπέπεσε σε πρόδηλο σφάλμα εκτιμήσεως.

Προκαταρκτικώς, το Γενικό Δικαστήριο παρατηρεί ότι η ΕΚΤ, κατά την άσκηση της αρμοδιότητάς της όσον αφορά την ανάκληση άδειας λειτουργίας πιστωτικού ιδρύματος, υποχρεούται να εφαρμόζει, μεταξύ άλλων, τις διατάξεις του εθνικού δικαίου με τις οποίες η οδηγία 2013/36 ενσωματώθηκε στην εσωτερική έννομη τάξη.

Εν προκειμένω, επισημαίνει ότι η ΕΚΤ, λαμβάνοντας μεταξύ άλλων υπόψη αποφάσεις της FMA και αποφάσεις αυστριακών δικαστηρίων, θεώρησε ότι η AAB Bank παραβίαζε επί σειρά ετών τις εθνικές διατάξεις ενσωμάτωσης της οδηγίας 2013/36 στην εσωτερική έννομη τάξη. Συγκεκριμένα, δεν διέθετε κατάλληλη διαδικασία διαχείρισης κινδύνων για την πρόληψη της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και είχε κηρυχθεί υπεύθυνη σοβαρών, επαναλαμβανόμενων ή συστηματικών παραβάσεων της εθνικής νομοθεσίας για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας.

Το Γενικό Δικαστήριο εκτιμά ότι, λαμβανομένης υπόψη της σημασίας της καταπολέμησης της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας, ένα πιστωτικό ίδρυμα μπορεί να κηρυχθεί υπεύθυνο για σοβαρές παραβάσεις με βάση διοικητικές αποφάσεις εθνικής αρμόδιας αρχής, οι οποίες αρκούν, αφ' εαυτών, για τη δικαιολόγηση της ανάκλησης της άδειας λειτουργίας του. Το γεγονός ότι οι παραβάσεις είναι παλαιές ή έχουν αποκατασταθεί δεν ασκεί επιρροή στη θεμελίωση της σχετικής ευθύνης. Συγκεκριμένα, το οικείο εθνικό δίκαιο δεν επιβάλλει προθεσμία εντός της οποίας πρέπει να λαμβάνονται υπόψη προγενέστερες αποφάσεις με τις οποίες διαπιστώνεται η ευθύνη. Επίσης, δεν απαιτεί οι σοβαρές παραβάσεις να είναι αδιάλειπτες ή να εξακολουθούν να υφίστανται κατά τον χρόνο έκδοσης της αποφάσεως για την ανάκληση της άδειας λειτουργίας, δεδομένου ιδίως ότι, εν προκειμένω, οι παραβάσεις διαπιστώθηκαν μερικά μόλις έτη πριν από την έκδοση της προσβαλλομένης αποφάσεως. Όσον αφορά τον ισχυρισμό της AAB Bank ότι οι παραβάσεις έχουν αποκατασταθεί και, κατά συνέπεια, δεν μπορούν πλέον να δικαιολογήσουν την ανάκληση της άδειας λειτουργίας της, το Γενικό Δικαστήριο διευκρινίζει ότι μια τέτοια προσέγγιση θα αναιρούσε τον σκοπό της διασφάλισης του ευρωπαϊκού τραπεζικού συστήματος, διότι θα επέτρεπε στα πιστωτικά ιδρύματα που έχουν διαπράξει σοβαρές παραβάσεις να συνεχίζουν τις δραστηριότητές τους ενόσω οι αρμόδιες αρχές δεν αποδεικνύουν τη διάπραξη νέων παραβάσεων. Επιπλέον, πιστωτικό ίδρυμα το οποίο κηρύχθηκε

⁵⁴⁹ Οδηγία 2013/36/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, σχετικά με την πρόσβαση στη δραστηριότητα πιστωτικών ιδρυμάτων και την προληπτική εποπτεία πιστωτικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων επενδύσεων, για την τροποποίηση της οδηγίας 2002/87/ΕΚ και για την κατάργηση των οδηγιών 2006/48/ΕΚ και 2006/49/ΕΚ (ΕΕ 2013, L 176, σ. 338).

⁵⁵⁰ Οδηγία 2005/60/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Οκτωβρίου 2005, σχετικά με την πρόληψη της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας (ΕΕ 2005, L 309, σ. 15).

⁵⁵¹ Κριτήριο το οποίο έχει ως αποτέλεσμα την ανάκληση της άδειας λειτουργίας, μνημονευόμενο στο άρθρο 67, παράγραφος 1, στοιχείο ιε', της οδηγίας 2013/36.

υπεύθυνο για σοβαρές παραβάσεις με απόφαση η οποία κατέστη απρόσβλητη δεν μπορεί να επικαλεστεί τυχόν παραγραφή των συγκεκριμένων παραβάσεων.

Το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει επίσης τα επιχειρήματα με τα οποία η AAB Bank αμφισβητεί τη σοβαρότητα των παραβάσεων που διαπιστώθηκαν.

Συναφώς υπογραμμίζει, ειδικότερα, ότι η σοβαρότητα των παραβάσεων δεν μπορεί να αμφισβητηθεί στο στάδιο της διοικητικής διαδικασίας ενώπιον της ΕΚΤ, δεδομένου ότι με αποφάσεις προγενέστερες της πρότασης της FMA για την ανάκληση της άδειας λειτουργίας, οι οποίες είχαν καταστεί απρόσβλητες κατά την ημερομηνία έκδοσης της προσβαλλομένης απόφασης, οι αρμόδιες αρχές είχαν κρίνει ότι η AAB Bank ήταν υπεύθυνη για τις συγκεκριμένες παραβάσεις. Εξάλλου, λαμβανομένου υπόψη του σκοπού διασφάλισης της προστασίας της ευρωπαϊκής τραπεζικής αγοράς, δεν μπορεί να προσαφθεί στην ΕΚΤ το γεγονός ότι θεώρησε ότι συστηματικές, σοβαρές και συνεχείς παραβάσεις της εθνικής νομοθεσίας για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας έπρεπε να χαρακτηριστούν ως σοβαρές παραβάσεις οι οποίες δικαιολογούσαν την ανάκληση της άδειας λειτουργίας.

Αφετέρου, το Γενικό Δικαστήριο επικυρώνει την άποψη της ΕΚΤ ότι η AAB Bank δεν έχει θεσπίσει το απαιτούμενο από τις αρμόδιες αρχές πλαίσιο διακυβέρνησης σύμφωνα με τις εθνικές διατάξεις που ενσωματώνουν την οδηγία 2013/36 στην εσωτερική έννομη τάξη⁵⁵². Στο πλαίσιο αυτό, απορρίπτει τα επιχειρήματα της AAB Bank κατά τα οποία, κατά τον χρόνο έκδοσης της προσβαλλομένης απόφασης, δεν διέπραττε παραβάσεις της νομοθεσίας σχετικά με το πλαίσιο διακυβέρνησης. Επισημαίνει ότι ούτε από την οδηγία 2013/36 ούτε από το οικείο εθνικό δίκαιο προκύπτει ερμηνεία κατά την οποία παρελθούσες παραβάσεις ή παραβάσεις που έχουν καταστεί ηπιότερες δεν μπορούν να δικαιολογήσουν ανάκληση της άδειας λειτουργίας.

Εν συνεχεία, το Γενικό Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η ΕΚΤ, αρνούμενη να αναστείλει την εφαρμογή της προσβαλλομένης απόφασης, δεν υπέπεσε σε σφάλμα. Παρατηρεί, μεταξύ άλλων, ότι η άρνηση της ΕΚΤ να αναστείλει την άμεση εφαρμογή της προσβαλλομένης απόφασης δεν εμπόδισε την AAB Bank να ασκήσει προσφυγή ακυρώσεως και να ζητήσει τη λήψη προσωρινών μέτρων. Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου διέταξε άλλωστε την αναστολή εκτελέσεως της προσβαλλομένης απόφασης έξι ημέρες μετά την έκδοσή της, έως ότου εκδοθεί η απόφαση επί της αιτήσεως λήψεως προσωρινών μέτρων. Επομένως, δεν μπορούσε να διαπιστωθεί προσβολή του δικαιώματος αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας.

Το Γενικό Δικαστήριο κρίνει επίσης ότι η προσβαλλόμενη απόφαση εκδόθηκε τηρουμένων των δικαιωμάτων άμυνας της AAB Bank. Στο πλαίσιο αυτό, διευκρινίζει ότι η AAB Bank έτυχε νομοτύπως ακρόασης κατά την έκδοση της προσβαλλομένης απόφασης. Συγκεκριμένα, της παρασχέθηκε η δυνατότητα να υποβάλει τις παρατηρήσεις της επί του σχεδίου της εν λόγω απόφασης. Αντιθέτως, η ΕΚΤ δεν ήταν υποχρεωμένη να γνωστοποιήσει στην AAB Bank το σχέδιο απόφασης της FMA και συνεπώς να της παράσχει τη δυνατότητα να αντιδράσει συναφώς.

Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι, εν προκειμένω, η ΕΚΤ δεν παρέλειψε να προσδιορίσει, να εξετάσει και να εκτιμήσει με επιμέλεια και αμεροληψία όλα τα κρίσιμα πραγματικά στοιχεία για την ανάκληση της άδειας λειτουργίας. Συγκεκριμένα, η ΕΚΤ ορθώς δήλωσε, αφού προέβη η ίδια στη σχετική αξιολόγηση, ότι συμφωνούσε με τις διαπιστώσεις της FMA σχετικά με τη διάπραξη παραβάσεων από την AAB Bank, οι οποίες επιβεβαιώθηκαν τόσο από τις διοικητικές αποφάσεις της FMA όσο και από τις αποφάσεις των εθνικών δικαστηρίων. Μετά το πέρας της δικής της αξιολογήσεως, η ΕΚΤ έκρινε ότι τα επίμαχα πραγματικά περιστατικά αποδείκνυαν ότι η AAB Bank

⁵⁵² Κριτήριο το οποίο έχει ως αποτέλεσμα την ανάκληση της άδειας λειτουργίας, μνημονευόμενο στο άρθρο 67, παράγραφος 1, στοιχείο δ', της οδηγίας 2013/36.

είχε κηρυχθεί υπεύθυνη για σοβαρή παράβαση της εθνικής νομοθεσίας για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας. Ομοίως, η ΕΚΤ δεν περιορίστηκε στο να αναπαραγάγει τις διαπιστώσεις της FMA περί του ότι η AAB Bank δεν διέθετε το απαραίτητο πλαίσιο διακυβέρνησης. Αντιθέτως, στηρίχθηκε επ' αυτού στη δική της εκτίμηση όσον αφορά την τήρηση των σχετικών εθνικών διατάξεων.

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τον λόγο ακυρώσεως με τον οποίο η AAB Bank προέβαλε ότι η προσβαλλόμενη απόφαση επέφερε απώλεια της οικονομικής αξίας των μετοχών τις οποίες κατείχε στο κεφάλαιό της η μέτοχός της και, ως εκ τούτου, προσέβαλε την ίδια την ουσία του δικαιώματος ιδιοκτησίας της μετόχου. Συγκεκριμένα, καθόσον η AAB Bank δεν ήταν κύριος του εν λόγω δικαιώματος ιδιοκτησίας, δεν μπορούσε να το επικαλεστεί προς στήριξη της προσφυγής ακυρώσεως που άσκησε.

Απόφαση της 7ης Δεκεμβρίου 2022, PNB Banka κατά ΕΚΤ (T-275/19, [EU:T:2022:781](#))

«Οικονομική και νομισματική πολιτική – Προληπτική εποπτεία πιστωτικών ιδρυμάτων – Εξουσίες της ΕΚΤ – Εξουσίες έρευνας – Επιτόπιες επιθεωρήσεις – Άρθρο 12 του κανονισμού (ΕΕ) 1024/2013 – Απόφαση της ΕΚΤ για τη διενέργεια επιτόπιας επιθεώρησης στις εγκαταστάσεις ενός λιγότερο σημαντικού πιστωτικού ιδρύματος – Προσφυγή ακυρώσεως – Πράξη δεκτική προσφυγής – Παραδεκτό – Αρμοδιότητα της ΕΚΤ – Υποχρέωση αιτιολόγησης – Στοιχεία ικανά να δικαιολογήσουν μια επιθεώρηση – Άρθρο 106 του Κανονισμού Διαδικασίας – Μη αιτιολογημένη αίτηση διεξαγωγής επ' ακροατηρίου συζητήσεως»

Η προσφεύγουσα, PNB Banka AS, είναι πιστωτικό ίδρυμα λεττονικού δικαίου το οποίο, πριν από την 1η Μαρτίου 2019, είχε θεωρηθεί «λιγότερο σημαντικό»⁵⁵³ πιστωτικό ίδρυμα και, ως εκ τούτου, υπέκειτο στην άμεση προληπτική εποπτεία της Finanšu un kapitāla tirgus komisija (επιτροπής χρηματοπιστωτικών αγορών και κεφαλαιαγορών, Λεττονία, στο εξής: FKTK). Το 2017, χαρακτηρίστηκε ως «λιγότερο σημαντικό ίδρυμα σε κατάσταση κρίσης», γεγονός το οποίο είχε ως συνέπεια να τεθεί σε καθεστώς ειδικής εποπτείας υπό ομάδα διαχείρισης κρίσεων αποτελούμενη από την FKTK και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ). Στις 21 Δεκεμβρίου 2018, η FKTK ζήτησε από την ΕΚΤ να αναλάβει την άμεση προληπτική εποπτεία της προσφεύγουσας. Βάσει σχεδίου απόφασης που εγκρίθηκε από το εποπτικό συμβούλιο της ΕΚΤ, ελλείψει αντιρρήσεων εκ μέρους του διοικητικού συμβουλίου της, η απόφαση για τη διεξαγωγή επιτόπιας επιθεώρησης στις εγκαταστάσεις της προσφεύγουσας θεωρήθηκε ότι ελήφθη από το εν λόγω συμβούλιο στις 21 Ιανουαρίου 2019 (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση).

Επιληφθέν προσφυγής ακυρώσεως κατά της αποφάσεως αυτής, το Γενικό Δικαστήριο αποφαινεται επί διαφόρων καινοφανών ζητημάτων. Κατ' αρχάς, επιβεβαιώνει την ευχέρειά του να αποφανθεί επί προσφυγής χωρίς προφορική διαδικασία όταν η αίτηση διεξαγωγής επ' ακροατηρίου συζητήσεως δεν είναι αιτιολογημένη. Στη συνέχεια, εξετάζει αν απόφαση της ΕΚΤ περί διεξαγωγής επιτόπιας επιθεώρησης μπορεί να προσβληθεί. Επίσης, αναλύει τους λόγους ακυρώσεως που αφορούν την τυπική νομιμότητα της προσβαλλομένης αποφάσεως (αρμοδιότητα της ΕΚΤ και δικαίωμα ακροάσεως της προσφεύγουσας). Τέλος, εξετάζει ζητήματα ουσίας που αφορούν, αφενός, τη διάρθρωση των ελέγχων βάσει εγγράφων και των επιτόπιων ελέγχων και, αφετέρου, την αρμοδιότητα της ΕΚΤ να

⁵⁵³ Δυνάμει του άρθρου 6, παράγραφος 4, του κανονισμού (ΕΕ) 1024/2013 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 2013, για την ανάθεση ειδικών καθηκόντων στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα σχετικά με τις πολιτικές που αφορούν την προληπτική εποπτεία των πιστωτικών ιδρυμάτων (ΕΕ 2013, L 287, σ. 63, στο εξής: κανονισμός ΕΕΜ).

διεξάγει η ίδια έρευνα σχετικά με πράξεις διαφθοράς. Το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την προσφυγή στο σύνολό της.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο αποφαινεται ότι από τους εφαρμοστέους δικονομικούς κανόνες προκύπτει ότι, ελλείψει αιτήσεως για τη διεξαγωγή επ' ακροατηρίου συζητήσεως ή σε περίπτωση μη αιτιολογημένης αιτήσεως για τη διεξαγωγή επ' ακροατηρίου συζητήσεως, το Γενικό Δικαστήριο μπορεί να αποφασίσει να κρίνει επί της προσφυγής χωρίς να διεξαχθεί επ' ακροατηρίου συζήτηση, αν εκτιμά ότι έχει διαφωτιστεί επαρκώς από τα στοιχεία της δικογραφίας της υπόθεσης. Έτσι, εν προκειμένω, διαπιστώνει ότι η αίτηση διεξαγωγής επ' ακροατηρίου συζητήσεως που υπέβαλε η προσφεύγουσα δεν αναφέρει κανένα λόγο για τον οποίο επιθυμεί να ακουστεί και, αφού εκτίμησε ότι είχε διαφωτιστεί επαρκώς, αποφασίζει να κρίνει επί της προσφυγής χωρίς να διεξαχθεί προφορική διαδικασία.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι απόφαση περί διεξαγωγής επιτόπιας επιθεώρησης εκδοθείσα από το διοικητικό συμβούλιο της ΕΚΤ, όπως η προσβαλλόμενη απόφαση, συνιστά πράξη δεκτική προσφυγής ενώπιον του δικαστή της Ένωσης. Συγκεκριμένα, εκτιμά ότι είναι πράξη ικανή να θίξει τα συμφέροντα του νομικού προσώπου στο οποίο κοινοποιείται, μεταβάλλοντας ουσιαστικά τη νομική του κατάσταση. Επισημαίνει, μεταξύ άλλων, ότι, προβλέποντας ότι οι επιθεωρήσεις στα νομικά πρόσωπα και, ειδικότερα, στα πιστωτικά ιδρύματα, πρέπει να διεξάγονται από την ΕΚΤ με βάση απόφαση η οποία καθορίζει το αντικείμενο και τον σκοπό τους και πρέπει να κοινοποιείται στο ενδιαφερόμενο πρόσωπο, το νομοθετικό και κανονιστικό πλαίσιο προσδίδει στην πράξη με την οποία λαμβάνεται απόφαση για τη διεξαγωγή της επιθεώρησης αυτής δεσμευτικά έννομα αποτελέσματα έναντι του προσώπου αυτού.

Τρίτον, όσον αφορά τους λόγους ακυρώσεως σχετικά με την τυπική νομιμότητα της προσβαλλομένης αποφάσεως, αφενός, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι η ΕΚΤ είναι αρμόδια να ασκεί, έναντι ενός «λιγότερο σημαντικού» πιστωτικού ιδρύματος, τις εξουσίες έρευνας που διαθέτει ⁵⁵⁴, ιδίως την εξουσία διεξαγωγής επιτόπιας επιθεώρησης. Συγκεκριμένα, υπενθυμίζει ότι η ΕΚΤ διαθέτει αποκλειστική αρμοδιότητα για την άσκηση των καθηκόντων προληπτικής εποπτείας που της έχουν ανατεθεί ⁵⁵⁵ όσον αφορά όλα τα πιστωτικά ιδρύματα, χωρίς διάκριση μεταξύ εκείνων που είναι «σημαντικά» και εκείνων που είναι «λιγότερο σημαντικά», και εκτιμά ότι, μολονότι οι εθνικές αρχές επικουρούν την ΕΚΤ κατά την εκτέλεση των εν λόγω καθηκόντων, κατά τρόπο αποκεντρωμένο και υπό τον έλεγχό της, εντούτοις η συνδρομή αυτή δεν επηρεάζει την αρμοδιότητα της ΕΚΤ να ασκεί, ανά πάσα στιγμή, τις εξουσίες έρευνας που διαθέτει.

Αφετέρου, το Γενικό Δικαστήριο εκτιμά ότι από τη σχετική κανονιστική νομοθεσία ⁵⁵⁶, σε συνδυασμό με τη φύση μέτρου έρευνας, το οποίο έχει ως αποκλειστικό σκοπό τη συλλογή πληροφοριών, προκύπτει ότι η απόφαση της ΕΚΤ να διεξάγει, στο πλαίσιο της άσκησης εξουσιών έρευνας που διαθέτει, επιτόπια επιθεώρηση σε πιστωτικό ίδρυμα δεν εξαρτάται από την άσκηση από την ενδιαφερόμενη οντότητα του δικαιώματός της ακροάσεως πριν από την έκδοση της εν λόγω αποφάσεως. Μετά την έκδοση της απόφασης αυτής και πριν από την ενδεχόμενη έκδοση απόφασης,

⁵⁵⁴ Δυνάμει των άρθρων 10 έως 13 του κανονισμού ΕΕΜ.

⁵⁵⁵ Δυνάμει του άρθρου 4, παράγραφος 1, του κανονισμού ΕΕΜ.

⁵⁵⁶ Ειδικότερα, το άρθρο 31 του κανονισμού (ΕΕ) 468/2014 της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, της 16ης Απριλίου 2014, που θεσπίζει το πλαίσιο συνεργασίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, των εθνικών αρμόδιων αρχών και των εθνικών εντεταλμένων αρχών εντός του ενιαίου εποπτικού μηχανισμού (κανονισμός για το πλαίσιο ΕΕΜ) (ΕΕ 2014, L 141, σ. 1).

βάσει, ιδίως, των εποπτικών εξουσιών της ⁵⁵⁷, η ΕΚΤ υποχρεούται να παράσχει στα ενδιαφερόμενα πρόσωπα τη δυνατότητα ακρόασης.

Τέταρτον, όσον αφορά τους λόγους ακυρώσεως σχετικά με το βάσιμο της προσβαλλομένης αποφάσεως, το Γενικό Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι τα πιστωτικά ιδρύματα υπόκεινται σε «συνεχή» προληπτική εποπτεία που στηρίζεται σε συνδυασμό ελέγχων βάσει εγγράφων, οι οποίοι διενεργούνται με βάση τις πληροφορίες που παρέχονται τακτικά στις αρμόδιες αρχές, και επιτόπιων ελέγχων, οι οποίοι επιτρέπουν την επαλήθευση των πληροφοριών που υποβάλλονται. Οι έλεγχοι εγγράφων δεν μπορούν, κατ' αρχήν, να υποκαταστήσουν τις επιτόπιες επιθεωρήσεις, οι οποίες, μεταξύ άλλων, παρέχουν στην αρμόδια αρχή τη δυνατότητα να επαληθεύσει κατά τρόπο ανεξάρτητο τις παρασχεθείσες από τα ιδρύματα αυτά πληροφορίες. Διευκρινίζει ότι, σε αντίθεση με διάφορες επιθεωρήσεις που πραγματοποιεί η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στο πλαίσιο της εφαρμογής των κανόνων του ανταγωνισμού, οι οποίες αποσκοπούν στη διαπίστωση παραβάσεων, οι επιτόπιες επιθεωρήσεις που διεξάγει η ΕΚΤ αποσκοπούν στην εξακρίβωση, στο πλαίσιο της συνεχούς εποπτείας που συνδυάζει ελέγχους βάσει εγγράφων και επιτόπιους ελέγχους, ότι τα πιστωτικά ιδρύματα εξασφαλίζουν υγιή διαχείριση και κάλυψη των κινδύνων τους και ότι οι παρασχεθείσες πληροφορίες είναι αξιόπιστες, με αποτέλεσμα η διεξαγωγή των επιθεωρήσεων αυτών να μην εξαρτάται από την ύπαρξη υπόνοιας περί παραβάσεων.

Εξάλλου, το Γενικό Δικαστήριο αποφαινεται ότι η ΕΚΤ δεν είναι αρμόδια να διεξάγει η ίδια έρευνα σχετικά με καταγγελλόμενες πράξεις διαφθοράς και ότι συνεργάζεται επ' αυτού με τις αρμόδιες εθνικές αρχές.

Απόφαση της 7ης Δεκεμβρίου 2022, PNB Banka κατά ΕΚΤ (T-301/19, [EU:T:2022:774](#))

«Οικονομική και νομισματική πολιτική – Προληπτική εποπτεία πιστωτικών ιδρυμάτων – Άρθρο 6, παράγραφος 5, στοιχείο β', του κανονισμού (ΕΕ) 1024/2013 – Ανάγκη άμεσης εποπτείας από την ΕΚΤ ενός λιγότερο σημαντικού πιστωτικού ιδρύματος – Αίτημα της αρμόδιας εθνικής αρχής – Άρθρο 68, παράγραφος 5, του κανονισμού (ΕΕ) 468/2014 – Απόφαση με την οποία η ΕΚΤ χαρακτήρισε την PNB Banka ως σημαντική οντότητα υποκείμενη στην άμεση προληπτική εποπτεία της – Υποχρέωση αιτιολόγησης – Αναλογικότητα – Δικαιώματα άμυνας – Πρόσβαση στον διοικητικό φάκελο – Έκθεση προβλεπόμενη στο άρθρο 68, παράγραφος 3, του κανονισμού 468/2014 – Άρθρο 106 του Κανονισμού Διαδικασίας – Μη αιτιολογημένη αίτηση διεξαγωγής επ' ακροατηρίου συζητήσεως»

Στο πλαίσιο της άδειας λειτουργίας που χορηγήθηκε στο πιστωτικό ίδρυμα PNB Banka, όπως περιγράφεται ανωτέρω ⁵⁵⁸, την 1η Μαρτίου 2019 ο γενικός γραμματέας του διοικητικού συμβουλίου της ΕΚΤ κοινοποίησε στην προσφεύγουσα την απόφαση με την οποία η ΕΚΤ τη χαρακτήρισε ως «σημαντική» οντότητα υποκείμενη στην άμεση προληπτική εποπτεία της ⁵⁵⁹ (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση).

⁵⁵⁷ Δυνάμει του κεφαλαίου III, τμήμα 2, του κανονισμού ΕΕΜ.

⁵⁵⁸ Όσον αφορά το πραγματικό και νομικό πλαίσιο της διαφοράς, βλ. απόφαση της 7ης Δεκεμβρίου 2022, PNB Banka κατά ΕΚΤ (T-275/19, [EU:T:2022:781](#)) που παρουσιάζεται στον ίδιο τίτλο ανωτέρω, σ. 300.

⁵⁵⁹ Δυνάμει του άρθρου 6, παράγραφος 5, στοιχείο β', του κανονισμού ΕΕΜ και του μέρους IV του κανονισμού (ΕΕ) 468/2014 της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, της 16ης Απριλίου 2014, που θεσπίζει το πλαίσιο συνεργασίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, των εθνικών αρμόδιων αρχών και των εθνικών εντεταλμένων αρχών εντός του ενιαίου εποπτικού μηχανισμού (κανονισμός για το πλαίσιο ΕΕΜ) (ΕΕ 2014, L 141, σ. 1).

Επιληφθέν προσφυγής ακυρώσεως κατά της αποφάσεως αυτής, το Γενικό Δικαστήριο αποφαινεται επί διαφόρων καινοφανών ζητημάτων. Κατ' αρχάς, καθορίζει το αντικείμενο και τις προϋποθέσεις έκδοσης από την ΕΚΤ απόφασης να ασκήσει η ίδια άμεσα προληπτική εποπτεία όσον αφορά ένα λιγότερο σημαντικό πιστωτικό ίδρυμα για τη διασφάλιση της συνεπούς εφαρμογής υψηλών εποπτικών κανόνων. Στη συνέχεια, εξετάζει το ζήτημα του δικαιώματος πρόσβασης στον φάκελο κατά τη διεξαγωγή εποπτικής διαδικασίας. Τέλος, διευκρινίζει το αντικείμενο της έκθεσης που συνοδεύει αίτημα της εθνικής αρμόδιας αρχής προς την ΕΚΤ προκειμένου η ΕΚΤ να αποφασίσει να ασκήσει άμεση προληπτική εποπτεία. Το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την προσφυγή στο σύνολό της.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο αποφαινεται ότι, όταν η ΕΚΤ αποφασίζει να ασκήσει η ίδια άμεση προληπτική εποπτεία όσον αφορά ένα λιγότερο σημαντικό πιστωτικό ίδρυμα, σύμφωνα με την εφαρμοστέα νομοθεσία ⁵⁶⁰, με σκοπό να διασφαλιστεί η συνεπής εφαρμογή υψηλών εποπτικών κανόνων, πρέπει να εκδώσει απόφαση με την οποία χαρακτηρίζει το εν λόγω ίδρυμα ως σημαντικό.

Διευκρινίζει ότι, όταν η ΕΚΤ αποφασίζει να ασκήσει άμεση προληπτική εποπτεία όσον αφορά μια οντότητα, η απόφαση με την οποία χαρακτηρίζει την οντότητα αυτή ως σημαντική αφορά μόνον τον καθορισμό της αρμόδιας αρχής και δεν τροποποιεί ούτε τους κανόνες προληπτικής εποπτείας που έχουν εφαρμογή επί του εν λόγω ιδρύματος ούτε τις εποπτικές εξουσίες που διαθέτει η αρμόδια αρχή επ' αυτού για την εκτέλεση των εποπτικών καθηκόντων που ανατίθενται στην ΕΚΤ στο πλαίσιο του ενιαίου εποπτικού μηχανισμού (ΕΕΜ).

Προσθέτει ότι η εφαρμογή των κανονιστικών διατάξεων ⁵⁶¹ με βάση τις οποίες εκδίδεται η απόφαση αυτή δεν εξαρτάται από την ύπαρξη εξαιρετικών περιστάσεων.

Δεύτερον, όσον αφορά το δικαίωμα πρόσβασης του ενδιαφερομένου μετέχοντος στον φάκελο κατά τη διεξαγωγή εποπτικής διαδικασίας, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι η πρόσβαση αυτή προϋποθέτει την υποβολή αιτήσεως εκ μέρους του εν λόγω μετέχοντος. Συγκεκριμένα, όταν έχουν κοινοποιηθεί αρκούντως ακριβείς πληροφορίες που παρέχουν στην οικεία οντότητα τη δυνατότητα να γνωστοποιήσει λυσιτελώς την άποψή της επί του σχεδιαζόμενου μέτρου, η αρχή του σεβασμού των δικαιωμάτων άμυνας δεν σημαίνει ότι η ΕΚΤ έχει υποχρέωση να παράσχει αυτεπαγγέλτως πρόσβαση στα έγγραφα που περιλαμβάνονται στον φάκελο της.

Τρίτον, όσον αφορά το αντικείμενο της έκθεσης ⁵⁶² που συνοδεύει αίτημα της εθνικής αρμόδιας αρχής προς την ΕΚΤ προκειμένου η ΕΚΤ να αποφασίσει να ασκήσει άμεση προληπτική εποπτεία για τη διασφάλιση της συνεπούς εφαρμογής υψηλών εποπτικών κανόνων, το Γενικό Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι, ακόμη και αν έχει υποχρεωτικό χαρακτήρα, η έκθεση αυτή αποσκοπεί ιδίως στη διασφάλιση της ομαλής μεταβίβασης των πληροφοριών μεταξύ της εθνικής αρμόδιας αρχής και της ΕΚΤ. Ειδικότερα, η έκθεση αυτή επιτρέπει στην ΕΚΤ να αξιολογήσει το αίτημα περί ανάληψης της προληπτικής εποπτείας που υποβάλλεται από την εθνική αρμόδια αρχή και, εφόσον η ΕΚΤ αποδεχθεί το αίτημα αυτό, συμβάλλει στη διασφάλιση της ομαλής μεταβίβασης των αρμοδιοτήτων που αφορούν την εποπτεία αυτή. Επομένως, η έκθεση αυτή δεν συνιστά διαδικαστική εγγύηση για

⁵⁶⁰ Δυνάμει του άρθρου 6, παράγραφος 5, στοιχείο β', του κανονισμού ΕΕΜ και του άρθρου 68, παράγραφος 5, του κανονισμού για το πλαίσιο ΕΕΜ.

⁵⁶¹ Δηλαδή το άρθρο 6, παράγραφος 5, στοιχείο β', του κανονισμού ΕΕΜ.

⁵⁶² Κατά την έννοια του άρθρου 68, παράγραφος 3, του κανονισμού για το πλαίσιο ΕΕΜ.

την προστασία των συμφερόντων του οικείου πιστωτικού ιδρύματος ούτε, a fortiori, ουσιώδη τύπο κατά την έννοια του άρθρου 263 ΣΛΕΕ.

Απόφαση της 7ης Δεκεμβρίου 2022, PNB Banka κ.λπ. κατά ΕΚΤ (T-330/19, [EU:T:2022:775](#))

«Οικονομική και νομισματική πολιτική – Προληπτική εποπτεία πιστωτικών ιδρυμάτων – Άρθρο 22 της οδηγίας 2013/36/ΕΕ – Εναντίωση της ΕΚΤ στην απόκτηση ειδικών συμμετοχών σε πιστωτικό ίδρυμα – Αφετηρία της περιόδου εκτιμήσεως – Παρέμβαση της ΕΚΤ κατά το αρχικό στάδιο της διαδικασίας – Κριτήρια χρηματοοικονομικής σταθερότητας του υποψηφίου αγοραστή και συμμόρφωση με τις απαιτήσεις προληπτικής εποπτείας – Βάσιμοι λόγοι εναντίωσης στην απόκτηση ειδικών συμμετοχών στηριζόμενοι σε ένα ή περισσότερα κριτήρια εκτιμήσεως – Άρθρο 106 του Κανονισμού Διαδικασίας – Μη αιτιολογημένη αίτηση διεξαγωγής επ' ακροατηρίου συζητήσεως»

Η προσφεύγουσα, ήτοι το προαναφερθέν πιστωτικό ίδρυμα PNB Banka ⁵⁶³, την 1η Οκτωβρίου 2018 γνωστοποίησε στην FKTK την πρόθεσή της να αποκτήσει άμεσα ειδική συμμετοχή σε άλλο πιστωτικό ίδρυμα της Λεττονίας (στο εξής: πράξη απόκτησης συμμετοχής). Την 1η Μαρτίου 2019, η FKTK υπέβαλε στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) πρόταση απόφασης ⁵⁶⁴ υπέρ της εναντίωσης στην προτεινόμενη απόκτηση συμμετοχής. Με απόφαση που κοινοποιήθηκε στις 21 Μαρτίου 2019, η ΕΚΤ αντιτάχθηκε στην πράξη απόκτησης συμμετοχής, διότι ούτε το κριτήριο της χρηματοοικονομικής ευρωστίας του υποψηφίου αγοραστή ούτε το κριτήριο της συμμόρφωσης με τις απαιτήσεις προληπτικής εποπτείας πληρούνταν (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση).

Επιληφθέν προσφυγής ακυρώσεως κατά της αποφάσεως αυτής, το Γενικό Δικαστήριο αποφαινεται και πάλι επί διαφόρων νέων ζητημάτων. Εξετάζει, κατ' αρχάς, το δικαίωμα της ΕΚΤ να παρέμβει στη διαδικασία χορήγησης άδειας απόκτησης ειδικής συμμετοχής σε πιστωτικό ίδρυμα ήδη από την έναρξη της διαδικασίας αυτής. Στη συνέχεια, διευκρινίζει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες η ΕΚΤ μπορεί να αντιταχθεί στην πράξη απόκτησης συμμετοχής βάσει του κριτηρίου της χρηματοοικονομικής ευρωστίας του υποψηφίου αγοραστή. Τέλος, καθορίζει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες η αρμόδια αρχή μπορεί να αντιταχθεί στην απόκτηση συμμετοχής σε πιστωτικό ίδρυμα. Το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την προσφυγή στο σύνολό της.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο αποφαινεται ότι, λαμβανομένου υπόψη του ιδιαίτερου μηχανισμού συνεργασίας τον οποίο ο νομοθέτης της Ένωσης σκόπευε να θεσπίσει μεταξύ της ΕΚΤ και της αρμόδιας εθνικής αρχής για την εξέταση αιτήσεων χορήγησης αδειας πριν από κάθε απόκτηση ή αύξηση ειδικών συμμετοχών στα πιστωτικά ιδρύματα, η ΕΚΤ μπορεί να παρεμβαίνει στη διαδικασία πριν η αρμόδια αυτή αρχή διαβιβάσει την πρόταση απόφασης ⁵⁶⁵, και μάλιστα από την έναρξη της διαδικασίας.

⁵⁶³ Όσον αφορά το πραγματικό και νομικό πλαίσιο της διαφοράς, βλ. αποφάσεις της 7ης Δεκεμβρίου 2022, PNB Banka κατά ΕΚΤ (T-275/19, [EU:T:2022:781](#)) και PNB Banka κατά ΕΚΤ (T-301/19, [EU:T:2022:774](#)), που παρουσιάζονται στον ίδιο τίτλο ανωτέρω, σ. 300 και 302.

⁵⁶⁴ Κατά την έννοια του άρθρου 15, παράγραφος 2, του κανονισμού ΕΕΜ.

⁵⁶⁵ Προβλέπεται στο άρθρο 15, παράγραφος 2, του κανονισμού ΕΕΜ.

Συγκεκριμένα, υπενθυμίζει ότι, στις περιπτώσεις που ο νομοθέτης της Ένωσης επιλέγει διοικητική διαδικασία η οποία προβλέπει την έκδοση από τις εθνικές αρχές πράξεων προπαρασκευαστικών τελικής αποφάσεως θεσμικού οργάνου της Ένωσης η οποία παράγει έννομα αποτελέσματα και είναι ικανή να προκαλέσει βλάβη, αποσκοπεί στην εγκαθίδρυση, μεταξύ του εν λόγω θεσμικού οργάνου και των εν λόγω εθνικών αρχών, ενός ιδιαίτερου μηχανισμού συνεργασίας που έχει ως βάση την αποκλειστική αρμοδιότητα λήψεως αποφάσεως του θεσμικού οργάνου της Ένωσης. Δυνάμει όμως της ισχύουσας νομοθεσίας ⁵⁶⁶, η ΕΚΤ είναι αποκλειστικώς αρμόδια να αποφασίσει αν θα επιτρέψει ή όχι την προτεινόμενη απόκτηση συμμετοχής μετά το πέρας της επίμαχης διαδικασίας. Το Γενικό Δικαστήριο προσθέτει ότι, στο πλαίσιο σχέσεων που διέπονται από την αρχή της καλόπιστης συνεργασίας ⁵⁶⁷, ο ρόλος των εθνικών αρχών συνίσταται στην καταγραφή των αιτήσεων αδείας και στην παροχή αρωγής στην ΕΚΤ, που είναι ο αποκλειστικός φορέας της εξουσίας λήψεως αποφάσεως, ιδίως διά της γνωστοποιήσεως στην ΕΚΤ όλων των πληροφοριών που είναι αναγκαίες για την εκπλήρωση των καθηκόντων της, διά του ελέγχου των εν λόγω αιτήσεων και της εν συνεχεία διαβιβάσεως στην ΕΚΤ προτάσεως αποφάσεως η οποία δεν τη δεσμεύει και για την οποία άλλωστε το δίκαιο της Ένωσης δεν προβλέπει ότι κοινοποιείται στον αιτούντα.

Δεύτερον, όσον αφορά τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες η ΕΚΤ μπορεί να αντιταχθεί στην πράξη απόκτησης συμμετοχής βάσει του κριτηρίου της χρηματοοικονομικής ευρωστίας του υποψήφιου αγοραστή, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι, για τον σκοπό αυτόν, λαμβανομένης υπόψη της ισχύουσας νομοθεσίας ⁵⁶⁸, η ΕΚΤ δεν υποχρεούται, αφενός, να αποδείξει ότι η προτεινόμενη απόκτηση συμμετοχής έχει σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις σε σύγκριση με την περίπτωση κατά την οποία η εν λόγω απόκτηση συμμετοχής δεν πραγματοποιηθεί ούτε, αφετέρου, να προβεί σε ανάλυση σχετικά με το τι μπορεί να συμβεί στην περίπτωση κατά την οποία η εν λόγω απόκτηση συμμετοχής δεν λάβει χώρα.

Εν προκειμένω, διαπιστώνει ότι, αντιθέτως, η σχετική νομοθεσία ορίζει τη χρηματοοικονομική ευρωστία του υποψήφιου αγοραστή ως την ικανότητα του εν λόγω αγοραστή να χρηματοδοτήσει την προτεινόμενη απόκτηση συμμετοχής και να διατηρήσει, στο εγγύς μέλλον, υγιή χρηματοοικονομική δομή για τον ίδιο και την τράπεζα-στόχο και δεν κάνει αναφορά σε λόγο εναντίωσης που αντλείται από τις σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις της προτεινόμενης απόκτησης συμμετοχής ούτε απαιτεί την εξέταση της περίπτωσης κατά την οποία η εν λόγω απόκτηση συμμετοχής δεν πραγματοποιηθεί.

Τρίτον, το Γενικό Δικαστήριο αποφαινεται ότι η αρμόδια αρχή μπορεί να αντιταχθεί στην απόκτηση συμμετοχής σε πιστωτικό ίδρυμα χωρίς να εξετάσει στην απόφασή της όλα τα κριτήρια εκτίμησης που διαλαμβάνονται στην οδηγία 2013/36 ⁵⁶⁹. Συγκεκριμένα, επισημαίνει ότι, σύμφωνα με τον σκοπό

⁵⁶⁶ Δυνάμει του άρθρου 4, παράγραφος 1, στοιχείο γ', του κανονισμού ΕΕΜ, σε συνδυασμό με το άρθρο 15, παράγραφος 3, του ίδιου κανονισμού και με το άρθρο 87 του κανονισμού (ΕΕ) 468/2014, της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, της 16ης Απριλίου 2014, που θεσπίζει το πλαίσιο συνεργασίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, των εθνικών αρμόδιων αρχών και των εθνικών εντεταλμένων αρχών εντός του ενιαίου εποπτικού μηχανισμού (κανονισμός για το πλαίσιο ΕΕΜ) (ΕΕ 2014, L 141, σ. 1).

⁵⁶⁷ Δυνάμει του άρθρου 6, παράγραφος 2, του κανονισμού ΕΕΜ.

⁵⁶⁸ Άρθρο 23, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας 2013/36/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, σχετικά με την πρόσβαση στη δραστηριότητα πιστωτικών ιδρυμάτων και την προληπτική εποπτεία πιστωτικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων επενδύσεων, για την τροποποίηση της οδηγίας 2002/87/ΕΚ και για την κατάργηση των οδηγιών 2006/48/ΕΚ και 2006/49/ΕΚ (ΕΕ 2013, L 176, σ. 338), και κοινές κατευθυντήριες γραμμές της Ευρωπαϊκής Αρχής Τραπεζών (ΕΒΑ), της Ευρωπαϊκής Αρχής Ασφαλίσεων και Επαγγελματικών Συντάξεων (ΕΑΑΕΣ) και της Ευρωπαϊκής Αρχής Κινητών Αξιών και Αγορών (ΕΑΚΑΑ) σχετικά με την προληπτική αξιολόγηση της απόκτησης και της αύξησης ειδικών συμμετοχών στον χρηματοπιστωτικό τομέα, που δημοσιεύθηκαν στις 20 Δεκεμβρίου 2016 (JC/GL/2016/01).

⁵⁶⁹ Κριτήρια του άρθρου 23 της οδηγίας 2013/36.

που προβλέπεται στην οδηγία αυτή, ο οποίος συνίσταται στο να εξασφαλίζεται ορθή και συνετή διοίκηση του πιστωτικού ιδρύματος για το οποίο προτείνεται η απόκτηση συμμετοχής, αρκεί να υπάρχουν βάσιμοι λόγοι γι' αυτό, με βάση ένα ή περισσότερα από τα εν λόγω κριτήρια.

XII. Δημόσιες συμβάσεις των θεσμικών οργάνων της Ένωσης

Απόφαση της 26ης Ιανουαρίου 2022, Leonardo κατά Frontex (T-849/19, [EU:T:2022:28](#))

«Δημόσιες συμβάσεις υπηρεσιών – Διαδικασία πρόσκλησης υποβολής προσφορών – Υπηρεσίες εναέριας επιτήρησης – Προσφυγή ακυρώσεως – Έλλειψη εννόμου συμφέροντος – Απαράδεκτο – Εξωσυμβατική ευθύνη»

Με προκήρυξη διαγωνισμού ⁵⁷⁰, που δημοσιεύθηκε στις 18 Οκτωβρίου 2019, ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής (Frontex) προκήρυξε διαδικασία διαγωνισμού ⁵⁷¹ (στο εξής: προσβαλλόμενη προκήρυξη), προκειμένου να αποκτήσει υπηρεσίες εναέριας επιτήρησης του θαλάσσιου χώρου με τη χρήση του ευρωπαϊκού τηλεκατευθυνόμενου αεροπορικού συστήματος μεσαίου ύψους και μεγάλης εμβέλειας.

Η προσφεύγουσα-ενάγουσα, Leonardo SpA, εταιρία που δραστηριοποιείται στον τομέα της αεροδιαστημικής, δεν μετέσχε στον διαγωνισμό που προκηρύχθηκε με την προσβαλλόμενη προκήρυξη.

Στις 31 Μαΐου 2020, η επιτροπή αξιολόγησης των προσφορών υπέβαλε την έκθεση αξιολόγησης στον αρμόδιο διατάκτη, ο οποίος στη συνέχεια ενέκρινε την έκθεση αξιολόγησης των προσφορών και υπέγραψε την απόφαση περί αναθέσεως της συμβάσεως (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση περί αναθέσεως).

Κατόπιν αυτού, η προσφεύγουσα-ενάγουσα άσκησε προσφυγή-αγωγή ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, αφενός, με αίτημα την ακύρωση της προσβαλλόμενης προκήρυξης διαγωνισμού και των συνημμένων σε αυτήν ως παράρτημα πράξεων ⁵⁷² καθώς και της προσβαλλόμενης αποφάσεως περί αναθέσεως και, αφετέρου, με αίτημα την αποκατάσταση της ζημίας που αυτή υποστηρίζει ότι υπέστη λόγω του παράνομου χαρακτήρα της επίμαχης προσκλήσεως προς υποβολή προσφορών ⁵⁷³.

Με την απόφαση που εξέδωσε το Γενικό Δικαστήριο, σε πενταμελή σύνθεση, απορρίπτει την προσφυγή-αγωγή της προσφεύγουσας-ενάγουσας στο σύνολό της. Η βασική ιδιαιτερότητα της εν λόγω υποθέσεως έγκειται στο γεγονός ότι η προσφυγή ακυρώσεως στρέφεται κατά προκηρύξεως διαγωνισμού και των συνημμένων σε αυτήν ως παράρτημα πράξεων και ασκείται από επιχείρηση η οποία δεν μετέσχε στον διαγωνισμό που προκηρύχθηκε με την εν λόγω προκήρυξη. Το ζήτημα αν μια τέτοια προσφυγή είναι παραδεκτή είναι καινοφανές.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

⁵⁷⁰ Προκήρυξη διαγωνισμού που δημοσιεύθηκε στο Συμπλήρωμα της *Επίσημης Εφημερίδας της Ευρωπαϊκής Ένωσης* (ΕΕ 2019/S 0202-490010).

⁵⁷¹ Διαδικασία διαγωνισμού FRONTEX/OP/888/2019/JL/CG με τίτλο «Τηλεκατευθυνόμενα αεροπορικά συστήματα (RPAS) για μεσαίου ύψους και μεγάλης εμβέλειας εναέρια επιτήρηση θαλάσσιων περιοχών».

⁵⁷² Άρθρο 263 ΣΛΕΕ.

⁵⁷³ Άρθρο 268 ΣΛΕΕ.

Πρώτον, εξετάζοντας το παραδεκτό των αιτημάτων ακυρώσεως των προσβαλλομένων πράξεων, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι, λαμβανομένου υπόψη του ισχυρισμού της προσφεύγουσας-ενάγουσας ότι δεν μετέσχε στην επίμαχη διαδικασία διαγωνισμού διότι οι όροι της συγγραφής υποχρεώσεων την εμπόδισαν να υποβάλει προσφορά, το ζήτημα είναι αν, υπό τις συνθήκες αυτές, η προσφεύγουσα-ενάγουσα δικαιολογεί έννομο συμφέρον, υπό την έννοια του άρθρου 263 ΣΛΕΕ, κατά της εν λόγω προκήρυξης διαγωνισμού. Στο πλαίσιο αυτό, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει τη θέση που έχει διατυπώσει συναφώς το Δικαστήριο με προδικαστική απόφαση, κατά την οποία, στο μέτρο που μόνον κατ' εξαίρεση είναι δυνατό να αναγνωριστεί δικαίωμα προσφυγής σε φορέα ο οποίος δεν υπέβαλε προσφορά, δεν μπορεί να θεωρηθεί υπερβολικό το να απαιτείται από τον φορέα αυτό να αποδείξει ότι οι ρήτρες της προκήρυξης του διαγωνισμού καθιστούν αδύνατη αυτή καθεαυτήν την υποβολή προσφοράς ⁵⁷⁴. Μολονότι η ανωτέρω απόφαση εκδόθηκε κατόπιν προδικαστικού ερωτήματος σχετικού με την ερμηνεία διατάξεων της οδηγίας 89/665 ⁵⁷⁵, η οποία δεσμεύει μόνον τα κράτη μέλη, εντούτοις, το Γενικό Δικαστήριο εκτιμά ότι η λύση που απορρέει από αυτήν μπορεί, *mutatis mutandis*, να εφαρμοστεί σε περίπτωση όπως η προκείμενη, στην οποία η προσφεύγουσα-ενάγουσα υποστηρίζει ότι εμποδίστηκε να υποβάλει προσφορά λόγω των τεχνικών προδιαγραφών που προβλέπονται στα τεύχη του διαγωνισμού που προκήρυξε οργανισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τις οποίες τεχνικές προδιαγραφές αυτή αμφισβητεί. Επομένως, κατά το Γενικό Δικαστήριο, πρέπει να εξεταστεί αν η προσφεύγουσα-ενάγουσα απέδειξε ότι εμποδίστηκε να υποβάλει προσφορά και, ως εκ τούτου, δικαιολογεί έννομο συμφέρον.

Συναφώς, κατά πρώτον, όσον αφορά την επίμαχη διαδικασία διαγωνισμού, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, εν προκειμένω, της διαδικασίας αυτής προηγήθηκε η διαδικασία διαγωνισμού FRONTEX/OP/800/2017/JL, η οποία προκηρύχθηκε το 2017 και αφορούσε την πραγματοποίηση δοκιμών δύο ειδών τηλεκατευθυνόμενων αεροπορικών συστημάτων RPAS. Η σύμβαση αυτή υποδιαιρείτο σε δύο τμήματα και η σύμβαση για το δεύτερο τμήμα ανατέθηκε στην προσφεύγουσα-ενάγουσα. Μετά την εκτέλεση των συμβάσεων αυτών, ο Frontex προέβη σε λεπτομερείς αξιολογήσεις και, βάσει ακριβώς των εν λόγω εκθέσεων αξιολόγησης, προσδιόρισε τις απαιτήσεις που περιλαμβάνονται στην προσβαλλόμενη προκήρυξη διαγωνισμού και τις συνημμένες σε αυτήν ως παράρτημα πράξεις, τις ερωτήσεις και απαντήσεις και τα πρακτικά της ενημερωτικής συνάντησης, που μνημονεύονται στο δικόγραφο της προσφυγής, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται οι απαιτήσεις εκείνες που η προσφεύγουσα θεωρεί ότι εισάγουν δυσμενείς διακρίσεις. Επομένως, κατά το Γενικό Δικαστήριο, ο προσδιορισμός των απαιτήσεων αυτών διαμορφώθηκε κατά την ολοκλήρωση μιας διαδικασίας περισσοτέρων σταδίων, χαρακτηριζόμενης από μια ανατροφοδότηση βάσει της εμπειρίας, η οποία παρέσχε στον Frontex τη δυνατότητα να αξιολογήσει λεπτομερώς και επιμελώς την αναγκαιότητά τους.

Κατά δεύτερον, όσον αφορά τον ισχυρισμό της προσφεύγουσας-ενάγουσας ότι «οι όροι της προκήρυξης του διαγωνισμού περιέχουν ρήτρες *contra legem* και μη δικαιολογημένες, οι οποίες θέτουν για τους δυνητικούς ανταγωνιστές απαιτήσεις ανέφικτες από τεχνικής απόψεως», το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι τρεις επιχειρήσεις υπέβαλαν προσφορά και ότι τουλάχιστον δύο από αυτές πληρούσαν όλες τις τεχνικές προδιαγραφές, δεδομένου ότι τους ανατέθηκε η σύμβαση.

⁵⁷⁴ Απόφαση της 28ης Νοεμβρίου 2018, *Amt Azienda Trasporti e Mobilità* κ.λπ. (C-328/17, [EU:C:2018:958](#), σκέψη 53). Η απόφαση αυτή εκδόθηκε σε απάντηση προδικαστικού ερωτήματος σχετικά με την ερμηνεία του άρθρου 1, παράγραφος 3, της οδηγίας 89/665/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Δεκεμβρίου 1989, για το συντονισμό των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων περί της εφαρμογής των διαδικασιών προσφυγής στον τομέα της σύναψης συμβάσεων κρατικών προμηθειών και δημοσίων έργων (ΕΕ 1989, L 395, σ. 33), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2007/66/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Δεκεμβρίου 2007 (ΕΕ 2007, L 335, σ. 31).

⁵⁷⁵ Βλ. υποσημείωση 5 για τα πλήρη στοιχεία της οδηγίας 89/665.

Κατά τρίτον, όσον αφορά τη μεταχείριση της προσφεύγουσας-ενάγουσας σε σχέση με τους λοιπούς υποψηφίους, το Γενικό Δικαστήριο εκτιμά ότι αυτή δεν αποδεικνύει ότι οι τεχνικές προδιαγραφές εφαρμόστηκαν στην περίπτωση της διαφορετικά απ' ό,τι στους λοιπούς υποψηφίους ή, γενικότερα, ότι έτυχε διαφορετικής μεταχείρισης, αν και βρισκόταν σε κατάσταση ανάλογη με εκείνη των λοιπών υποψηφίων.

Κατά τέταρτον, όσον αφορά τον ισχυρισμό της προσφεύγουσας-ενάγουσας ότι η συμμετοχή της κατέστη «αδύνατη» ή ότι εξαρτήθηκε από «τόσο υπερβολικές οικονομικές επιβαρύνσεις ώστε να τίθεται σε κίνδυνο η διαμόρφωση ανταγωνιστικής προσφοράς», το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι από το ανωτέρω επιχείρημα δεν αποδεικνύεται οιαδήποτε δυσμενής διάκριση εις βάρος της προσφεύγουσας-ενάγουσας.

Υπό τις συνθήκες αυτές, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι η προσφεύγουσα-ενάγουσα δεν απέδειξε ότι οι απαιτήσεις της επίμαχης πρόσκλησης υποβολής προσφορών εισήγαν δυσμενείς διακρίσεις εις βάρος της. Κατά συνέπεια, η προσφεύγουσα-ενάγουσα δεν απέδειξε ότι εμποδίστηκε να υποβάλει προσφορά και, ως εκ τούτου, δεν δικαιολογεί έννομο συμφέρον να ζητήσει την ακύρωση των προσβαλλομένων πράξεων. Κατόπιν τούτου, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει ως απαράδεκτα τα αιτήματα ακυρώσεως των εν λόγω πράξεων, όπως, κατ' ακολουθίαν, και τα αιτήματα που βάλλουν κατά της αποφάσεως περί αναθέσεως, χωρίς να χρειάζεται να αποφανθεί επί των προϋποθέσεων που αφορούν την ύπαρξη πράξεως δεκτικής προσφυγής και την ενεργητική νομιμοποίηση της προσφεύγουσας-ενάγουσας και χωρίς, ομοίως, να απαιτείται να αποφανθεί επί της χρησιμότητας των ζητηθέντων αποδεικτικών μέτρων.

Δεύτερον, εξετάζοντας το αίτημα αποζημιώσεως, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, όσον αφορά την προϋπόθεση σχετικά με το υποστατό της ζημίας, ευθύνη της Ένωσης θεμελιώνεται μόνον εφόσον ο ενάγων έχει πράγματι υποστεί «πραγματική και βέβαιη» ζημία. Κατά συνέπεια, στον ενάγοντα απόκειται να προσκομίσει στον δικαστή της Ένωσης αποδεικτικά στοιχεία προκειμένου να αποδείξει το υποστατό και την έκταση της σχετικής ζημίας. Εν προκειμένω, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η προσφεύγουσα-ενάγουσα ζητεί απλώς την αποκατάσταση του συνόλου της ζημίας που υπέστη ή θα υποστεί λόγω του παράνομου χαρακτήρα της επίμαχης πρόσκλησης υποβολής προσφορών, χωρίς να προσκομίζει αποδεικτικά στοιχεία σχετικά με την ύπαρξη και την έκταση της ζημίας αυτής. Επομένως, η προϋπόθεση σχετικά με το υποστατό της ζημίας, για τη στοιχειοθέτηση εξωσυμβατικής ευθύνης της Ένωσης, δεν πληρούται ⁵⁷⁶.

Υπό τις συνθήκες αυτές, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι πρέπει να απορριφθεί το αίτημα της προσφεύγουσας-ενάγουσας για αποκατάσταση της ζημίας και, κατά συνέπεια, η προσφυγή-αγωγή στο σύνολό της.

⁵⁷⁶ Βάσει του άρθρου 340, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ.

XIII. Προϋπολογισμός και επιχορηγήσεις της Ένωσης

Απόφαση της 29ης Ιουνίου 2022, LA International Cooperation κατά Επιτροπής (T-609/20, [EU:T:2022:407](#))

«Μηχανισμός προενταξιακής βοήθειας – Έρευνα της OLAF – Απόφαση της Επιτροπής με την οποία επιβάλλεται διοικητική κύρωση – Αποκλεισμός για διάστημα τεσσάρων ετών από τις διαδικασίες ανάθεσης συμβάσεων και χορήγησης επιδοτήσεων που χρηματοδοτούνται από τον γενικό προϋπολογισμό της Ένωσης – Καταχώριση στη βάση δεδομένων του συστήματος έγκαιρου εντοπισμού και αποκλεισμού – Δημοσιονομικός κανονισμός – Πλήρης δικαιοδοσία – Αναλογικότητα της κύρωσης»

Δυνάμει του κανονισμού 1085/2006⁵⁷⁷, η Ευρωπαϊκή Ένωση συνδράμει τις χώρες τις οποίες αφορά η προενταξιακή βοήθεια, μεταξύ των οποίων και η Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας, κατά τη σταδιακή ευθυγράμμισή τους με τις προδιαγραφές και τις πολιτικές της Ένωσης. Στο πλαίσιο δύο εθνικών προγραμμάτων υπέρ της χώρας αυτής, στην προσφεύγουσα, LA International Cooperation Srl, ανατέθηκαν δύο συμβάσεις, οι οποίες συνήφθησαν το 2013 και το 2015.

Κατόπιν έρευνας και τελικής έκθεσης της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Καταπολέμησης της Απάτης (OLAF), σχετικά με πράξεις απάτης ή δωροδοκίας τις οποίες φερόταν ότι είχε τελέσει η προσφεύγουσα, μεταξύ Οκτωβρίου 2012 και Ιανουαρίου 2017, η αρμόδια επιτροπή⁵⁷⁸ εξέδωσε σύσταση. Λαμβάνοντας υπόψη τη σύσταση αυτή, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποφάσισε, μεταξύ άλλων, να αποκλείσει την προσφεύγουσα για διάστημα τεσσάρων ετών από τη συμμετοχή σε διαδικασίες ανάθεσης συμβάσεων και χορήγησης επιδοτήσεων που χρηματοδοτούνται από τον γενικό προϋπολογισμό της Ένωσης⁵⁷⁹, καθώς και από τη συμμετοχή στις διαδικασίες χρηματοδότησης στο πλαίσιο του 11ου Ευρωπαϊκού Ταμείου Ανάπτυξης⁵⁸⁰.

⁵⁷⁷ Κανονισμός (ΕΚ) 1085/2006 του Συμβουλίου, της 17ης Ιουλίου 2006, για τη θέσπιση μηχανισμού προενταξιακής βοήθειας (IPA) (ΕΕ 2006, L 210, σ. 82), άρθρο 1. Οι χώρες τις οποίες αφορά η προενταξιακή βοήθεια παρατίθενται στα παραρτήματα I και II του εν λόγω κανονισμού.

⁵⁷⁸ Σύμφωνα με τον κανονισμό (ΕΕ, Ευρατόμ) 2018/1046 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 18ης Ιουλίου 2018, σχετικά με τους δημοσιονομικούς κανόνες που εφαρμόζονται στον γενικό προϋπολογισμό της Ένωσης, την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΕ) αριθ. 1296/2013, (ΕΕ) αριθ. 1301/2013, (ΕΕ) αριθ. 1303/2013, (ΕΕ) αριθ. 1304/2013, (ΕΕ) αριθ. 1309/2013, (ΕΕ) αριθ. 1316/2013, (ΕΕ) αριθ. 223/2014, (ΕΕ) αριθ. 283/2014 και της απόφασης αριθ. 541/2014/ΕΕ και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΕ, Ευρατόμ) αριθ. 966/2012 (ΕΕ 2018, L 193, σ. 1), άρθρο 143.

⁵⁷⁹ Βάσει των εξής κανόνων δικαίου, ήτοι:

- του κανονισμού (ΕΚ, Ευρατόμ) 1605/2002 του Συμβουλίου, της 25ης Ιουνίου 2002, για τη θέσπιση του δημοσιονομικού κανονισμού που εφαρμόζεται στον γενικό προϋπολογισμό των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΕΕ 2002, L 248, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΚ, Ευρατόμ) 1995/2006 του Συμβουλίου, της 13ης Δεκεμβρίου 2006 (ΕΕ 2006, L 390, σ. 1), άρθρο 93, με ισχύ από τις 22 Αυγούστου 2006·
- του κανονισμού (ΕΕ, Ευρατόμ) 966/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 2012, σχετικά με τους δημοσιονομικούς κανόνες που εφαρμόζονται στον γενικό προϋπολογισμό της Ένωσης και την κατάργηση του κανονισμού 1605/2002 (ΕΕ 2012, L 298, σ. 1), άρθρο 106, παράγραφος 1, με ισχύ από την 1η Ιανουαρίου 2013·
- του κανονισμού 966/2012, όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΕ, Ευρατόμ) 2015/1929 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 28ης Οκτωβρίου 2015 (ΕΕ 2015, L 286, σ. 1), άρθρο 106, παράγραφος 1.

⁵⁸⁰ Κανονισμός (ΕΕ) 2015/323 του Συμβουλίου, της 2ας Μαρτίου 2015, σχετικά με τον δημοσιονομικό κανονισμό που εφαρμόζεται στο 11ο Ευρωπαϊκό Ταμείο Ανάπτυξης (ΕΕ 2015, L 58, σ. 17).

Το Γενικό Δικαστήριο, το οποίο επιλήφθηκε προσφυγής ακυρώσεως κατά της απόφασης της Επιτροπής, ασκεί για πρώτη φορά την πλήρη δικαιοδοσία του όσον αφορά τον έλεγχο των κυρώσεων που επιβάλλει η Επιτροπή ⁵⁸¹. Εξετάζει επίσης το ζήτημα αν ο τετραετής αποκλεισμός που αποφάσισε η Επιτροπή είναι κατάλληλος και συνάδει προς την αρχή της αναλογικότητας.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι έχει πλήρη δικαιοδοσία η οποία, πέραν του απλού ελέγχου νομιμότητας, του παρέχει την εξουσία επανεξέτασης απόφασης με την οποία η αναθέτουσα αρχή αποκλείει έναν οικονομικό φορέα ή/και του επιβάλλει χρηματική κύρωση, μεταξύ άλλων μειώνοντας ή αυξάνοντας τη διάρκεια του αποκλεισμού ή/και ακυρώνοντας, μειώνοντας ή αυξάνοντας την επιβληθείσα χρηματική κύρωση.

Το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει το ζήτημα αν για τη διάρκεια του επίμαχου αποκλεισμού λήφθηκαν υπόψη οι ελαφρυντικές περιστάσεις που προέβαλε η προσφεύγουσα, ήτοι η καλή συνεργασία που επέδειξε κατά την έρευνα και τα μέτρα αναδιοργάνωσης που έλαβε εν συνεχεία.

Πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η αναθέτουσα αρχή που αποκλείει οικονομικό φορέα οφείλει να τηρεί την αρχή της αναλογικότητας και, προς τούτο, να λαμβάνει ιδίως υπόψη τη σοβαρότητα της περίπτωσης, τη διάρκεια και την τυχόν επανάληψη της προσαπτόμενης συμπεριφοράς, την πρόθεση ή τον βαθμό αμέλειας, ή τυχόν άλλες ελαφρυντικές περιστάσεις, όπως τη συνεργασία του οικονομικού φορέα με την οικεία αρχή και τη συμβολή του στην έρευνα.

Δεύτερον, διαπιστώνει ότι οι πράξεις δωροδοκίας και τα σοβαρά επαγγελματικά παραπτώματα της προσφεύγουσας είναι πολύ σοβαρές ενέργειες ως εκ της φύσεώς τους. Πρέπει να ληφθεί υπόψη τόσο η σοβαρότητα των ενεργειών αυτών όσο και ο αντίκτυπός τους στα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης.

Τρίτον, τα στοιχεία που επικαλέστηκε η προσφεύγουσα σχετικά με την πολύ καλή και πλήρη συνεργασία της κατά την έρευνα όντως αληθεύουν. Εντούτοις, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι η προσφεύγουσα είχε υποχρέωση να συνεργαστεί με την OLAF και ότι, εν προκειμένω, η συμπεριφορά της μπορεί να έχει μικρή μόνο επιρροή όσον αφορά την αυστηρότητα της κύρωσης, λαμβανομένης υπόψη της σοβαρότητας της περίπτωσης.

Τέταρτον, το Γενικό Δικαστήριο αποφασίζει να μη λάβει υπόψη τα οργανωτικά μέτρα που έλαβε η προσφεύγουσα το 2016, δεδομένου ότι διαπιστώνει ότι αυτά δεν οδήγησαν στην παύση της επιλήψιμης συμπεριφοράς, η οποία εξακολούθησε έως τον Ιανουάριο του 2017, και επιπλέον ότι δεν άσκησαν καμία επιρροή στη συμπεριφορά της προσφεύγουσας κατά την κρίσιμη περίοδο.

Πέμπτον, με τη συμπεριφορά της, η προσφεύγουσα υπέπεσε σε σοβαρά επαγγελματικά παραπτώματα, για τα οποία μπορούσε να επιβληθεί πενταετής αποκλεισμός πριν από την 1η Ιανουαρίου 2016 και τριετής μετά την ημερομηνία αυτή, και τέλεσε πράξεις δωροδοκίας για τις οποίες η μέγιστη διάρκεια αποκλεισμού μετά την 1η Ιανουαρίου 2016 ήταν τα πέντε έτη.

Λαμβάνοντας υπόψη τις ανωτέρω διαπιστώσεις και περιστάσεις, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι ο τετραετής αποκλεισμός είναι κατάλληλος και συνάδει προς την αρχή της αναλογικότητας.

⁵⁸¹ Βάσει του άρθρου 108, παράγραφος 11, του κανονισμού 966/2012, όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΕ, Ευρατόμ) 2015/1929.

XIV. Πρόσβαση στα έγγραφα των θεσμικών οργάνων

1. Εξαίρεση σχετικά με την προστασία των δικαστικών διαδικασιών

Απόφαση της 12ης Οκτωβρίου 2022, Saure κατά Επιτροπής (T-524/21, [EU:T:2022:632](#))

«Πρόσβαση στα έγγραφα – Κανονισμός (ΕΚ) 1049/2001 – Αλληλογραφία της Επιτροπής με την AstraZeneca και τις γερμανικές αρχές σχετικά με τις ποσότητες και τους χρόνους παράδοσης των εμβολίων κατά της COVID-19 – Εξαίρεση σχετική με την προστασία των δικαστικών διαδικασιών – Έγγραφα προσκομισθέντα στο πλαίσιο δικαστικής διαδικασίας η οποία είχε περατωθεί κατά τον χρόνο έκδοσης της απόφασης περί άρνησης παροχής πρόσβασης σε αυτά – Εξαίρεση σχετική με την προστασία της ιδιωτικής ζωής και της ακεραιότητας του ατόμου – Εξαίρεση σχετική με την προστασία των εμπορικών συμφερόντων τρίτου»

Ο προσφεύγων, Hans-Wilhelm Saure, είναι δημοσιογράφος που εργάζεται για τη γερμανική καθημερινή εφημερίδα Bild. Στις αρχές του 2021 υπέβαλε αίτηση πρόσβασης ⁵⁸² σε αντίγραφα του συνόλου της αλληλογραφίας που ανταλλάχθηκε από την 1η Απριλίου 2020 μεταξύ της Επιτροπής και, αφενός, της εταιρίας AstraZeneca plc ή των θυγατρικών της καθώς και, αφετέρου, των γερμανικών ομοσπονδιακών αρχών, όσον αφορά ιδίως τις ποσότητες και τους χρόνους παράδοσης των προσφερόμενων από την εν λόγω εταιρία εμβολίων κατά της COVID-19.

Αρχικά, η Επιτροπή προσδιόρισε διάφορα έγγραφα στα οποία, βάσει της προστασίας των δικαστικών διαδικασιών ⁵⁸³, δεν έπρεπε να παρασχεθεί πρόσβαση, καθώς εκκρεμούσε διαδικασία μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της AstraZeneca ενώπιον του tribunal de première instance francophone de Bruxelles (γαλλόφωνου πρωτοδικείου Βρυξελλών, Βέλγιο). Στη συνέχεια, δεδομένου ότι η τελευταία αυτή διαδικασία περατώθηκε κατόπιν συμφωνίας μεταξύ των διαδίκων, η Επιτροπή, μετά από επανεξέταση της αίτησης του προσφεύγοντος, εξέδωσε δεύτερη απόφαση, η οποία αντικατέστησε την πρώτη. Με τη νέα αυτή απόφαση, η Επιτροπή επισήμανε ότι η εξαίρεση σχετικά με την προστασία των δικαστικών διαδικασιών εφαρμοζόταν εν όλω ή εν μέρει σε διάφορα έγγραφα καλυπτόμενα από την αίτηση πρόσβασης του προσφεύγοντος. Εξάλλου, αρνήθηκε την παροχή πρόσβασης σε ορισμένα έγγραφα βάσει της εξαίρεσης σχετικά με την προστασία της ιδιωτικής ζωής και της ακεραιότητας του ατόμου ή της εξαίρεσης σχετικά με την προστασία των εμπορικών συμφερόντων ⁵⁸⁴ ή, ακόμη, βάσει του γενικού τεκμηρίου εμπιστευτικότητας που ισχύει δυνάμει της τελευταίας αυτής εξαίρεσης.

Επιληφθέν προσφυγής ακυρώσεως που βάλλει, ιδίως, κατά της δεύτερης απόφασης της Επιτροπής, το Γενικό Δικαστήριο αποφαινεται επί της εφαρμογής της εξαίρεσης σχετικά με την προστασία των δικαστικών διαδικασιών και, ειδικότερα, επί της υποχρέωσης καλόπιστης συνεργασίας με τις δικαστικές αρχές των κρατών μελών. Καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η εφαρμογή της εξαίρεσης

⁵⁸² Δυνάμει του κανονισμού (ΕΚ) 1049/2001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Μαΐου 2001, για την πρόσβαση του κοινού στα έγγραφα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Συμβουλίου και της Επιτροπής (ΕΕ 2001, L 145, σ. 43).

⁵⁸³ Εξαίρεση προβλεπόμενη στο άρθρο 4, παράγραφος 2, δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού 1049/2021.

⁵⁸⁴ Εξαίρεσεις προβλεπόμενες, αντιστοίχως, στο άρθρο 4, παράγραφος 1, στοιχείο β', και στο άρθρο 4, παράγραφος 2, πρώτη περίπτωση, του κανονισμού 1049/2001.

αυτής είναι παράνομη στην προκειμένη περίπτωση και, ως εκ τούτου, ακυρώνει εν μέρει τη δεύτερη απόφαση.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Προκαταρκτικώς, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η εφαρμογή της εξαίρεσης σχετικά με την προστασία των δικαστικών διαδικασιών αντιτίθεται στη γνωστοποίηση των εγγράφων μόνον ενόσω, λαμβανομένου υπόψη του περιεχομένου των εγγράφων αυτών, εξακολουθεί να υφίσταται ο κίνδυνος να θιγεί δικαστική διαδικασία. Η προστασία αυτή εξηγείται από την ανάγκη να διασφαλιστούν, αφενός, η τήρηση της αρχής της ισότητας των όπλων, ιδίως προκειμένου να αποφευχθεί ο κίνδυνος οι τυχόν επικρίσεις επί των περιεχόμενων σε γνωστοποιηθέν έγγραφο θέσεων θεσμικού οργάνου στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς να επηρεάσουν αθέμιτα τις εν λόγω θέσεις, και, αφετέρου, η ορθή απονομή της δικαιοσύνης και η ακεραιότητα της δικαστικής διαδικασίας, προκειμένου να εξασφαλιστεί ότι, καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας αυτής, οι συζητήσεις μεταξύ των διαδίκων καθώς και η διάσκεψη του οικείου δικαστηρίου όσον αφορά την υπόθεση θα διεξαχθούν με απόλυτη ηρεμία, χωρίς εξωτερικές πιέσεις στη δικαιοδοτική δραστηριότητα.

Εν προκειμένω, πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι, κατά την ημερομηνία έκδοσης της δεύτερης απόφασης, είχε περατωθεί η δικαστική διαδικασία που θα μπορούσε να δικαιολογήσει την εφαρμογή της εξαίρεσης σχετικά με την προστασία των δικαστικών διαδικασιών. Υπενθυμίζει ότι ένα έγγραφο το οποίο δεν έχει καταρτιστεί στο πλαίσιο συγκεκριμένης δικαστικής διαδικασίας μπορεί, βεβαίως, να τύχει προστασίας εάν, κατά την ημερομηνία κατά την οποία δίδεται απάντηση στην αίτηση πρόσβασης, το εν λόγω έγγραφο έχει προσκομιστεί στο πλαίσιο δικαστικής διαδικασίας. Ωστόσο, ο νομοθέτης δεν έχει αποκλείσει τη σε επίπεδο ένδικων διαφορών δράση των θεσμικών οργάνων από το δικαίωμα πρόσβασης των πολιτών, ένα δε τέτοιο έγγραφο ενδέχεται να τύχει προστασίας με γνώμονα το περιεχόμενό του και μόνον.

Δεύτερον, προκειμένου να εκτιμήσει αν η εξαίρεση σχετικά με την προστασία των δικαστικών διαδικασιών δεν μπορούσε πλέον να δικαιολογήσει την άρνηση παροχής πρόσβασης στα επίδικα έγγραφα μετά την περάτωση της δικαστικής διαδικασίας ενώπιον του tribunal de première instance francophone de Bruxelles (γαλλόφωνου πρωτοδικείου Βρυξελλών), το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει αν, λαμβανομένου υπόψη του περιεχομένου των εγγράφων, η Επιτροπή απέδειξε ότι η γνωστοποίησή τους θα εξακολουθούσε να θίγει τη διαδικασία αυτή. Διαπιστώνει, όμως, ότι η Επιτροπή δεν εξήγησε με ποιον τρόπο η πρόσβαση στα έγγραφα θα μπορούσε να συνεχίσει να θίγει συγκεκριμένα και ουσιαστικά την εν λόγω διαδικασία.

Ομοίως, όσον αφορά την ανάγκη να διασφαλιστεί η τήρηση της ακεραιότητας της δικαστικής διαδικασίας, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι οι συζητήσεις μεταξύ των διαδίκων καθώς και η διάσκεψη μπόρεσαν να διεξαχθούν με απόλυτη ηρεμία, χωρίς εξωτερικές πιέσεις στη δικαιοδοτική δραστηριότητα. Επιπλέον, επισημαίνει ότι, κατά τον χρόνο έκδοσης της δεύτερης προσβαλλόμενης απόφασης, δεν εκκρεμούσε, ούτε καν επέκειτο, κάποια άλλη δικαστική διαδικασία κατά την οποία θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν, προς στήριξη της νομικής θέσης του θεσμικού οργάνου, επιχειρήματα προβληθέντα στο πλαίσιο της περατωθείσας διαδικασίας.

Τρίτον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει το επιχείρημα της Επιτροπής ότι, βάσει της αρχής της καλόπιστης συνεργασίας με το επιληφθέν εθνικό δικαστήριο, ήταν υποχρεωμένη να αρνηθεί την παροχή πρόσβασης στα επίδικα έγγραφα προκειμένου να συμμορφωθεί προς τις απαιτήσεις που απορρέουν από τον βελγικό Code judiciaire (κώδικα πολιτικής δικονομίας)⁵⁸⁵. Βάσει των απαιτήσεων αυτών, ένας διάδικος δεν επιτρέπεται, ούτε μετά το πέρας της σχετικής δικαστικής

⁵⁸⁵ Άρθρο 871bis του βελγικού κώδικα πολιτικής δικονομίας.

διαδικασίας, να γνωστοποιήσει εμπορικό απόρρητο ή προβαλλόμενο εμπορικό απόρρητο του οποίου έλαβε γνώση λόγω της συμμετοχής του στη διαδικασία, όταν ο δικαστής έχει αποφασίσει ότι το απόρρητο αυτό πρέπει να παραμείνει εμπιστευτικό.

Συγκεκριμένα, κατ' αρχάς, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι οι ως άνω απαιτήσεις απορρέουν από διατάξεις οι οποίες μεταφέρουν στην εσωτερική έννομη τάξη την οδηγία περί προστασίας της τεχνογνωσίας και των επιχειρηματικών πληροφοριών που δεν έχουν αποκαλυφθεί έναντι της παράνομης απόκτησης, χρήσης και αποκάλυψής τους⁵⁸⁶. Από την οδηγία αυτή, όμως, προκύπτει ότι η Επιτροπή δεν μπορεί να επικαλεστεί διάταξη του εθνικού δικαίου περί μεταφοράς της οδηγίας στην εσωτερική έννομη τάξη προκειμένου να αποφύγει τις υποχρεώσεις της όσον αφορά την πρόσβαση στα έγγραφα.

Εν συνεχεία, αφενός, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι τα επίδικα έγγραφα βρίσκονταν στην κατοχή της Επιτροπής πριν από την έναρξη της διαδικασίας αυτής. Αφετέρου, το επιληφθέν εθνικό δικαστήριο δεν εξέδωσε καμία απόφαση κατ' εφαρμογήν των προαναφερθεισών διατάξεων του βελγικού κώδικα πολιτικής δικονομίας. Πράγματι, οι ίδιοι οι διάδικοι συνήψαν συμφωνία κατά την οποία ορισμένα έγγραφα που προσκομίστηκαν κατά τη διάρκεια της εν λόγω διαδικασίας θα παρέμεναν εμπιστευτικά. Υπό τις συνθήκες αυτές, η Επιτροπή δεν μπορεί, μέσω απλής συμφωνίας συναφθείσας με τρίτη εταιρία, να περιορίσει το δικαίωμα πρόσβασης πολίτη της Ένωσης στα έγγραφα που βρίσκονται στην κατοχή της και, ως εκ τούτου, να παρακάμψει την υποχρέωσή της να παρέχει, πλην εξαιρέσεων, πρόσβαση στα εν λόγω έγγραφα. Στο πλαίσιο αυτό, η Επιτροπή δεν μπορεί, επίσης, να επικαλεστεί την υποχρέωση καλόπιστης συνεργασίας της με τις δικαστικές αρχές των κρατών μελών για να δικαιολογήσει την άρνηση παροχής πρόσβασης στα έγγραφα.

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο σημειώνει ότι ο σκοπός των επίμαχων διατάξεων του βελγικού κώδικα πολιτικής δικονομίας, καθόσον συνίσταται στην προστασία των εμπορικών απορρήτων, διαφέρει από τον σκοπό διατάξεων που αποβλέπουν στο να διασφαλιστεί η τήρηση της αρχής της ισότητας των όπλων καθώς και της ορθής απονομής της δικαιοσύνης και της ακεραιότητας της δικαστικής διαδικασίας. Επομένως, το γεγονός και μόνον ότι τα επίδικα έγγραφα περιέχουν εμπορικά απόρρητα δεν καθιστά δυνατό να εξηγηθεί με ποιον τρόπο η πρόσβαση στα έγγραφα αυτά θα μπορούσε να συνεχίσει να θίγει συγκεκριμένα και ουσιαστικά τη δικαστική διαδικασία που είχε περατωθεί κατά τον χρόνο έκδοσης της δεύτερης προσαλλόμενης απόφασης.

2. Εξαίρεση σχετικά με επιθεωρήσεις, έρευνες και οικονομικούς ελέγχους

Απόφαση της 28ης Σεπτεμβρίου 2022, Agrofert κατά Κοινοβουλίου (T-174/21, [EU:T:2022:586](#))

«Πρόσβαση στα έγγραφα – Κανονισμός (ΕΚ) 1049/2001 – Έγγραφα σχετικά με την έρευνα κατά του πρώην πρωθυπουργού της Τσεχικής Δημοκρατίας για κατάχρηση κονδυλίων της ΕΕ και πιθανές συγκρούσεις συμφερόντων – Άρνηση παροχής πρόσβασης – Εξαίρεση που αφορά την προστασία του σκοπού

⁵⁸⁶ Άρθρο 9, παράγραφος 1, της οδηγίας (ΕΕ) 2016/943 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 8ης Ιουνίου 2016, περί προστασίας της τεχνογνωσίας και των επιχειρηματικών πληροφοριών που δεν έχουν αποκαλυφθεί (εμπορικό απόρρητο) από την παράνομη απόκτηση, χρήση και αποκάλυψή τους (ΕΕ 2016, L 157, σ. 1).

Η προσφεύγουσα, ήτοι η Agrofert, a.s., είναι τσεχική εταιρία συμμετοχών, η οποία ελέγχει περισσότερες από 230 εταιρίες δραστηριοποιούμενες σε διάφορους τομείς της οικονομίας, όπως η γεωργία, η παραγωγή τροφίμων, η χημική βιομηχανία ή τα μέσα ενημέρωσης. Είχε συσταθεί από τον Andrej Babiš, ο οποίος ήταν πρωθυπουργός της Τσεχικής Δημοκρατίας από το 2017 έως το 2021. Σε ψήφισμα του Κοινοβουλίου ⁵⁸⁷ με αντικείμενο με την επανέναρξη της έρευνας σχετικά με τις κατηγορίες εις βάρος του πρωθυπουργού της Τσεχικής Δημοκρατίας για κατάχρηση κονδυλίων της ΕΕ και πιθανές συγκρούσεις συμφερόντων, αναφέρεται ότι ο Andrej Babiš εξακολουθούσε να ελέγχει τον όμιλο Agrofert μετά τον διορισμό του ως πρωθυπουργού. Θεωρώντας την αναφορά αυτή ανακριβή και επιθυμώντας να πληροφορηθεί βάσει ποιων πληροφοριών εξέδωσε το Κοινοβούλιο το προαναφερθέν ψήφισμα, καθώς και τις πηγές των πληροφοριών αυτών, η προσφεύγουσα υπέβαλε στο Κοινοβούλιο αίτηση πρόσβασης σε διάφορα έγγραφα ⁵⁸⁸. Το Κοινοβούλιο προσδιόρισε, με την αρχική του απάντηση της 14ης Σεπτεμβρίου 2020, τα προσβάσιμα για το κοινό έγγραφα και αρνήθηκε να επιτρέψει την πρόσβαση σε επιστολή της Επιτροπής προς τον Τσέχο πρωθυπουργό και σε τελική έκθεση ελέγχου της Επιτροπής με αντικείμενο τον έλεγχο της λειτουργίας των συστημάτων διαχείρισης και ελέγχου που είχαν θεσπιστεί στην Τσεχική Δημοκρατία για την αποφυγή συγκρούσεων συμφερόντων ⁵⁸⁹. Απαντώντας σε επιβεβαιωτική αίτηση, το Κοινοβούλιο, με απόφαση της 15ης Ιανουαρίου 2021 ⁵⁹⁰, επιβεβαίωσε, μεταξύ άλλων, την απόφασή του να μην παράσχει πρόσβαση στα δύο ως άνω έγγραφα, βάσει της προβλεπόμενης στον κανονισμό 1049/2001 εξαίρεσης που αφορά την προστασία του σκοπού επιθεώρησης, έρευνας και οικονομικού ελέγχου ⁵⁹¹.

Αποφαινόμενο επί προσφυγής ακυρώσεως κατά της απόφασης αυτής, το Γενικό Δικαστήριο, αφενός, διαπιστώνει ότι η προσφεύγουσα δεν έχει πλέον έννομο συμφέρον να προσβάλει την απόφαση του Κοινοβουλίου να μην της παράσχει πρόσβαση στην τελική έκθεση ελέγχου της Επιτροπής και, αφετέρου, απορρίπτει την προσφυγή κατά της απόφασης να μην παρασχεθεί πρόσβαση στην επιστολή της Επιτροπής προς τον Τσέχο πρωθυπουργό.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

⁵⁸⁷ Ψήφισμα 2019/2987(RSP) του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, της 19ης Ιουνίου 2020, με αντικείμενο την επανέναρξη της έρευνας σχετικά με τις κατηγορίες εις βάρος του πρωθυπουργού της Τσεχικής Δημοκρατίας για κατάχρηση κονδυλίων της ΕΕ και πιθανές συγκρούσεις συμφερόντων (ΕΕ 2021, C 362, σ. 37).

⁵⁸⁸ Βάσει του κανονισμού (ΕΚ) 1049/2001, του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Μαΐου 2001, για την πρόσβαση του κοινού στα έγγραφα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Συμβουλίου και της Επιτροπής (ΕΕ 2001, L 145, σ. 43).

⁵⁸⁹ Σύμφωνα με τα άρθρα 72 έως 75 και 125 του κανονισμού (ΕΕ) 1303/2013, του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Δεκεμβρίου 2013, περί καθορισμού κοινών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, το Ταμείο Συνοχής, το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας και περί καθορισμού γενικών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, το Ταμείο Συνοχής και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1083/2006 (ΕΕ 2013, L 347, σ. 320, και διορθωτικά ΕΕ 2016, L 200, σ. 140, και ΕΕ 2019, L 66, σ. 6).

⁵⁹⁰ Απόφαση Α(2019) 8551 C (D 300153) του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, της 15ης Ιανουαρίου 2021, με την οποία το Κοινοβούλιο αρνήθηκε να παράσχει στην προσφεύγουσα πρόσβαση σε δύο έγγραφα σχετικά με την έρευνα που διεξάγεται εις βάρος του πρώην πρωθυπουργού της Τσεχικής Δημοκρατίας, για κατάχρηση ευρωπαϊκών κονδυλίων και ενδεχόμενες συγκρούσεις συμφερόντων.

⁵⁹¹ Εξαίρεση προβλεπόμενη στο άρθρο 4, παράγραφος 2, τρίτη περίπτωση, του κανονισμού 1049/2021.

Κατ' αρχάς, το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει εάν μετά τη δημοσίευση της τελικής έκθεσης ελέγχου της Επιτροπής η προσφεύγουσα διατηρεί το έννομο συμφέρον της, δεδομένου ότι το ακυρωτικό αίτημά της αφορά την άρνηση του Κοινοβουλίου να της παράσχει πρόσβαση στην επίμαχη έκθεση.

Το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι, μετά τη δημοσίευση της τελικής έκθεσης ελέγχου, η άρνηση του Κοινοβουλίου να παράσχει πρόσβαση σε αυτήν δεν παράγει πλέον κανένα αποτέλεσμα, διότι ο συντάκτης του εγγράφου, δηλαδή η Επιτροπή, αποφάσισε να επιτρέψει την πρόσβαση του κοινού σε αυτό, και ότι η ακύρωση της προσβαλλόμενης απόφασης κατά το μέρος που απορρίπτει το αίτημα πρόσβασης στην έκθεση αυτή δεν θα είχε καμία επιπλέον συνέπεια σε σχέση με τη δημοσιοποίηση του εγγράφου και δεν θα ωφελούσε την προσφεύγουσα.

Οι διαπιστώσεις αυτές δεν αναιρούνται από το γεγονός ότι η Επιτροπή δεν δημοσίευσε το πλήρες κείμενο της τελικής έκθεσης οικονομικού ελέγχου. Ειδικότερα, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η αίτηση πρόσβασης αποσκοπεί στην παροχή πρόσβασης του κοινού σε συγκεκριμένο έγγραφο και μπορεί να έχει ως συνέπεια μόνον τη δημοσιοποίηση του μη εμπιστευτικού κειμένου του επίμαχου εγγράφου. Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι η απόφαση της Επιτροπής να μην παράσχει στο κοινό πρόσβαση σε ορισμένα στοιχεία της τελικής έκθεσης οικονομικού ελέγχου δεν στηρίχθηκε στην προβλεπόμενη από τον κανονισμό 1049/2001 εξαίρεση περί προστασίας του σκοπού επιθεώρησης, έρευνας και οικονομικού ελέγχου, αλλά σε επιταγές που σχετίζονται με την προστασία ορισμένων πληροφοριών, όπως είναι τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα ή το εμπορικό απόρρητο. Εξ αυτού συνάγει ότι η ακύρωση της απόφασης του Κοινοβουλίου να μην παράσχει στην προσφεύγουσα πρόσβαση στην τελική έκθεση ελέγχου βάσει της προβλεπόμενης από τον κανονισμό 1049/2001 εξαίρεσης περί προστασίας του σκοπού επιθεώρησης, έρευνας και οικονομικού ελέγχου δεν θα είχε ως αποτέλεσμα την παροχή πρόσβασης στα προαναφερθέντα στοιχεία της τελικής έκθεσης ελέγχου, διότι το Κοινοβούλιο δεν είναι ο συντάκτης της έκθεσης και, συνεπώς, δεν μπορούσε να προβεί σε δημοσιοποίηση ευρύτερη από εκείνη που είχε επιτρέψει η Επιτροπή, η οποία είναι ο συντάκτης του εγγράφου. Συνεπώς, λόγω της δημοσίευσης της τελικής έκθεσης ελέγχου, η προσφεύγουσα έχει αποκομίσει το μόνο όφελος που θα μπορούσε να της προσπορίσει η προσφυγή της.

Το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ακόμη ότι η επιλογή της προσφεύγουσας να ζητήσει την παροχή πρόσβασης στην τελική έκθεση οικονομικού ελέγχου από το Κοινοβούλιο και όχι από το θεσμικό όργανο που συνέταξε το επίμαχο έγγραφο δεν μπορεί να οδηγήσει στην παραδοχή ότι η δημοσίευση του εγγράφου αυτού από την Επιτροπή συνιστά δημοσιοποίηση από «τρίτον», δεδομένου ότι η Επιτροπή είναι ο συντάκτης του εγγράφου.

Το Γενικό Δικαστήριο καταλήγει ότι η προσφεύγουσα έχει απολέσει το έννομο συμφέρον της να προσβάλει την επίδικη απόφαση, καθόσον το Κοινοβούλιο αρνείται να της παράσχει πρόσβαση στην τελική έκθεση ελέγχου.

Εν συνεχεία, το Γενικό Δικαστήριο αναλύει το αίτημα περί μερικής ακύρωσης της προσβαλλόμενης απόφασης, καθόσον το Κοινοβούλιο αρνείται να παράσχει στην προσφεύγουσα πρόσβαση στην επιστολή της Επιτροπής.

Κατά πρώτον, απορρίπτει τον πρώτο λόγο ακυρώσεως, με τον οποίον προβάλλεται ότι η εξαίρεση που προβλέπει ο κανονισμός 1049/2001 για την προστασία του σκοπού επιθεώρησης, έρευνας και οικονομικού ελέγχου εφαρμόστηκε κατά τρόπο εσφαλμένο, καθόσον το Κοινοβούλιο δεν απέδειξε ότι πληρούνταν οι προϋποθέσεις για τη μη παροχή πρόσβασης στην επιστολή της Επιτροπής.

Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο αποφαινεται ότι, εν προκειμένω, ο σκοπός της έρευνας της Επιτροπής, που συνίσταται στη διασφάλιση της συμβατότητας των συστημάτων ελέγχου και διαχείρισης ενός κράτους μέλος προς το δίκαιο της Ένωσης, δεν είχε επιτευχθεί με την έκδοση του εγγράφου παρακολούθησης. Συγκεκριμένα, η έρευνα δεν αποσκοπεί μόνο στην ανάλυση των συστημάτων που έχει θεσπίσει το οικείο κράτος μέλος· η υλοποίηση από το κράτος μέλος των συστάσεων που διατυπώνει η Επιτροπή στην έκθεση οικονομικού ελέγχου περιλαμβάνεται εξίσου στα βήματα που απαιτούνται για την επίτευξη του σκοπού της έρευνας. Επομένως, η προστασία του

σκοπού της έρευνας που διασφαλίζεται με την επίμαχη εξαίρεση δεν ολοκληρώνεται με την έκδοση της ως άνω έκθεσης ούτε με την έκδοση του εγγράφου παρακολούθησης διά του οποίου η Επιτροπή παρακολουθεί την υλοποίηση των συστάσεων που διατύπωσε στην προαναφερθείσα έκθεση. Σε αμφότερες τις περιπτώσεις, ακολουθούν δύο στάδια ανταλλαγής απόψεων με το κράτος μέλος, το πρώτο εκ των οποίων αφορά τις αρχικές συστάσεις και το δεύτερο τις συστάσεις που παραμένουν σε εκκρεμότητα, αμφότερα δε τα στάδια αυτά αποτελούν μέρος των ερευνών που καλύπτονται από την εξαίρεση.

Το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει, εξάλλου, το επιχείρημα της προσφεύγουσας ότι το Κοινοβούλιο δεν απέδειξε ότι η δημοσιοποίηση της επιστολής της Επιτροπής μπορούσε να θίξει την έρευνα. Συγκεκριμένα, αφενός, για να αποδειχθεί συνάφεια μεταξύ της επιστολής της Επιτροπής και της επίμαχης έρευνας, το Κοινοβούλιο έπρεπε απλώς να καταδείξει ότι η επιστολή αυτή αποτελεί μέρος των εγγράφων που σχετίζονται με τη διεξαγόμενη έρευνα. Αφετέρου, η αιτιολογία που περιλαμβάνεται στην προσβαλλόμενη απόφαση επαρκεί για να εξηγηθεί ο λόγος για τον οποίον η δημοσιοποίηση της επιστολής της Επιτροπής μπορούσε να θίξει τον σκοπό του οικονομικού ελέγχου, ιδίως δεδομένου ότι, λόγω της άμεσης εμπλοκής του Τσέχου πρωθυπουργού, ήταν σημαντικό να προστατευθεί το απόρρητο των συζητήσεων μεταξύ του εν λόγω προσώπου και της Επιτροπής.

Κατά δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τον δεύτερο λόγο ακυρώσεως, με τον οποίον προβάλλεται ότι δεν ελήφθη υπόψη η ύπαρξη υπέρτερου δημοσίου συμφέροντος που δικαιολογεί τη δημοσιοποίηση της επιστολής της Επιτροπής. Είναι, βέβαια, γεγονός ότι τα δικαιώματα άμυνας υπάρχουν προς το δημόσιο συμφέρον. Καθόσον, όμως, εν προκειμένω, τα δικαιώματα αυτά συνδέονται με το υποκειμενικό συμφέρον της προσφεύγουσας να αμυνθεί έναντι των σοβαρών κατηγοριών που έχει διατυπώσει το Κοινοβούλιο σε βάρος της, το συμφέρον που επικαλείται η προσφεύγουσα δεν είναι δημόσιο, αλλά ιδιωτικό και, ως εκ τούτου, η προσφεύγουσα δεν αποδεικνύει την ύπαρξη υπέρτερου δημοσίου συμφέροντος που να δικαιολογεί τη δημοσιοποίηση της επιστολής της Επιτροπής.

3. Εξαίρεση για λόγους προστασίας της διαδικασίας λήψης αποφάσεων

Απόφαση της 14ης Σεπτεμβρίου 2022, Pollinis France κατά Επιτροπής (T-371/20 και T-554/20, [EU:T:2022:556](#))

«Πρόσβαση στα έγγραφα – Κανονισμός (ΕΚ) 1049/2001 – Μόνιμη επιτροπή φυτών, ζώων, τροφίμων και ζωοτροφών – Έγγραφο καθοδήγησης της EFSA όσον αφορά την αξιολόγηση της επικινδυνότητας των φυτοπροστατευτικών προϊόντων για τις μέλισσες – Επιμέρους θέσεις των κρατών μελών – Άρνηση παροχής προσβάσεως – Άρθρο 4, παράγραφος 3, του κανονισμού 1049/2001 – Εξαίρεση σχετική με την προστασία της διαδικασίας λήψεως αποφάσεων»

Η προσφεύγουσα, ήτοι η Pollinis France, είναι γαλλική μη κυβερνητική οργάνωση δραστηριοποιούμενη στην προστασία του περιβάλλοντος, η οποία έχει ως σκοπό την προστασία των αγριομελισσών και των μελιφόρων μελισσών και την προώθηση της αειφόρου γεωργίας, συμβάλλοντας στην προστασία των επικονιαστών.

Στις 27 Ιανουαρίου και στις 8 Απριλίου 2020 η προσφεύγουσα υπέβαλε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή δύο αιτήσεις προσβάσεως⁵⁹² σε ορισμένα έγγραφα σχετικά με το κατευθυντήριο έγγραφο της Ευρωπαϊκής Αρχής για την Ασφάλεια των Τροφίμων (EFSA) για την αξιολόγηση της επικινδυνότητας των φυτοπροστατευτικών προϊόντων για τις μέλισσες, το οποίο η εν λόγω Αρχή είχε εκδώσει στις 27 Ιουνίου 2013 (στο εξής: έγγραφο καθοδήγησης του 2013 για τις μέλισσες).

Με δύο αποφάσεις της 19ης Ιουνίου 2020 και της 21ης Ιουλίου 2020⁵⁹³, η Επιτροπή αρνήθηκε στην προσφεύγουσα την πρόσβαση σε ορισμένα έγγραφα και της επέτρεψε μερική πρόσβαση σε ορισμένα άλλα, σχετικά με το έγγραφο καθοδήγησης του 2013 για τις μέλισσες (στο εξής: προσβαλλόμενες αποφάσεις). Οι αρνήσεις παροχής προσβάσεως βασίζονταν στην εξαίρεση για λόγους προστασίας της ιδιωτικής ζωής και της ακεραιότητας του ατόμου⁵⁹⁴ και στην εξαίρεση για λόγους προστασίας της εν εξελίξει διαδικασίας λήψεως αποφάσεων, οι οποίες αμφότερες προβλέπονται στον κανονισμό 1049/2001⁵⁹⁵.

Η προσφεύγουσα άσκησε δύο προσφυγές ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου με αίτημα την ακύρωση των προσβαλλόμενων αποφάσεων.

Με την απόφαση που εξέδωσε πενταμελές τμήμα του Γενικού Δικαστηρίου, ακυρώνονται οι εν λόγω αποφάσεις καθόσον δεν επιτρέπουν την πρόσβαση στα ζητηθέντα έγγραφα με επίκληση της εξαιρέσεως σχετικά με την προστασία της εν εξελίξει διαδικασίας λήψεως αποφάσεων. Επί τη ευκαιρία, το Γενικό Δικαστήριο αποφαινεται επί του χαρακτηρισμού μιας διαδικασίας λήψεως αποφάσεων ως εν εξελίξει ή ως περατωθείσας, καθώς και επί της προσβάσεως σε έγγραφα στα οποία εκτίθενται οι επιμέρους θέσεις των κρατών μελών που διατυπώθηκαν στο πλαίσιο επιτροπών επιτροπολογίας.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Πριν από την επί της ουσίας εξέταση των προσφυγών, το Γενικό Δικαστήριο αποσαφηνίζει κατ' αρχάς το αντικείμενο της προσφυγής με την οποία ζητείται η ακύρωση της αποφάσεως της Επιτροπής της 19ης Ιουνίου 2020.

Εν προκειμένω, η εν λόγω απόφαση αντικατέστησε τη σιωπηρή απορριπτική απόφαση, απαντώντας ρητώς στην επιβεβαιωτική αίτηση που είχε υποβάλει η προσφεύγουσα στις 25 Μαρτίου 2020. Η προσφεύγουσα κατέθεσε υπόμνημα προσαρμογής της προσφυγής⁵⁹⁶, με το οποίο ζήτησε να θεωρηθεί στο εξής ότι με την προσφυγή ζητείται η ακύρωση της ρητής αυτής αποφάσεως.

⁵⁹² Δυνάμει του κανονισμού (ΕΚ) 1049/2001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Μαΐου 2001, για την πρόσβαση του κοινού στα έγγραφα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Συμβουλίου και της Επιτροπής (ΕΕ 2001, L 145, σ. 43), και του κανονισμού (ΕΚ) 1367/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 6ης Σεπτεμβρίου 2006, για την εφαρμογή στα όργανα και τους οργανισμούς της Κοινότητας των διατάξεων της σύμβασης του Århus σχετικά με την πρόσβαση στις πληροφορίες, τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα (ΕΕ 2006, L 264, σ. 13).

⁵⁹³ Αποφάσεις της Επιτροπής C(2020) 4231 final, της 19ης Ιουνίου 2020, και C(2020) 5120 final, της 21ης Ιουλίου 2020.

⁵⁹⁴ Άρθρο 4, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 1049/2001.

⁵⁹⁵ Άρθρο 4, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, του κανονισμού 1049/2001.

⁵⁹⁶ Κατά το άρθρο 86, παράγραφοι 1 και 2, του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου, όταν μια πράξη της οποίας ζητείται η ακύρωση αντικαθίσταται από άλλη πράξη έχουσα το ίδιο αντικείμενο, ο προσφεύγων μπορεί, πριν από την περάτωση της προφορικής διαδικασίας ή πριν από την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου να αποφανθεί επί της διαφοράς χωρίς διεξαγωγή προφορικής διαδικασίας, να προσαρμόσει την προσφυγή του προκειμένου να ληφθεί υπόψη το νέο αυτό στοιχείο, η προσαρμογή δε αυτή της προσφυγής γίνεται με χωριστό δικόγραφο και εντός της προβλεπόμενης

Το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι το υπόμνημα προσαρμογής δεν πρέπει να αντικαθιστά την προσφυγή στο σύνολό της, αλλά πρέπει να περιέχει τα κατόπιν προσαρμογής αιτήματα και, εφόσον παρίσταται ανάγκη, τους κατόπιν προσαρμογής ισχυρισμούς, καθώς και τα αποδεικτικά στοιχεία και τις προτάσεις αποδεικτικών μέσων που συνδέονται με την προσαρμογή των αιτημάτων⁵⁹⁷. Εν προκειμένω, το υπόμνημα προσαρμογής συμπλήρωνε το δικόγραφο της προσφυγής, και τούτο αποτελούσε κοινή αντίληψη των διαδίκων. Επομένως, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι αντικείμενο της εν λόγω προσφυγής είναι η ακύρωση της αποφάσεως της Επιτροπής της 19ης Ιουνίου 2020.

Επί της ουσίας, το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει, πρώτον, κατά πόσον η Επιτροπή εφάρμοσε ορθώς την εξαίρεση που αφορά την προστασία της εν εξελίξει διαδικασίας λήψεως αποφάσεων. Συναφώς, διαπιστώνει ότι η διαδικασία λήψεως αποφάσεων με την οποία συνδέονται τα ζητηθέντα έγγραφα δεν μπορούσε να θεωρηθεί ότι βρισκόταν εν εξελίξει κατά τον χρόνο εκδόσεως των προσβαλλόμενων αποφάσεων. Συγκεκριμένα, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι, κατά τον χρόνο εκείνο, δεν υπήρχε καμία διαδικασία λήψεως αποφάσεων που να αποσκοπεί στην εφαρμογή του εγγράφου καθοδήγησης του 2013 για τις μέλισσες και ότι, αντιθέτως, η Επιτροπή είχε εμμέσως πλην σαφώς αποφασίσει να μην εφαρμόσει πλέον το κατευθυντήριο έγγραφο του 2013 για τις μέλισσες, και μάλιστα είχε ζητήσει ρητώς από την EFSA την αναθεώρησή του. Η αναθεώρηση αυτή, η οποία εξακολουθούσε να εκκρεμεί κατά τον χρόνο εκδόσεως των προσβαλλόμενων αποφάσεων, είχε ως αποτέλεσμα να μην είναι δυνατόν να προσδιοριστεί το περιεχόμενο του τυχόν αναθεωρημένου εγγράφου, η μορφή της ενδεχόμενης θεσπίσεώς του και η διαδικασία που θα μπορούσε να ακολουθηθεί προς τον σκοπό αυτόν, και ως εκ τούτου, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η διαδικασία λήψεως αποφάσεων της Επιτροπής στερούνταν αντικειμένου κατά τον χρόνο εκδόσεως των προσβαλλόμενων αποφάσεων.

Εξάλλου, το Γενικό Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι, όπως προκύπτει, η αναθεώρηση είχε εξετασθεί λαμβανομένης υπόψη της αδυναμίας θεσπίσεως του εγγράφου καθοδήγησης του 2013 για τις μέλισσες, και προκειμένου να καταστεί δυνατή η ταχεία αποδοχή ενός «αναθεωρημένου εγγράφου καθοδήγησης για τις μέλισσες».

Επομένως, κατά το Γενικό Δικαστήριο, η διαδικασία λήψεως αποφάσεων της Επιτροπής σχετικά με το έγγραφο καθοδήγησης του 2013 για τις μέλισσες είχε περατωθεί κατά τον χρόνο εκδόσεως των προσβαλλόμενων αποφάσεων και, κατά συνέπεια, η Επιτροπή δεν μπορούσε να βασίσει εγκύρως τις προσβαλλόμενες αποφάσεις στην εξαίρεση που αποσκοπεί στην προστασία της διαδικασίας λήψεως αποφάσεων του θεσμικού οργάνου σχετικά με θέμα για το οποίο το θεσμικό όργανο δεν έχει ακόμη λάβει απόφαση.

στο άρθρο 263, έκτο εδάφιο, ΣΛΕΕ, προθεσμίας εντός της οποίας μπορεί να ζητηθεί η ακύρωση της πράξεως που δικαιολογεί την προσαρμογή της προσφυγής.

⁵⁹⁷ Άρθρο 86, παράγραφος 4, του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου.

Δεύτερον, εάν υποτεθεί ότι η εν λόγω εξαίρεση τυγχάνει εφαρμογής, το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει την αιτιολογία που παρέθεσε η Επιτροπή στις προσβαλλόμενες αποφάσεις. Συναφώς, στον βαθμό που η Επιτροπή επισήμανε στις προσβαλλόμενες αποφάσεις ότι ορισμένες διατάξεις των πρότυπων διαδικαστικών κανόνων ⁵⁹⁸ αποκλείουν ρητώς τις επιμέρους θέσεις των κρατών μελών από την πρόσβαση του κοινού, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι οι επιτροπές υπόκεινται στους ίδιους κανόνες με την Επιτροπή όσον αφορά την πρόσβαση του κοινού στα έγγραφα, ήτοι σε εκείνους που ορίζονται στον κανονισμό 1049/2001, και ότι δεν υφίστανται ειδικοί κανόνες για την πρόσβαση του κοινού στα έγγραφα που αφορούν τις εργασίες των επιτροπών ⁵⁹⁹. Ως εκ τούτου, οι διατάξεις των πρότυπων διαδικαστικών κανόνων τις οποίες επικαλείται η Επιτροπή στις προσβαλλόμενες αποφάσεις δεν μπορούν να επιτρέψουν την προστασία των επιμέρους θέσεων των κρατών μελών καθ' υπέρβαση όσων προβλέπει ο κανονισμός 1049/2001 ⁶⁰⁰.

Επιπλέον, όπως προκύπτει από τη νομολογία ⁶⁰¹, η νομοθεσία της Ένωσης όσον αφορά την πρόσβαση στα έγγραφα δεν δικαιολογεί την κατ' αρχήν άρνηση του θεσμικού οργάνου να επιτρέψει την πρόσβαση σε έγγραφα που αφορούν τις διαβουλεύσεις του λόγω του ότι περιέχουν πληροφοριακά στοιχεία σχετικά με τη θέση που έλαβαν οι αντιπρόσωποι των κρατών μελών. Επομένως, όσον αφορά την πρόσβαση του κοινού στα έγγραφα που συνεχόνται με τις εργασίες των επιτροπών επιτροπολογίας, η Επιτροπή δεν μπορεί να θεωρεί ότι το σχετικό νομικό πλαίσιο αποκλείει, κατ' αρχήν, την πρόσβαση του κοινού στις επιμέρους θέσεις των κρατών μελών.

Επιπροσθέτως, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι οι διατάξεις των πρότυπων διαδικαστικών κανόνων τις οποίες επικαλείται η Επιτροπή στις προσβαλλόμενες αποφάσεις δεν μπορούν να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι αποκλείουν, κατόπιν σχετικής αιτήσεως, την πρόσβαση του κοινού στις επιμέρους θέσεις των κρατών μελών. Όπως διευκρινίζει το Γενικό Δικαστήριο, το γεγονός ότι, κατά τους πρότυπους διαδικαστικούς κανόνες, στα συνοπτικά πρακτικά των εργασιών των επιτροπών δεν γίνεται μνεία των επιμέρους θέσεων των κρατών μελών δεν ασκεί επιρροή στο ζήτημα της προσβάσεως στα έγγραφα και δεν μπορεί, επομένως, να θίξει την πρόσβαση του κοινού, κατόπιν σχετικού αιτήματος, στα έγγραφα στα οποία καταγράφονται οι εν λόγω επιμέρους θέσεις.

Επομένως, το Γενικό Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι, αντιθέτως προς όσα υποστήριξε η Επιτροπή στις προσβαλλόμενες αποφάσεις, οι διαδικασίες επιτροπολογίας, και ιδίως οι πρότυποι διαδικαστικοί κανόνες, δεν επιβάλλουν, αυτές καθεαυτές, να αποκλείεται η πρόσβαση σε έγγραφα στα οποία παρουσιάζονται οι επιμέρους θέσεις των κρατών μελών προς προστασία της διαδικασίας λήψεως αποφάσεων της οικείας επιτροπής ⁶⁰², πράγμα που, ωστόσο, ουδόλως εμποδίζει την Επιτροπή, σε δεόντως αιτιολογημένες περιπτώσεις, να αρνηθεί την πρόσβαση σε έγγραφα στα οποία παρουσιάζονται οι επιμέρους θέσεις των κρατών μελών στο πλαίσιο της εν λόγω επιτροπής, όταν η δημοσιοποίησή τους ενδέχεται να θίξει κατά τρόπο συγκεκριμένο τα συμφέροντα που προστατεύονται από τις εξαιρέσεις του άρθρου 4 του κανονισμού 1049/2001 ⁶⁰³.

⁵⁹⁸ Πρότυποι διαδικαστικοί κανόνες για τις επιτροπές (ΕΕ 2011, C 206, σ. 11, στο εξής: πρότυποι διαδικαστικοί κανόνες), που θεσπίστηκαν από την Επιτροπή.

⁵⁹⁹ Βλ. αιτιολογική σκέψη 19 και άρθρο 9, παράγραφος 2, του κανονισμού (ΕΕ) 182/2011 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Φεβρουαρίου 2011, για τη θέπιση κανόνων και γενικών αρχών σχετικά με τους τρόπους ελέγχου από τα κράτη μέλη της άσκησης των εκτελεστικών αρμοδιοτήτων από την Επιτροπή (ΕΕ 2011, L 55, σ. 13).

⁶⁰⁰ Άρθρο 4, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, του κανονισμού 1049/2001.

⁶⁰¹ Πρβλ. απόφαση της 10ης Οκτωβρίου 2001, *British American Tobacco International (Investments) κατά Επιτροπής* (T-111/00, [ΕΥ:Τ:2001:250](#), σκέψη 52 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

⁶⁰² Κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, του κανονισμού 1049/2001.

⁶⁰³ Άρθρο 4 του κανονισμού 1049/2001.

Το Γενικό Δικαστήριο, αφού εξέτασε τους λοιπούς λόγους που προέβαλε η Επιτροπή στις προσβαλλόμενες αποφάσεις, διαπιστώνει ότι από τους λόγους αυτούς δεν δύναται να τεκμηριωθεί τέτοια προσβολή και, κατά συνέπεια, να δικαιολογηθεί η επίκληση της εξαιρέσεως του άρθρου 4, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, του κανονισμού 1049/2001, ακόμη και αν υποτεθεί ότι η διάταξη αυτή είναι εν προκειμένω εφαρμοστέα.

Κατόπιν των ανωτέρω, το Γενικό Δικαστήριο αποφαινεται ότι η Επιτροπή, καθόσον αρνήθηκε με τις προσβαλλόμενες αποφάσεις να δημοσιοποιήσει τα ζητηθέντα έγγραφα για τον λόγο ότι η δημοσιοποίηση αυτή θα συνιστούσε σοβαρή προσβολή της εν εξελίξει διαδικασίας λήψεως αποφάσεων, παρέβη το άρθρο 4, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, του κανονισμού 1049/2001.

XV. Υπαλληλικές υποθέσεις

1. Μη ύπαρξη διαφοράς μεταξύ της Ένωσης και ενός εκ των υπαλλήλων της

Διάταξη της 13ης Ιουνίου 2022, Mendes de Almeida κατά Συμβουλίου
(T-334/21, [EU:T:2022:375](#))

«Υπαλληλική υπόθεση – Διορισμός των Ευρωπαϊκών εισαγγελέων της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας – Διορισμός ενός εκ των υποψηφίων που πρότεινε η Πορτογαλία – Δεν υφίσταται διαφορά μεταξύ της Ένωσης και ενός εκ των υπαλλήλων της εντός των ορίων και σύμφωνα με τις προϋποθέσεις που ορίζει ο ΚΥΚ και το ΚΛΠ – Άρθρο 270 ΣΛΕΕ – Πρόδηλη αναρμοδιότητα»

Στις 12 Οκτωβρίου 2017 το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης εξέδωσε τον κανονισμό 2017/1939, σχετικά με την εφαρμογή ενισχυμένης συνεργασίας για τη σύσταση της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας ⁶⁰⁴. Με τον κανονισμό αυτό συστήνεται η Ευρωπαϊκή Εισαγγελία ως οργανισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης και καθορίζονται οι κανόνες λειτουργίας της.

Σύμφωνα με το άρθρο 16, παράγραφος 1, του κανονισμού 2017/1939, κάθε κράτος μέλος που συμμετέχει στην ενισχυμένη συνεργασία οφείλει να προτείνει τρεις υποψηφίους για τη θέση του Ευρωπαίου εισαγγελέα. Το άρθρο 16, παράγραφος 2, του εν λόγω κανονισμού προβλέπει ότι, αφού λάβει την αιτιολογημένη γνώμη από την επιτροπή επιλογής ⁶⁰⁵ που είναι επιφορτισμένη με την κατάρτιση καταλόγου επιλεγμένων υποψηφίων, το Συμβούλιο επιλέγει και διορίζει έναν από τους υποψήφιους ως Ευρωπαίο εισαγγελέα του οικείου κράτους μέλους. Η διάταξη αυτή διευκρινίζει επίσης ότι, εάν η επιτροπή επιλογής κρίνει ότι συγκεκριμένος υποψήφιος δεν πληροί τις προϋποθέσεις που απαιτούνται για την άσκηση των καθηκόντων του Ευρωπαίου εισαγγελέα, η γνώμη της είναι δεσμευτική για το Συμβούλιο. Δυνάμει του άρθρου 16, παράγραφος 3, του εν λόγω κανονισμού, το Συμβούλιο, αποφασίζοντας με απλή πλειοψηφία, επιλέγει και διορίζει τους Ευρωπαίους εισαγγελείς για μη ανανεώσιμη θητεία διάρκειας έξι ετών και μπορεί να αποφασίσει να παρατείνει τη θητεία αυτή έως τρία έτη μετά το πέρας της περιόδου των έξι ετών.

Το άρθρο 96, παράγραφος 1, του κανονισμού 2017/1939 προβλέπει ότι ο Κανονισμός Υπηρεσιακής Καταστάσεως των υπαλλήλων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: ΚΥΚ) και το Καθεστώς που εφαρμόζεται επί του λοιπού προσωπικού της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: ΚΛΠ) εφαρμόζονται, μεταξύ άλλων, στους Ευρωπαίους εισαγγελείς, «εκτός εάν υπάρχει διαφορετική πρόβλεψη στον παρόντα κανονισμό».

Στις 23 Απριλίου 2019, μετά το πέρας της εθνικής διαδικασίας επιλογής, επελέγησαν οι τρεις υποψήφιοι Ευρωπαίοι εισαγγελείς που όφειλε να προτείνει η Πορτογαλική Δημοκρατία. Μία εκ των υποψηφίων ήταν και η προσφεύγουσα, Ana Carla Mendes de Almeida. Τα ονοματεπώνυμα των εν λόγω τριών υποψηφίων, καταταγμένα με αλφαβητική σειρά, κοινοποιήθηκαν στην επιτροπή επιλογής.

⁶⁰⁴ Κανονισμός (ΕΕ) 2017/1939 του Συμβουλίου, της 12ης Οκτωβρίου 2017, σχετικά με την εφαρμογή ενισχυμένης συνεργασίας για τη σύσταση της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας (ΕΕ 2017, L 283, σ. 1).

⁶⁰⁵ Όπως προβλέπεται στο άρθρο 14, παράγραφος 3, του κανονισμού 2017/1939.

Στις 18 Νοεμβρίου 2019, κατόπιν ακροάσεως των υποψηφίων, η επιτροπή επιλογής απηύθυνε στο Συμβούλιο την αιτιολογημένη γνώμη της και ανέφερε κατά σειρά προτιμήσεως: την προσφεύγουσα και ακολούθως τους άλλους δύο υποψηφίους.

Στις 27 Ιουλίου 2020 το Συμβούλιο εξέδωσε την εκτελεστική απόφαση 2020/1117 ⁶⁰⁶ για τον διορισμό των Ευρωπαίων εισαγγελέων της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας, διορίζοντας μεταξύ άλλων τον José Eduardo Moreira Alves d'Oliveira Guerra, από τις 29 Ιουλίου 2020 (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση).

Στις 22 Οκτωβρίου 2020 η προσφεύγουσα υπέβαλε στο Συμβούλιο, δυνάμει του άρθρου 90 του ΚΥΚ, διοικητική ένσταση κατά της προσβαλλομένης αποφάσεως. Με απόφαση της 8ης Μαρτίου 2021, η αρμόδια για τους διορισμούς αρχή του Συμβουλίου (στο εξής: ΑΔΑ) έκρινε τη διοικητική ένσταση προδήλως απαράδεκτη λόγω αναρμοδιότητας (στο εξής: απόφαση περί απορρίψεως της διοικητικής ενστάσεως).

Εν συνεχεία, η προσφεύγουσα άσκησε προσφυγή δυνάμει του άρθρου 270 ΣΛΕΕ με αίτημα την ακύρωση της προσβαλλομένης αποφάσεως, καθόσον διορίζει τον José Eduardo Moreira Alves d'Oliveira Guerra Ευρωπαίο εισαγγελέα της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας και απορρίπτει την υποψηφιότητά της, και με αίτημα επίσης την ακύρωση της αποφάσεως περί απορρίψεως της διοικητικής ενστάσεως.

Το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την προσφυγή και παρέχει διευκρινίσεις σχετικά με τη νομική βάση επί της οποίας πρέπει να ερείδεται προσφυγή ασκηθείσα σχετικά με τον διορισμό των Ευρωπαίων εισαγγελέων, ήτοι το άρθρο 263 ΣΛΕΕ, και όχι το άρθρ 270 ΣΛΕΕ. Η τελευταία αυτή διάταξη καθιερώνει ένα ένδικο βοήθημα για τις υπαλληλικές διαφορές, διαφορετικό από τα γενικά ένδικα βοηθήματα όπως η προσφυγή ακυρώσεως του άρθρου 263 ΣΛΕΕ.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει κατ' αρχάς ότι από το γράμμα του άρθρου 270 ΣΛΕΕ προκύπτει ότι η αρμοδιότητα την οποία η διάταξη αυτή προβλέπει εκτείνεται επί οποιασδήποτε διαφοράς μεταξύ της Ένωσης και των υπαλλήλων της, εντός των ορίων και σύμφωνα με τις προϋποθέσεις που ορίζει ο ΚΥΚ και το ΚΛΠ.

Έπειτα, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η έννοια της διαφοράς μεταξύ της Ένωσης και των υπαλλήλων της ερμηνεύεται ευρέως από τη νομολογία, γεγονός που έχει ως συνέπεια να εξετάζονται στο πλαίσιο αυτό οι διαφορές που αφορούν πρόσωπα τα οποία δεν έχουν ούτε την ιδιότητα του μόνιμου υπαλλήλου ούτε εκείνη του εκτάκτου υπαλλήλου, αλλά τα οποία διεκδικούν την ιδιότητα αυτή. Τούτο ισχύει για τα πρόσωπα που είναι υποψήφια για θέση της οποίας οι προϋποθέσεις διορισμού καθορίζονται από τον ΚΥΚ ή από το ΚΛΠ.

Το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει, εν συνεχεία, ότι, στην περίπτωση της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας, δεν εφαρμόζονται *per se* όλες οι διατάξεις του ΚΥΚ. Όσον αφορά τους Ευρωπαίους εισαγγελείς, μόνον οι όροι εργασίας και αμοιβής τους εμπίπτουν στο ΚΛΠ και υπάγονται στην αρμοδιότητα της αρμόδιας για τη σύναψη των συμβάσεων προσλήψεως αρχής της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας. Δεν ισχύει το ίδιο όσον αφορά τις προϋποθέσεις διορισμού και τις διαδικασίες που καταλήγουν στον διορισμό τους.

⁶⁰⁶ Εκτελεστική απόφαση (ΕΕ) 2020/1117 του Συμβουλίου, της 27ης Ιουλίου 2020, για τον διορισμό των ευρωπαίων εισαγγελέων της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας (ΕΕ 2020, L 244, σ. 18).

Δοθέντος ότι οι τελευταίες αυτές προϋποθέσεις και διαδικασίες δεν καθορίζονται από τον ΚΥΚ ή το ΚΛΠ, αλλά από το άρθρο 16 του κανονισμού 2017/1939, το οποίο θεσπίζει συναφώς ειδική διαδικασία με συγκεκριμένο τρόπο διεξαγωγής, οι σχετικές διαφορές δεν μπορούν να θεωρηθούν ως διαφορές μεταξύ της Ένωσης και ενός εκ των υπαλλήλων της, κατά την έννοια του άρθρου 270 ΣΛΕΕ. Επομένως, το Γενικό Δικαστήριο είναι προδήλως αναρμόδιο να αποφανθεί επί της υπό κρίση προσφυγής κατά της αποφάσεως διορισμού Ευρωπαίου εισαγγελέα βάσει του τελευταίου αυτού άρθρου.

Εξάλλου, αφ' ης στιγμής η προσβαλλόμενη απόφαση δεν αποτελεί απόφαση διεπόμενη από τον ΚΥΚ και το ΚΛΠ, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι διέπονται από τον ΚΥΚ και το ΚΛΠ ούτε η διοικητική ένσταση την οποία υπέβαλε η προσφεύγουσα κατ' αυτής ούτε η απόφαση την οποία έλαβε το Συμβούλιο προς απόρριψη της εν λόγω διοικητικής ενστάσεως. Ως εκ τούτου, το Γενικό Δικαστήριο είναι επίσης προδήλως αναρμόδιο να αποφανθεί επί της σχετικής αποφάσεως.

Περαιτέρω, εναπόκειται στον προσφεύγοντα να επιλέξει το νομικό έρεισμα της προσφυγής του και όχι στον δικαστή της Ένωσης να επιλέξει εκείνος την καταλληλότερη νομική βάση. Εν προκειμένω, δεν είναι δυνατόν να θεωρηθεί η υπό κρίση προσφυγή ως ασκηθείσα βάσει του άρθρου 263 ΣΛΕΕ, καθόσον η προσφεύγουσα επικαλέστηκε ρητώς το άρθρο 270 ΣΛΕΕ.

Όσον αφορά την απόφαση περί απορρίψεως της διοικητικής ενστάσεως, εν πάση περιπτώσει, ακόμη και αν υποτεθεί ότι η προσφεύγουσα ήθελε ασκήσει την προσφυγή της κατά της εν λόγω αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 263 ΣΛΕΕ, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει, μεταξύ άλλων, για τους ίδιους λόγους, ότι η ΑΔΑ δεν ήταν αρμόδια να επιληφθεί της διοικητικής ενστάσεως την οποία υπέβαλε η προσφεύγουσα κατά της αποφάσεως διορισμού βάσει του άρθρου 90 του ΚΥΚ. Επομένως, ορθώς η ΑΔΑ την απέρριψε και, ως εκ τούτου, η προσφυγή είναι, εν πάση περιπτώσει, προδήλως αβάσιμη.

2. Αποζημίωση επανεγκατάστασης

Απόφαση της 7ης Σεπτεμβρίου 2022, LR κατά ΕΤΕπ (T-529/20, [EU:T:2022:523](#))

«Υπαλληλική υπόθεση – Προσωπικό της ΕΤΕπ – Αποδοχές – Αποζημίωση επανεγκατάστασης – Μεταφορά της κατοικίας του υπαλλήλου στη δική του εστία ("propre foyer") μετά την αποχώρησή του από την υπηρεσία – Άρθρο 13, πρώτο εδάφιο, δεύτερη περίπτωση, των διοικητικών διατάξεων που εφαρμόζονται στο προσωπικό της ΕΤΕπ – Έννοια της εστίας ("foyer") – Γραμματική ερμηνεία σύμφωνα με τη γλωσσική απόδοση που υπερισχύει – Πλήρης δικαιοδοσία – Χρηματική διαφορά – Παραδεκτό»

Ο LR, πρώην υπάλληλος της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων (ΕΤΕπ), ζήτησε από την Τράπεζα να του καταβάλει αποζημίωση επανεγκατάστασης λόγω μετακόμισής του εκτός του τόπου υπηρεσίας του μετά τη συνταξιοδότησή του.

Η ΕΤΕπ απέρριψε το αίτημα αυτό με την αιτιολογία ότι ο LR ήταν κύριος του σπιτιού στο οποίο είχε επανεγκατασταθεί και ότι, ως εκ τούτου, δεν πληρούσε τις προϋποθέσεις χορήγησης της αποζημίωσης επανεγκατάστασης μετά την αποχώρηση από την υπηρεσία που προβλέπεται στο άρθρο 13 των διοικητικών διατάξεων που εφαρμόζονται στο προσωπικό της ΕΤΕπ (στο εξής: διοικητικές διατάξεις). Κατόπιν της απόρριψης και του αιτήματός του για επανεξέταση της άρνησης αυτής, ο LR άσκησε προσφυγή ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου ζητώντας, αφενός, την ακύρωση της απόφασης με την οποία απορρίφθηκε το αίτημά του για χορήγηση της αποζημίωσης επανεγκατάστασης και, αφετέρου, την καταδίκη της ΕΤΕπ στην καταβολή της αποζημίωσης αυτής.

Το Γενικό Δικαστήριο δέχεται την προσφυγή και, αποφαινόμενο σε πενταμελή σύνθεση, αποσαφηνίζει τις προϋποθέσεις χορήγησης της κατά το άρθρο 13 των διοικητικών διατάξεων αποζημίωσης επανεγκατάστασης μετά την αποχώρηση από την υπηρεσία. Στο πλαίσιο αυτό, το

Γενικό Δικαστήριο παρέχει, επιπλέον, διευκρινίσεις ως προς την ερμηνεία του γενικού αυτού κανόνα που θέσπισε η ΕΤΕπ σε περίπτωση απόκλισης μεταξύ των γλωσσικών αποδόσεων.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει κατ' αρχάς ότι, μολονότι το άρθρο 13 των διοικητικών διατάξεων προβλέπει την καταβολή κατ' αποκοπήν αποζημίωσης επανεγκατάστασης σε υπάλληλο της ΕΤΕπ ο οποίος, μετά την αποχώρησή του από την υπηρεσία, μετέφερε την κατοικία του σε απόσταση τουλάχιστον πενήντα χιλιομέτρων από τον τελευταίο τόπο υπηρεσίας του, εντούτοις η καταβολή της αποζημίωσης αυτής εξαρτάται από την προϋπόθεση ότι ο οικείος υπάλληλος δεν έχει μεταφέρει την κατοικία του στη δική του εστία.

Όσον αφορά τη γραμματική ερμηνεία της διάταξης αυτής, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι δεν υπάρχει ορισμός των εννοιών «résidence» (κατοικία) και «foyer» (εστία) στις διοικητικές διατάξεις και ότι ενδέχεται να τύχουν διαφορετικής ερμηνείας, αφενός, η φράση «propre foyer» που χρησιμοποιείται στο κείμενο του άρθρου 13 των διοικητικών διατάξεων στη γαλλική γλώσσα και, αφετέρου, η φράση «own home» που χρησιμοποιείται στο κείμενο του ίδιου άρθρου στην αγγλική γλώσσα.

Αφού υπενθυμίζει την πάγια νομολογία κατά την οποία, σε περίπτωση απόκλισης μεταξύ των διαφόρων γλωσσικών αποδόσεων νομοθετήματος της Ένωσης, η επίμαχη διάταξη πρέπει, κατ' αρχήν, να ερμηνεύεται με γνώμονα την εν γένει οικονομία και τον σκοπό της ρύθμισης της οποίας αποτελεί στοιχείο⁶⁰⁷, το Γενικό Δικαστήριο παρεκκλίνει από τη νομολογία αυτή υπό τις συγκεκριμένες περιστάσεις της υπό κρίση υπόθεσης, στο μέτρο που, αφενός, το άρθρο 13 των διοικητικών διατάξεων προέκυψε από πρόταση καταρτισθείσα και υιοθετηθείσα στη γαλλική γλώσσα και, αφετέρου, η ΕΤΕπ επέλεξε να αναφέρει ρητώς, στο τελευταίο εδάφιο της εισαγωγής των διοικητικών διατάξεων, ότι το κείμενο των εν λόγω διατάξεων, μεταξύ άλλων, στην αγγλική γλώσσα είναι «μετάφραση του γαλλικού πρωτότυπου κειμένου».

Ως εκ τούτου, το Γενικό Δικαστήριο αποφασίζει, προκειμένου να προσδιορίσει κατά τρόπο αντικειμενικό τη βούληση του συντάκτη της επίδικης διάταξης κατά τη θέσπισή της, να ερμηνεύσει τους όρους που χρησιμοποιούνται στο άρθρο 13 των διοικητικών διατάξεων σύμφωνα με το σύνηθες νόημά τους στην υπερισχύουσα γλωσσική απόδοση, ήτοι εν προκειμένω στη γαλλική γλώσσα.

Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο διευκρινίζει ότι, στη γαλλική γλώσσα, ο όρος «foyer» (εστία) δηλώνει τον τόπο στον οποίο ανάβει η φωτιά και, κατ' επέκταση, τον τόπο όπου διαμένει η οικογένεια ενός προσώπου, ενώ ο όρος «résidence» (κατοικία) δηλώνει τον τόπο ή το οίκημα όπου είναι εγκατεστημένο ένα πρόσωπο. Επομένως, από το γράμμα του άρθρου 13 των διοικητικών διατάξεων προκύπτει ότι η καταβολή της κατ' αποκοπήν αποζημίωσης επανεγκατάστασης αποκλείεται όταν ο νέος τόπος κατοικίας του πρώην υπαλλήλου συμπίπτει με το οίκημα στο οποίο διαμένει η οικογένειά του. Εφόσον η οικία της οποίας είναι κάτοχος ένα πρόσωπο δεν αντιστοιχεί, ούτε οπωσδήποτε ούτε συστηματικά, στον τόπο όπου διαμένουν τα μέλη της οικογένειάς του προσώπου αυτού, από τη γραμματική ερμηνεία της διάταξης αυτής προκύπτει ότι αποκλείεται η χορήγηση της αποζημίωσης επανεγκατάστασης μόνον όταν ο συγκεκριμένος υπάλληλος μεταφέρει τη συνήθη διαμονή του στον τόπο όπου κατοικούν τα μέλη της οικογένειάς του και όχι όταν έχει την κυριότητα του οικήματος στο οποίο επανεγκαθίσταται.

⁶⁰⁷ Απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2021, Τράπεζα Πειραιώς (C-243/20, [EU:C:2021:1045](#), σκέψη 32 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

Η γραμματική αυτή ερμηνεία του άρθρου 13 των διοικητικών διατάξεων επιρρωννύεται από τη συστηματική ερμηνεία του. Πράγματι, τα λοιπά άρθρα των διοικητικών διατάξεων χρησιμοποιούν τον όρο «foyer» (εστία) προκειμένου να δηλώσουν τον τόπο στον οποίο έχουν τη συνήθη διαμονή τους τα μέλη της οικογένειας του υπάλληλου και όχι το οίκημα του οποίου κύριος είναι ο υπάλληλος.

Το Γενικό Δικαστήριο παρατηρεί, εξάλλου, ότι το άρθρο 5, παράγραφος 4, του παραρτήματος VII του Κανονισμού Υπηρεσιακής Καταστάσεως των υπαλλήλων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: ΚΥΚ) περιλαμβάνει ρήτρα αποκλεισμού από το δικαίωμα στην αποζημίωση επανεγκατάστασης, η οποία, κατά τη νομολογία ⁶⁰⁸, εφαρμόζεται όταν ο υπάλληλος τοποθετείται στον τόπο όπου ήδη διαμένει η οικογένειά του και εγκαθίσταται μαζί της. Πάντως, ενώ επιβεβαιώνει ότι η ΕΤΕπ διαθέτει λειτουργική αυτονομία για τον καθορισμό του καθεστώτος που εφαρμόζεται στα μέλη του προσωπικού της, το Γενικό Δικαστήριο εκτιμά ότι το θεσμικό αυτό όργανο δεν απέδειξε με ποιον τρόπο θα θιγόταν η λειτουργική αυτονομία του από μια κατ' αναλογία εφαρμογή της νομολογίας αυτής στη ρήτρα αποκλεισμού από το δικαίωμα στην αποζημίωση επανεγκατάστασης που προβλέπεται στο άρθρο 13, πρώτο εδάφιο, δεύτερη περίπτωση, των διοικητικών διατάξεων.

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι η τελεολογική ερμηνεία του άρθρου 13 των διοικητικών διατάξεων επιβεβαιώνει τη γραμματική και τη συστηματική ερμηνεία του.

Σκοπός της αποζημίωσης επανεγκατάστασης είναι η κάλυψη και η ελάφρυνση των βαρών που συνεπάγεται η επανεγκατάσταση του πρώην υπαλλήλου ή μέλους του λοιπού προσωπικού σε νέο περιβάλλον για αόριστο, αλλά αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα, λόγω της αλλαγής της κύριας διαμονής του μετά την οριστική αποχώρησή του από την υπηρεσία.

Ασφαλώς, το γεγονός ότι ο υπάλληλος, λόγω της αποχώρησής του από την υπηρεσία, επανεγκαθίσταται σε οίκημα του οποίου είναι κύριος ή συγκύριος ενδέχεται να μειώσει ορισμένα έξοδα που συνδέονται με την επανεγκατάστασή του. Παρά ταύτα, από την περίσταση αυτή δεν μπορεί να συναχθεί γενικό τεκμήριο κατά το οποίο η ένταξη του οικείου υπαλλήλου σε περιβάλλον διαφορετικό από εκείνο του τελευταίου τόπου υπηρεσίας του δεν τον υποβάλλει σε καμία δαπάνη.

Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι, αρνούμενη να χορηγήσει στον LR την αποζημίωση επανεγκατάστασης με την αιτιολογία ότι ήταν κύριος του οικήματος στο οποίο επανεγκαταστάθηκε, η ΕΤΕπ παρέβη το άρθρο 13 των διοικητικών διατάξεων. Κατά συνέπεια, το Γενικό Δικαστήριο ακυρώνει την εν λόγω απόφαση της ΕΤΕπ.

Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο εφαρμόζει κατ' αναλογία το άρθρο 91, παράγραφος 1, του ΚΥΚ, το οποίο, στις χρηματικές διαφορές μεταξύ υπαλλήλων και θεσμικού οργάνου, απονέμει στον δικαστή της Ένωσης πλήρη δικαιοδοσία και, δεχόμενο τα σχετικά αιτήματα του LR, καταδικάζει την ΕΤΕπ στην καταβολή της αποζημίωσης επανεγκατάστασης, πλέον τόκων υπερημερίας ⁶⁰⁹.

3. Λύση συμβατικής δέσμευσης

Απόφαση της 5ης Οκτωβρίου 2022, WV κατά CdT (T-618/21, [EU:T:2022:603](#))

⁶⁰⁸ Απόφαση της 18ης Νοεμβρίου 2015, FH κατά Κοινοβουλίου (F-26/15, [EU:F:2015:137](#), σκέψη 35).

⁶⁰⁹ Απόφαση της 2ας Οκτωβρίου 2001, ΕΤΕπ κατά Hautem (C-449/99 P, [EU:C:2001:502](#), σκέψη 95).

Ο WV προσελήφθη από το Μεταφραστικό Κέντρο των Οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (CdT) το 1997 και υπέγραψε σύμβαση αορίστου χρόνου το 2004. Από τις 23 Ιουλίου έως τις 15 Νοεμβρίου 2019 ο WV βρισκόταν σε αναρρωτική άδεια μετ' αποδοχών. Η απουσία του από τις 18 Νοεμβρίου 2019 έως τις 7 Φεβρουαρίου 2020 κρίθηκε από το CdT ως αδικαιολόγητη. Οι δε απουσίες του από τις 8 Φεβρουαρίου έως τις 10 Απριλίου 2020 και από τις 29 Απριλίου έως τις 4 Μαΐου 2020 έγιναν δεκτές από το CdT ως δικαιολογημένες. Όσον αφορά το χρονικό διάστημα από τις 5 Μαΐου 2020 και εφεξής, οι απουσίες του κρίθηκαν ως αδικαιολόγητες.

Η δικηγόρος του WV ζήτησε να υπαχθεί ο τελευταίος σε καθεστώς αναπηρίας. Επισήμανε ότι, λαμβανομένης υπόψη της κατάστασής του, δεν προβλεπόταν να αποκατασταθεί η υγεία του στο εγγύς μέλλον. Με έγγραφο της 14ης Σεπτεμβρίου 2020, το CdT απέρριψε την αίτηση αυτή και ενημέρωσε τον WV ότι προτίθετο να εφαρμόσει το άρθρο 48, στοιχείο β', του Καθεστώτος που εφαρμόζεται επί του λοιπού προσωπικού της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: ΚΛΠ), με σκοπό τη λύση της σύμβασης εργασίας του.

Στις 26 Νοεμβρίου 2020, βάσει της προαναφερθείσας διάταξης, η οποία προβλέπει τη δυνατότητα λύσης σύμβασης εργασίας χωρίς προειδοποίηση στην περίπτωση που ο υπάλληλος δεν είναι σε θέση να αναλάβει εκ νέου τα καθήκοντά του μετά τη λήξη της αναρρωτικής άδειας μετ' αποδοχών, εκδόθηκε απόφαση με την οποία λύθηκε χωρίς προειδοποίηση η σύμβαση εργασίας του WV. Στη συνέχεια, ο τελευταίος άσκησε ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου προσφυγή ακυρώσεως κατά της απόφασης αυτής (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση).

Το Γενικό Δικαστήριο κάνει δεκτή την προσφυγή και ακυρώνει την προσβαλλόμενη απόφαση. Με την απόφασή του, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ένα ζήτημα το οποίο δεν έχει ακόμη επιλυθεί από τη νομολογία, ήτοι αν η διοίκηση μπορεί να λύσει τη σύμβαση εργασίας έκτακτου υπαλλήλου βάσει του άρθρου 48, στοιχείο β', του ΚΛΠ στηριζόμενη μόνο στις αδικαιολόγητες απουσίες του υπαλλήλου καθώς και στο συμφέρον της υπηρεσίας, χωρίς να εξετάσει αν πληρούνται οι προϋποθέσεις του άρθρου 16, δεύτερο εδάφιο, του ΚΛΠ, στο οποίο παραπέμπει το άρθρο 48, στοιχείο β', του ΚΛΠ.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Το Γενικό Δικαστήριο διευκρινίζει ότι από το άρθρο 16, δεύτερο εδάφιο, και από το άρθρο 48, στοιχείο β', του ΚΛΠ προκύπτει ότι η σύμβαση εργασίας έκτακτου υπαλλήλου μπορεί να λυθεί όταν συντρέχουν δύο προϋποθέσεις, ήτοι η υπέρβαση της περιόδου που ορίζεται για την αναρρωτική άδεια μετ' αποδοχών και η αδυναμία του υπαλλήλου να αναλάβει εκ νέου τα καθήκοντά του μετά τη λήξη της περιόδου αυτής.

Ως προς την πρώτη προϋπόθεση, η οποία αφορά την υπέρβαση της περιόδου που ορίζεται για την αναρρωτική άδεια μετ' αποδοχών, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η μνημονευόμενη στο άρθρο 48, στοιχείο β', του ΚΛΠ αναρρωτική άδεια μετ' αποδοχών, μετά τη λήξη της οποίας πρέπει να εκτιμηθεί η δυνατότητα του υπαλλήλου να αναλάβει εκ νέου τα καθήκοντά του, είναι αυτή που προβλέπεται στο άρθρο 16, δεύτερο εδάφιο, του ΚΛΠ.

Από το άρθρο 48, στοιχείο β', σε συνδυασμό με το άρθρο 16, δεύτερο εδάφιο, του ΚΛΠ προκύπτει ότι η σύμβαση εργασίας έκτακτου υπαλλήλου μπορεί να λυθεί χωρίς προειδοποίηση μετά τη λήξη της αναρρωτικής άδειάς του μετ' αποδοχών σε περίπτωση που η άδεια αυτή ξεπερνά είτε τους τρεις μήνες είτε τη χρονική διάρκεια εργασίας του υπαλλήλου, εάν η τελευταία υπερβαίνει τους τρεις μήνες.

Επομένως, προκειμένου να λύσει τη σύμβαση εργασίας του WV βάσει του άρθρου 48, στοιχείο β', του ΚΛΠ, το CdT όφειλε να εξακριβώσει αν πληρούνταν η προϋπόθεση αυτή.

Το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει, συναφώς, ότι το CdT έκρινε ότι οι αδικαιολόγητες απουσίες του WV, καθόσον επέφεραν τη λήξη των δικαιωμάτων του για αναρρωτική άδεια μετ' αποδοχών, απάλλασσαν τη διοίκηση από την υποχρέωση να εξακριβώσει αν πληρούνταν η προϋπόθεση σχετικά με την υπέρβαση της περιόδου που οριζόταν για τη μετ' αποδοχών αναρρωτική άδεια του WV. Ωστόσο, ούτε το άρθρο 48, στοιχείο β', του ΚΛΠ, στο οποίο στηρίζεται η προσβαλλόμενη απόφαση, ούτε οι διατάξεις του άρθρου 16, δεύτερο εδάφιο, του ΚΛΠ, το οποίο θέτει την τελευταία αυτή προϋπόθεση, προβλέπουν ότι η απόφαση περί λύσης σύμβασης χωρίς προειδοποίηση θα μπορούσε να ληφθεί χωρίς προηγουμένως να εξακριβωθεί αν έχει γίνει υπέρβαση της περιόδου που ορίζεται για την αναρρωτική άδεια μετ' αποδοχών η οποία χορηγείται στον έκτακτο υπάλληλο σύμφωνα με τους όρους του άρθρου 16, δεύτερο εδάφιο, του ΚΛΠ. Επιπλέον, ούτε από τις διατάξεις αυτές, αλλά ούτε και από το άρθρο 59 του ΚΥΚ, το οποίο καθορίζει, μεταξύ άλλων, το νομικό καθεστώς που ισχύει για τις αναρρωτικές άδειες και τις αδικαιολόγητες απουσίες, προκύπτει ότι η εξακρίβωση της συνδρομής της προβλεπόμενης στο άρθρο 16, δεύτερο εδάφιο, του ΚΛΠ προϋπόθεσης σχετικά με την υπέρβαση της περιόδου που ορίζεται για την αναρρωτική άδεια μετ' αποδοχών μπορούσε να αντικατασταθεί, σε περίπτωση αδικαιολόγητης απουσίας κατά την ημερομηνία λύσης της επίδικης σύμβασης καθώς και πριν από την ημερομηνία αυτή, από τη διαπίστωση των εν λόγω απουσιών. Συνεπώς, με την προσβαλλόμενη απόφαση, το CdT εφάρμοσε μια προϋπόθεση περί αδικαιολόγητης απουσίας η οποία δεν προβλέπεται στο άρθρο 48, στοιχείο β', και στο άρθρο 16, δεύτερο εδάφιο, του ΚΛΠ και έλυσε την αορίστου χρόνου σύμβαση εργασίας του WV χωρίς να εξακριβώσει αν πληρούνταν η πρώτη προϋπόθεση που θέτουν οι διατάξεις αυτές.

Ως προς τη δεύτερη προϋπόθεση, η οποία αφορά την αδυναμία του έκτακτου υπαλλήλου να αναλάβει εκ νέου τα καθήκοντά του μετά τη λήξη της περιόδου που ορίζεται για την αναρρωτική άδεια μετ' αποδοχών, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι από τα έγγραφα της δικηγόρου του WV προκύπτει ότι ο τελευταίος αναγνώρισε ότι αδυνατούσε να αναλάβει εκ νέου τα καθήκοντά του, πράγμα το οποίο το CdT έλαβε υπόψη του στην προσβαλλόμενη απόφαση επαναλαμβάνοντας το περιεχόμενο των εν λόγω εγγράφων.

Ωστόσο, δεδομένου ότι η ημερομηνία κατά την οποία έπρεπε να διαπιστωθεί η αδυναμία αυτή ήταν, σύμφωνα με το άρθρο 48, στοιχείο β', του ΚΛΠ, μεταγενέστερη της ορισθείσας για την αναρρωτική άδεια μετ' αποδοχών περιόδου, η οποία, όπως επισημάνθηκε ανωτέρω, δεν αποτέλεσε αντικείμενο εκτίμησης από το CdT, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι πληρούται η δεύτερη προϋπόθεση. Ως εκ τούτου, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι το CdT, εκδίδοντας την προσβαλλόμενη απόφαση, παρέβη το άρθρο 48, στοιχείο β', και το άρθρο 16, δεύτερο εδάφιο, του ΚΛΠ.

XVI. Αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων

Διάταξη της 30ής Μαρτίου 2022, RT France κατά Συμβουλίου (T-125/22 R, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2022:199](#))

«Ασφαλιστικά μέτρα – Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας – Περιοριστικά μέτρα λόγω ενεργειών της Ρωσίας που αποσταθεροποιούν την κατάσταση στην Ουκρανία – Αναστολή των δραστηριοτήτων ραδιοτηλεοπτικής μετάδοσης ορισμένων μέσων ενημέρωσης – Αίτηση αναστολής εκτελέσεως – Έλλειψη επείγοντος – Στάθμιση συμφερόντων»

Κατόπιν της έναρξης της στρατιωτικής επίθεσης της Ρωσικής Ομοσπονδίας (στο εξής: Ρωσία) κατά της Ουκρανίας στις 24 Φεβρουαρίου 2022, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης εξέδωσε, την 1η Μαΐου 2022 ⁶¹⁰, νέα μέτρα συμπληρωματικά εκείνων που εξεδόθησαν από το 2014 και εφεξής και αφορούσαν τις ενέργειες της Ρωσίας εξαιτίας των οποίων είχε αποσταθεροποιηθεί η κατάσταση στην Ουκρανία ⁶¹¹. Τα εν λόγω νέα μέτρα αποσκοπούσαν στην αναστολή των δραστηριοτήτων ραδιοτηλεοπτικής μετάδοσης ορισμένων μέσων μαζικής ενημέρωσης, μεταξύ των οποίων η RT France, στην Ευρωπαϊκή Ένωση ή που απευθύνονται στην Ένωση. Κατά το Συμβούλιο, η Ρωσία διεξήγαγε προπαγανδιστικές ενέργειες με στόχο τα μέλη της κοινωνίας των πολιτών στην Ένωση και στις γειτονικές χώρες, διαστρεβλώνοντας και παραποιώντας σε μεγάλο βαθμό τα γεγονότα και χρησιμοποιώντας ως διαύλους επικοινωνίας για τον σκοπό αυτό μέσα μαζικής ενημέρωσης που τελούν υπό τον έλεγχο της ρωσικής ηγεσίας.

Η RT France άσκησε προσφυγή ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ζητώντας την ακύρωση των πράξεων του Συμβουλίου ⁶¹². Άσκησε επίσης αίτηση ασφαλιστικών μέτρων ζητώντας την αναστολή της εκτέλεσης των εν λόγω πράξεων.

Με διάταξη της 30ής Μαρτίου 2022, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου απέρριψε την αίτηση ασφαλιστικών μέτρων της RT France με την αιτιολογία ότι δεν πληρούται η προϋπόθεση του επείγοντος χαρακτήρα της αναστολής εκτέλεσης και ότι η στάθμιση των διακυβευομένων συμφερόντων κλίνει υπέρ του Συμβουλίου.

Εκτίμηση του Προέδρου του Γενικού Δικαστηρίου

Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου εξετάζει κατ' αρχάς αν τα επιχειρήματα που προέβαλε η RT France αποδεικνύουν ότι πληρούται η προϋπόθεση του επείγοντος που απαιτείται προκειμένου να χορηγήσει ο δικαστής των ασφαλιστικών μέτρων αναστολή εκτέλεσης ή να διατάξει άλλα προσωρινά μέτρα. Η RT France υποστηρίζει, πρώτον, ότι τα επίμαχα περιοριστικά μέτρα έχουν ιδιαίτερα σημαντικές συνέπειες σε οικονομικό, χρηματοδοτικό και ανθρώπινο επίπεδο, δεδομένου ότι εμποδίζεται να ασκήσει τη δραστηριότητά της. Συναφώς, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου επισημαίνει κατ' αρχάς ότι, από άποψη εργασιακών σχέσεων, από τα στοιχεία που παρέσχε η RT

⁶¹⁰ Απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2022/351 του Συμβουλίου, για την τροποποίηση της απόφασης 2014/512/ΚΕΠΠΑ σχετικά με περιοριστικά μέτρα λόγω ενεργειών της Ρωσίας που αποσταθεροποιούν την κατάσταση στην Ουκρανία (ΕΕ 2022, L 65, σ. 5), και κανονισμός (ΕΕ) 2022/350 του Συμβουλίου, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 833/2014 σχετικά με περιοριστικά μέτρα λόγω ενεργειών της Ρωσίας που αποσταθεροποιούν την κατάσταση στην Ουκρανία (ΕΕ 2022, L 65, σ. 1).

⁶¹¹ Απόφαση 2014/512/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, της 31ης Ιουλίου 2014, σχετικά με περιοριστικά μέτρα λόγω ενεργειών της Ρωσίας που αποσταθεροποιούν την κατάσταση στην Ουκρανία (ΕΕ 2014, L 229, σ. 13).

⁶¹² Βλ., συναφώς, απόφαση της 27ης Ιουλίου 2022, RT France κατά Συμβουλίου (T-125/22, [EU:T:2022:483](#)).

France δεν μπορούν να γίνουν αντιληπτοί ο αριθμός των θέσεων εργασίας που απειλούνται άμεσα και βραχυπρόθεσμα, η ημερομηνία κατά την οποία η RT France δεν θα διαθέτει τα αναγκαία κεφάλαια για την πληρωμή των εργαζομένων της καθώς και οι όροι των προγραμμάτων που θα μπορούσε να εφαρμόσει σχετικά με τους εργαζομένους, ιδίως όσον αφορά τις δυνατότητες επανατοποθέτησης ή επαναπρόσληψης του θιγόντος προσωπικού. Συνεπώς, η προβαλλόμενη ζημία είναι καθαρά οικονομικής και χρηματοδοτικής φύσεως. Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου επισημαίνει ότι αυτού του είδους η ζημία δεν μπορεί να θεωρηθεί ανεπανόρθωτη, εκτός από εξαιρετικές περιπτώσεις, δεδομένου ότι η χρηματική αποζημίωση είναι, κατά κανόνα, ικανή να επαναφέρει τον ζημιωθέντα στην κατάσταση που ίσχυε πριν από την επέλευση της ζημίας. Πράγματι, για τον σκοπό αυτόν, ο δικαστής των ασφαλιστικών μέτρων πρέπει να έχει στη διάθεσή του συγκεκριμένα και σαφή στοιχεία, που να στηρίζονται σε λεπτομερείς και βεβαιωμένες έγγραφες αποδείξεις, τα οποία αποδεικνύουν την κατάσταση στην οποία βρίσκεται ο αιτών τη λήψη των προσωρινών μέτρων και καθιστούν δυνατή την εκτίμηση των συνεπειών που θα προκύψουν από τη μη λήψη των μέτρων τα οποία ζητούνται. Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου διαπιστώνει ότι η RT France παραλείπει να εκθέσει την οικονομική της κατάσταση και να παράσχει, στην αίτηση ασφαλιστικών μέτρων, το παραμικρό αριθμητικό στοιχείο που θα καθιστούσε δυνατή την εκτίμηση του σοβαρού και ανεπανόρθωτου χαρακτήρα της οικονομικής της ζημίας και την απόδειξη του κινδύνου επέλευσης της ζημίας αυτής.

Συναφώς, μολονότι η RT France δεν μπορεί ασφαλώς να μεταδώσει τα προγράμματά της και, ως εκ τούτου, εμποδίζεται να ασκήσει τη δραστηριότητά της, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου επισημαίνει ότι η απαγόρευση της ραδιοτηλεοπτικής μεταδόσεως είναι ακριβώς ο σκοπός που επιδιώκεται με τα μέτρα αυτά και ότι δεν αρκεί να παρουσιάζει η RT France, κατά τρόπο γενικό και αφηρημένο, εκτιμήσεις σχετικά με την οικονομική βιωσιμότητά της προκειμένου να συναχθεί άμεσος κίνδυνος εν προκειμένω. Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου προσθέτει συναφώς ότι η υποχρέωση αναστολής μετάδοσης των ραδιοτηλεοπτικών δραστηριοτήτων της RT France στην Ένωση ή που απευθύνονται στην Ένωση είναι προσωρινή και ότι οι προσβαλλόμενες πράξεις δεν εμποδίζουν την RT France να μεταδίδει το περιεχόμενό της εκτός της Ένωσης.

Με βάση τα στοιχεία αυτά, η RT France δεν απέδειξε ότι θα υποστεί σοβαρή και ανεπανόρθωτη οικονομική ζημία εάν δεν χορηγηθεί η ζητηθείσα αναστολή εκτέλεσης.

Όσον αφορά, δεύτερον, το επιχείρημα της RT France ότι οι προσβαλλόμενες πράξεις βλάπτουν σοβαρά τη φήμη της, διότι παρουσιάζεται σε αυτές ως μέσο ενημέρωσης υπό τον μόνιμο και αποκλειστικό έλεγχο των ρωσικών αρχών, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου επισημαίνει ότι η ενδεχόμενη βλάβη της φήμης της RT France έχει ήδη προκληθεί από τα προσβαλλόμενα μέτρα και θα διαρκεί για όσο διάστημα τα μέτρα αυτά ισχύουν έως ότου ενδεχομένως ακυρωθούν με την απόφαση που θα εκδοθεί επί της κύριας δίκης. Πλην όμως, ο σκοπός της διαδικασίας ασφαλιστικών μέτρων δεν είναι να εγγυηθεί την αποκατάσταση της ζημίας που έχει ήδη επέλθει, η δε ενδεχόμενη ακύρωση των προσβαλλόμενων πράξεων στο τέλος της διαδικασίας της κύριας δίκης αποτελεί επαρκή ικανοποίηση για την εικαζόμενη ηθική βλάβη. Επιπλέον, η χορήγηση του ζητηθέντος ασφαλιστικού μέτρου δικαιολογείται μόνο εάν η επίμαχη πράξη είναι το καθοριστικό αίτιο της προβαλλόμενης σοβαρής και ανεπανόρθωτης ζημίας. Δεν αποδείχθηκε όμως ότι οι προσβαλλόμενες πράξεις αποτελούν το καθοριστικό αίτιο της προβαλλόμενης ζημίας, ήτοι του γεγονότος ότι η RT France παρουσιάζεται ως μέσο ενημέρωσης υπό τον μόνιμο και αποκλειστικό έλεγχο των ρωσικών αρχών, δεδομένου ότι άλλες πηγές είχαν προηγουμένως καταγγείλει την έλλειψη αντικειμενικότητας και ανεξαρτησίας της RT France έναντι της Ρωσικής Κυβέρνησης.

Τρίτον, η RT France υποστηρίζει ότι ο σοβαρός και ανεπανόρθωτος χαρακτήρας της βλάβης τεκμηριώνεται από το γεγονός ότι πρόκειται για πλήρη και διαρκή παρεμπόδιση της δραστηριότητας μιας υπηρεσίας ενημέρωσης και ότι τέτοιες ενέργειες έχουν μόνιμες και ιδιαίτερα σοβαρές συνέπειες στις δημοκρατικές κοινωνίες. Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου επισημαίνει ότι εναπόκειται στην RT France να εκθέσει και να αποδείξει την πιθανή επέλευση μιας τέτοιας ζημίας και διαπιστώνει ότι η RT France επικαλείται, γενικά και αφηρημένα, τη ζημία που προκαλούν τα προσβαλλόμενα μέτρα στον δημοκρατικό χαρακτήρα της ευρωπαϊκής κοινωνίας, χωρίς ωστόσο να

διευκρινίζει με ποιον τρόπο η ζημία αυτή αφορά ή επηρεάζει την ίδια. Συνεπώς, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου διαπιστώνει ότι δεν συντρέχει η προϋπόθεση του επείγοντος.

Εκτιμά, επιπλέον, ότι η στάθμιση των διακυβευόμενων συμφερόντων κλίνει υπέρ του Συμβουλίου, δεδομένου ότι τα συμφέροντα που επιδιώκει το θεσμικό αυτό όργανο αφορούν την ανάγκη προστασίας των κρατών μελών από εκστρατείες παραπληροφόρησης και αποσταθεροποίησης που διεξάγονται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης που βρίσκονται υπό τον έλεγχο της ρωσικής ηγεσίας και απειλούν τη δημόσια τάξη και ασφάλεια της Ένωσης, εντός ενός πλαισίου που διαμορφώνεται από τη στρατιωτική επίθεση κατά της Ουκρανίας. Πρόκειται, επομένως, για δημόσια συμφέροντα που αποσκοπούν στην προστασία της ευρωπαϊκής κοινωνίας και εντάσσονται σε μια συνολική στρατηγική, σκοπός της οποίας είναι ο τερματισμός, το ταχύτερο δυνατόν, της επίθεσης κατά της Ουκρανίας. Στο πλαίσιο αυτό, η άμεση αναστολή των προσβαλλόμενων πράξεων θα έθετε σε κίνδυνο την επιδίωξη των στόχων της Ένωσης, ιδίως των στόχων που αφορούν την ειρήνη, σύμφωνα με το άρθρο 3, παράγραφοι 1 και 5, της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Τα συμφέροντα που επικαλείται η RT France αφορούν την κατάσταση των εργαζομένων της και την οικονομική της βιωσιμότητα. Πρόκειται για συμφέροντα εταιρίας ιδιωτικού δικαίου, της οποίας οι κύριες δραστηριότητες έχουν προσωρινά απαγορευθεί.

Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου προσθέτει ότι, σε περίπτωση που η RT France επιτύχει την ακύρωση των προσβαλλόμενων μέτρων στο πλαίσιο της διαδικασίας επί της ουσίας, θα μπορούσε να εκτιμηθεί η βλάβη που υπέστη από την προσβολή των συμφερόντων της, ώστε η τυχόν ζημία του υπέστη να αποτελέσει αντικείμενο μεταγενέστερης αποκατάστασης ή αποζημίωσης. Τέλος, διευκρινίζει ότι, λαμβανομένων υπόψη των εξαιρετικών περιστάσεων της υπόθεσης, ο δικαστής της ουσίας αποφάσισε να αποφανθεί στο πλαίσιο ταχείας διαδικασίας, ούτως ώστε η RT France να λάβει το συντομότερο δυνατόν απάντηση όσον αφορά τα ακυρωτικά της αιτήματα ⁶¹³.

Βάσει των ανωτέρω, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η αίτηση ασφαλιστικών μέτρων πρέπει να απορριφθεί, χωρίς να είναι αναγκαία η κρίση επί της ύπαρξης *fumus boni juris*.

Διάταξη της 31ης Μαρτίου 2022, AL κατά Συμβουλίου (T-22/22 R, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2022:200](#))

«Ασφαλιστικά μέτρα – Υπαλληλική υπόθεση – Υπάλληλοι – Πειθαρχική διαδικασία – Παύση – Αίτηση λήψεως προσωρινών μέτρων – Επείγον – Fumus boni juris – Στάθμιση συμφερόντων»

Ο AL, υπάλληλος του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, υπέβαλε διάφορες δηλώσεις στην αρμόδια για τους διορισμούς αρχή (στο εξής: ΑΔΑ) μεταξύ των ετών 2009 και 2019, προκειμένου να λάβει τα επιδόματα και τις χρηματικές παροχές που προβλέπονται στον Κανονισμό Υπηρεσιακής Καταστάσεως των υπαλλήλων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: ΚΥΚ) για ορισμένα πρόσωπα που έγιναν μέλη της οικογένειάς του κατά τη διάρκεια της εργασίας του και, ειδικότερα, για το θετό τέκνο του το οποίο πάσχει από αναπηρία.

Κατόπιν ανησυχιών που εξέφρασε η ΑΔΑ σχετικά με τις ως άνω αιτήσεις καταβολής οικογενειακών επιδομάτων, η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Καταπολέμησης της Απάτης (OLAF) ξεκίνησε έρευνα λόγω

⁶¹³ Βλ., συναφώς, απόφαση της 27ης Ιουλίου 2022, RT France κατά Συμβουλίου (T-125/22, [EU:T:2022:483](#)).

υποψιών τέλεσης απάτης εκ μέρους του αιτούντος σχετικά με τη σύνθεση της οικογένειάς του και τις προϋποθέσεις που απαιτούνται για τη λήψη οικογενειακών επιδομάτων.

Στο τέλος της έρευνάς της, η OLAF συνέστησε ιδίως στο Συμβούλιο να λάβει όλα τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου να ανακτήσει από τον αιτούντα αχρεωστήτως καταβληθέντα ποσά, αφενός, και για την κίνηση πειθαρχικής διαδικασίας εναντίον του, αφετέρου. Κατόπιν της πειθαρχικής διαδικασίας, το Συμβούλιο έλαβε την απόφαση να απομακρύνει τον αιτούντα από τη θέση του (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση). Εντούτοις, η ΑΔΑ αποφάσισε να κάνει εν μέρει δεκτή την ένσταση του αιτούντος κατά ορισμένων αποφάσεων που αφορούσαν την ανάκτηση ορισμένων ποσών και την επιστροφή των επίμαχων επιδομάτων.

Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου, εκδικάζοντας αίτηση ασφαλιστικών μέτρων που άσκησε ο αιτών ταυτόχρονα με την προσφυγή ακυρώσεως της προσβαλλόμενης απόφασης, δέχεται την αίτηση αυτή και διατάσσει το Συμβούλιο να αναστείλει την εκτέλεση της προσβαλλόμενης απόφασης.

Εκτίμηση του Προέδρου του Γενικού Δικαστηρίου

Πρώτον, στο πλαίσιο της εξέτασης της προϋπόθεσης του επείγοντος, όσον αφορά το επιχείρημα του αιτούντος ότι η αναστολή της προσβαλλόμενης απόφασης είναι αναγκαία για τη διαφύλαξη της υγείας ή ακόμη και της ζωής του ανάπηρου θετού τέκνου του, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου υπενθυμίζει ότι η προσβαλλόμενη ζημία μπορεί να ληφθεί υπόψη από τον δικαστή ασφαλιστικών μέτρων μόνο στο μέτρο που είναι ικανή να θίξει τα συμφέροντα του διαδίκου που ζητεί το προσωρινό μέτρο. Κατά συνέπεια, η ζημία που ενδέχεται να προκληθεί από την εκτέλεση της προσβαλλόμενης απόφασης σε διάδικο διαφορετικό από εκείνον που ζητεί το προσωρινό μέτρο μπορεί να ληφθεί υπόψη, κατά περίπτωση, από τον δικαστή των ασφαλιστικών μέτρων μόνο στο πλαίσιο της στάθμισης των εμπλεκόμενων συμφερόντων.

Υπό τις συνθήκες αυτές, η βλάβη στην υγεία και τη ζωή του ανάπηρου θετού τέκνου του αιτούντος, καθώς και οι ζημίες που συνδέονται με την απώλεια των οικονομικών παροχών που ο τελευταίος λάμβανε για αυτό, τις οποίες ο αιτών επικαλείται, μπορούν να ληφθούν υπόψη από τον δικαστή των ασφαλιστικών μέτρων μόνο στο μέτρο που ενδέχεται να προκληθεί ζημία στον αιτούντα.

Δεν μπορεί όμως να αμφισβητηθεί ότι η υγεία του τέκνου αποτελεί κεντρικό μέλημα του πατέρα, είτε το τέκνο είναι θετό είτε όχι. Η σοβαρή και ανεπανόρθωτη βλάβη που προβάλλει ο αιτών εις βάρος της υγείας και της ζωής του τέκνου του είναι επομένως πιθανό να επηρεάσει άμεσα τον αιτούντα ως θετό πατέρα.

Πράγματι, ως μονογονέας που ανέλαβε και εξακολουθεί να φέρει το βάρος της θεραπείας και της εκπαίδευσης του θετού τέκνου του, το οποίο πάσχει από εγκεφαλική παράλυση/συγγενή σπαστική τετραπάρεση και συναφείς παθολογικές καταστάσεις, ο αιτών θα υφίστατο κατ' ανάγκην σοβαρή και ανεπανόρθωτη βλάβη σε προσωπική βάση εάν, λόγω της έλλειψης της υφιστάμενης εκτεταμένης ιατρικής υποστήριξης, η υγεία του θετού τέκνου του δεν θα μπορούσε πλέον να διασφαλιστεί μέχρι την ενδεχόμενη έκδοση ευνοϊκής απόφασης επί της κύριας δίκης.

Στο μέτρο που η εν λόγω ιατρική υποστήριξη εξαρτάται από τα επιδόματα και τις οικονομικές παροχές που ο αιτών και το τέκνο του δικαιούνται λόγω της ιδιότητας του αιτούντος ως υπαλλήλου της Ένωσης, η απώλειά τους θα προκαλούσε στον αιτούντα άμεση βλάβη. Ως μονογονέας που είναι οικονομικά υπεύθυνος για την ιατρική υποστήριξη και την εκπαίδευση του ανάπηρου θετού τέκνου του, ο αιτών θα υποστεί, σε προσωπική βάση, σοβαρή και ανεπανόρθωτη βλάβη αν το τέκνο του στερηθεί την εν λόγω ιατρική και εκπαιδευτική υποστήριξη, εκθέτοντάς το κατ' αυτόν τον τρόπο σε εικαζόμενους κινδύνους για την υγεία του.

Δεύτερον, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου δέχεται την ύπαρξη *fumus boni juris*, καθόσον ορισμένοι από τους προβαλλόμενους από τον αιτούντα λόγους δεν στερούνται, εκ πρώτης όψεως, σοβαρού ερεισματος.

Εν προκειμένω, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου υπενθυμίζει ότι η απόφαση που επιβάλλει την ποινή της παύσης προϋποθέτει κατ' ανάγκη ότι το θεσμικό όργανο προέβη σε ευαίσθητες εκτιμήσεις, λαμβανομένων υπόψη των σοβαρών και αμετάκλητων συνεπειών που απορρέουν από την εν λόγω ποινή. Το θεσμικό όργανο έχει ευρεία διακριτική ευχέρεια συναφώς και το Γενικό Δικαστήριο δεν μπορεί να υποκαθιστά την ΑΔΑ στην εκτίμησή της. Ο δικαστικός έλεγχος περιορίζεται στην επαλήθευση του υποστατού των πραγματικών περιστατικών και στο ότι δεν υπήρξε ούτε πρόδηλη πλάνη κατά την εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών ούτε κατάχρηση εξουσίας. Επιπλέον, η νομιμότητα κάθε πειθαρχικής κύρωσης προϋποθέτει ότι τα πραγματικά περιστατικά τα οποία προσάπτονται στον ενδιαφερόμενο είναι αποδεδειγμένα.

Στο πλαίσιο αυτό, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου κρίνει, υπό την επιφύλαξη της μελλοντικής απόφασης του δικαστηρίου στην κύρια δίκη, ότι η μείωση των προς ανάκτηση ποσών πρέπει να έχει άμεσο αντίκτυπο στην πειθαρχική ποινή που επιβλήθηκε στον αιτούντα και ότι, προκειμένου να προσδιοριστεί η σοβαρότητα του παραπτώματος και να αποφασιστεί η πειθαρχική ποινή που έπρεπε να επιβληθεί στον αιτούντα, η ΑΔΑ θα έπρεπε να είχε λάβει υπόψη, στο πλαίσιο της ανάλυσης της φύσης του παραπτώματος και των συνθηκών υπό τις οποίες διαπράχθηκε, το γεγονός ότι οι αρμόδιες εθνικές αρχές δεν άσκησαν καμία ποινική δίωξη για το παράπτωμα για το οποίο κατηγορείται.

Εξάλλου, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου αναγνωρίζει ότι, μολονότι η καλή διαβίωση των παιδιών δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να δικαιολογήσει τη συμπεριφορά του αιτούντος, φαίνεται, εκ πρώτης όψεως, ότι η ΑΔΑ θα έπρεπε εντούτοις να είχε λάβει υπόψη της την περίσταση αυτή ως λόγο που ώθησε τον αιτούντα να τελέσει το παράπτωμα, ιδίως δεδομένου ότι, όπως αναγνωρίζει και η ίδια η ΑΔΑ, ο αιτών δεν είχε κακόβουλη πρόθεση ή βούληση προσωπικού πλουτισμού.

Τρίτον και τελευταίο, όσον αφορά τη στάθμιση των συμφερόντων και, ειδικότερα, όσον αφορά το συμφέρον του Συμβουλίου, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου επισημαίνει ότι το καθήκον πίστης έχει ασφαλώς αντίκτυπο στη διαφύλαξη της προσωπικής σχέσης εμπιστοσύνης μεταξύ ενός θεσμικού οργάνου και των υπαλλήλων του, από την οποία εξαρτάται η διατήρηση μιας σχέσης εργασίας. Το καθήκον αυτό επιβάλλει στον υπάλληλο την υποχρέωση όχι μόνο να απέχει από ενέργειες θίγουσες την αξιοπρέπεια του λειτουργήματος και τον σεβασμό που οφείλεται στο θεσμικό όργανο και τις αρχές του, αλλά να επιδεικνύει, επίσης, άμεμπτη συμπεριφορά, ούτως ώστε να προφυλάσσεται η υφιστάμενη σχέση εμπιστοσύνης μεταξύ του θεσμικού οργάνου και του ιδίου. Ωστόσο, αυτό δεν σημαίνει ότι κάθε παράβαση του καθήκοντος πίστης συνεπάγεται συστηματικά τη διάρρηξη της εμπιστοσύνης αυτής και, επομένως, την απόλυση ως αναπόφευκτο αποτέλεσμα.

Αντιθέτως, σε περίπτωση που δεν διαταχθούν τα προσωρινά μέτρα που ζήτησε ο αιτών, το θετό τέκνο του θα σταματήσει να εισπράττει τα επιδόματα που του επιτρέπουν να λαμβάνει την απαραίτητη για την επιβίωσή του ιατρική περίθαλψη. Συνεπώς, η στάθμιση των συμφερόντων κλίνει υπέρ του αιτούντος.

Με βάση τα ανωτέρω, η αίτηση ασφαλιστικών μέτρων έγινε δεκτή.

Διάταξη της 25ης Απριλίου 2022, ΗΒ κατά Επιτροπής (Τ-408/21 R, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2022:241](#))

«Ασφαλιστικά μέτρα – Δημόσιες συμβάσεις υπηρεσιών – Παρατυπίες κατά τη διαδικασία ανάθεσης της σύμβασης – Ανάκτηση των αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών – Απόφαση που αποτελεί εκτελεστό τίτλο – Αίτηση λήψεως προσωρινών μέτρων – Επείγον – Fumus boni juris – Στάθμιση των συμφερόντων»

Στο πλαίσιο δύο προσκλήσεων υποβολής προσφορών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως περιγράφονται κατωτέρω ⁶¹⁴, ανατέθηκαν δύο συμβάσεις ⁶¹⁵ σε κοινοπραξία της οποίας επικεφαλής ήταν η HB, ήτοι η αιτούσα, εταιρία περιορισμένης ευθύνης βελγικού δικαίου, η οποία είχε ως μοναδικό μέτοχο μια άλλη εταιρία περιορισμένης ευθύνης.

Βάσει έκθεσης ανάλυσης της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Καταπολέμησης της Απάτης (OLAF), η Επιτροπή ανέστειλε αρχικά την εκτέλεση των συμβάσεων TACIS και CARDS με την αιτιολογία ότι η ανάθεσή τους ενείχε ουσιώδη σφάλματα ή παρατυπίες ή απάτη. Στη συνέχεια εξέδωσε δύο αποφάσεις σχετικά με τη μείωση των καταβλητέων βάσει των εν λόγω συμβάσεων ποσών και με την ανάκτηση των αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών. Τέλος, εξέδωσε δύο αποφάσεις, οι οποίες συνιστούν εκτελεστό τίτλο, σχετικά με την είσπραξη, αντιστοίχως, εκάστης των απαιτήσεων κατά της αιτούσας δυνάμει των δύο συμβάσεων TACIS και CARDS.

Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου, εκδικάζοντας αίτηση ασφαλιστικών μέτρων που άσκησε η αιτούσα ταυτόχρονα με την προσφυγή ακυρώσεως των δύο ως άνω αποφάσεων, δέχεται την αίτηση αυτή και διατάσσει την Επιτροπή να αναστείλει την εκτέλεση των εν λόγω αποφάσεων.

Εκτίμηση του Προέδρου του Γενικού Δικαστηρίου

Πρώτον, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου εξετάζει κατ' αρχάς την προϋπόθεση του επείγοντος χαρακτήρα των ζητηθέντων προσωρινών μέτρων και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι πληρούται εν προκειμένω. Δεδομένου ότι η προβαλλόμενη ζημία είναι καθαρά οικονομικής φύσεως, υπενθυμίζει ότι, σε μια τέτοια περίπτωση, τα ζητηθέντα προσωρινά μέτρα δικαιολογούνται εφόσον προκύπτει ότι, ελλείψει των μέτρων αυτών, ο αιτών θα βρεθεί σε κατάσταση ικανή να θέσει σε κίνδυνο την οικονομική του βιωσιμότητα πριν από την έκδοση της αποφάσεως που περατώνει τη δίκη επί της ουσίας ή ότι τα μερίδια αγοράς του θα τροποποιηθούν σημαντικά υπό το πρίσμα, ιδίως, του μεγέθους και του κύκλου εργασιών της επιχειρήσεώς του καθώς και, ενδεχομένως, των χαρακτηριστικών του ομίλου στον οποίο ανήκει.

Όσον αφορά ειδικότερα την ενδεχόμενη αφερεγγυότητα μιας εταιρίας, το στοιχείο αυτό δεν συνεπάγεται κατ' ανάγκην ότι πληρούται η προϋπόθεση του επείγοντος. Συγκεκριμένα, στο πλαίσιο εξέτασης της οικονομικής βιωσιμότητας μιας εταιρίας, η εκτίμηση της ουσιαστικής της κατάστασης μπορεί να πραγματοποιηθεί λαμβανομένων υπόψη των χαρακτηριστικών του ομίλου με τον οποίο συνδέεται μέσω του συνόλου των μετόχων της, πράγμα που μπορεί να οδηγήσει τον δικαστή των ασφαλιστικών μέτρων στην κρίση ότι η προϋπόθεση του επείγοντος δεν πληρούται, παρά την προβλέψιμη κατάσταση αφερεγγυότητας της εταιρίας.

Εν προκειμένω, προκειμένου να εκτιμηθεί η οικονομική ευρωστία της αιτούσας εταιρίας, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου υπενθυμίζει τη νομική μορφή της, τη μετοχική της σύνθεση και επισημαίνει ότι ο διαχειριστής της ευθύνεται επίσης έναντι της Επιτροπής, από κοινού με την αιτούσα, για το ποσό του οποίου η καταβολή επιβλήθηκε με τις προσβαλλόμενες αποφάσεις. Από τις περιστάσεις αυτές συνήγαγε ότι οι όροι υπό τους οποίους η αιτούσα συνδέεται με τον εν λόγω όμιλο και τα χαρακτηριστικά του ομίλου, ιδίως η οικονομική δυνατότητα που διέθετε στο σύνολό του, αποτελούσαν ουσιώδη στοιχεία για την εξέταση του επείγοντος χαρακτήρα της αιτήσεως ασφαλιστικών μέτρων.

⁶¹⁴ Όσον αφορά το πραγματικό και νομικό πλαίσιο της διαφοράς, βλ. διάταξη της 20ής Οκτωβρίου 2022, PB κατά Επιτροπής (T-407/21 R, [EU:T:2022:655](#)), που παρουσιάζεται στον ίδιο τίτλο κατωτέρω, σ. 340.

⁶¹⁵ Συμβάσεις με στοιχεία αναφοράς αντιστοίχως TACIS/2006/101-510 και CARDS/2008/166-429.

Πλην όμως, με βάση τα στοιχεία που προσκόμισε η αιτούσα, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου εκτιμά, αφενός, ότι είναι σαφές ότι το συνολικό ποσό των στοιχείων του ενεργητικού που ανήκουν στον όμιλο με τον οποίο συνδέεται η αιτούσα είναι σημαντικά χαμηλότερο από το ποσό που ζητεί η Επιτροπή και το οποίο υπερβαίνει τα 5 000 000 ευρώ. Αφετέρου, η βεβαίωση του ελεγκτή επιχειρήσεων επιβεβαιώνει ότι η κατάσχεση των στοιχείων του ενεργητικού των δύο εταιριών του ομίλου στον οποίο ανήκει η αιτούσα μπορεί να θεωρηθεί περίσταση ικανή να θέσει εν αμφιβόλω τη συνέχιση της λειτουργίας του και, επομένως, να έχει ως αποτέλεσμα την ενδεχόμενη πτώχευση των εταιριών αυτών. Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου καταλήγει στο συμπέρασμα ότι, για να αποφευχθεί σοβαρή και ανεπανόρθωτη βλάβη των συμφερόντων της αιτούσας, είναι αναγκαίο να διαταχθεί η αναστολή των προσβαλλόμενων αποφάσεων, η δε αναστολή αυτή πρέπει να παραγάγει τα αποτελέσματά της πριν από την έκδοση της απόφασης στην κύρια δίκη.

Δεύτερον, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου εξετάζει την προϋπόθεση του *fumus boni juris* και την εκ πρώτης όψεως βασιμότητα των αιτιάσεων που προβάλλει η αιτούσα προς στήριξη της προσφυγής της στην κύρια δίκη, ελέγχοντας αν τουλάχιστον μία από τις εν λόγω αιτιάσεις είναι αρκούντως σοβαρή ώστε να μη δικαιολογείται η απόρριψή της στο πλαίσιο της διαδικασίας των ασφαλιστικών μέτρων.

Όσον αφορά τον λόγο ακυρώσεως που αφορά αναρμοδιότητα της Επιτροπής να εκδώσει τις προσβαλλόμενες αποφάσεις, έλλειψη νομικής βάσης και παραβίαση της αρχής της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου επισημαίνει ότι, ασφαλώς, ο δημοσιονομικός κανονισμός μπορεί να χρησιμεύσει ως νομική βάση ⁶¹⁶ για την έκδοση από την Επιτροπή αποφάσεων που συνιστούν εκτελεστό τίτλο ⁶¹⁷, έστω και αν η επίμαχη χρηματική υποχρέωση είναι συμβατικής φύσεως. Εντούτοις, αφενός, ο δικαστής της Ένωσης δεν είναι αρμόδιος να επιληφθεί προσφυγής ακυρώσεως όταν η νομική κατάσταση του προσφεύγοντος εντάσσεται αποκλειστικά στο πλαίσιο συμβατικών σχέσεων των οποίων το νομικό καθεστώς διέπεται από την εθνική νομοθεσία την οποία έχουν ορίσει ως εφαρμοστέα τα συμβαλλόμενα μέρη και, αφετέρου, η Επιτροπή δεν μπορεί να εκδώσει απόφαση η οποία αποτελεί εκτελεστό τίτλο στο πλαίσιο συμβατικών σχέσεων οι οποίες δεν περιέχουν ρήτρα διαιτησίας υπέρ του δικαστή της Ένωσης και οι οποίες, ως εκ τούτου, υπάγονται στην αρμοδιότητα των δικαστηρίων κράτους μέλους. Η εξουσία της Επιτροπής να εκδίδει αποφάσεις που αποτελούν εκτελεστό τίτλο στο πλαίσιο συμβατικών σχέσεων πρέπει επομένως να περιορίζεται στις συμβάσεις που περιέχουν ρήτρα διαιτησίας που απονέμει αρμοδιότητα στον δικαστή της Ένωσης.

Πλην όμως, εν προκειμένω, μολονότι οι προσβαλλόμενες αποφάσεις βασίζονται στη Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στον δημοσιονομικό κανονισμό, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου διαπιστώνει ότι οι συμβάσεις δεν περιέχουν ρήτρα διαιτησίας που να απονέμει αρμοδιότητα στον δικαστή της Ένωσης.

Καταλήγει στο συμπέρασμα ότι, χωρίς να προδικάζεται η απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου επί της κύριας προσφυγής, ο λόγος ακυρώσεως που προβάλλει η αιτούσα δεν φαίνεται, εκ πρώτης όψεως, να στερείται σοβαρού ερείσματος. Ως εκ τούτου, χρήζει ενδελεχούς εξέτασης, η οποία δεν μπορεί να

⁶¹⁶ Δυνάμει του άρθρου 100, παράγραφος 2, του κανονισμού (ΕΕ, Ευρατόμ) 2018/1046 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 18ης Ιουλίου 2018, σχετικά με τους δημοσιονομικούς κανόνες που εφαρμόζονται στον γενικό προϋπολογισμό της Ένωσης, την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΕ) αριθ. 1296/2013, (ΕΕ) αριθ. 1301/2013, (ΕΕ) αριθ. 1303/2013, (ΕΕ) αριθ. 1304/2013, (ΕΕ) αριθ. 1309/2013, (ΕΕ) αριθ. 1316/2013, (ΕΕ) αριθ. 223/2014, (ΕΕ) αριθ. 283/2014 και της απόφασης αριθ. 541/2014/ΕΕ και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΕ, Ευρατόμ) αριθ. 966/2012 (ΕΕ 2018, L 193, σ. 1).

⁶¹⁷ Κατά την έννοια του άρθρου 299 ΣΛΕΕ.

πραγματοποιηθεί από τον δικαστή ασφαλιστικών μέτρων, αλλά πρέπει να γίνει στο πλαίσιο της διαδικασίας επί της ουσίας.

Τρίτον, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου σταθμίζει τους κινδύνους που συνδέονται με καθεμία από τις δυνατές λύσεις. Όσον αφορά το συμφέρον της αιτούσας να επιτύχει την αναστολή της εκτέλεσης των προσβαλλόμενων αποφάσεων, διαπιστώνει ότι, υπό τις περιστάσεις της συγκεκριμένης υπόθεσης, η εκτέλεση των προσβαλλόμενων αποφάσεων θα είχε ως πιθανό αποτέλεσμα την παύση της οικονομικής δραστηριότητας της αιτούσας. Όσον αφορά το συμφέρον που σχετίζεται με την άμεση εφαρμογή των προσβαλλόμενων αποφάσεων, σημειώνει ότι η Επιτροπή δεν παρέχει καμία σχετική εξήγηση και φαίνεται να θεωρεί και η ίδια ότι είναι ευκατὰ εν προκειμένω η αναστολή εκτέλεσης των προσβαλλόμενων αποφάσεων. Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η στάθμιση των συμφερόντων κλίνει υπέρ της αναστολής των προσβαλλόμενων αποφάσεων.

Με βάση τα ανωτέρω, η αίτηση ασφαλιστικών μέτρων έγινε δεκτή.

Διάταξη της 30ής Μαΐου 2022, ΟΤ κατά Συμβουλίου (T-193/22 R, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2022:307](#))

*«Ασφαλιστικά μέτρα – Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας – Περιοριστικά μέτρα λόγω των ενεργειών της Ρωσίας που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας – Δέσμευση κεφαλαίων – Αίτηση λήψεως προσωρινών μέτρων – Έλλειψη *fumus boni juris* – Έλλειψη επείγοντος»*

Κατόπιν της έναρξης της στρατιωτικής επίθεσης της Ρωσικής Ομοσπονδίας (στο εξής: Ρωσία) κατά της Ουκρανίας στις 24 Φεβρουαρίου 2022, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης εξέδωσε, στις 15 Μαρτίου 2022, την απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2022/429 και τον εκτελεστικό κανονισμό (ΕΕ) 2022/427⁶¹⁸, βάσει των οποίων το όνομα του αιτούντος προστέθηκε στους καταλόγους προσώπων, οντοτήτων και οργανισμών που εγκρίθηκαν από το Συμβούλιο από το 2014 και εφεξής λόγω της υποστήριξης δράσεων που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας.

Ο ΟΤ άσκησε προσφυγή ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ζητώντας την ακύρωση των πράξεων του Συμβουλίου. Κατέθεσε επίσης αίτηση ασφαλιστικών μέτρων ζητώντας την αναστολή της εκτέλεσης των εν λόγω πράξεων και τη λήψη διαφόρων προσωρινών μέτρων.

Με διάταξη της 30ής Μαΐου 2022, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου απορρίπτει την αίτηση ασφαλιστικών μέτρων του ΟΤ με την αιτιολογία ότι δεν πληρούνται οι προϋποθέσεις του *fumus boni juris* και του επείγοντος.

Εκτίμηση του Προέδρου του Γενικού Δικαστηρίου

⁶¹⁸ Απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2022/429 του Συμβουλίου, της 15ης Μαρτίου 2022, για την τροποποίηση της απόφασης 2014/145/ΚΕΠΠΑ σχετικά με περιοριστικά μέτρα όσον αφορά δράσεις που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας (ΕΕ 2022, L 871, σ. 44), και εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 2022/427 του Συμβουλίου, της 15ης Μαρτίου 2022, για την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 269/2014 σχετικά με περιοριστικά μέτρα για ενέργειες που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας (ΕΕ 2022, L 871, σ. 1).

Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου εξετάζει κατ' αρχάς αν πληρούται η προϋπόθεση του *fumus boni iuris*, εξετάζοντας την εκ πρώτης όψεως βασιμότητα των αιτιάσεων που προβάλλει ο αιτών στην κύρια δίκη. Ο αιτών προβάλλει εν προκειμένω διάφορους λόγους ακυρώσεως για να αποδείξει το μη σύννομο των μέτρων που έλαβε το Συμβούλιο εις βάρος του.

Εξετάζοντας, πρώτον, το επιχείρημα του αιτούντος σχετικά με την προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου υπενθυμίζει ότι, στο πλαίσιο μιας πρώτης καταχώρισης στους σχετικούς καταλόγους, ο σεβασμός των δικαιωμάτων άμυνας και του δικαιώματος δικαστικής προστασίας επιβάλλει στην αρμόδια αρχή της Ένωσης –εν προκειμένω στο Συμβούλιο– να γνωστοποιήσει στον ενδιαφερόμενο τα εις βάρος του στοιχεία, προκειμένου αυτός να μπορέσει να αμυνθεί, να προσφύγει ενδεχομένως στον δικαστή της Ένωσης και να καταστήσει λυσιτελώς γνωστή την άποψή του όσον αφορά τους λόγους της καταχώρισης που ελήφθησαν υπόψη εις βάρος του. Ωστόσο, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι τα μέτρα είναι αιφνιδιαστικά και μπορούν να εφαρμοστούν αμέσως, το Συμβούλιο δεν υποχρεούται να ανακοινώσει τους λόγους στον ενδιαφερόμενο πριν από την αρχική καταχώρισή του στους καταλόγους, αλλά μόνον ταυτόχρονα με τη λήψη της σχετικής απόφασης ή αμέσως μετά.

Στην προκειμένη περίπτωση, δεδομένου ότι η διεύθυνση του αιτούντος δεν ήταν γνωστή, το Συμβούλιο δημοσίευσε ανακοίνωση στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* στις 16 Μαρτίου 2022 ⁶¹⁹, με την οποία ενημέρωσε τον αιτούντα για την απόφαση περί επιβολής περιοριστικών μέτρων εις βάρος του και του επισήμανε ότι οι λόγοι για την καταχώριση παρατίθενται στα παραρτήματα των επίμαχων πράξεων καθώς και ότι είχε δικαίωμα να υποβάλει στο Συμβούλιο αίτηση επανεξέτασης της εν λόγω απόφασης. Επομένως, οι λόγοι της καταχώρισης κοινοποιήθηκαν πράγματι στον αιτούντα. Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου καταλήγει στο συμπέρασμα ότι, εκ πρώτης όψεως, η απουσία ατομικής κοινοποίησης της επίμαχης απόφασης στον αιτούντα δεν έθιξε τα δικαιώματα άμυνάς του.

Επιπλέον, δεδομένου ότι μια βλαπτική πράξη κρίνεται επαρκώς αιτιολογημένη εφόσον εκδόθηκε εντός πλαισίου που είναι γνωστό στον ενδιαφερόμενο και που του παρέχει τη δυνατότητα να αντιληφθεί το περιεχόμενο του ληφθέντος εις βάρος του μέτρου, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου επισημαίνει ότι δυσχερώς μπορεί να αμφισβητηθεί, εν προκειμένω, ότι ο αιτών είχε πλήρη γνώση του πλαισίου εντός του οποίου ελήφθησαν τα εις βάρος του μέτρα. Πράγματι, φαίνεται, εκ πρώτης όψεως, ότι η αιτιολογία ήταν αρκούντως σαφής και ακριβής ώστε να μπορεί ο αιτών να κατανοήσει τους λόγους για τους οποίους το όνομά του καταχωρίστηκε στους καταλόγους, το δε Συμβούλιο του παρέσχε ολόκληρο τον φάκελο των αποδεικτικών στοιχείων που τον αφορούσαν.

Όσον αφορά, δεύτερον, τον ισχυρισμό του αιτούντος περί παράβασης της υποχρέωσης αιτιολόγησης, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου επισημαίνει ότι ο αιτών αμφισβητεί στην πραγματικότητα τη βασιμότητα των λόγων που δέχτηκε εις βάρος του το Συμβούλιο. Εν προκειμένω, από τη δικογραφία προκύπτει ότι τα αποδεικτικά στοιχεία που έλαβε υπόψη του το Συμβούλιο φαίνεται να συνιστούν, εκ πρώτης όψεως, δέσμη αρκούντως συγκεκριμένων, σαφών και συγκλινουσών ενδείξεων ώστε οι αποδιδόμενες στον αιτούντα πράξεις να μπορούν να χαρακτηριστούν ως πράξεις που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας και, ως εκ τούτου, να θεμελιώνουν τους λόγους της καταχώρισής του στους καταλόγους. Δεδομένου ότι τα πραγματικά περιστατικά που επικαλείται το Συμβούλιο

⁶¹⁹ Ανακοίνωση προς τα πρόσωπα, τις οντότητες και τους φορείς που υπόκεινται στα περιοριστικά μέτρα τα οποία προβλέπονται στην απόφαση 2014/145/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, όπως τροποποιήθηκε με την απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2022/883 του Συμβουλίου, και στον κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 269/2014 του Συμβουλίου, όπως εφαρμόζεται με τον εκτελεστικό κανονισμό (ΕΕ) 2022/878 του Συμβουλίου σχετικά με περιοριστικά μέτρα για ενέργειες που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας (ΕΕ 2022, C 121 I, σ. 1)

είναι προγενέστερα της ημερομηνίας της εισβολής της Ρωσίας στην Ουκρανία και δεν αφορούν την εν λόγω σύγκρουση, και δεδομένου ότι ο αιτών δεν έχει προσκομίσει πρόσθετα στοιχεία προς διάψευση των ως άνω περιστατικών, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου εκτιμά ότι δεν υπάρχει λόγος να αμφισβητηθεί, εκ πρώτης όψεως, η αξιοπιστία των πραγματικών περιστατικών που επικαλείται το Συμβούλιο.

Όσον αφορά τον τρίτο λόγο ακυρώσεως του αιτούντος που αφορά παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου υπενθυμίζει ότι τα θεμελιώδη δικαιώματα δεν απολαύουν απόλυτης προστασίας στο δίκαιο της Ένωσης, αλλά πρέπει να λαμβάνονται υπόψη σε σχέση με τη λειτουργία τους εντός της κοινωνίας. Κατά συνέπεια, μπορούν να επιβληθούν περιορισμοί όταν ανταποκρίνονται σε σκοπούς γενικού συμφέροντος για την Ένωση και όταν δεν συνιστούν, υπό το πρίσμα του επιδιωκόμενου σκοπού, υπέρμετρη και ανεπίτρεπτη παρέμβαση δυναμένη να θίξει την ίδια την ουσία του διασφαλιζόμενου δικαιώματος. Στην προκειμένη περίπτωση, υπό το πρίσμα του θεμελιώδους σκοπού της προστασίας του άμαχου πληθυσμού, η δέσμευση των κεφαλαίων και η απαγόρευση εισόδου στο έδαφος της Ένωσης που αποφασίστηκε εις βάρος του αιτούντος δεν φαίνονται απρόσφορες. Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου διαπιστώνει επίσης ότι εναλλακτικά και λιγότερο περιοριστικά μέτρα δεν θα ήταν εξίσου αποτελεσματικά για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού, ήτοι την άσκηση πίεσης στους υποστηρικτές των δράσεων που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας, ιδίως λαμβανομένης υπόψη της δυνατότητας καταστρατήγησης των επιβληθέντων περιορισμών. Συνεπώς, δεδομένης της πρωταρχικής σημασίας της διατήρησης της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, προκύπτει ότι οι επίμαχοι περιορισμοί δικαιολογούνται εκ πρώτης όψεως από έναν σκοπό γενικού συμφέροντος και δεν φαίνεται να είναι δυσανάλογοι προς τους επιδιωκόμενους σκοπούς.

Βάσει των ανωτέρω, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου καταλήγει στο συμπέρασμα ότι τα επιχειρήματα του αιτούντος προς στήριξη της αιτήσεως ασφαλιστικών μέτρων δεν απέδειξαν την ύπαρξη *fumus boni juris*.

Η έκβαση αυτή είναι, κατά τον Πρόεδρο του Γενικού Δικαστηρίου, συνεπής προς την εκτίμηση της προϋπόθεσης σχετικά με τον επείγοντα χαρακτήρα των ζητηθέντων μέτρων.

Εν προκειμένω, ο αιτών, ο οποίος ζητεί τη λήψη προσωρινών μέτρων καθόσον τα προσβαλλόμενα μέτρα του στερούν την ελεύθερη κυκλοφορία και την επαφή με την οικογένειά του, είχε τη δυνατότητα, για επείγοντες ανθρωπιστικούς λόγους, να ζητήσει από τις αρχές του οικείου κράτους μέλους εξαίρεση από την απαγόρευση που του επιβλήθηκε. Ωστόσο, δεν απέδειξε ότι έχει εξαντλήσει όλες τις δυνατότητες προκειμένου να του χορηγηθεί τέτοια εξαίρεση. Ομοίως, δεν απέδειξε την ύπαρξη σοβαρής και ανεπανόρθωτης βλάβης που να δικαιολογεί την επανένωση με την οικογένειά του. Τέλος, δεδομένου ότι ο αιτών ζήτησε την αποδέσμευση ορισμένων δεσμευμένων κεφαλαίων, όπως επιτρέπουν οι προσβαλλόμενες πράξεις, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου κρίνει ότι η σχετική παρέκκλιση από τη δέσμευση των κεφαλαίων θα παράσχει στην οικογένεια του αιτούντος τη δυνατότητα να ζήσει μια φυσιολογική ζωή. Ως εκ τούτου, δεν συντρέχει η προϋπόθεση του επείγοντος και, συνεπώς, η αίτηση ασφαλιστικών μέτρων πρέπει να απορριφθεί.

Διάταξη της 8ης Ιουνίου 2022, Ουγγαρία κατά Επιτροπής (T-104/22 R, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2022:351](#))

«Ασφαλιστικά μέτρα – Πρόσβαση στα έγγραφα – Κανονισμός (ΕΚ) 1049/2001 – Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία – Κανονισμός (ΕΕ) 1303/2013 – Έγγραφα προερχόμενα από κράτος μέλος – Αίτηση αναστολής εκτελέσεως – Fumus boni juris – Επείγον – Στάθμιση συμφερόντων»

Κατόπιν αιτήσεως προς την Επιτροπή για πρόσβαση σε έγγραφα που αφορούσαν αλληλογραφία μεταξύ της ίδιας και των ουγγρικών αρχών σχετικά με πρόσκληση υποβολής προτάσεων που

χρηματοδοτήθηκε στο πλαίσιο της επιμερισμένης διαχείρισης ⁶²⁰, η Επιτροπή αρνήθηκε αρχικά την πρόσβαση και, στη συνέχεια, μετά από επιβεβαιωτική αίτηση, αποφάσισε τελικά να χορηγήσει στον τρίτο αιτούντα μερική πρόσβαση στα εν λόγω έγγραφα, παρά την αντίθεση της Ουγγρικής Κυβέρνησης.

Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου, εκδικάζοντας την αίτηση ασφαλιστικών μέτρων που άσκησε η Ουγγαρία ταυτόχρονα με την προσφυγή ακυρώσεως κατά της αποφάσεως της Επιτροπής, δέχεται την αίτηση αυτή και διατάσσει την Επιτροπή να αναστείλει την εκτέλεση της εν λόγω απόφασης, στο μέτρο που παρέχει πρόσβαση στα έγγραφα που προέρχονται από τις ουγγρικές αρχές.

Εκτίμηση του Προέδρου του Γενικού Δικαστηρίου

Πρώτον, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου δέχεται ότι υπάρχει *fumus boni juris*, καθόσον τα δύο επιχειρήματα που προβάλλει η Ουγγαρία δεν φαίνονται εκ πρώτης όψεως να στερούνται σοβαρού ερείσματος και επομένως χρήζουν λεπτομερούς εξέτασης, η οποία δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί από τον δικαστή των ασφαλιστικών μέτρων, αλλά πρέπει να λάβει χώρα στο πλαίσιο της διαδικασίας επί της ουσίας.

Συναφώς, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου υπενθυμίζει κατ' αρχάς ότι, μολονότι ένα κράτος μέλος μπορεί να ζητήσει από θεσμικό όργανο να μη δημοσιοποιήσει έγγραφο προερχόμενο από το ίδιο κράτος μέλος χωρίς προηγούμενη συμφωνία του ⁶²¹, δεν αναγνωρίζεται στο οικείο κράτος μέλος γενικό και ανεπιφύλακτο δικαίωμα αρνησικυρίας το οποίο του παρέχει τη δυνατότητα να εναντιωθεί, κατά την απόλυτη κρίση του και χωρίς να χρειάζεται να αιτιολογήσει την απόφασή του, στη γνωστοποίηση οποιουδήποτε εγγράφου βρίσκεται στην κατοχή θεσμικού οργάνου, λόγω του γεγονότος και μόνον ότι το έγγραφο αυτό προέρχεται από το οικείο κράτος μέλος. Στη συνέχεια, εναπόκειται στο θεσμικό όργανο να εξακριβώσει αν, λαμβανομένων υπόψη των περιστάσεων της συγκεκριμένης υπόθεσης και των εφαρμοστέων κανόνων δικαίου, οι λόγοι που προέβαλε το κράτος μέλος προς στήριξη της εναντίωσής του ήταν ικανοί να δικαιολογήσουν εκ πρώτης όψεως μια τέτοια άρνηση. Τέλος, η εξέταση αυτή της Επιτροπής πρέπει να πραγματοποιηθεί στο πλαίσιο του έντιμου διαλόγου που χαρακτηρίζει τη διαδικασία λήψεως αποφάσεων που θεσπίζει η νομοθεσία σχετικά με την πρόσβαση σε έγγραφα που βρίσκονται στην κατοχή θεσμικού οργάνου και προέρχονται από κράτος μέλος.

Όσον αφορά το πρώτο επιχείρημα, κατά το οποίο η εξαίρεση που αφορά το ενδεχόμενο να thiγεί σοβαρά η διαδικασία λήψης αποφάσεων ενός θεσμικού οργάνου ⁶²², σε περίπτωση γνωστοποίησης του εγγράφου, έχει εφαρμογή σε περίπτωση επιμερισμένης διαχείρισης, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου διαπιστώνει ότι, στο πλαίσιο της επίμαχης εν προκειμένω επιμερισμένης διαχείρισης, τα κράτη μέλη και η Επιτροπή φέρουν από κοινού ευθύνη για τη διαχείριση και τον έλεγχο των προγραμμάτων και ότι εναπόκειται ιδίως στην Επιτροπή να μεριμνά για τη νόμιμη και τακτική χρησιμοποίηση των πόρων των ευρωπαϊκών διαρθρωτικών και επενδυτικών ταμείων από τα κράτη

⁶²⁰ Σύμφωνα με τα άρθρα 74 και 125 του κανονισμού (ΕΕ) 1303/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Δεκεμβρίου 2013, περί καθορισμού κοινών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, το Ταμείο Συνοχής, το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας και περί καθορισμού γενικών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, το Ταμείο Συνοχής και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1083/2006 (ΕΕ 2013, L 347, σ. 320).

⁶²¹ Σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφος 5, του κανονισμού (ΕΚ) 1049/2001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Μαΐου 2001, για την πρόσβαση του κοινού στα έγγραφα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Συμβουλίου και της Επιτροπής (ΕΕ 2001, L 145, σ. 43).

⁶²² Σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, του κανονισμού 1049/2001.

μέλη. Εξ αυτού ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου συνάγει ότι δεν μπορεί να αποκλειστεί, εκ πρώτης όψεως, ότι τα επίμαχα στην υπό κρίση υπόθεση έγγραφα μπορούν να θεωρηθούν ότι εμπίπτουν στη διαδικασία έκδοσης μιας απόφασης της Ένωσης, καθόσον μάλιστα, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, το δικαίωμα κράτους μέλους να ζητήσει από θεσμικό όργανο να μη γνωστοποιήσει ένα έγγραφο προερχόμενο από το εν λόγω κράτος μέλος χωρίς την προηγούμενη συμφωνία του συνιστά «διάταξη αφορώσα τη διαδικασία εκδόσεως της κοινοτικής αποφάσεως».

Όσον αφορά το δεύτερο επιχείρημα, κατά το οποίο η Επιτροπή, στο πλαίσιο του έντιμου διαλόγου, όφειλε να εκθέσει τον λόγο για τον οποίον είχε μεταβάλει την προηγούμενη πρακτική της και, λαμβανομένου υπόψη αυτού, να παράσχει στην Ουγγαρία τη δυνατότητα να προβάλει άλλους πιθανούς λόγους απαραδέκτου, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου επισημαίνει ότι η προσβαλλόμενη απόφαση είναι επιβεβαιωτική απόφαση η οποία αποκλίνει από την απορριπτική απόφαση την οποία είχε λάβει αρχικώς η Επιτροπή. Λαμβανομένου υπόψη του συγκεκριμένου πλαισίου της υπόθεσης, δεν αποκλείει, επομένως, ότι η Επιτροπή θα έπρεπε να είχε παράσχει στην Ουγγαρία τη δυνατότητα να εκθέσει πληρέστερα τους λόγους που προέβαλε ή να επικαλεστεί άλλους πιθανούς λόγους για την απόρριψη του αιτήματος πρόσβασης, προτού εκδώσει την προσβαλλόμενη απόφαση. Επιπλέον, σημειώνει ότι η Επιτροπή θα μπορούσε, με δική της πρωτοβουλία, να εξετάσει αν το εν λόγω αίτημα πρόσβασης εμπίπτει σε άλλες εξαιρέσεις του δικαιώματος πρόσβασης στα έγγραφα.

Δεύτερον, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου εκτιμά ότι πληρούται εν προκειμένω η προϋπόθεση του επείγοντος, δεδομένου ότι ο κίνδυνος επέλευσης εις βάρος της Ουγγαρίας σοβαρής και ανεπανόρθωτης ζημίας έχει αποδειχθεί επαρκώς κατά νόμον. Συγκεκριμένα, επισημαίνει ότι η προβαλλόμενη ζημία απορρέει από τη γνωστοποίηση φερόμενων ως εμπιστευτικών πληροφοριών και ότι οι πληροφορίες αυτές αφορούν τη διοργάνωση πρόσκλησης υποβολής προσφορών ανταγωνιστικού χαρακτήρα στην οποία μετέχουν κατά βάση πλείονα ενδιαφερόμενα μέρη. Συνεπώς, η ορθή διεξαγωγή της διαδικασίας αυτής θα μπορούσε να υπονομευθεί σε περίπτωση γνωστοποίησης των πληροφοριών. Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου συνάγει εξ αυτού ότι, δεδομένου ότι τα επίδικα έγγραφα ενδέχεται να έχουν εμπιστευτικό χαρακτήρα, όπως υποστηρίζει η Ουγγαρία, η γνωστοποίησή τους θα παραβίαζε την εξαίρεση που αφορά το ενδεχόμενο να θιγεί σοβαρά η διαδικασία λήψης αποφάσεων θεσμικού οργάνου και ότι ο χαρακτήρας τους ως μη δημοσίων εγγράφων δεν θα μπορούσε να αποκατασταθεί, ακόμη και αν η προσφυγή γίνει τελικώς δεκτή.

Τρίτον, στο πλαίσιο της στάθμισης των υφιστάμενων συμφερόντων, η οποία συνίσταται στο να προσδιοριστεί αν το συμφέρον του αιτούντος για τη χορήγηση των προσωρινών μέτρων υπερισχύει ή όχι του συμφέροντος που έγκειται στην άμεση εφαρμογή της επίδικης πράξης, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου εξετάζει την προϋπόθεση του αναστρέψιμου της νομικής κατάστασης που δημιουργείται με τη διάταξη ασφαλιστικών μέτρων. Συναφώς, διαπιστώνει ότι, εν προκειμένω, μια ακυρωτική απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου θα απέβαινε μάταιη και άνευ πρακτικής αποτελεσματικότητας σε περίπτωση απόρριψης της αίτησης ασφαλιστικών μέτρων της Ουγγαρίας, καθόσον η απόρριψη της αίτησης θα είχε ως συνέπεια να επιτρέψει στην Επιτροπή την άμεση γνωστοποίηση των επίδικων εγγράφων και, ως εκ τούτου, να προδικάσει de facto το περιεχόμενο της εκδοθησόμενης απόφασης επί της ουσίας, δηλαδή την απόρριψη της προσφυγής ακυρώσεως. Κατά τα λοιπά, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου υπενθυμίζει ότι η ίδια η Επιτροπή δεν αντιτίθεται στην αναστολή εκτέλεσης της προσβαλλόμενης απόφασης.

Με βάση τα ανωτέρω, η αίτηση ασφαλιστικών μέτρων έγινε δεκτή.

«Ασφαλιστικά μέτρα – Δημόσιες συμβάσεις υπηρεσιών – Παρατυπίες κατά τη διαδικασία ανάθεσης της σύμβασης – Ανάκτηση των αδικαιολογήτως καταβληθέντων ποσών – Απόφαση αποτελούσα εκτελεστό τίτλο – Αίτηση λήψεως προσωρινών μέτρων – Επείγον – Fumus boni juris – Στάθμιση συμφερόντων»

Κατόπιν δύο προσκλήσεων υποβολής προσφορών που προκήρυξε η Ευρωπαϊκή Ένωση, με σκοπό τη σύναψη, αφενός, σύμβασης TACIS για την παροχή τεχνικής βοήθειας στις ουκρανικές αρχές με σκοπό την προσέγγιση της ουκρανικής νομοθεσίας προς τη νομοθεσία της Ένωσης και, αφετέρου, σύμβασης CARDS για την παροχή υπηρεσιών ανάπτυξης ικανοτήτων, εμπειρογνωμοσύνης και υποστήριξης στο σερβικό Υπουργείο Δικαιοσύνης, οι εν λόγω συμβάσεις ανατέθηκαν ⁶²³ σε κοινοπραξία της οποίας επικεφαλής ήταν ιδιωτική εταιρία με διαχειριστή τον αιτούντα, PB.

Βάσει έκθεσης ανάλυσης της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Καταπολέμησης της Απάτης (OLAF), η Επιτροπή ανέστειλε αρχικά την εκτέλεση των συμβάσεων TACIS και CARDS, αντιστοίχως, με την αιτιολογία ότι η ανάθεσή τους ενείχε ουσιώδη σφάλματα ή παρατυπίες ή απάτη. Εν συνεχεία, εξέδωσε απόφαση για την εφαρμογή διοικητικού μέτρου κατά του αιτούντος προς ανάκτηση των ποσών που εισπράχθηκαν αχρεωστήτως στο πλαίσιο των εν λόγω συμβάσεων, κρίνοντας ότι ο αιτών ήταν αλληλεγγύως και εις ολόκληρον υπεύθυνος, από κοινού με την εταιρία της οποίας ήταν διαχειριστής, για την καταβολή των εν λόγω ποσών. Τέλος, εξέδωσε απόφαση, η οποία συνιστά εκτελεστό τίτλο, για την ανάκτηση των αχρεωστήτως εισπραχθέντων ποσών, εκτιμώντας ότι ο αιτών ήταν αλληλεγγύως και εις ολόκληρον υπεύθυνος, από κοινού με την εταιρία της οποίας ήταν διαχειριστής, για την καταβολή των επίμαχων ποσών.

Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου, εκδικάζοντας αίτηση ασφαλιστικών μέτρων που άσκησε ο αιτών ταυτόχρονα με την προσφυγή ακυρώσεως της τελευταίας απόφασης, δέχεται την αίτηση αυτή και διατάσσει την Επιτροπή να αναστείλει την εκτέλεση της εν λόγω απόφασης.

Εκτίμηση του Προέδρου του Γενικού Δικαστηρίου

Πρώτον, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου εξετάζει κατ' αρχάς την προϋπόθεση του επείγοντος χαρακτήρα των ζητηθέντων προσωρινών μέτρων. Εν προκειμένω, θεωρεί ότι η προϋπόθεση αυτή πληρούται, εφόσον, υπό τις συγκεκριμένες περιστάσεις της υπόθεσης, η σοβαρή και ανεπανόρθωτη βλάβη που προβάλλει ο αιτών πρέπει να θεωρηθεί διαπιστωθείσα, δεδομένου ότι η αδυναμία ικανοποίησης των βασικών του αναγκών για παρατεταμένο χρονικό διάστημα δεν μπορεί να αντισταθμιστεί με μεταγενέστερη οικονομική αποζημίωση.

Ειδικότερα, λαμβανομένων υπόψη των ιδιαίτερων περιστάσεων της κατάστασης του αιτούντος, δεν προκύπτει ότι, σε περίπτωση εκτέλεσης της προσβαλλόμενης απόφασης, θα διαθέτει εισόδημα που θα του επιτρέπει να καλύψει το σύνολο των δαπανών που απαιτούνται για την ικανοποίηση των στοιχειωδών αναγκών του έως ότου εκδοθεί απόφαση επί της κύριας δίκης.

Δεύτερον, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου εξετάζει την προϋπόθεση του *fumus boni juris* και την εκ πρώτης όψεως βασιμότητα των αιτιάσεων που προβάλλει ο αιτών προς στήριξη της προσφυγής του στην κύρια δίκη, ελέγχοντας αν τουλάχιστον μία από τις εν λόγω αιτιάσεις είναι αρκούντως σοβαρή ώστε να μη δικαιολογείται η απόρριψή της στο πλαίσιο της διαδικασίας των ασφαλιστικών μέτρων.

Όσον αφορά τον λόγο ακυρώσεως που αφορά αναρμοδιότητα της Επιτροπής να εκδώσει αποφάσεις που αποτελούν εκτελεστούς τίτλους, έλλειψη νομικής βάσης και πρόδηλη πλάνη εκτίμησης, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου επισημαίνει ότι, ασφαλώς, ο δημοσιονομικός κανονισμός μπορεί

⁶²³ Συμβάσεις με στοιχεία αναφοράς αντιστοίχως TACIS/2006/101-510 και CARDS/2008/166-429.

να χρησιμεύσει ως νομική βάση ⁶²⁴ για την έκδοση από την Επιτροπή αποφάσεων που συνιστούν εκτελεστό τίτλο ⁶²⁵, έστω και αν η επίμαχη χρηματική υποχρέωση είναι συμβατικής φύσεως. Εντούτοις, αφενός, ο δικαστής της Ένωσης δεν είναι αρμόδιος να επιληφθεί προσφυγής ακυρώσεως όταν η νομική κατάσταση του προσφεύγοντος εντάσσεται αποκλειστικά στο πλαίσιο συμβατικών σχέσεων των οποίων το νομικό καθεστώς διέπεται από την εθνική νομοθεσία την οποία έχουν ορίσει ως εφαρμοστέα τα συμβαλλόμενα μέρη και, αφετέρου, η Επιτροπή δεν μπορεί να εκδώσει απόφαση η οποία αποτελεί εκτελεστό τίτλο στο πλαίσιο συμβατικών σχέσεων οι οποίες δεν περιέχουν ρήτρα διαιτησίας υπέρ του δικαστή της Ένωσης και οι οποίες, ως εκ τούτου, υπάγονται στην αρμοδιότητα των δικαστηρίων κράτους μέλους. Η εξουσία της Επιτροπής να εκδίδει αποφάσεις που αποτελούν εκτελεστό τίτλο στο πλαίσιο συμβατικών σχέσεων πρέπει επομένως να περιορίζεται στις συμβάσεις που περιέχουν ρήτρα διαιτησίας που απονέμει αρμοδιότητα στον δικαστή της Ένωσης.

Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου διευκρινίζει ότι, αφενός, ο κανονισμός σχετικά με την προστασία των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων ⁶²⁶ δεν μπορεί να αποτελέσει από μόνος του την προσήκουσα νομική βάση για τη λήψη διοικητικών μέτρων με σκοπό την ανάκτηση αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών και, αφετέρου, οι διατάξεις του κανονισμού αυτού που καθορίζουν τα διοικητικά μέτρα ⁶²⁷ δεν αναφέρουν ότι τα μέτρα αυτά μπορούν να εφαρμοστούν και σε άλλα πρόσωπα ή οντότητες πέραν του αποδέκτη των ποσών, επιβάλλοντας ειδικότερα σε τρίτον την επιστροφή των ποσών που εισέπραξε αχρεωστήτως ο αποδέκτης.

Πλην όμως, εν προκειμένω, μολονότι τα διοικητικά μέτρα που έλαβε η Επιτροπή στηρίζονται στη Συνθήκη ΛΕΕ, στον δημοσιονομικό κανονισμό και στον κανονισμό σχετικά με την προστασία των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου διαπιστώνει ότι οι συμβάσεις που συνήφθησαν με την εταιρία της οποίας διαχειριστής είναι ο αιτών δεν περιέχουν ρήτρα διαιτησίας που να απονέμει αρμοδιότητα στον δικαστή της Ένωσης.

Καταλήγει στο συμπέρασμα ότι, χωρίς να προδικάζεται η απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου επί της κύριας προσφυγής, ο λόγος που προβάλλει η αιτούσα και αφορά αναρμοδιότητα της Επιτροπής να εκδίδει αποφάσεις που αποτελούν εκτελεστό τίτλο, έλλειψη νομικής βάσης και πρόδηλη πλάνη εκτίμησης, δεν φαίνεται, εκ πρώτης όψεως, να στερείται σοβαρού ερείσματος. Ως εκ τούτου, χρήζει ενδελεχούς εξέτασης, η οποία δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί από τον δικαστή ασφαλιστικών μέτρων, αλλά πρέπει να γίνει στο πλαίσιο της διαδικασίας επί της ουσίας.

Τρίτον, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου σταθμίζει τους κινδύνους που συνδέονται με καθεμία από τις δυνατές λύσεις. Όσον αφορά το συμφέρον του αιτούντος να αποφύγει την άμεση ανάκτηση των επίμαχων ποσών, διαπιστώνει ότι, υπό τις περιστάσεις της υπό κρίση υπόθεσης, η εκτέλεση της προσβαλλόμενης απόφασης θα συνεπαγόταν κατά πάσα πιθανότητα την αδυναμία του αιτούντος να καλύψει τις πλέον στοιχειώδεις ανάγκες του. Όσον αφορά τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης, η Επιτροπή δεν παρέχει καμία σχετική εξήγηση και φαίνεται να θεωρεί και η ίδια ότι είναι ευκαία εν

⁶²⁴ Δυνάμει του άρθρου 100, παράγραφος 2, του κανονισμού (ΕΕ, Ευρατόμ) 2018/1046 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 18ης Ιουλίου 2018 | σχετικά με τους δημοσιονομικούς κανόνες που εφαρμόζονται στον γενικό προϋπολογισμό της Ένωσης, την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΕ) αριθ. 1296/2013, (ΕΕ) αριθ. 1301/2013, (ΕΕ) αριθ. 1303/2013, (ΕΕ) αριθ. 1304/2013, (ΕΕ) αριθ. 1309/2013, (ΕΕ) αριθ. 1316/2013, (ΕΕ) αριθ. 223/2014, (ΕΕ) αριθ. 283/2014 και της απόφασης αριθ. 541/2014/ΕΕ και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΕ, Ευρατόμ) αριθ. 966/2012 (ΕΕ 2018, L 193, σ. 1).

⁶²⁵ Κατά την έννοια του άρθρου 299 ΣΛΕΕ.

⁶²⁶ Κανονισμός (ΕΚ, Ευρατόμ) 2988/95 του Συμβουλίου, της 18ης Δεκεμβρίου 1995, σχετικά με την προστασία των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΕΕ 1995, L 312, σ. 1).

⁶²⁷ Εν προκειμένω το άρθρο 4 του κανονισμού 2988/95.

προκειμένω η αναστολή εκτέλεσης της προσβαλλόμενης απόφασης. Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η στάθμιση των συμφερόντων κλίνει υπέρ του αιτούντος.

Με βάση τα ανωτέρω, η αίτηση ασφαλιστικών μέτρων έγινε δεκτή.